DRESDA

MARȚI, 13 FEBRUARIE 1945

FREDERICK TAYLOR

Marți, 13 februarie 1945, la ora 21.51, sirenele antiaerienei din Dresda au răsunat așa cum o făcuseră de multe ori în al Doilea Război Mondial și, ca de obicei, locuitorii nu s-au speriat prea tare, convinși fiind, în continuare, în ciuda faptului că Germania era la un pas de a pierde războiul, că orașului lor, până atunci ferit de ororile luptelor aeriene, nu i se poate întâmpla nimic rău. Dar, de data aceasta, a fost altfel. Până dimineața, mai mult de 4 500 de tone de bombe și dispozitive incendiare au fost aruncate asupra orașului lipsit de apărare. Cel puțin 25 000 de locuitori au murit în înfricoșătoarea furtună de foc, iar centrul istoric al orașului – faimos prin inestimabilele sale opere de artă – a fost transformat în ruine fumegânde.

În cercetarea acestui subiect controversat încă, Frederick Taylor aduce la lumină documente de arhivă și surse accesibile abia după prăbușirea comunismului în Germania de Est. Analiza, rafinată și extrem de pertinentă, de o mare rigoare științifică și, totodată, pasionantă ca un thriller istoric, se sprijină de asemenea pe convorbiri și pe interviuri cu piloți ai avioanelor aliate, pe mărturiile supraviețuitorilor, fie ei membri ai serviciilor și ai administrației germane ori refugiați din fața înaintării trupelor sovietice dinspre est, fie cetățeni de rând ai Dresdei care au suferit șocul unei nopți de groază, o noapte în care s-a scris una dintre cele mai sângeroase – și probabil inutile – pagini din istoria omenirii.

„O lucrare impecabil documentată...
În dorința de a le găsi adevăratul loc legendelor,
narațiunea emoționantă și puternică a lui Taylor se constituie
într-un memorial mai potrivit, mai real."
Independent

ISBN 978-973-103-494-2

rao international publishing company

www.rao.ro
www.raobooks.com

Frederick Taylor

DRESDA

MARȚI, 13 FEBRUARIE 1945

Traducere din limba engleză
ALIN MATEI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TAYLOR, FREDERICK
Dresda - Marți, 13 februarie 1945 / Frederick Taylor;
trad.: Alin Matei
București: RAO International Publishing Company, 2007

ISBN 978-973-103-494-2

I. Matei, Alin (trad.)

821.111-31=135.1

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

FREDERICK TAYLOR
Dresden - Tuesday 13 February 1945
Copyright © Frederick Taylor, 2004
Hărți de Götz Bergander, adaptate de Digby Atkinson
Toate drepturile rezervate

Ilustrație coperta 1:
Bombe căzând dintr-o Fortăreață Zburătoare
în al doilea val de atac, pe 14 februarie 1945,
fotografie prin amabilitatea National Archive (SUA)

© RAO International Publishing Company, 2006
pentru versiunea în limba română

2008

ISBN 978-973-103-494-2

Pentru Alice

O, cum a rămas pustie cetatea cea cu mult popor! Toate porțile (cetății) sunt pustii. Toate Căile Sionului sunt pline de jale.

Foc a trimis de sus peste oasele mele și m-a smerit. Aceasta este, oare, cetatea pe care o numeau cununa frumuseții, bucuria a tot pământul? El s-a prăbușit în chip uluitor și n-are pe nimeni să-l mângâie!

Pentru aceasta inima noastră tânjește și ochii s-au întunecat.

Pentru ce vrei să ne uiți, să ne părăsești atât de multă vreme? Întoarce-Te către noi și ne vom întoarce; înnoiește zilele noastre. Vezi, Doamne, și ia aminte cum am ajuns de ocară!

Plângerile lui Ieremia

Cuprins

Mulțumiri / 11
Prefață / 17
Prolog
Saxonii / 21
Partea I
Florența de pe Elba
1. Sânge și comori / 33
2. Regatul geamăn / 42
3. Florența de pe Elba / 56
4. Ultimul rege al Saxoniei / 63
5. Un Mussolini saxon / 73
6. O perlă într-un nou colier / 84
7. Mai întâi arde sinagoga, apoi orașul / 92
8. Legile văzduhului / 108
9. Spune-mi Meier / 127
10. Blitz / 139
11. Prin foc și sabie / 151
12. Adăpostul antiaerian al Reichului / 179
13. Un oraș fără importanță militară sau industrială? / 195
Partea a II-a
Războiul total
14. Bătălia din Ardeni și după / 219
15. Thunderclap și Ialta / 231
16. În anticamera morții / 247

17. Timp și șansă / 264
18. Marți, 13 februarie / 286
19. Tally-ho! / 305
20. „Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecție“ / 317
21. Furtuna de foc perfectă / 342
22. Catastrofa / 354
23. Miercurea Cenușii / 390
24. Urmările / 410

Partea a III-a

După cădere

25. Orașul morților / 425
26. Propagandă / 440
27. Furia finală / 456
28. Războiul s-a sfârșit. Trăiască războiul! / 467
29. Orașul socialist / 482
30. Somnul rațiunii / 489

Postfață

Comemorare / 509
Anexa A. „Masacrul din lunca Elbei“ / 519
Anexa B. Numărarea morților / 535
Anexa C. Legendele toamnei / 543
Note / 553
Surse și bibliografie / 573
Indice / 581
Mulțumiri / 603
Credite fotografice / 607

Mulțumiri

Fără ajutorul oferit de numeroase persoane și instituții din Marea Britanie, Germania și Statele Unite, cercetarea și scrierea acestei cărți ar fi fost în cel mai bun caz dificile și, în cel mai rău, imposibile.

În Germania, aș dori, în special, să-mi exprim recunoștința pentru sfaturile a patru dintre cei mai distinși istorici ai Dresdei – Götz Bergander și Matthias Neutzner, Günter Jäckel și Karl Ludwig-Koch. Dintre aceștia, trei, ca martori ai bombardamentului asupra Dresdei, au fost suficient de amabili încât să-mi ofere interviuri sincere și emoționante despre propriile experiențe. De asemenea, dr. Helmut Schnatz, din Koblenz, cronicar al istoriei orașului renan în perioada războiului, dar și autor al remarcabilului volum *Tiefflieger über Dresden: Legende oder Wirklichkeit?*, mi-a oferit informații și sfaturi neprețuite și, împreună cu Frau Schnatz, ospitalitate generoasă. Ca și ceilalalți istorici menționați, mi-a permis în egală măsură să citesc și să preiau materiale din arhiva sa privată. La Dresda, personalul Arhivei orașului (Stadtarchiv), al Arhivei Landului Saxonia (Sächsisches Hauptstraatsarchiv) și al muzeului orașului (Stadtmuseum) a fost amabilitatea și răbdarea întruchipate. În cazul muzeului orașului, aș vrea să-i mulțumesc în special lui Herr Friedrich Reichert și lui Herr Holger Starke, care m-au ajutat deopotrivă în calitatea lor de custozi, dar și ca istorici activi, cercetările lor în domeniul istoriei Dresdei, fie că a fost vorba de perioada antebelică, de cea a celui de-al Doilea Război

Mondial sau de anii postbelici, îndrumându-mă către informații și surse pe care altfel, poate, nu le-aș fi localizat niciodată.

Tuturor supraviețuitorilor celei de-a doua conflagrații mondiale din Germania, Marea Britanie, Statele Unite și Israel, care mi-au dat interviuri – și în multe cazuri mi-au oferit posibilitatea de a utiliza fotografii și documente private – recunoștința mea sinceră.

În Marea Britanie, îi sunt foarte recunoscător secretarului Comandamentului Bombardierelor (Bomber Command Association), Douglas Radcliff, pentru sfaturile sale de început și pentru asistența în contactarea veteranilor RAF ai bombardamentului asupra Dresdei. La fel de mult îi datorez istoricului militar Robin Neillands, care mi-a oferit cu amabilitate posibilitatea de a mă folosi de contactele sale în rândurile acelorași veterani. Dr. Noble Frankland mi-a oferit, de asemenea, nenumărate sfaturi utile și edificatoare în primele etape ale cercetării mele. Sir Martin Gilbert m-a pus în legătură cu supraviețuitorii sistemului concentraționar german și a citit părți ale manuscrisului nerevizuit, oferindu-mi multe sugestii neprețuite. Trebuie să mulțumesc, în egală măsură, personalului eficient și amabil de la Imperial War Museum și Public Record Office.

În Statele Unite, personalul de la National Archives and Records Administration din Park College, Maryland, mi-a fost mult de ajutor, ceea ce mi-a permis să acopăr o mare cantitate de materiale în timpul unei ședere relativ scurte. Aș vrea să le mulțumesc și lui Gary Shellman, doctor al University of Wisconsin (Milwaukee), și lui Sally Shellman pentru ospitalitatea lor și pentru organizarea unei călătorii în Midwest foarte instructive, în special pentru conferința ținută de mine la Mitingul Aviatic Oshkosh, care a scos la iveală o serie de experiențe interesante.

Extraordinara activitate de legătură a agenților mei, Jane Turnbull, la Londra, și Emma Parry, la New York, mi-a permis să mă concentrez în totalitate asupra cărții. Toți autorii sănătoși la minte își prețuiesc agenții, dar Jane și Emma sunt niște bijuterii imposibil de evaluat. Editorii mei, Bill Swainson, de la Bloomsbury Publishing din Londra, și Dan Conaway, de la HarperCollins din New York, mi-au fost supraveghetori neînduplecați și tovarăși de

drum plini de inițiative în călătoria pe care a reprezentat-o scrierea acestei cărți. Fără observațiile lor perspicace și fără sugestiile făcute în mod diplomatic, această carte ar fi fost considerabil mai lungă și lipsită de coerență. Activitatea intensă a asistenților lor, Sarah Marcus, la Londra, și Jill Schwartzman la, New York, a permis manuscrisului să ajungă la destinația finală – tipografia – cu o ușurință uimitoare. De asemenea, le mulțumesc lui Eleanor Mikucki, lui Sue Llewellyn, responsabila de ediție, și lui Nancy Field, designer la HarperCollins, pentru eforturile extraordinare.

Dacă nu ar fi existat plimbările de la amiază prin zonele rurale din Cornwall, alături de poetul și criticul literar Derrek Hines, probabil că această carte nu ar fi fost concepută.

Și, nu în cele din urmă, recunoștință eternă soției mele, Alice, care a citit fiecare cuvânt și care a suportat toate absențele mele – fie că mă aflam în birou sau în țări străine – vreme de aproape trei ani.

Notă asupra ediției

Corespondența aprinsă generată de publicarea primei ediții a volumului de față a inclus multe informații și sfaturi utile, o mare parte a lor venind de la veteranii Comandamentului Bombardierelor, lucru pentru care le sunt foarte îndatorat. Din acest punct de vedere, aș vrea să-i mulțumesc, în primul rând, maiorului A.J. Daniel, el însuși participant la raidul asupra Dresdei. Observațiile sale pertinente și remarcile tehnice venite din partea unui expert au dus la o serie de corecturi în textul acestei ediții.

Toate greșelile și lipsurile rămase îmi aparțin, bineînțeles, în întregime.

FREDERICK TAYLOR
Cornwall, august 2004

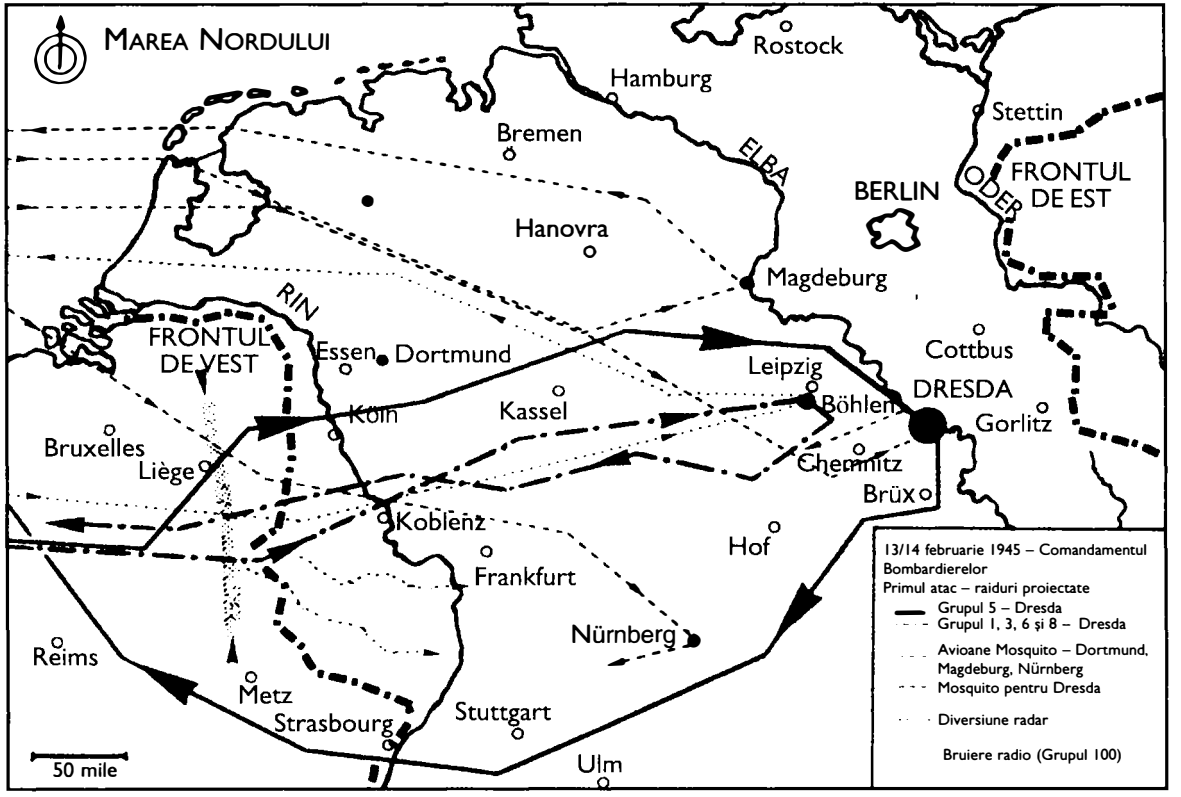
MAREA NORDULUI
Rostock
Hamburg
Stettin
Bremen
ELBA
BERLIN
ODER
FRONTUL DE EST
Hanovra
Magdeburg
RIN
FRONTUL DE VEST
Essen
Dortmund
Cottbus
Leipzig
DRESDA
Köln
Kassel
Böhlen
Gorlitz
Bruxelles
Liège
Chemnitz
Brüx
Koblenz
Hof
Frankfurt
Nürnberg
Reims
Metz
Strasbourg
Stuttgart
Ulm
50 mile
13/14 februarie 1945 – Comandamentul Bombardierelor
Primul atac – raiduri proiectate
Grupul 5 – Dresda
Grupul 1, 3, 6 și 8 – Dresda
Avioane Mosquito – Dortmund, Magdeburg, Nürnberg
Mosquito pentru Dresda
Diversiune radar
Bruiere radio (Grupul 100)

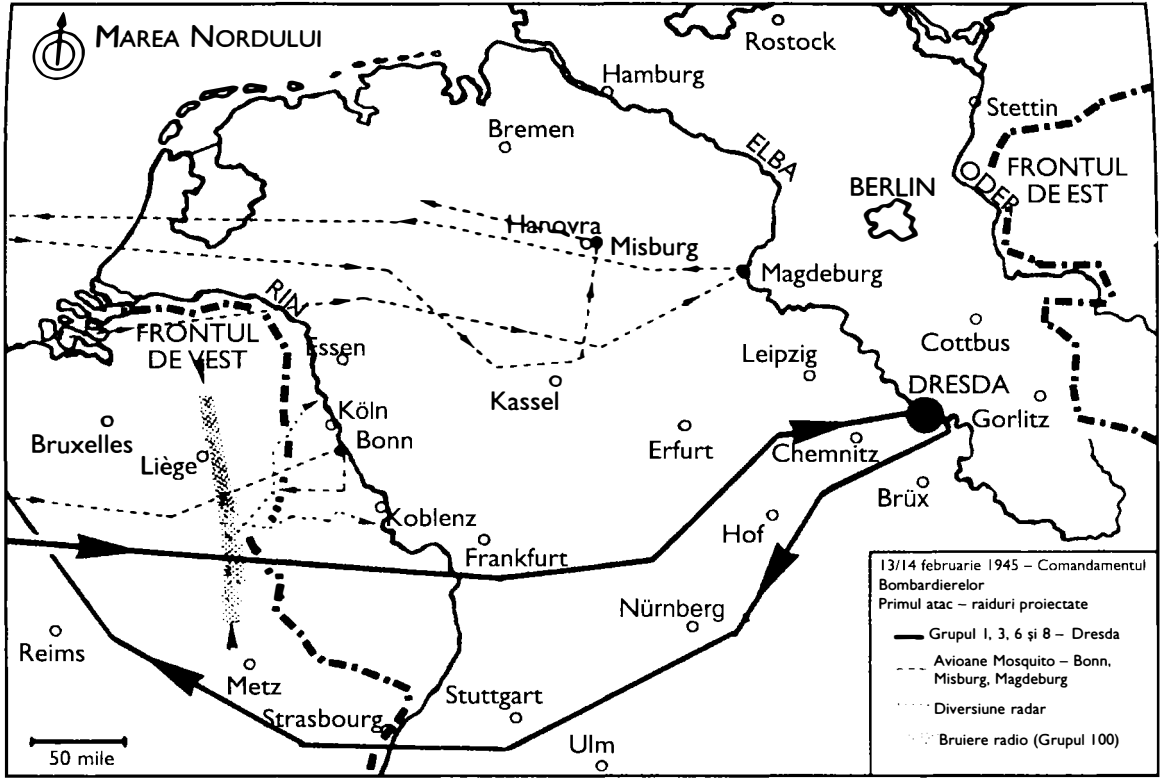
MAREA NORDULUI
Rostock
Hamburg
Stettin
Bremen
ELBA
BERLIN
ODER
FRONTUL DE EST
Hanovra
Misburg
Magdeburg
RUR
FRONTUL DE VEST
Leipzig
Cottbus
DRESDA
Gorlitz
Kassel
Köln
Bonn
Bruxelles
Liège
Erfurt
Chemnitz
Brüx
Koblenz
Hof
Frankfurt
Nürnberg
Reims
Metz
Strasbourg
Stuttgart
Ulm
50 mile
13/14 februarie 1945 – Comandamentul Bombardierelor
Primul atac – raiduri proiectate
Grupul 1, 3, 6 şi 8 – Dresda
Avioane Mosquito – Bonn, Misburg, Magdeburg
Diversiune radar
Bruiere radio (Grupul 100)

Prefață

„Când faptele devin legendă, publicați legenda!" Așa spune Dutton Peabody, jurnalistul plin de cinism din westernul clasic *The Man Who Shot Liberty Valance.*[*]

Ca student în anii 1960, cunoșteam numai legenda Dresdei pentru că asta era cam tot ce fusese tipărit. Ca mulți alții de vârsta mea, aflasem de distrugerea orașului dintr-o operă de ficțiune: capodopera lui Kurt Vonnegut, acidă prin suprarealismul său, *Abatorul 5*. Un roman strălucitor, scris în bună parte din perspectiva propriilor experiențe ca prizonier de război care a împărtășit soarta orașului, dar, până la urmă, tot o plăsmuire a imaginației.

Vreme de treizeci de ani bestsellerul lui Vonnegut – alături de volumele lui David Irving și Alexander McKee[**] – a fost suficient pentru a descrie devastatorul raid aerian asupra Dresdei din februarie 1945, raid care pentru majoritatea cititorilor din lumea anglo-saxonă și de pretutindeni reprezintă nu numai apogeul sălbatic al bombardamentelor convenționale, ci și ceva mult mai grav: o crimă lipsită de sens. Sentimentul pe care aceste lucrări încercau să ni-l insufle nouă, următoarei generații din Marea Britanie și Statele Unite, era unul de rușine absolută. Dresda era un lucru de neiertat pe care părinții noștri îl făcuseră în numele libertății și al umanității, urcându-se în avioane ca să distrugă acel frumos și, mai întâi de toate, inocent oraș

[*] Cine l-a ucis pe Liberty Valance (n.tr.)

[**] David Irving: *Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden,* Londra, Focal Point, f.a.; Alexander McKee: *Dresden 1945: The Devil's Tinderbox,* New York, E.P. Dutton, 1984 (n.tr.)

european. Aceasta era pata ce întina acțiunile aliate din timpul războiului, singura imposibil de explicat.

Poate că au existat întotdeauna părți ale legendei cărora le-a lipsit măcar în unele puncte veridicitatea. Imensele cifre ale pierderilor provocate – urcând până la sute de mii – au fost mult mai cumplite decât consecințele oricărui alt raid aerian convențional și mai mari, au susținut unii, decât numărul celor uciși la Hiroshima sau Nagasaki. Ideea era că Dresda, un oraș de aproape trei sferturi de milion de locuitori, situat într-una din cele mai vechi zone industriale ale Europei, era preocupat numai de activități culturale inofensive și de fabricarea bunurilor de lux și a porțelanurilor, și asta chiar în mijlocul „războiului total" proclamat de regimul nazist. Lipseau aproape complet informațiile, oriunde am fi căutat, despre oraș, despre preocupările sale politice, despre problemele economice și neliniștile sociale: aspectele sale urâte și intolerante, care trebuie puse alături de partea sa atrăgătoare, culturală.

O parte a problemei a reprezentat-o întotdeauna faptul că, la mai puțin de trei luni după distrugerea sa, în momentul în care comuniștii au luat locul naziștilor, Dresda a schimbat un regim totalitar cu un altul. Documentele referitoare la viața orașului, ce au supraviețuit anului 1945, nu au fost disponibile pe de-a-ntregul oamenilor de știință și cercetătorilor, iar majoritatea supraviețuitorilor au păstrat tăcerea specifică conformării la linia oficială. Versiuni despre ceea ce s-a întâmplat între ora 22.00, în noaptea de 13 februarie 1945, și amiaza zilei de 14 februarie 1945 – multe aflându-și originea în mintea plină de imaginație a ministrului Propagandei al lui Hitler, Josef Goebbels – au fost gravate în piatra războiului rece, iar reanalizarea circumstanțelor nu a fost încurajată de un guvern comunist dornic să păteze numele Aliaților occidentali. Momentul eliberării a sosit în 1989, odată cu colapsul Uniunii Sovietice și cu sfârșitul comunismului în Germania Democrată. Locuitorii Dresdei puteau, în cele din urmă, să scrie, să discute și să aibă acces la memoria colectivă fără piedici sau fără să se teamă de persecuțiile autorităților. Același lucru îl puteau face și savanții și cercetătorii din afară.

Cele mai obiective lucrări despre distrugerea Dresdei disponibile până acum au fost toate în germană. Götz Bergander, născut în Dresda, martor în adolescență al raidului, ulterior jurnalist și scriitor stabilit la Berlin, a scris în anii 1970 cartea intitulată *Dresden im Luftkrieg (Dresda în războiul aerian),* iar după 1989 a revizuit-o masiv datorită noilor informații la care avea acces. În mod scandalos – având în vedere nepăsarea cu care legendele apocaliptice ale dispariției Dresdei continuau să fie publicate în lumea anglo-saxonă – relatarea grijulie, bogată și fascinantă a atacului asupra orașului său natal, așternută pe hârtie de Herr Bergander, nu a fost niciodată tradusă în engleză. La fel stau lucrurile și în cazul altui istoric din Dresda, Matthias Neutzner, ale cărui lucrări *Lebenszeichen (Semne de viață)* și *Martha Heinrich Acht (Martha Heinrich Opt* – numele de cod al Dresdei în sistemul defensiv antiaerian al Germaniei) aproape reușesc imposibilul, încadrând distrugerea Dresdei în perspectiva mai largă a războiului și ridicând, în același timp, până la un nivel aproape imposibil de suportat intensitatea dramei produse de pierderile de vieți omenești.

Călătoria mea a început abia după ce am citit aceste cărți și am intrat în contact cu autorii lor. Călătoria a fost, bineînțeles, una fizică: la Dresda și Berlin, la Londra și Washington, pentru a consulta arhivele și documentele; din căsuța din Norfolk a unui veteran al Forțelor Aeriene Regale (RAF), la locuința unui fost muncitor-sclav aflată la liziera unei păduri bavareze; de la interviurile cu supraviețuitorii raidului asupra Dresdei organizate în camere de hotel, la emoționantele conversații din apartamentele curate construite chiar pe ruinele cartierelor în care martorii crescuseră. Cu toate acestea, a fost și o călătorie spirituală, una în care am fost confruntat cu dovezile care nu corespundeau vechilor mele idei despre ceea ce fusese anterior Dresda, una în care am făcut eforturi să privesc perioada războiului nu prin ochii unui reprezentant înclinat spre pacifism al generației *baby boom*-ului – așa cum am fost și voi rămâne –, ci așa cum au făcut-o cei care l-au trăit și cei care au luptat, au suferit și au înfruntat greutățile acelor

vremuri când viitorul rămânea o enigmă și mii de oameni mureau zi de zi.

Imaginea care a apărut în fața ochilor mei nu a fost nicidecum a unui oraș „inocent", ci a unei urbe care funcționa normal (atât în sensul universal al expresiei, cât și în cel specific Germaniei naziste) și care ieșea în evidență prin extraordinara sa frumusețe. Aceasta nu înseamnă să cădem în cealaltă extremă și să afirmăm că Dresda „merita" să fie distrusă, ci înseamnă să spunem că, după standardele acelui moment, orașul reprezenta o țintă militară justificată. Întrebarea este dacă orașele inamice, care adăpostesc, evident, un număr mare de civili și de clădiri-monument, dar și numeroase obiective vitale ce țin de industrie, de comunicații sau servicii, toate de mare importanță pentru efortul de război al națiunii, ar trebui bombardate, în ciuda probabilității provocării unor pierderi importante în rândurile noncombatanților. Chestiunea rămâne una care poate și ar trebui să genereze dezbateri morale și juridice aprinse – chiar în epoca așa-numitelor „bombe inteligente".

Dresda: Marți, 13 februarie 1945 nu va rezolva nici una din aceste dezbateri, dar convingerea mea este că va scoate la lumină un context moral mult mai complex și mai ambivalent decât a fost recunoscut până acum. Judecata morală finală a sorții orașului din februarie 1945 rămâne, și așa trebuie să stea lucrurile, a cititorului.

Dacă există un verdict moral, probabil că poate fi găsit în expresia germană pe care am auzit-o de nenumărate ori din gura locuitorilor Dresdei, o expresie rostită cu o pasiune născută din experiențele teribile ale trecutului: *Nie wieder Krieg* (Niciodată un alt război). Având la dispoziție arme îngrozitoare de distrugere în masă, umanitatea nu-și mai poate permite intoleranța și războiul și aceasta este lecția finală a bombardamentului asupra Dresdei. Fie ca aceasta să fie auzită tare și clar, chiar dacă de atunci s-au scurs șaizeci de ani.

PROLOG

Saxonii

Nori gri-argintii topindu-se în marea de ardezie întunecată a orizontului ceţos. Cătune înghesuite printre mlaştini şi nisipuri mişcătoare, căzute ostatice nemiloaselor vânturi din est şi sălbaticilor invadatori veniţi din Saxonia, în nord-vestul Germaniei. Corăbiile lor traversaseră legănându-se Marea Nordului, purtate de aceste vânturi înghețate şi tot acestea din urmă le împinseseră pe plajele nisipoase.

Cu mai bine de un mileniu şi jumătate în urmă, când romanii încă mai controlau insula Britannia, aceştia obişnuiau să numească coasta estică, joasă şi vulnerabilă, Ţărmul Saxon, oferindu-i unui nobil sarcina imposibilă de a organiza apărarea ei. Toate acestea se întâmplau cam pe la anul 350 d.Hr.

În final, forturile de lemn, şanţurile şi forţele locale s-au dovedit a fi prea puţine, iar invadatorii veniţi de pe mare, prea numeroşi. Chiar înainte de plecarea romanilor, saxonii câştigaseră un cap de pod. În mai puţin de un veac, i-au alungat sau i-au asimilat pe localnicii celto-romani şi au dat propriile nume ţinuturilor întinse ale Angliei de Est. Norfolk. Suffolk. Regatul Lindsey, cunoscut mai târziu ca Lincolnshire. Saxonii strămutaţi, alături de alte triburi germanice care s-au stabilit în fosta provincie romană, la care se adaugă un amestec de danezi şi normanzi din invaziile ulterioare sosite de pe continent, au devenit cunoscuţi peste tot în lume ca englezi sau anglo-saxoni.

În ceea ce-i privește pe saxonii continentali, cei care nu navigaseră spre vest, către Insulele Britanice, cu secole în urmă, aceștia s-au deplasat, în schimb, spre inima Europei. S-au infiltrat în teritoriile slave, alungându-i sau asimilându-i pe localnici, exact așa cum făcuseră și rudele lor în Anglia. Acești saxoni orientali au fost în cele din urmă convertiți la creștinism, au fondat orașe, au luptat în războaie, au făcut comerț, au cultivat pământul și i-au extras resursele minerale, au produs mari opere de artă și au adunat bogății imense. Parțial împotriva propriei voințe, au devenit parte a Germaniei unite spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

În al cincilea deceniu al secolului al XX-lea, englezii adunaseră o imensă bogăție, creaseră un imperiu ce se întindea pe tot globul, metropole extraordinare, o flotă de război, o armată și o aviație militară. În ultima vreme, aviația devenise noul simbol al forței națiunii și mare parte a ei își avea bazele în Norfolk și Suffolk, părți ale vechiului Țărm Saxon. „Țara bombardierelor", așa fuseseră poreclite. Ținuturile plate și expuse, care în urmă cu cincisprezece veacuri fuseseră o platformă de debarcare, deschisă invadatorilor care puteau năvăli de aici spre interior, erau în anii 1940 ai secolului XX presărate cu aerodromuri de ciment construite în grabă. Acestea reprezentau acum puntea de lansare a unei insule-portavion ce privea spre est, către continent.

Era anul 1945. Anglo-saxonii erau implicați într-un război pe viață și pe moarte cu rudele lor îndepărtate de peste Marea Nordului, de care vecurile și distanțele îi despărțiseră. În consecință, avioane încărcate cu bombe își luau zborul de pe aerodromurile înghețate din Lincolnshire, într-o după-amiază de februarie.

Misiunea aviatorilor era de a duce la îndeplinire o cumplită răzbunare, una care viza cele mai mândre și mai frumoase comori ale rudelor lor germane, dar și cel mai prețios lucru pe care acestea îl aveau – viața.

Primii zori. 13 februarie 1945, Lăsata Secului. Cinci valuri de avioane decolează. Formațiunile masive care întunecă și mai mult cerul de iarnă sunt formate din bombardiere grele Avro Lancaster,

aparținând Grupului 5 al Comandamentului Bombardierelor. Se îndreaptă spre un punct de întâlnire deasupra comitatului Berkshire. Deși era insuficient, chiar și în condiții normale, s-a renunțat la o mare parte a blindajului pentru a se permite echiparea avioanelor cu rezervoare de combustibil suplimentare, necesare zborului de peste 2 700 de kilometri până la țintă și înapoi. Fiecare Lancaster, având la bord o încărcătură de șapte tone de bombe și dispozitive incendiare, avea o capacitate distructivă de două ori mai mare decât a faimoaselor Fortărețe Zburătoare americane și a bombardierelor de tip B-24 Liberator. La ora 18.00, odată cu lăsarea întunericului, 244 de bombardiere zboară împreună în cercuri, gata să-și înceapă drumul, în vreme ce, la mii de metri sub ele, orașul Reading se află în beznă.

Echipajele au participat la ședința de informare din acea după-amiază și ținta le-a fost descrisă astfel:

> Al șaptelea oraș german ca mărime, cu puțin mai mic decât Manchester, este, de asemenea, cea mai mare zonă construită nebombardată a inamicului. În plină iarnă, cu refugiații care se îndreaptă spre vest și cu trupele odihnindu-se, un acoperiș deasupra capului este la foarte mare căutare, nu numai pentru că oferă un adăpost muncitorilor, refugiaților și trupelor, dar găzduiește și serviciile administrative evacuate din alte zone. (...)

Ținta pare banală, nedemnă de o atenție specială în programul încărcat al sofisticatei mașinării distructive în care se transformase Comandamentul Bombardierelor. Acest lucru este înșelător și poate că tonul ședinței de informare este, în mod deliberat, nesincer. Orașul în discuție fusese renumit, de-a lungul secolelor, pentru frumusețea arhitecturală și pentru a sa *douceur de vivre* și, din aceste puncte de vedere, războiul adusese remarcabil de puține transformări. Numele său este Dresda.

Deși avangarda armatelor sovietice s-a oprit, pentru moment, la ceva mai mult de o sută de kilometri est și fluxul de refugiați sosiți din zona frontului de est începuse în ultima vreme să pună la încercare resursele locative ale orașului, situația rămânea surprinzător de

calmă. Teatrele și Opera – unde unele din compozițiile lui Webern, Wagner sau Richard Strauss fuseseră puse în scenă pentru prima dată – sunt temporar închise, în urma ordinelor sosite de la Berlin, dar faimoasele cafenele ale Dresdei sunt încă deschise. În această seară, Circul Sarrasani organizează un spectacol în faimosul său „cort" cu dom, aflat chiar pe malul nordic al râului, atrăgând astfel mulțimi de spectatori în căutare de senzațional.

Cum și-ar putea închipui Dresda că, de câteva săptămâni, fusese programată distrugerea sa? Săptămâni întregi de vreme rea care făceau bombardamentul precis extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil, o salvaseră până acum. Astăzi, deasupra orașului-țintă, condițiile meteo s-au ameliorat. Spre deosebire de alte regiuni ale Germaniei aflate mai la vest, în zonă ziua a fost plăcută și a fost urmată de o noapte glacială, dar uscată și cu foarte puțini nori. Exact ceea ce germanii numesc *Vorfrühling*. Pre-primăvara. Această simplă și crudă informație meteorologică a pecetluit soarta orașului.

Bombardierele Lancaster au atins viteza de croazieră de circa 350 de kilometri pe oră, zburând la altitudini între 5 500 și 6 500 de metri, pentru a evita coliziunile. Inițial, mențin un curs în direcția sud-est, atingând coasta franceză deasupra orașului Calais, continuă apoi deasupra nordului Franței, până când ating un punct situat cam la jumătatea distanței dintre Reims și Liège. Aici, formațiunea își schimbă cursul spre nord-est, îndreptându-se spre orașul de graniță Aachen – aflat acum sub control aliat – după care virează către est, pe deasupra liniei frontului, spre teritoriul inamic. În curând, bombardierele trec, conform planului, chiar pe la sudul regiunii industriale Ruhr, evitând concentrațiile masive de baterii antiaeriene experimentate amplasate acolo. Tot aici trec și dincolo de scutul protector reprezentat de „Mandrel", ecranul de bruiaj furnizat de Grupul 100 al RAF și menit să deruteze radarele inamice. Dispozitive „Window" sunt aruncate cu miile pentru a produce și mai multă confuzie în sistemul de detecție inamic. În număr mare, aceste mici fâșii de metal apar pe ecranele radarelor germane ca o flotilă de bombardiere rătăcitoare, în vreme ce avioanele reale își

îndeplinesc misiunea altundeva. Aceste măsuri vor fi foarte eficiente, în special în această noapte, când zona de la vest de țintă a rămas acoperită de nori, ceea ce a făcut imposibilă detectarea vizuală a deplasării bombardierelor.

La ora 21.51, la Dresda sună sirenele aeriene, așa cum au făcut-o de nenumărate ori în ultimii cinci ani, pentru ca aproape de fiecare dată să se dovedească a fi o alarmă falsă. Locuitorii orașului, în special copiii, au petrecut ziua sărbătorind o versiune mai puțin zgomotoasă, potrivită pentru vreme de război, a carnavalului german, Fasching. Mulți dintre ei sunt încă în costume de petrecere. În vreme ce familiile oftează și se îndreaptă spre pivnițele lor, râd și spun mai multe glume decât de obicei. Cei aflați pe străzi, auzind alarma, se grăbesc pe străzile pietruite și întortocheate ale vechiului oraș sau iuțesc pasul când trec pe lângă clădirile grandioase din Residenz.

Există surprinzător de puține adăposturi antiaeriene publice mari pentru un oraș de o asemenea importanță. Unul dintre cele mai mari, aflat chiar sub principala gară a orașului, construită pentru a adăposti două mii de oameni, găzduiește șase mii de refugiați de pe frontul de est. Gauleiterul – liderul nazist local, dar și guvernator al provinciei și responsabil pentru apărarea civilă – nu reușise să aloce resursele necesare pentru a remedia situația, deși (după cum „supușii" săi o știau foarte bine) ordonase unor ingineri SS să construiască adăposturi solide atât sub biroul său, cât și în grădina reședinței sale personale. În cazul celui de-al doilea, plasase un scut de beton armat gros de mai mulți metri între el și bombele care – insista el – nu aveau să cadă niciodată.

În același timp, după patru ore petrecute în aer, bombardierele ajunseseră la sfârșitul zborului lor. Luftwaffe nu a încercat să preia controlul spațiului aerian (singura aeronavă inamică doborâtă este un nefericit avion de poștă care tăiase calea armadei aeriene britanice, undeva între Leipzig și Berlin). Vizibilitatea este redusă, chiar și atunci când bombardierele Lancaster se apropie de țintă. Numai acum, când reușesc să identifice linia fluviului Elba, curbată spre sud-est, plafonul de nori începe să se disperseze. Echipajele pot privi în jos și pot identifica repere, drumuri și căi ferate, ici și

colo lumini aflate la mai bine de cinci kilometri sub ei. Așteaptă, sunt atenți la eventualele avioane de vânătoare nocturne ale inamicului și zboară deasupra câmpiilor și pădurilor întunecate, pe deasupra panglicilor înghețate reprezentate de drumurile de țară ce leagă satele îngrijite și adormite din inima Germaniei.

Până acum – și membrii echipajelor știu că trebuie să fie recunoscători pentru asta – a fost o călătorie lipsită de incidente. Chiar și în acest moment, mulți din cei aflați în orașul-țintă nu au nici cea mai vagă idee despre ce avea să urmeze. În fond, nu existase nici o „prealarmă". În centrul industrial Leipzig, aflat la optzeci de kilometri spre vest și mai demult ținta unor bombardamente masive, la radio fuseseră difuzate avertismente clare. Dar în orașul-țintă autoritățile aleseseră să nu-și alerteze concetățenii într-o manieră specială. În acest moment, controlorii de la stațiile de urmărire ale Luftwaffe știu că obiectivul este una din marile aglomerări urbane din estul țării. Oricum, și ei împărtășesc convingerea Germaniei și a celei mai mari părți a lumii că Dresda nu avea să fie supusă niciodată unor bombardamente serioase.

Unul dintre mituri, de atunci și de acum, este că orașul a fost cruțat complet până în acea noapte. În ultimele câteva luni, avuseseră loc regulat raiduri de zi ale unor formațiuni de bombardiere americane asupra zonelor industriale din suburbii și asupra triajului aflat în apropierea centrului orașului. Clădiri rezidențiale fuseseră lovite în urmă cu o lună, rezultatul fiind peste trei sute de victime din rândurile civililor. Dar majoritatea cetățenilor atribuiau aceste incidente ghinionului sau greșelilor de pilotaj și continuau să considere orașul de neatins. Prin oraș circulă multe zvonuri despre motivele pentru care Dresda nu a fost, și nu avea să fie, supusă distrugerilor masive provocate altor orașe ale Reichului.

La zece minute după prima alarmă antiaeriană, o avangardă de avioane deschizătoare de drum, ușoare și rapide, De Haviland Mosquito, din Escadrila 627 a RAF, au trecut pe deasupra clădirilor întunecate, fără să întâmpine nici un fel de opoziție. Sarcina lor constă în identificarea și marcarea țintei. Încep să lanseze rachete

de semnalizare – numite de civilii germani „brazi de Crăciun". Acestea vor permite uriașei flotile de bombardiere ce se apropie să-și identifice obiectivele. Rachetele de semnalizare se concentrează asupra stadionului clubului de fotbal din oraș, aflat chiar la vest de partea veche a Dresdei. Devine brusc clar că bombardierele nu țintesc doar suburbiile industriale și triajele adiacente, ci și centrul istoric atât de prețuit al orașului. Abia când aud motoarele aparatelor Mosquito deasupra capetelor, autoritățile responsabile cu apărarea civilă, aflate în alertă în buncărul din subsolul Cartierului General al poliției, își dau seama că orașul va fi bombardat cu adevărat. Vocea disperată a unui crainic poate fi auzită în megafoane îndemnând cetățenii să plece de pe străzi – să se adăpostească cât de bine pot –, altfel vor fi arestați.

Nu există tunuri antiaeriene pregătite. Nici proiectoare care să scruteze cerul. Cu numai câteva săptămâni în urmă, puținele piese de artilerie antiaeriană – în mare parte tunuri de calibru mic și piese sovietice capturate, foarte puțin apreciate de servanții lor – au fost demontate și transportate, unele din ele spre vest, către zona Ruhrului bombardată masiv, altele către mult încercatul front de est. Orașul este extrem de expus.

Jurnalul unui bărbat din Dresda consemnează, la data de 13 februarie, „vremea perfectă de primăvară" din timpul zilei. Dar nimic altceva din relatarea evenimentelor acelei zile nu mai trădează bucurie. Acest cetățean, profesorul Victor Klemperer, și-a schimbat cariera la mijlocul vieții, devenind din jurnalist, critic literar și universitar distins. Veteran decorat al Primului Război Mondial și patriot german convins, în ultimii zece ani își pierduse slujba, casa și economiile. Nu îi este permis să dețină o mașină sau o bicicletă sau să folosească mijloacele de transport în comun. Nu poate avea animale de companie. Există o serie de străzi pe care nu are voie să intre sau pe care le poate traversa numai pe la anumite intersecții. Și toate astea pentru că Victor Klemperer este evreu. A fost până acum salvat de la „deportare" nu pentru că familia sa se stabilise în Germania în urmă cu două sute de ani, ci pentru că este căsătorit cu

o „ariană“*. Și astăzi, povestește în jurnal, a vizitat casele celor câtorva evrei aflați încă în oraș (în jur de două sute din totalul de șase mii din perioada de dinaintea războiului), pentru a le spune că aveau să fie deportați peste trei zile, pe 16 februarie, către o „tabără de muncă“ necunoscută. Toată lumea știe ce înseamnă asta.

În acea seară, după întoarcerea la casa pe care el și soția sa o împart cu alți supraviețuitori evrei de când căminul lor le-a fost confiscat, ia o cină modestă. Familia Klemperer își bea cafeaua chiar în momentul în care se aude alarma antiaeriană. Apoi aud avioanele deasupra. Unul din tovarășii lui Klemperer spune cu o premoniție amară: „Numai de-ar distruge totul“.

Bombardierele Lancaster se află deasupra țintei. Primul val de bombardament durează între cincisprezece și douăzeci de minute. Al doilea, două ore mai târziu, cuprinde un număr și mai mare de avioane și durează puțin mai mult. Pauza dintre ele e o mișcare tactică deliberată și cinică, gândită de planificatorii Comandamentului Bombardierelor, care deveniseră experți în așa ceva. Până la sosirea celui de-al doilea val, mulți dintre supraviețuitori vor fi ieșit deja din adăposturile subterane, iar pe străzi se vor afla echipele de pompieri, echipele medicale și unități militare – inclusiv auxiliarii care au gonit pe șoselele înghețate de la distanțe mari, inclusiv de la Berlin. Acum, o nouă ploaie de bombe explozive și incendiare vor uni incendiile separate, deja existente, într-unul singur și furtunile de foc vor spori în intensitate. În dimineața următoare, americanii, cu ale lor Fortărețe Zburătoare din Forța Aeriană 8, vor duce opera de distrugere la bun sfârșit. Dresda este condamnată.

În dimineața următoare, echipajele celor 796 de bombardiere Lancaster care au zburat deasupra Dresdei au aterizat aproape toate, în siguranță, la bazele lor din Anglia. Tinerii aviatori prezintă raportul și apoi se pot bucura de un mic dejun copios. Obișnuiți cu pierderile teribile de pe cerul Germaniei din ultimii trei ani, au toate

* Expresie din jargonul nazist care desemna așa-zișii germani de rasă pură. De aici înainte în text, ghilimelele nu vor mai fi introduse. Acest lucru nu înseamnă nicidecum acceptarea sau validarea termenului. (n.a.)

motivele să se bucure că misiunea a fost, pentru ei, lipsită de vărsare de sânge.

Nu la fel stau lucrurile și pentru Dresda. Pe durata nopții, aceleași echipaje au lansat mai mult de 2 600 de tone de dispozitive explozive și incendiare deasupra orașului țintă, distrugând treizeci și trei de kilometri pătrați din centrul său istoric, inclusiv cantități incalculabile de valori și opere de artă, precum și zeci dintre cele mai frumoase clădiri ale Europei. Cel puțin douăzeci și cinci de mii de locuitori, sau poate mult mai mulți, și-au pierdut viața: dezintegrați de explozii, arși, sufocați de furtunile de foc. Trupurile vor fi strânse în grămezi, într-una din piețele principale ale orașului. Acolo vor fi așezate pe imensele obloane recuperate de la vitrinele unuia dintre magazinele universale ale orașului, apoi vor fi arse cu miile, pentru a evita răspândirea bolilor.

Victor Klemperer și soția sa, doi dintre puținii oameni pentru care ororile distrugerii în masă reprezentau nu un cataclism, ci un miracol salvator, au profitat de haosul creat. Profesorul și-a rupt steaua galbenă de pe haină și cei doi se află pe drumul spre siguranță și libertate. Dar mai există o latură a poveștii și, în mod sigur, mai există o latură, diferită, a ecuației morale...

Este Miercurea Cenușii, 14 februarie 1945. Mai sunt optzeci și patru de zile până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa. Aproape o viață de om mai târziu, numele Dresda continuă să trezească ecouri tulburătoare în memoria noastră colectivă, iar controversele legate de distrugerea orașului continuă cu aprindere.

PARTEA I
FLORENȚA DE PE ELBA

1

Sânge și comori

„Englezii erau prețuiți. Cred că în Dresda numai după raid englezii au fost urâți, nu înainte."[1]

Pastorul luteran Karl-Ludwig Hoch, istoric al arhitecturii și lider al comunității, a depășit deja șaptezeci de ani de viață. Om profund spiritual, Hoch păstrează contactul cu lumea materială printr-un simț al umorului ambiguu, aproape cinic. Trăsăturile sale patriciene sunt ascunse sub un zâmbet trist, în timp ce descrie idila pierdută a concetățenilor săi cu Anglia.

„Oamenii pur și simplu știau că britanicii și americanii iubeau Dresda atât de mult (...). St John's era biserica anglicană din Wiener Platz, iar cea americană era All Saints."

În grădina vilei familiei Hoch, aflată pe malul fluviului, undeva în suburbiile Dresdei, se află un monument de piatră, de unde poți privi în josul apei și poți vedea contururile orașului aflat la patru–cinci kilometri distanță. Monumentul a fost construit de un francofil de demult, pentru a comemora după-amiaza în care Napoleon, aflat în retragere de la Moscova și încercând să-și dea seama care era locul potrivit pentru a da o nouă bătălie, a fost adus pe aceeași înălțime, în exact același loc, pentru ca și el să poată observa Dresda de la distanță. Era anul 1813. Saxonia era unul dintre puținii aliați pe care Napoleon îi mai avea. Împăratul francez se gândea să dea o bătălie pe teritoriul ei și, până la urmă, ideea i-a

plăcut atât de mult, încât a dat mai multe. Saxonii, după cum o menționează pastorul de foarte multe ori, nu s-au dovedit niciodată foarte isteți când și-au ales prietenii.

În 1945, familia pastorului Hoch a scăpat din distrugerea totală suferită de centrul orașului. Bombe rătăcite au lăsat cicatrice asupra cartierului plin de vegetație, dar familia Hoch, chiriașii și vecinii lor s-au refugiat în adăpostul din curte, până la terminarea raidului. Apoi – când zgomotul motoarelor de avion s-a stins – au ieșit la suprafață, numai pentru a vedea din zona lor privilegiată cum orașul natal, aflat la mai puțin de patru kilometri distanță, era mistuit de flăcări. O femeie care locuia ceva mai sus, o nazistă înflăcărată, i-a văzut stând la balcon și le-a strigat: „Frau Hoch! Avea Goebbels dreptate sau nu? Sunt englezii criminali sau nu?"

Josef Goebbels. Din multe puncte de vedere, legenda distrugerii Dresdei a fost ultima și cea mai macabră creație a maleficului și abilului ministru al Propagandei. Pentru Goebbels, anihilarea cvasitotală a orașului reprezenta deopotrivă o adevărată oroare, dar și o ocazie cinică.

Majoritatea germanilor își dăduseră seama, în momentul înfrângerii de la Stalingrad, că toate discuțiile despre victorie erau lipsite de realism. În vara anilor 1944–1945, chiar și naziștii fanatici înțelegeau că, după toate probabilitățile, războiul era pierdut. Mereu ingenios, Goebbels a luat acum o decizie tipică pentru el: îndrăzneață și vicleană. În loc să descrie germanilor situația într-o lumină pozitivă, avea să le prezinte tuturor ororile care îi așteptau odată cu înfrângerea celui de-al Treilea Reich. Hoardele bolșevice avansând dinspre est, violând și jefuind pe măsură ce intrau în îngrijitele și neatinsele orașe ale Prusiei Orientale și ale Sileziei; anglo-americanii ipocriți și mincinoși, cu flotilele lor de bombardiere distrugătoare și cu disprețul lor cosmopolit (a se citi evreiesc) pentru moștenirea culturală unică a Germaniei. Acestea erau amenințările la adresa civilizației germane – și europene.

Singurul răspuns posibil era rezistența curajoasă în fața acestor inamici, o rezistență totală și până la final – precum și așteptarea miracolului ce ar fi putut veni odată cu armele-minune pe care, în

curând, oamenii de știință și inginerii germani aveau să le transforme, cu efecte devastatoare, în realitate, dar și din tensiunile crescânde din interiorul alianței imposibile și artificiale dintre comunism și capitalism. Între timp, cu cât erau mai teribile crimele ce puteau fi puse pe seama inamicilor Reichului, cu atât avea să funcționeze mai eficient vraja acestei ultime capodopere a artei diabolice a lui Goebbels. Lipsindu-i elanul adus de victoriile fără număr, Germania trebuia să-și găsească curajul în disperarea momentului.

Din această cauză, nu au fost făcute nici un fel de tentative de a minimiza atrocitățile comise de rușii aflați în ofensivă. Dimpotrivă, relatări crunte ale ororilor pe care forțele germane le descoperiseră cu ocazia scurtelor reocupări ale orașelor din Prusia Orientală, în timpul fluxului și refluxului bătăliei, erau transmise și retransmise la radio. Refugiații aflați încă în stare de șoc erau intervievați și articole despre îngrozitoarele atrocități erau publicate în foile informative care înlocuiseră presa germană, atât de consistentă în trecut. Buletinele de știri difuzate în cinematografe arătau scene ale devastării și distrugerii – dar și hotărârea neclintită a celor încă dornici să se opună inamicului. Era un drum dureros către victoria finală, *Endsieg*, dar, în ciuda tuturor eșecurilor (lăsa să se înțeleagă propaganda), acel drum era încă deschis.

Astfel, în primele zile ale anului 1945, Dresda aștepta; dar pentru majoritatea populației orașului, motivul de teamă era apropierea trupelor Armatei Roșii și nu sosirea forțelor aeriene aliate. La mai bine de o sută cincizeci de kilometri spre est, capitala provinciei vecine Silezia, Breslau, fusese încercuită aproape complet de ruși. De la baza aeriană Klotzsche, aflată chiar la nord de Dresda, Luftwaffe organizase un pod aerian pentru aprovizionarea greu încercatei metropole sileziene. Defensiva germană pe frontul de est risca să se prăbușească, iar, după Breslau, următorul oraș important în calea rușilor era Dresda.

Cu aparatul de fotografiat în mână, pe 13 februarie 1945, Karl-Ludwig Hoch s-a întâlnit cu fratele său și împreună au luat tramvaiul 11 către Postplatz, aflată chiar în inima Altstadt, orașul

vechi. Planul lor era să surprindă instantanee ale mândrei Dresde pentru a și-o putea aminti. Asta pentru că mama lor le spusese că, dat fiind faptul că erau o familie de sorginte aristocratică, s-ar putea ca, în curând, să fie nevoiți să se refugieze din fața înaintării comuniste și să nu își mai vadă orașul niciodată. Era o vreme de iarnă blândă și pe cer poposeau numai câțiva nori subțiri. Cei doi frați au rătăcit pe străduțele și aleile cunoscute, trecând pe lângă locurile pe care le știau de mici. S-au întors în casa lor din suburbii mai târziu în acea după-amiază, chiar când seara începea să se lase peste valea Elbei, fără să știe că tocmai văzuseră Dresda istorică pentru ultima dată sau că mulți, dacă nu chiar toți, dintre locuitorii cu care își intersectaseră pașii pe străduțele cunoscute aveau să fie uciși în acea noapte. Frații Koch au văzut, de fapt, morții mergând.

Dar, pentru moment, în ultimele sale ceasuri de viață, Dresda rămăsese ea însăși. Temătoare, sufocată de refugiați, în ciuda eforturilor de a le grăbi tranzitul spre vest, conștientă de eventualitatea suferințelor viitoare și, cu toate acestea, ea însăși. În ultimele două sute de ani, „Florența de pe Elba" fusese ca un magnet pentru artiști, esteți și iubitori de cultură nu numai din Germania, ci din întreaga Europă, din Marea Britanie și din Americi. Acest oraș, toată lumea era de acord, avea să supraviețuiască neîndoielnic pentru a încânta generațiile viitoare, chiar dacă, în lunile următoare, Reichul lui Hitler avea să dispară.

Existau și cei care se consolau cu gândul că Aliații protejau Dresda pentru viitor, că o desemnaseră drept capitală administrativă pentru perioada de după război. Clădirile superbe, palatele baroce și clădirile de locuit în stil Art Nouveau, peisajele încântătoare și vilele spațioase, toate aceste lucruri, atât de specifice Dresdei, cu trecutul său bogat și cu tradiția sa nestinsă de planificare urbanistică inspirată, pledau în favoarea acestei teorii. Și acestea nu erau singurele zvonuri șoptite peste tot în oraș în acele zile. Churchill avea o mătușă favorită care trăia în Dresda. Cruțase orașul de dragul ei. Și englezii, ei bine, englezii aveau o dragoste specială pentru Dresda. Dar dacă stau să mă gândesc bine, noi de aici am început...

Poate că ar fi mai bine să încep din nou. Nu cu bijuteria arhitecturală condamnată, ci cu mica așezare aflată în lunca unui râu, așa cum fusese la început orașul. Satul cunoscut slavilor, care locuiseră inițial acolo, cu un nume foarte prozaic – Drezdzány: „oameni ai pădurii din mlaștină".

Mlăștinos, dar bine protejat de dealurile aflate la nord și la sud de fluviul Elba, Drezdzány reprezenta primul vad ușor navigabil, după ieșirea acestui important curs de apă central-european din defileele prin care șerpuia în zonele sale de origine, marile păduri ale Boemiei, și locul unde fluviul se liniștea în lungul său drum spre nord-vest, către mare. Chiar și azi, elementele geografice care au influențat evoluția zonei sunt evidente: înaintând în aval, în decurs de numai câțiva kilometri, trecem de la pereți de calcar cu vederi spectaculoase asupra cursului de apă aflat undeva jos, la lunci întinse și înmiresmate, joase și fertile.

Și fertilitate era ceea ce migratorii saxoni căutau atunci când s-au mutat către est, în teritoriile slave. Înfrânte și supuse de către regele creștin al francilor, încoronat mai apoi ca împărat, Carol cel Mare, triburile saxone care până în urmă cu câteva decenii fuseseră păgâne au construit fortificații și, în interiorul acestora, biserici. Creștinismul a devenit rapid stindardul lor în lupta împotriva slavilor încă necreștinați. Energia nelimitată i-a făcut pe saxoni bogați și prosperi.

În secolul al XI-lea, un conte saxon din Mlaștini – un margraf – și-a stabilit reședința pe un deal ce domina Elba și a ridicat o fortificație acolo, având intenția de a crea o bază pentru colonizare. A numit acel loc Meissen și s-a proclamat conte al aceluiași loc – o transformare a numelui regatului slav Misni, care existase anterior acolo. Acesta era Estul Sălbatic, frontiera în continuă expansiune a germanilor.

O ultimă revoltă slavă a provocat, în 1147, organizarea unei cruciade sub conducerea împăratului. Armatele reunite ale creștinătății germane i-au suprimat pe localnici cu o furie deopotrivă sângeroasă și justificată. După acest moment, coloniștii nu au mai întâmpinat

decât o rezistență nesemnificativă, cel puțin în regiunea dintre Elba și Oder. Pământul era fertil. S-a dovedit a fi și bogat în minereuri. Germanii au elaborat tehnici de minerit mai avansate decât oriunde altundeva pe continent, punând astfel fundațiile viitoarei bogății. Așa cum s-a întâmplat în secolele următoare în Africa, în Asia și în Americi, unele toponime au fost introduse de către invadatori, iar altele au fost preluate de la băștinași. Ca și în Africa, Asia și Americi, comerțul și cucerirea mergeau mână în mână.

Prima mențiune a așezării Drezdzány ca oraș-colonie german apare în documentele conților de Meissen, datând din 1216. Urbea germană, aflată pe malul sudic al fluviului, a devenit „orașul vechi" (Altstadt), iar zonele slave de peste Elba, deși erau mai vechi, „noul oraș" (Neustadt), probabil pentru că încă mai aștepta binefacerile germanizării. În 1270, locul care începea să fie cunoscut drept Dresda a intrat în istoria cu „I" mare. Contele Henric cel Ilustru din Meissen și-a mutat reședința cu douăzeci de kilometri în amonte, la Dresda. Locul era plăcut, clima era blândă iarna și nu foarte caldă vara și devenea tot mai faimos pentru viile, livezile și grădinile sale de zarzavaturi. Nu erau la fel de spectaculoase ca piscurile stâncoase de la Meissen, dar, dacă ni se permite mențiunea, mai civilizate.

Dresda nu a rămas mult timp capitala stăpânului Mlaștinilor. După moartea lui Henric cel Ilustru, urmând capriciile ADN-ului princiar, a trecut în succesiune rapidă sub autoritatea liderilor Boemiei vecine și ai Brandenburgului, înainte să ajungă din nou sub jurisdicția celor din Meissen. Din acest moment avea să rămână neîntrerupt, timp de șase sute de ani, în posesia membrilor familiei domnitoare din Meissen – dinastia Wettin.

Expansiunea influenței germane către est și sud și-a atins limitele în decursul secolului al XV-lea. Cehii din Boemia, slavi inteligenți dotați cu propria ierarhie socială foarte solidă și fiind foarte conștienți de resursele industriale și minerale care rivalizau cu cele ale vecinilor lor, începuseră să fie iritați de fluxul continuu de imigranți germani, mai ales în Praga și în Munții Sudeți bogați în minereuri. Și poate că regii Boemiei ar fi încurajat așezarea unor străini muncitori în orașele și satele lor – conducătorii au tendința

de a gândi în termenii asigurării unei baze de impozitare și de meșteșugari pricepuți –, dar nativii stabiliți acolo de mult timp nu erau atât de impresionați. Au urmat masacre de ambele părți, germanii au fost terorizați și expulzați din cartierele lor și, în schimb, cehii care creau probleme au fost aruncați în puțurile minelor – obișnuitele reciprocități ce caracterizează un conflict interetnic. Deceniile de război dintre germani și cehi, dintre catolici și husiți s-au terminat, în cele din urmă, printr-o pace fragilă. Dresda se află la mai puțin de cincizeci de kilometri nord de ținuturile de graniță ale Boemiei de unde izvorăște Elba și unde această agonizantă dramă etnică era în plină desfășurare. În 1429, o armată cehă a ajuns în fața porților Dresdei și a devastat suburbiile.

Cu toate acestea, în jurul începutului de secol XVI, Dresda a dobândit statutul pe care nu avea să-l mai piardă niciodată, acela de capitală a Saxoniei. Dinastia Wettin a împărțit teritoriul între doi fii rivali. Partea mai bogată, inclusiv Dresda, i-a fost dată lui Albert, din acel moment prinț elector *(Kurfürst)* – recunoscut ca stăpân al Saxoniei Orientale și membru al grupului de principi care îl alegeau pe sfântul împărat roman – nu doar un creator de regi, ci un creator de împărați. Nici pentru prima, nici pentru ultima dată, a izbucnit un incendiu care a distrus zone importante din oraș. Drept urmare, arhitecții au primit ordin să construiască folosind piatră – de cele mai multe ori calcar din părțile locului – mai puțin combustibilă, o caracteristică ce a devenit definitorie pentru arhitectura Dresdei.

Pe parcursul secolului al XVI-lea, Dresda s-a dezvoltat în egală măsură ca o capitală artistică și ca una politică. Martin Luther și-a lansat manifestul său protestant la adresa papei și prințul elector al Saxoniei a devenit principalul său protector. Nu a trecut mult și Saxonia a devenit preponderent luterană și principala putere protestantă din spațiul german. În condițiile în care disputele religioase făceau din Europa, în general, și din Germania, în particular, un loc mai periculos, prințului elector a construit un *Schloss* (castel) elegant pe malul Elbei și l-a înconjurat cu fortificații masive. În ciuda splendorii și a mândriei pe care o afișau acestea, în tot acest timp orașul a păstrat aerul unei mici tabere de graniță aflate sub

asediu. În curând a venit momentul pentru o nouă dispută legată de cine trebuia să conducă Boemia și pe ce baze religioase. Vechea ostilitate, care încă ardea mocnit, a aprins fitilul ce a declanșat Războiul de Treizeci de Ani.

Europa a fost devastată de armatele de jefuitori la proporții nemaivăzute după prăbușirea Imperiului Roman. Când pacea a fost restabilită, în 1648, Boemia și-a pierdut și urma de independență pe care o mai avea, iar catolicismul și germanitatea s-au consolidat. Totuși, în teritoriile cehe a fost păstrat un amestec între o majoritate slavă și o minoritate germană, care avea să se dovedească mereu foarte instabil. Ca o consecință pozitivă, reputația Dresdei de punct fortificat provocase apariția unui flux rapid de țărani speriați care încercau să scape de armatele distrugătoare. Și dacă majoritatea Europei era epuizată și depopulată, capitala saxonă devenise o comunitate de douăzeci și unu de mii de suflete. După standardele timpului, era un oraș foarte mare.

Chiar și așa, Dresda este, pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul secolului al XVII-lea, tot un centru provincial. Un *Residenzstadt* – oraș-reședință – unde un important lider regional, dar de categorie mijlocie dacă aplicăm standardele europene, își avea curtea. Literalmente un oraș-reședință. Aproape toate avantajele de care populația sa se bucură – slujbe, industrii, comerț, arte și distracții – depind de disponibilitatea prințului elector de a continua să locuiască aici. E vorba de un factor care va continua să modeleze, poate inconștient, multe atitudini ale orașului, chiar și după ce acesta și-a depășit simplul statut de reședință regală și s-a transformat într-o metropolă modernă.

Totuși, în această etapă, deciziile regale erau cele care contau. Așa că primul pas în această direcție e făcut de noul prinț elector, un tânăr aventurier cu gâtul scurt și gros – membrii dinastiei Wettin au fost foarte rar pe măsura frumuseții capitalei lor – pe nume Frederick Augustus. Când, în mod neașteptat, l-a succedat pe fratele său, cunoscut pentru sănătatea sa precară, la tronul saxon, la vârsta de douăzeci și trei de ani, demonstrase deja un interes precoce pentru amante, arhitectură și pentru arta războiului. Frederick

Augustus are bani, aur și bijuterii, are o încredere înăscută în sine și o ambiție aparent fără limite. Saxonia prosperase după sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani. Frederick Augustus, trimis într-o călătorie de părinții săi princiari pe când era adolescent, se îndrăgostise de frumusețile Italiei renascentiste. Mai presus de toate însă, fusese profund impresionat de splendoarea palatului de la Versailles și de figura impunătoare, absolutistă, pe care și-o crease regele Ludovic al XIV-lea al Franței.

Frederick Augustus e hotărât să-și consolideze o poziție importantă nu numai la nivelul Germaniei, ci la cel al Europei în ansamblu. Avea să-și exploateze fără rușine domeniile saxone pentru a-și atinge obiectivul. Dar, pentru a spune adevărul până la capăt, are nevoie de o sursă de putere mai mare decât cea pe care i-o poate oferi Saxonia.

Și așa se face că, nu departe spre est, un regat este de vânzare.

2

Regatul geamăn

Trofeul care atrăgea atenția lui Frederick Augustus era Polonia, sau – pentru a folosi titulatura corectă – Federația Polono–Lituaniană.

Cu numai un deceniu în urmă, în 1683, curajosul său rege, Ioan al III-lea Sobieski, reușise să ridice asediul Vienei în ciuda faptului că armata sa catolico-protestantă era mult depășită numeric de cea otomană. Pusese trupele sultanului pe fugă și, prin aceasta, salvase capitala Sfântului Imperiu German de la transformarea într-un avanpost al califatului islamic. Unul dintre camarazii săi de arme era tatăl lui Frederick Augustus, prințul elector George de Saxonia.

Acum, în 1696, bătrânul rege polonez zace pe patul de moarte în castelul familiei sale de la Wilanow. Împăratul Leopold al Austriei răsplătise ajutorul lui Sobieski cu un dispreț arogant; nobilimea poloneză, cunoscută pentru dezbinarea sa, răspunsese la tentativele regelui de a consolida statul polonez slăbit cu obișnuita atitudine de suspiciune invidioasă și aroganță sinucigașă. Ioan avea un fiu, Jakub*, dar acesta nu avea să-i urmeze niciodată la tron întrucât Polonia nu era o monarhie ereditară, ci una electivă, iar nobilii care își alegeau regele doreau pe tron un străin. Unul bogat.

* Jakub (Iacob) Ludwik Sobieski (1667–1737); deși a fost sprijinit de o parte a nobilimii și de Austria, a fost pentru prima dată în istoria Poloniei când fiul regelui decedat nu a fost ales să-i succeadă și când polonezii au ales un monarh german. (n.tr.)

În răstimp de câteva luni de la moartea lui Ioan al III-lea, parlamentul polonez – Seimul – părea la un pas de a-l alege pe prințul francez Conti*. Cu toate acestea, tânărul Frederick Augustus de Saxonia era în căutarea unui regat și cultivase prieteni influenți, printre care împăratul Leopold al Austriei și țarul Petru cel Mare al Rusiei. Cei doi căzuseră deja de acord că, în fond, decizia Seimului nu era definitivă. Puternicele lor armate așteptau la granițele Poloniei, dându-le de înțeles nobililor că ar trebui să se mai gândească. Mai mult decât atât, Frederick Augustus strânsese sume imense de bani, punându-și practic mare parte a țării drept gaj, impunând noi impozite și vânzând cantități însemnate de metale și pietre prețioase. Reprezentantul său, contele von Flemming, își ocupa timpul distribuindu-le persoanelor influente din Polonia. E firesc să presupunem că, brusc, mulți nobili polonezi și-au putut permite noi grajduri pe domeniile lor sau o nouă amantă în oraș.

Chiar și așa, când alegerile au avut loc, Frederick Augustus și prințul de Conti au reușit să obțină părți egale din votul organizat într-o manieră haotică. Fiecare tabără s-a declarat imediat învingătoare. Frederick Augustus, în vârstă de douăzeci și șapte de ani și neavând nici o îndoială legată de ce înseamnă să ai de fapt puterea, în ciuda întregii agitații legate de alegeri, și-a trimis trupele peste graniță și le-a condus spre Varșovia. A rezolvat astfel lucrurile? Nu chiar.

Exista o ultimă problemă ce trebuia soluționată înainte ca Frederick Augustus să dea viitoarei țări adoptive impulsul de care avea nevoie pentru a recunoaște copleșitoarea, ca să nu spunem intimidanta, justețe a cererilor sale. Trebuia să-și schimbe religia și asta însemna un mic cutremur politic în Europa Centrală. Încă de pe vremea lui Luther, prințul elector al Saxoniei fusese recunoscut drept principalul lider al regiunilor protestante din nordul Germaniei, scutul și protectorul Reformei. Sacrificiile Saxoniei din timpul Războiului de Treizeci de Ani erau proaspete încă în memoria recentă. Dar, conform Constituției poloneze, numai un catolic putea fi ales rege, iar Frederick Augustus era foarte hotărât să fie rege.

* François Louis, prinț de Conti, candidatul sprijinit de Ludovic al XIV-lea (n.tr.)

În momentul în care prințul elector a propus convertirea au existat zvonuri de rebeliune în Saxonia. Soția lui Frederick Augustus, obligată să suporte aventurile amoroase ale soțului său, a refuzat cu încăpățânare să-și abandoneze trecutul protestant. S-au despărțit, iar ea s-a retras într-un castel izolat, unde avea să moară treizeci de ani mai târziu, dar toate acestea nu au schimbat cu nimic situația. Frederick Augustus a rămas fidel noii sale credințe – deși a fost suficient de inteligent politic cât să dea asigurări supușilor săi saxoni că nimeni nu avea să fie forțat să se supună Romei și a creat un consiliu al notabilităților protestante care să garanteze acest lucru. Flăcările revoltei s-au stins treptat.

Și astfel, Frederick Augustus a devenit catolic. Încoronarea sa ca Augustus al II-lea al Poloniei pe, 15 septembrie 1697, a fost însoțită de mare pompă și de numeroase ceremonii. Catedrala din Cracovia, orașul în care prin tradiție se desfășurau încoronările, a fost înconjurată de trupe saxone.

Poate că supușii îl numiseră „Cel Puternic"– referire la robustețea sa fizică și dibăcia sa într-ale amorului –, dar domnia lui Augustus al II-lea nu avea să fie considerată un succes în termeni politici. Verdictul istoric general acceptat este că urcarea pe tron a primului rege saxon a însemnat începutul convulsiilor care aveau să aducă sfârșitul Poloniei, iar, odată cu venirea celui de-al doilea, aproape șaptezeci de ani mai târziu, țara și-a dat ultima suflare.

Dar, în vreme ce acesta s-a dovedit cel mai fericit ceas din istoria Poloniei, sau cel mai ușor din cea a Saxoniei (Augustus o folosea drept vacă de muls pentru a obține fondurile necesare armatei – asta înainte de a pune bazele colecției de amante, de castele de vânătoare și de lucruri cu adevărat minunate), nu același lucru nu este valabil și pentru meșteșugarii, negustorii, artiștii și intriganții influenți din Dresda, orașul regal privilegiat al Saxoniei sau *Residenzstadt*. Și aceasta pentru că, dacă avea de gând să devină un monarh de nivel european, Augustus avea nevoie de o capitală care să impresioneze, și avea nevoie de ea rapid, și era

hotărât să cheltuiască oricât ar fi fost nevoie pentru a transpune toate acestea în realitate.

După cum scria un contemporan: „Augustus cel Puternic se poate lăuda că, dintr-un orășel din lemn, a transformat Dresda într-un oraș mare și glorios construit în piatră".[1] Aceste câteva decenii fascinante – unii ar spune nebune – de început de secol XVIII, sunt perioada când frumoasa Dresdă postmedievală se transformă în măreața Dresdă, în Dresda ca simbol: o destinație pentru vizitatori, centru al artelor și al meșteșugurilor și, vrând-nevrând (dată fiind situația politico-religioasă delicată a monarhului), un simbol al concilierii catolico-protestante.

Capitala pe care Augustus cel Puternic a construit-o. Florența Nordului. Orașul ca operă de artă.

Patruzeci de ani mai târziu, când regele murea la sute de kilometri depărtare, în Polonia, Dresda strălucea prin sofisticatele sale palate ridicate din piatră de calcar, înconjurate de clădiri de locuit în stil baroc și de piațete, multe pavate cu același tip de piatră. E curios – pentru a merge cu mai bine de două sute de ani înainte în timp, spre condamnarea inevitabilă a Dresdei – că un pilot britanic din RAF a putut susține că observase, în vreme ce zbura pe deasupra centrului orașului învăluit de întuneric pentru a semnaliza țintele, fluviul Elba pe malurile căruia erau aliniate „case vechi din lemn". În realitate, așa ceva nu exista în centrul orașului, numai în suburbiile cele mai depărtate de centru, adică în zonele în care aproape nu au căzut bombe. Dresda nu semăna cu vechile orașe Hildesheim sau Würzburg, orașe dominate de clădiri din lemn. Augustus cel Puternic se asigurase că lucrurile nu aveau să stea așa. Pilotul britanic pur și simplu își imagina, pornind de la propriile prejudecăți despre cum ar fi trebuit să arate un vechi oraș german. Dresda era și este diferită.

Combinația de amestec regal și mândrie municipală i-a oferit Dresdei unicitate. Dresda a fost un caz în care, până târziu în secolul XX, utilul și plăcutul – funcționalul și esteticul – s-au hrănit reciproc. Conducătorii Saxoniei își doreau o vitrină arătoasă, dar își

doreau, în egală măsură, o capitală funcțională care să răspundă tuturor necesităților practice ale războiului și capabilă să producă tot ceea ce monarhii cei mai obsedați de frumos ar fi putut pretinde.

Dar cum să plătești pentru toate astea? Războaiele lui Augustus cel Puternic au costat mai mult decât putea suporta chiar și un stat manufacturier și minier bogat precum Saxonia. Ca mulți alți monarhi din acea perioadă situată între Evul Mediu târziu și primii zori ai epocii moderne, regele elector credea – sau poate că nu era tocmai convins – în alchimie. Astfel, atunci când lui Augustus i-a fost prezentat cineva despre care se spunea că putea transforma metalele inferioare în aur, a fost, pe bună dreptate, tentat să analizeze problema mai îndeaproape.

Ar fi trebuit să dea de gândit că tânărul în chestiune, pe nume Johann Friedrich Böttger, asistent de spițer și aurar, era în acel moment fugar. Era urmărit de regele Prusiei, căruia îi promisese deja secretul alchimiei și, implicit, o nesfârșită sursă de fonduri, dar care se dovedise prea nerăbdător. Augustus al II-lea, deși prin natura sa un optimist, nu era prost. I-a oferit protecție lui Böttger, dar cu prețul libertății acestuia. Chiar din temniță, mai întâi la Dresda și mai apoi la Albrechtsburg, vechea fortăreață Wettin ce se înalță deasupra orașului Meissen, a fost îndemnat să-și continue experimentele pe care le începuse la Berlin. Regele elector l-a lăsat în pace și a așteptat. Și a tot așteptat.

Trei ani au trecut, trei ani în care Böttger a fiert, a ars și amestecat combinații de plumb și mercur sau de alte materiale utilizate tradițional în alchimie, dar cruciala transmutare nu s-a produs niciodată. Nici un gram de aur. În 1703, avut loc o nefericită tentativă a lui Böttger de a evada. Augustus și-a amenințat cu execuția recalcitrantul protejat. Cu toate acestea, succesul părea imposibil de atins.

Înfuriat, regele elector l-a pus pe Böttger sub supravegherea unui supus credincios al statului saxon, contele von Tschirnhaus. Tschirnhaus, matematician prolific și om de știință, își dorea să încurajeze dezvoltarea unor noi industrii care să facă statul regelui

elector mai prosper și autosuficient. Timp de câțiva ani, căutase modalități de obținere a unui porțelan sticlos rezistent, pe măsura porțelanurilor chinezești ce erau importate de atâta vreme în Europa (cu costuri imense) din țara de origine. Un porțelan ceva mai moale fusese fabricat la Florența, începând cu secolul al XVI-lea, și fusese imitat și în alte zone, inclusiv în Germania. Deși, la prima vedere, era asemănător celui chinezesc, se zgâria foarte ușor și, din nefericire, absorbea praful – spre deosebire de adevăratul porțelan.

Contele Tschirnhaus și Friedrich Böttger au început să facă experimente cu amestecuri de pământ saxon și diverse minerale. Evident, contele încerca să deturneze rezultatele dinspre eternul eșec al alchimiei în direcția sa preferată. Faptul că meșteșugarul extrem de imaginativ a fost strunit, dacă putem spune așa, de normele stricte ale științei s-a aflat la originea succesului. Împreună, au descoperit secretul producerii unui porțelan foarte dur. În 1707, atelierul lui Böttger, transferat din nou la Dresda, producea vase din porțelan roșu-maroniu. Era dur și asemănător sticlei și avea toate calitățile ceramicii chinezești, cu excepția culorii albe. În mod tragic, în condițiile în care activitatea atinsese acest stadiu critic, iar Augustus căuta ultimii bani în cuferele sale și așa încercate, Tschirnhaus s-a îmbolnăvit de dizenterie, blestemul specific orașului modern timpuriu, și a murit.

Ce s-a întâmplat după, nu e foarte clar. O versiune populară susține că Böttger a avut o revelație de tip „evrica", când valetul său a utilizat pe post de pudră pentru perucă o varietate până atunci necunoscută de lut saxon. O altă versiune, mai cinică, afirmă că, după lunile de inactivitate și de disperare ce au urmat morții lui Tschirnhaus, Böttger a reușit în cele din urmă să pună mâna pe însemnările colegului său. Oricum ar sta lucrurile, la puțin timp după aceea, Böttger a venit cu un porțelan alb pe bază de caolin, identic, din toate punctele de vedere, cu sortimentul chinezesc. Era un succes.

În 1710, a fost deschisă, în secret absolut, o fabrică în incinta castelului Meissen, care avea să rămână mai mult de un secol în acel loc. La cinci ani după, regele elector a catadicsit să-l elibereze

pe Böttger din fortăreață. Era puțin prea târziu. Böttger a murit în 1719, înainte să împlinească patruzeci de ani. Expunerea neîncetată la gaze arse în spații închise, contactul direct cu substanțe chimice otrăvitoare – și, poate, stresul de a servi unui stăpân capricios și fără scrupule – l-au doborât prematur.

Astfel s-a născut ceea ce a devenit cunoscut drept porțelan de Meissen (și, în exterior, drept chinezăriile de Dresda). A fost denumit „aurul alb" al secolului al XVIII-lea, imitat de nenumărate ori și în alte zone, dar arareori egalat ca perfecțiune a materialului și ca delicatețe a stilului. După moartea lui Böttger, administratori eficienți ai banilor și oamenilor, dar și cei care au promovat talentele au reușit să crească substanțial producția fabricii. Bibelourile Dresdei puteau fi găsite pretutindeni. Întrucât era vorba de un monopol regal, Manufactura de Porțelan a Statului a devenit extraordinar de profitabilă pentru casa regală a Saxoniei. Astfel, poate că năbădăiosul alchimist al regelui elector și-a respectat, până la urmă, promisiunea nerușinată.

Când Augustus al II-lea a urcat pe tronul Saxoniei, în 1694, cartiere întregi ale Dresdei fuseseră devastate de un incendiu uriaș. Dovedindu-și, încă o dată, caracterul energic și firea autoritară, la câțiva ani după, regele a creat o autoritate pentru construcții responsabilă în fața guvernatorului orașului – același conte Flemming care organizase alegerile pentru tronul Poloniei. În alte capitale, Londra și Paris, unde marile incendii avuseseră drept rezultat planificarea urbană rațională, cel puțin ca tentativă, haosul medieval a fost, pur și simplu, înlocuit de haosul renascentist. În cazul Dresdei, reglementările erau stricte și – trebuie să o spunem – înțelepte. Clădirile de lemn au dispărut din centrul orașului. Bisericile, palatele și locuințele private deopotrivă au fost supuse planificării și unor limitări unice în Europa secolului al XVIII-lea.

În inima orașului, la sud de fluviu, se află Zwinger (zidul exterior al castelului). În 1710, acolo a fost construit un palat din piatră. Matthäus Daniel Pöppelmann, strălucitul arhitect care l-a servit pe Augustus în prima parte a domniei acestuia, și sculptorul

său de curte, Permoser, și-au unit talentele pentru a crea o grădină fabuloasă, dominată de sculpturi și de o scenă în aer liber, parte a unui complex extravagant de clădiri frumos decorate și minunate prin voioșia pe care o degajau. Dinspre oraș se putea intra pe un pod și pe o sub o poartă magnifică, Kronentor, deasupra căreia se afla o coroană aurie sculptată, susținută de patru vulturi aurii, simbolurile regalității poloneze. Zwinger (așa cum a continuat să fie numit) găzduia colecția regală de artă, o colecție de instrumente științifice uimitoare, un teatru, o sală de operă și o oranjerie. În extravagantele săli de reuniune, cu acoperișul în formă de dom, erau găzduite baluri și festivități în timpul iernii. A devenit una din cele mai faimoase clădiri din Europa, inclusă în aceeași categorie cu palatele Versailles, din Paris, și Schönbrunn, din Viena.

Când regele elector locuia la Dresda, șirul neîntrerupt al festivităților de curte se concentra în acest palat. În interval de douăzeci de ani, au fost ridicate celelalte clădiri importante ale Dresdei: noul palat regal, numit în continuare castel, sau *Schloss;* Palatul Olandez, aflat chiar peste fluviu în zona cunoscută drept Neustadt (orașul nou), care, pentru că moda se schimbă mereu foarte rapid, a devenit Palatul Japonez; celelalte palate impozante în stil baroc, construite pentru sfetnicii, amantele și, deopotrivă, pentru bastarzii și copiii legitimi ai regelui. A început construcția – chiar dacă lucrările s-au terminat în timpul domniei succesorului lui Augustus – și la biserica catolică a curții cu a sa criptă unde aveau să se odihnească, până în 1945, osemintele monarhilor din dinastia Wettin. Un pod, asemănător Punții Suspinelor de la Veneția, cu diferența că traversa o stradă și nu un canal, făcea legătura dintre biserică și palatul regal, astfel încât familia regală și curtenii catolici să nu se expună privirilor vulgului protestant în drumul spre slujbă. Pentru a menaja sensibilitățile majorității protestante, porțile au fost încuiate în timpul ceremoniei de sfințire din 1751 și, până în 1806, în turla bisericii nu au bătut clopotele.

Dar cea mai măreață și mai definitorie construcție religioasă a Dresdei baroce nu a fost construită de vreunul dintre regii electori. Convertirea monarhului la catolicism, în 1697, provocase neliniști.

În 1722, au început lucrările, pe locul unei biserici gotice demolate, la Frauenkirche, care avea să devină catedrala protestantă a Dresdei, dovada că credința lui Luther încă domina Saxonia. Construcția nu a fost plătită de rege, ci din fondurile municipale. Autorul proiectului, George Bähr, era arhitectul-șef al orașului și, sub supravegherea sa, s-a ridicat o clădire extraordinară, diferită de orice altceva se construise sau avea să se construiască în Europa. Simplă la exterior, decorată superb în interior, biserica avea, conform tradiției, forma unei cruci, dar zona de rugăciune era circulară, opt coloane înalte și uimitor de suple susținând nu numai balcoane unde credincioșii se puteau așeza, dar și o cupolă uriașă din calcar saxon care, în momentul terminării ei, douăzeci de ani mai târziu, avea să se ridice la o înălțime mai mare de nouăzeci de metri.

Frauenkirche a fost sfințită în 1734, la un an după moartea lui Augustus cel Puternic. Avea o acustică extraordinară și, în 1736, Johann Sebastian Bach a venit din Leipzig, unde locuia, pentru a inaugura orga bisericii. Aceasta fusese construită de Gottfried Silbermann – un fel de Stradivarius al orgilor – care, de asemenea, construise un instrument – unii spun de nedepășit – și în biserica curții, aflată în apropiere. Frauenkirche, această capodoperă fără egal, cu domul său strălucitor, a dominat, asemenea catedralei St. Paul din Londra, vreme de mai bine de două secole, orizontul orașului, simbol al ambițiilor protestante și al prosperității municipale.

Dresda a devenit un popas obligatoriu în marile tururi ale Europei. Picturile venețianului Bernardo Bellotto surprindeau glorioasele realizări arhitectonice de pe malurile Elbei, piețele curate și piețele animate. Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, când un alt Wettin – Augustus al III-lea – a ocupat tronurile Saxoniei și Poloniei, iar succesiunea pe linie catolică a fost asigurată, Dresda s-a afirmat ca una dintre cele mai frumoase capitale europene și ca unul din cele mai proeminente centre culturale ale continentului. Se părea că pe „locuitorii pădurilor mlăștinoase" de demult îi aștepta un viitor de aur.

Cu toate acestea, nimic nu putea fi mai departe de adevăr, iar pericolul nu venea de la turci, de la hoardele cazace sau de la alți

„dușmani ai civilizației". Omul care se pregătea să ordone distrugerea masivă a noii bijuterii a dinastiei Wettin era tot un german, cunoscut patron al artelor și prieten al filozofilor francezi – Frederick al II-lea, rege al Prusiei și virtuoz al flautului, cunoscut, mai târziu, de cei care l-au admirat, de la o distanță sigură, drept Frederick cel Mare.

> A fost cea mai cumplită zi a vieții mele. Până la 3 după-amiaza, Biserica Crucii, clădirile administrative și apartamentul meu erau toate în flăcări. M-am grăbit spre biroul guvernatorului (...) și gândul la toate aceste distrugeri m-a îngrozit. Am rămas acolo o vreme și, în jur de ora 5.00, bunul meu servitor a venit să mă anunțe că mi se transformase casa în scrum. Podul fusese distrus de bombe și tot ceea ce se găsea în interior fusese distrus de foc...[2]

Era 19 iulie 1760. Aceste rânduri pline de groază au fost scrise de un înalt funcționar și scriitor, Gottlieb Wilhelm Rabener, prietenului său Ferber, secretar al cabinetului, aflat în acel moment în cealaltă capitală a regelui, Varșovia. Acolo, Augustus al III-lea, fiul lui Augustus cel Puternic, și anturajul său se bucurau de siguranța pe care le-o oferea distanța ce-i separa de consecințele imediate ale conflictului care avea să rămână în istorie sub numele de Războiul de Șapte Ani. Și ce conflict teribil a fost! Cei care se gândesc la secolul al XVIII-lea ca la o epocă a manevrelor militare elegante conduse de regi și punctate, din când în când, de bătălii între oameni cu peruci și uniforme colorate, bătălii care îi afectau foarte puțin pe oamenii obișnuiți, ar trebui să ia ca exemplu distrugerea Dresdei. Sau, poate că ar fi mai bine spus, una din distrugerile Dresdei.

Frederick al II-lea era un om foarte inteligent, foarte sensibil – chiar dacă sensibilitatea îi era foarte selectivă – și unul din copiii răsfățați ai Iluminismului european. Filozoful francez Voltaire se număra printre oaspeții săi obișnuiți și la fel stăteau lucrurile cu mulți alți gânditori și oameni de știință faimoși. Regele prusac era însă și un om instabil emoțional, un jefuitor lipsit de scrupule și un distrugător de regate care nu lăsa nimic să se interpună în calea

ambițiilor sale militare sau teritoriale. Frederick pusese ochii pe acest vecin prosper și plin de strălucire, chiar din timpul primului război pe care îl purtase. Compara Saxonia cu un sac de făină. „Îl poți lovi ori de câte ori dorești și tot va ieși ceva."

Profitând de disputa asupra succesiunii Habsburgilor, Frederick a preluat controlul de la austrieci asupra provinciei învecinate Silezia, o zonă foarte prosperă. La început, Augustus al III-lea, sperând să obțină câteva câștiguri facile, i-a sprijinit pe prusaci. Din nefericire, tratatele de pace au dat Prusiei Silezia, iar Saxoniei nimic.

Situația diplomatică se schimbase. Când războiul a izbucnit din nou, în 1745, Augustus al III-lea și armatele saxone s-au situat de partea austriecilor. Era iarnă și, în condițiile unor temperaturi negative, pe o câmpie înghețată situată la câțiva kilometri de capitala saxonă, prusacii au anihilat armata lui Augustus în bătălia de la Kesselsdorf, ocupând apoi Dresda. Aliații austrieci ai saxonilor jefuiseră ei înșiși, foarte metodic, orașul înainte de a-l lăsa la mâna inamicului. Prusacii au jefuit ce mai rămăsese, apoi au cerut despăgubiri de război masive, ceea ce a generat o inflație galopantă și a condus la foamete generalizată în rândurile civililor – o exemplificare mai puțin plăcută a metodelor aplicate de „regele-filozof". Dar lucrurile aveau să stea mult mai rău data următoare.

Războiul de Șapte Ani a izbucnit în august 1756. Între timp, forța armatei saxone fusese redusă la aproape jumătate în încercarea de a acoperi găurile din finanțele statului, deși cheltuielile monarhului pe diferite plăceri, construcții și ceremonii nu fuseseră reduse pe măsură. El și miniștrii săi plănuiseră să ducă o politică de neutralitate strictă – de parcă ar fi fost alegerea sa. Pe 28 august, primul său ministru, contele von Brühl, a primit o notă din partea lui Frederick al II-lea prin care acesta cerea dreptul de a tranzita, fără opreliști, teritoriul Saxoniei. A doua zi, fără să mai aștepte vreun răspuns, trupele prusace au trecut granița. Toată lumea a fost – se spune – uimită de utilizarea, de către Frederick, a elementului-surpriză[3], lucru care îi stătea, de fapt, în fire.

În două săptămâni, prusacii erau din nou în Dresda, tratând capitala ca pe un oraș prusac și Saxonia ca pe o provincie cucerită.

După ce și-a abandonat mai întâi capitala și apoi armata, Augustus al III-lea s-a retras în fortăreața de la Königstein, de pe malul drept al Elbei – unde fuseseră deja mutate multe din cele mai prețioase comori și picturi ale familiei regale. În octombrie, a ajuns la un compromis cu prusacii, care îi ofereau lui Frederick comanda trupelor saxone, în schimbul permisiunii acordate regelui elector și miniștrilor săi de trecere liberă spre celălalt regat aflat în stăpânirea acestuia, Polonia. Acolo a fost obligat să rămână pe durata întregului război. Și așa a și făcut.

Bogăția de minereuri a Saxoniei, prosperitatea adusă de comerț și belșugul recoltelor au fost toate utilizate fără scupule în folosul efortului de război al lui Frederick cel Mare. Tinerii Dresdei au fost recrutați cu arcanul în armata prusacă.

Artiștii, meșteșugarii, actorii și cântăreții care se înghesuiseră la Dresda în perioada de dezvoltare a orașului, pentru a satisface setea de plăceri aparent fără limită a membrilor dinastiei Wettin, au dispărut acum la fel de repede cum veniseră. La un moment dat, comandantul prusac al orașului a ordonat distrugerea a sute de case, pentru a permite desfășurarea artileriei în cazul unui asediu. Cei rămași fără case au fost obligați să ceară adăpost și ajutor din partea concetățenilor lor deja încercați de soartă. Boala și sărăcia băntuiau orașul. În 1757, la Dresda au fost înregistrate 4 454 de înmormântări și numai 1 647 de botezuri.

Soarta războiului a fost indecisă. În 1759, prusacii au abandonat orașul în grabă și locul lor a fost luat de austrieci. Au urmat alte rechiziții. Alte taxe. Alți soldați turbulenți găzduiți în locuințe supraaglomerate. Iar în anul următor a venit, din nou, rândul prusacilor încăpățânați și imposibil de potolit.

În vara lui 1760, o armată numeroasă a asediat garnizoana formată din 14 000 de austrieci. Pe 19 iulie, a început bombardamentul masiv și neîncetat, descris în scrisoarea lui Rabener. Prusacii au tras nu numai ghiulele de treizeci de livre, dar au lansat și, după cum descria Rabener, bombe incendiare umplute cu petrol – ca o premoniție sinistră a sorții Dresdei în secolul XX. Grenadierii prusaci

au aruncat bombe de mână la etajele superioare ale clădirilor. Străzi întregi au fost incendiate.

Jumătate din zona construită a orașului a fost distrusă. Multe din cele mai frumoase palate ale orașului au fost distruse – Palatul Turcesc, unde Augustus al III-lea își celebrase căsătoria, vila inteligentului, dar și coruptului prim-ministru al regelui elector, contele Brühl – și numeroase alte case frumoase de burghezi au fost transformate în moloz și cenușă. Frauenkirche a supraviețuit – proiectilele prusacilor ricoșau de pe cupola sa, precum „boabele de mazăre pe carapacea unei țestoase" –, dar mult prețuita și mai vechea Biserică a Crucii (Kreuzkirche) a fost nimicită, imensa sa turlă de lemn luând foc și prăbușindu-se, aruncând flăcări și pe clădirile învecinate și răspîndind astfel incendiul.

Apărătorii austrieci, îngropați în adăposturile lor și supuși normelor brutale de disciplină obișnuite pentru secolul al XVIII-lea, au rezistat. Nu același lucru se poate spune și despre locuitorii orașului. Refugiați cuprinși de panică se îndreptau, în număr mare, spre nord, peste Elba. Încă o dată, cetățenii înfometați s-au văzut nevoiți să se bazeze pe mila vecinilor mai norocoși sau mai prosperi, pentru hrană, îmbrăcăminte și adăpost. Aflat la Varșovia, regele Augustus al III-lea a trimis un alt mesaj de ajutor, îndemnându-i pe locuitorii Dresdei să aibă curaj, să-și continue viața și să nu părăsească orașul în aceste momente dificile.

Curățarea ruinelor a fost un proces lent și dureros. În medie, cincizeci de căruțe încărcate cu moloz ieșeau zilnic pe porțile orașului, după redeschiderea acestora în 1761, și lucrurile au continuat mai mulți ani. Inflația galopantă, penuria de alimente, criminalitatea endemică, utilizarea unei monede cu un conținut tot mai mic de metale prețioase au întinat imaginea mândriei capitale de altădată. Războiul de Șapte Ani a luat sfârșit în 1763. O sută de mii dintre supușii lui Augustus al III-lea muriseră în timpul războiului și al ocupației. Populația Dresdei scăzuse dramatic, de la șaizeci și două la treizeci și șase de mii.

Augustus al III-lea a revenit, în vara lui 1763, în orașul său reședință acum devastat. A fost profund șocat de distrugerile pe

care le-a văzut. Orașul, care se numărase printre minunile Europei, acum nu mai exista. Câteva luni mai târziu, regele elector și contele Brühl au murit. Tronul Poloniei a trecut din posesia saxonilor în cea a fostului amant al Ecaterinei cea Mare, Stanislaw Poniatowski. Moștenitorul dinastiei Wettin, Friedrich Christian, a murit câteva luni mai târziu de rujeolă, la numai patruzeci și unu de ani, fiind succedat de fiul său de treisprezece ani, un alt Frederick Augustus. Acesta avea să domnească mai bine de șase decenii.

Cinci ani mai târziu, un tânăr vizitator însetat de cunoaștere a sosit de la Frankfurt și a urcat în turla Bisericii celor Trei Regi din Neustadt, partea nouă a Dresdei. A privit de la înălțime către ceea ce mai rămăsese din oraș și mai târziu a relatat:

> Dresda nu mai există. Locurile cele mai frumoase și mai renumite au fost transformate în cenușă. Palatele și străzile sale cele mai mărețe, unde arta și splendoarea se întreceau una pe cealaltă, nu sunt altceva decât grămezi de pietre... cei mai bogați cetățeni au sărăcit pentru că puținul ce a scăpat de flăcări le-a fost luat prin jaf... Oricine a văzut acest oraș înainte, în întreaga sa glorie și înflorire, și îl privește acum, trebuie să fie lipsit de inimă ca să nu fie foarte mult mișcat de starea jalnică în care se află și să nu verse o lacrimă de milă.[4]

Johann Wolfgang von Goethe, cel mai mare scriitor și umanist al Germaniei, nu împlinise încă douăzeci de ani când a așternut pe hârtie această scrisoare. Nu degeaba a făcut faimoasă povestea inteligentului Faust, care, pentru a avea tot ce-și dorise, făcuse un pact cu diavolul. Tânărul Goethe a fost martorul decăderii Dresdei de pe culmile bogăției și ale gloriei, în hăul sărăciei și al disperării. Conducătorii săi încercaseră să obțină gloria, dar nu rămăseseră decât cu o mână plină de țărână.

Cine a spus că trecutul nu este decât o oglindă îndepărtată?

3

Florența de pe Elba

Uimitor, în numai câteva decenii, Dresda a redevenit mai faimoasă și mai iubită decât înainte. Începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea, vechile fortificații ridicate în ultima parte a Evului Mediu, pentru a o proteja în timpul războaielor religioase, au început să fie demolate. O întreagă fâșie de pământ situată de-a lungul Elbei a fost donată de Augustus al III-lea primului său ministru, contele Brühl, care a dărâmat zidurile și a transformat zona într-o terasă privată pe malul fluviului, unde a creat o grădină decorativă. Cincizeci de ani mai târziu, când rușii au ocupat Dresda, guvernatorul numit de țar în fruntea orașului, prințul Repnin-Volokovski, a insistat în favoarea deschiderii pentru public a grădinilor de pe terasă. Nu a trecut mult și acolo s-au deschis cafenele și restaurante, legătura cu Altstadt fiind realizată prin intermediul unor scări sculptate. Parcul, cunoscut și astăzi drept Terasa Brühl (Brühlsche Terrasse), a devenit unul dintre cele mai frumoase locuri de promenadă ale Europei, asemeni Bois de Bologne, Hyde Park sau Unter den Linden, unde filfizoni și prostituate, familii și vagabonzi, deopotrivă, puteau lua aer și se puteau odihni.

Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, prietenul lui Goethe, scriitorul Johann Gottfried Herder, remarca: „În ceea ce privește comorile sale culturale, Dresda a devenit o Florență a Germaniei".[1] Descrierea a prins. Elbflorenz – Florența de pe Elba – a devenit

denumirea general acceptată, întâlnită peste tot, de la ghidurile turistice, la discursurile politice.

Nu numai clădirile au adus Dresdei acest titlu măgulitor. Mijlocul secolului al XIX-lea a văzut giganți ai culturii, precum Carl Maria von Weber, Schumann, Wagner, Caspar David Friedrich și Ibsen, stabilindu-se pe Elba, mulți având slujbe plătite de Coroană. Dresda ieșise din impasul anului 1760.

Dincolo de orice altceva, pierderea coroanei poloneze a întors atenția electorilor (regi în Saxonia după 1806) înapoi spre domeniul lor strămoșesc și consecințele au fost benefice. A existat o excepție în epoca napoleoniană, când tradiționala înclinație a dinastiei Wettin spre aliațele păguboase a afectat și noua generație. Vreme de câțiva ani, ca o palidă amintire a reușitelor tatălui și bunicului său, Frederick Augustus al Saxoniei (a domnit între 1768 și 1827) a devenit și mare duce al Varșoviei, un fel de mini-Polonie. Titlul îl deținea datorită lui Napoleon Bonaparte, al cărui aliat loial a rămas până la sfârșit.

Ca pedeapsă, când Franța a capitulat în 1814, Frederick Augustus a pierdut nu numai vremelnicul său mare ducat polonez, ci și aproape jumătate din regatul strămoșesc, în favoarea noului superstat prusac născut în urma războaielor provocate de Revoluția Franceză. Și a avut noroc că nu l-a pierdut în întregime.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea a însemnat pentru Dresda, ca și pentru restul Germaniei, o perioadă de transformări economice și sociale decisive, în fața cărora monarhii și-au apărat prerogativele cu o hotărâre neclintită, deși din start sortită eșecului. Cu toate acestea, după 1830, a început să funcționeze un parlament bicameral (ales de un electorat restrâns, nu de poporul periculos). Mica comunitate evreiască din Dresda a primit drepturi civile. Câțiva ani mai târziu, a început construcția faimoasei sinagogi din Dresda, una din cele câteva capodopere din oraș concepute de marele Gottfried Semper, arhitect și democrat înflăcărat. Primul vas cu zbaturi, *Queen Maria*, a fost lansat pe Elba în 1837. Au urmat și altele, punându-se astfel bazele flotei care brăzdează și azi fluviul. În

1839, a fost finalizată calea ferată dintre Leipzig și Dresda, prima din Germania care lega două orașe importante.

Însă, din multe puncte de vedere, Saxonia rămăsese în urmă. Abia în 1861, la mult timp după ce Prusia și alte state mai dinamice o făcuseră, guvernul saxon a acordat libertatea de profesie. Această măsură a abolit, în cele din urmă, restricțiile medievale și a desființat breslele care asiguraseră de veacuri supraviețuirea meșteșugarilor, dar, în egală măsură, blocaseră inovația, inițiativa și mobilitatea persoanelor, esențiale pentru dezvoltarea economică.

Obiectivul principal al politicii externe saxone a rămas, ca și până atunci, limitarea dominației prusace și, înainte ca acest tip de politici să iasă de sub controlul monarhilor din dinastia Wettin, a mai urmat o alianță dezastruoasă. Scurtul, dar decisivul conflict din 1866, dintre Prusia și Austria, pentru controlul spațiului german, a găsit Saxonia în tabăra celei din urmă alături de majoritatea celorlalte state germane, mari sau mici. Saxonia a terminat războiul în tabăra învinșilor. Din nou. Dar, în curând, lucrurile aveau să se schimbe. Războiul din 1870–1871, dintre Prusia și Franța, în care au fost implicate forțat și alte armate germane, a condus nu numai la o victorie decisivă, dar a generat și un val de patriotism care a șters, în cele din urmă, diviziunile istorice dintre statele germane.

Pe 18 ianuarie 1871, în Sala Oglinzilor din Versaillesul cucerit, reprezentanții statelor germane l-au aclamat, la cei șaptezeci și trei de ani ai săi, pe bătrânul și căruntul rege Wilhelm al Prusiei în noua sa calitate împărat al Germaniei. Noua Germanie includea patru regate, șase mari ducate, cinci ducate, șapte principate și trei orașe libere. Acestea și-au păstrat tronul sau senatul, precum și multe dintre vechile drepturi, dar puterea s-a mutat la Berlin. Statelor mai mari, inclusiv Saxoniei, li s-a permis să-și păstreze propriile armate, uniformele și tradițiile, dar, în caz de război, aveau datoria să răspundă chemării comandantului suprem al Reichului (a se citi: Prusiei). Împăratul și cancelarul său dictau politica externă și influențau, în mare parte, evoluția economică, militară și politică a noului Reich.

Brusc, în inima Europei, acolo unde de secole existaseră doar slăbiciune și discordie, unde dominaseră invidia și diferețele, exista o națiune de șaizeci de milioane de oameni. Industrializându-se rapid și extinzându-și suveranitatea din Alsacia-Lorena până la Posen (Poznan), în est, noul Imperiu German putea mobiliza o armată care, recent, se dovedise invincibilă în fața Austriei și a Franței, două din superputerile continentale ale vremii.

E adevărat că unitatea Reichului fusese obținută prin sânge și nu prin persuasiune – următoarele trei sferturi de veac aveau să fie martorele materializării, în cele mai mici și mai teribile detalii, a consecințelor acestui fapt. Cu toate acestea, a existat un moment de bucurie veritabilă. Ostilitățile și eșecurile trecutului au fost uitate (sau reinterpretate) și noul sentiment al puterii, credința că totul era posibil, era din plin savurat.

Competiția dintre Saxonia și vechea sa rivală, Prusia, fusese decisă în favoarea celei din urmă. După bătălia de la Kesselsdorf, de la care se scursese mai bine de un secol, lupta devenise din ce în ce mai inegală. Pentru moment, cel puțin, urmările „înfrângerii" Saxoniei se dovedeau a fi în totalitate pozitive. Responsabilitatea neîncetată pe care o implica statutul de capitală a unui stat cu ambiții războinice dispăruse și, în consecință, orașul a devenit un loc mult mai liniștit, renumit în întreaga Europă și în America pentru frumusețea sa, pentru rafinamentul civilizat și, în general, pentru un stil de viață care, la sfârșitul secolului XX, ar fi fost caracterizat drept „relaxat".

Cele patru decenii scurse între unificarea germană și izbucnirea Primului Război Mondial au însemnat o nouă perioadă de înflorire pentru orașul istoric al lui Augustus cel Puternic, înflorire care a egalat și chiar a depășit dezvoltarea înregistrată în alte părți ale Reichului. Creșterii de patru ori a populației, în acest interval, i s-a răspuns prin construcția de clădiri de apartamente proiectate cu grijă și prin dezvoltarea rapidă a suburbiilor aerisite și rustice. Și, în condițiile în care căile ferate traversau în toate direcțiile Europa, precum arterele și venele vitale ale unui organism, dezvoltarea

explozivă a turismului de masă a fixat Dresda și mai ferm pe harta vieții culturale și artistice a Europei. În plus, perioada a fost martora expansiunii industriilor moderne de consum, pe care nu numai că Dresda le-a adoptat, dar, într-un număr de cazuri disproporționat de mare, s-a aflat la originea lor.

Sutienul a fost inventat la Dresda de *Fräulein* Christine Hardt, în 1889. (Un amănut și mai picant, primul și ultimul gauleiter al Saxoniei naziste fusese, în trecut, fabricant de lenjerie intimă scăpătat.) Orașul se poate mândri și cu faptul că a fost primul loc din Europa unde au fost produse țigareta (inițial, manual, apoi cu ajutorul mașinilor), filtrul de cafea, plicul de ceai, pasta de dinți la tub („Chlorodont") și prezervativul din latex. Ah, și să nu uităm, a devenit un centru important al producției de mașini de scris și de aparate de fotografiat. Clasica mașină de scris portabilă construită de Seidel și Naumann a devenit cunoscută în toată lumea. Iar Carl Zeiss își construia – e adevărat – lentilele și oglinzile speciale la Jena, dar, când a venit vorba de producerea de aparate de fotografiat destinate publicului, s-a bazat pe mâinile îndemânatice și ochii ageri ai muncitorilor din Dresda. Multe alte companii în afară de Zeiss aveau să construiască fabrici la Dresda, transformând producția de aparate de fotografiat în principala industrie a orașului.

Elementul definitoriu era luxul la prețuri rezonabile, bunuri concepute pentru a oferi plăcere numărului din ce în ce mai mare de oameni relativ obișnuiți care aveau bani, timp liber și gust – sau cel puțin aspirau la toate acestea. Preponderența comenzilor curții regale modelase compoziția forței de muncă în trecut. Manufacturarea cu exactitate și răbdare a bunurilor era punctul forte al muncitorilor și muncitoarelor din Dresda. *Feinarbeit*, după cum spun germanii. Muncă de precizie. Muncitorii calificați ai Dresdei răspunseseră secole la rând capriciilor regilor și nobililor; acum furnizau bunuri unei clase mijlocii prospere, care își dorea lucruri frumoase și confort cu o pasiune ce, în felul ei, o egala pe cea a lui Augustus cel Puternic. La sfârșitul secolului al XIX-lea, suveranul nu mai era consumatorul. Consumatorul era suveran.

Astfel s-a făcut trecerea către secolul XX. Dresda părea a fi deopotrivă simbolul a ceea ce era mai bun din vechea și din noua lume.[2]

În mare măsură datorită impunerii unei planificări urbane stricte – Dresda a devenit primul oraș din lume care a acceptat noțiunea de dezvoltare zonală –, orașul a devenit o metropolă cu patru sute de mii de locuitori (o jumătate de milion, în 1920) și și-a păstrat, în același timp, renumele de oraș-grădină printre metropolele europene. Nu a fost permisă construirea de noi fabrici în zonele vechi ale orașului, chiar dacă unele ateliere și depozite au supraviețuit nebăgate în seamă, iar activitatea lor a continuat. Câteva dintre clădirile mai recente – noile ministere regale situate pe malul nordic al Elbei, muzeul în stil neoclasic și clădirea arhivelor, cunoscută drept Albertinum după numele regelui care a dispus construirea sa în anii '80 ai secolului al XIX-lea – au fost criticate pentru că prin masivitatea lor disproporționată urmau stilul prusac și erau construite din piatră dură adusă din afara statului. În ansamblu însă, Dresda nu a fost distrusă sau urâțită în încercarea de a adapta orașul populației sale mult crescute și numărului mare de slujbe necesare acesteia.

Deși în centrul orașului se construise intens, parcurile regale și spațiile verzi ale municipalității au supraviețuit. Încă din deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea, se luase hotărârea să nu se permită construirea de căi ferate care să traverseze centrul istoric, sau crearea unui inel de căi ferate în jurul orașului, care să afecteze suburbiile, așa cum se întâmplase în alte cazuri. Bineînțeles că existau săraci. Bineînțeles că exista un imens spațiu locativ care, câteva decenii mai târziu, avea să fie considerat primitiv și nesănătos – afecțiunile respiratorii și de plămâni reprezentau o problemă trecută sub tăcere a Dresdei istorice –, dar nu existau ghetouri exclusiv muncitorești, nici mahalale dezumanizante ca în Glasgow, New York sau în Berlinul desfigurat de expansiunea explozivă a populației, unde, chiar și după opiniile cele mai moderate, densitatea populației era de două ori mai mare decât la Dresda.

Mai ales în inima Dresdei coexistau, într-o măsură remarcabilă, așa cum o făcuseră și în Evul Mediu, cetățenii înstăriți și cei aflați la limita subzistenței, cu diferența că viața lor se desfășura acum în condiții mult mai salubre. Era un loc în care puteai duce o viață fericită și, după standardele valabile la începutul secolului XX în alte părți ale Europei și ale Americii, puteai duce o viață chiar foarte fericită.

Dresda a devenit, astfel, o atracție turistică foarte populară, ceea ce a încurajat construirea mai multor hoteluri și pensiuni confortabile, precum și a unui număr de spații de distracții și a unor restaurante. În plus, mulți americani și europeni înstăriți veneau în vizite prelungite sau se stabileau aici permanent. Arhitectura de invidiat, viața culturală foarte activă (chiar dacă nu avangardistă), clima plăcută, superba zonă rurală înconjurătoare și costul relativ scăzut al vieții, toate acestea atrăgeau mii de străini la Dresda, în calitate de rezidenți pe termen lung. Existau – după cum o arăta pastorul Hoch – biserici britanice, americane și ruse. Existau și pensioane internaționale pentru tinerele domnișoare. Acestea și din cauză că, pe durata iernii, o bună parte a aristocrației și a marii burghezii din Europa Centrală vizita Dresda pentru balurile organizate aici, baluri care jucau, în același timp, rolul unor piețe ale căsătoriilor.

Din nou însă, exact în momentul în care Dresda părea să-și fi găsit drumul spre un echilibru desăvârșit, unde toate plăcerile vieții puteau fi savurate, călăreții întunericului care galopaseră ultima dată în direcția ei, în 1760, își îndreptau din nou armăsarii în direcția Florenței de pe Elba.

4

Ultimul rege al Saxoniei

Înainte de 1914, Dresda era foarte atrăgătoare, din multe puncte de vedere, mai ales pentru cei cu venituri consistente, dar, chiar și așa, nu era vorba de o idilă de operetă. „Multe familii trebuiau să folosească orice resursă imaginabilă de venituri, inclusiv munca copiilor, mai multe slujbe și subînchirierea camerelor. Pentru mii de cetățeni, condițiile de viață inacceptabile, spațiile înghesuite și neigienice erau dăunătoare", susține o istorie recentă a orașului.[1] În aceste rânduri, istoricul descrie pitorescul și mult apreciatul cartier Altstadt din Dresda.

Șomajul era răspândit și aveau loc numeroase manifestații muncitorești, cea mai faimoasă dintre ele fiind greva muncitorilor din industria tutunului, din 1903. Între 1903 și 1909, 185 de conflicte de muncă au afectat 1 400 de fabrici, iar alte 22 de greve, urmate de blocarea producției fabricilor, au afectat 250 de întreprinderi. Partidul Social-Democrat, de orientare marxistă, a câștigat majoritatea locurilor din Reichstagul Saxoniei, iar statul a devenit cunoscut drept „Regatul Roșu".

În egală măsură, Dresda putea reprezenta un centru al artelor și al culturii, dar nu tot ceea ce hrănea această bogăție era atractiv sau chiar acceptabil. Tânărul Richard Wagner trăia deja de câțiva ani în Dresda când, în 1843, a fost numit dirijor la Opera Regală din oraș. *Rienzi* și *Olandezul zburător* și-au avut premierele aici. *Tannhäuser*

și *Lohengrin* au fost compuse aici. Tot aici a început să lucreze și la ceea ce avea să devină *Cântecul Nibelungilor*. Democrat convins, în acea etapă a vieții sale, Wagner a făcut greșeala de a lua partea revoluționarilor, în timpul evenimentelor din 1848–1849. În ciuda faptului că activitățile sale subversive s-au redus la gărzile făcute în turla vechii Kreuzkirche, după reinstalarea vechiului regim cu ajutorul baionetelor prusace, a fugit din Dresda, unde fusese emis un mandat de arestare pe numele său. Amnistia oficială nu a venit decât în 1861, când Wagner era deja pe cale să devină cel mai faimos compozitor al epocii sale, dar și, bineînțeles, un antisemit vehement și notoriu.

Împreună cu ascensiunea stângii, Dresda devenea și martora unei foarte vizibile ascensiuni a extremei drepte, ascensiune cu la fel de multe consecințe negative. Primarul veteran al Dresdei (a ocupat funcția între 1895 și 1915), Gustav Otto Beutler, era el însuși un susținător ardent al cauzelor „naționale". Organizații precum Societatea Granițelor Orientale (antipoloneză), Liga Navală (Flottenverein), activa și profund rasista Ligă Pangermană (Alldeutscher Verband), adeptă a darwinismului social, erau foarte influente în oraș. Liga Pangermană includea „un număr amețitor de demnitari din clasele mijlocii și superioare ale populației, printre aceștia și câțiva deputați din Reichstag și parlamentul statului (Landtag), precum și numeroși oficiali municipali și consilieri".[2]

Pentru mulți dintre locuitorii săi, orașul lor rămânea ceea ce fusese vreme de veacuri: o fortăreață la frontiera slavă. Ca un ecou neîntrerupt al vechilor conflicte, erau organizate boicoturi foarte eficiente ale produselor străine – în special cehe. Au fost introduse reglementări ce interziceau autorităților municipale să angajeze muncitori sezonieri de origine poloneză sau cehă, iar Asociația Studenților Germani din Dresda s-a declarat foarte mândră, în 1900, „nonevreiască".

În Dresda, ca și în alte orașe ale Reichului, a apărut un grup imens de funcționari plătiți și de comercianți, care se simțeau superiori proletariatului, dar pe care calitatea de salariat îi excludea din vechea clasă mijlocie liber-profesionistă.[3] Această clasă își

compensa statutul social și economic incert prin susținerea, cu un plus de entuziasm, a politicii de putere și de expansiune națională. Între 1898 și 1907, un număr impresionant de congrese și conferințe ale organizațiilor radicale de dreapta au avut loc la Dresda, sprijinite financiar, în multe cazuri, de autoritățile municipale și avându-l pe primarul Beutler în prim-plan.

Înainte de 1914, stilul de viață al Dresdei era, la prima vedere, relaxat și sub dominația artelor, însă o mare parte a vieții sale politice era autoritară, iar vechile intoleranțe ardeau mocnit sub tenul perfect îngrijit al orașului. Toate acestea aveau să devină mult mai evidente odată cu plecarea vechilor conducători și cu venirea unor vremuri mai grele.

În 1914, familia regală saxonă domnea de 825 de ani. În 1899, la cea de-a opt suta aniversare a dinastiei Wettin, serbările din Dresda și din toată Saxonia au fost grandioase și pline de culoare. Mai aveau patru ani și câteva luni la dispoziție. Acest rege al Saxoniei avea să fie și ultimul.

În iulie 1914, Frederick Augustus al III-lea și familia sa se aflau într-o vacanță în Alpi, când a sosit o telegramă care îl avertiza în legătură cu criza europeană. La începutul lunii august 1914, Germania și aliata sa, Austria, se aflau deja în stare de război cu Marea Britanie, Franța și Rusia.

Dresda a suferit, asemeni altor orașe germane, de pe urma lipsurilor și a foametei cauzate de nemiloasa blocadă navală britanică – ea a ucis, se spune, mai mulți civili germani decât campania aliată de bombardamente din al Doilea Război Mondial.[4] Cu mărețele sale palate și cu superbele sale clădiri publice, Dresda a devenit un oraș al spitalelor și al centrelor de recuperare. Și cel puțin 120 000 dintre tinerii Saxoniei – dintr-o populație totală de cinci milioane – au murit în tranșee pentru Kaiser, pentru rege și pentru patrie. Din populația de o jumătate de milion a Dresdei, în jur de 14 000 au fost uciși – procent situat deasupra mediei statului – mulți alții rămânând invalizi sau fiind afectați psihic.[5]

Dacă e să credem relatarea fiului său, regele Frederick Augustus s-a numărat printre acei germani care au lansat ideea unui compromis cu Marea Britanie și Franța, în ultima parte a războiului.[6] Poate că își dădea seama că măcelul distrugea nu numai armata germană, ci întregul sistem social și politic în fruntea căruia se aflau monarhi ca el. Din nefericire, în 1917, Germania nu era nimic altceva decât o dictatură militară. Generalii Ludendorff și Hindenburg – două personaje care aveau să joace roluri-cheie în ascensiunea fostului caporal Adolf Hitler – exercitau puterea reală. Cu excepția Kaiserului Wilhelm al II-lea, ceilalți monarhi germani contau aproape la fel de puțin ca politicienii din Reichstag, cu ale lor discursuri patetice și rezoluții de pace.

Spre sfârșitul lui 1918, în condițiile în care armata germană intrase într-o retragere inexorabilă, iar penuria de alimente atingea nivelul de criză, au izbucnit proteste ale stângii și revolte la Dresda și Leipzig, situație repetată în alte mari orașe germane. Extrema dreaptă, radicalizată și ea de război, a răspuns cu aceeași monedă. Pe 2 noiembrie 1918, a fost organizat la Dresda un mare miting al autoproclamatului Comitet Popular pentru Apărare Națională (Volksausschuss für Nationale Verteidigung), care reunise toate grupările patriotice, rasiste și conservatoare. Au fost lansate apeluri la „războiul total".

Dar apelurile au rămas fără ecou. În a doua săptămână a lui noiembrie, la Dresda a izbucnit revoluția. Birourile poștei și ale telegrafului, sediul poliției și principalele clădiri guvernamentale au fost ocupate de insurgenți de stânga înarmați, mulți dintre ei soldați și de multe ori conduși de aviatori rebeli sosiți de la aerodromul din Grossenhain. Aceștia erau în contact cu soldații și marinarii revoluționari din restul Germaniei prin intermediul noului fenomen, radioul. Steagul roșu a fost arborat deasupra *Schloss*-ului regal. Un Consiliu al Muncitorilor și Soldaților a fost reunit în grabă și înghesuit în faimosul Circ Sarrasani de pe malurile Elbei. Delegații au proclamat detronarea regelui.

Elementele naționalist-conservatoare, care vorbiseră cu atâta curaj în urmă cu o săptămână despre represiune și salvarea națiunii,

păreau să fi dispărut complet. Regele a fugit cu o ambarcațiune până la palatul de la Moritzburg, la o oră distanță de Dresda, apoi spre un castel aflat ceva mai departe spre est.

Pe 13 noiembrie 1918, Frederick Augustus al III-lea Wettin, ultimul rege al Saxoniei, a abdicat oficial, punând capăt celor 829 de ani de domnie a unei singure dinastii. Câteva zile mai târziu, a trecut granița în Silezia prusacă, stabilindu-se la Sibyllenort, unul dintre domeniile strămoșești ale familiei sale. Acolo și-a trăit viața foarte discret până la moartea sa din 1932, respectat chiar și de cei care îl răsturnaseră. Foștii săi supuși încă relatează o foarte cunoscută – deși probabil apocrifă – poveste despre replica cu tâlc, rostită în dialect saxon, a regelui în momentul în care își părăsea capitala pentru ultima oară: *Also, Kinder, dann machd eiern Drägg alleene!* („Așadar, copii, de acum încolo va trebui să vă descurcați singuri!")

„Copiii", oricât de entuziasmați ar fi fost să se vadă, în sfârșit, stăpâni pe propriile destine, nu aveau să considere perioada de după 1918 drept una fericită. Amestecul de revoluționari idealiști și democrați plini de speranță, care proclamaseră „Republica Socială a Saxoniei", nu era ținut laolaltă decât de obiective pe termen scurt. Pe termen lung însă, nu erau sortiți să-și continue cooperarea.

În ceea ce privește extrema dreaptă din Dresda, aceasta nu era moartă, ci pândea, așteptând momentul favorabil.

După revoluția din 1918, a circulat o anecdotă care suna cam așa: dacă le-ai spune muncitorilor germani să ocupe gara, bineînțeles că ar face-o, dar, mai întâi, s-ar așeza organizat la coadă ca să cumpere bilete. Luând în considerare extraordinara importanță a evenimentelor din Germania și Saxonia, din ultimele luni ale lui 1918 și începutul lui 1919 – înfrângerea națională, răsturnarea dinastiilor, revolte de stradă, schimbări politice radicale –, întregul proces a fost relativ ordonat și lipsit de vărsări de sânge, dacă îl comparăm cu alte locuri și momente din istorie.

Asta nu înseamnă că nu au existat victime. În mai 1919, după ce socialiștii moderați au câștigat alegerile, o demonstrație a veteranilor de război organizată la Dresda împotriva creșterii prețurilor și

a lipsei asistenței statului a scăpat de sub control. Neuring, ministrul social-democrat de Război, a fost târât afară din biroul său de către demonstranți și aruncat în Elba, de pe istoricul Pod Augustus. Când nefericitul politician a încercat să înoate spre mal, trăgători neindentificați din rândurile veteranilor adunați pe pod l-au împușcat mortal în momentul în care se afla încă în apă. Peste numai câteva zile, a fost declarată legea marțială și „consiliile muncitorilor" care mai existau la Dresda și în Leipzig au fost dizolvate cu ajutorul armatei.

Saxonia a devenit atunci ceea ce se credea a fi un regim parlamentar model, bazat pe social-democrația moderată care a dominat mulți ani după aceea viața politică. În același timp însă, confruntarea dintre extrema stângă și cea dreaptă era la fel de dură ca și în restul Germaniei și poate chiar mai mult decât atât. Clasa mijlocie saxonă, umilită de Tratatul de la Versailles, cu economiile afectate de hiperinflație, plină de resentimente față de drepturile muncitorilor acordate prin lege, după 1918, regretând privilegiile pierdute și îngrijorată de viitorul copiilor, se simțea străină de noua stare de lucruri. Majoritatea tânjeau după zilele de demult, zile ale ordinii și autorității, ale regilor, generalilor și profesorilor care știau cum să conducă și ale muncitorilor care își știau locul. Și în nici un loc aceste lucruri nu erau mai valabile decât la Dresda, unde erau atât de mulți avocați, funcționari și universitari conservatori. Pentru a învinge ostilitatea acestui grup-cheie, democrația avea nevoie de stabilitate. Dar stabilitatea a fost exact lucrul de care nu a beneficiat.

A existat o scurtă perioadă de relativă prosperitate la mijlocul deceniului al treilea. Turismul în Dresda și-a revenit într-o oarecare măsură. Nu mai era vorba de călătorii bogați din perioada antebelică veniți pe cont propriu, ci de turiști care veneau cu trenul și făceau tururi rapide ale orașului și ale zonei rurale din împrejurimi cu autobuzele. Era o contribuție substanțială la economia orașului, dar nu mai era vorba de subvențiile neîntrerupte cu care Dresda se obișnuise înainte de 1914, când aici trăise o comunitate de mai multe mii de expatriați bogați.

Moștenirea artistică și arhitecturală a Dresdei reprezenta încă o mare a atracție. În anii 1920, Dresda a fost pentru scurt timp un centru al avangardismului. În perioada antebelică, grupul de artiști Brücke (Podul), care își aveau sediul la Dresda, deschisese calea mișcării expresioniste. După război, mulți artiști tineri care trecuseră prin iadul tranșeelor nu au mai fost satisfăcuți decât de ceea ce ei considerau adevărul artistic pur. Printre picturile din această perioadă se numără tabloul lui Otto Dix, *Invalidul de război* și *Prager Strasse* (în care răniții de război cerșeau pe cea mai luxoasă arteră comercială a Dresdei), dar și cel al lui Otto Griebel, *Șomerul*. Austriacul Oskar Kokoschka a fost profesor la Academia din Dresda, între 1919 și 1924, dar, până la urmă, a părăsit orașul pe care ajunsese să-l considere „sufocant".

Spre sfârșitul anilor 1920, multe dintre stelele avangardismului au plecat spre Berlin sau Paris. Dresda, concluzionaseră ei, rămânea provincială în esența sa. Oamenii se înghesuiau acolo să admire lucruri frumoase și vechi și pentru o viziune a istoriei reconfortantă estetic, nu pentru a se confrunta cu o doză prea mare de realitate.

Dresda trăia, în bună măsură, în trecut, iar trecutul era ceea ce îi făcea pe locuitorii săi și pe turiști să se simtă în largul lor. Nu e o simplă întâmplare că două dintre primele măsuri ale naziștilor din Dresda au fost demiterea lui Otto Dix de la catedra sa de la Academie și demolarea modernei Kugelhaus (Casa Glob), clădire din sticlă și oțel, ridicată cu ocazia Expoziției Sănătății și Igienei, din 1928, și criticată vehement de numeroșii conservatori din punct de vedere artistic.

După Primul Război Mondial, industriile Dresdei au fost salvate de faptul că, în majoritate, erau moderne: aparate de fotografiat și instrumente optice, mașini de scris sau de cusut, țigarete și, spre sfârșitul anilor 1920, radiouri. În alte regiuni ale Saxoniei, predominau industriile tradiționale și acestea s-au dovedit extrem de vulnerabile în fața competiției străine. Textilele, jucăriile, bicicletele, instrumentele muzicale (care sufereau și din cauza dezvoltării radioului și a cinematografului), toate intraseră în declin. În timpul

revitalizării vremelnice a comerțului internațional, capitala saxonă a beneficiat mai mult decât zonele înconjurătoare.

Apoi a venit însă marea recesiune. Dresda s-a trezit pășind pe aceleași nisipuri mișcătoare ale economiei ca și restul lumii. Numărul celor dependenți, în totalitate, de ajutoarele sociale a crescut de la mai puțin de 28 000, în 1927, la aproape 74 000, în 1932. În Saxonia, rata șomajului era cea mai ridicată din Germania. Social-democrații au rămas cel mai puternic partid, dar lentul lor declin a continuat. Alegerile din 1930 au adus mai multe voturi atât pentru comuniști, cât și pentru naziști. Parlamentul a fost paralizat.

Tatăl lui Gertraud Freundel se număra printre zecile de mii de faliți și de șomeri ai orașului, care au început să susțină una din extreme.

> Hitler ne dădea speranțe... Tatăl meu avea un magazin, vindea biciclete, gramofoane și lucruri de felul ăsta. Lucrurile au început să meargă atât de rău, încât a fost nevoit să-l închidă. În fiecare zi, obișnuia să mă ducă la grădiniță și acolo era un bărbat, șomer ca și tata. Tatăl meu era genul optimist, dar celălalt obișnuia să spună: „Uită-te la noi, avem treizeci și trei de ani și nu vom mai avea o slujbă toată viața".[7]

Herr Freundel s-a alăturat partidului nazist – și a primit de muncă. Cazul său era departe de a fi singular.

În condițiile în care stânga și centrul spectrului politic se dovedeau incapabile să se unească împotriva dreptei, un cabinet de funcționari „apolitici", dar cu simpatii conservatoare, a condus Saxonia în următorii trei ani. Comuniștii s-ar fi putut alia cu social-democrații pentru a forma un nucleu antinazist, dar au refuzat, susținând că social-democrații erau, de fapt, adevărații fasciști (una din insultele comuniste favorite era să-i numească „social-fasciști"). Astfel, lucrul cu adevărat important pentru comuniștii loiali era de a li se opune social-democraților – nu naziștilor, care, orice s-ar fi întâmplat, erau condamnați odată cu clasa pe care o reprezentau.

Acest blocaj bizar și fatal a continuat până la venirea lui Hitler la putere. Saxonia a rămas cea mai afectată zonă din Reich, din

punct de vedere economic. Chiar și când în alte regiuni au început să apară, în toamna lui 1932, semne timide ale revigorării economice, Saxonia a continuat să stagneze.

La alegerile pentru Reichstag, din iulie 1932, naziștii au câștigat 37,7% din totalul voturilor din Dresda, devenind, de departe, cel mai important partid. Din cele treizeci și nouă de orașe cu peste o sută de mii de locuitori ale Germaniei, Dresda se afla pe locul al șaisprezecelea, dar dintre cele șapte orașe metropolitane, cu o populație situată între patru și șase sute de mii (celelalte fiind Köln, Leipzig, München, Breslau, Essen și Frankfurt), votul nazist din Dresda s-a situat pe locul doi, fiind depășit numai de cel din Breslau, oraș situat pe granița cu Polonia și, de mult timp, fief al extremei drepte.

Dresda fusese un bastion nazist chiar și înainte de venirea lui Hitler la putere. Cu siguranță, adăpostea un număr mare de activiști naziști. La mai puțin de patru ani de la fondare, ziarul național-socialist local, *Der Freiheitskampf (Lupta pentru libertate),* devenise jurnalul cu cel mai mare tiraj din oraș, depășindu-l pe *Dresdner Neueste Nachrichten,* de orientare liberală. Un fel de purtător de cuvânt al gauleiterului Mutschmann, *Der Freiheitskampf* era plin de atacuri politice virulente. Titluri pline de ură, precum „Ciuma roșie, eliminată fără milă" (cu ocazia incendierii Reichstagului) sau „Înfrângeți mașinațiunile evreiești!" (în ziua alegerilor). În ciuda acestui fapt, la începutul anului 1933, avea mai mult de o sută de mii de abonați în oraș și în zonele învecinate.[8]

La alegerile pentru consiliul municipal, desfășurate pe 13 noiembrie 1932, național-socialiștii au câștigat un ușor avantaj în ceea ce privește votul popular față de social-democrații care până atunci fuseseră, de departe, cel mai puternic partid. În termeni de locuri în consiliu, rezultatul a fost egal (douăzeci și două pentru fiecare din cele două partide). Din totalul de șaptezeci și cinci de locuri, comuniștii au câștigat treisprezece (o creștere substanțială), dar partidele clasei medii, care până în acel moment susținuseră democrația, au votat în favoarea unui președinte de consiliu nazist.

Pe 25 ianuarie 1933, comuniștii din suburbia industrială Dresden-Friedrichstadt au convocat o întâlnire la berăria cu un nume foarte familiar – Keglerheim (Casa jucătorului de popice). Unități ale trupelor de asalt naziste s-au strâns amenințător la intrare, o linie de polițiști postându-se între ei și clădire. Comuniștii au presupus că polițiștii se aflau acolo pentru a oferi protecție reuniunii lor perfect legale. Dar când, după cum era de așteptat, au izbucnit ciocnirile, poliția a deschis focul nu asupra naziștilor aflați în stradă, ci asupra sălii supraaglomerate a hanului. Trei sute de comuniști, inclusiv femei și copii, se aflau încă acolo, crezându-se în siguranță. Nouă au fost uciși, alte câteva zeci răniți. Era o dovadă clară a gradului în care naziștii se infiltraseră în structurile de autoritate, chiar înainte de a fi oficial chemați să formeze guvernul.

Până ca anul 1933 să înceapă, un lucru devenise deja clar: adevărata luptă pentru putere în orașele Saxoniei, inclusiv în Dresda, avea să se dea între comuniști și național-socialiști.

Și, în această competiție, naziștii păreau a fi câștigători.

5

Un Mussolini saxon

Pe 23 mai 1933, în clădirea de gresie a Landtagului (parlamentul statului) aflată pe malul Elbei, reprezentanții aleși, în mod liber, de către poporul saxon și-au votat singuri desființarea. Toți, cu excepția câtorva deputați, au votat în favoarea Legii de Împuternicire pentru Saxonia. Aceasta era replica fidelă a unui act legislativ votat deja de Reichstag la Berlin, care oferea putere absolută guvernului central dominat de Partidul Național-Socialist al lui Adolf Hitler. Deputații social-democrați din Lantag au reprezentat singura opoziție. Altădată o forță capabilă să răstoarne împărați și să promoveze ideile statului-providență, SPD era acum redus la un brav, dar jalnic grup de șase deputați.

Tragica farsă a ședinței din 23 mai fusese de mult previzibilă. În martie, ultimul guvern liber ales al Saxoniei fusese dizolvat prin decret și înlocuit cu un „comisar al Reichului" nazist. În aprilie, locurile din Landtag au fost redistribuite conform rezultatelor scrutinului desfășurat recent pentru alegerea Reichstag, în scopul creării unei majorități absolute pentru național-socialiști și aliații lor. Comuniștii, care chiar și la alegerile naționale din martie 1933, controlate de naziști, câștigaseră 17,4% din voturi, au fost rapid scoși în afara legii, iar liderii lor arestați.

Dintre social-democrații cărora li se „permisese" să rămână în Parlamentul saxon, zece fuseseră deja arestați, doi se aflau sub tratament medical, din cauza rănilor provocate de bătăușii naziști, și

alți cinci fugiseră peste graniță în Cehoslovacia. Otto Neubrig, în numele celor câtorva rămași, a ținut un discurs sfidător, prin care se opunea cu curaj puterilor dictatoriale cerute de naziști și în care făcea apel la reprezentanții partidelor clasei medii să i se alăture și să voteze împotrivă. În zadar. Constituția a fost abolită, iar principiul guvernării parlamentare în Saxonia a fost abandonat. În numai câteva zile, Partidul Social-Democrat a fost interzis. Partidele nonsocialiste s-au autodizolvat. Iată cât de repede putea fi distrusă democrația.

Omul care a devenit în acel moment principala – și în curând ultima – sursă de autoritate în land era neatrăgător atât ca figură, cât și ca stil. Martin Mutschmann, desemnat de Hitler *Reichsstatthalter* (guvernator al Reichului) al Saxoniei, pe 5 mai 1933, era de multă vreme și gauleiter (lider provincial) al Partidului Național-Socialist. Un om cu o figură brutală și ochi pătrunzători, nu era popular nici măcar în rândurile camarazilor săi naziști. Nici măcar cei care îl menținuseră în funcție nu au îndrăznit să sugereze că era un administrator competent. Dar era un fanatic și acest lucru conta pentru Hitler și anturajul său. Mutschmann era, în egală măsură, un om capabil să-și consolideze și să mânuiască puterea, iar preocuparea sa exclusivă pentru acest aspect a însemnat că, după doi ani de la începerea „revoluției" naziste, conducea Saxonia de o manieră absolută, neegalată în alte regiuni ale Germaniei. Iată de ce soarta Dresdei era indisolubil legată de caracterul gauleiterului său și de ce personalitatea lui Mutschmann a apăsat atât de greu asupra istoriei Dresdei, înainte și după februarie 1945.

Mutschmann s-a născut pe 9 martie 1879 și a fost educat în Plauen, un centru al industriei textile situat în vestul Saxoniei, ceea ce însemna că, în 1933, avea deja cincizeci și patru de ani – cu zece mai mult decât Hitler și cu aproape o generație mai în vârstă decât alți lideri naziști precum Goebbels, Himmler sau Göring.[1] A abandonat școala la vârsta de paisprezece ani și, după o ucenicie în domeniul comercial, a intrat în industria textilă ca șef de echipă/administrator. A ocupat diferite funcții administrative în companii de lenjerie și dantelărie, înainte să-și deschidă propria fabrică la douăzeci și opt de ani. În ciuda dificultăților, categorie unde se încadrase și serviciul militar al proprietarului, între 1914 și 1916,

fabrica a continuat să producă până în 1930, când și-a închis porțile din cauza crizei economice (sau, după cum afirmau susținătorii lui Mutschmann, din cauza mașinațiunilor mișelești ale concurenței evreiești). În acel moment, în calitate de membru important al Partidului Național-Socialist – la care aderase în 1922, iar în momentul reorganizării din 1925 primise carnetul de membru cu numărul 35 –, gauleiter și reprezentant nazist în Reichstag, își putea câștiga existența din politică.

În perioada premergătoare anului 1933, naziștii saxoni conduși de Mutschmann nu s-au remarcat prin unitate organizatorică. În mod repetat, stilul brutal de a conduce al lui Mutschmann – și lipsa de transparență în finanțele partidului aflat sub conducerea sa – au cauzat tensiuni importante în partid. Au existat o serie de defectori importanți, care și-au manifestat public nemulțumirea față de aroganța și vanitatea sa. În iulie 1932, Arno Franke, redactorului-șef al principalului ziar nazist din Saxonia, *Die Freiheitskampf*, a părăsit partidul național-socialist și a publicat o critică virulentă a „incredibilelor greșeli ale conducerii"[2] pe care le punea pe seama puterii nelimitate a șefilor partidului. „În nici un alt partid nu-și fac loc, până la vârf, elemente necinstite ca în NSDAP..."

Aceste cuvinte veneau din partea unui om care probabil îl cunoștea pe Mutschmann mai bine decât oricine altcineva. După cum Goebbels, o altă veche cunoștință, avea să mărturisească în jurnalul său: „Pentru Mutschmann nu există un alt zeu decât el însuși. În felul ăsta pierde mult din prestigiu".[3] În ciuda acestor lucruri, faptul că era plăcut, sau nu, nu părea să influențeze ascensiunea lui Mutschmann.

Principalul rival al lui Mutschmann era liderul radical al SA (Cămășile brune)*, Manfred von Killinger. Pe 8 martie 1933, în condițiile în care, teoretic, Saxonia nu era condusă încă de un nazist, von Killinger a fost numit comisar al Reichului pentru poliția din Saxonia, ceea ce-l transforma într-un agent al guvernului nazist în interiorul Ministerului de Interne. Consecințele au fost

* SA (Sturm Abteilung) – Secțiunile de Asalt: grupare paramilitară a NSDAP, care ajunge la circa 300 000 de membri în perioada premergătoare preluării puterii și care devine un factor important în lupta pentru putere din partid după ianuarie 1933, având pretenția de a se transforma în armata Reichului. (n.tr.)

imediate și teribile. În toată Saxonia, fie că era vorba de străzile lăturalnice ale orașelor sau de cele mai neînsemnate sate, grupurile locale de membri ai partidului și ai SA s-au răzbunat sângeros pe oponenții lor democrați sau comuniști.

Și Dresda a fost transformată într-un teren de joacă pentru bătăușii SA. În piațeta din fața școlii de muzică, naziștii au aprins un imens foc de tabără așezând cărțile cu care nu erau de acord. În aceeași săptămână, directorul Operei din Dresda, dirijorul Fritz Busch (1890–1951), personalitate recunoscută pe plan internațional, a fost împiedicat să dirijeze *Rigoletto* de bandele SA. Crima sa fusese aceea de a se opune concedierii a paisprezece muzicieni evrei. Printre motivele invocate se numărau „relații private cu evreii" și angajarea de muzicieni evrei și străini. Busch a emigrat în America și a devenit director al Operei Metropolitane din New York. A refuzat să mai lucreze vreodată în Germania. Nu numai Otto Dix, dar și alți artiști avangardiști sau cu simpatii de stânga au fost demiși din posturile lor de profesor. Alții și-au făcut în grabă planurile de plecare. Respectatul primar liberal al Dresdei, dr. Wilhelm Külz, a fost „trimis în concediu". Mai târziu, în aceeași vară, a fost concediat foarte discret.

> Din nou este uimitor cât de ușor se prăbușește totul... revoluția completă și dictatura partidului. Și parcă toate forțele de opoziție au dispărut de pe fața pământului... Nimeni nu mai îndrăznește să spună ceva. Toată lumea se teme.[4]

Așa scria în jurnalul său Victor Klemperer, un profesor de origine evreiască de la Universitatea Tehnică din Dresda, pe 10 martie 1933. Controlând poliția și având la dispoziție o organizație paramilitară de peste o mie de oameni – SA saxon –, von Killinger părea să dețină controlul absolut. Mutschmann avea însă acces direct la Hitler și, în calitate de guvernator, a primit foarte curând directiva de a „epura" guvernul landului de elementele în care nu se putea avea încredere. Începuse deja conflictul care nu avea să fie rezolvat decât odată cu Noaptea Cuțitelor Lungi. Liderul la nivel național al SA, Ernst Roehm, al doilea om ca autoritate din

Germania după Hitler, dorea să transpună în realitate „revoluția național-socialistă" cu ajutorul Cămășilor brune, care aveau să creeze instituții paralele agențiilor guvernamentale și urmau să acționeze ca „garanți" ai purității naziste. La jumătatea anului 1934, guvernul de la Berlin se pregătea pentru o confruntare cu SA și cu Roehm. Indiferent de ciudățeniile comportamentului lui Roehm, acesta era un fanatic, iar loialitatea sa față de Führer nu putea fi pusă la îndoială. În plus, părea să-și respecte întotdeauna promisiunile. Von Killinger, ca lider SA, era condamnat.

Când a sosit momentul adevărului, Von Killinger a fost, dintr-un anumit punct de vedere, norocos. Pe 30 iunie 1934, sub pretextul reprimării unei tentative de lovitură de stat, Hitler a organizat personal asasinarea lui Roehm și a acoliților săi din SA. Câțiva dintre liderii SA din Dresda au fost și ei duși pe Heller, un teren viran de la limita de nord-est a orașului, și împușcați, în noaptea de 30 iunie spre 1 iulie, de o echipă de asasini din SS aduși de la Chemnitz special în acest scop.

Von Killinger nu a împărtășit soarta majorității camarazilor săi din SA.[5] A fost arestat, a petrecut patru zile într-o celulă la Hohnstein, dar apoi a fost eliberat. Vechiul comisar al Reichului nu și-a mai recâștigat niciodată poziția, în ciuda petițiilor patetice adresate lui Hitler. Cu toate acestea, a continuat să servească partidul nazist, fiind emisar confidențial pe lângă generalul Franco în timpul războiului civil, pentru ca apoi să fie numit consul general la San Francisco – un post care mirosea a spionaj. În 1939, a fost transferat „cu atribuțiuni speciale în cadrul Ministerului de Externe", devenind, mai întâi, reprezentant german la Bratislava, capitala statului-fantoșă Slovacia, și apoi în România, unul din cei mai importanți aliați ai Germaniei în războiul împotriva Uniunii Sovietice.[6]

La sfârșitul anului 1934, Mutschmann era nu numai gauleiter și guvernator al Reichului, dar și prim-ministru al Saxoniei. La izbucnirea războiului a dobândit și funcția de comisar de apărare al Reichului pentru Saxonia (Districtul de Apărare IV), ceea ce-l făcea responsabil de apărarea împotriva raidurilor aeriene și de coordonarea generală a măsurilor defensive. Mutschmann a devenit și a

rămas, vreme de mai bine de zece ani, un fel de dictator în miniatură al Saxoniei.

Oamenii obișnuiți îl numeau în privat „Mussolini al Saxoniei" (împărtășea cu dictatorul italian aceeași manieră de a păși foarte țanțoș, dar și forma de glonț a capului) sau „Vodă Mu".

Noaptea Cuțitelor Lungi (30 iunie 1934), în timpul căreia regimul a rezolvat problema radicalilor din propriile rânduri, a reprezentat și o oportunitate pentru încheierea conturilor cu oponenții antinaziști.

Prințul Ernst Heinrich de Saxonia, conservator democrat și al treilea fiu al ultimului rege saxon, îi disprețuise dintotdeauna pe naziști. Se alăturase celor care, în ultima clipă, încercaseră să-i convingă pe cei din cercul de apropiați ai lui Hindenburg să nu-i ofere puterea lui Hitler. „Numai cele mai proaste vaci își aleg singure măcelarul", după cum spunea, dar chiar dacă titlul său regal îi conferea acces la principalii consilieri ai președintelui, a eșuat. Odată venit Hitler la putere, Ernst Heinrich avea să afle că nici măcar sângele său regal nu îi garanta siguranța.

30 iunie 1934 era o zi însorită și caldă de vară. Mașina prințului a ieșit din curtea castelului de vânătoare aflat la periferia orașului Moritzburg. Brusc, o mașină cu doi ofițeri SS i-a tăiat calea. A fost urmată de un transportor de trupe în care se aflau treizeci de soldați SS cu căști de oțel și puști. Ofițerul SS cel mai înalt în grad, echivalent al unui general-maior, se purtă în conformitate cu statutul prințului, chiar dacă cele spuse de el nu se remarcau prin politețe: „Din ordinul Gestapoului, sunteți arestat", a spus *Grüppenführer*-ul.

„De ce?"

„Asta nu vă privește. Veți afla mai târziu."

La sediul poliției din Dresda, prințul a fost condus în fața comandantului, o veche cunoștință, unde a aflat despre presupusa „revoltă" a SA. Ernst Heinrich a crezut că era vorba de o greșeală deoarece nu avea nici un fel de legătură cu Cămășile brune, dar el era cel care se înșela. Prințul a rămas în detenție, deși i s-a permis să trimită pe cineva la Moritzburg pentrua-i lua din lucruri și să

telefoneze unui ministru din guvernul saxon. Apoi au apărut oamenii Gestapoului și lucrurile s-au complicat.

Ernst Heinrich a petrecut următoarele ore într-o celulă înghesuită. În acel timp, a auzit o împușcătură înfundată – un alt prizonier fusese ucis fără ezitare. Spre zori a fost trezit și târât în curte împreună cu alți deținuți la fel de derutați. Au fost urcați într-un camion descoperit și au fost avertizați că aveau să fie împușcați dacă făceau vreo mișcare bruscă. Prințul a descris drumul pe străzile încă întunecate ale Dresdei:

> Nimeni nu îndrăznea nici măcar să strănute. O zi magnifică se prefigura la răsărit. Am gonit prin orașul în care cu șaisprezece ani în urmă tatăl meu domnea ca rege. Acum, fiul său era târât prin fosta reședință regală ca prizonier politic.[6]

Hohnstein era o fortăreață înfricoșătoare de secol al XVI-lea așezată pe culmile stâncoase ale „Elveției saxone", în amonte de Dresda. Servise multă vreme ca închisoare pentru soldații căzuți în prizonierat sau pentru supușii turbulenți ai monarhilor saxoni. Imeidat după preluarea puterii de către naziști, castelul fusese transformat de SA într-o uriașă cameră de tortură, după care a fost preluat oficial de Gestapo și folosit pe post de lagăr de concentrare. Prințul și ceilalți prizonieri au ajuns acolo odată cu primele raze ale soarelui, numai pentru a fi întâmpinați de un detașament SS.

Membrilor detașamentului li se ordonase să elibereze piedicile puștilor și să țintească spre nou-veniți în momentul în care se aliniau în curtea de la intrare. În acel moment, comandantul SS a strigat: „Prizonierii să se întoarcă!"[7] Imediat, unul din prizonieri, un lider SA din Dresda arestat și el, a țipat: „Împușcați-ne din față, nu ne vom întoarce!" Era un avertisment pentru ceilalți prizonieri. Ca nazist, cunoștea sistemul foarte bine: îi obligai pe prizonieri să se întoarcă astfel încât rănile din spatele lor să demonstreze că fuseseră uciși „în timp ce încercau să evadeze". A urmat o pauză de un minut. Apoi ofițerul s-a întors și a zbierat ca deținuții să fie escortați în interiorul fortăreței.

În următoarele trei zile, liderii SA au fost torturați de foștii „camarazi" din SS. Ernst Heinrich și alți doi civili, amândoi funcționari publici, au fost doar amenințați. Apoi, brusc și fără nici o explicație, prințul a fost eliberat. În momentul în care părăsea fortăreața, o parte a gărzilor SS i-au întors spatele, în vreme ce ceilalți au prezentat arma precum garda regală de onoare de odinioară. Un exemplu perfect al contradicțiilor dintre cele două elemente ireconciliabile prezente în interiorul mișcării naziste – dorința de a construi o teribilă lume nouă, temperată de nostalgia pentru cea veche.

În aceeași zi, Ernst Heinrich a revenit la Moritzburg alături de soție și copii. A aflat, ulterior, că din solidaritate de clasă un comandant al Gestapoului de origine aristocratică șterse numele prințului de pe lista condamnaților. Soarta membrilor SA căzuți în dizgrație nu e cunoscută. Judecând însă după alte relatări, din partea unor persoane mai puțin privilegiate, ale întâmplărilor din interiorul fortăreței Hohnstein în timpul acelor zile de groază, e foarte puțin probabil că li s-a arătat vreun pic de milă. Otto Griebel, comunist și pictor, a descris în autobiografia sa șocul de a întâlni pe cineva care supraviețuise detenției de la Hohnstein:

> În tăcere, și-a dezvelit spatele care era plin de cicatrici adânci și de urme de bici, după care a început să vorbească: „La fiecare interogatoriu, bestiile mă băteau cu bare de oțel și mă biciuiau. Unii, cei care nu mai puteau îndura, s-au spânzurat în celulă. Când un prizonier evreu zăcea pe pământ inconștient, era bătut cu un prosop ud peste părțile intime până își revenea. Nu, acești indivizi nu sunt oameni, nu mai sunt..."[8]

Politicianul social-democrat Hermann Liebmann, fost ministru de Interne în Saxonia și, vreme de câțiva ani, lider al grupului parlamentar al partidului său din parlamentul statului, a fost arestat la Dresda, în aprilie 1933. Mutschmann se gândea la un tratament special pentru omul care își petrecuse o mare parte a carierei politice încercând să blocheze mareea nazistă. Pe 20 mai 1933, după o reuniune a liderilor naziști locali și de district la Bad Schandau, în apropiere, Mutschmann a plecat însoțit de o parte a acestora spre Hohnstein, unde era închis Liebmann. Liderul social-democrat a

fost adus în fața lui Mutschmann și a acoliților acestuia și i-a fost înmânat un manuscris ce conținea discursurile antinaziste pe care le ținuse în Parlamentul saxon. A fost obligat să citească din textele respective în mijlocul hohotelor de râs zgomotoase. A fost apoi bătut atât de violent, încât a murit din cauza rănilor, se pare în aceeași zi.[9]

Un alt lider – și scriitor – social-democrat cunoscut din Dresda, dr. Max Sachs, a fost asasinat la Sachsenburg, lagărul de concentrare construit de Mutschmann exact în acest scop, la sud-vest de oraș. Un alt prizonier a descris teroarea trăită de Sach în ultimele ore de viață:

> Când a trebuit să aduc apă de la spălător... am văzut cum cei din SS îl trântiseră pe podea pe camaradul Sachs, gol, și îl frecau cu perii și cu apă. Trupul său era verde-albastru, din cap până în picioare, iar urmele loviturilor erau roșii. La puțin timp după aceea, am fost anunțați că Sachs murise din cauza unui stop cardiac.[10]

Cei doi fuseseră catalogați drept evrei. Liderii social-democrați care nu fuseseră arestați în primele zile ale regimului nazist au reușit să treacă granița, refugiindu-se în Cehoslovacia. Activiștii rămași au distribuit în Dresda materiale antinaziste aduse în secret, utilizând, de multe ori, veniturile astfel obținute pentru a sprijini familiile camarazilor arestați de Gestapo. În octombrie 1933, au deschis o tutungerie pe care plănuiau să o utilizeze drept casă conspirativă pentru întâlnirile Rezistenței.

Social-democrații au fost trădați de oameni din propriile rânduri. Câteva săptămâni mai târziu, Gestapoul a reținut trei sute de persoane – puternica structură aflată în ilegalitate a partidului de la Dresda. Majoritatea au fost condamnați la mulți ani de închisoare sau de muncă silnică. Naziștii acționaseră fără menajamente împotriva comuniștilor chiar și înainte de preluarea puterii, arestându-i pe mulți dintre liderii partidului înainte ca aceștia să dispară în străinătate sau să se retragă în ilegalitate. Ulterior, Gestapoul a reușit să infiltreze majoritatea celulelor comuniste rămase. Din nou,

au urmat procese-spectacol și sentințe grele, menite „să-i încurajeze pe ceilalți".[11]

Poliția secretă din Dresda avea numai două sute de angajați plătiți, dar se putea baza pe o armată de informatori și pe indispensabilele ajutoare din poliție. Până la jumătatea lui 1935, opoziția organizată în oraș a fost practic anihilată. În aprilie 1937, după ce a înghițit și secțiunea politică a vechii poliții, Gestapoul și-a mutat cartierul general în fostul Hotel Continental, situat pe Bismarckstrasse, la limita de sud a principalei gări a orașului, Hauptbahnhof. Labirintul de camere de interogatoriu și de celule de detenție al noului sediu aveau să devină coșmarul cetățenilor evrei ai Dresdei și al altor indezirabili politici sau rasiali.

Otto Griebel depune mărturie în autobiografia sa despre sentimentul tot mai pregnant de neputință în fața eficienței crude a noului regim și – trebuie să o spunem – a marii popularități a acestuia. Pentru Griebel, ca artist avangardist, eșecurile nu aveau numai o semnificație politică.

Încă din septembrie 1933, comisarul pentru arte numit de naziști în Saxonia, Walter Gasch (el însuși pictor), împreună cu Richard Müller, președintele Academiei din Dresda, organizase o expoziție de artă modernă la primărie, sub titlul „Reflecții asupra decadenței în artă". Expoziția conținea lucrări aflate în posesia Muzeului Municipal din Dresda. Printre ele erau picturi ale lui Otto Dix (care includeau și teribilele imagini ale războiului pe care îl trăise în tranșee ca soldat în Primul Război Mondial), Schwitters, Georg Grosz, Kokoschka și mulți alți artiști cunoscuți ai vremii, inclusiv Griebel. Expoziția de la Dresda a atras atenția admirativă a lui Goebbels. Mai târziu, a fost extinsă, mutată la München și apoi trimisă într-un turneu național, purtând dezonorantul nume „Expoziție de artă degenerată" *(Ausstellung der Entarteten Kunst).*

Între timp, existența lui Otto Griebel era marcată de probleme financiare și de îngrijorare pentru familia sa. Regimul controla achizițiile publice de opere de artă și finanțarea artelor, superviza numirile în cadrul corpurilor didactice ale diferitelor instituții de cultură și infiltrase cluburile și asociațiile atât de importante pentru artiști. Artiștii considerați inacceptabili își puteau câștiga doar cu

greu traiul. În orice caz, un număr considerabil dintre artiștii Dresdei avuseseră dintotdeauna simpatii de dreapta. Dar, în acele momente, mulți din prietenii lui Griebel fie se retrăseseră din politică, fie, cu o fervoare care îl surprindea și dezgusta, se grăbeau să câștige favorurile inamicului nazist.

Asemenea tuturor celor care încearcă să supraviețuiască într-un regim totalitar, Griebel a învățat să-și compartimenteze viața. A rămas sub supravegherea constantă a Gestapoului. Femeia care vindea fructe la taraba de vizavi de clădirea în care locuia familia lui îi vorbea de bărbați care se apropiau discret de ea și o întrebau dacă artistul Griebel avea mulți vizitatori și dacă da, despre ce fel de persoane era vorba. În tot acest timp, păstra legătura cu un cerc de artiști în care avea încredere – „Cei Șapte Înțelepți" – și alături de ei se putea relaxa. Plecau în drumeții la țară, își instalau șevaletele și pictau împreună în aer deschis și numai atunci vorbeau liber despre artă și politică. Această rutină le făcea viața tolerabilă, cel puțin până când războiul a venit și i-a tras pe Înțelepți în malaxor, alături de alte zeci de milioane de oameni – înțelepți sau mai puțin înțelepți – din toată Europa.

La jumătatea anilor 1930, la Dresda opoziția activă față de Hitler fusese aproape complet zdrobită. În iulie 1935, cea mai mare parte a deținuților politici încarcerați în Saxonia era reprezentată nu de persoane active în cadrul unei rezistențe organizate, ci de indivizi arestați pentru „declarații ostile la adresa statului" – glume politice cu tentă antinazistă sau răspândirea de zvonuri (întemeiate) conform cărora conducerea de partid de la Dresda, din jurul lui Mutschmann, era coruptă și trăia în lux pe cheltuiala oamenilor simpli.[12]

Dresda gauleiterului Mutschmann devenise una din marile capitale regionale ale Germaniei naziste. Din punct de vedere politic, era unul din bastioanele regimului. Și a rămas așa, până când consecințele teribile ale instalării noului regim s-au făcut simțite tot mai aproape de casă și atunci au încetat să afecteze numai câteva sute de disidenți năpăstuiți, ci sute de mii de cetățeni „normali".

6

O perlă într-un nou colier

Pe 30 mai 1934, Hitler declara în fața unei imense mulțimi în delir: „Dresda e o perlă și național-socialismul îi va oferi un colier".[1]

Führerul se afla la Dresda pentru a deschide „Săptămâna Festivalului de Teatru al Reichului". Era prima sa vizită de la preluarea puterii. Ultima dată, în iulie 1932, în timpul campaniei pentru alegerile prezidențiale, vorbise în fața unei audiențe zgomotoase de o sută de mii de persoane. Săptămâna Teatrului, organizată doi ani mai târziu, în condițiile în care puterea aparținea naziștilor, a reprezentat un triumf pentru Mutschmann, mândru să-i poată găzdui nu numai pe Führer, dar și pe ministrul Propagandei, Goebbels, și o serie de alți lideri ai noului al Treilea Reich. Orașul era împodobit cu svastici și steaguri. În onoarea Führerului, principalele monumente arhitecturale ale orașului au fost luminate pentru prima dată pe durata nopții.

Atmosfera acelor clipe a fost pentru mulți euforică. În fiecare zi, Günter Jäckel și colegii săi de clasă trebuiau să recite o rugăciune specială înainte de începerea orelor:

Și binecuvântează fapta care ne-a eliberat patria
Pentru gloriosul nostru Führer Îți mulțumim

Binecuvântează-l pe el și patria noastră în vecii vecilor
Amin.[2]

Nerușinatul regim abia instalat, cu gestica sa viguroasă și plină de culoare, făcea apel la simțul ordinii al copiilor și la bucuria de a repeta anumite lucruri. După cum își amintea Jäckel:

> O lume ordonată, așa era Dresda de după 1933! Un oraș însuflețit fără încetare de festivaluri, sărbători, apeluri și parade. Stindardele fluturau, în vreme ce SA se încolona, iar noi trebuia să îi salutăm cu brațul întins – făceam asta cu bucurie și adesea...

În multa șteptata zi în care Hitler s-a arătat în Dresda, Jäckel era de față împreună cu mama sa. Parcurseseră pe jos toată distanța dintre clădirea în subsolul căreia se afla apartamentul lor, clădire situată la sud de gara principală, până în centrul orașului. Odată ajunși, s-au amestecat în mulțimea imensă ținută sub control de cei din SA și SS și au căutat un loc de unde să-l poată vedea pe Führer. Au găsit unul lângă teatrul municipal, Schauspielhaus (doar era vorba de un festival de teatru, nu?) și au așteptat. Dar, vai, băiețelul entuziasmat nu ascultase sfatul mamei sale de a merge la toaletă înainte de obositorul drum. S-a abținut cu stoicism pentru o vreme, dar apoi presiunea a devenit insuportabilă. După ce au cercetat frenetic zona din imediata apropiere, căutând tufele ornamentale de pe marginea bulevardului – prea puțin convenabile pentru că nu ofereau un adăpost suficient – și-au croit drum spre Theaterstrasse. Întrucât aproape toată populația orașului sa afla în mulțimea care aștepta convoiul lui Hitler, acea stradă de obicei aglomerată era acum liberă.

Chiar când micuțul Günter își găsea alinarea în fața unui perete mai retras al clădirii teatrului, fanfara începu să cânte, strigătele mulțimii luaseră forma unor urlete de „Heil Hitler!“, iar Führerul apăru gonind în mașina sa decapotabilă, oprindu-se câteva clipe mai târziu în dreptul luxosului Hotel Bellevue, chiar vizavi de Operă. „Și astfel, nu am apucat să-l văd pe mult iubitul Führer. Dar chiar și

mulți, mulți ani mai târziu, cu toții puteam să-i reconstituim drumul."

Un lucru era clar. Într-un interval relativ scurt de la venirea lui Hitler la putere, majoritatea locuitorilor Dresdei erau, în mod evident, de partea sa.

Existau motive întemeiate pentru asta și nu numai de ordin politic. Șomajul a scăzut rapid după 1933. Naziștii descoperiseră tehnica cheltuielilor în deficit, iar masele simțeau direct cel puțin o parte a beneficiilor. Chiar la nord de oraș, la Klotzsche, a fost construit un aeroport modern. Atât rețeaua de tramvaie, cât și liniile ferate și de autobuz au fost îmbunătățite, permițând un acces mai facil la și dinspre zonele înconjurătoare. În 1936, noua rețea *Autobahn* a ajuns la Dresda, eliminând șomajul la fel ca un război pe timp de pace. Printre lucrările publice se numărau și un impunător pod rutier peste Elba, una din minunile epocii.

Turismul a renăscut. Redresarea economică a stimulat și cererea pentru bunurile de consum destinate timpului liber, domeniu în care Dresda se specializase. Prima cameră cu film de 35 mm (Kine Exakta) a intrat în producție în 1936, la fabrica Ihagee de pe Schandauer Strasse. Modelul avea să fie produs ulterior peste tot în lume și, în consecință, foarte puțini aveau să-i cunoască originile. Toate acestea au adus, până la jumătatea anilor 1930, zâmbetul pe buzele locuitorilor Dresdei și i-au făcut să-l aclame pe Führer când acesta le inspecta teatrele și le ținea discursuri mobilizatoare despre orașul lor și despre viitorul urbei. Nu știau că prețul pentru acestea avea să fie mai mult decât pierderea libertății politice. Guvernul lui Hitler acumula datorii care puteau fi plătite numai prin cuceriri și acest lucru însemna, aproape sigur, război.

Noul guvern a început chiar din primele zile să favorizeze industriile importante pentru reînarmare. Era o opțiune planificată, conștientă, și Dresda nu făcea excepție. Industria grea lipsea, spre deosebire de Ruhr, locul unde se născuse firma Krupp, sau de cărbunele și uzinele de oțel ale Sileziei. La Dresda nu se fabricau tunuri, vase de război, tancuri sau camioane. Specialitatea Dresdei era ceea ce germanii numesc *Feinarbeit* – munca de precizie. Aici

funcționau Zeiss-Ikon (aparate de fotografiat și lentile), Radio-Mende (radiouri, detonatoare, echipamente de comunicație), Sachsenwerk (produse electrice), Seidel, Naumann și Clemens (mașini de cusut și de scris), împreună cu faimoșii producători de țigarete, ale căror mărci erau cunoscute în întreaga Germanie și în toată Europa Centrală.

Germania de dinainte de cel de al Doilea Război Mondial devenise cel mai mare și mai avansat producător de utilaje din Europa, producția sa depășind-o cu mult pe cea a Marii Britanii. Aceasta însemna că trecerea de la producția de bunuri de consum la cea de echipamente militare – schimbând astfel profilul unor întregi fabrici sau firme – era relativ facilă. Utilajele folosite pentru producția de țigarete puteau (și așa s-a și întâmplat) fi adaptate pentru a fabrica gloanțe. Liniile de asamblare a aparatelor radio puteau fi adaptate pentru a produce echipamente de comunicație și detonatoare acționate electric pentru Wehrmacht. Și nicăieri nu erau mai utile calitățile unui fabricant de lentile decât la garantarea acurateței mortale a unui lunetist. Aceste întreprinderi din Dresda, împreună cu oamenii și mașinile lor, puteau fi modificate și echipate să producă, în multe cazuri, „înalta tehnologie" necesară unui război modern, de tipul celui din anii 1940. Pe mare, pe uscat și în aer.

Faptul că în Dresda se găseau atât resursele, cât și lucrătorii calificați necesari pentru a le exploata cât mai eficient nu reprezenta unicul avantaj al orașului. Poziția sa geografică era crucială. Saxonia se află în partea orientală a Germaniei, iar Dresda e plasată în extremitatea estică a Saxoniei – mult în afara razei reale de acțiune a bombardierelor britanice și franceze.

Și, în final, Dresda, ca monument cultural și arhitectural de renume, putea fi ferită de distrugeri majore. La urma urmelor, englezii iubeau Dresda, nu-i așa?

Vastul complex industrial și militar Albertstadt a fost numit după regele Albert al Saxoniei, care ordonase construirea sa în deceniul opt al secolului al XIX-lea. Se întindea pe ambele părți ale Königsbrücker Strasse, chiar la nord de Neustadt.

Odată cu apariția cazărmilor, poligoanelor, fabricilor de muniție și depozitelor, Albertstadt jucase un rol important în Primul Război Mondial. Conform termenilor Tratatului de pace de la Versailles, care a pus punct conflagrației, majoritatea fabricilor și depozitelor au fost forțat privatizate sau închiriate firmelor locale. Instalațiile considerate improprii pentru a fi utilizate de către civili (inclusiv aproape toate peroanele și rampele de încărcare) urmau să fie distruse. Comisia Militară Internațională de Control (CMIC) a fost creată de Aliații victorioși pentru a monitoriza acest proces, aici și în celelalte centre militar-industriale ale Germaniei. Comisia a inspectat, în mod repetat, facilitățile de la Albertstadt și a cerut de mai multe ori să se treacă la fapte.

În ciuda anilor de dispute, aproape nici una dintre clădiri nu fusese demolată. Trei clădiri utilizate pentru umplerea muniției, spre exemplu, au devenit o sursă constantă de tensiuni. După ultima vizită a unei echipe de inspecție a CMIC, condusă de generalul britanic C. Walch, Aliații au fost nevoiți să accepte că preconizata închiriere a clădirilor unei companii producătoare de zahăr reprezenta o trecere la utilizarea în scopuri civile. Pe 25 octombrie 1925, directorul companiei care administra complexul nota cu aer triumfalist:

> Deși Comisia nu a luat o decizie finală în această chestiune, credem totuși că zona industrială Albertstadt va fi scutită de alte vizite din partea Comisiei Antantei...[3]

Astfel, complexul militaro-industrial a scăpat doar cu modificări reversibile ale profilului producției, dar fără pierderi semnificative. Revenirea sa în proprietatea publică și expansiunea sa au devenit priorități imediat după venirea la putere a naziștilor. În 1933, Dresda găzduia deja cea mai mare garnizoană din Germania, 5 000 de militari fiind cantonați acolo, ceea ce reprezenta aproximativ 5% din armata germană postbelică. Numărul total al militarilor aflați sub autoritatea comandamentului din Dresda avea să crească de patru ori, până la 20 000, înainte de începutul războiului.[4] În acel moment, era a doua concentrare de trupe ca mărime din Reich, cu excepția Berlinului, și includea un batalion de instrucție al

Luftwaffe și o companie de geniști SS. Aceste forțe, păstrate mai mulți ani în rezervă, ca un fel de piesă de șah valoroasă aflată la mică distanță atât de Polonia, cât și de Cehoslovacia, au jucat un rol important în anexarea regiunii sudete la Germania, în octombrie 1938, și apoi în ocuparea cu forța a restului de teritoriu ceh și a Protectoratului Boemiei și Moraviei, câteva luni mai târziu.

În ultimii ani ai deceniului, zona industrială a orașului a fost încet remilitarizată. Compania responsabilă pentru administrație a rămas formal independentă până în 1941, când a fost oficial preluată de armată. Oricum, cu mult înainte de această dată, principalele companii private care închiriaseră spații manufacturiere și de depozitare acolo au fost integrate în programul de reînarmare, iar libertatea lor economică a fost restricționată în consecință.[5]

Și poate că Dresda era într-adevăr o „perlă", dar orașul nu fusese niciodată doar o colecție de clădiri frumoase. Iar clădirile nu erau nicidecum toate sacrosancte. Reglementările stricte de urbanism limitaseră drastic dezvoltarea orașului în centrul vechi, Alstadt, dar chiar și înainte de 1933 zone istorice fuseseră transformate sau demolate, pentru a răspunde nevoilor unui oraș în creștere rapidă. Pentru a construi grandioasa primărie, la începutul secolului, fusese demolată o zonă importantă cu locuințe de secol al XVIII-lea, iar extinderea complexului magazinului universal Alsberg implicase și ea demolarea câtorva clădiri istorice din Alstadt.

Este o ironie că aceste clădiri comerciale recente, deși concepute special pentru a se potrivi contextului arhitectonic, erau ridicate pe o structură de oțel în stilul specific Americii dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea.[6] Și au rezistat mult mai bine bombardamentului decât clădirile din jur. În primii ani ai regimului nazist, înainte ca guvernul să amâne ridicarea de construcții civile din cauza războiului, mai multe cartiere foarte populate și aflate în ruină au fost refăcute, cvartale întregi de case pitorești, dar care nu corespundeau din punct de vedere sanitar, fiind dărâmate pentru a degaja spațiul și a lărgi străzile. Printre zonele istorice demolate complet s-a numărat Frohngasse, zonă aflată în fața unei rețele de curți

interioare și alei întunecate, cunoscute de-a lungul secolelor drept locuri frecventate de prostituate.

Și alți observatori – nu numai lucrătorii industriei sexului din oraș – erau foarte puțin încântați de promisiunea lui Hitler de a le rearanja „perla". Câteva „suburbii-grădină" au fost ridicate la periferia orașului istoric, fiind concepute în tradiționalul stil „germanic" promovat de naziști, cu case cu acoperișul ascuțit. La fel ca noile construcții, locatarii lor erau, din punct de vedere politic, plasați în tabăra corectă – familii numeroase în care, în cele mai multe cazuri, membrii care asigurau veniturile erau angajați ai Partidului Național Socialist și ai organizațiilor afiliate.

Printre elementele cu adevărat alarmante ale „îmbunătățirii" pe care Hitler o promisese se număra și construirea unei gigantice clăriri – sală de conferință și sediu al partidului în același timp – Gauforum. Aceasta avea să urmeze stilul triumfalist promovat de Albert Speer și ar fi creat, în raport cu clădirile din jur, o nepotrivire de scară pe care planificatorii urbani încercaseră vreme de secole să o evite. Ridicarea ei conform planurilor ar fi însemnat demolarea a sute de locuințe în partea estică a centrului orașului și distrugerea unei zone considerabile din Bürgerwiese, parcul municipal foarte îngrijit ce fusese creat la jumătatea secolului al XIX-lea de geniul peisagisticii Paul Joseph Lenné. Puținul rămas din această prețioasă zonă verde ar fi devenit un accesoriu decorativ pentru enorma sală de congrese a partidului nazist. Numai războiul a împiedicat acest act de vandalism.[7]

O mare atenție a fost acordată și modului în care Dresda, asemenea altor orașe istorice ale Germaniei, avea să facă față traficului motorizat tot mai intens pe care noul dinamism și prosperitatea Reichului aveau să-l aducă cu sine. Numai în Altstadt s-a calculat că era necesară demolarea a peste două mii șase sute de locuințe pentru „a deschide" Dresda mașinilor și camioanelor. În 1937, Dresda, alături de Hamburg, Augsburg, Bayreuth, Breslau, Graz și Würzburg, a fost inclusă printre așa-numitele orașe ale Führerului, nominalizate de Hitler și Speer pentru intervenții directe. Activiștii de mediu veșnic nemulțumiți, care se opuseseră până atunci

oricăror schimbări semnificative ale orașului, aveau să fie reduși la tăcere.

Pe 1 septembrie 1939, gauleiterul Mutschmann a înființat, în mod oficial, Durchführunsstelle für die Neugestaltung der Stadt Dresden (Biroul de Implementare a Remodelării Orașului Dresda). Persoana desemnată în fruntea acestuia era profesorul Hermann Martin Hammitzsch. Printr-o fericită coincidență, Hammitzsch nu era numai arhitect: cu doi ani în urmă se căsătorise cu Angela, sora mai mare a lui Adolf Hitler și cea care îi fusese menajeră.

Și, printr-o coincidență mai macabră, numirea lui Hammitzsch a fost făcută în ziua în care Germania a invadat Polonia și a început al Doilea Război Mondial.

7

Mai întâi arde sinagoga, apoi orașul

Evreii nu s-au stabilit în Dresda niciodată într-un număr comparabil cu cel din alte orașe din Germania centrală și orientală. În 1933, în Breslau trăiau 30 000 de cetățeni de origine evreiască, 12 000 în Leipzig, 160 000 la Berlin, dar numai puțin peste 6 000 la Dresda.[1]

Se spune că primii evrei s-ar fi stabilit în oraș în jurul anului 1300. Data exactă e, însă, necunoscută. Ce este sigur, cu toate acestea, este că evreii au fost arși de vii în Altmarkt (piața veche) după ce au fost acuzați de apariția Morții Negre, epidemia de ciumă din 1348–1349, care a făcut ravagii în întreaga Europă.Acesta nu a fost un incident izolat – la Praga, au fost masacrați trei mii. În restul perioadei medievale și în cea renascentistă, evreii au fost, pe rând, acceptați, expulzați sau persecutați și din nou toleraţi, după toanele diferiților conducători. Majoritatea se ocupau de cămătărie și erau bine-veniți când cei puternici aveau nevoie de lichidități, dar situația se schimba complet când venea vremea scadenței. În 1705, un comerciant din Dresda se plângea că evreii „pot fi văzuți, zi de zi, mergând în sus și-n jos pe străzi și bulevarde, practicându-și meseria fără pic de rușine".[2]

Abia sub Augustus al II-lea și Augustus al III-lea evreii au început să fie toleraţi permanent (deși aceasta nu a însemnat acordarea de drepturi egale). Un bancher evreu, Behrend Lehmann,

a jucat un rol important în colectarea uriașelor sume necesare lui Augustus cel Puternic pentru a cumpăra tronul polonez. Zece ani mai târziu, în 1708, recompensa pentru Lehmann a venit sub forma unei proclamații regale:

> Ca mulțumire pentru serviciile făcute nouă de-a lungul multor ani, dorim să-i acordăm mila noastră și libertatea de a se stabili cu soția, copiii și servitorii aici, în reședința noastră, și de a cumpăra o casă și o grădină și să devină, de fapt, rezidenți ai acestui loc... sub protecția noastră... și, în continuare, va plăti o sumă de protecție de opt taleri regali, care vor fi vărsați vistieriei noastre...[3]

Evreii din Dresda erau catalogați drept *Hofjuden* (evrei de curte), o expresie ușor disprețuitoare la acea vreme. Dar ei au acceptat limitele impuse de acest rol. Ulterior, în secolul al XVIII-lea, evreii activi și prosperi din Leipzig – vitali în timpul târgurilor anuale care îmbogățeau orașul – au fost cei care au făcut presiuni pentru emanciparea legală.

În 1763, existau circa opt sute de rezidenți evrei, majoritatea implicați într-o formă sau alta de comerț, cei mai mulți având legătură cu aprovizionarea curții și a armatei. Cu toate acestea, până la începutul secolului al XIX-lea, la intrarea grădinilor de promenadă de pe Terasa Brühl a existat un semn care interzicea accesul evreilor și al câinilor. Numai când dorința unei soții de general de a nu ieși la aer fără animalul preferat a dus la eliminarea interdicției pentru patrupede, autoritățile au cedat și în cazul evreilor. Semnul a fost pus la loc în 1935.[4]

Treptat, sub influența Revoluției Franceze și a răspândirii doctrinei drepturilor și libertăților individului, situația s-a ameliorat. Totuși, în ciuda faptului că în Prusia și în statele din zona vestică a spațiului german evreii primiseră drepturi egale în 1806, coreligionarii lor din Saxonia au fost obligați să mai aștepte alți treizeci de ani sau mai mult. O anumită egalitate în probleme comerciale, economice și religioase fusese acordatată de legislativul saxon prin legile din 1837–1838, dar drepturile civile complete au trebuit să aștepte revoluția din 1848. În anul următor, 1849, Bernhard Hirschel –

primul băiat evreu care, în 1825, fusese acceptat într-un *Gymnasium* (liceu) – a devenit, în urma alegerilor, primul consilier municipal de origine evreiască.[5]

Oricum, un avantaj clar a fost că ceremoniile evreiești comune au fost permise (până în 1837, ceremoniile se puteau desfășura numai în case particulare). Evreii din Dresda își puteau transforma acum în realitate visul de a construi o sinagogă care să le egaleze pe cele deja existente de decenii în Prusia și în alte orașe din vestul Germaniei. Chiar în momentul în care legile emancipării erau luate în discuție, a fost creat un comitet care să abordeze această problemă. Au început să strângă bani în interiorul comunității și, în 1838, după votarea legii, reprezentanți ai organismului l-au abordat pe tânărul arhitect Gottfried Semper, un creștin. La numai treizeci și cinci de ani, Semper era profesor la Academia de Arte din Dresda și conducea un birou de arhitectură foarte solicitat, printre proiectele curente numărându-se două muzee și modificarea planurilor pentru Teatrul Regal. Era, de asemenea, cunoscut (poate chiar faimos) pentru vederile sale liberale. Nu se știe cine l-a contactat, întrucât majoritatea documentelor comitetului s-au pierdut, dar se știe că onorariul oferit (500 de taleri) era relativ modest. Cu toate acestea, Semper nu a ezitat. A înțeles imediat importanța simbolică a proiectului și și-a dorit să se implice.

Au mai fost angajați un maestru constructor și un maestru tâmplar. A fost cumpărat un teren în spatele Terasei Brühl, nu departe de malurile Elbei. Nu a trecut mult și tânărul și prolificul arhitect a pregătit primele schițe: un complex de clădiri în stil oriental, dominat de un dom care aducea a catedrală bizantină sau în stil romanic. Din mijlocul clădirii principale cubice se ridica o structură poligonală, cu un acoperiș în formă de piramidă. Proiectul lăsa un spațiu generos pentru congregație, în centru aflându-se, prin tradiție, o zonă clar individualizată unde erau așezate *Almenor* – masa pe care stăteau sulurile cu textul Torei – candelabrul și lumina eternă. Înălțimea acestei zone centrale avea să permită iluminarea mai bună a sinagogii care ar fi fost, în mod normal, obstrucționată de cele două galerii destinate femeilor ce dădeau

spre spațiul principal de rugăciune. Două turnuri, fiecare având în vârf Steaua lui David, urmau să fie construite pe fiecare latură a holului de intrare.

Impozanta structură a început să se ridice, devenind în curând vizibilă inclusiv de pe râul Elba. Unii o priveau cu respect, alții invidiau o comunitate ce putea finanța construirea unei asemenea case de rugăciune într-un răstimp atât de scurt, dar mai erau și unii care aveau sentimente amestecate. Ceea ce persoanele străine de comunitate nu știau era că finanțarea s-a confruntat foarte rapid cu probleme. Rabinul Fränkel, care făcuse atât de mult pentru a pune acest proiect în mișcare, a fost, în curând, criticat pentru că supraestimase forța financiară a congregației sale. O treime din cei 119 capi de familii evreiești din Dresda erau beneficiari ai ajutoarelor pentru săraci și numai o treime câștigau suficient pentru a plăti impozite. Unii dintre cei care promiseseră fonduri invocau acum dificultăți financiare sau blocau contribuțiile din cauza obiecțiilor apărute, peste noapte, pe tema proiectului.

Chiar și așa, bani s-au găsit. Pe 8 mai 1840, a avut loc inaugurarea solemnă a sinagogii din Dresda. Era acum cea mai mare casă de rugăciune evreiască din Germania, oferind suficient spațiu pentru ca trei sute de bărbați și două sute de femei să participe la serviciul religios. Toți miniștrii regelui au fost prezenți. Comunitatea iudaică din Dresda avea, pentru prima dată, un centru foarte vizibil al vieții sale spirituale și culturale.

Sinagoga proiectată de Semper servea, ca parte a orizontului orașului, drept o constantă aducere aminte a obținerii egalității de drepturi pentru religia mozaică și pentru locuitorii orașului care o practicau. Urma să supraviețuiască nouăzeci și opt de ani și șase luni, iar distrugerea sa avea să anticipeze nu numai soarta comunității evreiești din Dresda, ci și pe cea a orașului.

De la cele circa o sută de familii, din 1840, populația evreiască a crescut constant, deși nu chiar proporțional cu dezvoltarea orașului în ansamblu. În vreme ce în 1876 erau 1 279 de locuitori de origine evreiască, dintr-o populație totală de 187 500 de suflete, treizeci de

ani mai târziu, cifrele erau 3 510 și respectiv 517 000, ceea ce însemna, în termeni procentuali, un declin modest. Comparați cu totalul rezidenților străini din Dresda – 28 000, adică 5% – evreii reprezentau un grup relativ neînsemnat, fiind depășiți de cei mai mult de patru mii de rezidenți britanici și americani. Între 1905 și 1925, datorită afluxului de așa-numiți *Ostjuden* (evrei orientali) din Polonia și Rusia, comunitatea evreiască s-a dublat, ajungând la șase mii de membri. Proporția a crescut, dar numai până la 1%.[6]

Sosirea *Ostjuden* a adus nu numai o creștere a numărului populației evreiești, ci și o reîntoarcere la ortodoxia religioasă. Imigranții la prima generație erau, în egală măsură, mai vizibili, dat fiind puternicul accent străin și caftanele negre tradiționale. În Dresda, ca peste tot în Germania, populația evreiască stabilită de mai mult timp se simțea uneori puțin stânjenită de asocierea sa cu „străinii", în special în condițiile în care se considera că aceștia din urmă nu făceau decât să readucă în atenție vechile stereotipuri.

În ciuda numărului mic de evrei din Saxonia și Dresda, nivelul antisemitismului a fost întotdeauna relativ ridicat. Situația este foarte complexă pentru că, din multe puncte de vedere, discriminarea activă în defavoarea evreilor – adică cea manifestată prin boicoturi și proteste directe de diferite feluri – era limitată. Spre exemplu, filiala din Dresda a Ligii Pangermane, de extremă dreapta, era mult mai preocupată de propaganda antislavă decât de cea antisemită (rezultat direct al proximității geografice a graniței cu Boemia și Moravia), chiar dacă din programul său continuau să facă parte clauze cu tentă antisemită, iar retorica antisemită era, în mod obișnuit, prezentă în discursul său. Înainte de Primul Război Mondial nu se poate vorbi de o discriminare agresivă împotriva evreilor sau de campanii împotriva afacerilor evreiești, fie că era vorba de bănci, intermedieri în domeniul imobiliar sau hoteluri (deși poate că la nivel privat exista o asemenea discriminare). Rădăcinile ideologice ale antisemitismului s-au consolidat în acest timp, generând un anumit nivel de ură chiar și când atenția se concentra asupra altor chestiuni.

Antisemitismul a dobândit respectabilitate prin importanța acordată operei istoricului naționalist Heinrich von Treitschke. Născut la Dresda, într-o familie importantă cu tradiție militară, și profesor de istorie la Berlin o lungă perioadă de timp, Treitschke a fost faimos mai ales prin calitățile sale retorice extraordinare și prin influența sa *Istorie a Germaniei în secolul al XIX-lea* în cinci volume. A modelat, și unii ar putea spune că a corupt, modul de gândire al unei întregi generații de studenți, pe care a trimis-o în lume nu numai venerând puterea (adică monarhia prusacă), ci infectată, în același timp, cu o doză letală, cu efect întârziat, de antisemitism. Eseul lui Treitschke, „Un cuvânt despre evreimea noastră", publicat în 1879, a furnizat argumentația academică necesară pentru convingerea că evreii erau străini din punct de vedere rasial de „germanitate", indiferent de credința lor religioasă. „Evreii sunt blestemul nostru", proclama Treitschke într-o frază al cărei ecou s-a făcut auzit deceniu după deceniu. Avea să fie utilizată cu consecințe devastatoare atât de Josef Goebbels, cât și de cunoscutul gauleiter al Nürnbergului, Julius Streicher, cel care a pus cuvintele periculoase ale profesorului pe prima pagină a ziarului său care manifesta un antisemitism obscen, *Der Stürmer*.

Influența lui von Treitschke și a discipolilor săi s-a dovedit foarte perfidă. Antisemitismul rasist (spre deosebire de cel religios) a devenit treptat mai acceptabil. În esență, înainte de începutul secolului al XX-lea, un evreu care se convertea la creștinism nu mai era considerat evreu. Acest lucru a început să se schimbe după Primul Război Mondial. Chiar în cercurile „respectabile", „sângele" devenise criteriul absolut. Această transformare era, în parte, rezultatul polarizării societății germane, polarizare care stimula extremismul și agresiunea externă și care – se poate argumenta – a jucat un rol în geneza conflictului european dintre 1914 și 1918.

Această exacerbare a prejudiciilor a variat, într-o oarecare măsură, de la o regiune la alta, dar despre Saxonia nu se putea spune că s-ar fi plasat în tabăra filosemită. În Dresda și Leipzig, din cauza sentimentelor antisemite foarte răspândite, evreii din familiile prospere tindeau să se căsătorească în interiorul propriului grup mai frecvent decât în

alte regiuni ale Germaniei. Condițiile istorice au creat un climat relativ favorabil participării evreiești la viața publică, în orașe precum Hamburg și Altona, Frankfurt pe Main și Baden, dar, deopotrivă, îi excludeau pe evrei în regatul Saxoniei sau la Bremen.[7]

Între 1914 și 1918, visul dreptei naționaliste legat de statutul Germaniei de putere mondială a fost spulberat de realitatea războiului în tranșee. În același timp, evreii germani păreau să joace un rol însemnat în interiorul mișcărilor pacifiste și, mai târziu, în cadrul partidelor de stânga din noua republică. Dreapta îi identifica ca „inamicul din interior" ale cărui activități subversive duseseră la înfrângerea, altfel inexplicabilă, a Reichului în război. Un asemenea punct de vedere a găsit un sprijin important în rândul claselor educate. Era ușor să ignori numărul mare de germani evrei care luptaseră și muriseră în Primul Război Mondial sau care împărtășeau punctele de vedere ale dreptei patriotice și conservatoare în plan social, cu excepția antisemitismului.

Venirea naziștilor la putere a adus și la Dresda procesiuni cu torțe, demonstrații și izbucniri antisemite spontane. Gauleiterul Mutschmann nu a putut rezista apelurilor sufletului său pereche (și aproape vecin din punct de vedere geografic), gauleiterul Julius Streicher, pentru un boicot de o zi al magazinelor și afacerilor evreiești. Acesta a avut loc pe 1 aprilie 1933. Chiar și înainte de această zi, multe din firmele nonevreiești din oraș aveau în vitrină afișe cu mesaje de genul: „Firmă germano–creștină recunoscută".[8]

A venit și ziua boicotului. Coloane de Cămăși brune au mărșăluit din Schützenplatz spre Altmarkt, unde cânta o fanfară a SA. De aici, s-au împărțit în grupuri care au blocat magazinele aflate în proprietatea evreilor, cabinetele medicale și de avocatură. Trupele SA s-au postat și la intrarea în clădirea tribunalului, interzicând accesul evreilor. În câteva cazuri, avocați evrei au fost bătuți și scoși cu forța din clădire. Bătăușii naziști au fluturat pancarte cu lozinci precum „Cel care dă bani evreilor aduce pierderi economiei germane!" sau „Oricine cumpără de la evrei sprijină boicotul evreiesc asupra produselor germane în exterior!"[9]

În curând, a fost creată o divizie specială a Gestapoului din Dresda, Secțiunea IIB3 („Francmasonerie, Emigranți, Evrei"), care urma să coordoneze acțiunile împotriva evreilor din Dresda. Timp de câțiva ani, această instituție a fost condusă de un polițist, dar în 1941 conducerea a fost preluată de *SS-Untersturmführer* Henry Schmidt, care a devenit, astfel, liderul a ceea ce avea să fie cunoscut drept Judenreferat, Departamentul Evreiesc. Schmidt va rămâne responsabil pentru supravegherea, deportarea și persecutarea evreilor din Dresda, până la prăbușirea finală. Avea în subordine un personal puțin numeros. La interogatoriul nefericiților convocați la birourile sale din Bismarckstrasse, era asistat de șeful SD (serviciul de informații al SS) din oraș, Hans Max Clemens, și de un alt lucrător al Gestapoului, Arno Weser. Puținii evrei care au supraviețuit războiului își aminteau că Weser, Clemens și Schmidt fuseseră porecliți „cel care scuipă, cel care bate și cel care urlă", conform comportamentului fiecăruia dintre aceștia în timpul interogatoriilor. Soția evreică a unui om de afaceri arian își amintea cum a stat în colțul camerei de interogatoriu timp de două ore și cum, printre acuzații și întrebări, a fost scuipată încontinuu.[10]

Locuitorii de toate categoriile considerau că trăiesc într-unul din cele mai frumoase, mai culte și mai bine administrate orașe din Europa secolului XX. Din cele mai multe puncte de vedere, aceste păreri erau valabile pentru cetățenii de origine ariană care nu făceau nici un fel de probleme regimului. Nu același lucru se putea spune și despre concetățenii lor evrei, indiferent de orientarea lor politică. Ceea ce aceștia din urmă au început să-și dea seama – unii relativ de timpuriu – era că, în ciuda cadrului neschimbat de frumusețe atât de prețuită și de modernitate chibzuită, Dresda era pe cale să se întoarcă în Evul Mediu.

Henny Wolf avea opt ani în momentul preluării puterii de către naziști. Blondă și cu ochi albaștri, frumoasa fetiță a unui proprietar de cinematograf și a soției acestuia dusese, până atunci, o existență lipsită de griji în mijlocul unei familii iubitoare. După 1933, totul s-a schimbat. Motivul era simplu: tatăl său era arian, dar mama sa

era evreică de origine rusă. Henny intra în categoria copiilor „de rasă mixtă" sau *Mischling*.

Pentru un adolescent, iar Henny era adolescentă în 1938, unele aspecte ale vieții precum alegerea școlii și atitudinea prietenilor sunt foarte importante. Henny învăța, în continuare, la o școală obișnuită de stat și ducea o viață relativ normală, dar suferea din cauza primelor necazuri provocate de persecuțiile autorităților. Una dintre ele era interdicția impusă evreilor (sau celor din categoria *Mischling*) de a folosi băncile din Grosser Garten, și asta în condițiile în care dintotdeauna ei și părinților săi le plăcuse să se plimbe pe acolo și să hrănească veverițele. Observase, de asemenea, numărul crescând de sloganuri antievreiești, unele dintre ele foarte clare ca sens (precum cele din parc sau de pe Terasa Brühl), altele pur și simplu jignitoare. Jurnalul nazist din Dresda, *Der Freiheitskampf*, relata cu satisfacție că, în cartierul Johannstadt, naziștii lipiseră pe toate panourile publicitare afișe cu mesaje precum „Evreii sunt blestemul nostru" sau „Cel care cumpără de la evrei este un trădător al poporului!" Casa familiei lui Henny Wolf se afla chiar la est de Johannstadt; afișele insultătoare și pancartele marcau drumul pe care îl urmau, în mod obișnuit, spre centrul orașului.[11]

Tot în Johannstadt, la începutul lui 1938, pe ușile clădirilor de apartamente sau ale caselor au început să apară anunțuri cu „Aici trăiesc evrei!" La începutul lunii februarie, ca parte a carnavalului (Fasching), o procesiune specială a făcut înconjurul orașului, sloganul fiind „Copii ai Israelului, afară!" Numai pe 4 martie au fost organizate o sută de întruniri antisemite, doar în districtul Dresda. În cazul a două manifestații mai mari, Mutschmann și Streicher s-au adresat mulțimii. Alți vorbitori implicați în campanie – aduși din tot Reichul – au fost recompensați cu o plachetă decorativă de porțelan pur de Meissen, înscripționată cu un citat din Hitler: „Combătând evreii, lupt pentru Lucrarea Domnului".

În curând, semnele discriminării s-au transformat într-un torent greu de stăvilit. În primăvară, alte câteva comunități au urmat exemplul stațiunilor Weisser Hirsch și Bad Schandau, refuzând primirea evreilor. Dahlener Heide (o zonă de șes foarte populară

printre locuitorii Dresdei) a fost închisă evreilor. Accesul evreilor la serviciile de transport auto regional a fost interzis, li s-a restricționat ocuparea unor terenuri care apațineau orașului și, în iunie, li s-a interzis să se mute la Dresda fără acordul poliției. În iulie 1938, a fost decretat că toate firmele evreiești trebuiau să fie marcate cu același semn: cu litere negre, pe fundal galben, era scris „Firmă evreiască".

Apogeul campaniei de ură se apropia. În timpul nopții de 27 spre 28 octombrie 1938, 724 de bărbați, femei și copii, născuți în Polonia și/sau fără cetățenie germană – 90% din populația polono-evreiască a orașului – au fost arestați în cadrul unor acțiuni fulger, coordonate personal de șeful poliției din Dresda. Au fost adunați în gara din Neustadt și, în jur de ora 13.15, în după-amiaza zilei de 28 octombrie, au fost trimiși cu un tren special spre orașul de graniță Beuthen din Silezia. De acolo, în ciuda faptului că mulți dintre ei își petrecuseră toată viața în Germania, au fost literalmente forțați să treacă granița în Polonia. Toate acestea erau parte a unei nebunii a expulzărilor organizate la nivel național. Cifrele orașului Dresda le depășesc cu ușurință pe cele ale altor orașe saxone ca Leipzig (50% din populația polono-evreiască) sau Chemnitz (78%).

Expulzarea în masă din Germania a evreilor născuți în Polonia a condus direct spre cataclismul care avea să demonstreze adevărata direcție înspre care se îndreptau Hitler și acoliții săi. Autoritățile poloneze au refuzat accesul multor evrei și aceștia au fost nevoiți să petreacă săptămâni întregi în „țara nimănui" înainte ca gazdele să cedeze.

Printre evreii născuți în Polonia care au fost deportați din Reich se număra și familia Grynszpan, părinții și cele două fice. Foarte curând, o scrisoare care descria situația demnă de milă a familiei Grynszpan, blocată între zonele de graniță, a ajuns la fiul lor Herschel, un imigrant ilegal, în vârstă de șaptesprezece ani, care trăia singur la Paris. Tânărul a cumpărat o armă. Pe 7 noiembrie 1938, a ajuns în fața ambasadei germane și i s-a permis accesul în interior. Dorise să discute cu ambasadorul, dar a fost îndrumat spre un funcționar mai mic în rang, secretarul de legație Ernst vom Rath.

Aflat într-un birou față în față cu diplomatul, Herschel Grynszpan a scos pistolul și l-a împușcat.

Faptul că vom Rath nu fusese simpatizant nazist dădea o tentă ironică evenimentului. În mod tragic, asasinatul, dus la bun sfârșit de un tânăr singur și disperat, a aruncat Germania într-o erupție finală de violență devastatoare. Pentru această crimă pregătiseră drumul agitațiile antievreiești tot mai intense, din ultimul an, din orașele și metropolele Reichului.

Kristallnacht – Noaptea de Cristal – a început în Dresda, ca și în alte părți, devreme, în seara de 9 noiembrie 1938, ca rezultat al morții lui vom Rath la Paris. A fost inițiată de filialele locale ale Partidului Național-Socialist, coordonate de la München de Hitler și de alți lideri naziști reuniți acolo pentru a celebra a cincisprezecea aniversare a puciului de la berărie, din 1923. Goebbels a ținut un discurs plin de ură înainte de întoarcerea conducerii naziste la hotel și au fost date ordine pentru un pogrom la nivel național.[12] La Dresda, a fost pus în scenă în Rathausplatz un miting „spontan" de protest împotriva asasinării lui vom Rath – la doar câteva sute de metri de locul unde sinagoga lui Semper, foarte aproape de centenarul inaugurării sale, domina mândră malul Elbei. Mulțimea a ascultat discursurile instigatoare ale vorbitorilor naziști.

Nebunia s-a dezlănțuit la căderea întunericului. Foarte rapid, pe străzile pustii ale Dresdei, putea fi auzit zgomotul vitrinelor sparte. Magazinele evreiești de pe Prager Strasse, principala arteră comercială a orașului, au fost cel mai grav afectate. Gloata dezlănțuită a parcurs-o de la un capăt la celălalt, lăsând în urmă numai distrugeri. În cele din urmă, răsculații și-au îndreptat atenția spre cel mai vizibil semn al prezenței evreiești în oraș, sinagoga.

Impunătoarea casă de rugăciune de pe malurile Elbei, proiectată de Gottfried Semper, în stil romanic și oriental, devenise un bine cunoscut și chiar apreciat punct de reper al orașului – o contribuție arhitecturală fascinantă care dădea o notă de exotism locului unde, în trecut, vechile ziduri ale orașului se deschideau spre răsărit. Sinagoga funcționase ca loc de întâlnire pentru ceea ce, până în 1933, fusese o comunitate evreiască înfloritoare – chiar și după

venirea lui Hitler la putere au fost transpuse în realitate mai vechile planuri de extindere a clădirii principale, oferindu-se astfel spațiu suficient pentru încă o sută cincizeci de credincioși. În ciuda încălcărilor tot mai numeroase ale libertății și drepturilor comunității evreiești de către naziști, noua anexă a fost terminată și deschisă în 1935, un exemplu emoționant de optimism plin de curaj, chiar dacă total nejustificat.

Poate nimănui nu-i venea să creadă că lucrurile întâmplate în noaptea de 9 noiembrie 1938, pe întreg teritoriul Germaniei, erau posibile și într-un loc precum Dresda, un *Kulturstadt* (oraș al culturii), unde intoleranța fusese întotdeauna menținută între niște limite politicoase și unde, după cum ar fi declarat-o cu mândrie orice locuitor al orașului, „arta are întâietate" *(die Kunst hat Vorrang)*. Dar, în acea noapte, arta își pierduse relevanța. Un grup de membrii ai SA au pătruns în clădire înainte ca mulțimea să sosească, stropind totul cu benzină și incendiind interiorul, cu decorațiunile sale bogate și cu mobila din lemn. În condițiile în care clădirea incendiată era înconjurată de naziști amenințători, patru mașini ale brigăzii de pompieri au sosit prompt. O ambarcațiune special echipată a ancorat în apropiere, pregătită să furnizeze din râu apa necesară pentru furtunurile lor. Pompierii s-au grăbit spre incendiu – numai pentru a se vedea blocați de un lanț de bătăuși din SS și SA.

Pompierilor li s-a permis să salveze numai clădirile din vecinătate, inclusiv casele comunității (Zeughaustrasse nr. 1 și 3, catalogate, mai târziu, ca două din cunoscutele „case evreiești"), un depozit și vechiul cămin pentru tineri. Imediat după miezul nopții, imensul dom de lemn al sinagogii s-a prăbușit și s-a scufundat în marea de flăcări de dedesubt. Până dimineață, ceea ce fusese odată cea mai mare sinagogă din Germania se transformase într-o grămadă de ruine fumegânde.[13]

Primarul nazist al Dresdei, dr. Kluge, a anunțat, în aceeași zi, cu o satisfacție vădită: „Simbolul inamicului rasial ereditar a fost, în cele din urmă, distrus".[14]

Pictorul Otto Griebel a văzut o coloană de fum negru ridicându-se deasupra terasei râului, unde se afla sinagoga. Peste numai câteva minute, era în drum spre locul unde aveau loc atrocitățile. I-a văzut pe pompieri așteptând lângă imensele lor mașini, înconjurați de o mulțime de gură-cască. Era o scenă care-ți dădea fiori. În vreme ce Griebel privea, scena devenea și mai tragică:

> Oameni în uniforme SA au târât afară un grup de profesori evrei, dintr-una din casele comunității aflate în apropiere. Păreau înspăimântați și erau palizi ca niște morți. Le-au îndesat pălăriile pe cap și i-au arătat mulțimii amenințătoare în fața căreia nefericitele victime au fost obligate să se încline adânc și să-și scoată pălăriile.
>
> Un trecător bine îmbrăcat și cu părul grizonant, probabil un actor, a găsit că toate astea erau prea mult și a strigat plin de mânie: „Incredibil, parcă ne aflăm în cele mai întunecate momente ale Evului Mediu!" Dar, imediat ce a rostit aceste cuvinte, a fost luat pe sus de oameni ai Gestapoului aflați în mulțime și dus de acolo.[15]

Transfigurat de groază, Griebel a rătăcit prin centrul orașului, mergând pe cele mai frumoase străzi comerciale – Seestrasse, Schlossstrasse, Prager Strasse. Toate firmele deținute de evrei fuseseră distruse și jefuite. Poate că a trecut chiar pe lângă fiul vatmanului Günter Jäckel, pe atunci în vârstă de unsprezece ani. În acea zi, Günter întârziase la cursuri pentru că, în drum spre școală, el și prietenii săi făcuseră un ocol pentru a vedea ruinele sinagogii. La ora prânzului, când cursurile au luat sfârșit:

> Ne-am întors pe Prager Strasse, trecând pe lângă magazinul de blănuri al lui Hirsch... Un bărbat într-o haină albă curăța vitrina cățărat pe o scară... și oamenii stăteau în fața magazinului și priveau. Era o liniște mormântală... Nu voi uita niciodată... nici un fel de provocări, nici un fel de expresii de acord sau dezacord... doar o tăcere desăvârșită. Nimic.[16]

Ceea ce nu știau elevii, și poate că știau numai câțiva din adulții care priveau în tăcere aflaseră, era că, în timpul nopții, o sută cincizeci și unu de bărbați evrei din Dresda fuseseră ridicați din casele

lor și, cu brutalitatea obișnuită, fuseseră trimiși într-un lagăr special, la Buchenwald, lângă Weimar. Majoritatea aveau să fie, până la urmă, eliberați, dar din acest moment realitatea nu mai putea fi ignorată: singura cale posibilă pentru evrei era una dominată de o violență crescândă și de o izolare din ce în ce mai periculoasă. În toată Germania fuseseră atacate mai mult de cinci sute de sinagogi care, în majoritatea cazurilor, împărtășiseră soarta celei din Dresda.

Ambasadele statelor democratice și birourile de asistență ale Agenției Evreiești au fost nevoite să facă față unui număr crescut de evrei din Dresda care doreau să emigreze. Cu toate acestea, națiunile libere ezitaseră dintotdeauna să „ia" refugiați evrei și, din acest punct de vedere, situația nu se schimbase prea mult. O concesie din partea autorităților britanice a însemnat că un număr de copii germani de origine evreiască au putut fi trimiși sub forma unui *Kindertransporte* la Londra, unde li s-au găsit cămine adoptive și de unde, în multe cazuri, au fost trimiși ulterior la rudele și prietenii din America de Nord sau din alte zone ale globului. Părinții lui Henny Wolf au luat în considerare această soluție și pentru ea, dar fata a refuzat să-i părăsească.

Pentru regim, și mai ales pentru varianta locală mai radicală reprezentată de gauleiterul Mutschmann, era tipic faptul că, după distrugerile fizice și spirituale produse de gloata dezlănțuită în Noaptea de Cristal, au urmat alte dovezi de sadism. La mai puțin de patruzeci și opt de ore de la distrugerea sinagogii, de la Ministerul de Interne saxon din Dresda a plecat o circulară adresată tuturor primarilor orașelor importante. Autorul său era profesorul-doctor Martin Hammitzsch, printre altele liderul Autorității de Planificare Urbană din Dresda și cumnatul lui Adolf Hitler. Documentul spunea, cu o cinică brutalitate birocratică:

> Sinagogile care au luat foc *(sic)* în timpul nopții de 9/10 noiembrie 1938 reprezintă un pericol pentru siguranța publică, afectează felul în care se prezintă străzile și, în general, peisajul urban și provoacă mânia publică. Având în vedere toate acestea, precum și primele informații despre degradarea lor, aceste ruine și orice parte a clădirilor care mai stă în picioare vor fi demolate

imediat, întrucât acordarea permisiunii de a reconstrui sinagogi pe aceleași amplasamente nu intră în discuție.[17]

În aceeași zi, primarul Kluge și colegii săi s-au reunit pentru a discuta circulara. Întrucât ruinele reprezentau un pericol public, era de datoria municipalității să demoleze ceea ce mai rămăsese din sinagoga din Dresda și, pentru aceasta, au fost desemnate firma Technische Nothilfe, aparținând primăriei, și firma privată specializată în demolări Mätschke & Co. Costurile aveau să fie suportate de comunitatea evreiască. Evident, totul trebuia făcut după reguli stricte. Reprezentanții comunității evreiești au fost convocați să se întâlnească cu autoritățile municipale pentru a primi instrucțiuni.

După cum Wolf, consilierul responsabil pentru construcții, scria conștiincios în notițele sale: „Reprezentanții comunității religioase israelite nu sunt disponibili". O întrebare adresată Cartierului General al Gestapoului a adus confirmarea oficială a acestei afirmații. Și, într-adevăr, Gestapoul trebuia să știe deoarece reprezentanții comunității evreiești fuseseră arestați pe parcursul nopții și se aflau fie în închisoare, fie erau supuși unor tratamente educative în lagărul de concentrare de la Buchenwald. Pare aproape sigur că și politicoșii domni de la municipalitate cunoșteau, de asemenea, foarte bine situația. „Indisponibilitatea" liderilor comunității evreiești însemna că municipalitatea era îndreptățită să curețe terenul fără alte consultări cu foștii proprietari.

Pe 15 noiembrie, tribunalul districtual din Dresda a dispus, în condițiile absenței reprezentanților comunității evreiești, numirea a doi avocați arieni ca administratori ai proprietăților iudaice, permițându-le astfel să-i autorizeze pe demolatorii de la Mätschke & Co să-și înceapă munca. O mare parte a cărămizilor sinagogii au fost aruncate în suburbiile din vestul orașului unde, printr-o crudă ironie, evreii care făceau muncă forțată le-au folosit la noua Meissner Landstrasse, principala autostradă care ducea spre nord-vest, de-a lungul Elbei.

La dinamitarea a ceea ce mai rămăsese din faimoasa sinagogă a fost martoră și o echipă de filmare, imaginile fiind utilizate pentru

un film educativ. Ceea ce bineînțeles că și era, dar nu în modul în care cei responsabili și l-ar fi putut imagina.

La jumătatea anului 1939, populația evreiască din Dresda nu mai reprezenta decât puțin peste un sfert din cifra anului 1932. Chiar și după izbucnirea războiului au reușit să scape câțiva. Printre aceștia se numărau și vecinii evrei ai lui Günter Jäckel din Sedanstrasse, familia Mattersdorf, ai cărei fii îi fuseseră parteneri de joacă și care, în ciuda faptului că erau bogați, nu îl discriminaseră niciodată pentru faptul că era doar băiatul unui vatman. Herr Mattersdorf fusese bancher și, până în 1934 – când a fost forțat să demisioneze –, președinte al filialei din Dresda a Societății Goethe (la fel cum însuși Günter Jäckel avea să fie treizeci de ani mai târziu). Familia sa și-a găsit scăparea prin Italia și, mai apoi, asumându-și mari riscuri, prin Africa de Nord controlată de regimul de la Vichy. Deși acest lucru i-a costat bruma de avere care le mai rămăsese, au reușit să ajungă în America. Acolo, un oficial de la Biroul de Imigrări s-a uitat la băieții Mattersdorf – amândoi blonzi, asemeni lui Henny Brenner, în ciuda sângelui lor evreiesc – și a spus: „Oh, ce pereche de naziști pe cinste!“[18]

În 1945, Herr Mattersdorf, fost bancher, își câștiga traiul în Statele Unite ca librar. Când a aflat de soarta Dresdei, care în acel moment nu mai era căminul său, ci un oraș inamic, a plâns.

Dar poate că ultimul cuvânt ar trebui să aparțină unui personaj cu părul cărunt al Dresdei, Franz Hackel. După ce îl cunoscuse, în timpul întâlnirilor săptămânale de la biroul pentru șomaj, artistul Otto Griebel îi spunea cu afecțiune „Diogene din Dresda“, pentru obiceiul său de a-și face siesta pe malurile Elbei și de a urmări faptele locuitorilor Dresdei cu un fals interes filozofic. Pe 9 noiembrie 1938, Hackel l-a zărit pe Griebel privind îngrozit, în tăcere, ruinele încă fumegânde ale sinagogii din Dresda. L-a abordat pe pictor pe un ton conspirativ, cu ochii arzând, și a murmurat: „Focul ăsta se va întoarce! Va face un mare ocol și apoi se va întoarce aici!“[19]

După aceste vorbe, bătrânul a dispărut în mulțime.

8

Legile văzduhului

Pe 27 septembrie 1939, Varșovia, capitala Poloniei, capitula în fața armatei germane. Orașul fusese sub asediu mai mult de două săptămâni, lovit de artilerie și supus unor raiduri repetate ale bombardierelor Luftwaffe. Pe 24 septembrie, o mie de avioane germane au devastat orașul, iar a doua zi, patru sute douăzeci. La sfârșitul acelei zile, zece mii de civili muriseră deja în interiorul „Fortăreței Varșovia".

Este adevărat că Varșovia fusese declarată fortăreață de către apărătorii săi. Este, de asemenea, adevărat că apărătorilor li se ceruse să capituleze, iar populației civile să evacueze orașul. Legile războiului, așa cum sunt ele, stipulează că în acest fel de condiții astfel de atacuri sunt legitime. Dar aceleași legi, cuprinse în Convenția de la Haga, din 1907 (la numai patru ani distanță de primul zbor al fraților Wright), nu puteau intui distrugerile pe care o forță aeriană sofisticată le putea produce. Legile asediului au rămas, în esență, cele stabilite în Evul Mediu: cei din interiorul orașului fortificat, dacă refuză să îl părăsească sau să se predea, puteau fi atacați cu orice arme aduse în fața zidurilor și folosite de asediatori.

Rolul Luftwaffe în timpul campaniei poloneze a fost unul cu preponderență tactic – menit mai degrabă să faciliteze înaintarea trupelor terestre, decât să distrugă infrastructura militară și industrială. În primele zile ale conflictului, atacurile s-au concentrat

asupra aerodromurilor și gărilor – mai întâi pentru a distruge forțele aeriene poloneze la sol, în special în cazul aerodromurilor din vecinătatea Varșoviei, și în al doilea rând pentru a împiedica mobilizarea marii armate de recruți a Poloniei. Dar nu se poate nega că numărul victimelor civile a fost mare: de la bun început a mirosit a război total și a lipsă de voință în a diferenția țintele.

Ca parte a atacului Luftwaffe asupra Varșoviei din 13 septembrie, Operațiunea Coasta *(Wasserkante),* un amestec egal de bombe incendiare și bombe explozive, indica, fără nici o îndoială, dorința de a distruge prin incendiere zonele construite. Atacul a creat „o mare de flăcări, astfel încât evaluarea cu acuratețe a rezultatelor este imposibilă".[1] Raidurile masive de acest gen fuseseră inițial plănuite pentru 1 septembrie – ziua în care Germania a atacat Polonia fără o declarație de război –, dar condițiile meteorologice au impus o amânare.[2] În condițiile în care capitala era încercuită și la un pas de capitulare, pe 25 septembrie echipajele avioanelor Junkers 52 au aruncat literalmente bombe incendiare pe ușile de încărcare deasupra orașului de dedesubt. O zecime din clădirile Varșoviei au fost distruse, iar 40% au fost avariate. Stare Miasto, centrul istoric al Varșoviei, a suferit distrugeri teribile.

Există nenumărate exemple de atacuri cu mitraliere și de bombardamente asupra traficului stradal, cu scopul de a crea haos și de a împiedica astfel mișcările trupelor poloneze, atacuri care au ucis însă civili și au semănat teroare în rândurile nesfârșitelor coloane de refugiați deznădăjduiți. Chiar și ambasadorul Statelor Unite, care a părăsit Varșovia în mașina ambasadei, s-a văzut atacat pe drumurile din sud-estul Poloniei, departe de linia frontului. La o conferință de presă ținută după aceea, ambasadorul Biddle a spus lumii întregi că avioanele germane erau pretutindeni. Fusese, în mod repetat, atacat cu bombe sau cu mitraliere și, la un moment dat, fusese forțat să se adăpostească într-un șanț de la marginea drumului. Mașina avea steagul american, dar acesta nu-i descurajase nicidecum pe piloții germani – ba dimpotrivă – astfel încât semnul de identificare fusese coborât în grabă.[3]

Între timp, ultima vară de pace a Dresdei își diminua dogoarea și se transforma în prima toamnă de război. Ultimii struguri, cei mai nobili, erau culeși de pe versanții sudici ai văii Elbei, astfel încât producătorii de vinuri de la Pillnitz și Meissen să poată începe să facă vinul din acel an, așa cum o făcuseră în ultimii opt sute de ani. Bineînțeles, în urmă cu două veacuri, Varșovia, care acum era în ruină, servise drept refugiu regelui Saxoniei. Aceasta fusese capitala sa geamănă, locul unde putea aștepta ca furia lui Frederick cel Mare să se stingă și Dresda să fie distrusă. Acum, trupe și echipaje aeriene din aceeași Dresdă distrugeau capitala Poloniei.

Pe 24 septembrie, forțele germane au comis prima crimă în masă, asasinând peste opt sute de intelectuali polonezi și membri ai elitei locale, în orașul Bydgoszcz (Bromberg), din vestul Poloniei. Masacrul a fost, cel puțin în parte, un act de răzbunare – în primele zile ale războiului, membri ai minorității etnice germane fuseseră executați sub bănuiala că ar fi făcut parte din coloana a cincea germană – dar lucrurile mai rele, mult mai rele, abia urmau. La numai câteva zile de la căderea Varșoviei, germanii au început să-i aresteze pe membrii potențiali ai mișcării de rezistență, liderii sociali și politici și, în primul rând, evrei.

Victor Klemperer, care avea șaizeci de ani, obligat să-și părăsească catedra universitară în urmă cu cinci ani pentru că era evreu, scria, pe 10 septembrie, că atmosfera din Dresda era bizară și tensionată.

> Nu mai scot steaguri, deși au ajuns la porțile Varșoviei încă din această primă săptămână. Nu se spune nimic despre frontul de vest. Măcelăriile trebuie să-și închidă fațada dinspre stradă: oamenii se așază la coadă în curți. Aceasta e imaginea care trebuie păstrată: război numai cu Polonia și o victorie cât mai rapidă cu putință. Dar, în același timp, măsurile devin mereu mai drastice, ceea ce indică un război de durată...[4]

În ziua în care a izbucnit al Doilea Război Mondial, Günter Jäckel, atunci în vârstă de treisprezece ani, privea cerul cu fascinația specifică unui adolescent. Roiuri de Junkers 52, Heinkel,

Messerschmitt 109 și, bineînțeles, Junkers 87 – bombardierele în picaj „Stuka", avioanele care aveau să reprezinte un blestem pentru drumurile și gările poloneze – umpleau cerul de deasupra Dresdei în drumul lor spre est. „Zburau la mică înălțime, a remarcat, probabil ca o demonstrație de forță." Dar, a doua zi, realitatea – chiar dacă una desprinsă din filmele lui Chaplin – a devenit evidentă pentru toți. Pe nepusă masă, a fost recrutat de pictorul și decoratorul de la etaj – cel căruia îi spunea „Hans U" – susținător al lui Hitler și membru al SA ce purta mereu uniformă și era dornic să se remarce. Bărbatul a început să rechiziționeze saci de cartofi și să-i umple cu pământ.

> Când l-am întrebat de ce făceam asta, am primit doar un răspuns milităresc morocănos: „Vei afla în curând, măscăriciule!"... Sacii umpluți pe jumătate urmau să fie așezați în fața ferestrelor rotunde de ventilație, pentru a ne proteja împotriva gazelor, a presiunii aerului sau a mai știu eu ce. (Au rămas acolo până iarna, când a trebuit să îndepărtăm pământul cu lopata, lucru care s-a întâmplat fără prea mare agitație pentru că, bineînțeles, victoria finală era foarte aproape.)[5]

Aruncarea, de la mare înălțime, a unor obiecte letale asupra inamicului fusese o tehnică militară utilizată timp de mii de ani, fie că era vorba de crenelurile fortărețelor și de asediatorii masați la baza zidurilor sau de crestele trecătorilor montane și de armate inamice aflate în trecere. Semne că se pregătea ceva mai ambițios au apărut în timpul ofensivei lui Napoleon asupra Moscovei, când câțiva patrioți ruși plini de inițiativă au încercat să-l oprească cu ajutorul unui balon încărcat cu explozibili.[6] Dacă acest lucru l-a descurajat în vreun fel pe împărat, istoria nu o consemnează. Baloanele au fost utilizate uneori pentru raiduri aeriene, mai degrabă excentrice și cu obiective foarte limitate, de austrieci în încercarea lor de a înăbuși rebeliunea din Veneția din 1848–1849. Cu toate acestea, până la începutul secolului XX, războiul a rămas esențialmente o afacere bidimensională. Putea fi dus pe pământ sau apă; cu ajutorul proiectilelor, evident, dar cu condiția ca inamicul să fie pe sol, undeva, la o distanță rezonabilă. Apoi, în 1903, frații

Wright au realizat primul zbor cu un aparat propulsat de un motor și pilotat de om, în Carolina de Nord, la Kill Devil Hills, și acest eveniment a schimbat totul.

La fel cum Alfred Nobel sperase ca inventarea dinamitei să facă războiul imposibil, la fel și Orville Wright proclamase la vreo câțiva ani de la realizarea acelui prim zbor: „Când eu și fratele meu am construit prima mașinărie zburătoare capabilă să transporte un om, am crezut că aduceam lumii o invenție care avea să facă războaiele practic imposibile".

Dar nu toată lumea le-a împărtășit optimismul. Autorul britanic de literatură științifico-fantastică, H.G. Wells, nu a avut nevoie nici măcar de cinci ani pentru a publica un roman, *Războiul aerian* (1908), care anticipa bătălii între flote aeriene masive. În numai câțiva ani, realitatea avea să-i contrazică pe cei doi frați. În 1911–1912, când italienii s-au confruntat cu turcii pentru controlul a ceea ce azi este Libia, au fost aruncate bombe din cabinele avioanelor asupra triburilor musulmane care se răsculaseră, piloții fiind nevoiți să scoată siguranțele cu dinții. Cu toate acestea, Primul Război Mondial a marcat debutul războiului aerian îndreptat împotriva inamicului – și nu numai împotriva soldaților inamici, ci și a civililor.

Războiul aerian modern – adică un stat dezvoltat, industrializat și militarizat, care seamănă din aer distrugere asupra populației altui stat – își găsește originile în proiectele planificatorilor Germaniei imperiale. În prima fază, avioanele au fost utilizate, în principal, în scopul vital al obținerii de informații, ceea ce a eliminat necesitatea de a trimite ofițeri înarmați cu lunete să caute culmi de dealuri sau turle de biserici de unde să arunce o privire spre pozițiile inamice. Acum, toate acțiunile unei armate erau vizibile din avioanele de deasupra, lucru care a transformat definitiv războiul terestru.

Alte schimbări au devenit vizibile foarte rapid. Lipsită de apărare nu era numai armata inamicului, ci și țara sa și locuitorii ei. Din 1915, când pe frontul de vest s-a instalat un blocaj complet, dirijabilele germane au traversat Canalul Mânecii și au atacat ținte din Anglia. Civilii englezi au intrat în panică, dar aparatele greoaie, masive și

umplute cu hidrogen s-au dovedit vulnerabile atât în fața barajelor de artilerie organizate în grabă, cât și a biplanelor agile ale Corpului Aerian Regal care, peste puțin timp, aveau să fie produse în număr mare de companii precum Sopwith. În noiembrie 1916, după ce au suferit pierderi teribile, zepelinele au dispărut de pe cerul Angliei.

Adevăratul pericol – și adevăratul precedent pentru atacatorii de mai târziu – l-au reprezentat robustele și puternicele avioane Gotha – primele aeronave proiectate din start ca bombardiere și pe care germanii au început să le producă de la jumătatea războiului. Acestea au lansat, în mai 1917, atacuri regulate împotriva unor ținte din Marea Britanie. Din cele douăzeci și cinci de raiduri din acea lună, douăzeci și unu au vizat portul Folkestone (unul din punctele principale de îmbarcare pentru trupele britanice trimise ca întăriri pe frontul de vest), ucigând nouăzeci și cinci de persoane și rănind alte o sută nouăzeci și cinci. În acest caz, se putea cel puțin argumenta că majoritatea victimelor erau soldați. Pe 15 iunie, optsprezece avioane germane au atacat Londra. A fost înregistrată o lovitură directă asupra unei stații aglomerate folosite de navetiști de pe Liverpool Street. În total, au fost ucise o sută șaizeci și două de persoane, inclusiv patruzeci și șase de elevi. Numai unsprezece dintre morți erau militari. Avioanele germane s-au întors toate în siguranță la bazele din Franța.

În iulie, o altă flotilă de douăzeci de bombardiere germane s-a apropiat de Londra dinspre est, a ocolit-o pe la nord, apoi a zburat pe deasupra centrului metropolei, la trei mii de metri altitudine, în timp ce oamenii de pe stradă le priveau fără să le vină să creadă. „Flota aeriană inamică", relata un raport al Press Association, „era un spectacol incredibil și, ca într-o procesiune de stat, a înaintat lent, la distanțe aproape egale (...) sfidător de jos". Rezultatul raidului: cincizeci și șapte de morți și o sută nouăzeci și trei de răniți, în condițiile în care numai un Gotha a fost pierdut. Au izbucnit revolte antigermane, jurnalul naționalist *Daily Mail,* aparținând lordului Northcliffe, comparând incidentul cu umilitoarea incursiune navală olandeză din estuarul Tamisei, în 1667.

Pentru un timp, o atmosferă vecină cu panica a afectat până și cele mai înalte cercuri guvernamentale britanice. Atât conducătorii, cât și condușii și-au redobândit calmul, dar, în ianuarie 1918, germanii și-au reluat raidurile nocturne împotriva Londrei, folosind o versiune și mai mare a avionului Gotha, cunoscută drept Gigantul. În paralel, au început să bombardeze Parisul cu piese de artilerie cu bătaie lungă, cunoscute sub numele de Bertha cea Mare. Exista deci voința de a ataca ținte civile, exista și tehnologie și orice rețineri ar fi resimțit britanicii, în primii ani ai conflictului, au dispărut cu rapiditate. După cum comenta revista *Flight* într-o tiradă îndreptată împotriva Înaltului Comandament German: „Efectul psihologic al «grozăviilor» asupra populației civile este privit de ei ca un factor important (...). Vom fi obligați să producem și mai multe «grozăvii» pentru a-i aduce la sentimente mai bune".[7]

După o primăvară de bizară confuzie strategică și politică, în cadrul nou-înființatului Minister al Aerului, în iunie 1918 a fost creată o forță aeriană britanică – cunoscută drept Forțele Aeriene Regale (Royal Air Force). Comandantul său era agresivul și intransigentul Hugh Trenchard. Obiectivul imediat al RAF era acela de a asista forțele terestre, care nu-și reveniseră încă complet după ofensiva germană începută în martie 1918, ofensivă ce adusese armatele lui Ludendorff și Hindenburg în apropierea Parisului. Trenchard nu se îndoia că bombardamentele puteau reprezenta una dintre soluții.

Trenchard a condus o nouă campanie intensă de atacuri strategice coordonate, în care aveau să fie implicate forțele aeriene britanice, franceze și recent sosita aviație americană. Obiectivul era distrugerea liniilor de comunicație și a industriei inamicului și, nu în ultimul rând, demoralizarea acestuia. „Dacă aș fi în locul dumneavoastră – sugera în septembrie noul ministru al Aerului, Sir William Weir –, nu aș fi prea pretențios când vine vorba de acuratețea bombardamentelor asupra gărilor aflate în mijlocul orașelor. Germanul este un individ sângeros și nu m-ar deranja câteva accidente cauzate de lipsa de exactitate." Și continua: „Mi-ar plăcea foarte mult să știu dacă ați putea provoca un incendiu uriaș într-unul din orașele germane".

În ceea ce privește amploarea distrugerilor la care se putea ajunge cu armele existente, se prea poate să fi părut extraordinară în ochii unei populații crescute în normele pașnice ale „lungului secol al XIX-lea", dar, prin comparație cu ceea ce avea să urmeze, rezultatele campaniei ofensive de bombardamente erau neglijabile. Comunicatele trâmbițau succesele raidurilor asupra orașelor Bonn, Köln, Koblenz, Frankfurt, Mainz, Saarbrücken și Stuttgart, dar istoria oficială a războiului, scrisă de britanici, avea să dezvăluie că, în urma celor 675 de raiduri strategice lansate în timpul războiului de unitățile aeriene aliate, fuseseră uciși 762 de militari și civili germani și fuseseră provocate pagube în valoare de 1,2 milioane de lire sterline. Tinerele forțe aeriene britanice pierduseră 352 de avioane, iar 264 de membri ai echipajelor muriseră sau fuseseră dați dispăruți. Un aviator mort pentru fiecare trei germani uciși. Doar un singur german ucis pe raid. Avioanele pierdute costau între 1 400 și 6 000 de lire sterline – sume imense la acea vreme.

După colapsul rapid al armatei germane, din noiembrie 1918, au existat foarte multe discuții în victorioasa, dar epuizata Anglie, dacă războiul aerian era un mod eficient economic de a lupta. Punctul de vedere general împărtășit era că, în ciuda faptului că distrugerile propriu-zise fuseseră minime, îi forțaseră pe germani să deturneze resurse considerabile pentru a face față efectelor materiale și psihologice ale atacurilor aeriene. Folosind cuvintele lui Weir, rostite după o serie de inspecții postbelice, „bombardamentul are printre efectele imediate hotărârea germanilor de a munci ca niște diavoli... asta înseamnă o imensă cheltuială de resurse umane".

Un alt om politic, o stea în ascensiune, care devenise pentru prima dată membru al cabinetului înainte de împlinirea vârstei de patruzeci de ani și care condusese, în egală măsură, ministere și unități combatante pe frontul de vest, adopta o atitudine mai lipsită de menajamente:

> În cazul nostru, am văzut cum spiritul combativ al oamenilor a fost stimulat, și nu descurajat, de raidurile aeriene germane. Nimic din ceea ce am aflat despre capacitatea de a îndura suferințe a

populației germane nu ne permite să presupunem că vor fi forțați să capituleze prin aceste metode și nu știm dacă, dimpotrivă, acestea nu-i vor împinge să adopte o hotărâre și mai disperată.[8]

Acest om politic vizionar era ministrul Munițiilor – și, în curând, secretar de stat la Aviație – în vârstă de patruzeci și trei de ani, Winston Churchill. Atât spusele lui, cât și cele ale lui Weir aveau să fie confirmate. Dar, în fond, cine își putea imagina în acel moment extraordinara forță distructivă care, în mai puțin de o generație, va coborî din ceruri?

După sfârșitul războiului, Sir Hugh (mai târziu lordul) Trenchard a trebuit să se lupte pentru recent câștigata independență a RAF, cu toată energia și inteligența de care dispunea.

Cum Germania fusese rapid dezarmată și cum cea mai importantă amenințare militară la adresa Marii Britanii dispăruse, șefii politici ai RAF au luat serios în considerare posibilitatea dizolvării forțelor ei în armata și marina din care, de altfel, se născuse. Parte a motivației supraviețuirii RAF venea însă din utilitatea sa potențială în rezolvarea problemelor minore, dar supărătoare, din toată lumea. În decembrie 1919, Winston Churchill spunea în Camera Comunelor că „prima datorie a Royal Air Force este aceea de a fi garnizoana Imperiului Britanic".

E adevărat, o campanie de numai trei săptămâni i-a zdrobit pe rebelii musulmani din Somalia britanică, o victorie câștigată de o singură escadrilă RAF, în tandem cu unități pe cămile. Costul întregii operațiuni a fost de 70 000 de lire sterline. În comparație cu transportul, hrănirea, cazarea trupelor terestre și cu staționarea lor în punctele unde problemele puteau reapărea, toate acestea erau excepțional de ieftine și, după cel mai costisitor război din istoria Marii Britanii, administrarea imperiului trebuia să fie exact așa: ieftină. În martie 1921, la o conferință organizată la Cairo, s-a căzut de acord că în cazul Irakului controlul britanic se va baza, în primul rând, pe escadrilele RAF staționate acolo. Pe frontiera nord-vestică a Indiei, în zona unde, în ultima sută de ani, trupele britanice și cele

indiene loialiste suferiseră pierderi importante în luptele cu triburile imposibil de supus, tot avioanele RAF puteau aduce „ordinea" cu o încărcătură de manifeste sau, dacă era nevoie, cu câteva bombe.

În momentul creării Comisiei Geddes pentru impunerea de reduceri drastice ale cheltuielilor guvernamentale, în acei dificili ani postbelici, Trenchard, un actor abil în lumea politicii, și-a salvat, în cele din urmă, creația pronunțând în apărarea acesteia cuvintele magice și insistând că RAF era „cea mai ieftină formă de apărare". Sprijinit în continuare de Churchill, împotriva mașinațiunilor armatei terestre și marinei, care își doreau forțele aeriene înapoi, în 1922, Trenchard și RAF scăpaseră atât de cei care doreau reducerea în continuare a bugetului, cât și de rivalii lor din celelalte servicii militare. Era forțelor aeriene independente începuse.

Rolul de părinte fondator, precum și faptul că o lungă perioadă după aceea a fost comandantul forțelor aeriene, arată că noua armă era în esență creația lui Trenchard. Atmosfera era mai puțin rigidă decât în armată sau marină. Inovația tehnică era la modă. Aceasta era o forță formată nu din carne de tun, ci din tehnocrați. Trenchard a impus și o altă tendință în cadrul forțelor aeriene: experiența sa din Primul Război Mondial îl convinsese că puterea aeriană era soluția victoriei în viitoarele războaie, că sângerosul blocaj care costase viața a milioane de tineri, între 1914 și 1918, putea fi depășit prin atacarea teritoriului inamic. Trenchard scria: „Victoria finală va fi obținută prin distrugerea industriilor inamice și, mai presus de orice, prin subminarea moralului... prin bombardamente". Când a fost întrebat de ce Marea Britanie nu a constituit o aviație pur defensivă, a răspuns cu convingerea-i caracteristică:

> Dacă joci un meci de fotbal împotriva unei echipe adverse, obiectivul tău este să câștigi. Dacă echipa adversă începe să atace, iar membrilor echipei noastre li se spune să nu facă altceva decât să se apere, ei nu au cum să câștige... Nimic nu este mai iritant decât să fii atacat cu o armă și să nu ai posibilitatea de a riposta; chiar dacă este necesar să ai la dispoziție unele mijloace defensive pentru a menține

> moralul propriului tău popor, este infinit mai necesar să distrugi moralul poporului cu care te confrunți atacându-l oriunde s-ar găsi.

Aceste argumente, îmbrăcate în metafore sportive, au reprezentat fundamentul cunoscutei doctrine a „bombardării moralului", precum și al convingerii că națiunile (contrar celor scrise de Churchill, cu cinci ani mai înainte) puteau fi forțate să capituleze prin atacuri aeriene masive și continue. Nu există aproape nici o îndoială că Trenchard îi avea în vedere pe francezi când își exprima direct opiniile, uneori înspăimântător de lucide, și asta pentru că, la jumătatea deceniului al treilea, Franța era singura putere cu care era de conceput că Marea Britanie se putea confrunta militar. „Națiunea care va rezista cel mai mult bombardamentelor va câștiga în cele din urmă", spunea Trenchard, după care completa: „Într-un duel al bombardamentelor, probabil că francezii vor schelălăi înaintea noastră". Trenchard includea și o afirmație suplimentară cu tentă profetică în observațiile sale despre domnia bombardierului, afirmație care avea să fie adeseori uitată pe parcursul viitorului război. „În viitor, se prea poate ca mijloacele mai eficiente ale defensivei să echilibreze balanța."

Doctrinele lui Trenchard țineau foarte puțin cont de posibilitatea producerii de victime în rândul civililor. Marele Război fusese martorul unei încleștări pe viață și pe moarte între națiuni. Conflictul însemnase războiul submarin fără restricții din partea germanilor și moartea a mii de civili prin scufundarea navelor comerciale și a pacheboturilor și, într-o fază incipientă, atacuri aeriene masive asupra orașelor inamice din partea ambelor tabere. Acesta încercaseră să se înfometeze reciproc – tratând întreaga populație a țărilor inamice de parcă aceasta s-ar fi aflat între zidurile unei fortărețe medievale. În această acțiune, britanicii, cu a lor atotputernică flotă de suprafață, capabilă să pună în practică blocada împotriva Puterilor Centrale (numele sub care erau cunoscute Germania și Austro-Ungaria), au avut mai mult succes. Sute de mii de noncombatanți inamici au murit din cauza malnutriției și a bolilor provocate de lipsa de alimente și de alte produse. Pierderile masive de nave din

cauza flotei de submarine germane a generat o criză generalizată a unor alimente importate chiar și în cazul Marii Britanii. Exista impresia că viața civililor inamici era considerată ca fiind lipsită de orice importanță, de o manieră de neconceput cu numai un deceniu în urmă.

După cum spunea Trenchard, când se adresa Colegiului Imperial de Apărare, în 1927:

> Se poate să existe mulți care, dându-și seama că această nouă formă de război va extinde la nivelul întregii comunități ororile și suferințele limitate până acum numai la câmpul de luptă, vor cere restricționarea operațiunilor aeriene ofensive la zona în care cele două armate se confruntă. Dacă această restricție ar fi fezabilă, aș fi ultimul care m-aș opune, dar nu este... . Indiferent de punctele de vedere pe marginea legalității, umanității sau rațiunilor militare din spatele unor asemenea operațiuni, nu există nici cea mai mică urmă de îndoială că în următorul război ambele tabere își vor trimite, fără scrupule, avioanele să bombardeze acele obiective pe care le consideră cele mai potrivite.

Chiar mai radicale erau punctele de vedere ale unui ofițer italian, generalul Giulio Douhet. Douhet a servit pentru scurt timp (1913–1914) ca director al departamentului de aviație a armatei italiene înainte ca o serie de audieri disciplinare misterioase să-i aducă transferul la îndatoriri mai aproape de sol (unii specialiști au mers până la a sugera că nu a învățat niciodată să piloteze). A reușit, totuși, să creeze senzație cu cartea sa *Comandamentul aerului,* publicată pentru prima dată în 1921. Volumul a suscitat un interes considerabil, ceea ce a dus la numirea lui Douhet, un fascist entuziast, în funcția de subsecretar de stat la Aviație, în cadrul primului guvern al lui Mussolini.

Douhet susținea că inventarea avionului făcea irelevantă întreaga gândire militară de până atunci. Din nou, amintirile blocadei de coșmar din Primul Război Mondial, care bântuia mințile atâtor oameni în anii 1920, puteau face ca întreaga teorie să fie considerată, într-un mod foarte pervers, ca o binecuvântare. Trecuse vremea când

milioanele de tineri ai națiunii erau blestemați să participe la bătălii terestre lipsite de relevanță – bombardierul avea să spargă impasul prin capacitatea sa de a lansa atacuri devastatoare asupra orașelor și centrelor industriale inamice. Forțele terestre aveau să fie necesare, în bună măsură, doar pentru a ocupa și controla teritoriul inamic după ce dușmanul fusese forțat de bombardiere să capituleze.

Douhet considera asasinarea în masă a civililor perfect justificată. În acest scop, era pregătit să sprijine nu numai folosirea bombelor, ci și a gazelor toxice. Cu și mai multă convingere decât Trenchard, a preluat ideea fundamentală a acestuia și a dus-o până la concluzia logică (și imorală). Spre deosebire de Trenchard, Douhet găsea satisfacție în viziunile apocaliptice pe care lucrările sale le generau în imaginația unei lumi îngrozite. În egală măsură, credea că strategia putea avea succes numai dacă forțele aeriene ofensive inamice erau anihilate de la început (prin distrugerea acestora la sol) și dacă apoi nu li se mai permitea să se ridice în aer, acțiune prin care se lăsau orașele inamice complet lipsite de apărare în fața bombardierelor care ar fi atacat nestingherite și ar fi forțat o capitulare imediată.

Douhet declara, cu cinismul caracteristic, că atacurile din aer puteau fi îndreptate „împotriva unor organisme care sunt vulnerabile atât fizic, cât și moral... și nu sunt capabile să se apere singure luptând sau contraatacând".

În atacurile chimice care aveau să ducă la această anihilare completă a capacității inamicului de a opune rezistență urmau să fie folosite lichide care ar fi „produs gaze foarte lent, atmosfera fiind astfel otrăvită timp de mai multe săptămâni". Douhet a descris această grozăvie într-un deznodământ dramatic:

> S-a calculat că, prin utilizarea a 80–100 de tone de gaze toxice, mari metropole precum Londra, Berlin sau Paris pot fi învăluite în nori de gaze letale, astfel încât să poată fi anihilate cu ajutorul bombelor explozive, incendiare și cu încărcătură chimică, întrucât prezența gazului ar face imposibilă stingerea incendiilor. A fost conceput și un sistem de atac care poartă numele de „vălul de gaz". Acesta constă în producerea deasupra orașului a unui nor invizibil

de gaz mai greu decât aerul. În timp ce coboară spre sol, acesta anihilează tot ceea ce întâlnește în cale, indiferent că e vorba de subsolul unei locuințe sau de grădinile suspendate de pe un zgârie-nori.[9]

Cartea lui Douhet nu a fost tradusă în engleză decât în 1942, iar majoritatea doctrinelor inspirate de Trenchard erau deja în circulație înainte de prima ei apariție – în fond, teoriile despre depășirea blocadelor și despre distrugerea teritoriului inamic erau destul de răspândite în timpul și imediat după sfârșitul Primului Război Mondial. Dar scrierile sale au o calitate cumplită, care poate datorează ceva conceptelor agresiv antiumaniste ale fascismului. Doctrina lui Douhet se potrivește mai bine ca oricare alta caracterului impersonal al bombardamentului de la mare altitudine. Aici, bombardierul apare ca o armă a terorii, lucru exprimat cum nu se poate mai clar în gând și în rostire. Raționamentul era următorul: atât de îngrozitoare ar fi distrugerile pe care bombardierele le-ar putea provoca, încât, în viitor, nici un lider întreg la minte nu se va putea gândi să dezlănțuie un război european.

Singura alternativă la această strategie de descurajare era abolirea, interzicerea bombardierelor. Dar conferința organizată în acest scop, sub auspiciile Ligii Națiunilor, nu a condus la nici un rezultat concret. O conferință a specialiștilor în drept internațional, convocată de statele occidentale, a propus interzicerea bombardamentelor ca mijloc de terorizare a populației civile. Absolut nici un guvern nu recunoscuse până atunci și nici nu avea să recunoască că bombardarea teritoriului inamic avusese doar acest obiectiv. În consecință, mult mai importante erau propunerile conferinței de interzicere a raidurilor aeriene împotriva țintelor militare, dacă nu exista certitudinea că aveau să fie evitate pierderile în rândul civililor. În practică, aceasta ar fi permis numai bombardarea țintelor de pe câmpul de bătălie și a instalațiilor militare și industriale plasate la distanțe considerabile de centrele locuite, ceea ce anula practic majoritatea avantajelor pe care le aducea deținerea unei flote de bombardiere. Proiectele nu au fost niciodată ratificate. În următorii douăzeci de ani, dezbaterile juridice pe marginea statutului forțelor

aeriene au constat într-o serie de tentative de a adapta, într-un fel sau altul, legile războiului anterioare anului 1900 realității distrugerilor masive și geografic nelimitate pe care războiul aerian le aducea. La începutul secolului al XXI-lea, dezbaterea nu s-a terminat. După cum scrie un specialist contemporan în problemele războiului aerian:

> Forța aeriană a contribuit la dezvoltarea unui tip de război „mai" total decât cuceririle mongole sau distrugerea populației indigene a Americilor, prin punerea la dispoziție a unei metode de purtare a unui război mai intens, atât din punctul de vedere al distrugerilor propriu-zise, cât și din cel al percepției la nivelul societății. Multe civilizații au folosit toate mijloacele aflate la dispoziție, uneori cu foarte puține rețineri, pentru a duce un război, iar forța aeriană nu este, în realitate, decât un alt pas, chiar dacă unul foarte semnificativ, în acea direcție.[10]

Cu alte cuvinte, există o lege a războiului (în sensul mai degrabă științific decât juridic al cuvântului) care spune că, în condițiile în care nu există o forță de descurajare copleșitoare, o putere va folosi toate armele care-i stau la dispoziție pentru a-și atinge obiectivul. Iar obiectivul este obținerea victoriei cu costuri cât mai mici (în termeni de rezerve financiare și umane ale beligeranților) cu putință.

Pe 26 aprilie 1937, un oraș de șapte mii de locuitori din țara Bascilor, în nordul Spaniei, a fost supus unui atac aerian care avea să șocheze întreaga lume. Avea să rămână notoriu, în ciuda ororilor cărora le-am fost martori de atunci, cu mai bine de șaizeci de ani mai târziu. Numele acelui oraș este Guernica.

În iulie 1936, un comandant militar spaniol conservator, generalul Francisco Franco, ridicase stindardul rebeliunii împotriva guvernului de stânga ales democratic. Deși era sprijinit cu arme și oameni de Germania nazistă și Italia fascistă, Franco nu a reușit o victorie rapidă și, în condițiile în care luptele s-au prelungit în 1937, Spania a rămas prinsă într-o luptă fratricidă feroce între naționaliști (forțele lui Franco) și republicani (susținătorii guvernului), care a costat viețile a sute de mii dintre fiii ei.

Guernica se afla la cincisprezece kilometri de frontul unui război care îi opunea pe spanioli spaniolilor, dar cele patruzeci și trei de avioane care au decolat în acea zi nu erau spaniole. Tinerii lor piloți formau nucleul Legiunii Condor. Aceasta era formată din circa o sută de aparate – patru escadrile de vânătoare și patru de bombardament – comandate de generalul-maior Hugo Sperrle și de colonelul Wolfram von Richthofen (un văr al asului aviației din Primul Război Mondial care fusese poreclit Baronul Roșu). Amândoi aveau să joace roluri importante în cadrul Luftwaffe, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Exista, de asemenea, și o unitate de tancuri condusă de colonelul von Thoma, cel care, ulterior, avea să devină comandantul Afrika Korps. Deși, în mod oficial, era plasată sub comanda generalului Franco (iar prezența lor era justificată ca o reacție la sosirea Brigăzilor Internaționale care luptau de partea republicanilor), Legiunea Condor avea obiectivul secret de a-i „inița" pe tinerii piloți din Luftwaffe și de a testa noile avioane și arme germane pe ținte reale și pe cobai umani în viață.

Conform majorității legilor războiului, atacul asupra orașului Guernica era, strict vorbind, justificat. Reprezenta o operațiune de interdicție – utilizarea forței pentru a împiedica retragerea unei armate din fața inamicului victorios și regruparea ei în vederea reluării luptei. Dar Guernica era, în egală măsură, un oraș, și încă unul istoric, cunoscut încă din Evul Mediu ca un centru lingvistic și cultural al comunității basce și ca locul unde, în vechime, consiliul orașului se reunea la umbra unui stejar bătrân. În plus, intervenția Legiunii Condor a fost deosebit de sângeroasă și de dramatică, astfel încât la acea vreme s-a recunoscut faptul că punea bazele unui nou și îngrozitor mod de a purta războiul, un mod care – lăsând deoparte problema cifrelor – avea să fie aplicat cu asemănări cumplite la Conventry și Dresda, în Vietnam sau Irak.

Străzile Guernicăi erau pline, se spune, nu numai cu soldați și civili republicani care fugeau în derută, dar și cu oameni ieșiți la cumpărături pentru că era zi de târg. Chiar și în mijlocul celui mai teribil război, fermierii trebuie să-și vândă produsele, iar oamenii trebuie să se hrănească și, cum trupele terestre naționaliste erau încă la kilometri buni distanță, nu exista nici un motiv să se creadă că

orașul urma să devină, atât de curând, ținta unui atac. Era o presupunere pe care nici o altă populație civilă nu mai avea să-și permită să o facă. Primele aparate Ju-52 germane au apărut deasupra orașului în jur de ora patru și jumătate după-amiaza. Bombele au început să cadă asupra pieței și podului de la intrarea în oraș. Atacul a continuat vreme de câteva ore, piloții germani utilizând incendiile deja existente ca puncte de reper și, în consecință, aruncând și mai multe bombe asupra centrului orașului. După ce bombardierele și-au încheiat misiunea, au venit avioanele de vânătoare care au măturat străzile, de la mică înălțime, cu rafale de mitralieră.

Cifra victimelor de la Guernica este și astăzi, la mai bine de șaizeci de ani, discutată. Numărul estimat al morților variază între trei sute și o mie șase sute (dacă această ultimă cifră este adevărată, ea reprezintă aproape un sfert din populația orașului). Pare să existe un consens asupra faptului că 70% din oraș a fost distrus.[11] La acea vreme, Franco a negat raidul sau că, dacă acesta s-ar fi produs totuși, forțele aeriene republicane puteau fi acuzate în vreun fel. La sfârșitul anilor 1950, asul aviației germane, Adolf Galland, participant la raid, descria Guernica drept „o greșeală regretabilă... care avea să fie repetată de nenumărate ori în timpul celui de-al Doilea Război Mondial". Lumea era pe cale să afle că războiul aerian – adică ființe umane vulnerabile, zburând la viteze mari, la mari înălțimi și atacând ținte dificil de identificat și chiar de găsit – era, în special, supus erorilor și că acestea din urmă puteau avea consecințe cu adevărat teribile.

Și, după cum aveau să afle mai târziu deopotrivă ziariștii și istoricii, aceste erori nu aparțineau numai planificatorilor sau echipajelor ori afirmațiilor mincinoase ale „purtătorilor de cuvânt oficiali". Și dacă, pentru cei care le lansau, atacurile aeriene nu reprezentau decât o muncă de-o clipă făcută în condiții de vizibilitate redusă, pentru oamenii de la sol, ele reprezentau un amestec inimaginabil de oroare, frică și pierderi: toate accidentele de mașină, incendiile și loviturile care puteau fi imaginate, toate combinate într-un singur lucru. Astfel, este de înțeles că atunci când, mai târziu, martorii oculari au fost intervievați, relatările lor au fost

foarte diferite; „faptele" pe care le citează (și care sunt preluate apoi de articole de presă, de buletine de știri și de monografii istorice) se dovedesc a fi false, în mod obiectiv, sau se descoperă că amintirile lor sunt eronate sau au fost „alterate" fiind amestecate cu informații primite din exterior.

Un istoric german din Dresda a vizitat Guernica mulți ani mai târziu, însoțit de un coleg spaniol. Germanului i s-a făcut cunoștință cu un bătrân care se aflase în oraș în momentul bombardamentului și care a început să povestească detaliat, cu înflăcărare și foarte emoționant, raidul aerian. După ce s-au despărțit de acesta, istoricul spaniol a zâmbit și a spus că foarte puțin din ceea ce spusese martorul era adevărat. Mințea, deci? Bineînțeles că nu. Le povestise celor doi tineri experiența *sa* din 26 aprilie 1937, aminitirile *sale,* Guernica *sa,* și din acest punct de vedere tot ceea ce spusese reprezenta adevărul absolut *pentru el.* Pentru individ, memoria este adevărul (altfel cum ar avea sens o viață de amintiri?), dar pentru istoric este doar un factor ce trebuie echilibrat, verificat și văzut ca parte a unui întreg.[12]

Faimosul tablou al lui Picasso, *Guernica*, nu citează nici un fel de cifre, nu dă detalii și, cu toate acestea, spune totul. Dezvăluie dincolo de toate groaza, frica și realitatea malefică și nenaturală a iadului uman din acea zi. Mama/victima, transfigurată de îngrijorare, privește neputincioasă, cu mimica brutal distorsionată a o sută de *pietà* zugrăvite, spre cerurile de unde nenumărate generații înaintea ei au așteptat nu distrugere, ci mântuire. Dar lucrurile nu mai stau așa. În acea clipă, cunoscutul și mult iubitul oraș se afla acolo, așa cum se aflase timp de sute de ani, modelat de peisajul din jur și modelându-l. Este amenințat, dar trupele inamice sunt încă la o distanță considerabilă, după standardele tradiționale. Există suficient timp pentru cei care doresc să rămână ca să cumpere și să vândă și pentru cei care vor să scape peste râu și să-și continue drumul. Apoi apar avioanele și câteva ore mai târziu orașul dispare, se transformă în ruine, iar printre ele se găsesc sute de morți, răniți și oameni traumatizați pentru totdeauna.

Soldații lui Franco au sosit, la două zile după raid, pentru a ocupa ruinele. În curând, Legiunea Condor avea să recidiveze prin

bombardarea centrelor Madridului și Barcelonei, în încercarea de a descuraja rezistența încăpățânată a cetățenilor acestora în fața lui Franco. Un alt experiment care avea să fie utilizat de nenumărate ori în anii următori. Japonezii își folosiseră deja tot mai puternica aviație militară pentru a bombarda orașele chineze în timpul războiului lor împotriva regimului lui Thang Kai-Chek, iar rezultatele fuseseră devastatoare. La sfârșitul anilor 1930, devenea astfel clar că, indiferent ce rezerve ar fi putut manifesta oamenii politici și alegătorii din statele democratice în problema utilizării forței aeriene pentru a ucide în număr mare civili din aglomerări urbane, acest lucru se întâmpla deja și avea să continue să se întâmple, atâta vreme cât războiul în sine nu putea fi prevenit.

Și nu a putut fi.

9

Spune-mi Meier

La numai câteva ore de la invadarea Poloniei, pe 1 septembrie 1939, Franklin Delano Roosevelt, președintele Statelor Unite, țară neutră, a făcut un apel la combatanți pentru a limita bombardamentele la ținte strict militare. Britanicii și francezii au aderat la planul președintelui a doua zi (2 septembrie). Germanii au așteptat. În cele din urmă, după ce trupele lor au ajuns la porțile Varșoviei (care, astfel, a devenit o „țintă militară" pentru care acordul nu avea aplicabilitate), și-au dat consimțământul pe 18 septembrie.

Au existat câteva raiduri britanice lipsite de eficiență asupra unor baze navale germane importante, Kiel și Wilhelmshaven, dar, în esență, în acea iarnă a „războiului ciudat", ambele tabere și-au respectat angajamentul. Le convenea. Britanicii își puteau dezvolta capacitatea de producție și își puteau aproviziona forța expediționară pe care o desfășuraseră în Franța, fără să fie nevoiți să se îngrijoreze constant de posibilitatea unor atacuri aeriene germane asupra Londrei sau a altor orașe importante. Chiar și în 1938, în ciuda dezvoltării rapide a RAF, care și-a triplat capacitatea între 1934 și 1939, a dezvoltării unor noi modele, foarte promițătoare, de avioane de vânătoare și, mai ales, în ciuda punerii în funcțiune a revoluționarului sistem radar defensiv pe coastele dinspre continent, punctul de vedere oficial rămânea dominat de formula premierului Baldwin, rostită în 1932: „Bombardierul va trece întotdeauna".[1] Autoritățile se

temeau că după o primă săptămână de raiduri asupra Londrei – capitală foarte vulnerabilă – ale Luftwaffe, puteau rezulta până la 150 000 de victime.[2] Teama publicului englez de distrugerea venită din cer a fost stimulată nu numai de buletinele de știri despre raidurile asupra orașelor din Spania, China sau Polonia, dar și de filmele de ficțiune precum *Thing to Come,* a căror temă principală era un eventual război apocaliptic și distrugerea la scală globală.

Cu toate acestea, publicul britanic părea să fie împărțit în două tabere. Ca urmare a atacurilor asupra porturilor din nordul Germaniei, din prima săptămână a lui septembrie, guvernul a ordonat RAF să se concentreze asupra unei operațiuni cu numele de cod Nickel, care consta, în întregime, din aruncarea unor mari cantități de manifeste deasupra provinciilor occidentale ale Germaniei. Dacă tehnicile de bombardament erau încă într-o fază incipientă, același lucru se putea spune și despre capacitatea RAF de a distribui literatură subversivă. Pachetele de forma unei cărămizi conțineau fiecare câte o mie cinci sute de manifeste legate cu o bandă de cauciuc. Acestea erau, la rândul lor, puse în grupuri de câte douăsprezece și legate cu sfoară. Deasupra „țintei", un membru al echipajului trebuia să-și facă loc pentru a tăia sforile și a arunca pachetele prin locașul pe unde erau lansate semnalele luminoase. Odată aruncate, ideea era că manifestele vor fi eliberate din legăturile de cauciuc de curentul creat de avion. Și vor pluti spre sol răspândindu-se pe o suprafață destul de mare. Unul din primele manifeste ale Operațiunii Nickel surprinde foarte bine atmosfera:

> Germani, nu sunteți inamicii noștri... nu aveți mijloacele de a purta un război de durată. În ciuda fiscalității împovărătoare, sunteți în pragul falimentului. Resursele noastre și cele ale aliaților noștri, resurse de oameni, armament și provizii, sunt imense. Suntem prea puternici pentru a putea fi învinși prin lovituri decisive și, cu siguranță, vom rezista mai mult decât voi. Germani, puteți, dacă doriți, să cereți pacea oricând.

Ideea că „germanii" erau capabili să „ceară" ceva, chiar și lipsit de importanță, după vara lui 1933 era aproape înduioșătoare. Un alt

manifest, aruncat deasupra Berlinului la începutul lui octombrie 1939, adopta tactica presei de scandal:

> Göring, cel pe care Hitler l-a numit succesorul său, are în străinătate o avere de nu mai puțin de 30 030 000 de mărci.
>
> Goebbels deține la Buenos Aires, Luxemburg și Osaka, în Japonia, frumoasa sumă de 35 960 000 de mărci.
>
> Ribbentrop este cel mai bogat dintre toți, întrucât o sumă de 38 960 000 de mărci a fost investită în numele lui în Olanda și Elveția...
>
> Himmler (conducătorul Gestapoului), care veghează ca un vultur ca nici un german să nu scoată mai mult de zece mărci peste granița, a scos el însuși ilegal din țară suma de 10 555 000 de mărci...
>
> Aceștia sunt conducătorii voștri![3]

După cum scriitorul și artistul de cabaret Noël Coward remarca, cu sarcasmu-i caracteristic, toate acestea începeau să semene cu o campanie prin care se urmărea ca germanii să moară de plictis. „Dar avem timp pentru așa ceva?", se întreba el cu mâhnire.[4]

Și cum zilnic soseau relatări despre orașele poloneze distruse, au apărut și protestele împotriva menținerii unei forțe aeriene atât de costisitoare, într-o stare de inactivitate cvasicompletă, dar guvernul a refuzat să ordone operațiuni importante de bombardament. Poate că adevărata intenție era, cu tot respectul pentru Coward, să se câștige cât mai mult timp, întrucât fiecare lună permitea fabricilor britanice să producă tot mai multe bombardiere și avioane de interceptare, menite să reducă decalajul dintre aparent invincibila Luftwaffe și RAF. Guvernul a început, încă de timpuriu, să sublinieze că toate acestea nu erau simple misiuni de răspândire de manifeste, ci misiuni de recunoaștere, care urmăreau să descopere punctele slabe ale inamicului.

Și se prea poate ca războiul împotriva Poloniei să fi fost *Blitzkrieg*-ul prin excelență, dar iarna dintre 1939 și 1940 a fost martora așa-numitului *Sitzkrieg* (războiul statului degeaba). Forțele anglo-franceze, desfășurate pe fortificațiile de pe Rin și Linia Maginot, au petrecut o iarnă glacială privindu-și de la distanță

oponenții germani victorioși și întrebându-se, poate, dacă promisiunea de a acorda ajutor Poloniei fusese o idee chiar atât de bună. Cam în acel moment, când i s-a cerut să aprobe un plan de bombardare și incendiere a Pădurii Negre, se spune că ministrul britanic Sir Kingsley Wood a replicat (deși relatarea e probabil apocrifă): „Știți că e vorba de o proprietate privată? Ei, după asta o să-mi cereți să bombardez Essenul!" Și tot în acea perioadă, mareșalul Göring, as al aviației în Primul Război Mondial și fondator-comandant al Luftwaffe, a făcut una din cele mai cunoscute și probabil cele mai nefericite remarci ale sale: „Dacă un singur avion inamic ajunge deasupra teritoriului Reichului, îmi puteți spune Meier" – ceea ce ar însemna „sunt unchiul unei maimuțe!"

„Războiul ciudat" a luat sfârșit în aprilie 1940, odată cu ofensiva germană încununată de succes din Norvegia, unde dominația aeriană a Luftwaffe asupra Mării Baltice a permis utilizarea trupelor aeropurtate și furnizarea de sprijin aerian, în condiții aproape ideale, trupelor transportate pe mare. Un alt element-cheie a fost reprezentat de gradul înalt de coordonare dintre forțele terestre și aeriene, prin intermediul radioului (tehnici cu mult mai avansate decât cele ale anglo-francezilor, puse la punct în primul rând de Wolfram von Richthofen, în perioada în care activase ca șef de Stat Major pentru trupele din Spania). A urmat atacul asupra Franței și a Țărilor de Jos, o lună mai târziu, și se părea că Luftwaffe era pe cale să se transforme într-o legendă a invincibilității, echivalentul aerian al grenadierilor prusaci ai lui Frederick cel Mare.

Propaganda abilă a sporit și ea prestigiul forțelor aeriene germane. Două filme propagandistice importante făcuseră înconjurul lumii în acea primă iarnă a conflictului, ambele fiind dedicate campaniei din Polonia. Amândouă încercau să transforme Luftwaffe într-un instrument glorios, imbatabil și cumplit de eficient, al voinței naționale germane. Primul dintre ele, *Feuertaufe (Botezul focului),* prezenta rolul aviației în căderea Varșoviei și nu făcea nici un efort de a ascunde cât de distructive puteau fi bombardierele germane. În al doilea, *Kampfgeschwader Lützow* (*Escadrila de luptă Lützow*),

echipajul unui Heinkel 111 coboară în picaj deasupra unei șosele poloneze și nu numai că recunoaște o coloană de etnici germani răpiți, dar reușește să-i distingă de gardienii polonezi lași, dar plini de ei și, în cel mai pur stil al eroilor de cinema, reușesc să îi doboare, fără a vătăma pe germani.[5] Filmul reușea să prezinte și una dintre justificările propagandistice standard ale invadării Poloniei (etnicii germani trebuiau salvați de brutalitatea polonezilor). În același timp, ca și *Feuertaufe*, scotea în evidență, de o manieră mai mult decât exagerată, calitățile supraomenești ale echipajelor Luftwaffe, lansând astfel un avertisment despre ceea ce li s-ar putea întâmpla acelor națiuni suficient de nesăbuite cât să se opună marșului spre putere al Reichului.

Al doilea exemplu al nenorocirilor ce aveau să se abată asupra inamicilor a venit după ce Hitler și-a trimis forțele, fără vreo declarație de război, în bogata, liniștita și tradițional neutra Olandă. Majoritatea punctelor defensive cheie au fost capturate de parașutiștii germani în primele ore de la lansarea atacului-surpriză. Când garnizoana celui de-al doilea oraș olandez ca mărime, Rotterdam – cel mai mare port al țării –, a refuzat să depună armele, Wehrmachtul a trimis bombardierele, distrugând mari părți ale orașului vechi și ucigând sute sau poate mii de civili și soldați deopotrivă. Întrucât Olanda nu se aștepta să fie implicată într-o conflagrație europeană, apărarea și adăposturile antiaeriene erau nesemnificative și acest lucru a contribuit la un număr mai mare de victime decât ar fi fost normal.

Atacul asupra Rotterdamului a devenit faimos, la fel cum devenise cel de la Guernica și la fel cum avea să devină cel asupra orașului Coventry. Germanii au susținut că fusese vorba (din nou) de o greșeală provocată de unele întreruperi în comunicațiile radio și de faptul că, în acel moment, Olanda avea ceasurile fixate cu douăzeci de minute înaintea orei meridianului Greenwich. Britanicii și aliații lor, pentru care atacul asupra Rotterdamului reprezenta o adevărată crimă, dar și un avantaj propagandistic, au arătat că în raid au fost utilizate bombe incendiare, că a fost folosită o forță disproporționată împotriva unui oraș care oricum ar fi capitulat și că Olanda era o țară

tradițional pașnică (cel puțin în ceea ce privește relațiile sale cu statele europene – cei afectați direct de existența întinsului și profitabilului său imperiu din Orientul Îndepărtat ar putea avea o cu totul altă părere). Sosise, evident, momentul de a reconsidera restricțiile adoptate la îndemnul președintelui Roosevelt.[6]

Încercările bombardierelor britanice[7] de a se implica în conflictul terestru, așa cum aviația germană o făcuse cu atât de mult succes în Polonia și Norvegia, au fost dezastruoase. Pe 10 mai, în ziua în care germanii au străpuns liniile aliate, treizeci și două de aparate Fairey Battle, din multe puncte de vedere deja depășite, au fost trimise să atace flancul sudic al coloanelor blindate germane, care înaintau cu rapiditate prin Luxemburg spre granița franceză. Au zburat la joasă altitudine – puțin peste 80 de metri – pentru a evita avioanele de vânătoare germane, dar, în schimb, au fost întâmpinate de un baraj antiaerian devastator. Treisprezece din cele treizeci și două de aparate au fost doborâte, iar restul au fost avariate. A doua zi, un raid matinal al unei formațiuni de vânătoare germane a surprins la sol una din cele două escadrile de bombardiere Blenheim, ceva mai avansate din punct de vedere tehnic. În aceeași zi, opt dintre nefericitele Fairey Battle și-au încercat din nou puterile împotriva blindatelor germane. Șapte au fost doborâte, iar ultimul s-a prăbușit la aterizare. Pe 12 mai, nouă bombardiere Blenheim din Escadrila 139 au plecat în căutarea blindatelor germane aflate pe șoseaua Maastricht–Tongres, menținându-se, de data aceasta, la o altitudine de două mii de metri pentru a evita soarta aparatelor de tip Fairey. Agresivele avioane de vânătoare ale Luftwaffe le-au surprins într-o ambuscadă. Numai două s-au întors. Eșecul eroic a devenit un tipar, fiind însoțit de o rată inacceptabilă de pierderi ai membrilor echipajelor și de aparate. Raidurile împotriva podurilor de pe Canalul Albert, în Belgia (patru din cinci avioane distruse), și împotriva intersecțiilor de drumuri și a podurilor de la Maastricht (paisprezece avioane pierdute din douăzeci și patru) au reprezentat continuarea acestei triste povești.

În numai patruzeci și opt de ore, unitățile de bombardiere ale RAF care operau pe continent își pierduseră jumătate din aparatele

de zbor. Pe 14 mai, avioanele rămase au fost trimise din nou în misiune, la cererea francezilor, în urma unui apel disperat al Înaltului Comandament, pentru a ajuta la blocarea capetelor de pod pe care germanii le stabiliseră peste râul Meuse. Alte patruzeci de Fairey Battle și Blenheim au fost pierdute din cauza antiaerienei sau a avioanelor de vânătoare germane. Astfel, numărul bombardierelor a fost redus la un sfert din cel inițial. Unul dintre supraviețuitori scria despre camarazii săi care, înainte de urcarea în avion și de plecarea într-o misiune în care aveau să se confrunte cu un inamic ce le era superior din orice punct de vedere tehnic, vomitau din cauza fricii sau a epuizării.

Această luptă inegală nu mai putea continua. Câteva zile mai târziu, după alte pierderi dezastruoase, RAF și-a modificat strategia, trecând la bombardamente nocturne. Chiar dacă erau mai puțin exacte, erau în egală măsură mai sigure și pierderile au scăzut dramatic. Eșecul bombardierelor în rolul lor tactic a fost semnificativ în luarea altor decizii din acele zile lipsite de speranță. Statul Major Aerian ajunsese la concluzia că, în eventualitatea în care germanii ar fi invadat Țările de Jos, era momentul „să scoată mănușile". Chiar și când acest lucru s-a întâmplat, oamenii politici au continuat să ezite. Apoi a venit Rotterdamul. A doua zi, Cabinetul de Război a aprobat planul de mult susținut de Statul Major Aerian și Comandamentul Bombardierelor: atacuri împotriva unor ținte germane.

Comandamentul Bombardierelor întreprinsese deja, până în acel moment, raiduri nocturne împotriva unor triaje și a unor noduri de comunicație din interiorul Germaniei, dar numai la vest de Rin (adică imediat în spatele liniei frontului). Decizia de pe 15 mai a permis avioanelor britanice să traverseze linia Rinului în zona industrială a Ruhrului și să bombardeze rafinării sau alte ținte importante foarte vizibile, inclusiv noaptea, precum furnalele și cuptoarele cu cocs, în afară de țintele obișnuite, precum instalațiile de comunicație și transport. Ambițiile RAF erau duble: să demonstreze că putea ataca obiective inamice vulnerabile și, în același timp – sperau ei –, să atragă în lupta defensivă în interiorul

Germaniei forțele Luftwaffe responsabile pentru haosul din Franța. Pentru a realiza acest lucru, RAF a lansat bombe nu asupra unor concentrări de trupe sau a unor fortărețe apărate, ci asupra unor ținte cvasicivile – tipul de ținte a căror legitimitate avea să fie disputată, atunci, dar și mai târziu, la nesfârșit.

Raidul din noaptea de 15 spre 16 mai 1940 a presupus utilizarea unei forțe masive pentru acea vreme, nouăzeci și șase de bombardiere Whitley, Wellington și Hampden. Nu s-a remarcat prin eficacitate. Șaptezeci și opt au primit ca ținte rafinării, dar numai douăzeci și trei au putut raporta identificarea obiectivelor. Șaisprezece aparate – o șesime din total – nu au lansat nici o bombă. Pe de altă parte, numai un avion nu s-a întors la bază, după ce se prăbușise pe versantul unui deal din Franța, pe drumul de întoarcere. Astfel s-a încheiat prima operațiune a Comandamentului Bombardierelor împotriva teritoriului Reichului. E posibil ca atacurile să fi contribuit la ezitările germanilor din timpul evacuării de la Dunkerque, dar impactul a fost minor.

După aceste începuturi lipsite de consecințe și puțin costisitoare aveau să urmeze cinci ani de eforturi, pierderi umane și cheltuieli imense pentru Marea Britanie și aliații săi, dar și cinci ani de suferințe imposibil de descris pentru populația germană.

Întrucât Marea Britanie rămăsese singură în războiul împotriva Germaniei și se pregătea pentru o posibilă invazie, obiectivele principale ale majorității planurilor militare britanice, din timpul acelei veri hotărâtoare a anului 1940, erau de natură defensivă.

La numai o săptămână de la sacrificiul Rotterdamului și de la capitularea orașului în fața germanilor, bombardierele britanice au atacat rafinăriile orașului în încercarea de a împiedica utilizarea lor de către germani. Propaganda Londrei putea deplânge bombardamentul „barbar" al Luftwaffe asupra celui de-al doilea oraș al Olandei, dar războiul era război. În iunie, aparate Blenheim au atacat aerodromurile germane de la Rouen, pe coasta Canalului, de la Amiens și de la Schiphol, în Olanda (locul unde acum se află aeroportul capitalei Amsterdam). Fabrici, în special cele implicate în manufacturarea de echipament aeronautic și în aprovizionarea

industriei de profil, au fost atacate la Bremen (FockeWulf), Gotha (Messerschmitt 110), Deichshausen (Junkers 52) și în Renania, inclusiv la Köln. Au fost vizate și fabricile destinate să producă petrol prin prelucrarea cărbunilor, fabrici construite cu cheltuieli imense de Reich pentru a scoate armata și aviația din dependența de câmpurile petrolifere străine vulnerabile, printre acestea numărându-se cele de la Gelsenkirchen, în Ruhr, și imensul complex de la Leuna, de lângă Halle, în centrul Germaniei. Acesta din urmă a fost „vizitat" de zece ori de aparatele RAF, între jumătatea lui iunie și jumătatea lunii august 1940.

Cu toate acestea, în acel moment, Comandamentul Bombardamentului era în mod clar partenerul mai puțin important în relația cu Comandamentul Aviației de Vânătoare (Fighter Command). Presiunile politice, de la sfârșitul anilor 1930, conduseseră la o transformare a politicii de achiziționare a echipamentului. Guvernul investise imens în noi modele de avioane de vânătoare, ceea ce însemnase o relativă neglijare a aviației de bombardament. Consecințele nefericite ieșiseră la iveală cum nu se poate mai clar în primele zile ale Bătăliei pentru Franța. Totuși, decizia guvernului pare să fi dat roade în timpul Bătăliei Angliei ce a urmat. Avioanele Hurricane și Spitfire, aflate în defensivă sub comanda lui Sir Hugh Dowding și a Comandamentului Aviației de Vânătoare – modele mai recente și mai apropiate din punct de vedere al calității de avioanele germane decât bombardierele britanice contemporane – au respins tentativele Luftwaffe de a câștiga supremația aeriană, împiedicând, în felul acesta, o invazie germană peste Canal.

La mijlocul verii lui 1940, germanii și-au concentrat atacurile asupra aerodromurilor britanice, o tactică eficientă care a fost la un pas – chiar dacă inamicul nu era conștient de acest lucru pe moment – să dea o lovitură fatală aviației de vânătoare a insulei. Apoi, resimțind umilința unui neînsemnat raid al RAF asupra Berlinului – se spune – și sperând să ademenească încăpățânatele Hurricane și Spitfire în apărarea capitalei, conducerea nazistă a ordonat propriilor forțe aeriene să atace ținte din inima Londrei. Este, în general, acceptat că această decizie a reprezentat o eroare strategică din

partea lui Hitler și Göring, cu consecințe pe termen lung. Rezultatele spectaculoase, în termeni de pierderi de vieți și distrugeri materiale, ale raidurilor aeriene asupra orașelor britanice au dat un nou impuls moralului germanilor, i-au alarmat temporar pe inamicii Reichului și i-au impresionat pe neutri, dar în termeni militari nu au reușit decât să înfurie publicul britanic și să încurajeze cererile pentru represalii din partea RAF. Se poate spune că, din unele puncte de vedere, continuarea campaniei de bombardamente reprezenta, de fapt, o recunoaștere a înfrângerii, o alternativă disperată la confruntarea directă și devastatoare cu Comandamentul Aviației de Vânătoare de pe urma căreia, dacă Luftwaffe ar fi ieșit victorioasă, germanii ar fi preluat controlul asupra spațiului aerian al Angliei. Comandamentul Aviației de Vânătoare a supraviețuit. Pierderile suferite în Bătălia Angliei au fost rapid înlocuite de industria aeronautică, industrie care a fost surprinzător de puțin afectată de raidurile germane ce au continuat pe toată durata toamnei și a iernii.

Pentru poporul german, războiul în care se implicase mai degrabă cu ezitări – dacă e să credem relatările altor martori, inclusiv pe cele ale lui Klemperer – se terminase cu un triumf. Mișcările agresive inițiate de Hitler păreau să fi dat rezultate. Nu există nici o îndoială că popularitatea sa era imensă, chiar și în rândurile germanilor care până atunci fuseseră sceptici.

Al Treilea Reich guverna victorios peste o zonă care se întindea de la granițele Spaniei, până la frontiera vestică a Ucrainei. Și dacă britanicii nu puteau fi înfrânți, cu siguranță era posibil să-i izolezi în insulele lor și să-i forțezi mai târziu să ceară pacea. Germania își învinsese inamicul tradițional, Franța, și îi alungase pe englezi pe mica lor insulă. Era exact opusul situației din 1918 și germanii se aflau în tabăra învingătoare.

Războiul luase sfârșit. Așa credeau majoritatea germanilor. În fond, ce altceva puteau face Churchill și comandanții săi în afară de a cere pace? Populația civilă a Reichului avea să afle la un moment dat, dar nu acum.

Dresda și alte centre de comandă ale Wehrmachtului din centrul și estul Germaniei fuseseră importante puncte de plecare în acțiune de anexare a teritoriului Cehiei și pentru invadarea Poloniei, dar, spre deosebire de centrele industriale din vestul Germaniei, nu suferiseră de pe urma raidurilor aeriene. Pentru cetățenii fericiți, încălziți de soarele de vară, ai Florenței Germaniei, tot ceea ce conta, în acea clipă, era că războiul fusese câștigat – și așa se părea – și că fusese câștigat cu un preț minim.

La sfârșitul lui iulie 1940, soldații Wehrmachtului invincibil începeau să se întoarcă la casele lor, în orașe care îi primeau ca pe niște eroi, dar care arătau ca în vreme de pace.[8] Pe 9 august 1940, populația Dresdei a ieșit pe străzi în ciuda caniculei pentru a privi întoarcerea Regimentului 4 infanterie Saxonia-Dresda și a urmări unitatea mărșăluind pe străzile orașului și intrând în formație în vechea piață pavată cu piatră – Altmark. Parada a reprezentat, după cum notează un istoric, „un punct de referință de netăgăduit în viața orașului... Sute de mii de privitori – tineri și bătrâni – stăteau pe trotuare și ovaționau. La fel ca și soldații, sperau că războiul era practic terminat".

Două săptămâni mai târziu, în noaptea de 25 august 1940, RAF a bombardat Berlinul. În ciuda distrugerilor neînsemnate, Goebbels a susținut că se născuse „o ură colosală împotriva englezilor". Pentru șeful propagandei naziste, consecințele nu erau tocmai negative, de vreme ce „acum Berlinul este și el în mijlocul războiului și ăsta e un lucru bun".[9]

Alte raiduri britanice asupra Berlinului aveau să urmeze în acele ultime zile ale verii și în toamnă, chiar dacă, în realitate, erau mai degrabă simbolice. Pe 11 septembrie, Goebbels nota în jurnalul său, în primul rând pentru a jubila pe marginea atacurilor aeriene germane asupra Londrei:

> Relatările de la Londra sunt îngrozitoare. Un infern de o amploare de neimaginat. Orașul a ajuns să semene cu iadul. Este deja posibil să întrevezi semne ale deteriorării moralului. Cât va mai rezista acest oraș cu opt milioane de locuitori? Nu avem alte exemple după care să judecăm... întrebarea este: poate fi Londra

> îngenuncheată în acest fel? Aș spune că da. Dar trebuie să avem răbdare și să atacăm, să atacăm!

La polul opus, notițele din dimineața aceleiași zile sunt dedicate raidului RAF asupra Berlinului din noaptea anterioară, ultimul din cele câteva inițiate după 25 august. Este o capodoperă de oportunism cinic.

> Atac asupra cartierului ce cuprinde clădirile guvernamentale. Poarta Brandenburg, Academia de Arte și Reichstag, lovite. Nimic serios, dar am grijă ca întreaga chestiune să primească o mână de ajutor. Cu ajutorul unor bombe incendiare false. Wodarg (unul din asistenții lui Goebbels – n.a.) a fotografiat imediat totul. Splendid instrument propagandistic.[10]

Atât de ineficiente erau eforturile britanice împotriva teritoriului german, în toamna lui 1940, încât Goebbels se simțea obligat să recurgă la falsificarea „atrocităților" pentru a mobiliza publicul german. Erau vremuri spre care conaționalii săi aveau să privească înapoi cu nostalgie, când lunile s-au transformat în ani și a devenit evident că războiul nu luase sfârșit.

10

Blitz

Și poate că forțele terestre germane defilau pe teritoriul german, oferindu-le compatrioților iluzia păcii, dar campania aeriană a Luftwaffe împotriva Marii Britanii a continuat aproape fără întrerupere în iarna 1940–1941.

În seara de 14 noiembrie 1940, circa 515 bombardiere germane au depășit linia coastei engleze, îndreptându-se spre interior, către zona industrială a țării, Midlands. Două treimi dintre atacatori aparțineau celei de-a treia flote aeriene a Luftwaffe, restul, unui grup de deschizători de drum de elită, Kampfgruppe 100. Era o noapte senină cu lună plină. Numele de cod al raidului: Operațiunea Sonata Lunii.

Aparatele aparținând KG 100, ale cărui Heinkel 111 fuseseră desemnate să conducă atacul, urmau raza unui nou instrument de orientare dezvoltat de germani cunoscut drept X-Gerät. Acesta funcționa sub forma unui sistem de semnale radio emise de două stații aflate pe coastă, una la Cherbourg și cealaltă la Calais, semnale care se intersectau. Instrumentul permitea avioanelor nu numai să identifice ținta cu o precizie de câteva zeci de metri, de la sute de kilometri, dar, în egală măsură, prin stabilirea unei conexiuni între funcționarea unor ceasuri speciale aflate în fiecare avion și o serie de semnale declanșate automat, reprezenta un sistem primitiv de țintire automată.

Acest X-Gerät era o invenție extrem de inteligentă, dar, ca în cazul tuturor invențiilor care au avut legătură cu războiul aerian, inamicul a început rapid să găsească modalități de contracarare. În acea noapte, britanicii (ajutați poate de capacitatea lor de a descifra mesajele codificate ale inamicului sau beneficiind, pur și simplu, de pe urma unei interceptări norocoase) au reușit să identifice razele și se pregăteau să le bruieze, astfel încât să-i dezorienteze pe germani. Din nefericire, ca urmare a unei erori umane, nu au fost suficient de aproape de frecvența X-Gerät pentru a-și pune în aplicare planul în totalitate. Semnalul a rămas suficient de puternic, astfel încât navigatorii germani l-au putut urma, condamnându-și, în felul acesta, ținta la o soartă care, asemenea celor ale Rotterdamului, Varșoviei și Guernicăi, avea să se întipărească în memoria colectivă a lumii.

Orașul Coventry, aflat la sud de Birmingham, fusese un centru urban important vreme de mai bine de un mileniu. Lady Godiva, soția contelui anglo-saxon Leofric de Mercia, călărise goală un cal alb pe străzile orașului pentru a protesta împotriva taxelor împovărătoare cerute oamenilor de rând. Ca răspuns, se spune că Leofric ar fi anulat toate taxele cu excepția celei impuse pe cai. Acesta din urmă a fondat, pe locul unei mănăstiri jefuite de danezi, o mănăstire benedictină a cărei biserică, dedicată Sfintei Maria, a devenit în Evul Mediu catedrală, în vreme ce orașul a devenit scaun al episcopiei de Coventry și Lichfield. Urbea a prosperat de pe urma comerțului cu lână, ale cărui baze fuseseră puse de benedictini, și mai târziu din negoțul cu țesături de mătase, chiar dacă vechea catedrală a căzut în ruină după Reformă, când mănăstirea a fost desființată, iar scaunul episcopal a fost transferat la Lichfield. Abia în 1918 a fost restabilit, iar vechea biserică gotică St Michael – o clădire recunoscută drept unul din cele mai frumoase exemple de arhitectură gotică din Europa – a fost desemnată drept catedrală, ceea ce, conform regulilor britanice, a permis orașului Coventry să se definească drept un centru important. În acel moment, comerțul cu mătase era de domeniul trecutului, la fel cum de domeniul trecutului era și industria producătoare de ceasuri, care luase avânt în secolul al XVIII-lea. Asemenea unei mari părți a zonei sudice a

Angliei, Coventry a devenit un centru al industriei ușoare și al construcției de mașini, de pe porțile fabricilor sale ieșind biciclete, autovehicule, motoare de avion și – în mod profetic –, după 1900, muniții.

Coventry, un oraș cu peste 320 000 de locuitori, era, în consecință, conform reglementărilor sumare care existau în acest domeniu, o țintă întemeiată a bombardamentului aerian. Era, de asemenea, adevărat că, în contrast cu multe centre industriale, dar asemănător multor orașe din Midlands, multe din fabricile și atelierele din Coventry erau de mărime mică sau mijlocie și erau localizate în vechiul centru al orașului, înghesuite printre și în spatele caselor construite pe jumătate din lemn și al aleilor întortocheate. În lunile iulie și august, orașul fusese ținta unor atacuri aeriene sporadice care uciseseră câteva zeci de locuitori și, memorabil, distruseseră un splendind cinematograf nou, inaugurat chiar înainte de război. A doua zi, trebuia să înceapă să ruleze *Pe aripile vântului*.

Ca multe alte raiduri aeriene din vreme de război, care au dat rezultate notabile și au rămas astfel în memoria colectivă, Coventry a ilustrat utilizarea unei metode inovatoare – X-Gerät. În acest caz însă, se pare că au existat trei inovații, nu doar una. A doua procedură nouă a fost utilizată la 19.20, când treisprezece Heinkel 111 au lansat o combinație de dispozitive incendiare și semnale luminoase dotate cu parașute deasupra zonei-țintă. Pe măsură ce dispozitivele incendiare, încărcate cu un amestec pe bază de fosfor, se apropiau de sol, produceau explozii de scântei, asemănătoare unor artificii pe bradul de Crăciun. Această metodă de semnalizare a obiectivului a fost copiată și folosită de ambele tabere pe durata întregului război – mai ales de către RAF, în februarie 1945. Ultima inovație, cea mai distrugătoare, a fost utilizarea, alături de tradiționalele bombe explozive, a câtorva așa-numite mine aeriene și a unor cantități imense de bombe incendiare. Intențiile Luftwaffe din această noapte de noiembrie luminată de lună nu puteau fi decât foarte evidente: planul său era să incendieze orașul Coventry.

La 19.30, după ce dispozitivele cu fosfor au fost lansate pentru a delimita obiectivul, a sosit primul val al flotei de bombardiere. Venise momentul să fie adăugate bombe explozive. Acestea erau destinate să distrugă rețeaua de alimentare cu apă, rețeaua electrică și de telefonie. Apoi era vizat sistemul de transport. Imensele cratere de pe străzi urmau să împiedice accesul mașinilor de pompieri în centrul orașului, în a doua etapă a atacului. Timp de o oră, bombardierele au zumzăit pe deasupra orașului lansând neîncetat bombe incendiare (tipurile obișnuite încărcate cu magneziu și petrol), deasupra imensului foc care mistuia așezarea.

În jur de ora opt, prima bombă a penetrat acoperișul catedralei, unde Provost Howard, preotul paroh, Jock Forbes, maistrul zidar al bisericii, și doi tineri făceau de pază. Au urmat apoi o a doua și o a treia bombă. Au fost chemați pompierii, dar aceștia nu păreau să se grăbească prea mult. Două din bombele incendiare au fost stinse înainte ca focul să se extindă, dar a treia s-a strecurat deasupra orgii principale, în spațiul dintre tavanul înalt și acoperiș, unde tot felul de resturi, inclusiv cuiburi uscate, au oferit materialul combustibil excelent. A fost primul incendiu serios din catedrală. În mod uimitor, mica unitate de pompieri a reușit să-l controleze utilizând pompe manuale și găleți.

Dar, în tot acest timp, cădeau alte bombe, provocând alte incendii. Părintele Howard descria disperarea celor care se luptau cu flăcările:

> A căzut un alt val de bombe incendiare și se părea că patru dintre ele au lovit acoperișul Girdlers' Chapel, deasupra capătului ei estic. Au fost văzute flăcări în pivniță. Deasupra, pe acoperiș, fumul ieșea prin trei găuri și puteau fi văzute flăcările. Eforturile tuturor s-a concentrat asupra acestor incendii, dar, în condițiile în care rezervele noastre de nisip, apă și forță fizică se diminuau, nu am reușit să facem mare lucru; focul a câștigat teren și, în cele din urmă, am fost nevoiți să renunțăm.[1]

Aproape fiecare stradă din centrul orașului Coventry era acum în flăcări. Cartierul General al brigăzii de pompieri fusese el însuși lovit în plin și incendiat, ceea ce explica întârzierile. Au fost lovite

și incendiate și alte clădiri-reper, precum Spitalul Warwickshire, care fusese evacuat în grabă, fiind lăsate în urmă doar cincisprezece femei în secția de ginecologie considerate netransportabile și, într-o altă aripă, o duzină de pacienți cu fracturi, care stăteau neputincioși în paturi cu picioarele în ghips suspendate de tavan. Printr-o gaură imensă din acoperiș (o bombă lovise biroul asistentei-șef), pacienții puteau vedea sinistra lumină stacojie degajată de orașul în flăcări și avioanele germane zburând în cerc pe deasupra.[2]

În lipsa asistenței brigăzii de pompieri, micul grup de amatori care încerca să salveze catedrala nu putea decât să eșueze. Când, în cele din urmă, profesioniștii au sosit, au descoperit că nu aveau suficientă apă pentru furtunurile lor întrucât conductele principale fuseseră lovite – exact cum speraseră cei din Luftwaffe. Înfricoșător, dar, după ce corpul principal al bisericii s-a prăbușit, turla a rămas în picioare, clopotele continuând să bată la fiecare oră. Apoi, după miezul nopții, sistemul care susținea clopotele s-a dezintegrat și acestea au amuțit. Incendiul generalizat care mistuia orașul nu putea fi nici el controlat. Aproape șaizeci de mii de clădiri au fost distruse sau avariate în acea noapte, patruzeci de hectare din suprafața construită a orașului. În total, germanii lansaseră cinci sute de tone de bombe explozive, treizeci de mii de bombe incendiare, cincizeci de mine terestre dotate cu parașute (cutii mari de metal care coborau încet și silențios și explodau la mică distanță de sol) și douăzeci de mine incendiare cu petrol. Era un război de anihilare dus la un nou nivel. Pentru ceea ce se întâmplase, germanii au inventat o nouă expresie, una utilizată cu mândrie și în glumă: după acest moment, despre orice oraș care era distrus într-o proporție comparabilă se spunea că a fost *coventriert* – coventrizat.

Existau și limite pentru ceea ce Luftwaffe putea realiza. Aparatele germane, cu două sau trei motoare, concepute deopotrivă pentru sprijinirea trupelor terestre și pentru misiuni strategice, nu puteau transporta decât o încărcătură relativ mică. Raidul asupra orașului Coventry, asemenea altor atacuri aeriene germane importante care au vizat obiective britanice, a fost, în esență, un

bombardament în schimburi. Avioanele inamice trebuiau să zboare trei sute cincizeci de kilometri înapoi spre bazele din Franța, pentru a fi reîncărcate cu bombe. Fapt care însemna că în bombardament apăreau intervale de respiro care, în ciuda haosului, permiteau celor de la sol să încerce să stingă incendiile și să evacueze civilii. Atacul nu a atins apogeul decât aproape de miezul nopții – la patru ore și jumătate după ce deschizătorii de drumuri din KG 100 marcaseră obiectivul pentru prima dată. Bombardierele au continuat să sosească până la primele ore ale dimineții, iar semnalul de sfârșit al raidului a venit abia la șase și un sfert, la mai bine de unsprezece ore de la prima alarmă.

Astfel, în ciuda numărului imens de clădiri și de spații industriale distruse, în acea noapte au murit în total 568 de civili din Coventry[3] – dezintegrați de explozii, asfixiați și în primul rând arși, astfel încât multe dintre cadavre nu au putut fi identificate.

Oricât de îngrozitoare ar fi fost efectele incendiului, numărul victimelor a fost relativ mic, în comparație cu cazul Varșoviei și chiar cu cel al Rotterdamului (în funcție de cifrele pe care dorim să le credem), și nesemnificativ, în comparație cu ceea ce avea să se întâmple în etapele finale ale conflictului. Slabă consolare pentru rudele victimelor și pentru publicul britanic scandalizat, dar mesajul despre fezabilitatea uciderii în masă cu ajutorul focului era înfiorător de clar, după cum clară era și identitatea expeditorului: Luftwaffe.

Faptul nu însemna că acest raid sau alte atacuri germane asupra orașelor britanice fuseseră „perfecte". După cum avea să observe cu multă detașare după război un observator profesionist:

> Așa cum au făcut-o și în cazul *Blitz*-ului împotriva Londrei, germanii au ratat în mod repetat șansa... de a incendia orașele noastre printr-un atac concentrat. Coventry era un obiectiv concentrat spațial, dar nu a existat o concentrare din punct de vedere temporal...[4]

Autorul era Arthur (ulterior Sir Arthur) Travers Harris, cunoscut, de asemenea, și ca „Bombardierul" sau „Măcelarul" Harris. În acel moment, știa exact despre ce vorbea. Până la începutul acelei

toamne fusese comandantul Grupului 5 din cadrul Comandamentului Bombardierelor, având cartierul general în Lincolnshire. În momentul raidului asupra orașului Coventry, Harris era adjunctul șefului Statului Major Aerian, o funcție de birou din cadrul Ministerului Aerului. Peste numai o lună, avea să fie martorul unui alt raid german important, de data aceasta la Londra.

În jur de ora șapte, în seara lipsită de lună a zilei de duminică, 29 decembrie 1940, bombardierele Luftwaffe s-au grupat deasupra City-ului londonez – centrul istoric unde sunt concentrate majoritatea monumentelor de arhitectură și a celor mai vechi clădiri. Obiectivul era marcat pe hărțile echipajelor ca zona-țintă „Otto". Razele de ghidare stabilite anterior pentru a se intersecta deasupra docurilor au fost redirecționate pentru a se întâlni exact acolo. Deschizătorii de drumuri din KG 100 au început să lanseze dispozitivele incendiare speciale – mai mult de zece mii chiar și în cazul acestei prime etape de delimitare a țintei – și, în momentul sosirii forței principale, zona era deja cuprinsă de incendii. Au fost implicate în total 136 de avioane și, pentru că operau la mai mică distanță de bazele lor din Franța – mult mai mică decât în cazul orașului Coventry –, puteau economisi combustibil și puteau oferi mai mult spațiu bombelor, majoritatea acestora fiind incendiare.

Autoritățile nu reușiseră, până în acel moment, să pună la punct o rețea coerentă de supraveghere a incendiilor, iar apa Tamisei ajunsese la un nivel minim. Pompierii erau obligați să facă mari eforturi pentru a parcurge noroiul înghețat și adânc în încercarea de a-și duce furtunurile până la sursele de apă. Cel mai important însă, fiind duminică, City-ul se golise de lucrătorii care umpleau în timpul săptămânii de lucru clădirile de birouri. Numărul de rezidenți din zonă era redus și, altfel, nu existau prea multe persoane care să ajute în lupta împotriva sutelor și chiar a miilor de mici incendii care izbucniseră odată cu căderea primelor bombe incendiare. Bombele incendiare individuale erau, în general, ușor de stins cu ajutorul unei găleți de nisip, iar focul putea fi stins cu o pompă manuală. Numărul imens de asemenea dispozitive lansate în timpul unui raid important

era cel care făcea imposibilă stingerea lor, până nu era prea târziu și nu izbucneau incendii mai mari. În City exista o dificultate în plus: multe din clădirile goale erau încuiate.

În acea noapte, Londra a pierdut opt biserici construite de Sir Christopher Wren*, precum și superba Guildhall** datând din secolul al XV-lea. Focul a făcut ravagii și pe străduțele și aleile înguste din jurul Paternoster Row, vechiul centru al tiparului și comerțului cu cărți, situat nu departe de catedrala St Paul. Operele lui Shakespeare și ale multor altor scriitori britanici au fost tipărite pentru prima dată aici. Toate clădirile vechi și pitorești din zonă au fost distruse împreună cu mii și mii de cărți valoroase și alte materiale tipărite. Și, pentru că această parte a City-ului era foarte înghesuită și asemănătoare unui labirint, manevrarea mașinilor de pompieri și a echipamentelor de stingere a incendiilor era extrem de dificilă. Rezultatul a fost că focurile mai mici s-au unit, formând un incendiu uriaș care a acoperit mai mult de un kilometru pătrat și care a fost denumit oficial „incendiu de mari proporții". A fost momentul în care Londra s-a aflat cel mai aproape de ceea ce avea să fie cunoscut drept furtuna de foc.

O relatare din timpul războiului descria acea noapte, considerată de mulți a fi cea mai dură din întreaga campanie germană de bombardamente asupra Londrei:

> Dar chiar dacă flăcările se prelingeau pe zidurile sale, în vreme ce clădirile de pe ambele părți ale Churchyard erau cuprinse de flăcări, un vânt dinspre nord și pompierii au salvat catedrala [St Paul]. Cincisprezece bombe au căzut deasupra clădirii istorice Guildhall și au fost stinse rapid de personalul ARP [Air Raid Precautions]. Un incendiu scăpat de sub control, de pe Gresham Street, s-a întins la biserica St Lawrence Jewry, care era încuiată și nesupravegheată, iar de la clopotnița acesteia au sărit scântei pe acoperișul Guildhall. Printre clădirile faimoase care au fost distruse s-au numărat biserica din St Bride's Fleet Street; Christ Church, din

* Arhitect, matematician și astronom englez (1632–1723), cel care a proiectat catedrala St Paul (n.tr.)

** Clădire a cărei construcție a început în 1411 și care, în zilele noastre, este singurul edificiu nonreligios de piatră din City, mai vechi de 1666, când Londra a fost devastată de un puternic incendiu (n.tr.)

> Newgate Street, și șase alte biserici proiectate de Wren; Girdlers' Hall și Barbers' Hall; Cathedral Chapter House; casa dr. Johnson din Gough Square; Trinity House de pe Tower Hill... Când City-ul s-a întors la muncă, luni dimineață, întreaga zonă de la nord de catedrala St Paul, inclusiv Paternoster Row, Amen Corner, mari părți din Newgate Street și Cheapside și apoi spre nord, de-a lungul Wood Street, se transformase în ruine fumegânde.[5]

Marele atac asupra City-ului londonez fusese planificat ca o operațiune de nouă ore, care ar fi putut produce mult mai multe pagube, dar care, de fapt s-a încheiat după numai trei ore. Un plafon dens de nori s-a format deasupra bazei din nordul Franței de unde decolau bombardierele, ceea ce a făcut imposibile realimentarea aparatelor și revenirea lor deasupra țintei, așa cum fusese planificat. Vremea s-a înrăutățit pe parcursul nopții. La un moment dat, a început să ningă și întreaga flotă germană de bombardiere a fost nevoită să rămână la sol. Intervenise hazardul, așa cum o făcuse și în alte dăți și cum avea să o mai facă. Consecințele unei furtuni de foc la Londra – mii de morți din cauza exploziilor, a incendiilor și a asfixierii și centrul unui oraș imens șters de pe fața pământului – ar fi fost incalculabile. Luftwaffe nu avea să se mai afle niciodată atât de aproape de reușită. Acum venea rândul forțelor aeriene engleze.

După spusele lui Albert Speer, arhitectul personal al lui Hitler și, ulterior, șef al industriei de război, dacă în 1940–1941 Führerul nu reușise să distrugă capitala Imperiului Britanic, acest lucru nu s-a întâmplat pentru că Hitler nu și l-ar fi dorit. Într-o seară a anului 1940, după cină, „s-a ambalat într-un delir al distrugerii" și i-a întrebat pe oaspeții săi:

> V-ați uitat vreodată la o hartă a Londrei? Este atât de dens construită, încât un singur incendiu ar fi suficient pentru a distruge întreg orașul, așa cum s-a mai întâmplat o dată, acum două sute de ani. Göring vrea să utilizeze un număr imens de bombe incendiare de un tip cu totul nou pentru a crea focare de incendiu în toate zonele Londrei. Focuri peste tot. Mii de focuri. Apoi toate acestea se vor uni într-un gigantic incendiu. Planurile lui Göring sunt bune.

> Bombele explozive nu au efect, dar putem reuși cu cele incendiare. La ce o să mai fie buni pompierii lor când toate astea vor începe?[6]

Londra s-a dovedit, cel puțin în ultimele zile ale lui 1940, a fi un oraș norocos. Grație scurtării raidului și a faptului că City era aproape nelocuit din cauza zilelor libere de la sfârșit de săptămână, au murit „numai" 160 de civili. Alți douăzeci și cinci de pompieri și-au pierdut și ei viața. Oricât de neștiințifice ar fi conceptele de noroc sau ghinion, avea să se dovedească, raid după raid, că evenimentele întâmplătoare și intervenția providenței, sub forma condițiilor meteo, erau de foarte multe ori decidenți mai puternici ai sorții unui oraș decât apărarea acestuia, intențiile planificatorilor inamici, numărul de avioane implicate sau chiar talentul piloților.

Arthur Harris scria ulterior:

> Am privit de pe acoperișul Ministerului Aerului orașul vechi arzând și catedrala St Paul ridicându-se din oceanul de foc – o imagine incredibilă. Puteai auzi bombardierele germane sosind unul după altul și șuieratul bombelor incendiare căzând deasupra incendiului de la sol. Era un atac foarte bine concentrat... *Blitz*-ul îmi părea o priveliște ieșită din comun și am coborât și l-am scos pe Portal (șeful Statului Major al Aerului – n.a.) din birou ca să vadă și el. Deși am fost acuzat de nenumărate ori că în cazul distrugerii ulterioare a orașelor germane a fost vorba de răzbunare, acesta a fost singurul moment când am simțit dorința de a mă răzbuna... Gândindu-mă la tot ce făceam chiar în acele momente pentru producerea de bombardiere grele în Marea Britanie, am spus cu voce tare când ne pregăteam să coborâm: „Ei bine, nu fac decât să semene vânt". Portal a spus și el ceva în același sens, și anume că inamicului i se va plăti cu aceeași monedă și chiar mai mult de atât.[7]

Viitorul comandant al Comandamentului Bombardierelor avea, cu siguranță, ce învăța.

Între septembrie 1940 și martie 1941, bombardierele Luftwaffe au lansat raiduri asupra unor obiective din întreaga Mare Britanie, de la Londra și Liverpool, la Gosport și Glasgow, ucigând peste patruzeci de mii de civili britanici. Între 9 septembrie și 1 ianuarie 1941,

Londra a fost atacată în cincizeci și șapte de nopți. Paisprezece mii dintre locuitorii ei și-au pierdut viața, o medie de circa 250 de morți în fiecare zi de bombardament. Acestea sunt cifre teribile, chiar când le comparăm cu bombardamentele britanice de mai târziu asupra orașelor germane. În 1944, numărul mediu de morți determinat zilnic de bombardamentele aliate în interiorul granițelor Reichului a fost de 127.[8] Cifra avea să crească dramatic numai în perioada de sfârșit a războiului, când declinul forței militare germane și creșterea masivă a frecvenței și eficienței operațiunilor Comandamentului Bombardierelor au dus rata mortalității în Reich până la de zece ori această cifră, adică la niveluri cu adevărat apocaliptice.

Avea să treacă mai bine de un an până când profețiile lui Arthur Harris aveau să se transforme într-o realitate cruntă, dar, în tot acel interval, nu a uitat nimic din ceea ce auzise, văzuse sau simțise în iarna când orașele Angliei fuseseră mistuite de flăcări. În special după raidul asupra orașului Coventry, guvernul britanic a făcut, cu succes, apel la opinia publică mondială. Distrugerea, aparent nejustificată, a unui frumos centru de oraș medieval și, mai presus de toate, distrugerea unei extraordinare case a Domnului au îngrozit opinia publică din statele neutre, din Statele Unite și din alte țări, și au contribuit enorm la aducerea în tabăra britanică a celor care încă aveau îndoieli. Nu s-a discutat mai deloc despre concentrarea masivă de industrii, legate de efortul de război, în Coventry.

În ceea ce-i privește pe ofițerii superiori ai RAF, aceștia și-au manifestat furia în fața jurnaliștilor și și-au continuat încercările discrete de a înțelege cât mai obiectiv cum reușiseră germanii ceea ce, în termeni strict militari, putea fi caracterizat drept un mare succes. După cum a explicat Harris, „Comandamentul Bombardierelor ar fi avut nevoie de mult mai mult timp pentru a învăța cum să atace Germania, dacă nu ar fi existat lecția atacului german asupra Marii Britanii".

Din primăvara lui 1941, bombardierele lui Hitler aveau să-și rărească raidurile asupra Angliei, dar, în ciuda speranțelor multor

germani că țara lor, care domina Europa, avea să se cufunde în pace și prosperitate, Führerul avea altceva în minte.

Hitler plănuia alte cuceriri și pentru aceastea avea nevoie de forțele sale aeriene. Luftwaffe va avea un rol de jucat în cucerirea Greciei și a Iugoslaviei și, de la sfârșitul lui iunie 1941, în nesfârșitele și înșelătoarele spații ale Uniunii Sovietice, unde bătăliile solicitau resurse în oameni, tancuri și avioane, într-un ritm nemaiauzit în istoria modernă. Bombardierele Luftwaffe nu și-au încetat raidurile asupra Londrei decât în mai 1941 (Camera Comunelor a fost lovită în plin, în timpul ultimului atac) și aveau să revină, din când în când, deasupra Angliei, dar niciodată cu aceeași forță și cu aceleași efecte devastatoare ca în iarna în care au incendiat orașele britanice.

Din acel moment, rolurile s-au inversat treptat. În aer, Marea Britanie a trecut în ofensivă. În consecință, istoria rolului RAF în războiul împotriva celui de-al Treilea Reich a devenit, în bună măsură, istoria Comandamentului Bombardierelor, istoria producerii și utilizării bombardierelor cvadrimotoare Wellington, Halifax și, mai întâi de toate, Lancaster, împotriva unor obiective germane. În ceea ce privește Luftwaffe, foarte curând avioanele sale de vânătoare, folosite până atunci pentru a sprijini invazia, aveau să-și asume o responsabilitate majoră cu care nu erau obișnuite, aceea de a contracara ofensiva aeriană britanică tot mai devastatoare.

11

Prin foc și sabie

„Prin foc și sabie", după cum o arată și sinistra expresie, două cuvinte care au stat dintotdeauna laolaltă. Indiferent că era vorba de alungarea inamicului din punctele sale fortificate, de lipsirea lui de adăpost, de subminarea moralului său, incendierea sistematică a reprezentat una din cele mai cumplite modalități de a purta un război; nediscriminatorie, impersonală, își ucidea sau își mutila îngrozitor victimele. Era, totuși, permisă conform legilor războiului, chiar dacă trezea repulsia generală. Cine poate uita incendierea Atlantei, apogeul distructiv al Războiului Civil american? Sau focul pus intenționat, după jaful intreprins de trupele imperiale în 1631, foc care a mistuit vechiul Magdeburg, oraș atât de plin de comori, foc care a lăsat în urmă șase mii de cadavre carbonizate printre ruine? Cine poate uita miile de țărani catolici răsculați din Vandeea, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, când armatele Franței revoluționare au incendiat și jefuit sistematic întreaga provincie pentru a o supune?

Proiectilele umplute cu ulei sau petrol, utilizate pentru a declanșa incendii, fuseseră inventate cu multe secole înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. O dovadă că în secolul al XVIII-lea erau deja ceva banal sunt grenadierii prusaci și bombele aruncate de ei în timpul asediului Dresdei, din 1760. Imediat ce a început utilizarea în scopuri militare a unor aparate de zbor, nu a fost

nevoie de prea mult efort de imaginație pentru a adapta acest tip de armament, foarte crud, dar și extrem de eficient, în scopul lănsării sale de la mare înălțime asupra zonelor locuite, a lucrărilor de apărare sau a zonelor industriale. O bombă încărcată cu explozibil sărea în aer, producând distrugeri și moarte prin unda de șoc și prin proiectarea de fragmente de metal de jur-împrejur, dar cam asta era tot. Marele avantaj al dispozitivelor incendiare mult mai mici ca dimensiuni era că, odată ce erau aruncate în număr suficient de mare și suficient de concentrate, puteau provoca pagube practic nelimitate și pe o suprafață din ce în ce mai mare. Acest rezultat putea fi obținut prin extinderea planificată a incendiilor izolate, până când se uneau într-o imensă mare de flăcări, atât de fierbinte și de întinsă, încât nici o unitate de pompieri, oricât de numeroasă, nu o putea controla.

Provocarea era dublă: în primul rând, găsirea unei modalități de a împiedica dispozitivele incendiare să se aprindă prea aproape de avion și, în al doilea rând, certitudinea că, după impactul cu ținta, continua să ardă până când era declanșat un incendiu și acesta începea să se extindă.

Germanii au creat două modele de bază. Primul, o bombă umplută cu combustibil și cu un înveliș subțire *(Flammenbombe),* era construit ca să explodeze la impactul cu clădirile sau cu alte obiecte de la sol. Celălalt, *Phosphorbrandbombe,* conținea un amestec de fosfor și petrol care (din cauza prezenței fosforului) începea să ardă imediat ce intra în contact cu aerul. Civilii germani erau tentați să creadă că toate bombele incendiare erau bombe cu fosfor, dar numai în foarte puține cazuri această substanță care provoca arsuri era folosită pentru altceva decât ca ajutor pentru aprinderea inițială. Amestecurile și recipientele erau astfel concepute încât să garanteze că majoritatea bombelor incendiare ardeau între opt și treizeci de minute din momentul aprinderii.

În ultima parte a războiului, bombele incendiare au fost legate în „ciorchini" care, cu ajutorul unei mici încărcături explozive, se dezintegrau cu puțin timp înaintea impactului, răspândind dispozitivele deja în flăcări pe o suprafață relativ mică, crescând astfel

șansele declanșării unui incendiu major. Au existat numeroase modificări în ceea ce privește metodele de lansare, iar știința a găsit alternative la încărcătura combustibilă, dar acestea au fost principiile de bază care au dominat producția de bombe incendiare utilizate în atacurile aeriene de către ambele tabere, pe durata celui de-al Doilea Război Mondial.

Britanicii, care începuseră războiul cu un mod de operare bazat aproape exclusiv pe utilizarea bombelor explozive și ținând obiective industriale, legate de producția de combustibili sau de sistemul de transport, au înțeles foarte rapid potențialul bombelor incendiare și au recuperat întârzierea care îi separa de germani.

În noaptea de 16 spre 17 decembrie 1940, britanicii au lansat un raid de bombardament asupra orașului Mannheim. Poate deliberat, operațiunea a fost în mod oficial caracterizată drept una de „răzbunare" pentru distrugerea orașului Coventry și a altor orașe britanice de provincie, iar avioanele transportau cantități neobișnuit de mari de bombe incendiare – „tija" cu magneziu cântărea aproape două kilograme, dispozitivul standard pentru RAF, avea 45 de centimetri lungime și la unul din capete avea montată o greutate pentru a-i fixa traiectoria. „Tijele" nu erau de încredere nici în ceea ce privește acuratețea lor, nici când venea vorba de aprinderea lor la momentul oportun. Mannheim a fost atacat de o flotilă de 134 de bombardiere, cel mai mare număr trimis până atunci deasupra unui singur obiectiv. Era, de asemenea, prima dată când Comandamentul Bombardierelor își trimitea forțele împotriva unei zone clar urbane și nu a unei fabrici, a unui aerodrom sau a altor instalații militare. Un alt prag moral trecut, de data aceasta ca rezultat al raidului asupra orașului Coventry. Au fost distruse aproape cinci sute de clădiri, 47 de persoane au fost ucise și alte 1 266 au rămas fără locuințe.

Cercetarea și dezvoltarea au evoluat rapid. Un tânăr absolvent de chimie de la Universitatea Cambridge, Vaughan Southam, s-a numărat printre cei recrutați direct în Ministerul Producției de Avioane pentru a accelera și a facilita proiectarea și producerea de bombe incendiare pentru RAF. Acestor grupuri de tineri obsedați de progres și îmbrăcați în jachete de tweed li s-a oferit puterea de a trece peste

obiecțiile directorilor de fabrică și ale funcționarilor, când era nevoie, ceea ce a provocat, după cum era ușor de intuit, o tensiune considerabilă în cadrul unei culturi industriale și birocratice, în care vârsta și experiența erau cele care confereau autoritate.

După cum explica domnul Southam: „A trebuit să ne asigurăm că aprinderea bombelor nu dura prea mult, pentru că cei de la RAF nu voiau ca germanii să aibă la dispoziție suficient timp pentru a le ridica și a le arunca pe fereastră". În realitate, proiectele inițiale nu au fost considerate de nici una din taberele aflate în conflict ca fiind suficient de primejdioase.

> Bineînțeles, germanii aveau urâtul obicei de a instala detonatoare în vârful bombelor lor, așa că nu știai niciodată, în momentele în care îți găseai suficient curaj să ridici o bombă incendiară și să o arunci pe fereastră, dacă nu aveai, de fapt, în mână o grenadă care îți putea exploda în față... Am făcut același lucru. Am instalat pe partea de oțel a acestor mecanisme oribile un dispozitiv exploziv și acestea nu puteau fi deosebite de bombele incendiare obișnuite. Și toate aceste bombe incendiare de două kilograme erau aruncate în ciorchini și sperai ca, până să ajungă pe acoperișul unei case germane, să capete suficientă viteză cât să facă o gaură în șindrilă și să se îngroape fie în pod, fie într-o cameră.[1]

Bombele la care lucra domnul Southam erau manufacturate și testate în Scoția. Acolo erau amplasate poligoanele, dar și fabricile în care erau asamblate bombele incendiare. „Tinerele scoțience" se ocupau de asta.

Teste speciale au fost făcute chiar la nord de Londra, la Watford, în cadrul Departamentului de Cercetare pentru Construcții. De obicei, erau construite replici ale locuințelor germane tipice, cu mobilă germană – scene din viața de zi cu zi a inamicului – ceea ce le permitea cercetătorilor să construiască dispozitive incendiare adaptate clădirilor pe care aveau să le distrugă.

Americanii au mers chiar mai departe după ce, în 1943, s-au implicat în campania de bombardamente împotriva Germaniei. Au construit câteva clădiri în stil german la poligonul Dugway, din

Utah, unde erau produse arme chimice și biologice, făcând chiar efortul de a recrea o „clădire de apartamente germană", proiectată de arhitectul german refugiat Erich Mendelssohn. Bombele incendiare au fost testate sistematic pe aceste clădiri.

În ceea ce a devenit cunoscut ca raiduri de incendiere, rolul bombelor explozive „de utilitate generală" era, după exemplul oferit de Coventry, acela de a distruge sistemele de utilități publice, de a bloca străzile și de a produce cratere în ele, până când deveneau impracticabile. Bombele convenționale penetrau acoperișurile clădirilor, facilitând astfel atât accesul incendiarelor care le urmau aproape imediat, dar și, prin crearea unor deschideri imense, apariția unor curenți de aer care să permită extinderea foarte rapidă a incendiilor provocate astfel. Acest din urmă fapt era crucial. Termitul (un amestec generator de căldură, format din oxid de fier pudră și aluminiu) producea oxigen cu care se aprindea, dar după un minut sau două, după ce magneziul intra în acțiune, termitul se stingea. Pentru a fi eficientă, bomba incendiară trebuia să aprindă suprafața din jurul său, iar pentru asta curenții de aer erau esențiali.

Dar toate acestea, după cum începuseră să înțeleagă cei din RAF, reprezentau o schimbare în modul de apărare al aviației britanice.

Mareșalul aerului Arthur Harris, fost șef adjunct al Statului Major al Aerului (din iunie 1941) și apoi șef al misiunii aeriene britanice la Washington, a fost numit comandant suprem al Comandamentului Bombardierelor din cadrul RAF, pe 22 februarie 1942. Aceasta a fost funcția pe care a ocupat-o pe tot parcursul conflictului și încă patru luni după aceea. Acest personaj curajos a devenit atât de puternic asociat cu teoria și practica „bombardamentului zonal", încât mi se pare aproape inutil să mai spunem că această politică fusese adoptată cu multe luni înaintea numirii lui Harris în funcția care l-a transformat într-una din cele mai cunoscute, dar și cele mai controversate figuri ale celui de-al Doilea Război Mondial.

Harris a preluat o structură care dispunea, după spusele sale, de numai 378 de aparate, din care 68 erau bombardiere cvadrimotoare

„grele". În plus, deși Comandamentul Bombardierelor era foarte popular în rândurile publicului britanic (în ochii căruia reprezenta singura forță care „riposta" în fața germanilor), în interiorul cercurilor guvernamentale existau îndoieli serioase legate de eficiența sa. La presiunile consilierului științific al premierului, Frederick Lindemann (mai târziu Lord Cherwell), un funcționar, un anume domn Butt, care lucra la Secretariatul Cabinetului de Război, fusese autorizat să deschidă o anchetă pe marginea eficienței reale a raidurilor nocturne ale Comandamentului Bombardierelor deasupra Germaniei și Europei ocupate, raiduri care beneficiau de o imensă publicitate.

Butt examinase sute de fotografii realizate în iunie și iulie 1940 de aparatele de la bordul bombardierelor, în timpul înscrierii lor pe culoarul de lansare. Pentru a compara datele, Butt a studiat și rezumatele operațiunilor, rapoartele navigaționale și alte documente. Concluziile i-au îngrozit pe superiorii săi. Lucrul cel mai șocant era că, dintre toate avioanele care raportaseră lovirea țintei, numai trei ajunseseră la cinci kilometri de obiectiv. Și rezultatele erau din ce în ce mai proaste: cifrele includeau și porturile franceze, unde două din trei bombe îndeplineau această cerință destul de generoasă. În cazul ansamblului teritoriului Germaniei, proporția era de una din patru, iar deasupra extrem de importantei zone Ruhr, una din zece. Rata reușitelor în nopțile cu lună plină era rezonabilă, dar în cele cu lună nouă scădea dramatic. Condițiile meteo favorabile permiteau lansarea a jumătate din bombe la o distanță mică de țintă, dar ceața reducea din nou proporția la una din zece. Focul intens al artileriei antiaeriene reducea și mai mult numărul avioanelor care ajungeau deasupra țintei.

Chiar și mai descurajante erau cifrele aplicate acelor 30% din aparate care ajungeau la o distanță mai mică de opt kilometri de obiectiv.

Pe scurt, un procent covârșitor al avioanelor care anterior fuseseră creditate cu lovirea țintei își aruncaseră, în realitate, încărcătura de bombe deasupra unor zone nelocuite.

Deloc surprinzător, concluziile lui Butt au fost respinse ca fiind prea pesimiste, mai ales de către Comandamentul Bombardierelor. Condus la acea vreme de Sir Richard Peirse, comandamentul

trebuia să facă față unui proces dificil de adaptare la noul său rol. În cea mai mare parte a primei jumătăți a anului 1941, în urma ordinelor lui Churchill, Comandamentul Bombardierelor se concentrase asupra unor obiective legate de Bătălia Atlanticului – bombardarea porturilor franceze și germane de la Atlantic, a adăposturilor blindate destinate submarinelor, a docurilor și a vaselor germane de suprafață, oriunde puteau fi găsite.

Pe 9 iulie, o nouă directivă a guvernului trimisese avioanele Comandamentului Bombardierelor mai adânc în teritoriul Germaniei, scoțând astfel și mai mult în evidență lipsa capacităților necesare unor bombardamente nocturne care să identifice ținta și să o distrugă și care să justifice, prin rezultatul lor, efortul investit. Iar raidurile nu erau numai ineficiente și lipsite de precizie, dar, în egală măsură, rata pierderilor în rândurile echipajelor începuse să crească.

În 1940, sistemul german de apărare antiaeriană era abia la începuturi, existând numai patruzeci de avioane de vânătoare destinate apărării Reichului. Până la sfârșitul verii lui 1941, sistemul fusese considerabil îmbunătățit, mai ales în jurul zonelor-cheie, precum Ruhrul. În primele optsprezece nopți ale lui august 1941, au fost pierdute 107 avioane britanice; în septembrie, 138 (dintre care 62 s-au prăbușit pe teritoriul Angliei), iar în octombrie – 108. Un procent șocant de 12,5% din aparatele trimise asupra Berlinului, 13% din cele care au vizat Mannheimul și 21% din cele care au bombardat Ruhrul nu s-au mai întors la baze. Acestor cifre li se adăuga concluzia din Raportul Butt conform căreia raidurile nu erau numai costisitoare din punct de vedere financiar, al pierderilor umane și de echipamente, dar erau și aproape inutile. Pur și simplu nu reușeau să producă suficient de multe distrugeri. Pe 13 noiembrie 1941, Comandamentul Bombardierelor a primit ordinul să înceteze raidurile la mare distanță. Era, pentru moment, o gravă recunoaștere a eșecului.

Cu toate acestea, în condițiile în care pe nici un front terestru nu puteau fi raportate succese, iar britanicii erau încă șocați și dezorientați de efectele *Blitz*-ului, nu exista nici o îndoială că, pe termen lung, bombardarea Germaniei – „riposta" – rămânea un instrument

important în încercarea de a menține moralul la un nivel ridicat. În consecință, oricare ar fi fost preocuparea cercurilor oficiale legată de eficiența raidurilor Comandamentului Bombardierelor, nu acesta a fost mesajul făcut public de Ministerul Informațiilor. Buletine de știri și filme documentare foarte inteligent concepute, precum *Target for Tonight* (lansat în august 1941), fuseseră utilizate pentru a-i convinge pe britanicii de rând, dar și pe mulți americani, că RAF înregistra mari succese deasupra Germaniei. Dar oamenii nu știau că, până în acel moment, numărul membrilor echipajelor RAF uciși îl depășea pe cel al civililor inamici omorâți la sol.

Între timp, bombardierele nu puteau fi menținute la sol. Operațiunile principale ale Comandamentului Bombardierelor din acea iarnă au vizat vasele germane *Scharnhorst* și *Gneisenau,* aflate în siguranță la ancoră în portul Brest și reflectoarele s-au concentrat asupra acestora. De-a lungul iernii s-au purtat discuții pe marginea viitorului rol strategic al bombardierului.

Și poate că Churchill dorea, aproape instinctiv, să mențină bombardierele în aer, dar existau persoane în guvern și mai ales în Marină și în Comandamentul de Coastă care considerau că imensele sume folosite pentru construirea bombardierelor grele și antrenarea echipajelor lor reprezentau, pur și simplu, bani care ar fi putut fi cheltuiți cu mai multe rezultate în alte moduri. În Africa de Nord, forțele britanice se confruntau cu un nou adversar, mai abil, generalul Rommel. După Pearl Harbor, trebuiau să se confrunte în Asia cu un inamic de neoprit. Comandantul adjunct al flotei din Extremul Orient, amiralul Willis, scria după căderea portului Singapore:

> Cu siguranță, imaginea a două sute de bombardiere atacând un singur oraș din Germania ne dă mult de gândit. Dacă o parte din sutele de avioane care zboară deasupra Germaniei (și care, de multe ori, nu reușesc să facă nimic din cauza vremii) ar fi avioane-torpiloare și bombardiere în picaj, bătrânul imperiu ar arăta mult mai bine decât arată azi...[2]

La începutul noului an, 1942, era deja clar că Willis se putea gândi cât dorea – nu avea să-l ajute cu nimic. Comandamentul

Bombardierelor reprezenta un simbol propagandistic mult prea important, iar perspectiva pe care o oferea, aceea de armă utilă împotriva mașinăriei de război naziste și a teritoriului german, era prea atractivă. În ciuda nereușitelor bombardierelor, vechea dorință a Statului Major al Aerului de creare a unei flotile de bombardiere mult mai substanțiale a început să găsească un public tot mai receptiv în cercurile guvernamentale. În fond, care era alternativa la continuarea campaniei de bombardamente împotriva Germaniei și a Europei ocupate?

Pe 14 februarie 1942, de ziua Sfântului Valentin, Ministerul Aerului a dat o nouă directivă Comandamentului Bombardierelor. Bombardamentele nocturne intensive împotriva Germaniei urmau să reînceapă și urmau să fie lansate ori de câte ori vremea o permitea. Aspectul semnificativ al directivei era noul principiu în conformitate cu care avea să fie dusă campania. Expresia-cheie era „bombardamentul zonal". Din acel moment, trista realitate inevitabilă a victimelor civile ca efect secundar era acceptată și, în locul atacurilor „de precizie", raidurile urmau să vizeze orașe sau părți ale acestora. Premisa de la care se pleca era că, în acest fel, efortul de război german avea să fie afectat prin distrugerea fabricilor și a depourilor, a producției de electricitate sau a rezervelor de apă, a serviciilor poștale sau de telefonie. Similar tranziției realizate de Luftwaffe de la bombardarea bazelor aviației de vânătoare britanice la atacarea Londrei, în vara lui 1940, decizia era o nouă recunoaștere a eșecului rezultat de pe urma incapacității dovedite a Comandamentului Bombardierelor de a lovi țintele cu suficientă acuratețe, astfel încât termenul de bombardament de precizie să aibă o semnificație cât de cât. Oricum, directiva mergea chiar mai departe:

> S-a luat decizia ca principalul obiectiv al operațiunilor dumneavoastră să fie, de acum înainte, concentrat asupra moralului civililor inamici și, în special, al muncitorilor din industrie. Reținând acestea, o listă de ținte selectate... este atașată în continuare.[3]

După cum avea să se dovedească, nu Peirse a fost ofițerul căruia i-a revenit responsabilitatea de a pune în aplicare noile principii.

Acesta fusese numit comandant al forțelor aeriene din Orientul Îndepărtat, unde avea să fie ocupat până peste cap. La mai puțin de o săptămână după ce directiva a aterizat pe biroul comandantului Comandamentului Bombardierelor, a sosit și succesorul lui Peirse. Numele noului personaj era Arthur Harris, mareșal al aerului. Era încăpățânat, energic, cu convingeri foarte puternice, un perfecționist de temut, hotărât să-și apere domeniul de competență și, date fiind circumstanțele, exact liderul de care Comandamentul Bombardierelor avea nevoie.

Arthur Harris s-a născut în 1892, la Cheltenham, cel mai mic dintre cei șase copii ai unui funcționar din serviciul civil indian, George Steel Travers Harris, și al doamnei Caroline Maria Harris. Arthur era cu adevărat un copil al Imperiului Britanic. Mai târziu în același an, familia sa a revenit în India, unde băiatul a fost botezat la Gwalior, iar creștinarea sa a fost înregistrată la biserica St. George's, din Agra, în dioceza și arhidiaconia din Calcutta. La cinci ani, a fost trimis „acasă", mai întâi în ceea ce se numea atunci „fermă de copii", o instituție condusă de oameni cumsecade care aveau grijă de cei mici în lipsa părinților, mai ales în cazul familiilor respectabile, dar nu foarte înstărite, care reprezentau temelia Imperiului Britanic – familii precum cea a lui Harris. A frecventat apoi o școală elementară mediocră, dar pur englezească. Roșcatul Arthur nu era studios și, când a împlinit doisprezece ani, oricum nu mai erau suficienți bani ca să-și urmeze frații mai mari la Sherbourne School și Cambridge. A ajuns, în schimb, într-un obscur internat din Devon.[4]

Deși tatăl său era funcționar la Departamentul Indian al Lucrărilor Publice, trecutul familiei era unul profund militar. De aceea, părinții săi au fost surprinși de dorința lui Harris, care intenționa să plece în colonia britanică Rhodesia (astăzi Zimbabwe), din sudul Africii, pentru a deveni administrator de fermă, în loc să-și depună candidatura pentru Sandhurst sau Woolwich în vederea unei cariere de ofițer. Și intențiile sale s-au materializat. Planul său era ca, după ce va fi câștigat experiență și o sumă suficientă, să preia

unul din loturile de două mii de acri alocate noilor coloniști și să devină astfel independent.

„A învățat tot soiul de lucruri practice", conform spuselor celui mai recent biograf al său, „și se pricepea aproape la orice. Putea mânui arma, putea improviza, trăi în condiții extreme, găti și face față neprevăzutului. Era capabil să organizeze și să conducă o mică afacere și pe bărbații și femeile care lucrau pentru el. Dar, mai presus de toate, și-a câștigat încrederea în sine necesară pentru a trăi pe cont propriu."[5]

Apoi a venit războiul. În 1914, Marea Britanie și Germania s-au confruntat nu numai în Europa, ci și în Africa. Germanii amenințau să invadeze Africa de Sud britanică din propria lor colonie, Africa de Sud-Vest (astăzi Namibia). Un grup de buri progermani începuseră deja o revoltă. În același timp, a fost lansat un apel adresat tinerilor coloniști pentru a veni în ajutorul imperiului. Harris s-a alăturat regimentului rhodesian, o unitate călare care s-a ciocnit cu inamicul în Veldt și în Deșertul Kalahari. În câteva luni, teritoriile germane au intrat sub control britanic, dar știrile din Europa vorbeau despre impasul sângeros al războiului de tranșee. Harris a hotărât că, pentru moment cel puțin, datoria îi cerea să se întoarcă pe bătrânul continent. A revenit la Londra și a început să bombardeze Ministerul de Război cu cereri pentru un post de ofițer – nu în trupele terestre, ci în cadrul Royal Flying Corps*.

Harris a pus mai târziu opțiunea sa pe seama refuzului de a mai mărșălui fără încetare după dificila campanie din Africa de Sud-Vest. În consecință, era „hotărât să găsească o cale să ducă un război stând pe scaun". În ianuarie 1916, a devenit pilot al RFC, chiar dacă a continuat să insiste că avea să se întoarcă la mult iubita savană africană imediat ce germanii erau înfrânți. Avea să rămână alături de RFC, și de succesorul acestuia, RAF, vreme de treizeci de ani, până la retragerea sa. Numai atunci s-a întors în Africa de Sud și chiar și atunci în circumstanțe foarte diferite.

Harris a servit ca pilot și mai apoi ca lider al unei escadrile de vânătoare destinate să apere Londra în fața zeppelinelor germane și

* Corpul Aerian Regal (n.tr.)

a bombardierelor Gotha. Apoi, în septembrie 1916, a fost trimis în Franța. A fost aproape imediat rănit și obligat să aterizeze forțat, suferind alte răni în timp ce încerca să facă acest lucru. Au urmat o perioadă în spital, apoi una de zboruri lejere de patrulare în estul Angliei înainte de a fi declarat din nou apt pentru front. Promovat la gradul de căpitan, Harris a condus o grupă de avioane Sopwith Camel în „patrule ofensive" deasupra tranșeelor din Flandra. A doborât cinci avioane inamice până la sfârșitul lui 1917, ceea ce l-a transformat oficial într-un „as" al aerului.

Bătălia ce se desfășura la sol, sub ochii săi, în timp ce își îndeplinea misiunile, era, de fapt, tentativa sângeroasă a mareșalului Haig de a cuceri înălțimile de la Passchendaele și de a rupe liniile inamice pentru a ajunge pe coasta belgiană, în zona Ostende. O sută de mii de militari britanici și din Commonwealth aveau să moară pentru această zonă înecată în noroi și cam tot atâția germani aveau să-și piardă viața apărând-o. Harris a fost martorul tuturor ororilor ce se petreceau la sol, al măcelăririi a milioane de tineri într-o luptă, aparent fără sfârșit, dusă între puteri industriale și militare comparabile. Din experiențele sale s-au născut părerile de mai târziu conform cărora forțele aeriene, și în special utilizarea bombardierelor, aveau să fie capabile să depășească impasul și, oricât de multe victime ar fi rezultat din rândurile echipajelor și al populației civile, în cele din urmă, războiul va fi încheiat cu costuri mult mai mici decât în 1914–1918. În fond, cum ar fi fost posibil să se plătească un preț mai mare?

Armistițiul l-a găsit în Anglia, pregătind o nouă unitate, Escadrila 44, pentru misiuni de interceptare nocturnă. Spunând întotdeauna ceea ce credea, fiind uneori chiar grosolan, încrezător, preocupat de disciplină, maiorul Harris – pentru că asta era acum – își câștigase, în egală măsură, reputația că îi păsa de oamenii săi, piloți și personal de întreținere deopotrivă, și că nu neglija nimic.

Faptul că nu s-a întors în Rhodesia are două explicații. În primul rând, noua forță aeriană îi arătase un respect măgulitor (a primit decorația Crucea Forțelor Aeriene), iar, în al doilea rând, Harris se căsătorise în 1916 și soția sa, o englezoaică cultă din primele rânduri

ale clasei mijlocii, ar fi găsit imposibilă adaptarea la viața în savană. Harris a luat o hotărâre care avea să se dovedească crucială nu numai pentru el și pentru RAF, dar la fel de importantă – s-ar putea spune – pentru germani, născuți sau încă nenăscuți. Pe 1 august 1919, a acceptat să devină comandantul unei escadrile.

În conformitate cu rolul postbelic al RAF de menținere a ordinii în Imperiului Britanic, Harris a comandat escadrile mai întâi pe frontiera nord-vestică a Indiei, unde un alt război cu afganii era în plină desfășurare și forturile britanice erau din nou asediate. Transferat în fosta provincie otomană Irak, aflată acum sub control britanic, provincie foarte instabilă, a condus raiduri de bombardament, mai întâi împotriva presupuselor infiltrări turcești de la granița nordică și apoi împotriva tentativelor de a crea un stat kurd independent.

Aruncarea de fluturași deasupra satelor rebele a salvat uneori vieți, dar nu întotdeauna. Astăzi, după optzeci de ani, este posibil să vezi istoria repetându-se nu numai în aceleași mod, ci și în aceleași locuri. Cu toate acestea, Harris a reușit să construiască un renume pentru el și oamenii săi, în ciuda „climei îngrozitoare, a mâncării mizerabile și a lipsei cumplite a oricărei urme de confort", după cum chiar el descria situația. Deși era un slujitor obedient al imperiului, raționamentele sale politice erau uneori surprinzătoare. A manifestat simpatie față de irakieni. Fuseseră, recunoștea, „încurajați să se aștepte la o independență totală și au primit în schimb ocupația armatei britanice și o hoardă de funcționari aroganți".[6]

În ciuda caracterului său dificil, Harris a câștigat neîntrerupt experiență și a fost promovat. În momentul izbucnirii războiului european, era vicemareșal al aerului și comandant al forțelor aeriene din Palestina și Transiordania. S-a întors însă în Anglia, unde a preluat comanda Grupului 5 din cadrul Comandamentului Bombardierelor și, în curând, era din nou în miezul acțiunii.

Existau similitudini între rolurile și caracterele lui Churchill și Harris, două personaje care au ajuns să se cunoască foarte bine în următorii ani. Ceea ce fiecare dintre ei a trebuit să facă când și-a atins

apogeul carierei – Harris, ca șef al Comandamentului Bombardierelor, și Churchill, ca prim-ministru – era deja clar, aproape predestinat. Fiecare a adus funcției sale personalitate, energie și hotărâre, iar acestea au influențat, de fiecare dată, mersul evenimentelor.

Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor se afla într-un buncăr subteran de lângă High Wycombe, un oraș din Buckinghamshire, la aproape cincizeci de kilometri nord de Londra, cunoscut, mai ales, pentru mobila din lemn de fag produsă acolo. În februarie 1942, când Harris a intrat pe ușile blindate ale Cartierului General pentru prima sa întâlnire operațională, a fost ca și cum un taifun ar fi lovit în plin zona.

Schimbarea atitudinii Comandamentului Bombardierelor nu s-a datorat numai noii conduceri, mai energice, sau adoptării unei strategii de bombardament nemiloase. Alte evoluții, de natură științifică, dădeau susținătorilor tacticii bombardamentelor masive, și, în primul rând, lui Harris, încredere în perspectivele acesteia.

Lipsa relativă de succes a Comandamentului Bombardierelor în primii doi ani ai războiului fusese provocată parțial de avioanele care nu erau pe măsura misiunii, parțial de lipsa de experiență a echipajelor, dar, la fel de important, de lipsa unor instrumente exacte de navigație și de localizare a țintei. În acest domeniu, germanii dețineau supremația în cei doi ani, într-o oarecare măsură din cauza accentului – lucru de înțeles – pus de britanici pe dezvoltarea prioritară a tehnologiilor defensive în defavoarea celor ofensive. Chiar dacă britanicii inventaseră radarul centimentric ce permitea interceptarea avioanelor inamice pe timp de noapte, nu aveau nimic care să se compare cu X-Gerät, sistemul folosit la Coventry, sau cu succesorul său mai avansat, Y-Gerät (cunoscut și ca Wotan). La numai câteva săptămâni de la preluarea comenzii de către Harris, primul mare succes al britanicilor în acest domeniu de cercetare era gata să fie utilizat într-un atac real asupra Germaniei. Dispozitivul era numit Gee.

Gee nu era un fascicul unic ce trebuia urmărit, asemenea dispozitivelor germane, ci o rețea de asemenea raze care acopereau

teritoriul inamic. Aceasta era creată de o stație „principală" și de două stații „secundare". Un tub catodic receptor instalat în fiecare avion prelua aceste semnale și, cu ajutorul lor, crea un caroiaj pe ecran. De aici numele Gee, de la „G", prescurtarea de la *grid* – grilă, rețea, caroiaj. Dispozitivul permitea navigatorului să afle poziția avionului său cu o acuratețe mult crescută față de orice sistem de ghidaj anterior. Mai mult, Gee permitea aparatelor să se deplaseze în formație, pe un curs prestabilit, într-o ordine mult mai bună decât înainte, dar și să mențină acel curs cu mai multă ușurință.

Marele avantaj al sistemului Gee era că echipamentul de la bordul bombardierului avea un rol în totalitate pasiv; era doar un receptor, nu emitea semnale a căror sursă germanii ar fi putut-o localiza. Fără asemenea semnale, rețeaua de unde radio nu avea nici o importanță din punctul de vedere al inamicului. Cel puțin pentru o vreme, experții germani nu au știut ce să creadă. Era de așteptat că urmau să ia în considerare posibile contramăsuri numai după ce un aparat echipat cu Gee avea să fie doborât, iar ei ar fi avut șansa de a studia dispozitivul. Lucru care putea dura săptămâni sau luni, dar, până atunci, echipajele primeau un instrument extrem de util ce le permitea să-și găsească drumul spre și dinspre obiectiv.

Două erau principalele dezavantaje ale sistemului Gee. În primul rând, raza sa de acțiune era de numai 650–700 de kilometri, fiind limitată de curbura pământului (nu funcționa în zona Berlinului și în Germania Centrală). În al doilea rând, deși aducea avionul la trei, patru kilometri de țintă (să ne aducem aminte că opt kilometri fuseseră anterior considerați a fi un rezultat impresionant), nu era un sistem de mare acuratețe. Acest din urmă defect a devenit foarte clar cu ocazia primului raid întreprins cu ajutorul dispozitivului Gee asupra orașului Essen, centrul bine apărat al Uzinelor Krupp și un fel de Sfânt Graal al bombardierelor britanice, în noaptea de 8 spre 9 martie 1942.

Optimist, Harris crezuse că introducerea sistemului Gee avea „să echivaleze cu multiplicarea forței mele de 300 de bombardiere cu șapte (...). Ar trebui să pot distruge complet Essenul și alte trei orașe din regiunea Ruhr, în următoarele trei luni". Cele 211 aparate

au ajuns acolo, dar orașul era acoperit complet de pâcla rezultată din cauza poluării industriale și nu a putut fi localizat. Câteva case și un restaurant au fost avariate, dar s-au pierdut opt avioane. Situația s-a repetat și în următoarele două nopți, deasupra Essenului și a altor orașe industriale din regiunea Ruhr. Majoritatea fabricilor Krupp se află chiar în inima orașului Essen. O asemenea situație este foarte rară; în majoritatea cazurilor, industria e plasată în suburbii și, în consecință, mai dificil de identificat. Dacă nu puteai lovi fabricile Krupp, atunci ce *puteai* lovi?[7]

Eșecurile de la Essen și din centrele industriale învecinate au fost puse pe seama ceții și a lipsei unor puncte de reper clare, vechile probleme ce apăreau în ultima fază, cea mai importantă, a unui atac – lansarea propriu-zisă a bombelor. Cu toate acestea, Ruhrul, centru al industriei grele germane, reprezenta, în continuare, cel mai important obiectiv pentru Comandamentul Bombardierelor, unul la care nu putea decât să se întoarcă iar și iar. „A trebuit să acceptăm faptul că, pentru moment, regiunea Ruhr era inexpugnabilă – recunoștea Harris –, pentru că în această zonă poluarea industrială împiedica identificarea vizuală a țintei."

Opinia lui Harris despre Gee s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură, când au fost obținute rezultate mai bune în urma unor raiduri de mai mică amploare, în alte zone ale continentului. Bombardierele se apropiau de țintă mult mai mult decât până atunci. Alte experimente, pe teritoriu german și mai ales în timpul atacurilor asupra fabricilor Renault de la Boulogne-Billancourt, demonstraseră că alocarea pentru fiecare atac a unui număr mai mare de avioane care operau în succesiune foarte rapidă conducea la progrese importante în ceea ce privește cantitatea și concentrarea în spațiu a distrugerilor de la sol. De asemenea, s-a dovedit că cei care estimaseră o rată catastrofică a coliziunilor în aer se înșelaseră. Comandamentul Bombardierelor învăța încă din greșeli, dar cu o nouă conducere, mai dinamică, lucrurile începeau să arate ceva mai bine.

Harris hotărâse să marcheze într-un mare fel numirea sa în fruntea Comandamentului Bombardierelor. Instrumentele care ar fi

permis, cu adevărat, bombardamentele „oarbe" și ar fi oferit echipajelor posibilitatea să-și găsească țintele chiar în condiții de vizibilitate redusă nu fuseseră încă puse la punct. Drept urmare, Harris a căutat ținte mai ușor de identificat, chiar dacă erau mai puțin importante pentru efortul de război german. Atacarea oricărei ținte implica dificultăți, dar orașele de coastă prezentau avantaje clare (sau dezavantaje, dacă te aflai la sol) din acest punct de vedere. După o serie de discuții, Harris și-a concentrat atenția asupra vechiului și pitorescului port de la Baltica, Lübeck, cunoscut mai ales din romanele laureatului Premiului Nobel, Thomas Mann, care copilărise acolo. Se afla dincolo de raza de acțiune a emițătoarelor Gee, dar „aparate-lider" echipate cu dispozitivul Gee puteau ajuta formațiunile de avioane pe durata unei mari părți a zborului spre și dinspre obiectiv.

Având o populație de 150 000 de locuitori, Lübeck era și un important centru industrial și una din bazele de antrenament ale echipajelor de pe submarinele germane. Docurile sale reprezentau, de asemenea, principalul punct de tranzit pentru minereul de fier suedez, atât de important pentru industria de război germană. Și, mai presus de toate, se mândrea cu un Altstadt medieval cu numeroase clădiri extrem de inflamabile, fapt de care planificatorii strategii Comandamentului Bombardierelor erau cât se poate de conștienți. Harris însuși descria orașul ca fiind „mai degrabă o bucată de iască decât un loc unde trăiesc oameni".

Într-o noapte cu lună, între 28–29 martie 1942, în Duminica Floriilor, 234 de bombardiere britanice au fost trimise spre Lübeck. Primele au ajuns deasupra orașului la 23.16, zburând, conform instrucțiunilor, la mică altitudine. Conform rapoartelor, aproximativ trei sferturi din echipaje au pretins ulterior că au reperat ținta și au lansat 160 de tone de bombe explozive și 144 de tone de bombe incendiare. În această ultimă categorie intrau atât „tijele" convenționale, cât și bombe de treisprezece kilograme, conținând un amestec de benzol și cauciuc, destinate să producă un incendiu pe o rază de zece metri în jurul punctului de impact. Apărarea antiaeriană a orașului era neglijabilă. Flăcările rezultate puteau fi văzute de echipajele bombardierelor de la o sută cincizeci de kilometri distanță,

iar nivelul distrugerilor era comparabil cu cel de la Coventry. Aproape o treime din suprafața construită a Lübeckului a ars complet, șaisprezece mii de persoane au rămas fără locuințe, o mare parte a infrastructurii orașului, inclusiv principala centrală electrică și numeroase întreprinderi, fiind distrusă. Catedrala, datând din 1173, a fost spulberată, împreună cu o altă biserică medievală impresionantă, Marienkirche, Biserica Mariei. Au fost uciși 320 de oameni, cel mai mare număr de morți într-un singur raid de când RAF își începuse misiunile deasupra teritoriului german. O duzină de avioane britanice (aproape 5% din total) au fost pierdute.

Harris scrisa cu satisfacție: „În noaptea de 28 spre 29 martie, primul oraș german a fost mistuit de flăcări". Și adăuga: „Cu toate acestea, principalul obiectiv al atacului a fost să aflăm în ce măsură primul val de bombardiere îl putea ghida pe al doilea spre țintă cu ajutorul incendiului de la sol: am ordonat stabilirea unui interval de jumătate de oră între cele două valuri, pentru a permite incendiilor să se extindă suficient înainte de sosirea valului doi".[8]

Era prima recunoaștere publică nu numai a unui atac major cu bombe incendiare, ci și a utilizării tacticii loviturii duble, care a devenit mult mai utilizată în ultima parte a războiului. Aceasta era utilă nu numai prin incendiile care marcau ținta, după cum susținuse Harris, dar dădea naștere unui haos mult mai mare și era superioară din punct de vedere al distrugerilor provocate, pentru că detașamentele locale de pompieri – și forțele chemate din localitățile învecinate – se luptau în zadar să stingă focul și să evite, în același timp, propria aneantizare de către următoarele valuri de atacatori. Dresda avea să fie apogeul acestei strategii.

Thomas Mann, pe atunci în exil politic în California, a vorbit în germană la BBC, la puțin timp după aceea. A declarat, cu o sumbră stăpânire de sine, că mulți dintre conaționalii săi germani aveau să găsească îngrozitor și iritant faptul că, în ciuda părerii de rău pe care i-o provoca distrugerea orașului său natal, inclusiv a casei în care se născuse, „mă gândesc la Coventry și nu am nimic de obiectat față de lecția care ne învață că trebuie să plătim pentru tot ceea ce facem. A crezut Germania că nu va trebui să plătească

niciodată pentru atrocitățile pe care saltul său spre barbarie se pare că le-a permis?"

Lui Goebbels, care cu mai puțin de optsprezece luni în urmă căutase modalități de a exagera distrugerile produse de raidurile britanice, i-au fost proiectate imagini ale dezastrului. Primele sale reacții au trădat ceva ce semăna a panică și a descris distrugerile ca fiind „într-adevăr enorme", dar, agățându-se de nimicuri, a comentat: „Slavă Domnului că e vorba de o populație nord-germană".

Presupusul calm al germanilor nordici avea să fie pus la încercare de nenumărate ori, pe parcursul lunilor și al anilor următori. Portul baltic Rostock, un alt oraș hanseatic situat și mai departe, la est de Lübeck, a fost bombardat trei nopți în a treia săptămână a lui aprilie 1942, pagubele fiind imense. Mii de cetățeni au fost obligați să părăsească orașul și să se refugieze în zonele rurale. În Rostock putea fi găsit același amestec de case negustorești înghesuite și de docuri, alături de o fabrică de avioane Heinkel și un șantier unde erau construite submarine. Aproape 70% din suprafața construită a orașului a fost distrusă, iar șase mii de locuitori au fost uciși sau grav răniți. Atât nivelul pagubelor, cât și cifrele pierderilor umane creșteau alarmant – fapt satisfăcător, dacă privim din perspectiva lui Harris.

Conducerea germană, preocupată, până atunci, de pregătirea ofensivei de primăvară din Rusia, a fost provocată să răspundă cu aceeași monedă. Planificarea represaliilor a început după raidul asupra portului Lübeck. În noaptea de 25 spre 26 aprilie, stațiunea Bath, din vestul Angliei, a fost bombardată, o dată înainte de miezul nopții, a doua oară în primele ore ale dimineții (după ce bombardierele au fost realimentate și reîncărcate cu bombe, la bazele lor din Franța). O lovitură dublă din partea germanilor. Patru mii de bombe explozive și mai bine de patru mii de bombe incendiare au căzut asupra orașului Bath. Au fost uciși patru sute de civili și totalul victimelor ar fi putut fi mult mai mare, dar, spre deosebire de multe orașe din Germania și Marea Britanie, arhitectura preponderent de secol al XVIII-lea favorizase construirea unor bulevarde și străzi rezidențiale largi, iar clădirile fuseseră ridicate din piatră de Cotswold. Era un mediu mult mai puțin prielnic utilizării bombelor

incendiare, opusul orașelor cu străzi înguste și întortocheate și clădiri din lemn.

> Führerul declară, în acest moment, că intenționează să repete asemenea atacuri în fiecare noapte. Îmi împărtășește pe deplin părerea că trebuie să atacăm centrele culturale, stațiunile și orașele unde trăiește clasa de mijloc; acolo efectul psihologic va fi mult mai puternic și, în aceste momente, efectele psihologice sunt cele care contează cel mai mult...[9]

Comentariile lui Goebbels sunt elocvente. Ambele tabere recunoșteau în acea fază, cel puțin în particular, eșecul relativ al tentativelor lor de a distruge industria de război inamică și că începeau, în esență, să vizeze subminarea moralului prin bombardamente.

În perioada aprilie–iunie 1942, germanii au bombardat Exeter, Canterbury, Norwich și York – toate orașe vechi și cunoscute numai pentru atracțiile turistice. După primul raid, se spune că purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe german, baronul Gustav Braun von Stum, ar fi mărturisit presei că Luftwaffe avea să „bombardeze fiecare clădire britanică marcată cu trei stele în Ghidul Baedeker". Această remarcă nerușinată a făcut ca atacurile din această campanie să fie denumite „Raidurile Baedeker".[10] Ordinul lui Hitler pentru atacarea centrelor culturale britanice afirma cu cinism că „întâietate vor avea acelea unde atacurile pot avea cel mai mare impact asupra vieții civile (...) atacuri de terorizare vor fi întreprinse ca represalii împotriva orașelor, cu excepția Londrei". În raiduri au fost utilizate cantități însemnate de bombe incendiare.

Între timp, Harris pregătea un alt atac „spectaculos", cel mai amplu de până atunci. Obținuse acordul lui Churchill pentru un raid de proporții asupra unui oraș german, operațiunea cu nume de cod Millennium, care, în ciuda faptului că flotila de bombardiere la dispoziția Comandamentului Bombardierelor nu depășea patru sute de aparate, avea să implice o mie de avioane. Solicitat să participe la atac, Comandamentul de Coastă a refuzat, dar cele două Grupuri

Operaționale de Antrenament au contribuit cu 368 de aparate, la bordul unora aflându-se chiar instructorii de zbor. Lor li s-au adăugat Unitățile Grele de Reconversie (Heavy Conversion Units), a căror sarcină era să pregătească echipajele deja antrenate, dar lipsite de experiență, pentru a putea face față bombardierelor cvadrimotoare grele. În cele din urmă, totalul a depășit o mie de aparate. Ca și la Lübeck, planul prevedea lansarea unui prim val (Grupul 1) care avea să arunce bombe incendiare, pentru a aprinde întreg orașul. Un al doilea val (Grupurile 3 și 5) urma să sosească o oră mai târziu, când flăcările ar fi căpătat deja forță, pentru a produce și mai mult haos. Pentru prima dată, toate „avioanele-lider" erau echipate cu dispozitive Gee, ceea ce limita libertatea de alegere a obiectivului. Ambele orașe propuse se aflau în raza de acțiune a sistemului: Hamburg și Köln.

Raidul a fost amânat mai multe nopți la rând, din cauza buletinelor meteorologice nefavorabile, până pe 30 mai, când li s-a dat ultima șansă. Era ultima noapte cu lună plină și, de asemenea, ultima în care programele de antrenament întrerupte mai puteau fi menținute în această stare. Când Harris a intrat în sala operațiunilor de la Comandamentul Bombardierelor, ultimele prognoze meteo pregătite de meticulosul său ofițer meteorolog Magnus Spence indicau o vreme ceva mai bună în Valea Rinului, decât pe coasta de nord-vest. Harris a studiat datele, și-a mutat arătătorul de-a latul Europei, spre un oraș din vestul Germaniei, apăsând apoi până când vârful degetului s-a golit de sânge. În cele din urmă, s-a întors spre Saward și spre ceilalți ofițeri de Stat Major și a spus imperturbabil: „Planul Celor O Mie, în noaptea asta".[11]

Orașul ales era Köln. Portul Hamburg fusese salvat, măcar pentru un an, datorită capriciilor vremii.

Consecințele pentru vechiul oraș de pe Rin au fost teribile. Aproape toate utilitățile publice și sistemul de transport au fost scoase din funcțiune, pagubele suferite de întreprinderi se puteau măsura în luni de producție pierdute, au fost distruse o mie cinci sute de spații comerciale și industriale, treizeci și șase de fabrici importante au fost făcute una cu pământul și alte trei sute au fost

avariate. În total, patruzeci și cinci de mii de persoane au rămas fără adăpost, treisprezece mii de locuințe fiind distruse. Multe dintre clădirile istorice, inclusiv majoritatea ruinelor romane, au fost pulverizate. Numai numărul celor uciși a fost uimitor de mic: mai puțin de cinci sute de morți și puțin peste cinci mii de răniți. Totalul abia dacă depășea numărul victimelor produse în recentul raid al Luftwaffe asupra orașului Bath, lucru explicabil, probabil, prin diferențele dintre un oraș britanic neapărat și lipsit de un număr suficient de adăposturi antiaeriene și de măsuri de apărare pasivă și unul precum Köln, care știuse întotdeauna că avea să fie puternic atacat și se pregătise în consecință. Cu toate acestea, pagubele produse au fost serioase și răspândite pe o suprafață considerabilă, lucru care demonstra nu numai nivelul la care ajunseseră forțele britanice, ci și tranziția la o politică de bombardare mai mult sau mai puțin nediscriminatorie a zonelor urbane. Raidul a fost o mare reușită din punctul de vedere al RAF. Numai 2% din avioane au fost pierdute și s-a dovedit a fi un extraordinar stimul moral pentru frontul intern, iar Harris a devenit o vedetă a relațiilor publice.[12]

Efectul asupra moralului celor din orașul bombardat a fost atât de puternic, încât cetățenii Kölnului care părăseau orașul erau obligați să semneze un teribil angajament al tăcerii:

> Știu că un singur individ nu își poate forma o imagine completă despre evenimentele din Köln. Suntem tentați, adeseori, să ne exagerăm propriile experiențe și părerile celor care au fost supuși bombardamentelor sunt subiective. În consecință, sunt conștient că relatările despre suferințele individuale nu pot decât să facă rău și voi păstra tăcerea. Știu care vor fi consecințele încălcării acestui angajament.

În ziua raidului celor o mie de bombardiere, Goebbels nota în jurnal, cu obișnuitul său cinism:

> Am staționat suficient de multe escadrile de bombardiere în vest, așa încât ne aflăm în poziția de a răspunde fiecărui atac, cu o forță dublă dacă e necesar. Nu vom lăsa fără răspuns nici un atac

englez și întrucât, până în acest moment, atacurile asupra obiectivelor militare și economice cu greu s-au dovedit utile, vom ataca centre culturale, lucru pe care și englezii îl fac, chiar dacă nu vom recunoaște acest lucru. În ceea ce ne privește, nu trebuie să spunem nimic despre întreaga afacere; trebuie doar să acționăm. În legătură cu aceasta, Führerul m-a însărcinat, încă o dată, cu responsabilitatea de a mă asigura că toate comorile artistice ale Reichului sunt puse la adăpost.[13]

Cât despre Arthur Harris, pe 11 iunie 1942, în *Times,* s-a anunțat că fusese înnobilat și devenise Cavaler Comandor de Bath.

De cealaltă parte a Canalului, semnalele erau la fel de clare. Toate țintele deveniseră „legitime".

Pe 8 octombrie 1871, cel mai puternic incendiu forestier din istoria Americii a devastat partea nord-estică a statului Wisconsin. Declanșat, probabil, de un muncitor de la căile ferate care curăța tufișurile, focul a mistuit 1,2 milioane de acri și a ucis între 1 200 și 1 500 de persoane, inclusiv circa 800 de oameni din înfloritoarea așezare forestieră Peshtigo, adică aproape jumătate din populație. Numeroși martori au povestit îngroziți despre apropierea focului – „atât de rapidă" sau „asemenea unei tornade". Câțiva au reușit să fugă, dar cei mai mulți supraviețuitori s-au refugiat în râul Peshtigo, aflat chiar la marginea orașului, sau în fântânile caselor și fermelor, stând în apă și înfășurându-și capetele și părțile expuse ale corpului în cârpe ude. Focul a trecut cu ușurință și de râu, incendiul extinzându-se și pe malul estic și prinzându-i în capcană pe cei care crezuseră că aveau să scape dacă traversau podul de lemn. Vreme de câteva ore, „înotători" disperați au fost înconjurați de flăcări. Mingi de foc și obiecte arzânde cădeau asupra lor, aerul devenind aproape de nerespirat. Unii s-au sufocat, alții au fost arși de resturile în flăcări; alții, epuizați, s-au înecat pur și simplu.

Ceea ce, din cauza unui accident sau dintr-o ciudățenie a naturii, s-a întâmplat la Peshtigo a fost o furtună de foc. Fenomenul apare când se creează o căldură suficient de mare – opt sute, nouă sute, o mie de grade –, iar tendința naturală a aerului cald de a se ridica

lasă fără oxigen atmosfera de la nivelul solului. Astfel, la o oarecare înălțime de sol se ridică o coloană de foc, dar sub ea există un vid care, în căutarea oxigenului necesar pentru a se umple, se deplasează pe sol cu mare viteză, învăluind totul în calea sa. Poate exista un moment de acalmie înainte de sosirea furtunii, exact ca în cazul unei tornade naturale. Urmează apoi un curent șuierător de aer care pârjolește plămânii și îi lasă pe puținii supraviețuitori să respire numai monoxid de carbon. La Peshtigo, pe unele cadavre nu existau „semne vizibile ale flăcărilor și nu exista nici o urmă de arsură pe trupurile sau hainele lor".

În acea toamnă fatală a lui 1871, în toate statele din zona Marilor Lacuri se succedaseră mai multe săptămâni de vreme caniculară, uscată. Șaptezeci și doi de ani mai târziu și la aproape cinci mii de kilometri distanță, la sfârșitul lui iulie 1943, orașul Hamburg suferea de pe urma efectelor unui val de căldură de o intensitate asemănătoare. Temperaturile diurne depășiseră 27 de grade Celsius.

Marți noaptea, pe 27 iulie 1943, 787 de aparate au decolat de la bazele Comandamentului Bombardierelor din estul Angliei. Era al doilea dintr-o serie de raiduri ce vizau al doilea oraș ca mărime al Germaniei, portul Hamburg. RAF lansase primul atac nocturn pe 24 iulie, americanii atacaseră de două ori, în timpul zilei, fără ca nici unul dintre raiduri să înregistreze succese spectaculoase. Cu aproape două milioane de locuitori, cel mai mare dintre porturile hanseatice medievale era un centru important pentru construcția de nave și de submarine, pentru industrie, dar și pentru marina comercială. Era puternic apărat.

Ceea ce avea să ofere protecție bombardierelor cu destinația Hamburg era ceva nou și de-a dreptul senzațional: un dispozitiv inventat recent – utilizat pentru întâia oară cu câteva zile în urmă, cu ocazia primului raid al RAF asupra orașului – al cărui scop era bruierea sistemului radar german pentru a-l dezorienta total. Numele său era „window".

Peste două mii de fâșii de folie de staniu au plutit spre sol, aruncate din primul aparat încărcat cu „window". Fiecare grup de fâșii metalice genera un ecou, pe care radarele germane nu îl puteau

diferența de cel produs de un bombardier britanic. Întrucât viteza de cădere era mică, această impresie putea să se mențină chiar și cincisprezece minute. Fiecare bombardier din formație era instruit să arunce o legătură de folii pe minut, până când atingea punctul din care trebuia să-și înceapă drumul de întoarcere.[14]

Dispozitivele „window" au provocat un haos complet în sistemul defensiv german. Sistemul german de apărare nocturnă prevedea patrularea fiecărei zone, sau „pătrat", de către un grup de aparate de vânătoare. Dintre aceste zone, cele occidentale, unde erau așteptate atacuri ale forțelor RAF, erau cele mai importante. Stațiile radar din Würzburg „au văzut" literalmente mii de „avioane inamice" și, în prima fază, au trimis în aer toate avioanele de interceptare. Un ofițer controlor al Luftwaffe descria haosul: „Era ca și cum ai încerca să găsești acul în carul cu fân".[15] Radarul de la bordul aparatelor de vânătoare germane era și el bruiat, ceea ce a sporit confuzia. „Cu o singură lovitură, întreaga apărare a fost orbită!", declara generalul Walter Kammhuber, comandantul defensivei antiaeriene din vest.

Ulterior, germanii aveau să învețe cum să contracareze cele mai grave efecte ale sistemului „window", dar, în acel moment, acest lucru nu era posibil. În acea noapte, bombardierele se aflau față în față cu un inamic pus deja într-o situație foarte dificilă.

Ideea strategilor RAF pentru noaptea de 27 iulie era să exploateze această situație și să bombardeze până la saturație Hamburgul. Având la dispoziție aproape opt sute de bombardiere, era un raid foarte important pentru acel moment. Cinci căpitani de grup și doi comandanți de escadră de aviație au călătorit ca pasageri pentru a verifica, la fața locului, impactul extraordinar al dispozitivelor „window".

În total au fost lansate 2 326 de tone de bombe deasupra Hamburgului, majoritatea fiind incendiare. Cea mai mare concentrație de lovituri a fost realizată în cartierele muncitorești Billwärder, Borgfelde și Hamm, unde clădiri cu apartamente ieftine se aliniau pe străzi înguste, iar parcurile și spațiile deschise puteau fi numărate pe degete. În realitate, zona a fost atacată din greșeală –

obiectivul ce ar fi trebuit țintit era situat la mai mult de trei kilometri și jumătate distanță – dar reprezenta, din multe și teribile puncte de vedere, mediul perfect pentru ce avea să urmeze. În acea noapte, în înregistrările Departamentului de Pompieri din Hamburg apare expresia „furtună de foc".

Și cum micile bombe incendiare cădeau cu miile și intrau în poduri, iar bombele „cu fosfor" de paisprezece kilograme, ceva mai mari, penetrau câteva etaje și începeau să ardă în interiorul clădirilor, în curând în toată zona au izbucnit incendii. Între timp, majoritatea pompierilor din Hamburg se concentraseră asupra stingerii ultimelor incendii rezultate după atacul din noaptea de sâmbătă spre duminică, în cealaltă parte a orașului. Echipajele de urgență care au încercat să ajungă în districtele recent lovite au fost împiedicate să o facă de craterele și molozul care blocau străzile de acces – la fel cum se întâmplase la Coventry, în urmă cu trei ani.

Bombele explozive de mare capacitate, împreună cu cele incendiare, au distrus pereți, au pulverizat nenumărate uși, au creat curenți de aer, care au alimentat focurile din interiorul clădirilor. Curentul ascendent astfel rezultat împrăștia scântei și diferite materiale arzânde s-au răspândit în zonele învecinate ale orașului, provocând și acolo incendii. În numai douăzeci de minute, un incendiu masiv a aprins o suprafață de peste doi kilometri pătrați, cu focarul într-o fabrică și un depozit de cherestea. Până la ora trei dimineața, aproximativ șaisprezece mii de apartamente și peste două sute de kilometri de străzi înguste ardeau. Copacii au fost smulși din rădăcină de curenții de aer creați de umplerea vacuumului din centrul vâlvătăii, iar oamenii au fost trântiți la pământ și trași în flăcări de aceeași forță invizibilă.[16]

Asemenea focului de la Peshtigo, uriașa furtună de foc de la Hamburg, din noaptea de 27–28 iulie 1943, nu numai că a ars și a carbonizat victimele. Mii de oameni au murit în pivnițe din cauza intoxicării cu monoxid de carbon. Cadavrele au fost găsite intacte și fără arsuri, cu fața roz, culoarea specifică intoxicației cu aceste gaze. De abia peste două zile, temperatura unora din cel mai

puternic lovite străzi a scăzut suficient pentru ca echipele de salvare să poată recupera ceea ce mai rămăsese din victime.

În inima apocalipticului incendiu nu a mai fost găsit nici un supraviețuitor, absolut nici unul.

Patru gropi comune au fost săpate în Cimitirul Ohlsdorf, la marginea orașului, în fiecare dintre ele fiind îngropate circa zece mii de cadavre. Ancheta realizată după război de Statele Unite pe marginea efectelor bombardamentelor strategice (United States Strategic Bombing Survey) a recunoscut că cifra estimativă de patruzeci de mii de victime s-ar putea să nu spună totul despre carnagiul de la Hamburg. Imaginile cele mai cumplite din profețiile lui Douhet și Trenchard se transformaseră acum în realitate. Până dimineața, zeci de mii de persoane se pregăteau să părăsească orașul, luându-și numai strictul necesar, unii dintre ei încă în pijamale. Autoritățile au creat puncte de evacuare și zone de adunare, precum hipodromul.

Albert Speer, șeful producției de armament și arhitectul personal al lui Hitler, scrisa: „Hamburgul m-a făcut să mă tem din nou de Dumnezeu". Speer și-a amintit că îl informase pe Hitler că „o serie de atacuri similare, asupra altor șase orașe importante, ar putea bloca în totalitate producția germană de armament".[17]

Goebbels, care în octombrie 1942 fusese însărcinat de Hitler să se ocupe de „măsurile de asistență necesare ca urmare a distrugerilor de război", a reacționat rapid în fața dezastrului de la Hamburg. I-a telefonat imediat lui Kaufmann, gauleiterul din Hamburg:

> Vorbește de o catastrofă... Trebuie să avem în vedere posibilitatea distrugerii unei metropole la o scară fără egal în istorie. În acest context, se nasc probleme aproape imposibil de gestionat. Locuitorii acestui imens oraș trebuie să fie hrăniți, adăpostiți și, acolo unde este posibil, evacuați, îmbrăcați și cazați. Pe scurt, trebuie să facem față unor sarcini care, acum câteva săptămâni, ar fi părut de neimaginat...[18]

Goebbels a fost atât de afectat de evenimentele de la Hamburg, încât, într-un rar moment de panică, a ordonat evacuarea parțială a

Berlinului, pentru cazul în care britanicii aveau să-și îndrepte atenția asupra capitalei. El și ceilalți gauleiteri au trebuit să-și petreacă restul verii calmând sentimentul de panică astfel generat.[19] Din acel moment, propaganda sa avea să aibă un dublu obiectiv: acela de a-i prezenta pe anglo-americani drept niște barbari, dar și de a minimiza impactul acestor dezastre, tot mai frecvente și mai teribile, asupra moralului germanilor. Era o echilibristică pe sârmă periculoasă chiar și pentru abilul ministru al Propagandei, iar pentru a-și păstra echilibrul avea nevoie de o prăjină construită din cele mai subtile minciuni.

Dar învingătorul Harris nu și-a putut fructifica avantajul prin bombardarea altor orașe germane, așa cum se temuse Speer. Din rațiuni politice – regimul Mussolini se prăbușise, iar guvernul încerca să-i determine pe italieni să capituleze – în noaptea următoare, Comandamentul Bombardierelor a primit ordinul de a ataca obiective urbane importante din nordul Italiei. Raidul a fost apoi anulat, iar, în următoarele două nopți, condițiile meteo au fost nefavorabile atât deasupra Angliei, cât și deasupra Germaniei, și momentul a fost ratat.

După imensele distrugeri din noaptea furtunii de foc, distrugeri produse cu un preț atât de mic, Comandamentul Bombardierelor redevenise infailibil. Se revenise la situația normală.

Dresda, aflată la mare distanță, într-o zonă încă netulburată de raidurile aeriene, începuse deja să primească refugiați din Ruhr și Renania. Acum venise rândul Hamburgului – cel puțin o parte a refugiaților au ajuns în Saxonia. Dresda, spectaculoasă și neatinsă de război, deranjată numai, din timp în timp, de alarmele antiaeriene, trebuie să le fi părut un adevărat paradis acestor oameni pe care bombele îi afectaseră fizic și mental.

În același timp, refugiații au dus cu ei în Saxonia virusul fricii. Dar, pentru moment, „orașul cultural" Dresda părea un sanctuar. Un sanctuar pe cale să se umple până la refuz de pelerini.

12

Adăpostul antiaerian al Reichului

La aproape un an de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în Dresda a sunat prima alarmă antiaeriană.

Sirenele au început să răsune la 2.15, în noaptea de 28 spre 29 august 1940. Semnalul de sfârșit al alarmei a fost dat patruzeci și cinci de minute mai târziu.[1] Până la sfârșitul anului, alarma avea să se repete de unsprezece ori, în special din cauza raidurilor britanice asupra Berlinului, aflat la o sută șaizeci de kilometri spre nord. Pe 20 octombrie, în jurul orei 22.45, trei bombe explozive au căzut pe câmpul de la Bühlau, chiar la sud-est de oraș, după cum raportase Cartierul General al gauleiterului din Dresda. Acestea au lăsat în urmă două cratere de opt metri lățime și doi adâncime, dar și o gaură în care se credea că se află o bombă neexplodată.

În lunile următoare, manifestele și bombele rătăcite au tulburat liniștea zonei rurale din vecinătate, dar nici una nu a căzut în interiorul limitelor orașului. Pe parcursul întregului an 1941, au existat șapte alarme antiaeriene. În 1942, patru. Pentru majoritatea locuitorilor Dresdei, războiul trebuie să fi părut foarte îndepărtat. Și toate veștile păreau a fi de bun augur. Victorie iminentă la Stalingrad. Rommel la un pas de Cairo. E adevărat, existau și anunțurile funebre ocazionale din ziare – tot mai numeroase începând cu vara lui 1941 – însoțite de o Cruce de Fier neagră, de un mesaj al

familiilor din Dresda și de formule precum „moarte de erou" sau „căzut pentru patrie".

Secțiunea de publicitate, altfel foarte animată, a jurnalului *Der Freiheitskampf,* din 30 septembrie 1942, includea și zeci de oferte de muncă. Puteai găsi liste cu piesele de teatru și cu filmele din cele aproape cincizeci de cinematografe. Clovnul Charly Rivels apărea la Circul Sarrasani. „Balurile dansante" *(Tanzlustbarkeiten)* fuseseră interzise încă din aprilie 1941: altfel, aceste pagini nu dădeau impresia că aparțineau unui oraș în război, unui oraș dintr-o țară care începea să sângereze de moarte pe frontul de est. Dar multe dintre ofertele de locuri de muncă căutau femei pentru slujbe tradițional ocupate de bărbați – de la proiectanți și dentiști, până la asistenți de laborator și măcelari. Și din treisprezece anunțuri matrimoniale, zece aparțineau unor femei care își căutau un partener.

La acea vreme, în Dresda, aproape că nu fusese luată nici o măsură specială în vederea protecției împotriva unui raid aerian. Cetățenii erau încurajați să păstreze la îndemână găleți cu nisip și apă pentru a stinge incendiile. Pivnițele și subsolurile fuseseră dotate, de cei ascultători sau de cei prevăzători, cu provizii pentru cazuri de urgență și cu uși izolante. În fabrici și școli se făceau obișnuitele instructaje despre ce trebuia făcut în cazul unui raid aerian și despre cum trebuia stinsă o bombă incendiară și bineînțeles că existau alarmele de incendiu. Multe dintre clădirile publice aveau subsoluri sau depozite care fuseseră transformate în adăposturi, deși numai în foarte puține cazuri fuseseră realizate transformările necesare pentru ca acestea să ofere o protecție reală. În cazul Dresdei nu fusese aplicat ordinul Führerului din octombrie 1940 (dat ca urmare a raidului britanic asupra Berlinului) care decreta că optzeci și unu de orașe germane aveau să înceapă imediat construcția de adăposturi antiaeriene care să respecte standardele stabilite.[2] În centrul Germaniei, Leipzig, Halle și rafinăria de la Leuna, ce producea prin hidrogenare petrol sintetic, au fost principalele beneficiare ale acestui program de construcții dirijat de la centru.

Imensul complex Zeiss-Ikon, care, în acel moment, angajase în Dresda peste zece mii de oameni în cadrul unor contracte pentru material de război, includea singurele clădiri private mari care fuseseră consolidate corespunzător. Fabrica Goehler, din Grossen-hainer Strasse, în extremitatea nordică a orașului (devenită „celebră", ulterior, pentru folosirea muncii forțate), semăna cu un buncăr, ferestrele fiind prevăzute cu obloane înclinate spre exterior, pentru a împiedica pătrunderea bombelor incendiare. În cazul întreprinderii Ernemann, aparținând, de asemenea, concernului Zeiss-Ikon, casa scărilor și fiecare palier fuseseră consolidate pentru a rezista impactului unei bombe de cinci sute de kilograme. Aceste fabrici fuseseră construite în prima parte a anilor 1930, când o lege promulgată în acea perioadă impusese ca toate clădirile să respecte reglementările legate de raidurile aeriene. Asemenea măsuri de precauție erau însă rare, cu excepția fabricilor noi și a complexelor de locuințe construite recent.

O excepție era și adăpostul antiaerian construit sub distileria Bramsch, în zona industrială Friedrichstadt, și care respecta ultimele standarde, având grinzi ranforsate, filtre de gaz, uși și ferestre etanșe, ieșiri de urgență. Locuitorii Dresdei zâmbeau neîncrezători când administratorul adăpostului, dr. Bergander, le prezenta construcția. Toate aceste măsuri de protecție antiaeriană frizau absurdul! Cine avea nevoie de așa ceva?[3]

Între timp, începând din 1942, zonele occidentale ale Germaniei au început să simtă tot mai serios efectele bombardamentelor RAF. În martie 1943, s-a declanșat Bătălia Ruhrului, moment în care Forțele Aeriene Regale au început, cu adevărat, să producă pagube în inima industrială a Reichului. Essen, Dortmund, Düsseldorf și restul centrelor din regiune au fost lovite neîncetat, în următoarele patru luni. Pe lângă Gee a apărut și Oboe, care permitea, la un nivel încă rudimentar, și bombardamente în condiții de vizibilitate redusă. Întrucât nu existau foarte multe stații de emisie, numai câteva avioane puteau utiliza acest dispozitiv și, în consecință, a fost montat numai pe aparatele deschizătoare de drum ce îl utilizau pentru a marca ținta pentru formațiunile de bombardiere care le urmau.

La puțin timp după, a intrat în funcțiune și H2S, un aparat radar care, prin înregistrarea diferitelor ecouri pe ecranul unui tub catodic numit „indicator de poziție", permitea deschizătorilor de drum, și apoi tuturor bombardierelor, să identifice forma orașului de dedesubt chiar și prin nori. Tehnologia, ideală pentru urmărirea contururilor unei coaste, fusese inițial folosită exclusiv de Comandamentul de Coastă, dar adaptarea și transferul către Comandamentul Bombardierelor au început în prima parte a anului 1943, procesul fiind încurajat de afirmații optimiste precum „acuratețea bombardamentelor cu ajutorul H2S, în condiții de vizibilitate zero, va ajuta la obținerea unei concentrații de bombe deasupra obiectivului comparabilă cu cele mai bune rezultate realizate, în acest moment, de echipaje în condiții de vizibilitate perfectă". În plus, mareșalul aerului Harris avea acum la dispoziție șaizeci de escadrile operaționale, mai mult de jumătate dintre acestea având în componență noile bombardiere grele Lancaster, care puteau zbura mai rapid, la o altitudine mai mare și puteau transporta mai multe bombe decât aparatele aflate până atunci în serviciul Comandamentul Bombardierelor. Curând, Forță Aeriană 8 americană avea să li se alăture, iar raidurile diurne aveau să reînceapă.

Construirea de către britanici a noilor „grele" (așa cum erau numite bombardierele cu rază lungă de acțiune), avansate din punct de vedere tehnologic, ar fi trebuit să reprezinte un semnal de alarmă pentru zonele orientale ale Germaniei, care nu se mai aflau în afara razei normale de acțiune a RAF. Dar, în cea mai mare parte a anului 1943, Ruhrul și Renania (plus, în special, Hamburgul) au fost cele care au simțit efectul forței ofensive crescânde a RAF. Un număr tot mai mare de femei și copii evacuați din Düsseldorf și Dortmund, Krefeld și Köln au fost trimiși temporar în Saxonia, inclusiv la Dresda. Localnicii reacționau cu surprindere la sosirea acestor supraviețuitori încercați ai bombardamentelor aliate și la relatările îngrozitoare ale acestora, la cinismul și curajul lor. Foarte rapid, Saxonia a ajuns să fie cunoscută drept „adăpostul antiaerian al Reichului" *(Reichsluftschutzkeller),* în parte datorită rolului său de zonă de evacuare și, în parte, pentru că localnicii se considerau a fi în siguranță.

În lipsa unor instrucțiuni clare de la Berlin, situația protecției civile în Dresda depindea de autoritățile locale. Chiar și după primele raiduri importante în alte zone ale Saxoniei (în ultima parte a lui 1943), s-au făcut doar progrese nesemnificative în ceea ce privește protecția civililor. A fost creat un Birou de Construcții pentru Apărarea Antiaeriană, dar când rezervele tot mai mici de beton, oțel și forță de muncă erau alocate într-un procent din ce în ce mai mare altor proiecte militare mai importante, de pe întreg teritoriul Reichului, a devenit deja prea târziu să începi construcții masive în Dresda.

Între timp, faptul că singurele adăposturi antiaeriene cu adevărat solide și avansate din punct de vedere tehnic erau disponibile numai pentru cei ce ocupau funcții oficiale s-a transformat într-un scandal public. „Conducerea Locală pentru Raiduri Aeriene a NSDAP" împărțea cu șeful poliției un buncăr blindat la două etaje sub Albertinum, clădirea masivă în stil neoclasic situată pe Terasa Brühl, care adăpostea fostele arhive și galerii de artă regale. Săpate la mare adâncime și bine construite, „posturile de comandă" al *Gauleitung* de la Lockwitzgrund, în extremitatea sud-estică a orașului, și cel al conducerii poliției și ale SS de la Mordgrundbrücke, în pădurile de pe malul nordic al Elbei, la mică distanță de centrul orașului, puteau fi cel puțin justificate în termenii importanței oficiale pe care o aveau.

Când, la jumătatea lui 1943, gauleiterul Mutschmann și-a construit un buncăr blindat în grădina vilei sale din Comeniusstrasse (în apropiere de Grosser Garten și confiscată de la un om de afaceri evreu), i-a folosit pe geniștii SS din garnizoana Dresdei. Comandantul trupelor SS s-a simțit obligat să trimită un protest chiar *Reichsführer*-ului Himmler:

> Nu contest că un asemenea buncăr este necesar. Cred chiar că are la bază un ordin al Führerului. Oricum, nu cred că e corect ca, din toate locurile din oraș, acesta să fie instalat chiar în grădina gauleiterului, deoarece majoritatea populației încă nu are acces la un adăpost antiaerian în adevăratul sens al cuvântului...[4]

În plus, majoritatea locuitorilor Dresdei cunoșteau faptul că experiențele celor din Ruhr, Hamburg sau Berlin dovediseră că și

cele mai sigure locuri în care te puteai refugia erau marile buncăre construite de guvern care puteau adăposti sute sau mii de civili. În fond, numeroși supraviețuitori ai atacurilor aeriene asupra acestor zone trăiau acum ca refugiați în Dresda și tot ce trebuia să faci era să întrebi.

Asigurarea cazării pentru miile de refugiați, dintre care o bună parte erau copii, sosiți din zonele puternic atacate, intra în atribuțiile gauleiterului Mutschmann și ridica probleme deosebite. La începutul lui iulie 1943, Mutschmann a transmis un set de instrucțiuni secrete, destinate primarilor principalelor orașe saxone, prin care le ordona să organizeze înrolarea unor școli și a unor clase întregi (cu profesori cu tot), formate din refugiați din vest.

Scopul importării „grupurilor școlare" era, pe de-o parte, acela de a oferi un mediu familiar noilor sosiți și, pe de altă parte, de a facilita supravegherea lor prin intermediul Tineretului Hitlerist și al altor organizații de stat. În condițiile în care multe clădiri școlare fuseseră rechiziționate în scopuri militare sau economice, rezultatul a fost o creștere masivă a numărului de elevi care aveau la dispoziție un spațiu din ce în ce mai redus. În 1940, numărul mediu de elevi înscriși pentru prima dată în sistemul școlar din Dresda fusese de 5 500; în 1943, acesta ajunsese la 8 500-9 000. În multe școli, elevii învățau deja în două schimburi. O importantă „lege pentru protecția copiilor de vârstă școlară", din ianuarie 1943, prevedea că, în cazul raidurilor aeriene, tuturor copiilor trebuia să li se asigure un spațiu în adăposturile școlilor, dar măsura fusese imposibil de aplicat de la bun început. În 1943, aproape toate școlile din Dresda erau utilizate în scopuri militare sau legate indirect de efortul de război, fiind folosite ca depozite, birouri sau spații de cazare. Această situație făcea extrem de dificilă sau chiar imposibilă găsirea unui spațiu suficient pentru cursuri. Situația era și mai gravă când venea vorba de adăposturi antiaeriene ușor accesibile.

Pe măsură ce anul se apropia de sfârșit, copiilor din vest li s-au alăturat nou-sosiții din Hamburg sau Bremen. De cele mai multe ori erau însoțiți nu de părinți, ci de colegii de clasă. De Crăciun, în loc

să-și viziteze orașele natale, au rămas, din rațiuni de securitate, în Dresda și au confecționat jucării și decorațiuni. Elevii din clasele mari participau, alături de Tineretul Hitlerist, la realizarea diferitelor lucrări defensive, livrau corespondența și aveau numeroase alte ocupații, totul pentru a disponibiliza tot mai mulți adulți pentru industrie și pentru front.

La sfârșitul anului 1943, Dresda se considera supraaglomerată. Nu mai putea primi copii din alte părți.

În primele ore ale zilei de 4 decembrie 1943, Leipzigul, oraș industrial și comercial faimos încă din Evul Mediu pentru muzicienii și târgurile sale și, mai recent, drept centru al tiparului și al publicării de cărți în limba germană, a fost bombardat de Forțele Aeriene Regale.

În octombrie, Leipzig fusese ținta unui atac nesemnificativ cu consecințe și mai nesemnificative, atac care vizase fabricile Erla din oraș (care produceau o treime din avioanele Me 109 ale Luftwaffe), dar atacul din decembrie, așa cum toți au înțeles imediat, era complet diferit. În șaisprezece minute, 432 de bombardiere Lancaster, Halifax și Mosquito au lansat o cantitate uriașă de mine aeriene și bombe explozive, 313 recipiente incendiare mari și 12 550 mici, precum și 280 000 de bombe incendiare standard, de două kilograme. Era vorba de un raid important, al cărui obiectiv era incendierea orașului.[5]

În prima fază, numărul victimelor a fost estimat la nouăzeci și cinci, incredibil de mic, dar, până în februarie 1944, când curățarea molozului și căutările în subsoluri au încetat, aproape două mii de civili din Leipzig au fost înregistrați ca morți sau dispăruți, iar patru mii fuseseră răniți. Două lucruri legate de raid erau foarte îngrijorătoare: în primul rând, totala insuficiență a măsurilor de combatere a incendiilor și, în al doilea rând, efectul de furtună de foc – limitat, dar cumplit de clar pentru cei care știau cum să analizeze aceste lucruri – pe care Comandamentul Bombardierelor îl crease în acea noapte.

Marea furtună de foc de la Hamburg, din iulie 1943, le demonstrase strategilor lui Harris ce se putea face dacă totul mergea

„ca la carte" și, din acel moment, aceștia au urmărit să provoace furtuni similare ori de câte ori au avut ocazia. Pe 22 octombrie 1943, o altă furtună de foc s-a produs la Kassel, un oraș mult mai mic, cu un sfert de milion de locuitori. O formațiune de bombardiere, de aproape o sută cincizeci de kilometri lungime, a lansat peste patru sute de mii de dispozitive incendiare, în principal deasupra centrului istoric. Ca și la Hamburg, bombele explozive și minele au fost utilizate ca să smulgă ușile și ferestrele, deschiderile astfel create urmând să hrănească curenții de aer.

La patruzeci și cinci de minute după ce prima bombă a căzut la Kassel, furtuna de foc ajunsese deja la intensitatea maximă. Au murit zece mii de civili, adică o zecime din locuitorii din Altstadt sau 4,2% din populația totală (în cazul Hamburgului, pierderile au reprezentat 2,73%). Vremea nu era caniculară, așa cum fusese la Hamburg, dar era, în schimb, uscată, iar străzile orașului milenar erau înguste și multe dintre clădiri erau construite pe jumătate din lemn. Cel mai apropiat oraș important era situat la mai bine de o sută șaizeci de kilometri de Kassel, astfel încât nu a fost posibilă sosirea în ajutor a altor unități de pompieri, înainte ca incendiile să fi fost de mult scăpate de sub control.[6]

În cazul Leipzigului, lucrurile au stat diferit, ajutorul din exterior fiind rapid asigurat. Problema era că furtunurile detașamentelor de pompieri venite în ajutor aveau nevoie de conectori pentru a fi legate la hidranți. Aceste piese ar fi trebuit să fie disponibile în fiecare stație de poliție, dar nu a putut fi găsită nici una. Echipele de pompieri sosite din afara orașului s-au văzut nevoite să privească neputincioase clădirile arzând, fațadele prăbușindu-se și incendiile din poduri (blestemul atacurilor cu bombe incendiare) răspândindu-se în lateral, de la o casă la alta.

Adăugați, la toate acestea, și faptul că o jumătate dintre unitățile de pompieri din Leipzig fuseseră trimise să ajute capitala. Forțele aeriene anglo-americane inițiaseră acolo o campanie sistematică de distrugeri, ce avea să continue până în primăvara anului 1944. Îndelung plănuita modernizare a sistemului de aprovizionare cu apă a Leipzigului fusese amânată în mod repetat, ceea ce însemna că, și

în eventualitatea în care furtunurile puteau fi conectate la rețea, presiunea apei era prea mică. A fost un fiasco pentru care autoritățile – și, în primul rând, gauleiterul Mutschmann – erau în întregime responsabile. Majoritatea cartierelor vechi au fost distruse, alături de zone însemnate din suburbii, inclusiv o serie de clădiri istorice, 80% din Centrul Expozițional (care fusese transformat în ateliere și fabrici) și o mare parte a complexului universitar.

În ceea ce privește Leipzigul, raportul oficial era o lectură înspăimântătoare:

> Declanșarea câtorva furtuni de foc de o mărime și cu urmări comparabile numai cu cele văzute anterior la Hamburg și Kassel. Copaci masivi au fost smulși din rădăcină, automobile au fost aruncate prin aer, pompele de benzină au fost desprinse de conductele de alimentare și luate pe sus, furtunurile au fost smulse din mâinile pompierilor și s-au lovit de copaci sau de liniile de înaltă tensiune, ofițerii și luptătorii din detașamentele de pompieri au fost târâți de-a lungul străzilor și al piețelor, fiind răniți sau uciși.

Toate acestea au fost așternute pe hârtie, trei săptămâni mai târziu, de cineva aflat întâmplător în Leipzig, dar ale cărui cunoștințe în domeniu nu fuseseră dobândite întâmplător: generalul-maior Hans Rumpf, inspector al forțelor de pompieri din cadrul Cartierului General al Poliției din Berlin. El continua:

> Din punct de vedere urbanistic, Leipzigul se afla într-o situație mai proastă decât alte centre culturale istorice. În orașul vechi se înghesuie un număr extraordinar de mare de clădiri în care sunt depozitate și unde sunt expuse bunuri – una din trăsăturile cele mai importante ale târgului – și care se află în apropierea unor zone rezidențiale cu o mare densitate de construcții. Chiar și în cazul unui atac de o mai mică amploare, ar fi trebuit să avem în vedere posibilitatea pierderii unui număr considerabil de clădiri din aceste categorii.

După calculele de expert ale lui Rumpf, fiecare echipă de pompieri trebuia să combată între optzeci și o sută de incendii – cel

puțin zece pentru fiecare pompier. Dacă adăugăm și hidranții incompatibili și sistemul vetust de aprovizionare cu apă...

Amploarea reală a efectelor raidului se apropia de cele două cazuri anterioare, Kassel și Hamburg, dar numărul morților era mult mai mic. Ofițerul responsabil pentru războiul economic în Leipzig, atașat personalului Districtului Defensiv IV (al cărui comisar era Mutschmann), găsise explicația: rezidenții s-au ajutat singuri.

> Locuitorii Leipzigului... au stins incendiile izbucnite, cu foarte mult curaj, chiar în timp ce raidul continua. Au putut, în multe cazuri, să-și salveze casa și bunurile – chiar dacă, făcând asta, au acționat încălcând regulile ce se aplică în cazul raidurilor aeriene. În conformitate cu instrucțiunile autorităților responsabile de protecția civilă, erau, de fapt, obligați să nu-și părăsească adăposturile până la încheierea atacului inamic.[7]

Cu alte cuvinte, locuitorii au nesocotit instrucțiunile autorităților, au ieșit din adăposturi, s-au luptat cu flăcările și, în cele mai multe cazuri, au supraviețuit. Dacă, un an mai târziu, la Dresda, ar fi fost posibil să fie salvate mai multe clădiri și bunuri, dacă oamenii s-ar fi comportat la fel, nu se poate ști cu certitudine, dar experiența de la Leipzig pare să demonstreze că era preferabil să-ți părăsești adăpostul cât mai repede posibil și să vezi în spațiu deschis care erau alternativele. Drept urmare, vieți și clădiri au fost salvate. În stradă, focul și bucățile de zidărie ce cădeau reprezentau un pericol, dar în lumea închisă a subsolurilor exista riscul, poate și mai mare, de a fi îngropat de viu sau de a suferi consecințele perfide ale intoxicării cu monoxid de carbon. Un lucru era clar: să rămâi în adăpost după sfârșitul raidului ar fi putut părea lucrul cel mai sigur la prima vedere, dar, în ciuda a ceea ce-ți spunea intuiția, era, în realitate, cea mai periculoasă acțiune pe care o puteai alege.

Leipzigul a mai fost atacat de câteva ori pe parcursul anului 1944. Pe toată durata războiului, orașul a fost ținta a treizeci și opt de raiduri, unsprezece dintre ele majore. Localitatea a devenit unul din obiectivele preferate pentru „bombardamentele de precizie" ale Forței Aeriene 8, care țintea, în special, uzinele Erla, ATG și

Junkers. Miile de angajați ai acestora din urmă produceau avioane și piese de schimb pentru Luftwaffe, iar atacurile erau considerate ca esențiale în campania de distrugere a unei părți cât mai mari din industria aeronautică germană și, implicit, de subminare a capacității de apărare antiaeriană a Germaniei. Din acest punct de vedere, locuitorii Leipzigului au avut noroc. Când vizibilitatea era redusă și era folosit dispozitivul H2S, rezultatele concrete ale bombardamentelor de precizie ale USAAF nu se deosebeau prea mult de bombardamentele zonale ale britanicilor, dar, cel puțin, americanii încercau să țintească fabricile (aflate în suburbii), iar în combinația de bombe pe care o utilizau, incendiarele reprezentau un procent mult mai mic decât în cazul Comandamentul Bombardierelor. Nu există nici o îndoială că, în cazul atacurilor americane, pierderile de vieți în rândurile civililor au fost mult mai scăzute.[8]

Cu toate acestea, nimic din ceea ce se întâmplase în Leipzig nu prevestea ceva bun pentru Dresda, celălalt mare oraș saxon.

Dresda și Leipzig sunt despărțite de o sută de kilometri și de o rivalitate ce poate exista numai între două orașe comparabile ca mărime, dar care luptă pentru întâietate într-o țară mică. La începutul războiului, ambele se consideraseră a fi în afara razei de acțiune a RAF. În cazul Leipzigului, această încredere a fost infirmată pentru prima dată și șocul a fost considerabil.

Asta nu înseamnă că ar fi trebuit să reprezinte, cu adevărat, o surpriză. Obiectivele RAF se mutaseră lent tot mai spre est, în ultimele luni. La Dresda, alarmele antiaeriene au sunat de cincizeci și două de ori, în 1943, în medie o dată pe săptămână, și numărul avea să crească la 151, în 1944, aproape o dată la două zile.

În ultima parte a anului 1943, dată fiind îngrijorarea tot mai accentuată legată de posibilele raiduri aeriene asupra Saxoniei, autoritățile din Dresda au început să se pregătească, în secret, pentru o evacuare în masă a copiilor din oraș – viitorul capital uman al metropolei – în locuri mai sigure din zona rurală. Au fost stabilite locuri de cazare pentru clase întregi, au fost selectați profesorii care

să se ocupe de copii, în momentul potrivit, și au fost trasate planuri împreună cu autoritățile de la căile ferate pentru înființarea unor trenuri speciale. La sfârșitul lui noiembrie, totul era pregătit. Instrucțiuni „foarte confidențiale" au fost trimise directorilor de școli din întreg orașul, iar planul a rămas strict secret, pentru a evita panica inutilă. Mutschmann, în rolul său de guvernator, avea să ia decizia finală: „Probabil că declanșarea unei asemenea operațiuni va deveni o chestiune de actualitate numai după un atac aerian major".

La două zile după ce directorii primiseră instrucțiunile, Leipzigul a fost lovit de prima furtună de foc a mareșalului aerului Harris, lansată în zonele estice ale Germaniei. Pe 6 decembrie 1943, directorii au fost autorizați să informeze personalul școlilor, deși li s-a interzis să utilizeze cuvântul „evacuare". Expresia aprobată oficial era „vacanță la țară". A doua zi, biroul lui Mutschmann a conceput un „Anunț pentru părinții din Dresda", care a fost tipărit și trimis autorităților școlare și care a ajuns pe 9 decembrie. În mod caracteristic, documentul încerca să fie liniștitor:

> Există pericolul ca, după atacul asupra Leipzigului, inamicul să-și extindă teroarea aeriană și asupra altor orașe. Pentru a reduce, pe cât posibil, pierderile, se plănuiește transferul copiilor de vârstă școlară din orașele cele mai expuse, în zone mai puțin amenințate.[9]

Cu numai câteva zile până la Crăciun și cu nervii întinși la maximum din cauza relatărilor despre raidul asupra Leipzigului, acest anunț oficial, conceput pe un ton aproape mieros, nu putea să-i facă pe cetățenii Dresdei să se simtă mai în siguranță. Și nici nu a făcut-o. Au urmat, la foarte scurt timp, o serie întreagă de noi anunțuri și ordine. Părinții au primit asigurări că orice „transfer" avea să fie liber consimțit, iar acestea urmau, în orice caz, să aibă loc după Crăciun. Directorii de școli au fost mustrați pentru că nu-i „pregătiseră" suficient pe părinți pentru astfel de știri. Ministerul Educației a interzis, în mod explicit, orice altă menționare în presă a acestor instrucțiuni, pentru a nu spori și mai mult panica.

Pe 11 și 12 decembrie, au fost organizate ședințe cu părinții în toate școlile din Dresda, pentru ca autoritățile să aibă ocazia de a-și

explica atitudinea și pentru a-i încuraja pe părinții care nu aveau prieteni sau rude la țară să-și înscrie copiii în programele finanțate de guvern.

Din nefericire, numărul înscrierilor a fost dezamăgitor, rezumându-se doar la patru mii de copii. Aproape treisprezece mii de copii locuiau la rudele lor din afara orașului sau urmau să facă asta în viitorul apropiat. Asta însemna că 70% din copiii Dresdei continuau să locuiască în oraș și, în consecință, erau direct amenințați de atacurile aeriene aliate.

Evident, părinții și copiii nu doreau să fie despărțiți. În multe cazuri, tații erau plecați pe front. Situația era complicată și de ordinul care stipula că mamele nu-și puteau însoți copiii la noile lor domicilii pentru a-i ajuta „să se acomodeze". Autoritățile invocau numărul mic de locuri de cazare, dar adevăratul motiv era că doreau să mențină controlul asupra copiilor și să reducă influențele parentale disruptive.

Anita Kurz, o fetiță de doisprezece ani, singură la părinți („Da, poate că părinții mei... erau obsedați de mine"), trăia alături de ambii săi părinți. Tatăl său fusese lăsat la vatră în timpul campaniei din Polonia pentru că fusese lovit de un cal. Comis-voiajor pentru o bancă înainte de război, avea acum dificultăți tot mai mari în a-și păstra slujba. Mama Anitei întreținea familia, lucrând la un magazin de pe Schlossstrasse. Fuseseră o familie unită de la bun început, iar necazurile războiului îi apropiaseră și mai mult. Când au primit ordinul de evacuare, își amintea Anita, au organizat o reuniune de familie:

> Spre sfârșitul războiului, toți copiii trebuiau să părăsească orașul și să doarmă în afara Dresdei... Oricum, ne-am așezat la masă și am discutat problema. Și am spus, pentru că asta mi-era dorința: „Vreau să fiu acolo unde sunteți și voi". Și au acceptat. Bineînțeles, lucrurile au evoluat de o manieră foarte diferită față de ce ne imaginaserăm noi...[10]

Pe 18 ianuarie, în încercarea de a exercita indirect presiune asupra părinților, Mutschmann a dat un nou ordin. „Dacă copiii rămân în zonele aflate în pericol, nu vor fi școlarizați." Acest ordin a

fost trimis părinților care trebuiau să semneze de primire și să accepte sau să refuze explicit trimiterea copiilor lor alături de colegii de clasă în „vacanță la țară". Amplificarea presiunilor nu a dus la nici un rezultat. În luna februarie au apărut rapoarte despre cât de nefericiți se simțeau copiii, cărora le lipseau părinții și viața de familie. Gauleiterul a trimis o circulară confidențială tuturor primarilor din Saxonia și oficialilor de district, în care îi avertiza de existența problemei și le cerea să facă tot posibilul pentru a pune în aplicare programul.

Eforturile au continuat pe parcursul întregului an. Părinții au făcut dovada unei inventivități ieșite din comun. Își înregistrau copiii ca rezidenți în casele rudelor din suburbiile limitrofe sau chiar de la țară, dar, în realitate, aceștia continuau să frecventeze școlile din oraș, așa cum o făcuseră și până atunci. Chiar și după ce autoritățile au început să închidă aceste școli și să le folosească în scopuri militare, ca spitale, case de recuperare și facilități antiaeriene, părinții au refuzat să-și trimită copiii la țară, unde școlile erau, în continuare, deschise. Fluxul înapoi spre oraș a continuat. Un raport al Partidului Național-Socialist, din august 1944, nota cu o undă de resemnare:

> Oricare ar fi motivele pentru care părinții își aduc copiii înapoi, acest lucru se întâmplă. Mulți fac eforturi pentru a asigura școlarizarea copiilor lor, mulți nu fac nimic. Dar toți continuă să locuiască în Dresda și nu vor fi mutați de acolo.

Nouă zile mai târziu, pe 24 august, un raid american pe timp de zi a provocat primele victime în Dresda. Șaptezeci și opt de Fortărețe Zburătoare ale Grupurilor de Bombardiere 486 și 487, din cadrul USAAF, au atacat orașul Freital, aflat în apropiere, la sud-vest de Dresda, câteva bombe căzând în Gittersee, în vreme ce un număr considerabil au căzut într-una din unitățile administrative ale Dresdei, suburbia Alt-Coschütz.

Instalațiile de hidrogenare Rhenania Ossag reprezentaseră obiectivul raidului și 241 de persoane își pierduseră viața. Majoritatea celor uciși lucrau în fabrica ce producea uleiuri speciale

destinate tancurilor Wehrmachtului. Una dintre victime, conform relatărilor unui camarad, era un prizonier de război britanic care lucra la Rhenania Ossag. A fost înmormântat cu onoruri militare în cimitirul englezesc din Dresda, un pluton german trăgând o salvă lângă mormânt. Acești prizonieri britanici, cazați într-o școală din Freital, au fost incluși în echipele de recuperare și îngropare a cadavrelor. Unul dintre ei, Robert Lee, spunea că „adăposturile" din oraș erau simple gropi, care se prăbușeau la cea mai mică explozie. Unii dintre englezi lucraseră în oraș mai mulți ani și ajunseseră să aibă chiar relații amicale cu unele dintre victime. În rândurile acestora din urmă se găseau și copii, chiar dacă majoritatea era reprezentată de adulți.[11]

Un raport al poliției din suburbia Gittersee, situată în vecinătate, observa cu pesimism: „Încrederea în conducere scade rapid".[12]

Raidul de la Freital a fost semnalul unui ultim efort din partea autorităților. Au fost convocate noi ședințe în școli. Ministerul Educației și-a reluat presiunile, întocmind liste conform cărora copiii care refuzau să părăsească orașul sau despre care se știa că îl părăsiseră, dar se întorseseră, aveau să fie obligați să participe la „activități utile" în cadrul Tineretului Hitlerist. Profesorii au fost instruiți să viziteze familiile recalcitrante. Mașinăria locală a partidului nazist s-a implicat în campanie. *Ortgruppenleiter* (comandanții de grupuri locale) au fost încurajați să participe la campania propagandistică. Apoi, pe 15 septembrie 1944, a sosit o comunicare neașteptată din partea sediului berlinez al Asistenței Sociale a Poporului Național-Socialist, care a schimbat totul. Autoritățile din Dresda erau informate că noua definiție a „războiului total" (expresia favorită a lui Goebbels) însemna că nu mai existau resurse financiare și umane care să fie alocate protecției populației civile. Totul trebuia să fie subordonat efortului de război; civilii trebuiau să-și poarte singuri de grijă.

Astfel, nefericitele tentative ale orașului de a-și salva copiii au eșuat din cauza legăturilor aparent indisolubile dintre părinți și copii. Lucrurile ar fi stat oare altfel dacă planul „vacanță la țară" nu ar fi fost gestionat atât de ineficient?

Câteva sute de elevi din Dresda au rămas, în siguranță, la țară, dar, în ultimele luni ale lui 1944, mii de copii refugiați au început să se întoarcă din provinciile estice ale Reichului aflate în pericol, căutând siguranța înșelătoare oferită de singurul oraș german important rămas neatins și nevătămat de bombardamente.

Astfel, e sigur că la începutul lui 1945 existau în Dresda mai mulți, nu mai puțini copii decât cu un an în urmă, când începuseră zadarnicele încercări de a-i evacua.

Dar nu exista nici o îndoială că Dresda, dintre toate locurile din Germania, trebuia să fie sigură. Era un *Kulturstadt*, faimos doar prin clădirile minunate și prin comorile sale. De ce ar dori cineva să atace Dresda?

13

Un oraș fără importanță militară sau industrială?

În conformitate cu manualul Biroului de Armament al Înaltului Comandament al Armatei Germane, în orașul Dresda se aflau 127 de fabrici cărora le fuseseră alocate coduri industriale de trei litere, acestea din urmă fiind folosite mereu pentru a le identifica (spre exemplu, Zeiss-Ikon = dpv; Sachsenwerk = edr; Universelles = akb).[1] Această formulă asigura păstrarea secretului, dar, în același timp, permitea militarilor să identifice producătorii tuturor categoriilor de armament, muniție și echipamente militare. Un expert de la Muzeul Municipal din Dresda considera lista de coduri din manual ca fiind „incompletă", întrucât nu includea furnizorii mai mici și atelierele cărora nu le fuseseră alocate nici un fel de coduri.[2] Oricum, chiar și în acest caz, Dresda era inclusă în categoria celor mai importante centre industriale ale Reichului. *Dresdner Jahrbuch* (Anuarul Dresdei), din 1942, susținea cu mândrie:

> Oricine cunoaște Dresda numai ca oraș al culturii, cu monumentele sale arhitecturale nemuritoare și peisajele sale unice, va fi pe bună dreptate surprins să afle despre activitatea industrială amplă și diversă, cu o varietate de ramificații, care face din Dresda... una din cele mai importante zone industriale ale Reichului.

„Activitatea industrială" a inclus dintotdeauna un număr surprinzător de mare de firme de inginerie de înaltă tehnologie, dar,

înainte de război, Dresda era cunoscută lumii aproape exclusiv pentru industriile de lux și cele legate de petrecerea timpului liber. Acest fapt a reprezentat un factor important în nașterea unui mit postbelic foarte răspândit, anume acela că, în momentul bombardamentului, Dresda era „un oraș fără industrie" și „lipsit complet de importanță militară". Se pare că și o parte semnificativă a prosperilor locuitori ai Dresdei erau conștienți, numai pe jumătate, de ceea ce se întâmpla în orașul lor, în afara suburbiilor plăcute în care își duceau viața.

Oricum, în momentul în care devenise clar că războiul avea să dureze, Dresda a urmat rapid drumul Germaniei și a devenit parte a unei economii de război integrate, proces accelerat după debutul campaniei împotriva Rusiei. Majoritatea fabricilor, care anterior produseseră bunuri de consum sau de lux, trecuseră, până în 1944, la producția de război.

Lista de coduri a Înaltului Comandament al Armatei includea firme pe care orice persoană obișnuită care ar fi răsfoit manualul nu le-ar fi asociat cu efortul de război. Conținea companii din industria constructoare de mașini, în cazul cărora asocierea era mai facilă, dar și producători de marochinărie, de mobilă (inclusiv o firmă care producea „bănci de școală"), de perdele și lenjerie, de piane și prosoape.

Un exemplu tipic pentru modul în care economia Dresdei, după un început lent, s-a integrat efortului de război este Seidel & Naumann, cunoscutul producător de mașini de scris și de cusut, ale cărui fabrici erau situate în apropierea depourilor Friedrichstadt. Un angajat relata:

> În 1923, am început să lucrez pentru compania Seidel & Naumann-AG, care înainte de război producea mașini de scris, mașini de cusut și biciclete... producția de biciclete a încetat în 1937. Mașinile de cusut și de scris sunt acum produse doar în cantități foarte mici. S-a trecut masiv la producția de armament. Componentele sunt produse sub diverse nume de acoperire. Numai

câțiva angajați știu cum va arăta produsul final și care va fi utilitatea sa.[3]

Același lucru era valabil și pentru Richard Gäbel & Co., o firmă mai mică, ale cărei fabrici se aflau pe Pirnaische Strasse și Caspar-David-Friedrich-Strasse. Fusese înființată în urmă cu mai mult de șaizeci de ani, pentru a construi mașinile necesare producției de napolitane și marțipan și, mai târziu, ambalaje pentru industria dulciurilor. Oricum, în martie 1944, raportul companiei către Rüstungskommando (Comandamentul Armamentelor) din Dresda afirma că 96% din producția sa avea ca destinatar Înaltul Comandament al Wehrmachtului, fabricând inclusiv componente pentru torpilele marinei.[4] Ca și la Seidel & Naumann, totul era strict secret. Instrucțiunile din timpul războiului includeau un ordin conform căruia angajații erau obligați să utilizeze nume de cod („conform listei anexate") pentru toate produsele manufacturate acolo și să le identifice ca atare („Adică, nu cartușe, ci KG31/630").[5]

O altă companie, mai mare, era J.C. Müller Universelle-Werke, din Zwickauer Strasse. Fondată în 1898, ca producător de utilaje de fabricat țigarete și mașini pentru ambalat, Universelle a fost cumpărată în timpul Primului Război Mondial de J.C. Müller, care a diversificat rapid producția și fabrica a început să livreze proiectile pentru armată. Odată cu reinstaurarea păcii, întreprinderea a revenit la produsele originale. După 1933, în condițiile în care începea reînarmarea Germaniei, au fost adăugate noi linii de asamblare și firma a preluat, din nou, contracte de armament (inclusiv, în 1936–1937, unul pentru producerea de componente de avion destinate naționaliștilor spanioli). În 1944, Universelle avea patru mii de muncitori, o mare parte dintre ei străini din țările ocupate. În a doua jumătate a aceluiași an, au sosit și șapte sute de femei, majoritatea evreice, din lagărul de concentrare de la Ravensbrück. Tot ce producea compania, în acel moment, era destinat frontului: mitraliere, proiectoare, componente pentru avioane, echipamente de ghidaj, stabilizatoare pentru torpile și multe altele. În acel an, J.C. Müller a avut o cifră de afaceri record de circa 40 de milioane de mărci.[6]

Ilana Turner, una din cele câteva sute de deținute din lagărele de concentrare, aduse la Dresda de la Liztmannstadt (Lodz) via Auschwitz, în octombrie 1944, povestește cum umplea gloanțe cu praf de pușcă într-o fostă fabrică de țigarete, utilizând o mașinărie concepută pentru producția de țigări. Întreprinderea era cunoscută după inofensivul nume de Bernsdorf & Co. Ea și celelalte deținute munceau pentru Deutsche Waffen- und Munitionswerke (Întreprinderile Germane de Armament și Muniție), parte a unui complex de uzine deținute de fabulos de bogata familie Quandt.[7]

Născută la Lodz, într-o familie evreiască din clasa medie, Ilana se pregătea să meargă la liceu când germanii au invadat Polonia. Nu a trecut mult și familia a trebuit să se mute din casa ei confortabilă în ghetou; 230 000 de evrei au fost înghesuiți în acea zonă înainte de a fi închisă. În 1942, toate școlile au fost închise și copiii de peste zece ani obligați să muncească. „Altfel, erai luat de acolo. Nu știam unde este trimis, dar, în orice caz, nu într-un loc bun."[8]

Astfel, vreme de mai bine de doi ani, de la treisprezece la cincisprezece ani, Ilana a lucrat într-o fabrică ce producea uniforme militare și, în special, chipiuri. La un moment dat, cu câteva luni înainte de închiderea ghetoului din Lodz, la începutul verii lui 1944, autoritățile au ajuns la concluzia că era capabilă de o muncă mai dificilă. Trebuia să fabrice șei militare, o muncă grea și solicitantă. A urmat evacuarea ghetoului din care, până în 1944, fuseseră scoși cei bolnavi, cei bătrâni și cei foarte tineri, devenind aproape în totalitate un centru de muncă forțată.

Ilana Turner a fost transferată de la Lodz la Auschwitz, dar, după alte câteva zile, a fost mutată împreună cu colegele sale de muncă la Stutthof, un lagăr mic, dar cunoscut, aflat pe coasta baltică, lângă Danzig (Gdansk). Nu era un lagăr de exterminare, dar condițiile erau cumplite, gărzile germane brutale și boala ceva obișnuit. Din fericire pentru tânăra fată și tovarășele ei, în acel moment germanii aveau nevoie disperată de muncitori. Fie ei și evrei.

Într-o zi din a doua săptămână a lui octombrie 1944, au fost urcate în vagoane închise și transferate cu trenul de la Stutthof la Dresda. Frumusețea străzilor orașului era uimitoare. Au fost obligate să mărșăluiască pe străzi de la gară la fabrică, îmbrăcate în

zdrențe și cu capetele rase, dar chiar și așa priveau în jur minunându-se. Un pod pietonal lega fabrica de imensa întreprindere Zeiss-Ikon, de pe Schandauer Strasse.

> Se lucra la parter, la subsol și în cele două etaje de deasupra. Dormeam la al treilea etaj. Aveam noroc. Aveam paturi. Suprapuse câte trei. Dar era cald și asta conta. Era o iarnă foarte rece, iar în loc de rochie, eu aveam numai o zdreanță. Nimic sub ea și nimic pe deasupra ei. La Auschwitz mi-au luat totul. Am rămas fără nimic, nici măcar cu păr, pentru că ne răseseră în cap. Cel puțin era cald, dar ne era foame. Și nu exista nici un fel de asistență medicală dacă s-ar fi întâmplat ceva. Adică voiau să ne ajute, dar nu aveau cu ce să ne trateze. Așa că mulți oameni au murit acolo, dar au murit din cauza bolilor contractate la Stutthof. Le-au adus cu ei la Dresda. Erau atât de slabi și de înfometați...

Întrucât muncitorii-sclavi erau păziți și acolo, fabrica era, de fapt, un lagăr. Totuși, era locul cel mai acceptabil în care fuseseră duși evreii din Lodz. Au avut parte și de gesturi de bunătate, dar munca în sine era grea – făceau cartușe douăsprezece ore pe zi, șapte zile pe săptămână. Era o muncă rutinieră și obositoare. Ilana a trebuit să învețe să coordoneze apăsarea unei pedale cu împingerea fiecărui cartuș printr-un mic orificiu. Și asta de o mie de ori pe oră.

Lista întreprinderilor ce fuseseră convertite la producția de război continuă – fabrici de aparate de fotografiat, fabricanți de țigări, fabrici de textile, de mobilă, de produse electrice. Chiar și centrele de arte și meserii.

Deutsche Werkstätte (Atelierele Germane) din Hellerau, zona nordică, plină de vegetație, a Dresdei, fuseseră înființate în 1898. Reprezentau o încercare idealistă de a produce cea mai bună mobilă germană prin folosirea utilajelor moderne, proiectanții și meșteșugarii trăind împreună într-o suburbie-grădină idilică, construită special în acest scop și bazată pe modelul englezesc.[9]

Treptat, în jurul atelierelor și locuințelor, s-a dezvoltat o colonie artistică ce atrăgea vizitatori faimoși din întreaga Europă, precum Rilke, Kafka, George Bernard Shaw, Upton Sinclair, Diaghilev, Le

Corbusier și Rahmaninov. A.S. Neill, care avea să devină fondator și conducător al școlii progresiste de la Summerhill, din Anglia, a fondat prima sa școală la Hellerau. În 1911, au fost construite o magnifică școală de artă și o sală destinată festivalurilor, creându-se astfel spațiul pentru un institut educațional, precum și pentru punerea în scenă de spectacole de dans și teatru modern. Această explozie a boemei internaționale a fost, din păcate, întreruptă de Primul Război Mondial și, chiar dacă atelierele au continuat să funcționeze, colonia artistică nu și-a mai revenit niciodată cu adevărat.

În 1944, Sala Festivalurilor devenise cazarmă SS. În ceea ce privește atelierele, și acestea au fost obligate să lucreze pentru Wehrmacht. Cum spre sfârșitul războiului metalul devenise din ce în ce mai rar, meșteșugarii de la Hellerau produceau componente din lemn pentru cozile avioanelor și poate chiar piese din lemn pentru bombele zburătoare V-1 și pentru rachetele V-2.

Și în zona industrială Albertstadt, anii de război au determinat o expansiune extraordinară a unei companii care fusese anterior unul dintre simbolurile noii lumi a telecomunicațiilor și a spectacolului. Radio-Mende, fondată de Otto Hermann Mende, în 1923, avusese un început foarte modest, cu câteva spații de producție în fostele ateliere de muniție, dar adoptarea de noi tehnologii (în acest caz, radioul) a determinat o dezvoltare rapidă. În curând, aparatele de radio produse de Mende erau comercializate în toată Germania.

Mende era un naționalist radical de dreapta, care salutase venirea naziștilor la putere. La sfârșitul anilor 1930, după o implicare dezamăgitoare în planurile sponsorizate de naziști pentru un „receptor popular" (*Volksempfänger,* numit colocvial *die Goebbels-schnauze* – „muzicuța lui Goebbels"), compania a decis să profite de procesul de reînarmare și a început să-și pună în valoare experiența (și forța de muncă prea puțin utilizată) pentru a obține contracte din partea Wehrmachtului.

Inițiativa a fost încununată de succes. În iulie 1943, Radio-Mende utiliza două mii cinci sute de muncitori, mai mult de jumătate dintre ei fiind femei. Firma, asemenea întregii economii germane, avea nevoie disperată de forță de muncă. În următorul an

și jumătate, au fost recrutate alte femei, persoane forțate să muncească – rusoaice și poloneze, dar și din lagărele de concentrare de la Flossenbürg (trei sute de femei) și Bergen-Belsen (șase sute de femei). Fabricau telefoane de campanie, radiouri care încăpeau într-o raniță, aparate de emisie-recepție. Producția a fost diversificată pentru a acoperi și alte tipuri de echipamente de comunicație destinate Wehrmachtului: teleimprimatoare, dispozitive pentru ghidarea tirului artileriei și zeci de mii de detonatoare electrice pentru Luftwaffe.[10]

În aceeași zonă industrială Albertstadt, celelalte companii importante, inclusiv firma producătoare de cutii și ambalaje AG für Cartonnagenindustrie, Uzinele Infesto, care produceau componente pentru sistemul de ghidare a torpilelor, avioanelor și submarinelor, Uzinele Gläserkarrosserie GmbH III (componente pentru avioanele Messerschmitt) și multe altele lucrau, aproape fără excepție, pentru forțele armate într-un fel sau altul. Cu aprobarea marinei, fusese creată o stație de testare a turbinelor navale speciale, turbine care erau produse tot acolo de Brückner, Kanis & Co.

Dar cel mai mare angajator din Dresda era, de departe, Zeiss-Ikon. Și trecuse mult timp de când distinsa companie produsese ceva atât de nevinovat precum un aparat de fotografiat.

Sporergasse, nr. 2, în Altstadt. Data este 23 noiembrie 1942. (Știm asta pentru că aceasta e, de fapt, o scenă dintr-un film în care au fost introduse explicații privind data și contextul evenimentelor.) În fața casei se află pubele negolite ce dau pe din afară. Este una din „casele evreiești" din Dresda *(Judenhäuser)*. Tineri cu „stele evreiești" scot din casă diverse obiecte, în vreme ce un trecător grăbește pasul pe trotuar. Aceeași scenă se repetă în fața unei alte case, azilul evreiasc pentru bătrâni din Güntzerstrasse, nr. 24. În imagine apar în mai multe rânduri bagaje, numele proprietarilor lor evrei fiind clar lizibile.

Următorul set de imagini este prezentat cu titlul „Instituția municipală de dezinfecție".[11]

Despăducherea acestor cetățeni respectabili din clasa medie este, de fapt, o umilire deliberată, mai ales pentru femei. Camera de luat vederi zăbovește implacabil asupra angajaților municipalității care, în îmbrăcămintea lor albă, le caută păduchii prin păr. Unele dintre femei își coboară privirea, stânjenite de prezența aparatului, altele privesc sfidătoare.

Patru bărbați privesc din curtea instituției de dezinfecție. Doi sunt ofițeri în uniformă a Gestapoului din Dresda, unul, ofițer de poliție în civil, iar al patrulea, un civil cu o haină bine croită și o pălărie Homburg, fumează trabuc. Cei doi ofițeri ai Gestapo rânjesc și discută foarte vioi. Unul din ei este *SS-Scharführer* Martin Petri, celălalt *SS-Untersturmführer* Henry Schmidt, conducătorul Departamentului Evreiesc din Dresda, cunoscutul Judenreferat. Schmidt, cu mâinile la spate și purtând palton, afișează o atitudine de superioritate relaxată și aproape izbucnește în râs când îi spune ceva polițistului în civil. Între ei se află civilul misterios amator de trabucuri, dr. Johannes Hasdenteufel, un director influent al Zeiss-Ikon AG, gigantul antebelic al producției de aparate de fotografiat și cel mai mare angajator privat din Dresda.

Activitatea de la centrul de dezinfecție ia sfârșit. Evreii își iau paltoanele și valizele care fuseseră tratate separat. Apoi, prin ploaie și o temperatură care se apropie de zero grade, trebuie să pornească pe drumul de cinci kilometri spre destinație, lagărul pentru evrei *(Judenlager)* de la Hellerberg, din periferiile de la nord de oraș, lângă vechiul aerodrom. Acolo urmează să fie cazați în barăci, până când Gestapoul avea să decidă ce se va întâmpla cu ei. Și în vreme ce, adăpostiți sub umbrele sau sub pelerinele de ploaie pe care și le-au scos din bagaje, își târăsc picioarele prin ploaie spre intrarea în lagăr, se opresc și privesc spre camera de luat vederi – evident, pentru că așa li se ordonă. Lagărul se află într-o zonă joasă, nisipoasă, aflată lângă cimitirul St. Pauli, nu departe de intrarea pe Weinbergstrasse. La intrare, au fost „întâmpinați" de oamenii Gestapoului care ajunseseră acolo cu mașinile oficiale.

Circa 293 din evreii supraviețuitori din Dresda au fost mutați în lagăr, pe 23 și 24 noiembrie 1942. Filmul, realizat de un angajat al

Zeiss-Ikon din motive rămase necunoscute și descoperit după moartea sa, la începutul anilor 1990, oferă o mărturie despre cum erau „procesate" grupurile.

Evreii în cauză erau încă în viață, cel puțin pentru moment, deoarece aveau deja slujbe în industria de armament. Acest ultim fapt îi ferea încă de soarta celorlalți evrei din Dresda deportați spre est, direcție în care fuseseră trimise „transporturi", începând cu luna ianuarie a acelui an. Evreii de la Hellerberg nu știau că gauleiterul Mutschmann, întotdeauna dornic să anticipeze doleanțele Berlinului când venea vorba de acțiuni antisemite, încercase în zadar să obțină trimiterea în lagărele de concentrare și a așa-numiților *Rüstungsjuden* – evreii din industria de armament – din Dresda odată cu ceilalți. Dar Mutschmann fusese înfrânt pentru moment în această bătălie birocratică.

Victor Klemperer, salvat de căsătoria sa cu o ariană, nota în jurnal despre soarta prietenilor și a vecinilor săi:

> Este deplorabil că încarcerarea a ajuns să fie considerată aproape un noroc. Nu este Polonia; nu este un lagăr de concentrare! Nu se mănâncă pe săturate, dar nici nu se moare de foame. Și încă nu te-au bătut. Etc. etc.[12]

Evreii „norocoși" din Hellerberg aveau să rămână acolo mai puțin de patru luni. Pe 3 martie 1943, toți evreii din lagărul de la Hellerberg au fost duși la gara comercială din Dresden-Neustadt și au fost urcați în vagoane de marfă. Destinația lor era Auschwitz-Birkenau. Majoritatea au fost omorâți imediat după sosire.[13]

Dar, până atunci, au continuat să muncească pentru Zeiss-Ikon AG, al cărei reprezentant amator de trabucuri, dr. Hasdenteufel, stătuse alături de oamenii Gestapoului și urmărise întreaga procedură, de la centrul de dezinfecție, până la sosirea lor în *Judenlager*.

Evreii locuiau în șase din cele șapte barăci, a șaptea reprezentând spațiul comun, cu sala de mese și spălătorul. Primele șase erau compuse, fiecare, din trei camere în care locuiau câte șaisprezece persoane. Cuplurile erau împreună, persoanele singure separate în

funcție de sex. Copiii mai mari de patru ani trăiau și ei separat de părinți, și tot în funcție de sex.

Nu exista sârmă ghimpată în jurul lagărului, dar intrarea era păzită de o santinelă. Gărzile erau furnizate de una din companiile private de securitate, costul fiind suportat, împreună cu chiria, de deținuți. Relațiile cu gărzile erau descrise ca fiind relativ amicale. Deținuții puteau pleca fără a fi percheziționați în momentul în care schimbul li se termina, dar pentru a părăsi lagărul la alte ore era nevoie de documente speciale. „Am fi făcut față chiar foarte bine condițiilor de trai din lagăr", scria unul dintre puținii deținuți care au supraviețuit războiului. „Tot ce mi-aș fi dorit ar fi fost să ne fi lăsat acolo... Ar fi fost cu toții încă în viață."[14]

Lagărul de la Hellerberg avea, de asemenea, avantajul de a fi plasat chiar în afara orașului, ceea ce corespundea obiectivului autorităților naziste (și al lui Goebbels, în special) de a „curăța de evrei" orașele germane. Deținuții lagărului fuseseră scutiți, astfel, și de marșul zilnic de opt kilometri de la „casele evreiești" din centrul orașului la Uzinele Goehle, locul unde lucrau, loc care acum se afla la mai puțin de doi kilometri:

> După un drum de douăzeci de minute pe jos, ajungeau la fabrică... compania era specializată în proiectarea și producția instrumentelor optice și de precizie. După 1940, fabrica din Dresda se ocupase, în mare parte, de asamblarea focoaselor cu întârziere, care includeau componente de înaltă tehnologie. Acestea făceau parte integrantă din arsenalul de torpile al submarinelor germane. Un al doilea produs, la fel de important pentru efortul de război, era proiectarea aparatelor de ochire a bombelor destinate Luftwaffe. Evreii din Dresda lucrau la ambele linii de producție, cei mai mulți fiind implicați în activități de mare precizie legate de asamblarea echipamentelor. Atmosfera în care lucrau era, în consecință, una de liniște și concentrare... Responsabilii și șefii de echipă erau, de cele mai multe ori, interesați numai de realizarea unui număr cât mai mare de produse în fiecare schimb și de reducerea, pe cât posibil, a numărului de rebuturi.

> Astfel, munca nu implica un efort fizic substanțial, dar din cauza concentrării necesare, era extrem de obositoare.[15]

Ceea ce deținuții nu știau era că, la Berlin, unele persoane se gândeau dacă nu cumva trebuia pus capăt și acestei forme de existență, instituționalizată și limitată. Ar trebui să li se permită evreilor să supraviețuiască datorită faptului că erau utili pentru efortul de război? Evreii din lagărul Hellerberg fuseseră salvați, în urmă cu un an, în fața răzbunării personale a lui Mutschmann, dar acum autoritățile centrale începeau să împărtășească intențiile criminale ale gauleiterului saxon. Goebbels, la rândul său un antisemit fanatic, știa că balanța începea să se încline în defavoarea *Rüstungsjuden* (evreii din industria de armament). A susținut, în mod repetat, că evreii nu erau „indispensabili" – adăugând că Führerul îi împărtășea punctul de vedere cu fermitate. Chiar înainte ca evreii din Dresda să fie transferați în lagărul Hellerberg, o luptă pe viață și pe moarte se ducea în interiorul complexului militar-industrial nazist, între cei care doreau să-i utilizeze, în continuare, pe evrei ca sclavi și cei care susțineau, pur și simplu, soluția exterminării.

Disputa a continuat cea mai mare parte a iernii până în primele luni ale noului an. După cum intuise și Goebbels, ideologiștii câștigau, cu sprijinul Führerului, lupta împotriva pragmaticilor. Până la urmă, pe 20 februarie 1943, RSHA (Biroul de Securitate al Reichului) a dat noi directive pentru „implementarea tehnică a evacuării evreilor spre est (lagărul de concentrare de la Auschwitz)". Directivele erau identice cu cele anteriore, cu excepția unei mici modificări. Evreii implicați în producția de război nu mai constituiau o excepție.

O „acțiune la fabrică" a fost planificată o săptămână mai târziu. În primele ore ale zilei de 27 februarie 1943, chiar înainte de plecarea lor spre uzină, toți deținuții din lagărul Hellerberg au fost arestați. Lagărul a fost declarat „lagăr de detenție al poliției", a fost înconjurat cu sârmă ghimpată și gărzi ale poliției au fost plasate în jurul perimetrului. Ceilalți lideri ai comunității evreiești, cărora li se permisese să locuiască în oraș, au fost arestați și aduși la

Hellerberg, fiind urmați în zilele următoare de evreii din Erfurt, Halle, Leipzig, Plauen și Chemnitz. Hellerberg devenise acum un lagăr de detenție pentru evreii din Saxonia și, în acele ultime zile, se umpluse până la refuz.

Pe 3 martie, a început „deportarea".

În acea zi, aproape trei sute de evrei au fost urcați în vagoane de marfă închise în gara Dresda-Neustadt. Destinația: Auschwitz. Doar opt au supraviețuit războiului. Majoritatea celorlalți au fost înregistrați ca „dispăruți" (numele lor nu au fost înscrise niciodată în registrele lagărului, ceea ce înseamnă, probabil, că au fost gazați imediat după sosire). Câțiva apar ca „morți" sau „uciși" în lagăr.

Zeiss-Ikon a continuat să producă pentru efortul de război, folosind „muncitori din est" sau forță de muncă străină, din alte zone ale imperiului nazist, pentru a umple golurile ce nu puteau fi acoperite cu acea marfă prețioasă și din ce în ce mai rară: muncitorul german arian.

După martie 1943, singurii evrei rămași în Dresda erau cei căsătoriți cu arieni, precum Victor Klemperer, sau copiii rezultați din căsătoriile mixte, asemeni lui Henny Wolf. Se cunoșteau puțin, chiar dacă erau foarte diferiți ca personalitate și mediu de proveniență. Henny Wolf lucrase la Uzinele Goehle aparținând Zeiss-Ikon încă din iulie 1941, când, la vârsta de șaisprezece ani, îi fusese interzisă orice formă de educație și fusese obligată să muncească.

Și dacă evreii de la Hellerberg, în timpul scurtei lor ședere în acel lagăr, făceau douăzeci de minute pe jos până la locul de muncă, *Fräulein* Wolf trebuia să meargă mai bine de șase kilometri din apartamentul familiei situat în sud-estul orașului, lângă Grosser Strasse. Muncea în schimburi de douăsprezece ore, lucrând în paralel la detonatoarele cu întârziere și ceasurile pentru submarine pe care le asamblau evreii de la Hellerberg. Avuseseră și un dram de noroc: șeful de echipă arian era „un om cumsecade, căruia nu-i păsa că eram evrei".[16] Cu toate acestea, era vorba de muncă de

precizie ce implica folosirea, oră după oră, a unei lupe și a unei pensete în condiții de iluminare artificială. În plus, iluminatul era strict restricționat din cauza reglementărilor din vreme de război care urmăreau economia de energie. Condițiile de muncă au provocat afecțiuni oftalmologice de pe urma cărora Henny Wolf nu și-a revenit niciodată pe deplin.[17]

După deportarea deținuților de la Hellerberg, lagărul a fost închis și, odată cu el, „departamentul evreiesc" de la Zeiss-Ikon.[18] Mulți ani după aceea, Henny Wolf își amintea încă neliniștea celor rămași în viață – toți căsătoriți cu arieni sau *Mischlinge* – până când fuseseră repartizați la alte companii din Dresda, mai mici și aparent fără legături directe cu producția de armament. Ea crezuse că „departamentul evreiesc" fusese închis pentru că efortul nu se mai justifica în condițiile în care majoritatea evreilor dispăruseră, dar adevăratul motiv era mult mai sinistru. Pentru moment, autoritățile plănuiau să respecte litera legii și să permită evreilor căsătoriți cu arieni și copiilor *Mischling* rezultați în urma acestor legături să trăiască. Însă, dacă la un moment dat, în viitor, ar fi fost luată decizia „deportării" acestor oameni, acțiunea avea să fie mai ușoară și avea să atragă mai puțină atenție dacă victimele erau dispersate și lucrau pentru firme mai mici, fără legătură cu efortul de război.

În primăvara anului 1943, Henny Wolf a început să lucreze la fabrica de ambalaje din carton Bauer, aflată la est de Altstadt. Era o întreprindere de mărime medie, deținută și condusă de Herr Bauer, un om despre care se zvonea că era membru al partidului nazist, care însă se purta decent cu angajații săi evrei.

Henny Wolf a rămas la Bauer cea mai mare parte a războiului. Nu că evreii ar fi fost în deplină siguranță acolo. În repetate rânduri, Gestapoul i-a răpit colegi care nu au mai fost văzuți niciodată sau i-a trimis disciplinar pe unii dintre prietenii ei să lucreze în întreprinderi în care se știa că munca era mult mai dificilă decât la fabrica de ambalaje. Puținii evrei rămași în Dresda erau prizonierii capriciilor lui Henry Schmidt și ale acoliților acestuia și ei o știau

foarte bine. Henny Wolf scria: „Frica era mai rea decât orice, mai rea decât foamea sau decât obligația de a purta Steaua..."[19]

Din când în când, se înregistrau și manifestări de compasiune. Tânăra care îi strecura câteva bonuri alimentare, trecătorul care șoptea „Fruntea sus!" sau măcelarul care punea o bucățică de carne în plus, față de infima rație înscrisă pe cartelele evreiești de tip „E". Pe de altă parte, existau adolescenții care o jigneau pentru că era evreică, bărbații care o urmăreau pe lungul drum spre casă după schimburile de noapte, tânărul extremist care a ridicat-o de jos când a căzut de pe bicicletă, dar care, în momentul în care i-a văzut steaua galbenă, a lăsat-o să cadă din nou pe pavaj.

Majoritatea locuitorilor Dresdei întorceau privirea sau, pur și simplu, priveau prin ea, asemenea trecătorului neliniștit de pe Sporergasse, surprins pe peliculă uitându-se la tinerii evrei care încărcau mobilă în camioanele destinate lagărului Hellerberg.

Între 1940 și 1945, mai mult de o mie trei sute de oameni au fost uciși într-o clădire situată în confortabilele suburbii din sudul Dresdei (cunoscute ca Südvorstadt). Clădirea, Justizgebäude, găzduia tribunalul central și închisoarea destinată celor cercetați în stare de arest din întreaga Saxonie. În momentul construcției sale, în 1907, fusese considerată o clădire-model, foarte modernă, cu birouri pentru funcționari și procurori, cu săli de judecată și chiar cu celule în care acuzații așteptau să fie judecați, celule considerate spațioase, luminoase și aerisite. Facilitățile, inclusiv o bibliotecă a închisorii și vorbitoarele unde prizonierii erau separați de vizitatori de o masă lată și nu de gratii, erau, în întregime, moderne.

În ciuda scopului solemn, dar sinistru, din anumite puncte de vedere, pentru care fusese construită, Palatul de Justiție, care semăna cu reședința fortificată a unei familii princiare cu gusturi nu tocmai proaste, era considerată de un critic contemporan a nu fi „complet străină de sentimentul unei umanități binevoitoare". Închisoarea din complex era ascunsă în spatele unui zid de cinci metri înălțime. Asta nu numai pentru că proiectanții și arhitecții își doriseră ca imaginea Palatului de Justiție să reprezinte idealurile reformatoare moderne

ale acelor vremuri încă pline de speranță, chiar dacă și acesta a fost doar un factor. Complexul de clădiri trebuia să se încadreze în linia suburbiilor din jur, locuite de oameni educați, respectabili reprezentanți ai clasei de mijloc, care – era clar – nu și-ar fi dorit să trăiască în apropierea unei închisori – mai ales dacă aceasta arăta ca o temniță clasică. Sub Hitler însă, aripa penitenciară devenise un loc unde erau aplicate pedepse draconice.

În închisoare exista un „culoar al morții". Aici erau înșirate celulele în care prizonierii condamnați își petreceau ultimele zile, având la dispoziție numai o băncuță și o masă. Exista în apropiere o cameră a gărzilor, în care erau conduși și ținuți în timp ce era pregătită ghilotina și o curte interioară, în care era instalat acest foarte modern instrument al morții. Ritmul execuțiilor a atins apogeul după anexarea Boemiei și Moraviei, așa-numitul protectorat pe care Hitler l-a rupt din rămășițele Cehoslovaciei. Opt sute de disidenți și activiști ai rezistenței cehe au fost executați cu ajutorul noii ghilotine acționate electric. Un număr de polonezi, în special din provincia Posen (Poznan), anexată în 1940, au fost aduși și ei aici pentru a fi executați. Printre victimele germane se numărau membri ai grupurilor de rezistență, social-democrați, comuniști – printre aceștia din urmă și foști membri ai Reichstagului –, dar și indivizi, precum medicul Margarete Blank, denunțată în 1944 de un pacient pentru că făcuse remarci „demoralizatoare".

Ghilotina a curmat viața dr. Blank în dimineața zilei de 8 februarie 1945, cu câteva zile înainte ca bombele să aducă salvarea unora dintre cei deținuți alături de ea.

La sfârșitul lui 1940, dr. Walter Schmidt, președintele Direcției Căilor Ferate Germane de Stat din Dresda, descria sistemul feroviar ca fiind „strâns legat de Wehrmacht, până în esența ființei sale". Sloganul căilor ferate era „Roțile trebuie să se învârtă pentru victorie" *(Räder Müssen Rollen für den Sieg)*. Întreaga evoluție a căilor ferate germane, de la jumătatea secolului al XIX-lea, fusese gândită pentru a facilita mobilizarea armatei și transportarea rapidă

a trupelor și echipamentelor pe orice front, oriunde ar fi fost nevoie ca inamicul să fie combătut.

În cadrul acestui sistem, Dresda nu era numai unul din cele mai mari districte, ci și un nod-cheie de comunicații, prin care treceau ambele axe ale sistemului feroviar german: cea nord–sud și cea est–vest.[20]

După ce regiunea sudetă, populată în bună parte de germani, a fost cedată Reichului de către Cehoslovacia, în octombrie 1938, căile ferate din regiune au fost integrate în sistemul feroviar german. În vara anului 1939, chiar înaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, direcția din Dresda avea optzeci și opt de mii de angajați și controla mișcarea materialului rulant pe circa cinci mii de kilometri de cale ferată. La sfârșitul lui 1943, pentru direcția din Dresda lucrau 128 000 de muncitori de toate specilizările.

Aproape toate gările și depourile se aflau pe o rază de câteva sute de metri de malurile Elbei. Superba gară principală, Hauptbahnhof, fusese terminată în 1898 și renovată și extinsă masiv la jumătatea deceniului al patrulea. Este situată imediat la sudul centrului orașului, vechea arteră comercială Prager Strasse legând-o de orașul vechi, aflat spre nord-est.

În vecinătatea Hauptbahnhof, pe Wiener Strasse, o altă clădire splendidă din perioada imperiului adăpostea directoratul căilor ferate. De aici, traficul dintre Saxonia Orientală, părți ale regiunii sudete și ale Boemiei (acum în Republica Cehă) și Silezia și Polonia spre est era gestionat, prioritizat și programat. Pe partea stângă, întrucât liniile se îndreptau spre nord-vest, către Elba, se aflau imensele ateliere de reparații ale direcției. Urmau extrem de importantele triaje Friedrichstadt, care deserveau o veche platformă industrială și funcționau ca punct de tranzit pentru traficul de mărfuri de pe barjele și vasele fluviale care soseau și plecau din Alberthafen (portul Albert). De aici, liniile traversau râul spre gara Dresda-Neustadt, trecând mai întâi prin stația de mărfuri (de unde evreii de la Hellerberg își începuseră călătoria spre Auschwitz) și

continuând spre gara principală Neustadt, unde majoritatea trenurilor opreau în drumul lor spre și dinspre Hauptbahnhof.

Aceasta era inima căilor ferate din Dresda. Avea o mare importanță pentru oraș, pentru regiune și pentru frontul de est.

Pentru campania din Polonia, din august–septembrie 1939, direcției din Dresda a pus la dispoziție o mie cinci sute de trenuri suplimentare. Acest lucru însemna reducerea drastică a traficului normal de pasageri și mărfuri, dar, în timpul primelor bătălii din război, traficul feroviar a funcționat fără probleme și fără întârzieri.

În ultimul an de război, în condițiile în care industria Dresdei era la capacitate maximă, sistemul feroviar a devenit un factor crucial în afirmarea noii importanțe a orașului. Pe parcursul ultimilor ani, fuseseră construite linii și platforme speciale care să accelereze aprovizionarea și preluarea producției principalelor fabrici de armament și a altor uzine legate de efortul de război. Volumul de produse industriale necesare războiului fabricate în Germania – și în Dresda – s-a triplat între 1940 și 1944. Camera de Industrie și Comerț din Dresda declara, la finele lui 1941: „Ritmul de muncă al Dresdei este determinat de necesitățile armatei noastre".[21]

Cea mai gravă problemă cu care s-au confruntat căile ferate, în 1943–1944, a fost încorporarea în Wehrmacht a majorității personalului calificat tânăr. Persoanele calificate rămase erau adeseori transferate dintr-un loc în altul, pentru a menține trenurile în funcțiune în alte regiuni ale imperiului nazist sau pentru a ajuta la repararea tot mai numeroaselor instalații feroviare și linii ferate distruse de raidurile aeriene aliate. Munca era acum prestată mai ales de femei, de muncitori străini sau de prizonieri de război, aceștia din urmă fiind utilizați masiv în echipe de reparare a liniilor sau pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor.

Până la sfârșitul lui 1943, în taberele din Dresda și din jurul orașului ajunseseră să trăiască în jur de 12 500 de muncitori străini, care lucrau exclusiv pentru direcția căilor ferate. Directorii erau îndemnați „să obțină de la ei cât mai mult posibil", deși trebuiau să fie „tratați uman și corect". Aceleași prevederi erau mai puțin subliniate în reglementările referitoare la prizonierii de război și

lipseau cu desăvârșire din condițiile stabilite pentru cei cinci sute de bărbați din lagărul de concentrare de la Flossenbürg, de lângă Weiden, în nord-estul Bavariei, care au fost obligați să muncească în atelierele de reparații, după septembrie 1944. Chiar și lucrătorii feroviari germani cu vechime lucrau șaizeci de ore pe săptămână, iar salariile rămăseseră aceleași ca în 1939.

Deportarea evreilor din Dresda a început în dimineața zilei de 21 ianuarie 1942, cu transportarea, pe post de marfă, a două sute douăzeci și patru de oameni în vagoane acoperite neîncălzite. Au călătorit ca pasageri la clasa a treia cu bilet numai dus și au beneficiat de o reducere pentru grupuri. Numai gărzile aveau bilete dus-întors. Toate garniturile care aveau ca destinație lagărele de concentrare erau catalogate drept „trenuri speciale" din cauza rezervărilor în grup, dar, altfel, erau tratate ca trenuri de pasageri obișnuite.

Dar nu numai evreii din Dresda au trecut prin acea gară. Era un nod de comunicații important.[22] Multe alte trenuri cu deportați, ce se îndreptau spre lagărele de exterminare de la Belzec sau Auschwitz sau spre ghetoul de la Theresienstadt, au trecut prin oraș.

> Departamentul din Dresda... era, prin urmare, responsabil nu numai de transporturile cu destinația Theresienstadt, ci și de trenurile ce mergeau spre lagărele de exterminare. Astfel, pe 16 ianuarie 1943, la Dresda, s-a primit „planul dus-întors pentru trenuri de marfă cu utilizare multiplă, dus-întors 125", de la Autoritatea Generală de Gestiune (Est). Între 20 ianuarie și 2 februarie 1943, un tren avea să facă, de cinci ori pe zi, drumul dintre Theresienstadt și Auschwitz. „Numărul de pasageri pentru fiecare călătorie: două mii."[23]

Dacă apăreau probleme tehnice, aceste trenuri puteau opri la Dresda, unde erau rezolvate problemele. Un prizonier de la Dachau, lângă München, aflat în drum spre Auschwitz, descrisa o asemenea oprire forțată și o schimbare de trenuri la Dresda:

> Am fost conduși pe niște peroane aglomerate. Cu îmbrăcămintea noastră de deținuți, eram imediat observați. M-am uitat în ochii trecătorilor, încercând să le ghicesc gândurile. Nu am remarcat nici

o privire care să trădeze compasiune. Ne priveau de parcă am fi fost criminali de război. Toți germanii sunt de partea SS?[24]

Odată cu cucerirea unor vaste regiuni din Europa de Est și Rusia, după 1941, Dresda a devenit parte a unui sistem uriaș, supraextins, de căi ferate.

Importanța Dresdei, ca punct de tranzit pentru traficul militar, poate fi văzută din cifrele pe luna octombrie 1944, când ofensiva aliaților occidentali plecați din Normandia începea să încetinească, dar fronturile din est și sud-est se apropiau periculos de mult. În total, douăzeci și opt de garnituri militare, transportând aproape douăzeci de mii de ofițeri și soldați, au tranzitat Dresda *în fiecare zi*.[25]

Nu există nici un motiv să credem că trei luni mai târziu, în primele săptămâni ale lui 1945, în contextul ofensivelor rusești de pe Oder și din regiunea Budapestei și al reluării ofensivei anglo-americane, traficul intens dintre fronturile de est și vest ar fi scăzut substanțial față de nivelul lunii octombrie a anului precedent. Acest lucru a reprezentat o parte a planurilor aliate, în momentul în care Dresda a intrat în colimator. După război, un fost prizonier de război american avea să-și amintească:

> În noaptea dinaintea raidurilor RAF și USAAF, din 13 și 14 februarie, am fost transferați în triajul din Dresda, unde vreme de aproape douăsprezece ore trupe germane și echipamente militare au sosit și au plecat din oraș. Am putut vedea cu ochii mei că Dresda era o adevărată tabără militară: mii de militari germani, tancuri, artilerie și kilometri întregi de marfare care se îndreptau spre est, încărcate cu provizii și cu logistica necesară confruntării cu rușii.[26]

Atât direcția căilor ferate, cât și autoritățile din Dresda erau conștiente că Hauptbahnhof și zona înconjurătoare, cu platformele industriale și antrepozitele situate la sud și spre nord-vest, aveau să reprezinte, fără nici o îndoială, ținte pentru orice bombardament anglo-american asupra orașului. Un funcționar al căilor ferate nota

că „prin locația și mărimea lor, reprezentau o țintă bună".[27] Hărțile aflate în posesia Aliaților arătau foarte clar acest lucru.

Spre sfârșitul războiului, autoritățile locale au început să analizeze și problema adăpostului necesar, în caz de raid aerian, personalului militar sau civililor care utilizau gara. Din nefericire, după cum se întâmpla, în general, la Dresda în astfel de cazuri (când nu era vorba de protecția autorităților), pregătirile făcute nu erau nici sistematice, nici suficient de rapide. La finele lui 1944, o inspecție a adăposturilor alocate gărilor din Dresda, inclusiv pentru Hauptbahnhof, a demonstrat existența unor lipsuri grave.[28] La Hauptbahnhof, în cele mai multe cazuri, subsolurile existente, folosite anterior pentru depozitare, fuseseră transformate în adăposturi.

> Adăposturile antiaeriene de la Hauptbahnhof puteau găzdui două mii de persoane. Le lipseau... filtrele de gaze și sistemele de ventilație... măsurile împotriva raidurilor aeriene erau extrem de inadecvate și în zonele învecinate: tranșeele împotriva schijelor fuseseră numai parțial săpate, până în februarie 1945, și în cartier lipseau buncărele antiaeriene construite conform normelor.[29]

Adolescentul Götz Bergander era mult mai tranșant:

> În ultima iarnă de război, nu mai exista posibilitatea luării unor măsuri eficiente în eventualitatea unui raid aerian. Astfel, pentru a da impresia că se face ceva, au fost săpate, în diverse locuri, tranșee împotriva schijelor. În Bismarckplatz, lângă Hauptbahnhof, exista un șanț în zigzag, un refugiu jalnic, creat pentru cazul în care spațiile din subsolul gării aveau să fie insuficiente. Dar nici măcar acele spații subterane nu erau protejate împotriva bombelor. Coridoarele fuseseră numai parțial consolidate, nu exista un sistem de ventilație și nu erau nici ieșiri de urgență pentru acest adăpost destinat unui număr de două mii de oameni.[30]

Părerea sa despre autoritățile din Dresda era și mai drastică:

> Numai câteva sute sau mii de indivizi privilegiați aparținând partidului, instituțiilor statului, Wehrmachtului, SS-ului, poliției sau

administrației locale, puteau privi cu detașare eventualitatea unui raid aerian când venea vorba de siguranța personală: în subsolurile adânci de sub noua clădire a primăriei, în postul de comandă de sub Albertinum, în buncărele săpate adânc în stâncile de la Lockwitzgrund, pentru conducerea locală a partidului, și pentru elita SS, la Mordgrundbrücke, sau în buncărul din grădina lui Mutschmann.

În tot acest timp, frontul de est se apropia tot mai mult. Deși Dresda păstra aparența înșelătoare a păcii, dincolo de suprafață lucra mai intens ca niciodată pentru victoria pe care Führerul o promisese, în acele zile însorite cu parade și sărbători din 1940–1941.

Dar acum ochii inamicului se fixaseră asupra Dresdei.

PARTEA A II-A
RĂZBOIUL TOTAL

14

Bătălia din Ardeni și după

Între Crăciunul anului 1944 la prima zi a lui 1945, numai un nebun sau un fanatic ar mai fi putut crede că Germania avea să câștige războiul. Singura necunoscută era de cât timp avea să mai fie nevoie pentru a înfrânge Reichul. Și apoi, care avea să fie costul final pentru forțele aliate și pentru popoarele cucerite din Europa? Acestea erau întrebările-cheie pe care strategii din tabăra anglo-americană și le puneau în acele săptămâni. Și, din multe puncte de vedere, starea lor de spirit era departe de a fi optimistă.

După „evadarea" din capul de pod din Normandia, de la sfârșitul lui iulie 1944, urmată aproape imediat de debarcările anglo-americane din sudul Franței, aliații occidentali păreau capabili să mă-ture totul în calea lor. Au eliberat Parisul, pe 24 august, Bruxellesul, pe 3 septembrie, și au continuat ofensiva spre granițele olandeze și germane într-un război-fulger comparabil cu victoriile germane din 1940. A urmat dezastruosul eșec al tentativei britanicilor de a prelua controlul asupra unui punct de trecere peste Rin, în cadrul unei îndrăznețe operațiuni combinate, terestră și aeropurtată, cunoscută sub numele de Market Garden. Aliații înaintaseră mai rapid decât le permiteau liniile de aprovizionare. Singurul port francez important pe care îl controlau, Cherbourg, era un canal insuficient pentru alimentele și proviziile necesare unui corp expediționar care acum totaliza în jur de două milioane de oameni.

Portul belgian Anvers, de o importanță crucială, fusese cucerit pe 4 septembrie. Cu toate acestea, a fost nevoie de aproape trei luni pentru a curăța estuarul Scheldt de trupele inamice, și intrarea în port, de minele germane. Între timp, în fiecare zi, de pe rampele de lansare din Olanda plecau bombe zburătoare V-1, nu numai împotriva Londrei și a sudului Angliei, ci și împotriva portului Anvers. Și, în vreme ce Aliații făceau eforturi să profite la maximum de pe urma preluării controlului asupra portului, mai mult de șase mii dintre locuitorii orașului aveau să moară sub ploaia de V-1 și V-2 – de două ori mai mulți decât londonezii uciși de „armele-minune" germane. Înaintarea anglo-americană s-a oprit aproape complet chiar în fața celui mai vestic oraș al Germaniei, Aachen, localitate care avea să fie cucerită numai după lupte de stradă sângeroase, purtate printre ruinele vechiului oraș.

În paralel, dat fiind faptul că liniile de aprovizionare ale Wehrmachtului erau mult mai scurte decât cele ale Aliaților, forțele germane din vest s-au putut regrupa. Liniile lor se întindeau de-a lungul barierei naturale reprezentate de Rin și a fortificațiilor germane cunoscute drept Westwall (zidul occidental) și au început să opună o rezistență mult mai dârză. Hürtgenwald, la sud-est de Aachen, forma un triunghi împădurit, de aproape patruzeci de kilometri pătrați, situat între orașele renane Eschweiler și Düren și satul Schmidt. Această zonă – imposibil de traversat de vehiculele blindate – s-a dovedit un adevărat coșmar pentru Corpul 7 american al generalului Courtney H. Hodges, care încerca să-i elimine din zonă pe încăpățânații și pricepuții apărători germani. Și, până când zona nu era cucerită, nu putea fi întreprinsă nici o ofensivă în condiții optime peste râul Rur (a nu se confunda cu Ruhrul, aflat mai la est), spre malul vestic al Rinului. Această zonă minusculă avea să-i coste pe americani nouăzeci de zile de luptă corp la corp, între jumătatea lui septembrie și jumătatea lui decembrie 1944, rezultatul fiind douăzeci și patru de mii de morți, răniți sau prizonieri.

În Lorena, în estul Franței, armata lui Patton avansa cu viteza melcului. Flamboaiantul erou din Sicilia și de la Avranches a cucerit orașul Metz, la sfârșitul lui noiembrie, dar a plătit cu viața a

2 190 dintre soldații săi. În trei luni, Armata 3 înaintase puțin peste treizeci de kilometri și mai avea câțiva kilometri până la Westwall. De la debarcarea din Normandia, Patton pierduse patruzeci și șapte de mii de oameni.[1]

În tot acest timp, pe frontul intern german presiunea războiului total devenea și mai intensă. Începând cu luna octombrie 1944, limitele vârstei de recrutare au fost fixate la șaisprezece și cincizeci de ani, ceea ce însemna suplimentarea cu trei sferturi de milion de bărbați germani a forțelor armate. Noua Gardă Populară, *Volkssturm,* a depus jurământul, copiii fiind așezați alături de bătrâni și puși să mărșăluiască în pas de defilare prin toate piețele din Germania. Lipsiți deopotrivă de arme și uniforme, erau, de fapt, simbolul unei sfidări nebunești, al hotărârii elitei naziste de a rezista până la final, indiferent de costul plătit de poporul german.

Toate speranțele celor care crezuseră că Hitler avea să-și concentreze eforturile defensive împotriva inamicului sovietic de la răsărit sau că Wehrmachtul avea să „prefere" să cedeze în fața anglo-americanilor se spulberaseră. Mai mult, Führerul plănuia o contraofensivă – nu împotriva sovieticilor, care, în acel moment, se opriseră chiar la est de Varșovia, ci împotriva americanilor, în Ardeni.

Operațiunea Ceață de Toamnă a fost lansată în primele ore ale zilei de 16 decembrie 1944. O forță masivă de două sute de mii de soldați germani, sprijiniți de șase sute de tancuri, i-a atacat pe cei optzeci de mii de americani care apărau această regiune deluroasă din estul Belgiei și nordul Luxemburgului. Obiectivul era spargerea liniilor aliate și capturarea portului Anvers, aflat la două sute de kilometri distanță.

În ciuda faptului că pierduseră de mult timp controlul spațiului aerian, vremea noroasă i-a protejat pe germani de avioanele aliate – situație ce avea să se prelungească ceva mai mult de o săptămână. În sectorul nordic al frontului pe care avea loc ofensiva, trupele, în frunte cu divizia Panzer SS, condusă de Sepp Dietrich, înaintau foarte lent, dar Divizia 5 blindate, a feldmareșalului Mantueffel, a reușit să înainteze o sută de kilometri și să încercuiască nodul de comunicații Bastogne, aflat puțin mai la sud de râul Meuse. Acolo,

după ce au cerut capitularea forțelor americane, germanii au primit de la comandantul Diviziei 101 aeropurtată faimosul refuz: „Nuts!"*

Bastogne a reprezentat cel mai avansat punct în care au ajuns germanii. Lipsindu-le mijloacele motorizate și combustibilul necesar (li se spusese să se aprovizioneze din depozitele aliate pe care aveau să le captureze) și fiind obligați să avanseze pe drumuri înguste și șerpuite și să traverseze poduri foarte expuse, germanii s-au văzut în curând obligați să se oprească. Pe 24 decembrie, vremea s-a îmbunătățit și mii de avioane aliate s-au ridicat de la sol. Liniile germane de aprovizionare, aerodromurile și trupele au fost bombardate și mitraliate zilnic. Pe 26 decembrie, Patton a străpuns liniile germane și a scos din încercuire Divizia 1 aeropurtată aflată la Bastogne. Jocul se terminase. Ultimul pariu disperat al lui Hitler fusese pierdut.

Chiar și așa, Aliații – și opinia publică din Marea Britanie, Statele Unite și dominioane – simțiseră ofensiva germană ca pe un șoc foarte serios. O parte a frontului aliat se prăbușise. Germanii luptaseră cu îndârjire pentru fiecare palmă de pământ. V-1 și V-2 continuau să cadă la Londra și Anvers. Și poate că nu mai exista șansa unei noi ofensive germane, dar bătălia din Ardeni avea să se prelungească încă șase săptămâni. Pierderile americane s-au ridicat la un total de optzeci și unu de mii de oameni, dintre care șaisprezece mii de morți (majoritatea în primele trei zile ale atacului-surpriză german, o cifră de-a dreptul șocantă), iar cele britanice la o mie patru sute (dintre care două sute de morți). Pierderile germane s-au ridicat la o sută de mii, oameni pe care Hitler, pur și simplu, nu-și permitea să-i piardă. Ofensiva din Ardeni avea să fie considerată o catastrofă pe termen mediu pentru Germania, dar, pe termen scurt, moralul fusese din nou stimulat, iar invincibilitatea aliaților occidentali fusese pusă sub semnul îndoielii.

Acesta era contextul dificil, ambiguu și schimbător în care obiectivele campaniei anglo-americane de bombardamente au început să fie regândite, în cumplita iarnă 1944–1945. Un lucru era cert: oricine ar fi găsit suficient curaj pentru a spune că războiul se

* „Pe dracu!" (n.tr.)

apropia de sfârșit ar fi primit o mustrare serioasă din partea militarilor și a civililor, deopotrivă.

În primăvara anului 1944, forța tot mai redutabilă a Comandamentului Bombardierelor a fost utilizată pentru pregătirea debarcării aliate pe continent, debarcare plănuită pentru sfârșitul lui mai sau începutul lunii iunie. Fabricile, căile ferate, podurile franceze fuseseră atacate fără încetare, în cadrul unei campanii axate pe bombardamente de precizie, care contrasta cu „bombardamentul zonal" aplicat orașelor germane, în ultimii doi ani.

Firește, Aliații ezitau să provoace mai multe pierderi în rândurile populației franceze decât era strict necesar și, în cele mai multe cazuri, țintele erau foarte clare, alese cu scopul de a-i împiedica pe germani să-și desfășoare forțele eficient, după debarcarea trupelor aliate.

Bombardamentele în sprijinul debarcărilor din Ziua Z au avut succes, chiar dacă, în ciuda preocupării afișate în perioada premergătoare invaziei, destul de costisitoare ca număr de victime franceze. Forțele aeriene aliate au continuat să sprijine operațiunile terestre când trupele aliate și-au consolidat capul de pod din Normandia și apoi în timpul luptelor sângeroase purtate pentru a-l extinde. Numai după „străpungerea", de la sfârșitul lui iulie (în care bombardamentele de precizie au jucat din nou un rol vital), comandanții forțelor armate aliate s-au putut concentra asupra viitorului rol al Comandamentului Bombardierelor și al USAAF.

În cazul Comandamentului Bombardierelor, s-a dus o luptă de uzură între Sir Charles Portal, șeful de Stat Major al RAF, și vechiul său subordonat, Sir Arthur Harris. Disputa avea să se dovedească crucială pentru soarta Dresdei. Harris își pusese forțele în subordinea SHAEF (Comandamentul Suprem al Forței Expediționare Aliate), în primăvara lui 1944, după multe tergiversări, dar nu există nici o îndoială că, în ceea ce privește Comandamentul Bombardierelor, acesta și-a făcut datoria. Problemele au apărut la începutul toamnei, când Harris a dorit să revină la principala misiune pe care și-o asumase din 1942, aceea de a distruge orașele germane.

Pe 7 decembrie 1943, la trei zile după atacul britanic cu bombe incendiare asupra Leipzigului, Sir Arthur Harris a trimis un document substanțial de analiză Ministerului Aerului, în care își prezenta punctul de vedere referitor la distrugerile produse, până în acel moment, în Germania.[2] Harris solicita o creștere masivă a flotei de bombardiere grele Lancaster, măsuri defensive sporite și îmbunătățirea sistemului radio. Dacă obținea aceste lucruri, argumenta el, Comandamentului Bombardierelor putea forța capitularea Germaniei, până pe 1 aprilie 1944.

Această pledoarie era, cel puțin pentru moment, ultima tentativă a lui Harris de a pune în practică „visul bombardierelor". A devenit, în curând, foarte clar că cererile nu aveau să-i fie satisfăcute nici pe departe și că rolul Comandamentului Bombardierelor avea să fie subordonat în noul an necesităților Operațiunii Overlord, invadarea Europei peste Canalul Mânecii. De la sfârșitul lunii decembrie 1943, în discuțiile cu mareșalul aerului Leigh-Mallory, comandantul AEAF (Forța Expediționară Aeriană a Aliaților), Harris a cedat. Cu toate acestea, a lansat și un avertisment în stilul său direct, inimitabil: dacă forțele sale erau obligate, pentru o perioadă prea lungă, să se concentreze asupra rolului de sprijin tactic oferit trupelor terestre, Germania, pe care Comandamentul Bombardierelor o lovise cu atâta asiduitate în ultimii doi ani – cu rezultate din ce în ce mai concrete, credea el – avea să se bucure de un respiro neprețuit:

> Efectele bombardamentelor strategice sunt cumulative. Cu cât sunt scoase din funcțiune mai multe resurse productive, cu atât este mai dificilă menținerea nivelului producției în cele care rămân. Este greu de reținut, însă, că în condițiile în care ofensiva se oprește sau slăbește, procesul de reconstrucție este, de asemenea, cumulativ. Pentru a rezuma, ofensiva aeriană se justifică numai dacă rata *distrugerilor* este mai mare decât cea a *reparațiilor*. Este greu de estimat cât de mult își va reveni Germania, din punct de vedere industrial, în condițiile întreruperii bombardamentelor, să spunem, timp de șase luni.[3]

Harris era, în egală măsură, conștient de rolul aviației de vânătoare germane și de capacitatea acesteia de a se regrupa și de a

se reface, dacă i se dădea șansa. Ultimul său mare proiect, înaintea plasării Comandamentului Bombardierelor în subordinea directă a SHAEF – și probabil cel mai mare eșec al său –, a fost intensa campanie din iarna 1943–1944, ce a avut ca obiectiv Berlinul. Speranțele fuseseră enorme, unii crezând că putea fi chiar multașteptata lovitură „fatală". Dar îndepărtata capitală a Reichului era imensă, răsfirată, fără caracteristici topografice distincte (și multe dintre cele pe care le avea puteau fi mascate cu ajutorul măsurilor de camuflaj), vremea în zonă era urâtă și extrem de rece, astfel încât orașul s-a dovedit a fi o țintă foarte dificilă. Apărarea antiaeriană a Berlinului devenise legendară, incluzând cele două turnuri masive din beton din Tiergarten, pe care fuseseră instalate baterii antiaeriene și ale căror etaje inferioare jucau și rolul de adăposturi antiaeriane sigure pentru mii de berlinezi.

Zborurile pe distanțe mari, fără o escortă formată din aparate de vânătoare, expuneau de o manieră implacabilă bombardierele britanice atacurilor avioanelor de interceptare germane foarte bine organizate. Echipajele vorbeau despre misiunile deasupra „marelui oraș" cu un amestec de mândrie și teamă. Pe măsură ce primăvara lui 1944 se apropia, Harris abandonase atacurile asupra Berlinului. Mai mult de zece mii de germani fuseseră uciși în oraș. În tabăra britanică, muriseră 2 690 de membri ai echipajelor bombardierelor și aproape o mie fuseseră capturați. Între august 1943 și martie 1944, pierderile medii pe raid au fost de 5,8%, adică un total de 625 de aparate. În cuvintele lui Martin Middlebrook: „Luftwaffe a provocat mai multă suferință Comandamentului Bombardierelor decât a reușit Comandamentul Bombardierelor să provoace Berlinului".[4] E posibil ca această realitate dureroasă să fi influențat deciziile ulterioare legate de locurile în care puteau fi aplicate, cu costuri reduse, loviturile decisive împotriva Germaniei.

În toamna lui 1944, Harris aștepta cu nerăbdare să revină la disputa sa privind „distrugerea de orașe". Pe 30 septembrie, Harris i-a scris lui Churchill, care îi transmisese câteva informații ULTRA[5] despre situația din Germania acelui moment, fiind de acord că „Fritz va lupta cu cea mai mare îndârjire, când va fi împins cu spatele spre frontierele sale". Era clar, spunea Harris, că germanii încercau să

preia din nou inițiativa în războiul aerian, ajutați de întreruperea atacurilor asupra fabricilor lor de avioane. Aliații trebuiau să profite la maximum de copleșitoarea superioritate aeriană pentru a „pune în genunchi Germania definitiv".

Churchill i-a răspuns imediat:

> Sunt de acord cu cele afirmate în excelenta dumneavoastră scrisoare, doar că nu cred că ați făcut singur asta sau că o puteți face singur. Recunosc însă că e punctul dumneavoastră de vedere. Sunt pe deplin favorabil ideii de a arunca împotriva Germaniei tot ce nu e absolut necesar teatrelor terestre de operațiuni.[6]

Formațiunile de avioane ale Comandamentului Bombardierelor au început să revină pe cerul Germaniei, în prima parte a lui august, printr-o serie de ceea ce au părut, la prima vedere, a fi raiduri de hărțuire. Adeseori, erau utilizate aparate Mosquito pentru a ataca de la o altitudine mult mai mare, și implicit mult mai sigură, decât ar fi fost cazul dacă s-ar fi folosit bombardiere Lancaster. De la jumătatea lunii însă, atacurile au devenit din ce în ce mai serioase. Stettinul a fost atacat cu 461 de avioane, în noaptea de 16 spre 17 august, Rüsselheim, pe 25–26 august (ținta fiind reprezentată de fabricile Opel), iar, în noaptea următoare, portul Kiel a fost bombardat de cinci sute de avioane Lancaster. Au urmat atacuri similare la Königsberg, în Prusia Orientală (de două ori), ceea ce reprezenta un zbor foarte lung. Pe 11–12 septembrie 1944, 262 de avioane britanice din Grupul 5 au declanșat o furtună de foc la Darmstadt, un oraș de mărime mijlocie, fiind uciși între opt și douăsprezece mii de locuitori – în jur de 10% din populația totală – dovedind că pentru Comandamentului Bombardierelor nu era nevoie de foarte multe aparate pentru a provoca distrugeri maxime.

Câteva zile mai târziu, Harris a fost scos oficial din subordinea SHAEF. Dacă asta e ceea ce putuse realiza în perioada august–septembrie, de ce era capabil acum, când era liber să-și aleagă țintele, iar nopțile lungi de iarnă ofereau un mediu operațional mai sigur pentru bombardierele sale?

Dar, între octombrie 1944 și ianuarie 1945, au apărut fricțiuni în relațiile dintre Harris și superiorii săi. Dificultățile au început odată

cu memorandumul trimis de mareșalul aerului Tedder, adjunctul britanic al lui Eisenhower în cadrul SHAEF, lui Portal, pe 25 octombrie 1944. Documentul critica lipsa de coerență a ofensivei aeriene strategice reluate de Harris și se pronunța categoric în favoarea acordării unei priorități crescute atacurilor asupra sistemului de transport german și a rafinăriilor care produceau petrol sintetic. (Preluarea controlului de către sovietici asupra câmpurilor petrolifere românești îi lăsase pe germani fără acces la resurse de combustibili convenționali.) O copie i-a fost trimisă lui Harris. Tot lui i-a fost adresată și o directivă care făcea din capacitățile de producere a petrolului sintetic o prioritate. Reacția lui Harris a fost vehementă. A adus în discuție impactul decisiv pe care îl aveau vremea și factorii tactici (inclusiv nevoia de a nu-i trăda inamicului propriile intenții). A reafirmat principiul conform căruia „să bombardezi orice pe teritoriul Germaniei este mai bine decât să nu bombardezi nimic". Și, în vreme ce își manifesta ostilitatea față de „vânzătorii de panacee", ataca bazinul Ruhr și țintele legate de producția de petrol, ori de câte ori era posibil. De asemenea, îl îngrijora faptul că cel puțin cincisprezece orașe germane importante, încă nebombardate (unul dintre ele era Dresda), aveau să rămână intacte.[7]

Schimbul de mesaje a continuat, atitudinea lui Harris devenind ceva mai fermă odată cu sosirea lunii decembrie. Termenul „panaceu", utilizat cu conotații negative, a reapărut în legătură cu atacurile asupra obiectivelor petroliere (deși, în paralel, insista că „nu rata nici o ocazie care merita osteneala" pentru a le ataca).

Portal i-a răspuns plictisit, pe 8 ianuarie, spunându-i că ceea ce dorea în fond era „decizia *dumneavoastră*" în legătură cu țintele petroliere. Afirmația lăsa să se înțeleagă clar că Harris nu făcea decât să mimeze interesul, când venea vorba de aceste operațiuni. Scrisoarea lui Portal o provocat o replică din partea lui Harris, în care liderul Comandamentului Bombardierelor și-a utilizat cea mai importantă armă:

> Nu voi permite ca nereușita unei politici, despre care am declarat de la bun început – sau din primul moment în care am aflat

de ea – că nu are șanse de succes, să fie, *post factum*, atribuită faptului că eu personal nu am încercat din răsputeri. Situația este, pur și simplu, una în care pierzi sau câștigi și este intolerabilă. În consecință, vă cer să luați în considerare dacă rămânerea mea în această poziție este benefică continuării războiului și succesului armatelor noastre, singurul care contează.[8]

Demisia lui Harris a fost respinsă. Portal a dat înapoi, iar Harris și-a ales țintele, până la sfârșitul războiului, cu excepția ultimelor săptămâni. Acest lucru înseamnă că a ales de prea multe ori (de prea multe ori, din punctul de vedere al criticilor săi de atunci și de acum) tactica covorului de bombe aplicată orașelor, în defavoarea vizării unor instalații industriale și petroliere individuale.

Încăpățânarea lui Harris în această chestiune nu avea neapărat de-a face, așa cum ar putea părea, cu capriciile sale. Pe toată durata războiului, fusese supus constant presiunilor superiorilor săi, ale consilierilor guvernului, ale ministerelor pline de „idei", precum Ministerul Economiei de Război (o instituție pe care o disprețuia, fără nici o îndoială) să atace o țintă sau alta, să se concentreze asupra uneia sau asupra alteia dintre închipuitele slăbiciuni a inamicului. Nu agrease ideea raidurilor „spărgătorilor de baraje" asupra barajelor din vestul Germaniei și o acceptase cu reticență. Nu crezuse că focalizarea atacurilor asupra fabricilor de rulmenți, de fuzelaje sau a instalațiilor inamice „cruciale" avea să pună capăt sau avea să scurteze războiul, și este posibil să fi avut dreptate.

După cum se va dovedi însă, în cazul petrolului, Harris era cel care se înșela. În iarna 1944–1945, Germania a fost afectată de o criză gravă de aprovizionare cu combustibili. În timpul bătăliei din Ardeni, tancurile germane fuseseră nevoite să facă rost de combustibil de la inamic pentru a-și continua înaintarea. Tinerii piloți germani de pe avioanele de vânătoare, antrenați acum de Luftwaffe, pentru a înlocui pierderile catastrofale din rândurile veteranilor apărării aeriene, erau obligați să învețe mai mult pe simulatoare, neexistând combustibil suficient ca să zboare pe avioane. Rezultatul, în ceea ce privește performanțele lor, a fost previzibil. Chiar și aparatele operaționale ale Luftwaffe trebuiau să fie remorcate cu

ajutorul cailor sau al boilor rechiziționați, până la poziția de decolare, totul într-o încercare disperată de a economisi combustibil. În ciuda inventivității experților Wehrmachtului, efortul de război german – mai ales în aer, unde nu exista un substitut pentru benzină – se confrunta neîncetat cu lipsuri care aveau să-l aducă, în cele din urmă, la colaps. Cei familiarizați cu activitatea serviciilor de informații britanice nu se mai îndoiau de acest lucru.[9]

Este posibil ca problema principală să fi fost necunoașterea lui Harris legată de sursele de informații despre producția de petrol sintetic. Harris a primit unele informații ULTRA, dar, surprinzător, nu a fost inițiat în secretul ENIGMA care se afla în spatele acestora. Astfel, Harris nu cunoștea modul în care aceste informații, prin interceptarea și decodarea comunicațiilor radio, soseau la comandamentul aliat, direct din interiorul mașinăriei de război germane, nu știa cât de exacte erau și de ce. Oricât de încăpățânat era Harris, dacă ar fi știut de existența ENIGMA, ar fi luat mai în serios argumentele lui Portal și disputa dintre cei doi comandanți ar fi condus la adoptarea unei strategii diferite.

„Chestiunea e de importanță vitală – după cum recunoștea unul din cei mai duri critici ai săi, referindu-se la problema ENIGMA – pentru o analiză a serioaselor divergențe dintre ei despre oportunitatea lansării unui atac concertat asupra industriei petroliere germane, în a doua jumătate a anului 1944."[10]

În ultimii trei ani, Comandamentul Bombardierelor și Forța Aeriană 8 reprezentaseră principalul instrument ofensiv aflat la dispoziția Aliaților împotriva Germaniei. Imensele cheltuieli pe care le implicau întreținerea și extinderea acestor forțe, producerea noilor avioane, antrenarea echipajelor fuseseră acceptabile numai pentru că nu exista o alternativă reală. Harris scrisa că „pregătirea echipajului unui bombardier este cel mai scump lucru din lume; costă circa 10 000 de lire sterline, suficient pentru a trimite zece oameni la Oxford sau Cambridge, vreme de trei ani".[11]

În 1944, forțele aeriene combinate ale anglo-americanilor erau impresionante. În luna decembrie a acelui an, Comandamentul Bombardierelor avea la dispoziție 1 513 bombardiere (aveau să fie

1 609, până în aprilie 1945). Americanii aveau, în același moment, în cadrul Forței Aeriene 8, 1 826 de bombardiere, sute de noi aparate fiind produse *lunar*. De asemenea, acum existau și forțe terestre implicate în operațiuni încununate de succes pe continent, iar succesul lor se datora, în parte, utilizării mai ales în roluri tactice a forțelor aeriene aliate. Pe parcursul anului 1944, raportul de forțe în aer s-a modificat și mai dramatic decât în cazul trupelor terestre. Numărul imens de avioane noi și de echipaje antrenate – în special americane – garanta, în sine, această răsturnare.

La fel de importantă a fost și apariția unui avion de escortă, cu rază lungă de acțiune, aparatul P-51 Mustang, produs de nord-americani. Cu motorul său Rolls-Royce Merlin, de proveniență britanică, și cu rezervoarele detașabile amplasate sub aripi, acest avion de vânătoare putea însoți bombardierele adânc în teritoriul german, până la Berlin și dincolo de acesta. În plus, ca performanțe depășea avioanele germane care până atunci provocaseră pierderi teribile formațiunilor aliate de bombardiere. În primele luni ale lui 1944, după ce Harris renunțase la ofensiva împotriva Berlinului, au apărut un mare număr de avioane Mustang. La scurt timp, au eliminat aproape în întregime de pe cer avioanele de vânătoare germane. Artileria antiaeriană germană a rămas, dar pe măsură ce forțele terestre se apropiau de granițele Reichului dinspre est și vest, aceasta avea să fie tot mai greu încercată și multe piese au fost retrase complet din defensiva antiaeriană.

Flotele de bombardiere aliate s-au găsit, pentru prima dată, ca număr și invincibilitate, în situația de a reprezenta cu adevărat instrumentul destructiv căruia nimic nu-i putea sta în cale, așa cum preconizaseră, în anii 1920, Douhet, Trenchard și ceilalți teoreticieni ai anihilării în masă.

Care avea să fie, deci, principalul rol al puternicelor forțe de bombardament pe care le creaseră Aliații? Cum aveau să fie folosite, cu efecte maxime, în această nouă și, în ciuda eșecurilor temporare, ultimă etapă a războiului?

Din acest punct de vedere, după cum s-a și întâmplat, mandarinii serviciilor britanice de informații aveau câteva idei.

15

Thunderclap și Ialta

Comitetul Reunit al Informațiilor a fost creat chiar înainte de izbucnirea războiului, cu scopul de a coordona informațiile primite de la diferitele secțiuni ale serviciilor secrete britanice și pentru a-i consilia pe comandanții militari în consecință. CRI funcționa, teoretic, ca un subcomitet ale Comitetului Statului Major, al cărui șef era prim-ministrul. La ședințele CRI participau reprezentanți la nivel înalt ai MI6, MI5, ai serviciilor de informații ale Marinei, ai Ministerului Aerului și ai Ministerului Economiei de Război.

Încă din 1939, șeful CRI a fost un reprezentant al Foreign Office, Victor William („Bill") Cavendish-Bentinck, nepotul celui de-al șaptelea duce de Portland. În timpul războiului, deși fusese inițial un organism de importanță secundară, CRI, și implicit șeful său, a devenit mai puternic și mai influent.[1] Rapoartele săptămânale ale comitetului rezumau situația curentă și perspectivele militare și au devenit, alături de documentele specializate dedicate unor teme punctuale, o sursă importantă de informații și consiliere pentru șefii Statului Major.

La începutul anului 1945, ofensiva germană din Ardeni se transformase într-un război de uzură sângeros. Pe 12 ianuarie, a început marea ofensivă sovietică din est, reducând astfel presiunea asupra trupelor occidentale mult încercate. Pentru ca această situație să continue, era în interesul anglo-americanilor ca, în ciuda liniilor de

comunicație extinse, înaintarea sovietică să continue într-un ritm susținut, chiar dacă existau unele linii defensive germane puternice (și judecând după rezistența încăpățânată a germanilor în vest, era posibil ca sovieticii să aibă nevoie de ajutor).

Pe 16 ianuarie, CRI a primit, din partea șefului adjunct al secțiunii de informații a Statului Major al Aerului, propunerea ca „subcomitetul să pregătească un raport care să analizeze impactul asupra germanilor al unor atacuri aeriene masive asupra Berlinului, care ar însoți ofensiva sovietică și care să ia în considerare momentul lansării unor asemenea atacuri".[2]

La începutul verii anului 1944, avioanele Comandamentului Bombardierelor și ale Forței Aeriene 8 fuseseră utilizate în sprijinul debarcării din Normandia, ca „artilerie cu rază lungă de acțiune", pentru a lovi liniile de comunicație inamice și a împiedica deplasarea trupelor. Acum, pentru a ajuta Rusia (a cărei forță de bombardiere grele era relativ nesemnificativă), forțele aeriene erau chemate să joace din nou același rol, de data aceasta pe frontul de est. Era o idee novatoare.

Raportul săptămânal al CRI, referitor la „Strategia Germaniei și capacitatea ei de a rezista" (21 ianuarie 1945), prezenta, mai clar, argumentele din spatele acestei îngrijorări legate de mișcările de trupe din interiorul unui imperiu nazist din ce în ce mai mic. Rezultatul ofensivei ruse depindea, susținea raportul, „de rezultatul competiției dintre ritmul sosirii rezervelor germane... și încetinirea înaintării rușilor, din cauza dificultăților logistice și a dispersării forțelor lor pe flancuri..." Se estima că un mare număr de trupe suplimentare puteau fi implicate, până la începutul lui februarie, și că, până la jumătatea lui martie 1945, germanii puteau aduce în plus patruzeci și două de divizii – aproape o jumătate de milion de oameni.

Pe 22 ianuarie, secretarul CRI, King-Salter, a dat o rezoluție în momentul în care redactarea documentului era încă în curs, cerând experților comitetului să-și concentreze atenția asupra analizării consecințelor „unor atacuri aeriene masive asupra Berlinului, conjugate cu ofensiva rusă". Dorea (în numele CRI), în special, informații despre cât de mult din aparatul administrativ german

rămăsese în Berlin, dacă fusese dispersat în suburbii ca o măsură de protecție împotriva raidurilor aeriene și în ce măsură avea să fie afectată industria germană de pe urma unei succesiuni de atacuri „devastatoare" asupra orașului și, în cele din urmă, dar nu cel mai puțin important, „care avea să fie impactul unei «raderi» a Berlinului de pe suprafața pământului asupra moralului Germaniei ca întreg". Utilizarea acestui limbaj sugerează că, în acel moment, era luată în considerare o lovitură „mortală", posibilitate discutată și în trecut, dar care era readusă în atenție, la începutul lui 1945, într-un context cu totul diferit. De rezoluția secretarului era atașat un document al secțiunii de informații a Statului Major al Aerului, din 22 iulie 1944, în care se discutase pe larg ideea unui atac masiv asupra Berlinului, cu nume de cod Thunderclap (Trăsnetul).[3]

Ideea Operațiunii Thunderclap, care circulase în vara lui 1944, vizase „220 000 de victime. 50% dintre acestea (110 000) – morți. Se consideră că un atac ce va provoca atâtea victime, din care majoritatea vor fi membri ai administrației, nu poate decât să aibă un efect devastator asupra moralului civililor și al elitei politice din toată Germania..."[4]

Așa se exprimase, în acel moment, șeful Statului Major al Aviației, mareșalul aerului Portal. De asemenea, înaintase o propunere care-i va afecta reputația în viitor, după ce istoricii au început să facă conexiunile:

> Ar putea fi provocate imense distrugeri, dacă atacul se va concentra asupra unui mare oraș, altul decât Berlinul, iar impactul va fi enorm mai ales dacă acesta nu a mai fost lovit anterior.[5]

Oricum, pe 17 august 1944, strategii au raportat că din punctul lor de vedere era improbabil ca o asemenea operațiune „să fie atât de reușită încât să se justifice". Ideea Operațiunii Thunderclap avea să fie reluată cinci luni mai târziu, în condiții foarte diferite.

Raportul general al CRI referitor la bombardamentele de pe frontul de est a fost prezentat pe 25 ianuarie 1945, fiind însoțit de raportul asupra bombardării Berlinului, pe care secretarul comitetului îl solicitase experților. Ultimul detalia pe larg modalitățile și locul în

care o lovitură „fatală" putea fi aplicată Berlinului. Nu analiza însă ansamblul situației militare și politice, pentru că nu asta i se ceruse.

> Succesul obținut de actuala ofensivă sovietică va avea probabil un impact decisiv asupra duratei războiului. În consecință, considerăm că asistența ce ar putea fi oferită rușilor, în săptămânile următoare, de către forțele anglo-americane de bombardament strategic justifică luarea în considerare a utilizării lor în acest scop.

În mod semnificativ, imediat după afirmarea la un nivel foarte general a acestui principiu, raportul introducea o prevedere ce afirma că, având vedere că atacurile asupra obiectivelor petroliere creau atâtea probleme inamicului, „atacurile asupra țintelor din domeniul petrolier *ar trebui să aibă prioritate în fața oricăror alte operațiuni*".[6]

Deși opțiunile erau deschise, tonul general al documentului era clar diferit de nota lui King-Salter, care punea accent pe ideea unei lovituri „mortale" (și de raportul pe care experții CRI l-au prezentat foarte conștiincioși drept răspuns). Pentru șefii CRI era evident că aplicarea unei lovituri de anihilare a Berlinului avea să necesite un atac al forțelor aeriene anglo-americane continuu, timp de mai multe zile. În general, se credea că era necesar să fie lansate între douăzeci și douăzeci și cinci de mii de tone de bombe pe parcursul a patru zile succesive (o cantitate de două sau chiar de trei ori mai mare decât cea lansată asupra Hamburgului, în cele câteva zile din iulie 1943, cu rezultate catastrofale pentru oraș). După cum principalul document al CRI sublinia foarte bine, era greu de înțeles cum ideea unui atac masiv și prelungit, precum acest Thunderclap, era compatibilă cu afirmația că atacurile asupra țintelor petroliere „*ar trebui să aibă prioritate în fața oricăror alte operațiuni*" sau cum atacarea fabricilor ce produceau tancuri și avioane avea să rămână prioritară.

Documentul principal trimis de CRI Statului Major spunea, de fapt, că sosise momentul pentru o serie de atacuri masive în spatele frontului de est, că forțele aeriene ar trebui să facă tranziția de la campania lor strategică obișnuită ce viza industria, infrastructura și zonele locuite, la utilizarea uriașei lor forțe pentru crearea unei situații de haos în spatele liniei frontului. Cu alte cuvinte, forțele aeriene trebuiau să-și asume un rol cvasitactic, fapt ce reprezenta o

schimbare drastică a strategiei, independent de Thunderclap. Pe de altă parte, susținea CRI, nu putem merge până la abandonarea atacurilor asupra obiectivelor petroliere și nu ne așteptăm să distrugem moralul germanilor doar prin utilizarea forței noastre aeriene (așadar, nu putea fi vorba de mult dorita lovitură „mortală"). Pur și simplu, ne așteptăm să-i ajutăm masiv pe ruși pe frontul de est și, prin aceasta, să descurajăm rezistența germană.

Documentul reprezintă un exemplu de consiliere la rece, de cinism și în nici un caz nu avea intenția să manifeste îngăduință față de civilii germani – utilizarea nemiloasă a uluitoarei forțe distructive a forțelor aeriene aliate fusese deja acceptată ca un instrument-cheie în încercarea de a câștiga războiul, refugiații inamici fiind considerați doar un element al acestei ecuații.

Documentul prezenta un program al deplasării trupelor germane, despre care se bănuia că erau trimise ca întăriri pe frontul de est, erau prezentate zonele de proveniență a acestor unități și momentul probabil în care acestea aveau să ajungă pe front. Lista – bazată pe interceptările ENIGMA ale comunicațiilor germane – mișcărilor de trupe care aveau să fie împiedicate cu ajutorul atacurilor aeriene arăta cam așa:

Germania	Pe calea ferată	(Aceste mutări sunt probabil deja făcute)
Norvegia	Pe mare și pe calea ferată	(1 divizie la fiecare 14 zile)
Letonia	Pe mare	(1 divizie pe săptămână)
Italia	Pe calea ferată	(11 divizii, 6 pe lună)
Ungaria	Pe calea ferată	(6 divizi blindate, până pe 15 februarie)
Frontul de vest	Pe calea ferată	(7 divizii dintre care 6 de blindate, până pe 15 februarie)

Momentul de cotitură avea să fie jumătatea lui februarie. Nu mai era mult.

Bottomley, adjunctul lui Portal, a discutat analiza CRI cu Harris, la doar câteva ore distanță. Comandantul Comandamentului

Bombardierelor a sugerat ca pe listă să fie adăugate Chemnitz, Leipzig și Dresda[7]. Harris începuse, în urmă cu ceva timp, să susțină ideea atacării acestor obiective și probabil că i s-a părut o excelentă ocazie să le readucă în discuție. Chiar și cei din CRI recunoscuseră că un atac asupra Berlinului, oricât ar fi fost de puternic, nu avea să pună capăt războiului. Orașele saxone erau mai apropiate de front și, pentru a diminua cu adevărat capacitatea germanilor de a transfera masiv unități și material militar de pe un front pe celălalt, trebuia atacat sistemul lor feroviar (dar și Berlinul).

Conversația lui Bottomley cu Harris nu a fost singura consecință imediată a documentului CRI pe tema bombardamentelor pe frontul de est. Pe 25 ianuarie, seara, înainte să se întâlnească cu trimisul președintelui Roosevelt, Harry Hopkins, Churchill, care citea regulat asemenea documente, a avut o convorbire telefonică cu secretarul liberal al Ministerului Aerului, Sir Archibald Sinclair. Cu obișnuitele sale întorsături de frază pitorești, premierul a cerut să știe care erau planurile Comandamentului Bombardierelor pentru „a-i burduși în retragerea lor dinspre Breslau". Se poate ca această remarcă, aparent lipsită de gust, să fi fost greșit înțeleasă. Cuvântul *baste* este folosit de cele mai multe ori cu sensul de „a unge în timpul gătitului carnea cu grăsime fierbinte sau cu sucurile proprii", dar al doilea sens (mai rar întâlnit, dar Churchill iubea aceste cuvinte neobișnuite) este „a bate zdravăn, a burduși".[8]

Cel mai important oraș al Sileziei, aflat la circa o sută cincizeci de kilometri est de Dresda, Breslau era, în acel moment, direct amenințat de înaintarea sovietică – deși aveau să mai treacă trei săptămâni până să fie complet încercuit. În toamna ce trecuse fusese declarat fortăreață, dar, până în urmă cu câteva zile, cetățenii săi nu păruseră să ia prea în serios pericolul iminent. Fanaticul gauleiter de aici, Karl Hanke (un fost colaborator foarte apropiat al lui Goebbels la Ministerul Propagandei), nu dorea să încurajeze „defetismul". Indiferent de motive, lucrurile s-au schimbat brusc pe 20 ianuarie, când megafoanele din tot orașul au difuzat următorul mesaj: „*Achtung! Achtung!* Cetățeni ai orașului. Comisarul pentru

Apărarea Reichului și gauleiterul anunță că Breslau urmează să fie evacuat...". Rezultatul a fost panica generală.[9]

Zeci de mii de civili, în majoritate femei și copii, au părăsit în grabă orașul. Temperatura ajunsese la -20 de grade Celsius, iar străzile acoperite de zăpadă erau pline de refugiați din Silezia Orientală. Nu a trecut mult și la Breslau au început să fie trimise trupuri – în special ale bebelușilor – pentru a fi înmormântate. Optsprezece mii de refugiați au murit din cauza lipsurilor de tot felul pe drumul spre Kanth, la treizeci și cinci de kilometri sud-vest de Breslau, unde li se spusese că aveau să găsească mijloace de transport.

London Times cita o transmisiune radio a jurnalistului german „Hans Schwarz van Berg" (în realitate van Berk, un vechi asociat al lui Goebbels și, de multă vreme, redactor politic la publicația săptămânală a Ministerului Propagandei, *Das Reich*) care descria cum femeile și copiii se înghesuiau în spațiul dintre vagoane, în ciuda frigului cumplit. Și alte ziare erau pline de asemenea povestiri despre refugiați. Era foarte improbabil că Van Berk, unul dintre propagandiștii proeminenți ai regimului nazist, avea să descrie și mișcările de trupe, în special retragerile, cu aceeași grijă și pasiune, dar mesajul său era clar. Obiectul „burdușelii" era reprezentat, în cea mai mare parte, de refugiați.[10]

E greu de spus dacă, în momentul în care „fortăreața" nu era încă încercuită – și nu avea să fie decât la jumătatea lunii următoare –, premierul era îndreptățit să presupună că întregul val de oameni care se revărsa spre vest, dinspre sau prin zona Breslau, nu includea și trupe. Armata 17 germană, spre exemplu, era pe cale să fie alungată din Silezia Inferioară (la sud-est de Breslau) și, la numai patruzeci și opt de ore de la afirmațiile lui Churchill, se afla în plină retragere spre vest.[11] Un lucru însă e sigur: Churchill, în maniera sa agresivă caracteristică, nu a fost încântat de replica reținută a ministrului Aerului la cererea sa.

Sinclair a răspuns că forțele germane care se retrăgeau din zona Breslau ar putea deveni o țintă mai bună pentru forțele aeriene tactice, decât pentru bombardierele grele care operau de la mare

altitudine. Era de părere că utilizarea în continuare a „grelelor" împotriva țintelor petroliere era soluția cea mai indicată, dar recunoștea că, în eventualitatea în care condițiile meteo împiedicau asemenea atacuri, putea fi luat în considerare și bombardamentul zonal aplicat „Berlinului sau altor orașe mari din estul Germaniei, precum Leipzig, Dresda sau Chemnitz". Acestea erau, până la urmă, „nu numai centre administrative ce controlau mișcările militare și civile, dar... și centre de comunicații pe care cea mai mare parte a traficului le tranzitează".[12]

Propunerile lui Sinclair erau cât se poate de rezonabile, dar neinteresante – cel puțin pentru starea de spirit a premierului, în acea perioadă. El dorea să știe că se pregătea o acțiune decisivă – poate și pentru că, în curând, avea să părăsească Londra pentru câteva săptămâni, în vederea pregătirii și participării la conferința celor „Trei Mari" de la Ialta. Churchill răspundea:

> Aseară nu v-am cerut planuri pentru hărțuirea trupelor germane care se retrag din Breslau. Dimpotrivă, am întrebat dacă Berlinul și, fără îndoială, și alte orașe importante din estul Germaniei nu ar trebui considerate obiective foarte atractive. Mă bucur că toate acestea sunt „în studiu". Vă rog, raportați-mi mâine ce urmează să se facă.

Organizarea unei incursiuni în estul Germaniei, pentru a provoca haos în regiune și a-i sprijini implicit pe ruși, părea acum o certitudine, mai ales că premierul începea să pară interesat de întreaga chestiune.

Cu un memorandum din partea lui Portal dedicat tot acestei probleme și cu un Churchill tot mai dornic de acțiune, Bottomley a făcut încă un pas și a emis ordine pentru Comandamentul Bombardierelor. Scrisoarea sa către Harris, datată 27 ianuarie 1945, avea anexată o copie a documentului CRI din 25 ianuarie (subliniindu-se, în același timp, că nu fusese încă luat în discuție de către șefii de Stat Major):

> Opinia șefului Statului Major al Aerului este că nu ar fi indicat să încercăm, în viitorul apropiat, raiduri împotriva Berlinului de

amploarea celor prevăzute în Operațiunea Thunderclap. Acesta consideră că și un atac dintre cele mai masive, cu toate pierderile grele pe care le-ar provoca, nu se va dovedi decisiv. E de acord însă că, în măsura în care prioritățile reprezentate de obiectivele petroliere și de alte categorii de ținte fixate în actuala directivă o permit, ar trebui să utilizăm resursele pe care le avem la dispoziție pentru un atac masiv asupra Berlinului și în atacuri coordonate asupra orașelor Dresda, Leizig, Chemnitz sau asupra oricăror altor orașe, unde un bombardament sever nu va provoca confuzie numai în procesul de evacuare dinspre est, ci va împiedica și transferul de trupe dinspre vest.

În consecință, vă cer ca, ținând seama de rezervele exprimate mai sus, să întreprindeți astfel de atacuri imediat ce luna și vremea vă vor permite, obiectivul principal fiind acela de a exploata situația de confuzie care există deja în orașele mai sus menționate din cauza succesului ofensivei rusești reușit.[13]

Sinclair i-a trimis lui Churchill un memorandum în care accepta că „resursele disponibile ar trebui direcționate împotriva Berlinului, a Dresdei, Chemnitzului și Leipzigului sau împotriva oricărui alt oraș unde bombardamentele puternice nu vor distruge numai liniile de comunicație vitale pentru evacuările dinspre est, ci vor obstrucționa și transferul de trupe dinspre vest". Secretarul Aerului adăuga: „Utilizarea forțelor de bombardament nocturn oferă cele mai bune perspective pentru distrugerea acestor orașe industriale, fără ca ofensiva împotriva obiectivelor petroliere să fie afectată..." Churchill confirma primirea documentului pe 28 ianuarie fără a face nici un fel de comentarii. În aceeași zi, Portal și Bottomley au discutat planurile cu Spaatz, care părăsise Cartierul General al SHAEF pentru o scurtă vizită în Anglia. S-a hotărât că Spaatz și Bottomley aveau să se consulte cu mareșalul aerului Tedder, adjunctul britanic al lui Eisenhower din cadrul SHAEF.

Plecarea lui Churchill din Londra a avut loc ceva mai devreme decât fusese preconizat. Meteorologii prognozaseră apropierea unei furtuni dinspre Atlantic. Pentru a evita zona cu tulburențe, premierul a decolat a doua zi, 29 ianuarie, în jur de ora 9 dimineața, de pe aerodromul Northolt, în direcția Malta. El și șefii săi de Stat Major

aveau să petreacă acolo șase zile, împreună cu președintele Roosevelt și comandanții militari americani, în vederea pregătirii întrevederilor cu Stalin de la Ialta, în Crimeea. Șefii Statului Major urmau să fie plecați din țară până pe 11 februarie, în vreme ce Churchill avea să lipsească trei săptămâni. De acum, comunicațiile cu superiorii aveau să aibă loc exclusiv prin intermediul transmisiunilor radio. Iar deciziile trebuiau discutate și confirmate de la distanță.

Pe 30 ianuarie, în cadrul unei ședințe a Comitetului Statului Major, desfășurată la Whitehall, Sir Douglas Evill, șeful adjunct al Statului Major al Aerului, a confirmat că structura pe care o reprezenta a „studiat fezabilitatea lansării unui atac de amploarea sugerată". Procesul-verbal al declarației lui Evill continua astfel:

> În acest moment al anului este foarte puțin probabil că vremea va permite un bombardament concentrat în patru zile și nopți consecutive. Iată de ce, având în vedere recomandarea de a se acorda prioritate atacurilor asupra obiectivelor petroliere și asupra fabricilor de tancuri, credem că un atac de tip „Thunderclap" nu este fezabil în acest moment. Pe de altă parte, Statul Major al Aerului este de acord cu Subcomitetul Comun de Informații că un atac, chiar la o scară mai mică, împotriva Berlinului ar putea juca un rol considerabil în sprijinirea campaniei militare de pe frontul de est.

Cu alte cuvinte, Operațiunea Thunderclap avea să fie înlocuită cu o serie de raiduri foarte puternice, chiar dacă nu exagerat de mari ca număr de avioane, asupra orașelor din estul Germaniei, inclusiv asupra Dresdei. Declarația i-a fost trimisă lui Portal, la Malta, pentru a fi aprobată.

Într-o altă notă adresată Comitetului Statului Major pe 1 februarie, Sir Douglas Evill prezenta prioritățile mai detaliat și cu un plus de sinceritate, începând cu obiectivele petroliere și fabricile de tancuri, pentru ca apoi să clarifice natura atacurilor masive asupra orașelor din estul Germaniei. Nota era intitulată „Zone de evacuare":

> Evacuații din provinciile Germaniei și ocupate de Germania, de la est de Berlin, se scurg spre vest prin Berlin și Leipzig, Dresda sau

alte orașe din estul Germaniei. Problemele administrative pe care le implică primirea și redistribuirea refugiaților sunt, probabil, imense. Presiunea asupra administrației și asupra sistemului de transport a fost crescută considerabil și de nevoia de a se ocupa de unitățile militare trimise ca întăriri pentru frontul de est. O serie de atacuri masive diurne și nocturne asupra acestor centre administrative și de control vor produce întârzieri considerabile în desfășurarea trupelor pe front și poate foarte bine da naștere unei stări de haos în unele sau în toate aceste centre.[14]

Evill subliniază că obstrucționarea transferului maselor de civili reprezintă un element semnificativ – chiar crucial – în calculul pagubelor ce aveau să fie produse în următoarele săptămâni. Consecința sinistră era că, dacă se dorea ca planul să provoace blocaje semnificative în traficul de orice fel ce se desfășura prin sau în interiorul oricăruia din orașele date, zona care trebuia atacată era chiar centrul acesteia. În centru se găseau nu numai nodurile de cale ferată, dar și sistemele de comunicație, sediile instituțiilor administrative, utilitățile, punctele-cheie în care se intersectau străzi și fire, conducte și cabluri. Distrugerea sau întreruperea lor ar provoca haos nu numai în orașul respectiv, ci în toată zona înconjurătoare, poate în întreaga regiune care depindea de aceste servicii.

Aceasta a fost una din cele mai importante lecții pe care strategii britanici le-au învățat din bombardarea de către germani a orașului Coventry. Pagubele provocate infrastructurii orașului au fost reparate mai greu și au provocat dificultăți pe termen mai lung pentru producția de război, decât bombardarea fabricilor propriu-zise.

Obiectivul principal erau inima și creierul orașelor din estul Germaniei, apoi măruntaiele lor – sistemul de transport – și, în cele din urmă, industria.

Condițiile meteorologice în prima și cea de-a doua săptămână a lui februarie au fost nefavorabile, așa cum se întâmplase de atâtea ori în iarna 1944–1945. În ciuda vremii defavorabile, un atac masiv a fost, până la urmă, lansat de Forța Aeriană 8, așa cum se angajase generalul Spaatz. Pe 3 februarie, aproape o mie de Fortărețe

Zburătoare B-17 au atacat Berlinul în plină zi. Triajele și gările din imensa zonă urbană au fost obiectivele oficiale, importanța raidului fiind subliniată de convingerea că Armata 6 panzere tranzita capitala germană în drum spre frontul de est.

Primul val – peste patru sute de aparate B-17 aparținând Diviziei 1 bombardiere și escortate de avioane de vânătoare P-51 Mustang – a ajuns deasupra centrului Berlinului la exact un minut după ora 11 și a bombardat întreaga zonă. E cert că atacul a provocat pagube și incendii masive. Cu toate acestea, până la sosirea celui de-al doilea val – de data aceasta, aproape cinci sute de aparate din Divizia 3 – la mai puțin de o jumătate de oră de la căderea primelor bombe, un puternic vânt dinspre sud-vest a adus nori deasupra Berlinului. Aceștia, combinați cu fumul rezultat după primul atac, au împiedicat bombardamentul precis pe care camarazii lor îl reușiseră cu puțin timp înainte. În loc să hrănească, conform planului, infernul de flăcări de sub ei, încărcăturile de bombe au fost răspândite pe zone largi din Berlin, inclusiv în cartierele de locuințe muncitorești din est.

Norocul relativ al berlinezilor ilustrează, încă o dată, foarte bine rolul șansei în supraviețuirea sau dispariția unei comunități sub bombardament. Au fost lansate peste două mii de tone de bombe în mai puțin de o oră: peste șase mii de bombe explozive, o mie de mine aeriene și cam aceeași cantitate de dispozitive incendiare. Un amestec diabolic în stare să dea naștere unei furtuni de foc. Dar eșecul celui de-al doilea val de a fructifica bombardamentul foarte concentrat reușit de cei dinainte a salvat centrul Berlinului de o soartă similară celei a unor orașe precum Hamburg sau Kassel.[15]

Afirmațiile ulterioare ale autorităților americane au menționat un total al morților la cifra catastrofală de douăzeci și cinci de mii. Estimările germane sunt mai modeste și aproape sigur mai apropiate de realitate: puțin sub trei mii de morți și două mii de răniți. Această cifră reprezintă, totuși, cel mai mare număr de berlinezi uciși într-un singur raid aerian, și asta într-un război în care, de-a lungul a aproape cinci ani, capitala germană a fost bombardată de 363 de ori de britanici și americani, iar cincizeci de mii dintre

locuitorii săi au fost uciși. Majoritatea orașelor germane au murit puțin câte puțin; numai câteva au fost executate rapid.

Un lucru era însă adevărat: raidul din 3 februarie asupra centrului capitalei Reichului a avut efecte catastrofale. Multe străzi și zone faimoase, biserici și puncte de reper, cunoscute de decenii sau chiar de secole berlinezilor, au fost distruse. Castelul regal al familiei Hohenzollern a ars aproape în totalitate, iar restul a fost dinamitat cu foarte mult sârg de comuniștii germani după război. Unii au susținut că raidul fusese, din toate punctele de vedere, mai puțin cu numele, un exemplu de „bombardament zonal" practicat de americani, și afirmațiile lor nu erau complet nejustificate.

A doua zi, pe 4 februarie, în vreme ce ruinele Regierungsviertel din Berlin încă fumegau, cei „Trei Mari" – Churchill, Roosevelt și Stalin – își începeau prima ședință oficială în marea sală de bal a Palatului Livadia, de lângă Ialta, reședința de vară a ultimului țar al Rusiei. Și dacă Stalin, cunoscut pentru figura sa inexpresivă, a fost impresionat de ceea ce Forța Aeriană 8 realizase la Berlin, nu a crezut că e necesar să o menționeze. Dar avea unele doleanțe, după cum Aliații intuiseră deja.

Problematica dominantă a discuțiilor dintre liderii aliați, reuniți în mijlocul splendorii în ruină a Peninsulei Crimeea, avea mult mai mult de-a face cu aranjamentele postbelice decât cu necesitățile militare imediate. Era vorba de soarta Poloniei, unde Stalin era foarte ocupat cu instalarea unui guvern-marionetă, printr-o politică de forță care avea să reprezinte tiparul pentru întreaga Europă de Est postbelică. Fixarea definitivă a granițelor zonelor de ocupație din Germania și tratamentul aplicat criminalilor de război naziști. Intrarea Uniunii Sovietice în războiul împotriva Japoniei. Problema Greciei, unde, după retragerea germanilor, un conflict civil tot mai intens, între gherilele comuniste și regaliștii sprijiniți de britanici, amenința să dea naștere primelor ciocniri fratricide ale războiului rece. Dar au existat și discuții și informări de natură militară, atât în cadrul sesiunilor principale, cât și în cel al întrevederilor dintre șefii

de Stat Major care îşi însoţiseră liderii în această staţiune cu parfum prerevoluţionar.

În ceea ce priveşte bombardamentele, pe agendă au existat două chestiuni principale, ambele legate de recenta ofensivă a sovieticilor. Prima privea stabilirea unei „linii a bombelor". Atacurile aliate la est de aceasta puteau fi lansate numai după consultarea ruşilor, pentru a evita bombardarea accidentală a liniilor sovietice. A doua chestiune privea modalitatea optimă prin care forţele aeriene occidentale puteau sprijini înaintarea Armatei Roşii în Germania. Generalul Antonov, adjunctul Statului Major General, a adus, pentru prima dată, în discuţie problema, într-o foarte lungă prezentare făcută în faţa sesiunii plenare chiar în prima zi a conferinţei. După ce a expus situaţia militară, a cerut aliaţilor occidentali „să obstrucţioneze prin acţiuni aeriene transferul de forţe inamice pe frontul de est dinspre frontul de vest, din Norvegia şi Italia şi, în special, să paralizeze nodurile de comunicaţie Berlin şi Leipzig".[16] Ultima cerere a lui Antonov mergea pe aceeaşi linie cu deciziile deja autorizate de SHAEF, chiar înainte ca delegaţia britanică să părăsească Londra.

Dar Dresda? Nu există nici o menţiune oficială a oraşului în procesul-verbal al şedinţei, cu excepţia discuţiei legate de linia bombelor care – cereau sovieticii – ar fi trebuit să treacă prin Berlin, Dresda, Viena şi Zagreb.

Dar Hugh Lunghi, tânăr ofiţer şi unul dintre traducătorii care însoţeau delegaţia britanică (şi care traducea din rusă în engleză atât pentru premier, cât şi pentru şefii Statului Major), a susţinut ferm că ideea bombardării Dresdei a fost propusă de sovietici şi a fost discutată în două momente distincte:

> Am fost foarte mult implicat în discuţiile legate de bombardarea Dresdei pe care ruşii o ceruseră atât în cadrul unei şedinţe plenare, a celei de deschidere, când generalul Antonov... a prezentat situaţia militară şi a menţionat chestiunea; deoarece Dresda era un nod de comunicaţii important, nu voiau să sosească întăririle de pe frontul de vest, din Norvegia, Italia şi aşa mai departe; şi la fel în ziua următoare, când a avut loc o şedinţă a şefilor Statelor Majore la

> Cartierul General al lui Stalin, din Palatul Kareis, unde Antonov a spus foarte clar: „Ei bine, vrem bombardarea Dresdei... a nodului feroviar din Dresda, deoarece ne temem că germanii vor să organizeze o ultimă rezistență". Și am fost de acord cu asta, am acceptat cam tot...[17]

Se poate argumenta că problema dacă sovieticii au cerut sau nu un raid aerian masiv asupra Dresdei este una pur tehnică, mai ales în condițiile în care atacul fusese deja ordonat de către Bottomley lui Harris, în scrisoarea din 27 ianuarie 1945. Ce știm, însă, este că solicitarea de fixare a unei linii de demarcație a bombardamentelor, combinată cu discuțiile despre țintele din estul Germaniei, situate în apropierea frontului, a generat un schimb frenetic de mesaje între Portal și Bottomley. Portal era nemulțumit mai ales de „linia bombelor", temându-se că era trasată mult prea la vest și avea să împiedice atacurile anglo-americane asupra unor obiective importante. Pe 5 februarie (înainte de a doua aducere în discuție a Dresdei, la reuniunea șefilor Statelor Majore), i-a transmis un mesaj lui Bottomley, cerându-i să-i trimită o listă de obiective valide situate la est de această linie, obiective a căror bombardare era considerată dezirabilă, până în momentul în care situația de la sol impunea o soluție diferită.[18] Bottomley a răspuns în aceeași zi, lista incluzând, în mod expres, pe lângă o selecție de rafinării și fabrici de avioane sau de tancuri, orașele Berlin și Dresda.

Portal a replicat, la rându-i, pe 6 februarie, fiind de acord că se impunea redactarea unei alte directive care să includă noile priorități. De ce trebuia dată o altă directivă, când Harris primise deja ordinul de a ataca Dresda în momentul în care condițiile ar fi permis-o?

Mai întâi, pentru că (dacă memoria maiorului Lunghi e bună) bombardarea Dresdei, ca obiectiv specific, devenise o chestiune de politică internațională, discutată între reprezentanții politici și militari ai celor trei mari puteri.

Ideea bombardării Germaniei Orientale pentru a-i ajuta pe ruși pornise, în prima fază, de la Londra. O directivă nouă, de data aceasta comună, avea să împartă responsabilitatea și să ofere

plănuitului atac asupra Dresdei și a altor orașe din spatele frontului de est o tentă aliată, și nu una pur britanică.

Conform analizei istoricului David Irving, Harris și adjunctul său, Saundby, au fost surprinși de alegerea Dresdei ca țintă individuală, pentru prima dată de la începutul războiului. Secțiunea de informații a Comandamentului Bombardierelor, de asemenea. Sursele lui Irving susțin că Harris a fost atât de nemulțumit, încât s-a dus la Londra să conteste ordinul.[19] Cu toate acestea, Harris menționase clar Dresda ca țintă posibilă, și chiar dezirabilă, în corespondența cu Portal, încă de la 1 noiembrie 1944, și ceruse, încă o dată, includerea acesteia pe lista de obiective, în momentul în care a aflat de propunerile CRI de a bombarda Berlinul și frontul de est. Dacă informația e exactă, atunci comportamentul său era departe de a-i fi caracteristic.

În final, nu a mai fost redactată o nouă directivă, dar o nouă listă de obiective a fost definitiv adoptată pe 7 februarie, în cadrul ședinței de la Ministerului Aerului, la Whitehall, a Comitetului pentru Stabilirea Țintelor. A doua zi, joi, 8 februarie, au fost trimise formal copii SHAEF, Comandamentului Bombardierelor și Comandamentul Forțelor Aeriene Strategice ale Statelor Unite. Documentul spunea: „Următoarele ținte au fost selectate datorită importanței lor, în funcție de mișcările refugiaților dinspre și ale forțelor militare spre frontul de est".

Berlinul se afla pe primul loc, Dresda pe doi, iar Chemnitz pe al treilea.

Din acel moment, atacul asupra Dresdei nu a mai fost decât o chestiune de timp și de condiții meteo.

16

În anticamera morții

În ciuda atacului asupra orașului Freital din luna august, în timpul căruia câteva bombe rătăcite au căzut în suburbiile din sudul Dresdei, majoritatea germanilor (inclusiv populația civilă a Dresdei) continuau să o vadă ca pe un oraș „virgin" care, nu se știe cum, era neatins și avea să rămână așa.

Opinia nu era împărtășită și de profesioniștii care se ocupau, la Dresda, de măsurile în caz de raid aerian. Pe 21 septembrie 1944, șeful poliției din oraș a prezidat, pe parcursul întregii zile, o serie de întâlniri și exerciții tehnice menite să sporească gradul de pregătire al serviciilor de urgență. Pentru oamenii prezenți la acele întâlniri două lucruri erau clare: în primul rând că, mai devreme sau mai târziu, Dresda avea să fie ținta unui atac aerian masiv; în al doilea rând, că având în vedere densitatea populației în centrul orașului, apărarea antiaeriană inadecvată și criza continuă (din cauza lipsurilor provocate de război, lipsuri acum de nedepășit) de adăposturi antiaeriene bine construite, consecințele aveau să fie grave.

Șeful poliției a rezumat foarte sobru concluziile. Aveau să fie nevoiți să pregătească mai mult de două cimitire, „de vreme ce va trebui să ne așteptăm la pierderi uriașe".[1]

Întrucât cetățenii Dresdei nu puteau fi protejați în mod corespunzător, autoritățile puteau numai să spere să reducă la minimum distrugerile. Au organizat nuclee de personal în diferite

instituții, care să fie găzduite în adăposturi sigure, au pregătit birouri alternative pentru funcționarii-cheie (majoritatea în suburbiile din afara orașului cu o mică densitate demografică) pentru cazul în care centrul orașului suferea pagube majore, au fost făcute aranjamente pentru comunicațiile de urgență, printr-o serie de curieri desemnați anterior, și au fost întocmite planuri pentru repunerea în funcțiune a utilităților și serviciilor de bază, cât mai rapid după un eventual atac. Aceste măsuri aveau la bază observațiile pe marginea acțiunilor inițiate în „zonele amenințate de raidurile aeriene" din vestul Germaniei. De la jumătatea lui 1942, documente vitale aparținând diverselor departamente municipale au fost microfilmate și/sau transportate în locuri sigure din afara orașului.

Era mai ușor și mai puțin costisitor să scrii documente și să aloci responsabilități funcționarilor civili, decât să lansezi programe importante de planificare și de construcție, pe care le-ar fi implicat orice tentativă reală de a construi adăposturile antiaeriene necesare pentru a asigura populației Dresdei o protecție similară celei de care beneficiau berlinezii sau locuitorii orașelor din Ruhr.

Sâmbătă, pe 7 octombrie 1944, ca parte a atacului asupra producției germane de petrol sintetic, Forța Aeriană 8 a planificat un atac masiv, ce implica utilizarea întregii sale flote de bombardiere împotriva instalațiilor de procesare a petrolului, încă funcționale, din centrul și estul Germaniei. Din cele 1 422 de avioane cvadrimotoare, însoțite de mai mult de șapte sute de aparate de vânătoare, 1 311 și-au atins țintele.

Divizia 1 bombardiere a primit obiectivele situate cel mai adânc în teritoriul inamic. În vederea atacurilor sale asupra țintelor petroliere din extremitatea estică a Germaniei, divizia a fost împărțită în două grupe care puteau să acționeze independent. Până la urmă, această zi s-a dovedit a fi confuză și destul de costisitoare pentru aviația americană, din punctul de vedere al pierderilor. Mai mult de cincizeci de bombardiere și cincisprezece avioane de vânătoare au fost pierdute, jumătate dintre acestea fiind doborâte de focul artileriei antiaeriene, extrem de numeroasă și de eficientă în jurul

acestor rafinării vitale ca importanță. Multe avioane nu și-au putut identifica obiectivele pentru că erau relativ mici și izolate geografic sau au considerat condițiile prea dificile pentru ca atacul lor să aibă vreun efect. În aceste circumstanțe, au încercat, acolo unde era posibil, să atace obiectivele secundare alocate conform ordinelor de luptă. Pentru Divizia 1, acestea erau zone urbane mai ușor de atacat, Zwicker sau Dresda, în funcție de condițiile meteorologice.

Locotenent-colonelul Walter K. Shayler, comandantul Grupei 303 – poreclită „Îngerii Iadului" – a optat pentru Dresda. Shayler și-a condus cele treizeci de bombardiere spre Dresda, unde urmau să atace „instalații militare" – triajele Friedrichstadt și facilitățile din vecinătate. Spre deosebire de alte unități, au găsit orașul cu ușurință. Pregătindu-se să „bombardeze prin radar", cele trei escadrile de Fortărețe Zburătoare au găsit orașul acoperit de surprinzător de puțini nori, poluarea industrială fiind nesemnificativă.

La Cinematograful Ufa din Postplatz, la câteva sute de metri est de complexul feroviar Friedrichstadt, filmul din acea săptămână tocmai rulase pentru a doua oară când au început să sune sirenele. Era a o sută unsprezecea alarmă a războiului și *niciodată* până atunci asupra orașului propriu-zis nu căzuseră bombe. Acum, pentru prima dată, goana spre adăposturi nu avea să fie de pomană.[2]

La ordinele lui Shayler, bombardierele B-17 au survolat orașul în direcția nord-est și au lansat aproape trei sute de bombe de 250 de kilograme, în timpul operațiunii fiind întâmpinați „de focul moderat spre intens și exact al antiaerienei". Unul din avioane și-a lansat încărcătura prea devreme. Când aparatele au revenit la baza de la Molesworth, în Norfolk, zece fuseseră serios avariate de focul artileriei antiaeriene. „Îngerii Iadului" au fost prima unitate care a bombardat intenționat și cu acuratețe Dresda.

Totul s-a terminat în câteva minute, bombele căzând între 12.35 și 12.40. Fotografiile forțelor aeriene americane păstrate până azi arată marcatoarele luminoase încă în aer și bombe explodând pe latura sudică a triajului Friedrichstadt. O parte a bombelor care vizau același obiectiv au deviat spre nord, deasupra fabricii Seidel & Naumann aflate în vecinătate, unde, dacă altădată erau fabricate

mașini de scris sau de cusut și biciclete, acum producția era dedicată armamentului.

Bombele au lovit și școala districtuală Wettinschule, aflată în apropierea gării Wettiner, demolând o parte a clădirii, smulgând ferestrele și ușile din țâțâni, una explodând chiar în toaletele aflate lângă adăpostul antiaerian al școlii. Din fericire, fiind sfârșit de săptămână, acolo se afla numai o echipă de profesori și elevi din clasele mari, pregătită special pentru așa ceva, și câțiva rezidenți din zonă care, pentru a rezista atacurilor aeriene, preferaseră adăpostul construit special în locul nesiguranței oferite de pivnițele lor. Nimeni nu a fost ucis, deși câteva persoane au fost rănite grav. Mai puțin norocoasă a fost Școala Municipală de Afaceri, aflată la câteva sute de metri spre nord-vest, unde o bombă a pătruns printr-un luminator până în pivniță, ucigând membrii unei echipe similare, pregătită pentru raiduri aeriene, și câțiva locuitori.

Au existat numeroase detonări și în zona dintre clădirile celor două școli, o zonă cu o foarte mare densitate de construcții.[3] Cincizeci de clădiri au fost distruse în întregime, douăzeci și cinci au suferit pagube medii și mai multe sute au fost afectate ușor. O clădire de birouri a municipalității, aflată nu departe de Parcul Zwinger, a fost distrusă și fostul sediu al lojii francmasonice (acum muzeu al artelor și meșteșugurilor) din Ostra-Allee, chiar peste drum de Zwinger, a fost serios lovit. Dacă numai câteva bombe ar fi căzut ceva mai sus pe aceeași stradă, unul din monumentele istorice cele mai îndrăgite ale Dresdei ar fi fost distrus.

Victor Klemperer povestea cum el și alți evrei din casa comunitară (casa evreiască), din Zeughausstrasse nr. 1, au coborât în pivniță când sirenele au început să sune la amiază.

> Apoi s-a auzit focul antiaerienei, după care au urmat explozii clare, bombe, evident, lumina s-a întrerupt, urmat un huruit și un șuierat în aer (bombe ce cădeau la mică distanță). Nu am putut să-mi împiedic bătăile violente de inimă, dar am reușit să rămân calm...[4]

Impresia că erau „bombe ce cădeau la mică distanță" era înșelătoare. Se pare că bomba cea mai apropiată a explodat la circa

opt sute de metri de casa evreiască – un exemplu de cât de violent poate fi resimțit un bombardament, chiar de la distanță. Obiectivul americanilor fusese să-și concentreze loviturile asupra triunghiului de căi ferate și peroane format de stația comercială Friedrichstadt, de Hauptbahnhof și gara Wettiner, dar succesul a fost doar parțial. Așa cum se întâmplase de atâtea ori, țintele militare și industriale fuseseră lovite, dar, inevitabil, se produseseră o mulțime de cazuri în care se „dăduse pe de lături" (în terminologia oficială a vremii, de fapt echivalentul „pagubelor colaterale").

Dresda primise botezul focului. Șirul haotic de distrugeri lăsat în urmă, pe fața orașului, de Grupa 303 în acea zi a fost însoțit de moartea a 270 de persoane.

Din punctul de vedere al autorităților, experiența „gestionării crizei" raidului a fost un succes. Majoritatea sistemelor organizate anterior funcționaseră de o manieră satisfăcătoare, deși nu atât de bine cum lăsau să se înțeleagă rapoartele adresate gauleiterului Mutschmann. De ajutor a fost și faptul că peste șase sute de coșciuge fuseseră depozitate, în eventualitatea unui raid aerian, în subsolul întreprinderii Guhr & Stein, pe Kleine Zwingerstrasse, la numărul 8, în vecinătatea zonei afectate de atac.

Partea bizară era următoarea: autoritățile municipale și partidul nazist se comportau ca și cum raidul nu ar fi avut loc. În zilele rămase din luna octombrie, după bombardament, nici măcar un cuvânt referitor la acesta nu a putut fi găsit în cele două ziare care apăreau încă la Dresda, *Dresdner Zeitung* și *Die Freiheitskampf*.

Oficial, nici o bombă nu căzuse în Dresda.[5]

Între momentul atacului și începutul lunii noiembrie, a fost permisă publicarea zilnică a unui număr redus de necrologuri, pentru o mică parte a civililor morți pe 7 octombrie 1944, până când toți au avut această posibilitate, fără să se creeze panică inutilă în rândurile publicului. Expresiile „raid aerian" sau „raid al terorii", ultima dintre ele aproape obligatorie pentru propaganda oficială, nu au fost utilizate în anunțurile de decese. Nu a fost menționată cauza morții. Victimele au avut un „destin tragic" sau au murit din cauza „unei dure lovituri a sorții". Pe 12 octombrie, *Dresdner Zeitung* a anunțat că urma să aibă loc o „ceremonie funerară comună", biletele putând fi obținute de la

biroul partidului nazist, de lângă Zwinger. În continuare, cauza morții nu era recunoscută, apăreau doar banalități precum „dragii noștri căzuți la datorie" sau „sacrificiile pentru Germania".

Dar, în discursul gauleiterului Mutschmann ce a urmat, a apărut un indiciu pe care nici o persoană cu picioarele pe pământ nu-l putea ignora. Acesta afirma: „Nimeni nu ar trebui să trăiască cu iluzia că locul în care trăiește, orașul său, nu va fi atacat... Nu există insule de pace în Germania".[6]

Analizată foarte serios însă, experiența atacului din octombrie ar fi trebuit să genereze îngrijorare. Mai puțin de treizeci de bombardiere americane, deturnate dinspre alte obiective, uciseseră, într-un raid improvizat, 270 de locuitori ai Dresdei în acele câteva minute din ziua de sâmbătă, 7 octombrie 1944.

Vulnerabilitatea orașului era evidentă. În 1940, la Londra, la apogeul Bătăliei Angliei, când întreaga forță a Luftwaffe fusese dezlănțuită împotriva capitalei britanice, erau uciși în medie 250 de civili. Și, cu toate acestea, Dresda – și Germania – ignora intenționat acest grăitor prolog.

Zile întregi după raidul din 7 octombrie, gură-cască din întreaga Dresdă și din împrejurimi au venit să privească distrugerile. Exista un oarecare element de noutate. Pastorul Hoch se număra printre ei. „Dresda nu mai avusese o ruină până atunci", și-a amintit el. „În ziar, locuitorii Dresdei erau rugați să nu meargă acolo să privească. Bineînțeles că nu ne-am putut abține."[7]

Majoritatea locuitorilor continuau să considere raidul o greșeală și se credeau în siguranță. Nu era și cazul puținilor evrei rămași în oraș. Nimeni nu dorea să moară sub bombe, dar pentru evrei, atacurile, oricât ar fi fost de înspăimântătoare, semnalau și grăbeau colapsul unui sistem care, într-o zi, avea cu certitudine să-i extermine pe ei și pe cei pe care-i iubeau.

Vecinii lui Klemperer din casa evreiască i-au mărturisit într-una din acele zile:

> „În fiecare zi, așteptăm avioanele așa cum obișnuiam să-i așteptăm pe Clemens și Weser" (bătăușii Gestapoului). Eu: „Dacă e

așa, prefer bombardierele". Lucru care e adevărat. Dar situația actuală te scoate din minți. Auzi detalii cumplite despre mutilările și morțile de sâmbătă, dar cele mai diverse cifre când vine vorba de numărul de morți...[8]

Războiul bombardierelor înaintase spre est. Ruhrul și orașele din vestul Germaniei continuau să fie ținte importante, dar Aliații știau că industria germană era dispersată în Saxonia și Thuringia și mai știau că luptele din est puteau decide soarta războiului. Având la dispoziție un număr tot mai mare de avioane (aproape patru mii, în iarna 1944–1945), puteau acum să-și împartă flotele și să trimită mai multe sute de bombardiere deasupra mai multor ținte desemnate. Americanii atacau, în special, Berlinul și zonele producătoare de armament, din estul și centrul Germaniei, precum și instalațiile în care se obținea petrol sintetic, în Thuringia și Saxonia-Anhalt (mai ales Uzinele Leuna). Lucru mai amenințător, atât americanii, cât și britanicii au început acum să atace rafinăriile din regiunea sudetă și din estul Saxoniei, ceea ce aducea în mod constant formațiunile de bombardiere deasupra Dresdei. Asemenea zboruri lungi – aproape de neînchipuit înainte de 1943 – deveneau relativ frecvente.

Toate aceste noi obiective importante erau la mai puțin de treizeci de minute de zbor de Dresda, care, între timp, se transforma tot mai clar într-un nod de transport și de comunicații în spatele frontului. Klemperer, reflectând la zvonurile pe care le auzise pe străzi și în magazine, nota, pe 17 octombrie 1944:

Mă îngrijorează enorm faptul că situația noastră s-a degradat mult, odată cu căderea Ungariei. E posibil ca Dresda să devină un centru de comunicații chiar în spatele frontului, foarte expus, și asta într-un timp foarte scurt. Atunci vom avea atacuri aeriene grele... vor avea loc evacuări și, în paralel, cuplurile mixte vor fi separate, iar evreii gazați...[9]

Dar, în acea toamnă, nu au mai avut loc raiduri aeriene asupra Dresdei. A sosit iarna și vremea neobișnuit de rea i-a ținut pe Aliați

departe de estul Germaniei, în multe dintre nopțile în care, altfel, s-ar fi aventurat până acolo.

Odată cu apropierea Crăciunului, gauleiterul Mutschmann, adresându-se subordonaților săi la o întrunire a *ortsgruppenleiter*-ilor, putea declara: „Acest Crăciun va fi mai frumos pentru noi deoarece îi putem vedea pe ai noștri din nou în ofensivă".[10]

Mutschmann se referea la Bătălia din Ardeni într-un moment în care era clar că înaintarea germană se împotmolise. Totuși, rapoartele poliției confirmau că succesele temporare făcuseră „să dispară, dintr-odată, starea proastă de spirit a populației. Oamenii se salută din nou privindu-se în ochi, deschis".[11] Majoritatea locuitorilor Dresdei lucrau, în acel moment, în fabricile de armament sau în alte slujbe legate de efortul de război, iar săptămâna de lucru de șaizeci de ore era ceva obișnuit. Majoritatea școlilor orașului, inclusiv Vitzhum Gymnasium, din centrul orașului, fuseseră transformate în spitale militare, iar fetele și băieții erau folosiți ca servanți pentru artileria antieriană sau în diferite servicii sociale. Cu toate acestea, orașul părea gata să se bucure de al șaselea Crăciun din vreme de război, pe cât se putea. Familiile au fost încurajate să primească în casele lor, de Crăciun, soldați tineri sau răniți care se puteau deplasa. Și au încercat să se descurce cât mai bine.

Faimosul cor de băieți de la Kreuzschule, cea mai veche instituție educațională din oraș, a cântat și a pus în scenă povestea copilului Hristos sub domul înalt al Frauenkirche, într-o manieră tradițională, așa cum o făcuse cu mulți, mulți ani înainte ca Hitler și Mutschmann să tulbure existența acestei lumi, dar, în alte locuri, manifestările au fost strict controlate. În sala Operei, închisă de multă vreme pentru spectacolele obișnuite, Tineretul Hitlerist și-a organizat propriul „concert de Crăciun". Cortina s-a ridicat și a dezvăluit scena dominată de o imensă cruce de fier, în memoria celor morți în război.

„Copiii Reichului german" (și numai acei copii) au primit câte 125 de grame de dulciuri. Copiii, adolescenții și mamele însărcinate au primit și câte o jumătate de kilogram de mere. Și a existat o rație suplimentară de 250 de grame de carne. Toate trebuiau comandate

în avans, pe baza cupoanelor speciale, atașate cartelelor de rații eliberate periodic.[12]

Victor Klemperer și soția sa nu aveau o asemenea șansă:

> *Noi* nu putem oferi cadouri, nici nouă, nici altora. Anul acesta, brazii de Crăciun sunt dați, de către partid, numai familiilor numeroase. Rațiile speciale – primele după câteva luni și, evident, numai pentru arieni – constau într-un sfert de kilogram de carne și două ouă.[13]

Așternându-și pe hârtie gândurile, câteva luni mai târziu, după ce coșmarurile cele mai cumplite se transformaseră în realitate, o mamă îi scrisa fiicei sale căsătorite despre ultimul Crăciun din vechea Dresdă:

> Îți amintești Crăciunul? Filmul *Filarmonica.* Îl văzusem deja joi, ca un soi de introducere pentru festivalul Crăciunului. Dar când ai venit a doua zi, ai vrut și tu să-l vezi. Am mers împreună la acel cinematograf drăguț, Capital, și am stat în stânga, în penultimul rând. Eram atât de bucuroasă că dintre toate filmele erai interesată de acela și că puteam fi împreună. Apoi a venit Crăciunul... brădușul de la Chemnitz, lumânările și o masă plină cu cadouri și Lütte a reușit să șterpelească turta dulce de la Herta și fotografia cu ramă aurie de pe masa ei. Nimeni nu-și putea imagina că avea să fie ultimul nostru Crăciun, sau cel puțin ultimul petrecut pe Struverstrasse – patru săptămâni mai târziu am rămas fără casă, iar orașul nostru, distrus, a dispărut...[14]

Până la jumătatea lui ianuarie 1945, sărbătorile Crăciunului și ale Anului Nou nu mai erau decât o amintire, la fel cum amintire erau și ultimele speranțe legate de succesul contraofensivei lui Hitler în Ardeni. În est, noua ofensivă rusească a început pe 12 ianuarie. Armata Roșie a reușit, în scurt timp, să înainteze pe un front care măsura sute de kilometri, din Ungaria, în sud, până în Prusia Orientală, în nord.

La Dresda, aproape nici o zi nu trecea fără ca populația să audă sirenele antiaeriene. Apoi, brusc, avertismentul a fost urmat și de atac.

16 ianuarie a picat marți. O schimbare bruscă a vremii coborâse temperatura la -7 grade Celsius și adusese zăpadă din abundență. La ora 11.20, a sunat alarma generală – ceea ce indica că bombardierele inamice se îndreptau spre centrul Germaniei – dar la 11.50, urletul mai puternic al alarmei totale – *Fliegeralarm!* – s-a ridicat deasupra orașului în iarnă. Cei care au putut s-au grăbit spre pivnițe și adăposturile antiaeriene – majoritatea neîncălzite –, au tremurat, s-au ghemuit și au așteptat. Apoi au venit huruitul motoarelor, bombele înfiorătoare și exploziile.

Asemenea raidului din 7 octombrie, a durat numai câteva minute și s-a concentrat asupra zonelor vestice și centrale ale Dresdei. Când exploziile au luat sfârșit, zumzăitul aparatelor B-24 Liberator a început să se stingă în depărtare și a fost dat semnalul de sfârșit al raidului, iar locuitorii Dresdei au ieșit calmi în lumina amiezii.[15]

Concluzia era inevitabilă: un raid putea fi o întâmplare, dar două începeau să semene a plan.

Dresda fusese desemnată, încă o dată, ca țintă secundară, urmând a fi atacată numai dacă obiectivele mai importante nu puteau fi bombardate cu acuratețe. În fruntea Diviziei 2 bombardiere a USAAF se afla Grupul 44 („The Flying Eightballs"*), sub conducerea colonelului Snavely, care avea ca obiective rafinăria de la Ruhland și aerodromurile și hangarele de reparații pentru avioanele de vânătoare, de la Alt-Lönnevitz, lângă Leipzig. Vizibilitatea era limitată deasupra bazei avioanelor de vânătoare, iar focul antiaerienei – poate ghidat prin radar – intens și surprinzător de exact. Probleme similare au apărut și la Ruhland. Numele de cod pentru atacul alternativ: „Vremuri grele". Codul operațional pentru Dresda: GH 584.

Snavely și-a condus grupa și alții l-au urmat în dezordine, unii apropiindu-se dinspre Ruhland, la nord-nord-est, alții dinspre Alt-Lönnevitz, la nord-vest: grupele de bombardiere 491, 392, 93, 446, 448, 466 și 467 (ultima dintre ele supranumită „Rackheath Aggies", după numele bazei lor aflate pe proprietatea unui fermier din Norfolk). Toate acestea reprezentau aproximativ o cincime din

* „Eightball": la biliard, bila neagră cu numărul 8. Traducerea ar putea fi „Bilele negre zburătoare". (n.tr.)

numărul de bombardiere ce decolaseră din Anglia, pentru a ataca ținte din centrul și estul Germaniei. Aproape jumătate au avut norocul să primească drept obiectiv Dessau: pur și simplu au bombardat fabricile de avioane și s-au întors acasă.

În total, 127 de bombardiere s-au îndreptat spre Dresda din diferite direcții, acest ultim factor fiind dictat de condițiile meteo precare, ce le-au împiedicat să rămână în formație. De la altitudini cuprinse între șapte și aproape nouă mii de metri, au lansat un amestec de bombe explozive și incendiare.[16]

Raidul din ianuarie a fost un atac mult mai amplu decât cel din urmă cu trei luni, chiar dacă mai puțin concentrat și chiar puțin dezordonat. Aceasta se reflecta în distribuția pagubelor. Zona în care au fost lansate bombele se întindea pe aproape șase kilometri și jumătate, de la nord la sud; pe patru kilometri și jumătate, de la est la vest. Bombardamentul a atins un nivel care putea fi caracterizat drept „concentrat" doar în jurul țintei prestabilite – din nou triajul Friedrichstadt – și în „Cartierul Hecht", la nord de Gara Dresda-Neustadt și chiar la sud de una din principalele concentrări de cazărmi din oraș. Grupuri de bombe sau bombe rătăcite au lovit și gara comercială Altstadt și zona de lângă Hauptbahnhof. Cele mai grave distrugeri au fost provocate cimitirului Neustadt.

Raidului Diviziei 2 nu a fost menționat în raportul Înaltului Comandament al Wehrmachtului de a doua zi, dar Ministerului Reichului pentru Armament și Producția de Război a menționat, pe scurt, pagubele suferite de instalațiile feroviare.[17]

Propriile evaluări fotografice i-au determinat pe americani să creadă că fuseseră lovite următoarele ținte militare: viaductele de cale ferată, secțiunea centrală a triajelor Friedrichstadt, material rulant, instalații industriale, arii dens construite, un rezervor de combustibil, noduri de căi ferate. Era o evaluare destul de exactă.[18]

Cifra oficială a morților din acea zi s-a ridicat la 376, ceea ce adus totalul victimelor la 650 pentru cele două raiduri asupra Dresdei de până atunci – raiduri secundare care nici măcar nu fuseseră considerate suficient de semnificative pentru a fi menționate în raportul zilnic al Înaltului Comandament. De data aceasta, nu a mai

existat nici o tentativă de a ascunde existența raidului. În necrologurile din presa locală a fost permisă menționarea „raidului aerian" sau a „bombardamentului de teroare", drept cauze ale morții. Ceremonia funerară pentru victime a fost relatată pe larg – orchestra orașului cântând Beethoven alături de corul Kreuzschule. Kreisleiterul Dresdei (liderul de district) le-a spus celor în doliu: „Viața ne este dată numai ca să ne-o putem jertfi pentru Germania".[19]

Și, pentru a reduce impactul asupra populației Dresdei în momente grele, ziarul a publicat un articol fantastic (la propriu) despre teribilele distrugeri produse la Londra de noile „arme-minune" germane. Prezentând un presupus discurs al „primarului orașului Manchester" despre efectele atacurilor cu V-1 și V-2, *Dresdner Zeitung* le spunea cititorilor săi că „armele răzbunării vor continua să lovească fără oprire" capitala britanică:

> Mulți dintre locuitorii Londrei trăiesc în case pe jumătate prăbușite și sunt obligați să-și petreacă nopțile în adăposturi subterane, dacă vor să doarmă măcar câteva ceasuri pe noapte. De multe ori, nu mai puțin de 185 de bombe au căzut în interval de 24 de ore. Populația a scăzut la jumătate din nivelul de dinainte de război și o treime din toate valorile materiale au fost distruse numai în această scurtă perioadă de timp.[20]

Clădirile distruse ale Dresdei – răspândite, de data aceasta, pe o suprafață mult mai largă, în zonele centrale și central-vestice ale orașului – au atras din nou curioșii. „Te gândești că s-a întâmplat ceva în oraș și vrei să vezi cu ochii tăi", spunea Nora Lang. „Era ceva fără precedent și voiai să vezi." Anita Kurz credea că fiecare clădire dărâmată semăna cu „o casă de păpuși... te puteai uita în fiecare cameră".[21]

Mai exista și o altă diferență între raidul din ianuarie al Forței Aeriene 8 și atacul din octombrie. În octombrie, se înregistrase o ripostă a pieselor de artilerie antiaeriană instalate în Dresda. La jumătatea lui ianuarie, când americanii au lovit din nou, majoritatea acelor tunuri fuseseră trimise în zonele unde era mai multă nevoie de ele. Când bombardierele Liberator și-au aruncat încărcătura

deasupra triajului Friedrichstadt, tunurile și echipamentele bateriilor antiaeriene erau încărcate în vagoane, așteptând să fie transportate departe de oraș.

La sfârșitul lunii aprilie 1944, artileria antiaeriană din Dresda a tras primele salve împotriva unui avion inamic deasupra orașului – un B-17 avariat, care participase la un raid asupra Berlinului. Apărarea antiaeriană era formată din șapte baterii grele de 88 mm (fiecare cu șapte piese) și cinci unități de așa-zisă antiaeriană rusească (cinci sau șase piese pe baterie), formate din tunuri sovietice capturate și recalibrate de la 85, la 88 mm pentru a corespunde specificațiilor germane. În vara anului 1944, numărul de tunuri antiaeriene ale Dresdei a atins nivelul maxim, fiind adăugate încă o baterie grea de 88 mm și mai multe baterii ușoare. Raidurile masive asupra obiectivelor petroliere din centrul și estul Germaniei erau atunci în plină desfășurare, iar artileria Dresdei era utilizată împotriva formațiunilor britanice și americane ce se îndreptau spre Ruhland, Brüx și alte instalații de producere a petrolului sintetic din apropiere.

În acest moment, cea mai mare parte a activităților pe care le presupunea manevrarea unei asemenea baterii antiaeriene erau în responsabilitatea unor adolescenți. Folosind cuvintele ordinului Führerului, din 20 septembrie 1942, era o „miliție antiaeriană formată din tinere". Scopul fusese acela de a disponibiliza 120 000 de membri ai personalului Luftwaffe pentru serviciul militar pe frontul de est. Elevi de cincisprezece sau șaisprezece ani au fost recrutați ca servanți ai pieselor de artilerie. Cu excepția comandantului de baterie și, în cazul bateriilor grele, a celui care încărca tunul, majoritatea celorlalte funcții au fost preluate de acești adolescenți. Cursurile au continuat într-o formă condensată, de multe ori profesorii deplasându-se până la amplasamentele tunurilor pentru a-și ține lecțiile.

Mare parte a bătăliei aeriene purtate în ultimii doi ani de război a implicat tineri de cincisprezece–șaisprezece ani la sol, a căror coeziune era crescută prin introducerea, în rândurile lor, a câtorva veterani încercați, care încercau să doboare, cu ajutorul tunurilor lor, tinerii de optsprezece–nouăsprezece ani din Forța Aeriană 8 sau

din Comandamentul Bombardierelor. Götz Bergander, născut în 1927, era unul dintre acei auxiliari Luftwaffe *(Luftwaffenhelfer)*. În aceeași situație se găsea și prietenul său din copilărie, Steffen Cüppers. Bergander avea să părăsească artileria înainte ca aceasta să fie transferată din Dresda, dar Cüppers a rămas alături de bateria sa antiaeriană până la final.[22]

Cüppers avea numai cincisprezece ani când el și alți elevi din clasa sa, de la prestigiosul liceu Vitzthum din centrul Dresdei, au fost recrutați. Tânărul Steffen era servant „K-3", responsabil cu schimbarea încărcătoarelor de douăzeci de proiectile ale mitralierei, pe măsură ce aceasta trăgea, și pentru schimbarea țevii la fiecare sută de focuri, printr-o mișcare rapidă, asemenea montării și demontării unei baionete. A fost transferat la o baterie de 88 mm, la timp pentru a fi implicat în apărarea împotriva raidului american din 7 octombrie, „primul atac mic asupra Dresdei", chiar dacă era încă în perioada de antrenament și nu participase cu adevărat la trageri.[23]

În acest moment, apărarea antiaeriană a Dresdei era deja epuizată. Între octombrie 1944 și următorul raid american, din ianuarie 1945, procesul de evacuare s-a accelerat. Steffen a fost spitalizat la puțin timp după aceea, fiind bolnav de scarlatină, astfel încât nu a aflat decât foarte puține despre ordinele de transfer și despre haosul organizatoric care a urmat, chiar dacă s-a realăturat bateriei sale, în vestul Germaniei, după ce s-a însănătoșit.

Mare parte a pieselor de artilerie și a echipajelor lor adolescentine au fost realocate unităților terestre – în Silezia, la Viena, și în cele din urmă, în Bătălia Berlinului. Mulți dintre auxiliarii Luftwaffe, deși nu aveau vârsta necesară pentru a servi pe front, au murit departe de casă, uciși de infanteria americană sau sovietică, spulberați în atacurile aeriene dirijate de la sol. Multe dintre tunurile care și-au păstrat rolul antiaerian au fost transferate către rafinăriile producătoare de benzină și combustibili sintetici, obiective aflate în fruntea listei priorităților: Brüx, Zeitz și altele.

Și, în timp ce Dresda era lipsită de ultimele sale sisteme de apărare antiaeriene, în ianuarie 1945, uzina de hidrogenare de la Brüx continua să fie protejată de 166 de tunuri, în scădere față de

cele 260 de piese de artilerie, dar, în continuare, o „zonă antiaeriană" formidabilă, pe care aviatorii aliați erau nevoiți să o înfrunte. Altele au ajuns în zona Ruhrului și în centrul Germaniei, în încercarea de a respinge acele devastatoare ultime atacuri.

Astfel, pe 16 ianuarie, echipajele americane au putut raporta foc antiaerian „de la nonexistent la slab și total ineficient". Date fiind circumstanțele haotice în care a avut loc atacul și viteza cu care un avion putea trece dintr-unul din sectoarele alocate bateriilor antiaeriene în altul, se întâmplă, nu de puține ori, să ai amintiri legate de existența focului antiaerienei deasupra unor obiective unde, cu siguranță, nu exista artilerie antiaeriană.

Dresda e deseori descrisă ca „lipsită de apărare", iar, în februarie 1945, descrierea era în mare parte exactă, dar forțele aeriene aliate care se pregăteau să atace orașul nu aveau cum să știe acest lucru. În plus, nu aveau cum să știe nici dacă Luftwaffe își va trimite avioanele de vânătoare să hărțuiască, zi și noapte, bombardierele aliate.

S-a spus, de asemenea, că retragerea artileriei antiaeriene indica diminuarea importanței Dresdei ca centru industrial și militar. Dar acest lucru nu poate fi afirmat cu certitudine. Nimeni nu poate nega caracterul industrial al Chemnitzului, aflat la sud-vest de Dresda și având o populație puțin peste jumătate din cea a capitalei saxone, dar cunoscut ca un mare centru industrial, în special pentru producția de tancuri. Totuși, orașul Chemnitz și-a pierdut și el bateriile antiaeriene, în noiembrie–decembrie 1944, și a devenit la fel de „vulnerabil".[24] Al Treilea Reich, secătuit de forță de muncă și de bărbați capabili să poarte arme, era disperat. Orașele care ar fi trebuit să fie apărate, în continuare nu erau. Chemnitz sau Dresda s-au numărat printre ele. Unitățile lor antiaeriene au fost redistribuite cinic, conform noilor priorități, împreună cu forța de muncă și cu celelalte resurse disponibile, în cantități din ce în ce mai mici.

Pe 16 ianuarie, seara, a mai existat o alarmă generală care i-a făcut pe locuitori să se grăbească obosiți spre subsolurile locuințelor lor. Oamenii se temeau că noaptea urmau să sosească britanicii, care ar fi putut identifica Dresda după focurile încă

nestinse, lăsate în urmă de raidul american, și aveau să bombardeze orașul din nou. Era o tactică ce devenise obișnuită în ultimele câteva luni.

Dar britanicii au bombardat centrul orașului Magdeburg, aflat la două sute de kilometri nord-vest. 371 de aparate au lansat un amestec mortal de bombe explozive și incendiare, care au provocat numeroase incendii. Acestea, la rândul lor, s-au unit în scurt timp și au format o imensă limbă de foc. Furtuna de foc ce a rezultat a distrus 44% din centrul istoric al Magdeburgului. Au murit cam 4 000 de persoane, peste 11 000 au fost rănite și alte 190 000 au rămas fără adăpost.

Spre deosebire de Dresda, orașul Magdeburg avea un sistem dezvoltat și eficient de adăposturi antiaeriene. Numărul relativ mare al morților poate fi explicat prin faptul că alarma antiaeriană sunase numai cu câteva minute înainte de apariția bombardierelor britanice deasupra orașului, astfel încât mulți nu au avut suficient timp să se adăpostească în buncărele publice înainte ca distrugerile să înceapă și ca ușile etanșe să se închidă.[25]

A doua zi, pe 17 ianuarie, după mai bine de cinci ani de ocupație de o cruzime inimaginabilă, ultimele unități germane se retrăgeau din Varșovia. Pe parcursul întregului secol al XVIII-lea, acesta fusese orașul polonez înfrățit cu Dresda, reședința alternativă a monarhilor din dinastia Wettin și chiar refugiul lor în perioada ocupației și exploatării de către prusaci a Saxoniei. După ce înecaseră în sânge insurecția din Varșovia, cu o toamnă înainte – patruzeci de mii de civili au fost executați, un sfert de milion au murit în luptele ce au avut loc – forțele germane au demolat sistematic, din ordinul lui Hitler, capitala poloneză. Între octombrie și ianuarie, au distrus 80% din centrul capitalei, stradă cu stradă, clădire cu clădire, „de parcă ar fi fost Cartagina sau Persepolisul de altădată".[26]

În condițiile în care Armata Roșie ajunsese la porțile orașului încă din luna august 1944, varșovienii speraseră să-și elibereze capitala înainte de sosirea rușilor. Dar, în toate acele luni, în condițiile în care confruntarea inegală făcea ravagii în interiorul

orașului, armatele lui Stalin așteptaseră pe malul estic al Vistulei, suficient de aproape cât să audă canonada și să vadă fumul ridicându-se din clădirile incendiate. Pe 17 ianuarie, când germanii părăseau orașul, rușii și guvernul-marionetă de orientare comunistă creat de ei au preluat controlul asupra capitalei, care, grație asasinilor SS ai lui Himmler, fusese transformată într-un gigantic oraș-fantomă, distrus și incapabil să opună rezistență.

Între timp, la Londra, ca răspuns la cererea șefului adjunct al Statului Major al Aerului, CRI începuse redactarea unui document referitor la posibilitatea de a utiliza Comandamentul Bombardierelor pentru a-i ajuta pe sovietici pe frontul de est, document care ridica, în primul rând, problema bombardării intensive a Berlinului, dar încuraja și alte propuneri care nu prevesteau nimic bun pentru populația Dresdei.

17

Timp și șansă

Și, în timp ce oamenii de stat și anturajele lor cântăreau și se târguiau la Ialta, în clima blândă, aproape alinătoare a Crimeei, majoritatea Europei era încă învăluită de nori și zăpadă.

Din punct de vedere meteorologic, pentru forțele aeriene anglo-americane aceasta era cea mai grea iarnă de la începutul războiului. Operațiunile din februarie începuseră ceva mai bine decât cele din ianuarie, dar ședințele de informare, urmate de anularea misiunilor, rămăseseră descurajant de frecvente. La trei zile de la începutul conferinței din Crimeea, pe 7 februarie, vremea în Germania se îmbunătățise, permițând lansarea unor atacuri masive. Primul a fost lansat în sprijinul forțelor terestre britanice, vizând orașele fortificate din vestul Germaniei, Goch și Kleve. Printre operațiunile majore ale RAF de joi, 8 februarie, s-a numărat un atac cu aproape cinci sute de bombardiere asupra instalațiilor de la Pölitz, pe coasta baltică, producătoare de petrol sintetic, uzina fiind scoasă din funcțiune până la sfârșitul războiului. Apoi, 228 de aparate, majoritatea bombardiere Halifax, au atacat depozitele de combustibili de la Wanne-Eickel, de lângă Gelsenkirchen, în Ruhr, în vreme ce 151 de avioane Lancaster au bombardat depourile de lângă Krefeld.[1]

Planul al cărui obiectiv era Dresda vizase, inițial, un atac similar celui asupra Magdeburgului din luna anterioară – o vizită, în plină

zi, din partea Forței Aeriene 8 pentru a pregăti orașul și a declanșa câteva incendii, apoi o „dublă lovitură" nocturnă din partea RAF, care urma să se ghideze după țintele lovite în timpul zilei și încă în flăcări. Ar fi trebuit să fie un bombardament de precizie urmat de unul zonal, dar, bineînțeles, aceste definiții depindeau întotdeauna, într-o foarte mare măsură, de vreme. Și vremea s-a înrăutățit pentru ambele forțe aeriene.

Lista obiectivelor, revizuită de Comitetul pentru Stabilirea Țintelor, Dresda figurând printre priorități, a fost adusă la cunoștința forțelor aeriene anglo-americane. A doua zi, pe 9 februarie, RAF a fost, în mare parte, țintuită la sol de vremea rea din întreaga Europă de Nord-Vest. Un Halifax din Grupul 100 (de sprijin) a realizat o misiune de bruiaj de rutină („contramăsuri radio" – CMR). Șapte aparate Stirling, din Grupul 3, au fost implicate în operațiunile pe timp de noapte legate de activitățile mișcărilor de rezistență din Europa ocupată, unul din avioane fiind pierdut. S-au adăugat alte operațiuni CMR. Pe 10 februarie, în timpul zilei, misiuni CMR. În noaptea de 10 spre 11 februarie, optzeci și două de avioane Mosquito au vizat orașul Hanovra, unsprezece s-au îndreptat spre Essen. Au fost organizate misiuni de patrulare și nelipsitele CMR. În noaptea de luni, 12 februarie, șaptezeci și două de Mosquito au bombardat orașul Stuttgart – un alt important raid „de hărțuire" – în vreme ce formațiuni mici, compuse din aceste avioane de vânătoare-bombardament capabile să zboare la mari altitudini, au vizitat alte orașe, probabil pentru a se asigura că locuitorii acestora aveau să petreacă măcar o parte a nopții în adăposturi. Nu era acel crescendo impresionant la care foarte mulți se așteptaseră în timpul conferinței celor „Trei Mari".

Forța Aeriană 8 nu se afla nici ea într-o situație mai bună decât Comandamentul Bombardierelor. După marele raid asupra Berlinului, din 3 februarie, intervenise o pauză de trei zile. Pe 6 februarie, incapabili să lanseze atacuri de mare precizie asupra obiectivelor petroliere, americanii au atacat „triajele" de la Chemnitz și Magdeburg. Istoria oficială a consemnat sec că au fost distruse „și structuri de importanță culturală și istorică".[2] Pe 7 și 8

februarie, formațiuni de bombardiere americane s-au îndreptat spre Germania, dar au fost rechemate la bază din cauza vremii nefavorabile. Pe 9 februarie, s-a ivit o ocazie care s-a materializat printr-o serie de atacuri pe timp de zi, relativ eficiente, asupra rafinăriei de la Lützkendorf, între Leipzig și Halle, a unui depozit de combustibil la Dülmen, a unei fabrici de muniție de la Weimar, orașul unde poetul Goethe își găsise refugiul și împlinirea, în cea mai mare parte a vieții sale. Aici, temutele avioane germane de vânătoare cu reacție, Me 262, și-au făcut apariția, dansând printre formațiunile de bombardiere păzite de aparatele P-51 cu rază lungă de acțiune, într-un mod devenit deja obișnuit, dar au dansat poate puțin prea grațios, pentru că nu au reușit să-l doboare decât pe unul dintre intrușii americani. Avioanele cu reacție erau un avertisment că puternica Luftwaffe nu fusese complet eliminată din ecuație, dar, în următoarele trei zile, inamicul principal a continuat să fie vremea.

Pe măsură ce zorii zilei de 13 februarie se apropiau, era clar că dificultățile rămâneau insurmontabile, cel puțin în privința misiunilor diurne.

Conferința de la Ialta se terminase de două zile. Churchill și subalternii săi dormiseră în reședința repartizată de către sovietici, Vila Voronțov, construită în stil gotic și maur, mai mult de o săptămână. Prințul Voronțov, ambasadorul țarului în Marea Britanie, în momentul încoronării reginei Victoria, în 1837, fusese foarte impresionat de diversitatea de stiluri arhitectonice din Anglia. De aceea își construise această bizară reședință de vară, fiind sincer convins că rezultatul avea să fie o capodoperă arhitecturală *à l'anglais*. De acolo, delegația engleză, ușor dezorientată, fusese transportată, zi de zi, până la locul de desfășurare a conferinței.

Imediat ce convorbirile au luat sfârșit, în după-amiaza zilei 11 februarie, Churchill a părăsit Vila Voronțev și s-a îmbarcat pe vasul britanic *Franconia,* aflat în portul Sevastopol, la două ore distanță de mers cu mașina. Fostul pachebot de lux al companiei Cunard, utilizat în timpul războiului pentru a transporta trupe, fusese

transformat în Cartier General pe perioada conferinței și în alternativă la cazare pentru personalități. Churchill a rămas acolo trei zile, bucurându-se de mesele gătite de bucătarii vasului cu ingrediente neraționalizate. Trebuie să-i fi fost foarte greu premierului să schimbe acest loc pentru iarna englezească – și, într-adevăr, avea să viziteze Atena și Cairo înainte de a se întoarce, în cele din urmă, la Londra.[3] Dacă perspectiva reîntoarcerii îl punea la încercare, la ce încercare trebuie să fi fost supus personalul forțelor aeriene, aflat acasă, pentru care vremea fusese o realitate sumbră încă din noiembrie trecut?

În acea perioadă a anului, comitatele estice reprezintă cea mai puțin primitoare regiune a Angliei, fiind expuse vânturilor reci și pătrunzătoare, care par a veni direct din stepele rusești. Era suficient de neplăcut pentru echipajele nevoite să stea degeaba, dar așteptând cu nerăbdare să realizeze numărul de misiuni necesar pentru a fi lăsate la vatră, dar, după cum observa locotenentul de douăzeci și șapte de ani, Leslie Hay, din cadrul Escadrilei 49, Grupul 5:

> Toată munca depusă de echipele de întreținere, toate pregătirile necesare trebuiau refăcute atunci când avioanele nu se puteau ridica de la sol. Noi mergeam să ne culcăm sau ieșeam de câte ori puteam, dar echipele de la sol nu puteau face asta – și iarna nu e cel mai bun moment pentru a lucra la un avion sub cerul liber...[4]

La aceasta se adăuga și faptul că perioada de serviciu militar al echipajelor fusese prelungită. Un blocaj în programele de antrenament condusese, se pare, la apariția unor crize de personal. Leslie Hay, spre exemplu, și-a terminat ultima (a treizecea) misiune a serviciului său militar chiar înainte de Dresda. Această reușită ar fi însemnat, întrucât echipajelor li se oferea o pauză de șase luni înainte să înceapă un al doilea tur de douăzeci de misiuni, că el și membrii echipajului avionului său, U de la Unchi *(U for Uncle),* ar fi rămas în afara serviciului activ până la sfârșitul războiului – și, implicit, nici o misiune deasupra Dresdei –, dar nu a fost să fie. Același lucru era valabil pentru un alt echipaj al cărui caporal,

Miles („Mike") Tripp, avea să devină un foarte cunoscut scriitor englez. Serviciul militar al echipajului său fusese prelungit de două ori. El și ceilalți membri ai echipajului dormiseră până târziu, după un raid asupra vestului Germaniei de la începutul lui februarie. La puțin timp după prânz, căpitanul lor, de origine australiană, poreclit „Dig", intră în baracă și le dădu o veste proastă:

> S-a așezat pe marginea patului, și-a aprins o țigară și a început, „Nu o să vă placă asta".
>
> Nimeni nu spunea nimic.
>
> „Azi a sosit o altă directivă de la comandamentul grupului. Ordinul ăla de prelungire la treizeci și cinci de misiuni a fost modificat. Ordinul este acum «patruzeci de misiuni deasupra teritoriului inamic sau ocupat de inamic»."
>
> George rupse tăcerea apăsătoare: „Dar asta înseamnă că mai avem de făcut paisprezece! Ne-am întors unde eram acu' două luni!"
>
> „Ai dreptate, amice."
>
> „N-o vom scoate la capăt", spuse George.[5]

După cum se va dovedi, aveau să mai fie obligați să rămână la sol câteva zile și nopți. Înaintea ordinului de prelungire a serviciului militar, echipajele bombardierelor grele vizate erau dornice să continue misiunile și să-și termine serviciul. Acum se întorceau la vechea rutină a supraviețuirii, care presupunea plecarea în misiune, întoarcerea și lăsarea la o parte a oricărui alt considerent.

În vreme ce echipajele așteptau, iar mecanicilor de întreținere ai escadrilelor le înghețau oasele, încercând să facă față capriciilor unei campanii aeriene desfășurate în condiții meteo deplorabile, conducătorii aviației și strategii puneau la punct detaliile planului de atacuri majore din estul Germaniei. Mai important decât toate însă, ofițerii meteorologi studiau rapoartele, pentru a identifica o posibilă fereastră care ar fi permis lansarea acelor atacuri, cu o șansă rezonabilă de succes.

Vremea reprezenta cel mai important factor care condiționa alegerea destinațiilor și a modalităților de atac de către strategi. Existau, totuși, și alte influențe. Intra în responsabilitatea mareșalului aerului Harris, sprijinit de echipa sa de comandă, să ia aceste decizii operaționale, în cadrul stabilit de Statul Major al Aerului la Whitehall și, în cele din urmă, de șefii politici ai Forțelor Aeriene Regale, de ministrul Aerului, Sir Archibald Sinclair, și de premier. Din momentul în care șefii de Stat Major și Sinclair au căzut de acord, iar Bottomley a emis ordinul către Harris, Churchill nu a mai impulsionat planul de bombardare a Dresdei, sau cel puțin așa reiese din documente. Nu se știe în ce măsură premierul a fost consultat sau s-a implicat, în timpul Conferinței de la Ialta, deși pare deopotrivă improbabil și inutil.

În termeni practici, absența lui Churchill și a șefului Statului Major al Aerului, Portal, a însemnat că adjunctul acestuia din urmă, Bottomley, și ministrul Aerului, Sinclair, conduceau activitatea zilnică a forțelor aeriene. Iar atâta vreme cât ordinul era în vigoare, Harris și strategii săi erau responsabili de detaliile raidului.

Dincolo de dificultățile create de vreme, Harris se confrunta și cu alte probleme practice care îi influențau acțiunile. În condițiile în care mari zone din vestul Germaniei, Berlinul și orașele din centru erau în ruine, bombele incendiare nu erau instrumentul ideal pentru continuarea campaniei. Molozul arde foarte greu. Dacă Harris intenționa să continue, cu șanse de succes, atacurile asupra zonelor urbane din Ruhr și din bazinul Rinului, deja distruse în mare măsură – lucru pe care se aștepta să-l facă având în vedere apropierea forțelor aliate de aceste regiuni – trebuia să utilizeze în primul rând bombe explozive. Același lucru era valabil și în cazul rafinăriilor atât de importante, obiective ce erau, cu adevărat, vulnerabile numai în fața capacității de penetrare a bombelor explozive.

Dar, din punctul de vedere al acestei ultime categorii de armament, date fiind eforturile herculeene ale RAF din toamna lui 1944 și de după, apăruse o criză. În ultimele șase luni ale războiului, Harris, după cum o recunoaște în memoriile sale, a

trebuit să cerșească bombe explozive de la americani. Asta făcea ca obiective „virgine" sau aproape virgine, precum Dresda și alte orașe mai mici (Pforzheim și Würzburg au fost două din cele mai cunoscute cazuri), să fie mult mai atractive. Asemenea ținte se aprindeau cu ușurință și ardeau bine. Raidurile împotriva lor ar fi implicat, în majoritate, bombe incendiare și, în cazul acestora, rezervele erau considerabile.[6]

În ceea ce privește avioanele ce urmau să fie folosite în atacului, era deja clar că viitoarele raiduri asupra estului Germaniei, inclusiv asupra Dresdei, aveau să fie masive. Atacurile ce implicau șase, șapte, opt sute de bombardiere erau deja ceva relativ obișnuit. Pentru atacul asupra Dresdei, aveau să se ridice în aer 796 de avioane Lancaster (totalul urcând la puțin peste opt sute, dacă adăugăm cele nouă Mosquito din unitatea deschizătoare de drum și bombardierul-lider care a coordonat atacul). Programul Comandamentului Bombardierelor prevedea, între jumătatea lui septembrie 1944 și mijlocul lui martie 1945, cincisprezece atacuri, cu peste șapte sute de aparate, și nouă în care au fost utilizate mai mult de opt sute. Cele mai importante forțe trimise în această perioadă au fost cele puse în mișcare pe 11 și 12 martie împotriva a două orașe din Ruhr, Essen și Dortmund, adică 1 079 și respectiv 1 108 bombardiere.[7]

Dat fiind numărul mare de avioane pe care îl avea acum la dispoziție, Harris își putea permite planuri ambițioase pentru mai multe ținte în fiecare noapte. Era capabil să utilizeze, în primul rând pentru derutarea inamicului, formațiuni substanțiale care, în urmă cu doi ani, ar fi reprezentat întreaga forță operațională a Comandamentului Bombardierelor.

Cât de obișnuită devenise trimiterea unor asemenea forțe împotriva țintelor inamice situate la mare distanță s-a demonstrat din nou, în aceeași lună februarie. Ca parte a unei discuții, ce continua de mai mult timp, pe tema utilizării instalațiilor aeriene sovietice de la Poltava, în vestul Ucrainei, pentru „bombardamente dus-întors" în estul Germaniei, o notă a Ministerului Aerului, semnată în numele lui Harris de adjunctul său, afirma: „Rareori va

merita să bombardăm vreo țintă din estul Germaniei cu mai puțin de două sute de bombardiere grele. În cele mai multe cazuri, vom dori să utilizăm cel puțin patru sau cinci sute".[8]

Acțiunile încă amânate de americani continuau să depindă de evoluția vremii. Cu toate acestea, pe 12 februarie, aceștia au informat, prin intermediul misiunii lor militare de la Moscova, Statul Major General sovietic de planurile de a bombarda „triajele" din Dresda „în ziua următoare". Anunțul era în perfectă conformitate cu acordurile privind linia de demarcație a bombardamentelor cerută la Ialta de sovietici. Britanicii au fost acuzați de aroganță pentru că nu i-au înștiințat oficial pe sovietici de raidul lor, care era strict legat de cel american. Dar dacă rușii, așa cum afirmă Hugh Lunghi, translatorul lui Churchill, au cerut în două rânduri, în mod special, bombardarea Dresdei, ar fi existat și mai puține motive ca britanicii să se simtă obligați, zece zile mai târziu, să trimită o notificare oficială privind intențiile lor. Acordul urmărea, în orice caz, evitarea atacării din greșeală a forțelor sovietice, iar frontul era, încă, la o sută de kilometri distanță.

Când Harris și echipa sa s-au reunit, pe 13 februarie, pentru ședința matinală – numită de participanți „rugăciunea de dimineață" – de la Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor, era clar că o colaborare cu americanii, după modelul raidului asupra Magdeburgului, în vederea bombardării Dresdei nu era posibilă. Dacă atacul asupra Dresdei avea să primească confirmarea, britanicii urmau să atace chiar în acea noapte și atacau primii. Au fost discutate și atacurile complementare, majoritatea menite să atragă ceea ce mai rămăsese din aviația de vânătoare germană departe de forța principală cu destinația Dresda.

Prognozele ofițerilor meteorologi pentru acea noapte erau, în acel moment, destul de optimiste. Plafonul de nori avea să fie 10/10 (adică total) pe cea mai mare parte a drumului, partea superioară a plafonului coborând sub două mii de metri dincolo de 05-07 grade est, iar în zona Dresda și Leipzig erau șanse să apară goluri în acest plafon, până la 5/10 (mediu). La fel de important, condițiile în zona bazelor erau estimate a fi suficient de bune spre sfârșitul nopții de

13 spre 14 februarie, fapt ce ar fi permis bombardierelor ce se întorceau acasă să poată ateriza, în siguranță, după aceste zboruri lungi și foarte costisitoare în termeni de consum de combustibil.[9]

Prognoza ofițerului meteorolog privind vremea de deasupra Dresdei a condamnat orașul. Cu puțin înainte de 9.00, ofițerul de legătură al Comandamentului Bombardierelor la SHAEF a confirmat aprobarea raidului nocturn de către Comandamentul Suprem.[10] Harris avea să susțină ulterior că atacul asupra Dresdei – pentru care, în anii ce aveau să vină, mulți aveau să-l considere în totalitate și chiar personal responsabil – a fost „la acel moment, considerat a fi o necesitate militară de oameni mult mai importanți decât mine".[11] Afirmația în sine este adevărată. Ordinele sosiseră acum de la cel mai înalt nivel. Punerea lor în aplicare depindea de strategii și echipajele asupra cărora Harris își exercita autoritatea.

În ultimă instanță, aceasta este povestea lor – și a locuitorilor Dresdei.

Relatările despre pregătirile echipajelor pentru raidul asupra Dresdei variază când vine vorba de detalii, dar succesiunea evenimentelor e clară și nu a fost diferită de ceea ce se întâmpla în mod obișnuit.

Masa de dinaintea zborului a fost servită la jumătatea după-amiezii, iar ședințele de informare – ținându-se cont de distribuția echipajelor la primul sau al doilea raid – au avut loc la sfârșitul după-amiezii și începutul serii. Mulți descoperiseră deja că avioanele lor fuseseră încărcate cu cantitatea maximă de combustibil, ceea ce indica o „pătrundere în adâncime", dar destinația exactă trebuia să rămână secretă, până când toate echipajele intrau în sala de ședință.

Leslie Hay descrie ședința de informare de parcă s-ar fi petrecut azi, cu minuțiozitatea pe care i-o oferise cariera de funcționar începută înainte de război și continuată după încheierea acestuia:

> La început, când intri în sala unde au loc ședințele de informare, imensa hartă de pe perete este acoperită de o cortină, toată lumea intră, ușile sunt închise și polițiști sunt plasați în afara lor, iar

comandantul escadrilei trage cortina și spune: „Va fi Dresda. Chiar în capătul celălalt al Germaniei".

Descumpănit fiind, mă gândeam: La naiba, e foarte departe și, chiar dacă o mare parte a Franței a fost eliberată, nici măcar nu am traversat Rinul – nici măcar nu am ajuns la Rin.[12]

Toate avioanele ce urmau să atace în primul val făceau parte din Grupul 5 al Comandamentului Bombardierelor. Reputația acestei unități era foarte bună. Chiar Sir Arthur comandase grupul timp de paisprezece luni, în 1939–1940, înaintea trimiterii sale la Washington – de unde s-a întors pentru a prelua comanda Comandamentului Bombardierelor. Avându-și baza la Morton Hall, în Lincolnshire, începând cu sfârșitul lui 1943, grupul devenise cunoscut pentru operațiunile îndrăznețe, inovative, executate cu multă îndemânare. Printre acestea s-au numărat atacul asupra orașului Bremen, din octombrie 1941 (cel mai mare raid de până atunci), atacul asupra fabricilor de armament Schneider, din centrul Franței (octombrie 1942) și faimoasa operațiune a „spărgătorilor de baraje", în timpul căreia barajele Möhne și Eder din vestul Germaniei au fost distruse prin utilizarea „bombelor săltărețe", concepute special în acest scop.[13]

În 1944, Escadrila 617, sub comanda lui Leonard Cheshire, a fost în mare parte responsabilă pentru elaborarea unui nou sistem de marcare a țintelor de la mică altitudine. Sistemul a fost ulterior preluat de Escadrila 627 care a devenit, în practică, deschizătoarea de drumuri a Grupului 5. Aceste metode, specifice Grupului 5, deosebeau operațiunile sale de modul în care Grupul 8, cel care furniza aparatele deschizătoare de drumuri pentru Comandamentului Bombardierelor, își pregătea țintele. Același sistem i-a permis să bombardeze, cu o precizie mult mai mare, obiective legate de sistemul de comunicații din centrul Franței, în perioada premergătoare debarcărilor din Ziua Z. În iunie 1944, aparate aparținând Grupului 5 au lansat primele bombe „Tallboy" de cinci tone, blocând tunelul Saumur și izolând zona debarcărilor din Normandia de sudul Franței. În august, au provocat pagube importante adăposturilor considerate invulnerabile ale submarinelor germane, din

porturile de pe coasta atlantică. În noiembrie, în cadrul unuia din cele mai spectaculoase atacuri de precizie din război, bombardierele Grupului 5 au scufundat și cuirasatul *Tirpitz,* ancorat în fiordul Tromsö din Norvegia. Pentru aceasta a fost nevoie de un zbor de peste trei mii două sute de kilometri, de la o bază din Scoția.

Și, în măsura în care RAF avea o flotilă de bombardiere de elită, Grupul 5 era aceasta. Cele paisprezece escadrile ale sale, totalizând teoretic 250 de aparate (244 au decolat spre Dresda), reprezentau o formidabilă forță de atac. Operând ca unitate de sine stătătoare împotriva orașului Darmstadt, în septembrie 1944, 226 de aparate Lancaster și 14 Mosquito, din Grupul 5, dezlănțuiseră o cumplită furtună de foc ce distrusese centrul acestei așezări cu 120 000 de locuitori și provocase moartea a circa 12 000 de persoane. Eficiența lor mortală era atribuită metodelor sofisticate de marcare a țintei, metode care „au avut ca rezultat un atac concentrat ieșit din comun împotriva unui oraș aproape intact". Un singur val de bombardiere provocase distrugeri de o asemenea amploare. În cazul Dresdei, de asemenea „un oraș aproape intact", era plănuit un al doilea val, trei ore mai târziu. Din el urmau să facă parte de două ori mai multe avioane.[14]

Dar pentru moment, oamenii Grupului 5 erau preocupați să găsească răspunsuri la întrebările legate de acest nou raid, ce presupunea o pătrundere adâncă în teritoriul german. Asemenea lui Leslie Hay, navigatorul John Aldridge, un om tăcut din Norfolk, a participat și el la ședința de informare a escadrilei. Referindu-se la atacul asupra Dresdei, ofițerul de informații s-a concentrat asupra aspectelor legate de proviziile și întăririle ce tranzitau orașul:

> Ei bine, au spus că principala motivație a raidului era aprovizionarea frontului rusesc, blocarea aprovizionării frontului rusesc. Era perfect plauzibil ca acesta să fie un centru important de aprovizionare pentru frontul de est pe care noi trebuia să-l scoatem din funcțiune. Dar nu îmi amintesc nimic despre industrie. Oricum, cam asta e tot ce îmi pot aminti despre țintă. Cum să spun, îmi

amintesc și de refugiații care mergeau în direcția opusă și nu era un lucru prea plăcut, dar asta era situația...[15]

Și nu avea să fie singurul dintre cei prezenți la ședința de informare care s-au simțit deranjați de menționarea refugiaților – nu fuseseră germanii puși la stâlpul infamiei în prima parte a războiului, pentru că mitraliaseră și hărțuiseră fără scrupule coloanele de refugiați? Dar poate că majoritatea acceptau, precum John Aldridge, faptul că, într-o situație ca aceasta, liniile de aprovizionare și de retragere erau aceleași. Distrugerile accidentale erau inevitabile.

Leslie Hay își amintea, de asemenea, discuția despre proviziile și unitățile germane în drum spre front, dar și câteva amănunte în plus despre discursul ofițerului de informații și despre trimiterile acestuia la o hartă imensă, care demonstra importanța Dresdei, un centru al mișcărilor nord–sud și est–vest:

Ne-a spus că nu se știu prea multe lucruri despre Dresda. Dar, a continuat, puteți vedea și aprecia cu ochii voștri: este un drum vital de aprovizionare. Știm din experiență că bombardarea unui obiectiv ca Dresda provoacă dificultăți până pe linia frontului și cu siguranță va împiedica unele materiale să ajungă acolo. Cei de la serviciile secrete ne-au spus și că germanii considerau Dresda drept un oraș sigur și imediat ne-am gândit: Dacă germanii îl consideră așa, atunci ce fac acolo? Pentru că, în ultima vreme, am fost atacați cu rachete V-1 și V-2, ce pregătesc după asta? Dacă îl cred un oraș sigur, era locul potrivit pentru fabricarea acestor lucruri, așa că am crezut că era o țintă legitimă... Nu știau ce forțe apărau orașul. În mod normal, îți putea spune: Au patru sute de tunuri și atâtea proiectoare, dar ne-a spus că nu au informații.

Cea mai elocventă fișă de informații, disponibilă la acea vreme, se păstrează în dosarele de obiectiv ale Dresdei, ce pot fi consultate la Public Records Office, la Londra. Este nedatată (probabil 1942, pentru că un document-anexă referitor la triajul Friedrichstadt datează din 27 februarie același an), dar include o „hartă zonală" detaliată a orașului care specifică (exact) densitatea construcțiilor în

diferite părți ale Dresdei, de la zona Altstadt, cu o mare densitate de clădiri, la zonele industriale (ce corespundeau și ele situației de pe teren), plus zona cazărmilor și principalele utilități.

Asemenea hărți zonale au fost realizate în 1942–1943 pentru majoritatea orașelor importante din Germania, în conformitate cu noua politică a „bombardamentelor zonale", în cadrul căreia populația și densitatea clădirilor au devenit factori-cheie pentru alegerea țintelor. Hărții zonale i-a fost atașat un „document de informare" (trei pagini în format mare). Acesta conținea „informații de ordin general din Ghidul Baedeker al Comandamentului Bombardierelor despre Dresda, despre suprafața și populația sa, despre planul orașului".

„Dresda", ne spune cu precizie documentul, „este centrul istoric al Saxoniei, actualul ei centru administrativ și un centru industrial de importanță considerabilă. Este unul dintre cele mai frumoase orașe rezidențiale din Germania."

Pe hartă, orașul este împărțit în cinci zone colorate diferit:

1. Zona centrală a orașului (foarte dens populată).
2. Zone rezidențiale compacte (împărțite în zone cu densitate mare și zone cu densitate medie de locuințe).
3. Zona suburbiilor („formate, în mare parte, din case familiale, sunt zone foarte deschise și răsfirate").
4. Zone industriale.
5. Căi ferate și porturi.[16]

Clădirile publice erau, de asemenea, enumerate și localizate, deși nu erau identificate prin alte culori. Spitalele, care fuseseră marcate pe hărțile mai vechi – probabil ca locații ce trebuiau evitate – nu mai apăreau, ca o recunoaștere a realităților militare mult mai dure.

Ceea ce hărțile nu puteau arăta este ce se producea, cu adevărat, în acele zone și clădiri industriale. E foarte probabil că tot ceea ce puteau face serviciile de informații britanice era să extrapoleze pornind de la structura producției din perioada antebelică. Această

extrapolare a dus la crearea unei imagini neconforme cu realitatea, așa cum ne putem da seama urmărind tranziția radicală de la producția de bunuri de consum, la armament și produse legate de efortul de război ce avusese loc în Dresda, după 1939. Nu există nici o mențiune la industria de război, ca atare, în documentul informativ.

Doi ani mai târziu, un alt document, datat 29 septembrie 1944, intuiește corect – și marchează pe o excelentă fotografie aeriană făcută în iulie 1944 – poziția a două fabrici implicate în producția de materiale militare: uzina Universelle J.C. Müller (Obiectivul A) și, în apropierea acesteia, fabrica de componente aeronautice, situată în fosta fabrică de bere Feldschlösschen (Obiectivul B), la câteva sute de metri sud-vest de Hauptbahnhof. Este de notat că „în cazul Obiectivului A, clădirile au fost pictate într-o culoare mai închisă pentru a se încadra în zona înconjurătoare. Nici un fel de camuflaj nu este observat în cazul Obiectivului B".[17]

Fabrica de ambalaje, localizată între Friedrichstadt și portul fluvial Alberthafen, are propria fișă (datată 15 decembrie 1944) care descrie și rezervoarele de depozitare a combustibililor din vecinătate, capacitatea lor aproximativă (38 165 de tone), lipsa camuflajului și faptul că, în ciuda ridicării unui zid de protecție în jurul unuia din rezervoarele înalte de treisprezece metri de la depozitul Rhenania Ossag, „celelalte rezervoare sunt neprotejate în fața exploziilor".[18]

Gările și depourile feroviare erau, și ele, menționate de mai multe ori în documentație, dar nu există aproape nici un detaliu despre celelalte implanturi industriale importante din Dresda.

Se pare că, spre finalul anului 1944, interesul Comandamentului Bombardierelor pentru Dresda a crescut – poate pentru că se știau tot mai multe despre transferul masiv de industrie germană spre zonele „mai puțin periclitate" – deși informațiile despre Dresda erau mai puține decât în cazul celorlalte orașe din estul Germaniei. Leipzig și Chemnitz erau, bineînțeles, cunoscute pentru implicarea lor în producția de masă a tancurilor și a avioanelor, așa că, în mod

normal, ar fi trebuit să atragă mai mult atenția decât industriile ușoare ale Dresdei și fabricuțele ei de „înaltă tehnologie".

În consecință, în după-amiaza zilei de 13 februarie, ofițerii responsabili cu ședința de informare s-au rezumat la generalități. Ce nu au spus era că avioanele trimise în acea noapte, de 13 spre 14 februarie, spre Dresda aveau drept obiectiv distrugerea unei părți cât mai mari a extrem de importantelor zone centrale ale orașului. Asta nu însemna că Dresda nu era un centru industrial și militar și, prin aceasta, o țintă militară „legitimă". Dar acest atac viza, în primul rând, crearea unei stări generale de dezordine, o stare cât mai apropiată de haosul perfect.

E adevărat că unitățile deschizătoare de drumuri au primit niște fotomontaje destul de rudimentare, concepute în noiembrie 1943, în locul mult mai obișnuitelor hărți sofisticate multicolore, ce detaliau amplasamentele antiaerienei și țintele. Această primă hartă foto era rezultatul unei misiuni fotografice realizate cu avioane Mosquito, în septembrie 1943, având, probabil, legătură cu viitoarea campanie împotriva Berlinului (alte orașe est-germane importante au fost fotografiate sistematic, în aceeași perioadă). În realitate, britanicii și americanii aveau, la acea vreme, destul de mult material fotografic despre Dresda, deși, în majoritatea cazurilor, acesta nu fusese încă suficient procesat pentru a oferi baza pentru obișnuitele hărți ale obiectivului. Fotografierea din aer a continuat pe parcursul anilor 1943–1944 și apoi au existat materialele din timpul raidurilor americane asupra Dresdei, din octombrie și ianuarie. Asemenea documente aveau nevoie uneori de timp pentru a fi procesate, evaluate și puse în valoare, la biroul central de evaluare fotografică de la Medmenham, lângă High Wycombe. Aici, volumul muncii făcea ca totul să fie foarte strict prioritizat, dar, până pe 13 februarie 1945, Aliații știau suficiente despre Dresda pentru a o ataca cu succes, după cum aveau să o dovedească și evenimentele.

După intervenția ofițerului de informații, a urmat meteorologul. Acesta a rezumat prognozele oficiale ale Comandamentului Bombardierelor pe care Harris și echipa sa le primiseră în acea dimineață, când decizia nu fusese încă luată. La început, au existat

foarte puține motive de bucurie pentru echipaje, după cum își amintește Leslie Hay:

> Ofițerul meteorolog vine... și spune „mi-e teamă că nu am vești bune pentru voi. Plafonul de nori coboară până la o sută–o sută treizeci de metri și va trebui să decolați în condițiile astea. Și nu veți putea urca deasupra lui, veți rămâne în nori tot drumul, cu toții veți sta în nori. Cam știți ce aveți de făcut... acesta e ordinul de la comandament. Și când ajungeți acolo, ei cred că în jur de ora 22.00, în Germania va exista o fereastră în nori. Dar nu sunt foarte siguri și s-ar putea să fim nevoiți să bombardăm bazându-ne pe H2S".[19]

Apoi, ofițerul meteorolog a adăugat o mică notă personală. Hay, care avea încredere în acesta și între misiuni stătea de multe ori la taclale cu el, în biroul său, a ascultat cu atenție:

> Oricum, prognoza mea e că, la cincisprezece–douăzeci de kilometri de țintă, norii se vor răspândi. Și veți avea vizibilitate pentru un scurt interval. S-ar putea să aveți noroc sau s-ar putea să nu aveți, asta e prognoza mea.

Și cu asta, gata. Au mai existat câteva instrucțiuni de ordin tehnic, dar, în curând, a sosit momentul părăsirii sălii de ședințe și al adunării echipajelor.

În această fază, membrii echipajelor care se pregăteau să plece în misiune își goleau buzunarele și puneau conținutul într-un săculeț. Toate acestea erau predate, pentru ca asupra lor să nu se găsească nici o informație utilă inamicului, în cazul în care echipajul era doborât deasupra Germaniei. Pentru raidul asupra Dresdei, deoarece era atât de aproape de liniile sovietice, li s-a dat și un echipament special: un steag britanic de pus în piept, pe care erau imprimate în rusă cuvintele „Sunt englez".

Toate aceste obiecte erau menite să le asigure siguranța, dacă aterizau într-o zonă sub control sovietic. După cum John Aldridge comenta foarte sec, conștient fiind de reputația sovieticilor care apăsau cu mult prea multă ușurință pe trăgaci: „Știam că nu ne erau de prea mare ajutor – mai degrabă reprezentau o țintă pe cinste!"[20]

În cele din urmă, și-au luat echipamentele de zbor, și-au primit termosurile cu ceai fierbinte și sandvișurile de la popotă și s-au îndreptat spre avioane.

Lunga noapte începuse.

> Pe drumul spre ieșire existau, de obicei, câțiva glumeți care încercau să ne încurajeze, dar misiunea asta nu mirosea a bine. Chiar și așa, eram destul de experimentați în zborul în formație, eram o unitate specializată și știam ce aveam de făcut.[21]

După ce s-au îndreptat spre avioanele lor – în jur de ora 18.00 – pilotul a pornit motoarele și le-a lăsat să se încălzească. Apoi, în calitate de comandant al echipajului, trebuia să ia în primire formal aparatul acela valorând 90 000 de lire sterline din banii contribuabililor (la prețurile din 1945 – a se multiplica de cel puțin douăzeci de ori pentru a se obține echivalentul de azi) și astfel să-și asume întreaga responsabilitate pentru acesta. Procedurile din acea seară friguroasă și înnorată de februarie au continuat:

> Oprim motoarele și așteptăm să se aprindă lumina verde de pe turnul de control ca să putem decola și, în vreme ce stăm acolo, comandantul bazei și preotul – întotdeauna am crezut că ne dă ultima împărtășanie – trec, de obicei, pe la noi, apoi vine și comandantul escadrilei și întreabă: Unchiule, ești bine? Totul e în regulă? Iar eu spun: Da, domnule, totul e bine. Preotul schimbă câteva cuvinte cu noi, totul se termină, iar ei se îndepărtează.
>
> Apoi se aprinde lumina verde și ne îmbarcăm cu toții. Pornești motoarele, eliberezi frânele, rulezi și apoi te încadrezi între aparatele care se apropie, astfel încât întreaga escadrilă se deplasează în șir spre capătul îndepărtat al imensei piste care este orientată direct – cu o deviație de cinci sau șase grade, cred – spre catedrala Lincoln, aflată la opt kilometri distanță.
>
> La capătul pistei intri în coloană și aștepți; dacă nu există nici un blocaj, totul e în regulă, dar dacă există trebuie să te întorci în direcția vântului pentru ca aerul să intre în motoarele care altfel s-ar supraîncălzi. Dar, din fericire, înaintăm foarte bine, se decolează la timp și ne vine rândul. Lancaster-ul nostru înaintează și la capătul

pistei, cu frânele acționate, începi să turezi motoarele la maximum. Apoi eliberezi brusc frânele și... începe să accelereze, închizi puțin supapa de admisie a motoarelor din dreapta pentru că din cauza cuplului ai deviat spre dreapta... înaintezi pe pistă până când simți că începe să se ridice.[22]

Leslie Hay a decolat la 18.18. Conform înregistrărilor unității, asta îl plasa pe el și pe ceilalți membri ai echipajului de pe „U de la unchi" exact la jumătatea escadrilei (primul aparat a decolat la 18.10, ultimul la 18.25).[23] Și când s-au ridicat la o sută cincizeci de metri, s-au întors spre stânga și au intrat în nori foarte denși. Din această cauză, drumul către Reading a fost epuizant, deși dura mai puțin de o oră.

Reading, un oraș important situat pe Tamisa, la cincizeci de kilometri vest de Londra, era un punct de adunare obișnuit (sau „de întâlnire", așa cum îi spuneau americanii) pentru bombardierele RAF, în drum spre Germania. Conform notițelor lui Hay, adunarea trebuia să fie completă până la 19.13. În ciuda condițiilor meteo, el și camarazii săi din escadrilă au ajuns la timp. Au făcut manevrele de intrare în formație la viteza și înălțimea stabilite. Apoi au virat două grade est, pe un curs care avea să ducă cele 242 de avioane Lancaster rămase peste Beachy Head și Canalul Mânecii.

La câteva minute după ora 20.00, au survolat coasta franceză, undeva la jumătatea distanței dintre Boulogne și Le Havre, și jocul a devenit serios: jocul mortal cu apărarea antiaeriană germană și cu controlorii de zbor germani – un joc care devenea și mai periculos și mai complex cu cât britanicii pătrundeau mai adânc în spațiul aerian german. Vreme de cinci ore exasperante aveau să se afle deasupra teritoriului inamic și, în consecință, chiar și în această ultimă fază a războiului, aveau să fie expuși focului antiaerienei germane și atacurilor avioanelor de vânătoare, pe timp de noapte, ale inamicului.

Sistemul foarte complicat de simulări, blufuri și „șiretlicuri", pe care forțele aeriene îl dezvoltaseră de-a lungul anilor, avea să fie folosit la maximum în acea noapte. Mai bine de o mie patru sute de aparate aveau să zboare deasupra Germaniei, jumătate din ele aflându-se acolo în primul rând pentru a-l deruta pe inamic. Pentru

a furniza o acoperire convingătoare atacului asupra Dresdei, Comandamentul Bombardierelor organiza un alt raid important, unul pe care apărarea germană nu avea cum să-l ignore.

O forță de 368 de bombardiere urma să lovească orașul Böhlen, fabrica de hidrogenare de la nord de Leipzig, care transforma cărbunele brun în combustibil. Forța, formată din părți ale Grupurilor 4, 6 (Forțele Aeriene Regale Canadiene) și 8 (restul avioanelor aveau să participe la al doilea val al atacului asupra Dresdei), trebuia să ajungă deasupra instalațiilor de la Böhlen la ora 22.00, cu cincisprezece minute înainte de momentul în care Grupul 5 trebuia să-și lanseze bombele deasupra Dresdei. Astfel, coordonatorii defensivei antiaeriene germane s-ar fi confruntat cu mai multe evenimente ce aveau loc concomitent în aceeași regiune a țării, ceea ce i-ar fi pus în dificultate. Și pentru a întregi tabloul, șaptezeci și unu de avioane Mosquito urmau să bombardeze Magdeburgul, în două valuri, șaisprezece orașul Bonn, iar grupuri mai mici de Mosquito urmau să atace alte zone: Misburg, Nürnberg și Dortmund. În plus, au fost puse la punct șaizeci și cinci de misiuni CMR și alte cincizeci și nouă de zboruri de patrulare, tot cu aparate Mosquito. În acea noapte aveau să fie mai multe avioane britanice, de toate tipurile, pe cerul Germaniei decât în orice alt moment, după noaptea de 14 spre 15 octombrie 1944, când fuseseră lansate două raiduri devastatoare asupra orașelor Duisburg, în Ruhr, și Braunschweig.

Planul rutei Grupului 5, a cărei destinație finală era Dresda, era o mică capodoperă a inducerii în eroare, pusă la punct cu minuțiozitate. Odată ce avioanele ajungeau deasupra continentului, într-un punct la sud-est de Boulogne, aveau să vireze spre est, către Belgia, și de acolo spre nord-est, urmând să schimbe direcția chiar înainte de a ajunge deasupra Ruhrului. Apoi, brusc, virau spre nord-est, continuând mai mult de trei sute de kilometri pe o traiectorie ce avea să le aducă la nord de Kassel. De aici – acesta era punctul – era, în continuare, posibil să te îndrepți spre mai multe destinații: Berlin, Leipzig, Chemnitz sau unul din obiectivele petroliere bine apărate din Saxonia sau regiunea sudetă.

Întreaga stratagemă era menită să mențină în incertitudine defensiva germană până în ultimul minut. Iată de ce bombardierele

aveau nevoie de atât de mult combustibil. Foarte rar se întâmpla să zboare direct spre obiectiv. Întotdeauna erau implicate în planuri de derutare și de distragere a atenției inamicului, planuri care puteau transforma un zbor de două mii de kilometri într-unul de aproape trei mii.[24]

> Cam de aici ne puteau întâmpina. Sistemul lor Freya[25] ne localiza... Noi utilizăm aparatele Mandrel[26] pentru a trimite semnale de bruiaj spre sol, pentru a-i perturba radarul, iar controlorul german își spune: Ia te uită, se întâmplă ceva aici. Ce-i asta? Este Grupul 5 într-unul din sofisticatele sale raiduri sau este un grup de avioane Mosquito, care lansează dispozitive window pentru a crea impresia că sunt, de fapt, o formațiune mare de bombardiere?
>
> E foarte atent și așteaptă până când ajungem la două grade aici și virăm spre est, către Frankfurt... Probabil e destul de experimentat, controlorii ăștia de noapte sunt înconjurați de o echipă foarte numeroasă care supraveghează totul, sosesc rapoarte din toate direcțiile, toate informațiile pe care le au... Așa că ne continuăm zborul spre est și dacă a intuit corect și ne întoarcem spre nord, știe că vom ataca Ruhrul și mai știe că nu vizăm canalul Dortmund-Ems deoarece l-am atacat deja și vor mai trece două săptămâni până îl vom ataca din nou. Știe că nu e ăsta. Dar ar putea fi orice obiectiv din zonă, ar putea fi vorba de Münster... și apoi brusc ne întoarcem spre est, puțin spre est-nord-est, ar putea fi vorba de Köln. Își va ridica avioanele de vânătoare în aer – poate să o facă? Nu știm.

Chiar și cel mai abil controlor din apărarea antiaeriană germană nu putea fi sigur de destinația Grupului 5. Asemenea tehnici de inducere în eroare, foarte mult exersate, pe care britanicii le-au deprins pe vremea când forța germană de avioane de vânătoare nocturne era la apogeu, au rămas standard. În vara 1944–1945, germanii au reușit foarte rar să-și ridice avioanele în aer – dar când o făceau, apărând în interiorul formațiunilor de bombardiere în momentul în care te așteptai mai puțin, puteau să fie siguri că mulți

dintre acei tineri nu aveau să se întoarcă în Lincolnshire pentru micul dejun al echipajelor.

În acea noapte, când Grupul 5 trecea prin apropierea unor zone puternic apărate precum Ruhrul, Frankfurt sau Hanovra, era, în bună măsură, protejat de la fel de periculosul tir al artileriei antiaeriene de aceiași nori care făceau zborul către țintă în formație, lângă camarazii invizibili, o chestiune care cerea îndemânare și provoca neliniște. În această fază a războiului, servanților tunurilor antiaeriene germane nu le plăcea să-și irosească muniția. Preferau să nu tragă în lucruri pe care nu le puteau vedea. Astfel încât existau și avantaje și dezavantaje. În cele din urmă, nici un avion de vânătoare german nu a apărut pe drumul spre țintă, spre ușurarea echipajelor britanice:

> E 20.51. Navigatorul îmi spune că vom vira în circa 60 de secunde, OK? Cunosc cursul, dar mi-l va da în conformitate cu calculele pe care le-a făcut pentru viteza vântului. Găsește un nou curent de aer la fiecare șase minute. Muncește din greu tot timpul...
>
> Ne îndreptăm spre Magdeburg, așa că inamicul se întreabă: Merg spre Magdeburg sau spre Berlin? Apoi se gândește că țintim petrolul, probabil la Leipzig. Sau Böhlen. Sau Rositz. Așa că și-ar putea trimite acolo avioanele de vânătoare... cele deja ridicate în aer vor trebui să realimenteze. Dar ar putea să aducă mai multe și aici. Pe de altă parte, s-ar putea gândi să ne atace pe drumul de întoarcere. Oricum ar sta lucrurile, noi ne continuăm înaintarea. Este ora 22.00... Și ne îndreptăm direct spre Dresda...

Avioanele continuă să navigheze bazându-se pe instrumente.

> Suntem încă în nori. Dar pe măsură ce ne apropiem de Dresda, dintr-odată ieșim din nori. Nu e complet senin, dar în fața noastră e un gol imens și îmi spun: La naiba, a avut dreptate! Meteorologul nostru a avut dreptate!

Între timp, la Böhlen, la numai câteva minute de zbor spre nord-vest, avioanele Halifax sunt pe cale să-și lanseze bombele asupra rafinăriei foarte bine apărate. Ei nu au norocul de a găsi

goluri în plafonul de nori. Obiectivul este, conform rapoartelor operaționale, acoperit 10/10 de nori stratocumulus, ceea ce a permis doar localizarea câtorva din semnalele luminoase lansate de deschizătorii de drum pentru delimitarea țintei.[27]

Bombardierul-lider al forței cu destinația Böhlen a decis că era inutil să mai fie lansate și alte semnale, având în vedere dificultatea cu care putea fi văzut solul. A ordonat avioanelor rămase să-și păstreze semnalele luminoase pe care le mai aveau, iar forței de atac i s-a spus „să bombardeze spre marginea semnalelor luminoase verzi... și apoi spre centru".

Adevărate erupții de semnale luminoase false se vedeau la sol, aprinse de apărători într-o tentativă eșuată de a-i dezorienta pe atacatori. „O imensă explozie portocalie" a luminat ținta vreme de câteva minute și au izbucnit câteva incendii, dar echipajele au considerat atacul ca fiind „dezordonat".

Dar, în fond, raidul de la Böhlen fusese gândit aproape în totalitate ca o acțiune de distragere a atenției inamicului. Atacarea pe o asemenea vreme a unei ținte industriale relativ mici și care necesita precizie nu ar fi fost niciodată luată în considerare, în mod normal.

Böhlen a avut noroc. Dar Dresda, aflată la circa șaizeci și cinci de kilometri spre sud, a avut, în aceeași măsură, ghinion.

18

Marți, 13 februarie

Pe 1 ianuarie 1945, fără ca locuitorii Dresdei să o știe, orașul lor fusese clasificat drept punct de rezistență militară, drept „zonă defensivă" *(Verteidigungsbereich).*

Ordinul în acest sens fusese dat de nimeni altul decât generalul-colonel Heinz Guderian, șeful Statului Major General al Armatei. Diferența dintre o „fortăreață" și o „zonă defensivă", așa cum a fost definită în următoarele săptămâni într-un șir de mesaje între OKH (Statul Major General al Armatei) și OKW (Statul Major General al Wehrmachtului), era mai degrabă o chestiune de practică decât una de principiu.[1] În esență, „fortăreața" era un oraș cu fortificații permanente, în vreme ce o „zonă defensivă" era o zonă urbană ale cărei lucrări defensive, oricât de formidabile ar fi fost, erau numai temporare. În ambele cazuri, era numit câte un ofițer superior a cărui funcție era cea a unui comandant de fortăreață și ale cărui ordine aveau întâietate față de cele ale autorităților civile obișnuite. Ambele urmau să fie apărate până la sfârșitul sfârșitului, într-un fel de *Amurg al zeilor* al hitlerismului târziu.

Populația Dresdei a continuat să trăiască cu iluzia că orașul se bucura, încă, de un statut „special", grație valorii sale culturale. Nu știau că Berlinul îl numise pe un anume general Adolf Strauss „comandant al fortificațiilor estice" și că acesta primise ordinul de a crea o „linie a Elbei" care pornea de la Praga (mergând de-a lungul

Vltavei, unul din afluenții săi), prin Dresda și până la vărsarea marelui fluviu, la Hamburg.[2] Principalul obiectiv al lui Strauss era consolidarea „zonei defensive reprezentate de Magdeburg, Dresda și Praga", unde, teoretic, sângele a nenumărați soldați ai Armatei Roșii urma să fie vărsat în luptele feroce duse pentru fiecare casă de pe străzile labirintice ale orașelor – așa cum fusese cazul „fortărețelor" deja create la Breslau, Königsberg și Posen.

În consecință, încă din prima zi a lui 1945, „Florența de pe Elba" fusese desemnată drept candidată la aceeași soartă pe care o îndurau Breslau sau Königsberg – asediate, înfometate, ajunse în ruine după atacurile artileriei și aviației – dacă sovieticii ajungeau pe linia Elbei. Singura problemă era că autoritățile se hotărâseră să nu spună asta locuitorilor Dresdei. Pentru binele lor.

Comandantul în funcție al Dresdei, generalul Karl Mienert, împlinise deja șaizeci de ani și, din Primul Război Mondial, nu mai participase direct la lupte. Mienert a fost numit temporar responsabil pentru zona defensivă Dresda, având autoritate asupra autorităților municipale și asupra poliției, în vreme ce Berlinul căuta un înlocuitor potrivit. Pe 13 februarie, acesta din urmă încă nu sosise. Începuse construcția șanțurilor antitanc și fusese creat un Stat Major special, în subsolul Palatului Taschenberg, palat construit într-un extravagant stil rococo, chiar în apropierea vechiului *Schloss* regal.

Între timp, autoritățile au încercat, fără a dezvălui prea multe informații, să stimuleze o stare de spirit marțială. Aveau să fie nevoiți să injecteze o doză de oțel în viața cotidiană a cetățenilor Dresdei, dacă doreau ca această zonă defensivă *de facto* să fie „vândută" unei populații aflate încă sub iluzia ideii că orașul lor era prea frumos și prea faimos ca să sufere asemenea altor centre urbane ale Reichului.

Drept urmare, secțiunea dedicată femeilor din *Der Freiheitskampf* a publicat un articol sub forma unei discuții între o femeie din Köln, trecută prin multe dintre experiențele războiului, și o alta din Dresda, mult mai răsfățată:

> Oare ce i-ar spune doamna din Köln prietenei ei din Dresda? „Nu fi supărată, dragă locuitoare a Dresdei! Buncărele de beton, obstacolele antitanc și șanțurile de detonare, de pe toate podurile noastre – cu astea ne-am obișnuit chiar și în timp de pace. Asemenea măsuri de securitate ne-au făcut dintotdeauna să ne simțim mai în siguranță pe noi, cei de pe Rin, și ne-au permis să trăim protejați de inamic. Ca urmare, dragă prietenă din Dresda, obișnuiește-te cu toate acele lucruri pe care bărbații voștri le fac pentru voi. Nu te lăsa afectată de vorbele celor care ascultă ilegal radioul, de lași sau de cei care lansează zvonuri."[3]

Data acestei ediții a ziarului partidului era 14 februarie 1945. Fusese tipărită în seara zilei de 13 februarie 1945 și aștepta să fie distribuită, când primele bombardiere britanice au apărut deasupra orașului.

Mult mai preocupante pentru majoritatea locuitorilor Dresdei, care habar nu aveau de recent schimbatul statut militar al orașului lor, erau semnele vizibile, tangibile, ale apropierii sovieticilor de Saxonia.

Dovada era furnizată cu prisosință de masele de refugiați venite dinspre est. La sfârșitul lui ianuarie, rușii invadaseră provincia învecinată Silezia. Aproape întreaga populație germană a regiunii se pusese în mișcare spre vest, ducând cu ea tot ce putea transporta. Când silezienii și alții, expulzați din recent „germanizatele" zone ale Poloniei ocupate, au sosit în Dresda, frumosul și aproape intactul oraș trebuie să le fi părut cu adevărat o „insulă de pace".

Marcată de violuri, exproprieri și crime, adică de ceea ce sfârșitul secolului XX va numi „purificare etnică", o uriașă *Völkerwanderung* (migrație a popoarelor) era în plină desfășurare. Milioane de germani, ai căror străbuni trăiseră în aceste zone încă din Evul Mediu, fugeau din fața ofensivei rusești – și a răzbunării celorlalți vecini slavi. Două sute de mii de civili au rămas încercuiți la Breslau, când capcana sovietică s-a închis, în prima săptămână a lui februarie. Cei care nu au avut de ales s-au îndreptat spre vest, ceea ce în practică nu putea însemna decât Berlinul sau Saxonia.

Pentru partidul nazist, primirea „camarazilor rasiali" din est reprezenta o datorie de căpătâi. Evident, din raţiuni propagandistice trebuia să se dea de înţeles că prezenţa acestor oameni nu era decât un fenomen temporar, până când acele provincii pierdute, în mod inexplicabil, erau din nou recuperate. Publicaţia oficială a naziştilor din Saxonia, *Der Freiheitskampf,* i-a îndemnat pe cetăţeni să ofere cazare temporară.

> Peste tot există încă spaţiu. Nici o familie nu ar trebui să rămână fără oaspeţi! Indiferent dacă obiceiurile de viaţă sunt compatibile sau nu, dacă intimitatea căminului este tulburată, nici unul dintre lucrurile acestea nu ar trebui să conteze! În faţa uşilor noastre se află oameni care, pentru moment, nu au casă – ca să nu mai spunem că au pierdut tot ce aveau...

Dresda începuse să primească refugiaţi din oraşele distruse ale Ruhrului, din Hamburg sau Berlin încă de când campania de bombardamente iniţiată de Comandamentul Bombardierelor începuse în forţă. La sfârşitul anului 1943, oraşul era deja suprasolicitat şi avea dificultăţi în absorbirea altor străini. Acum, în a şasea iarnă a războiului, presiunea venea din direcţia opusă – dinspre est – şi oamenii afectaţi nu mai erau număraţi cu miile, ci cu milioanele.

Mai multe oficii şi organizaţii acţionau pentru ajutorarea şi oferirea de adăpost refugiaţilor din Est. NSV* şi organizaţiile de femei şi de tineret erau implicate, în special, în oferirea de ajutor pentru nou-sosiţi. Aceste organizaţii au lucrat fără oprire şi eficient pentru a furniza cazare temporară, hrană gratuită şi asistenţă medicală de bază.

Existau în continuare limite ale capacităţii oraşului de a primi străini. Dresda suferise dintotdeauna din cauza unei crize de spaţii locative, chiar şi în vremuri normale, iar, la sfârşitul lui 1944, situaţia devenise critică. Raidurile aeriene din octombrie şi ianuarie diminuaseră şi mai mult spaţiul disponibil pentru cazare. Cum era şi

* Nationalsozialistische Volkswohlfahrt: organizaţia de protecţie socială a Partidului Naţional-Socialist (n.tr.)

normal, capitala saxonă acționa ca un magnet pentru refugiați, dar autoritățile locale – lăsând la o parte apelurile patriotice ale presei controlate de partid – în realitate nu-i doreau. Cel puțin nu pentru mai mult de o zi sau două. În curând, anunțuri în acest sens au apărut în toată Dresda.

Armata Roșie a traversat râul Oder pe 8 februarie, iar pe 10 a capturat vechiul oraș Liegnitz, din vestul Sileziei. În secolul al XIII-lea, aici căzuse floarea nobilimii poloneze, în încercarea de a-i împiedica pe mongoli să pătrundă în Europa. Înainte de începerea ofensivei sovietice, Liegnitzul fusese declarat unul din cele mai sigure puncte de adunare pentru refugiații din vest. Se presupusese că, în cel mai rău caz, sovieticii aveau să se oprească pe Oder, dar ritmul de nestăvilit al ofensivei rusești – de la Varșovia până la granițele Saxoniei, în numai trei săptămâni – s-a dovedit imposibil de contracarat. Mii de refugiați au rămas blocați în Liegnitz la mila sovieticilor. Nici un loc nu mai părea sigur. Și, din ce în ce mai mult, nimeni nu mai credea în asigurările date de autorități.

Acest val de suferință umană nu putea decât să capete dimensiuni tot mai mari, hrănit de relatările despre orgiile brutale, despre crimele și violuri din teritoriile germane aflate acum sub controlul total al sovieticilor. Fluxul de civili germani deposedați de tot ce avuseseră se transformase în șuvoi. Numărul persoanelor aflate în mișcare depășea, probabil, estimările cele mai exagerate pe care strategii CRI și conducerea Comandamentului Bombardierelor le făcuseră cu o lună în urmă, în momentul în care posibilitatea lansării unor atacuri în estul Germaniei fusese discutată pentru prima dată.

În acea ultimă etapă a războiului, nu era deloc ușor să devii rezident în Dresda. În decembrie, orașul fusese declarat *Zuzugssperrgebiet* (zonă interzisă noilor rezidenți). Autoritățile puneau în aplicare aceste restricții prin intermediul sistemului cartelelor de rații. În vreme ce pentru rezidenți asemenea cartele erau distribuite, ca de obicei, prin intermediul structurilor partidului nazist, nou-sosiții trebuiau să meargă la oficiile pentru cartele alimentare și urmau să primească cartele valabile pentru Dresda,

numai dacă obțineau permisiunea de la biroul local pentru locuințe sau de la poliția municipală pentru a locui în oraș. Aceasta depindea strict de capacitatea de a prezenta o motivație clară pentru mutarea la Dresda (o slujbă, de exemplu) și dovada unui spațiu de locuit.[4]

Fuga din fața rușilor nu reprezenta o justificare acceptabilă în încercarea de a obține dreptul de ședere. În acest ultim caz, reglementările obligau autoritățile să „direcționeze imediat persoanele în cauză spre serviciul feroviar al NSV, care va face aranjamentele pentru transportul lor în locuri sau districte mai potrivite". Această expulzare promptă spre vest a fost soarta majorității refugiaților. Pe 6 februarie, regulamentele au devenit și mai restrictive. Indivizii care nu dețineau un permis de ședere în Dresda trebuiau să primească hrană suficientă numai pentru a rezista până când era oferit un mijloc de transport afară din oraș, iar cartelele alimentare nu trebuiau distribuite unor asemenea persoane, sub nici o formă.[5]

În general, obiectivul acestei politici era de a-i determina pe refugiați să-și reia drumul spre vest, în interval de douăzeci și patru de ore. Între timp, puteau fi primiți de familiile din oraș care răspunseseră apelurilor patriotice, în școli sau în alte clădiri publice, care puteau oferi adăpost sau – mai ales dacă soseau cu trenul – își petreceau noaptea pe peroane. În cazul Hauptbahnhof, subsolurile destinate depozitelor fuseseră transformate într-un labirint de adăposturi antiaeriene care erau departe de a fi moderne.

Istoricul Matthias Neutzner a calculat numărul refugiaților și al persoanelor fără adăpost din Dresda, între anii 1944–1945, care ar fi fost „cel mult de ordinul zecilor de mii". Chiar dacă cifra trebuie să fi crescut din cauza afluxului de refugiați din săptămânile ce au urmat, unii dintre aceștia, cel puțin, și-au găsit cazare în case particulare. Cei mai mulți din cei care nu au reușit și-au continuat drumul rapid. Foarte grăitor, nu există nici o dovadă a cazării cu forța a refugiaților, nici a faptului că la dispoziția lor ar fi fost puse tabere pe termen lung.[6]

În centrul orașului, numai școlile, care se închiseseră vara trecută, ar fi putut oferi spațiu suplimentar de cazare. Un plus de

> câteva zeci de mii de refugiați ar fi fost prezenți în aceste tabere de tranzit și în gări, în fiecare noapte... În unele cazuri, după săptămâni de mers pe jos sau zile întregi de călătorit cu trenul, ajungeau în oraș, numai ca să afle că aveau să primească îngrijiri, că li se ofereau un adăpost și hrană – și apoi erau trimiși din nou la drum, cât mai curând posibil.

Unul dintre cei care acordau asistență la Hauptbahnhof și care în această perioadă a petrecut zile și nopți lucrând cu refugiații de acolo și din gara Neustadt a fost Götz Bergander. Împlinise optsprezece ani pe 11 februarie. Eliberat din unitățile de auxiliari ale bateriilor antiaeriene, în octombrie 1944, și așteptând recrutarea în Wehrmacht, Bergander lucra ca pompier și pentru ajutorarea refugiaților. Descria situația din și din jurul gării principale a orașului la ora 21.00, pe 13 februarie 1945, în momentul când își termina schimbul:

> În stație, cu luminile sale slabe de camuflaj, o masă confuză de oameni se afla în mișcare în toate direcțiile, iar sălile de așteptare dădeau pe din afară, ca întotdeauna. Afară, în Wiener Platz, erau grupuri de oameni din loc în loc. Oricum, nici în acea noapte, nici în zilele sau nopțile anterioare, nu vedeai zeci de mii de oameni campați sub cerul liber, pe străzi și în piețe, pe spațiile verzi de lângă Elba sau în Grosser Garten. Caii și căruțele erau, cum era și normal, lăsate afară, dar niciodată în asemenea număr încât să blocheze străzile. Dacă în oraș s-ar fi aflat o jumătate de milion sau mai mult de refugiați, sute de mii dintre ei ar fi mișunat pe străzi.[7]

Vehiculele trase de cai se găseau acolo pentru că gara avea apă, pe care refugiații o puteau bea și o foloseau ca să-și îmbăieze copiii. Și puteau folosi toaletele stației. Ideea că străzile și piețele erau ticsite cu mii și mii de familii de țărani anonimi, cu caii și căruțele lor, e respinsă de Bergender ca „pură fantezie".[8]

Un alt martor ocular confirma relatarea:

> Orașul nu era supraaglomerat sau, cel puțin, nu într-o asemenea măsură încât toate străzile, piețele și spațiile verzi să fie pline de refugiați. La acea vreme, drumul către școală ne ducea destul de mult

dincolo de Hauptbahnhof și nu îmi amintesc să fi văzut asemenea grupuri mari de oameni. Gara, pe de altă parte, era plină de refugiați. Asta e adevărat.[9]

Bergander estimează că în jur de o sută de mii ar fi putut primi adăpost în acest fel – majoritatea sosiți cu trenul, dar și mii de „emigranți" sosiți în vehicule cu tracțiune animală sau trăgând după ei un căruț. Dar, în nici un caz, nu se găseau cu toții în zona afectată ulterior de raid. Spațiile de cazare nu erau disponibile numai în centrul Dresdei. Dimpotrivă, erau răspândite în tot orașul, în cartiere care nu fuseseră bombardate și care nu aveau să fie niciodată bombardate. Un exemplu tipic era marea suburbie Loschwitz, unde familia înstărită a pastorului Hoch primise, în momentul raidului aerian, câțiva refugiați în generoasa lor vilă.[10] Un elev de liceu relata cum escortase un fermier silezian, familia acestuia și căruța lor mai mulți kilometri, până într-o suburbie îndepărtată, aflată pe malul apei.

Bergander ia în considerare numărul total de locuințe din Dresda și ajunge la concluzia că, pentru a caza între cinci sute de mii și un milion de refugiați, în interiorul orașului, *fiecare* familie ar fi trebuit să primească *câțiva* refugiați în regim semipermanent. Aceasta ar fi necesitat un program extins de cazare obligatorie, program care nici măcar nu fusese discutat. O asemenea estimare ignoră, în plus, dificultățile legate de sistemul de cartele alimentare.

„Așteptam prieteni din Silezia", spune Gertraud Freundel, pe atunci în vârstă de optsprezece ani. Familia sa locuia într-un apartament frumos și spațios, chiar la sud de Hauptbahnhof.

Refugiați, da. Am aranjat câteva paturi în plus. Tata se născuse la Oberlausitz, adică în apropierea graniței sileziene. Lăsasem o parte din lucrurile noastre la rude. Mama plecase să le aducă ca să avem ce pune pe paturi. Focul din acea noapte l-a văzut de la distanță...[11]

Astfel, în acest caz, în noaptea raidului, doi străini urmau să se adauge populației Dresdei, în vreme ce, din întâmplare, o persoană care *ar fi trebuit* să fie acolo nu era. Multiplicați aceste circumstanțe

aleatorii de zeci de mii de ori și un calcul exact devine imposibil. Bergander a putut estima că în zilele și săptămânile premergătoare atacului, în casele locuitorilor Dresdei ar fi putut fi primiți încă o sută de mii de refugiați, deoarece aveau prieteni sau rude, erau prietenii unor prieteni sau doar din simplă compasiune umană. Asta ridică totalul celor care nu aveau reședința în oraș la două sute de mii, în noaptea de 13 spre 14 februarie. Mulți dintre aceștia și-au găsit sau le-au fost alocate spații de cazare departe de vulnerabilele zone centrale ale Dresdei.

Nici una din estimările experților recunoscuți nu minimalizează numărul refugiaților care au trecut *prin* Dresda și zona înconjurătoare, în acele săptămâni. Cifra totală a depășit probabil un milion. Dar nu s-au aflat cu toții acolo în același timp; și probabil că numai un procent infim au fost suficient de lipsiți de șansă să fie cazați în cartierele afectate de raid ale Dresdei, în acea fatală noapte de dinaintea Postului Paștelui.

În după-amiaza zilei de 13 februarie 1945, Victor Klemperer îndeplinea și el atribuții oficiale.

Cu o zi în urmă, el și celelalte persoane în vârstă, din acum neînsemnata comunitate evreiască din Dresda, fuseseră însărcinați să înmâneze tuturor evreilor rămași un ordin de deportare. Ordinul, semnat de dr. Ernst „Israel" Neumark, de la Asociația Evreilor Germani din Reich, le cerea să se prezinte vineri, 16 februarie, la ora 6.45, pe Zeughausstrasse nr. 1 (una din „casele evreiești" situate vizavi de acum dispăruta sinagogă), pentru crearea unei „echipe de muncă în afara Dresdei". Trebuiau să-și aducă un bagaj de mână și provizii pentru un marș de două sau trei zile. Aveau dreptul să-și aducă haine de muncă, pături, cearșafuri sau încălțăminte, dar nu și bani, valută, bilete de bancă, chibrituri sau lumânări.

> Subliniez că acest ordin trebuie îndeplinit *necondiționat*, fără a se ține seama de slujbele ocupate în acest moment. Altfel, sunt de așteptat măsuri ale poliției de stat.

Vă cer să confirmați primirea acestui document pe coala atașată.[12]

Așa suna scrisoarea pe care *Fräulein* Henny „Sara" Wolf a primit-o, la locuința familiei de pe Glasshütter Strasse, unde trăia acum într-un spațiu drastic redus. Instrucțiuni identice fuseseră trimise și mamei ei. Amândouă, dar și tatăl „arian" al lui Henny, le cunoșteau semnificația. Orice evreu sau parțial-evreu o știa. Indiferent de semnătura de la baza documentului, ordinul venea de la Gestapo. În cel mai bun caz, ordinul însemna transportul până la ghetoul din Theresienstadt, în cel mai rău, un marș al morții de tipul celor care condamnaseră la o moarte brutală zeci de mii de evrei, exact în momentul în care înaintarea aliată părea să aducă salvarea îngrozitor de aproape.

La începutul lui ianuarie 1945, Henny Wolf, acum o domnișoară frumușică de douăzeci de ani, primise ordinul de a se prezenta pentru prima dată singură la Gestapo, în vederea unei discuții.[13] Mama ei a rămas acasă, paralizată de îngrijorare. Câteva dintre persoanele pe care le cunoscuse, preferaseră să se sinucidă decât să răspundă unor asemenea convocări. Henny a fost însoțită de tatăl său, care a trebuit să rămână afară. Bărbatul de la intrare a zbierat la tânăra femeie: „Sara Wolf, la etaj pe scările alea!" Palidă de teamă, s-a supus.

> În cameră se aflau patru sau cinci bărbați, fumând țigarete și stând în fotolii de club. Mi-au pus întrebări despre lucruri pe care le știau deja, dacă era mixtă căsătoria părinților mei, de ce purtam steaua galbenă și altele de genul ăsta. Totul, pur și simplu, pentru a mă hărțui. Nu voi uita niciodată clipa când am ieșit din clădire și l-am văzut pe tatăl meu așteptând afară. În ora cât stătusem cu cei de la Gestapo îmbătrânise brusc, convins că aveau de gând să mă rețină.

Pentru prima și ultima dată, *Herr* Wolf și-a exercitat dreptul de arian de a lua tramvaiul până acasă. A trebuit să-și lase fiica să parcurgă pe jos drumul până acasă, deoarece acesteia îi era interzis accesul în orice mijloc de transport public. Au căzut de acord că

acest lucru trebuia făcut pentru a pune capăt agoniei așteptării mamei lui Henny, cât mai repede posibil.

De asemenea, la începutul lui ianuarie, s-a renunțat brusc la schimbul de noapte de la fabrica de ambalaje Bauer, lăsându-i pe evrei fără locuri de muncă (cu excepția curățării zonelor bombardate și a altor slujbe similare). Nimeni nu știa de ce. Sau cel puțin nimeni nu a știut până la sosirea ordinului de deportare, câteva săptămâni mai târziu.

Familia Wolf a avut mai puțin de trei zile să se gândească la ce urmau să facă. Au hotărât imediat că, decât să permită distrugerea unității familiei și trimiterea lui Henny și a mamei ei într-un lagăr de concentrare, era preferabil ca femeile să-și dea jos stelele galbene și să intre „în ilegalitate". Șansele de a face asta cu succes erau însă reduse pentru că, fără documente de arian, se întrebau cum aveau să-și obțină rațiile necesare și un spațiu de locuit? Și dacă dădeau peste un punct de verificare a actelor de identitate? Dar era mai bine să moară așa, ca o familie – și-au spus – decât singuri și izolați în mijlocul violenței obscene și impersonale a lagărelor de concentrare.

Astfel a sosit seara lui 13 februarie. Tatăl lui Henny, încă în stare de șoc din cauza primirii ordinelor de deportare, stătea întins pe pat complet îmbrăcat. Era pentru prima dată când Henny își vedea tatăl, întotdeauna foarte preocupat de felul cum arăta, făcând acest lucru.

Atunci a sunat alarma antiaeriană. La început, au crezut că era vorba doar de încă o alarmă falsă. Familia Wolf nu avea un aparat de radio pentru că, într-o familie în care erau evrei, acest lucru era interzis, așa că nu au primit nici un avertisment legat de apropierea bombardierelor britanice. Henny și mama sa nu aveau voie să utilizeze adăposturile antiaeriene publice.

Câteva minute mai târziu, s-a auzit soneria de la intrare. Era responsabilul pentru măsurile în caz de raid aerian, un bătrân cumsecade care cunoștea familia de mulți ani. I-a spus tatălui lui Henny să-și aducă familia jos, în adăpostul antiaerian. *Herr* Wolf i-a răspuns că acest lucru era interzis, dar bărbatul a insistat cu multă

blândețe. S-au încolonat în spatele lui, până în subsolul clădirii de apartamente în care locuiau.

Tânărul Günter Jäckel, care, la cei șapte ani ai săi, abia începuse școala în momentul venirii lui Hitler la putere, avea acum optsprezece ani și jumătate și fusese recrutat. Desfășurarea războiului îl dusese departe de Dresda și îl readusese în orașul natal, într-un interval de numai câteva luni.

În vara lui 1944, Jäckel, recrutat de armată împreună cu majoritatea colegilor săi de clasă, a reușit să se alăture Luftwaffe. Jäckel abandonase școala la șaisprezece ani, luându-și o slujbă de funcționar stagiar la un birou al administrației locale din Pirna, localitate situată în apropierea Dresdei. Păstrându-și calitatea de membru al Tineretului Hitlerist, a urmat câteva lecții de pilotaj pe planoare. Acesta era motivul, credea el, pentru care, în momentul în care ajunsese la vârsta necesară recrutării, fusese trimis la o unitate Luftwaffe și nu ajunsese carne de tun pe frontul de est.

Nu că Jäckel ar fi devenit aviator. La jumătatea anului 1944, când războiul aerian se transformase într-o confruntare complet dezechilibrată, iar nevoia de trupe terestre devenise mai mult decât acută, el și camarazii săi au fost trimiși în ceea ce mai rămăsese din Franța ocupată pentru a lupta ca infanteriști. Rezistența germană devenise tot mai acerbă și se duceau lupte foarte dure în partea de est a acelei țări. Jäckel își amintește cu sarcasm cât de uimit a fost când, ca tânăr care, până în acel moment, fusese obișnuit numai cu siguranța oferită de Dresda, și-a dat seama cât de urâți erau el și tinerii săi conaționali în locurile pe care frații lor mai mari le cuceriseră. Își amintește retragerea unității sale pe timp de noapte, când pericolul atacurilor aeriene aliate era mai mic, dintr-un orășel situat la nord-est de Dijon:

> Ultimele avioane de vânătoare-bombardament dispăruseră în amurg; drumul spre est, peste câmpii, era deschis. Dar, pe marginea drumului care cobora dinspre partea mai înaltă a orașului, se aflau o mulțime de femei și copii și, din loc în loc, câte un bărbat. Stăteau acolo și ne priveau în timp ce treceam prin fața

lor. Fără nici o expresie pe față. Niciodată nu am mai fost privit așa; și nu cred că am mai simțit vreodată o asemenea rușine – fără ca măcar să știu de ce.[14]

Luna octombrie 1944 a găsit unitatea sa în tranșeele săpate într-o livadă de meri de lângă Belfort, de unde înfrunta rafalele de mitralieră ale avioanelor americane Thunderbolt și Mustang și – pe măsură ce frontul se apropia – focul artileriei dirijate din avion. În cursul acestor lupte, Jäckel și camarazii săi au fost atacați de tancurile americane. Un braț i-a fost sfâșiat de schije. Băiatul de lângă el fusese aproape sigur ucis. Numai faptul că Jäckel s-a trântit la pământ, exact în acea clipă, i-a salvat viața.

Jäckel a fost evacuat de pe front și dus la un spital militar condus de călugărițe, la Colmar. Acolo, lucrurile au luat o turnură proastă. A făcut febră și brațul i s-a umflat. Germanii nu aveau penicilină, iar rana se infectase. A fost transportat înapoi în Reich și a fost operat într-un spital militar din Bavaria. Acolo, încă în convalescență, a aflat că mama sa murise. Scarlatină. Moartea unui civil, din cauze naturale, în miezul unui război.

Două zile mai târziu, Günter Jäckel s-a întors la Dresda pentru înmormântare. Dar și pentru o ultimă întâlnire cu tatăl său, care fusese chemat sub arme în prima parte a războiului. După ceremonia funerară, vatmanul între două vârste s-a întors la unitatea sa de pe frontul de est. Fiul său nu l-a revăzut niciodată.

În seara de 13 februarie, Jäckel, capabil să se deplaseze, dar având încă febră, se afla într-un spital de recuperare situat în extremitatea sudică a Südvorstadt. Muncile neplăcute – spălarea rufelor, schimbarea borcanelor cu urină și a ploștilor – reveneau prizonierilor de război italieni. Formau un grup prietenos, bărbați care refuzaseră să-i servească pe fasciști după căderea lui Mussolini și sfârșiseră în ceea ce părea a fi o formă relaxată, chiar dacă nu foarte frumos mirositoare, de captivitate. Apoi au început să sune sirenele.

Chiar lângă mine stătea în pat un bărbat din bazinul Rinului, un subofițer cu decorații și cu toate cele, și când au pornit sirenele pentru prima dată, și-a împachetat imediat câteva lucruri. Noi, saxonii, am început să râdem și i-am zis: „Ei, întotdeuna avem

avertismente din astea!" Dar el era din bazinul Rinului, știa... italienii i-au cărat pe cei grav răniți... și i-am urmat fără entuziasm în pivniță.[15]

Hannelore Kuhn era al doilea copil din cei trei și singura fată a unei familii prospere din clasa mijlocie ce locuia într-una din suburbiile din jurul Münchner Platz. Tatăl său studiase dreptul, dar după serviciul militar, în timpul Primului Război Mondial, se orientase spre consultanță și management imobiliar. Mama sa, profesoară până la nașterea primului copil, era acum casnică. Aveau o vilă impunătoare pe Bamberger Strasse.[16]

Hannelore Kuhn își pierduse fratele mai mare în război, în acele prime săptămâni ale lui 1945, iar fratele ei mai mic fusese încorporat în Wehrmacht. Era o elevă eminentă și, după și-a luat diploma de absolvire a liceului *(Abitur),* în loc să-și continue studiile, a fost nevoită să meargă, pentru un timp, într-o tabără de muncă din munți. Apoi, în cadrul serviciului auxiliar obligatoriu *(Kriegshilfsdienst),* a fost trimisă să lucreze, câteva luni, ca vatmaniță la Breslau, după care i s-a permis să se întoarcă acasă.

13 februarie, își amintește Hannelore, a fost una din acele zile blânde care vestesc primăvara.

Aveam probleme cu sinusurile și fusesem scutită de doctor, așa că eram acasă pe 13 februarie... ne-am gândit, hai să sărbătorim carnavalul, să mergem la plimbare. Am mers pe dealuri... Era o potecă până în vârf și de acolo puteai admira întreaga Dresdă. Priveliștea era cu adevărat frumoasă. Soarele se reflecta în toate geamurile ferestrelor din oraș. Iar ghioceii înfloriseră deja. Da... și după ce am coborât la Münchner Platz, chiar aici în apropiere, ne-am luat la revedere. Unul dintre noi era student la chimie, lăsat la vatră după ce aproape arsese de viu în tancul său. Acum locuia în cazarmă, dar studia... și ne-a spus: „Gândiți-vă la mine în noaptea asta pentru că voi face de gardă. Am depășit ora stingerii, așa că voi rămâne în camera de gardă." Și ne-am luat la revedere. Eram trei sau patru prieteni când ne-am despărțit. Nu i-am mai văzut de atunci. Deci... Apoi m-am îndreptat spre casă pe aici, prin apropiere, și pe stradă mai erau

încă câțiva copii care sărbătoreau carnavalul cu câteva jocuri amuzante. Apoi au intrat.

În acea seară, la ora 22.00, când s-a auzit alarma de raid aerian, se odihnea pe un fotoliu, ținând două prișnițe încălzite pe obraji pentru a-și calma durerea provocată de sinuzită, așa cum îi spusese doctorul.

Erau patru copii dintr-unul din cartierele Dresdei – Johannstadt – doi băieți și două fete. Crescuseră împreună în aceeași zonă, la nord de Grosser Garten, între 1930 și 1945, merseseră la școală și se jucaseră împreună.

Nora Lang și Anita Kurz fuseseră prietene dintotdeauna. Nora avea doi frați, unul apropiat ca vârstă, celălalt cu șase ani mai mare. Anita era singură la părinți. Tatăl Norei lucra ca sudor la fabrica Gusssthal din îndepărtatul Freital, mergând acolo zi de zi pe bicicletă, indiferent dacă era vorba de schimbul de noapte sau de cel de zi. Munca sa presupunea înaltă calificare, dar familia se considera a fi muncitorească. Statutul social al părinților Anitei era mai bun, tatăl ei lucrând înainte de război într-o bancă, pe post de agent de vânzări pentru serviciile de securitate și de depozitare a valorilor.

Johannstadt era un cartier eterogen din punct de vedere social, clădiri crenelate de apartamente construite în stilul elegant, specific sfârșitului de secol al XIX-lea, grupându-se în jurul unor piațete pline de vegetație. Apartamentele erau mai mari sau mai mici, dar toate erau aerisite și luminoase. În clădiri fuseseră integrate magazine și ateliere, astfel încât existau o mulțime de meșteșugari și chiar câteva mici făbricuțe în curțile interioare. Era o parte a orașului atrăgătoare, în care era plăcut să trăiești.

13 februarie 1945 nu era zi de școală deoarece nu exista suficient cărbune pentru încălzirea claselor.[17] Asemenea lipsuri deveniseră un lucru obișnuit. Chiar și atunci când cărbunele putea fi extras, asta nu însemna că putea fi și transportat. Așa cum se întâmplase de nenumărate ori în trecut, primiseră temele de la școală și urmau să le predea când situația avea să o permită. Dar situația se deteriorase atât de mult, încât bunicul Anitei, care lucra la triajul Friedrichstadt, trebuia să-și ajute familia prin suplimentarea rațiilor cu biscuiți obținuți de la prizonierii de război

britanici, cu care lucra și care continuau să primească pachete consistente din partea Crucii Roșii Internaționale. În schimb, bunica fetei trebuia să spele rufele prizonierilor. În acea seară, copiii din cartier sărbătoreau carnavalul cu măști improvizate și au continuat să o facă în interiorul clădirii de apartamente, chiar și după lăsarea întunericului. Apoi au plecat toți acasă, inclusiv Nora:

> Tatăl meu nu lucra în schimbul de noapte. Era acasă... și am ascultat știrile la radio înainte să ne culcăm. Nu m-am dus la culcare fiindcă la radio se anunțase că formațiuni inamice se apropiau de Hanovra și Braunschweig. Și înaintau spre un punct de unde s-ar fi putut îndrepta spre Saxonia. Ar fi putut fi și Berlinul... dar am așteptat. Mai întâi frățiorul meu a fost dus la culcare. Apoi am continuat să ascultăm rapoartele, dar, nu știu cum, nu ne-am dat seama... asta se întâmpla chiar înainte să sune alarma antiaeriană. O surpriză teribilă. Ne-am grăbit să ne luăm hainele și apoi mama a trebuit să meargă să-l ia pe cel mic din pat. Și toate lumea avea câte un bagaj.

Locul spre care se grăbeau ca să se adăpostească nu era decât o pivniță.

> Dintotdeauna m-am temut de subsolul clădirii. Nu exista lumină electrică. Nici măcar pe timp de pace. Trebuia să cobori cu o lumânare sau cu lanterna. Eram în jur de cincisprezece sau șaisprezece în pivniță, în mijloc era o masă, iar noi stăteam împrejurul ei. În mijloc pâlpâia o lumânare. Deci, cincisprezece sau șaisprezece persoane, toți cei care locuiau în clădire. Erau și câțiva copii, doi bătrâni și femei. Cel mai mic dintre copii avea șase săptămâni. Mama fetiței era o tânără de douăzeci-douăzeci și unu de ani.

Aproape aceeași situație era și în subsolul clădirii învecinate, unde locuia familia Anitei Kurz – prietena cea mai bună a Norei – chiar dacă exista o intrare dinspre stradă destinată publicului și era considerat adăpost antiaerian. Singurul avantaj era că avea electricitate. Anita își amintea:

> Acolo se aflau o cadă veche umplută cu apă și găleți pline cu nisip. Nu le poți compara cu subsolurile moderne. Era, de fapt, o

pivniță boltită. Ca într-o biserică... era din calcar. Tencuită numai parțial. Și aveam un singur bec... În afară de mine, mai erau alți doi copii din clădire. Cu noi se aflau foarte puțini bărbați, dar tatăl meu era acolo. Și proprietarul magazinului de la parter. Altfel, majoritatea erau femei și copii... După ce am intrat toți, doi dintre bărbați au urcat și au privit afară prin ușile pivniței în curte, dar s-au întors imediat să ne spună că văzuseră „brazi de Crăciun". Apoi a început totul, exploziile. Și s-a întâmplat foarte, foarte repede.[18]

Pentru cei doi băieți din Johannstadt, lucrurile stăteau foarte diferit, în parte din cauza diferențelor pronunțate de statut social.

Familia lui Christoph Adams făcea parte din clasa din mijloc. În vârstă de paisprezece ani, acest băiat serios și cuminte locuia lângă Dürerplatz, una din cele mai mari piețe din Dresda. Clădirile de apartamente solide, în acel moment vechi deja de cincizeci de ani, erau grupate în jurul unui spațiu verde central, de aproape o sută de metri lățime și două sute de metri lungime, de la nord la sud, și formau aproape un sat în interiorul acestei suburbii. Elev foarte bun, Christoph studia la faimoasa Kreuzschule, un liceu frecventat de fiii familiilor din clasa de mijloc și din lumea bună din Dresda și cunoscut la nivel internațional pentru corul său:

Până în acel moment, Dresda nu păsise pe calea răului și, ca niște copii ce eram, nu înțelegeam... câteva bombe căzuseră în oraș, dar aflasem cu adevărat despre bombardamente numai din buletinele de știri. Singurul lucru concret, în acele zile, era moartea părinților în luptă... dar în cercul nostru de apropiați asta nu se întâmplase până atunci. Trebuie să spun, în acest punct, că nici părinții noștri nu ne-au explicat. Aveam aparatul de radio... și ei ascultau posturile străine, deși atunci nu ne-au spus nimic. Vedeți, era o vreme când oamenii nu aveau încredere unul în celălalt. Nu te puteai destăinui nimănui.[19]

Din câte își amintește, viața decurgea aproape normal. Chiar și în condițiile în care unitățile de avangardă rusești se aflau la numai

două ore de mers cu mașina, se discuta dacă, potrivit contractului de închiriere, proprietarul era obligat să zugrăvească clădirea. Dr. Adam – cel de acum – adaugă că „produsele erau raționalizate, dar germanii nu mureau de foame. Eu, cel puțin, nu am murit. Eram bine îmbrăcat și încălțat". Și mai era carnavalul, erau organizate festivități – decorațiuni pe casa scării, copii în costume improvizate.

Tatăl lui Günther Kannegiesser era instalator. Fusese încorporat în Wehrmacht atunci, spre sfârșitul războiului. Pentru a se putea descurca, mama sa lucra într-un magazin de aparate de fotografiat. Günther era un băiețel simpatic cu zâmbet strengăresc – un puști de oraș inventiv și trecut prin multe. Avea tot paisprezece ani, dar părinții săi nu aveau bani să-i plătească studiile în continuare. În curând trebuia să înceapă să-și caute de lucru.

Între timp, tânărul Günther era omul pe care mama sa se baza. În fiecare dimineață, își ducea fratele de patru ani la grădiniță pentru ca ea să poată merge la muncă. Sora sa de opt ani mergea la aceeași școală ca și el. După ore, făcea curat, aducea cărbuni și, de multe ori, se ducea la cumpărături înainte să se joace cu prietenii săi.

Încă din toamna anterioară, Günther începuse să participe și la efortul de război, fiind, singur sau împreună cu alți băieți din cartier, mesager și ajutor în cazuri de urgență pentru secția locală de poliție, Districtul 4 de Poliție, aflată pe Dinglinger Strasse. La fiecare două seri se prezenta la secția de poliție. Acolo, deși dormeau pe niște paturi improvizate în subsol, erau disponibili în caz de urgență. În schimb, primeau o marcă și jumătate și o cantitate mică de alimente în plus. Noaptea raidului RAF a urmat unei zile obișnuite:

> În seara de 13 februarie, prietenul meu Fritz și cu mine pierdeam încă vremea la pista de popice de la bodega Quellmalz de pe strada noastră... Așa că nu dormeam când a sunat alarma. Îi spusesem deja mamei de numărul mare de avioane inamice care se apropiau de zona noastră. Dar asta se întâmpla aproape zilnic. După ce am ajutat-o pe mama să-i ducă pe fratele și sora mea mai mică în adăpost (sub abatorul Suchy), m-am îndreptat spre Schumannstrasse, unde m-am

> întâlnit cu celălalt prieten al meu, Siegfried, și apoi am pornit spre secția de poliție a Districtului 4.[20]

În vreme ce se apropiau de secție, bombardierele britanice erau deja deasupra capetelor lor. Băieții le puteau vedea și auzi. Priveau cu uimire adolescentină spectacolul. Apoi și-au dat seama că se aud și exploziile.[21]

Au luat-o la fugă, spre aparenta siguranță oferită de sediul Districtului 4 de Poliție.

19

Tally-ho!*

Când cele 244 de bombardiere Lancaster încărcate la maximum au ajuns la capătul zborului lor de cinci ore și au început să vireze, urmând linia Elbei, spre ținta lor din acea noapte, bombardierul lider al Grupului 5 și echipa de opt avioane de marcare a țintei așteptau și se pregăteau deasupra Dresdei de circa zece minute.

La 21.57, bombardierul lider decolase de la Coningsby, în Lincolnshire. Coordonatorul raidului se afla în aparatul Mosquito, cu seria KB 401-E, însoțit de pilotul-navigator Leslie Page. Au urcat până la zece mii de metri, în rapidul lor avion cu fuzelaj de lemn, și s-au îndreptat spre Germania. Exact în același moment, locotenentul William Topper, în avionul Mosquito DZ 631-W, și navigatorul său, locotenentul Davies, au decolat din Woodhall Spa. Topper, ca lider al grupului de opt aparate Mosquito din Escadrila 627, care se ocupa de marcarea obiectivului. Avea drept sarcină marcarea punctului de țintire pentru primul val al forței principale. El și camarazii săi aveau să ducă la bun sfârșit această operațiune de delimitare a țintei de la mică altitudine, în maniera specifică Grupului 5.

* Interjecție utilizată, inițial, la vânătoarea de căprioare și de vulpi pentru a asmuți ogarii și pentru a semnala că vânatul a fost zărit, *tally-ho* a fost folosită foarte des de piloții britanici, în al Doilea Război Mondial, fie la vederea unui avion inamic (în cazul piloților de vânătoare), fie în momentul în care exista contact vizual cu obiectivul de la sol și bombardierul intra pe culoarul de lansare a bombelor. (n tr.)

Pentru a dezorienta și mai mult defensiva germană, bombardierul lider și deschizătorii de drum au zburat pe un curs paralel și apropiat de cel al grupului de Mosquito ce se îndrepta spre Magdeburg, pentru a crea o diversiune înainte de a se strecura din zonele sud-centrale ale Germaniei, spre Chemnitz și apoi spre Dresda. În ciuda faptului că decolaseră la aproape două ore după forța principală alcătuită din bombardiere Lancaster, bombardierul lider al Grupului 5 și unitatea sa de marcaj au ajuns acolo înaintea acestora, folosindu-se de vânturile puternice dinspre nord-vest, respectând în totalitate planul.

Locotenent-colonelul Maurice Smith, coordonatorul raidului, câștigase deja experiență prin coordonarea atacurilor asupra unor orașe germane importante, inclusiv Karlsruhe și Heilbronn. Era considerat expert în „bombardamentul sectorial", o formă rafinată a bombardamentului zonal practicat de Grupul 5. Sarcina lui era să rămână în contact nemijlocit cu Cartierul General din Anglia și cu avioanele participante la atac (în acest ultim caz prin intermediul radiourilor VHF pe unde scurte, pe care bombardierele le aveau la bord). În concluzie, nu era numai omul de legătură la fața locului al comandamentului de la High Wycombe, ci și regizorul acestui prim act al dramei ce avea să se desfășoare pe cerul Dresdei în acea noapte, puțin după ora 22.00.

Avionul lui Smith, ca și grupul de marcaj, transporta și noul instrument de navigație LoRaN – *Lo*ng *Ra*nge *N*avigation (navigație pe distanțe mari) – un dispozitiv realizat de americani, similar sistemului Gee de localizare a țintelor, dar cu o rază de acțiune de două ori mai mare. Utilizarea sistemului Gee era limitată de curbura pământului. LoRaN, în schimb, funcționa pe o lungime de undă mult mai mare și implicit nu se supunea acelorași limitări. Dezavantajul era acuratețea redusă (cel mai util era ca instrument auxiliar de navigație pe mare), dar LoRaN era suficient de precis cât să permită liderului și aparatelor deschizătoare de drum – care, în cazul unor zboruri atât de lungi precum cel până la Dresda, ar fi ieșit din raza de acțiune a emițătoarelor aliate – să se asigure cel puțin că se aflau deasupra orașului-țintă înainte de a începe operațiunile de marcare a obiectivului.[1]

Și, mai exact, responsabilitatea lui Smith era să se asigure că ținta era precis marcată și apoi, observând zborul atent coregrafiat al valurilor de bombardiere Lancaster, să corecteze orice greșeli apărute pe ultima linie dreaptă, înainte de lansarea bombelor sau erorile în țintire ce puteau să diminueze eficiența bombardamentului. Responsabilitățile liderului erau nu numai foarte importante, ci și foarte periculoase. Indiferent de pericolul reprezentat de artileria antiaeriană sau de avioanele de vânătoare inamice, era obligat să rămână în zona țintei pe toată durata atacului, zburând adeseori la joasă altitudine, ca să poată observa rezultatul eforturilor bombardierelor.

Din buncărul aflat adânc sub Albertinum, în inima Dresdei, Comandamentul Local Antiaerian (Örtliche Luftschutzleitung = ÖL) urmărise grupul de Mosquito în ultimele zece minute, de când începuseră survolul asupra orașului Chemnitz.

De o oră devenise clar că un *dicker Hund* („câine gras"), cum numeau controlorii de zbor germani formațiunile mari de bombardiere inamice, se îndrepta spre centrul sau estul Germaniei. Pe baza informațiilor primite de la Comandamentul Reichului pentru Apărare Antiaeriană, forțele polițienești din Dresda responsabile cu apărarea civilă fuseseră deja puse în stare de alertă la ora 21.15. La 21.39, a sunat alarma generală *(Fliegeralarm* – alarma care anunța apropierea avioanelor inamice) în tot orașul, deși destinația forței de bombardiere era încă departe de a fi clară. Leipzigul era, în continuare, ținta cea mai probabilă.[2] Se putea prea bine ca acest avertisment să fie considerat de populația Dresdei doar ca unul din seria nesfârșită de alarme false. Apoi, la 21.59, ÖL a raportat: „Unități combatante inamice în zona Dresda–Pirna; zboară în cerc".[3]

Forța principală alcătuită din bombardierele Lancaster fusese și ea identificată cu douăzeci de minute în urmă, dar lansarea de dispozitive window și utilizarea altor metode de diversiune/eschivare continua, cu succes, să provoace confuzie. Alarmele finale ce indicau iminența unui raid aerian sunaseră în Leipzig, dar nu și în Dresda.

Între timp, urmând ordinele primite de la Cartierul General al Diviziei 1 avioane de vânătoare a Luftwaffe de la Döberitz, lângă

Berlin, mica unitate de interceptare de pe Aerodromul Klotzsche fusese deja alertată. Grupul „A", format din zece aparate Messerschmitt BF 110, fusese preventiv ridicat în aer, dar avea nevoie de o jumătate de oră pentru a urca la altitudinea necesară și a intra în poziție de atac. Chiar în timp ce acești câțiva apărători începeau să câștige înălțime, operațiunea de marcare a țintei era în plină desfășurare, iar formațiunea principală de bombardiere se apropia. Era, deci, puțin probabil ca acel grup neînsemnat de aparate de interceptare nocturnă să împiedice, în vreun fel, executarea atacului și chiar așa avea să se întâmple.

Unul din avioanele Messerschmitt a fost doborât, în timp ce urca, de tirul nu se știe cui. O versiune susține că artileria antiaeriană ușoară ce se mai afla încă la Klotzsche a intrat în panică și l-a confundat cu un intrus inamic, deoarece zbura în cerc la o înălțime destul de mare. O alta sugerează că aparatul de vânătoare ar fi putut avea neșansa de a zbura direct în grindina de bombe incendiare britanice abia lansate.[4] De altfel, un Lancaster britanic avea să fie pierdut în acest fel deasupra orașului.

La 22.03, primul grup responsabil cu marcarea țintei și-a început activitatea. Era vorba de avioane Lancaster din Escadrila 83, avangarda forței principale. Zburând de-a lungul și de-a latul orașului, au lansat semnale luminoase verzi pentru a delimita suprafața Dresdei și primele din cele aproape o mie de asemenea dispozitive încărcate cu magneziu alb au început să cadă spre sol pentru a-l ilumina. Aceștia erau cunoscuții „brazi de Crăciun", despre care atât de mulți dintre supraviețuitori aveau să-și amintească că îi văzuseră prin ușile întredeschise ale pivnițelor sau în timp ce fugeau spre adăposturile publice. Aproape în același moment, ÖL a primit confirmarea că „atacul are drept obiectiv Dresda".

Trei minute mai târziu, la ora 22.06, ÖL a difuzat, în cele din urmă, prin intermediul difuzoarelor instalate în adăposturi și în alte spații publice avertismentul final:

> *Achtung! Achtung! Achtung!* Primele bombardiere ale unor importante forțe de bombardament inamice și-au schimbat cursul și

se apropie de oraș. Lansarea bombelor este iminentă. Populația este obligată să utilizeze imediat facilitățile de protecție antiaeriană.[5]

Dresda mai auzise de două ori acest lucru, pe 7 octombrie și 16 ianuarie. Numai că în acest moment locuitorii știau cu certitudine ca orașul lor urma să fie bombardat. Dar avioanele Mosquito, din Escadrila 627, începuseră deja să conveargă spre punctul stabilit, aflat chiar la vest de centrul orașului. Aici, conduse de locotenentul Topper, au început să lanseze rachetele luminoase roșii care aveau să ghideze cele 240 de bombardiere în timpul atacului propriu-zis.

Stadionul Ostragehege, care aparținea Clubului Sportiv din Dresda (CSD), aflat lângă principalul pod de cale ferată, Marienbrücke, era unul din cele câteva complexe sportive mari din oraș și terenul celei mai populare echipe de fotbal din Dresda, câștigătoare a campionatului național al Germaniei în 1943 și 1944. În 1945, terenul CSD fusese ales drept țintă a primului val de bombardiere.

Vântul bătea în acea noapte dinspre nord-vest, aceeași direcție din care se apropiau și bombardierele. Primul val avea să folosească bombardamentul sectorial, utilizat pentru prima dată, cu o eficiență uimitoare, de Grupul 5 în timpul atacului asupra orașului Braunschweig, în octombrie 1944. Acesta însemna marcarea unui punct de țintire fix și apoi repartizarea nu numai a unor cursuri diferite pentru fiecare din avioanele ce se apropiau – o diferență de două grade pentru fiecare avion –, ci și bombardarea, la intervale strict programate, a unor puncte situate la distanțe din ce în ce mai mari de țintă. Obiectivul era obținerea unei densități constante și uimitoare de bombe asupra unui sector în formă de evantai. Dacă se reușea acest lucru și era obținută combinația corectă de bombe incendiare și explozive, rezultatul cel mai probabil era o furtună de foc. Fuseseră la un pas de așa ceva la Braunschweig, numai intervenția rapidă a experimentatei brigăzi de pompieri de acolo salvând situația.[6]

Imediat ce primele Mosquito încărcate cu balize luminoase roșii au coborât până la șapte sute–o mie de metri, pentru a marca punctul

de ocolire de la stadionul CSD, ceea ce fusese până atunci o bănuială a devenit certitudine. Dresda nu era apărată de artilerie antiaeriană.

Unul din cele trei avioane „de legătură", toate Lancaster, atașate forței deschizătoare de drum, avea un aparat de înregistrat la bord. Iată de ce avem înregistrarea discuțiilor dintre coordonatorul de raid și avioanele unității de marcaj. Topper, liderul acesteia din urmă, a coborât primul. La o mie de metri, coordonatorul raidului l-a întrebat: „Le vezi pe cele verzi?" „În regulă, le văd", a confirmat Topper. Și misiunea a fost îndeplinită.

În vreme ce Topper cobora în picaj până la șapte sute de metri și apoi tot mai mult, a spus în microfonul său VHF: „Liderul deschizător de drum: Tally-ho!" Acesta era semnalul prestabilit menit să împiedice coliziunea cu alte avioane de marcaj care ar fi putut crede că le venise rândul. Era și un strigăt puternic asociat cu sporturile britanice mai violente.

La o altitudine de circa două sute cincizeci de metri, Topper a deschis ușile calei bombelor și a lansat un dispozitiv de cinci sute de kilograme de iluminare a țintei, care trebuia să explodeze câteva zeci de metri mai jos și să răspândească o cascadă de scântei roșii luminoase.[7] Mosquito-ul său a trecut peste Friedrichstadt – pe deasupra complexului spitalicesc Friedrichstadt, a stadionului, apoi pe deasupra peronului spitalului, unde un tren era descărcat chiar în acel moment. În timp ce făcea acest lucru, un aparat de fotografiat instalat în cala bombelor, folosind un sistem capabil să facă automat câte o fotografie pe secundă deasupra zonei-țintă, își făcea treaba. Trei instantanee au urmat, în succesiune rapidă, pe malul sudic al Elbei, urmat de un al patrulea, în timp ce avionul survola fluviul și ajungea deasupra gării Neustadt, acesta din urmă surprinzând și imaginea unei locomotive pufăind lângă Palatul Japonez.

Urcând foarte rapid, Topper s-a îndepărtat de oraș. A fost urmat imediat de al doilea avion de marcaj, gata să verifice dacă indicatorul lansat de lider nu fusese aruncat prea târziu. Un al doilea dispozitiv a fost aruncat. Cel lansat de lider lovise solul la circa o sută de metri est de țintă. A urmat încă unul și încă unul, fiecare repetând litania: „Tally-ho!"

Operațiunea a durat între două și trei minute. Zona stadionului CSD se transforma într-o pădure strălucitoare de semnale luminoase roșii.

Jos, sub Albertinum, ÖL anunțase deja – la un minut după avertismentul final – „primele bombe lansate asupra orașului". Probabil că imensele dispozitive de iluminare fuseseră confundate cu niște bombe.[8]

În prima noapte a seriei de atacuri aliate asupra Hamburgului, din iulie 1943 – cea de-a doua noapte a produs cunoscuta furtună de foc – dispozitivele de marcaj ale deschizătorilor de drum căzuseră la distanțe cuprinse între un kilometru și jumătate și *unsprezece kilometri* de ținta stabilită. Cele optsprezece luni trecute de atunci aduseseră progrese imense în tehnică și echipament. În comparație cu primii ani ai războiului, reușita de la Dresda era senzațională, putând fi caracterizată drept un marcaj de precizie. Nimeni nu poate spune că la Dresda a fost un accident.

Acum, după ce ultimii deschizători de drum în îndepliniseră misiunea, se punea problema verificării vizibilității, pentru a se asigura că bombardierele din forța principală aflate în așteptare puteau vedea semnalele luminoase și, în consecință, erau capabile să egaleze prin bombardamentul lor acuratețea operațiunii de iluminare a țintei. Un Lancaster din Escadrila 97, care aștepta la cinci mii șapte sute de metri altitudine, fusese echipat și poziționat în acest scop. Numele său, în acea noapte, era Lancaster Cilck 3.

Aparatul de înregistrare a surprins momentul în care Cilck 3 s-a alăturat operațiunii:

> Controlor către Cilck 3: Poți vedea luminile? Terminat.
>
> Cilck 3 către Controlor: Pot vedea trei indicatoare de țintă printre nori. Terminat.
>
> Controlor către Cilck 3: Bine, le poți vedea deja pe cele roșii?
>
> Cilck 3 către Controlor: Nu le pot vedea decât pe cele roșii. Terminat...

Schimbul de mesaje a continuat între aparatele implicate în operațiunea de marcaj și controlor, simultan cu cel dintre acesta din

urmă și Cilck 3. După o scurtă discuție, operațiunea de marcare a fost considerată îndeplinită. Coordonatorul raidului le-a transmis să lanseze semnalele luminoase pe care le mai aveau și să plece înainte să-și reia dialogul cu Cilck 3:

> Controlor către Cilck 3: Pozi vedea indicatoarele roșii? Terminat.
>
> Cilck 3 către Controlor: Pot să le văd și pe cele verzi, și pe cele roșii. Terminat.
>
> Controlor către Cilck 3: Mulțumesc.

Această confirmare a unei vizibilități suficiente era semnalul pentru începerea atacului propriu-zis. Cele 244 de avioane Lancaster, încărcate până la refuz din Grupul 5, cu numele de cod „Plate Rack Force"*, puteau începe acum bombardamentul. Coordonatorul raidului a dat ordinul ce a pecetluit soarta Dresdei:

> Controlor către Plate Rack Force: Apropiați-vă și bombardați zona indicatoarelor roșii conform planului. Bombardați indicatoarele roșii conform planului.

„U de la Unchi", ca parte a Escadrilei 49, era unul dintre primii atacatori. Lansarea bombelor era întotdeauna cea mai tensionată parte a misiunii, deși, în condițiile în care vremea din acea seară era mai bună decât se așteptaseră și nu văzuseră nici urmă de antiaeriană sau de avioane de vânătoare inamice, pilotul se putea concentra mai mult asupra atribuțiilor ce-i reveneau în acea clipă. Mai ales, sistemul bombardamentelor sectoriale de precizie elaborat de Grupul 5 era foarte dificil. Fiecărei escadrile de șaisprezece aparate îi era alocat un arc de cerc de treizeci și două de grade, pe care trebuia să-l acopere. Operau în această formație strânsă pe durata întregului atac, teoretic manevrând ca și cum ar fi fost un singur avion.

Leslie Hay își continuă relatarea:

> Verific din nou altitudinea și viteza și mă pregătesc pentru viraj. Acesta trebuie să fie făcut foarte exact, pentru că fiecare

* Forța Uscător de Vase (n.tr.)

escadrilă primește un arc de treizeci și două de grade. În orice caz, noi trebuia să bombardăm terenul ăsta de fotbal. Așa că un avion bombardează pe acea direcție. Cel de-al doilea trebuie să bombardeze pe aceeași direcție, plus două grade, al treilea, plus patru, așa că trecem cu toții pe deasupra țintei la diferență de două grade, astfel încât avioanele fiecărei escadrile formează spițele unei roți cu centrul pe acel teren de fotbal, spițele îndreptându-se către exterior în perimetrul Dresdei.[9]

În acest moment, cooperarea dintre pilot și navigator era o chestiune de fracțiuni de secundă. De fiecare parte a lui „U de la Unchi", la numai câțiva metri și la aceeași altitudine, dar la o diferență de două grade, se afla un alt Lancaster pregătit să-și lanseze bombele. Sarcina pilotului era să evite coliziunile și să fie gata să vireze pe „cursul de pe care avea să intre pe culoarul de lansare", în vreme ce navigatorul trebuia să facă calcule exacte legate de vânt, altitudine, viteză și poziție, pentru a-i spune pilotului, „căpitanul" său, momentul precis al virajului final.

„Treizeci de secunde", a spus navigatorul. „O să-ți spun să virezi în treizeci de secunde."

În căști, vocea calmă și autoritară a controlorului încuraja avioanele să intre pe traiectoria de lansare, dar navigatorul nu se grăbea, așteptând momentul pe care îl calculase. După luni de antrenament și o rundă de misiuni căreia îi supraviețuiseră împreună, încrederea care caracteriza relația dintre pilot și navigator era foarte mare, aproape spirituală, și, în aceste momente, străinii nu contau, oricâte trese ar fi avut pe umăr – și indiferent cât de mult și-ar fi dorit, în profunzimea sufletului lor, să termine odată misiunea respectivă.

„Virează acum", s-a auzit scurt vocea navigatorului.

Și Hay a întors lent avionul pentru intrarea pe culoarul de lansare, înclinând puțin aparatul în timpul virajului. S-a îndreptat și a văzut cele două Lancaster-uri ce-l flancau la stânga și la dreapta, în continuare la două grade, făcând aceeași manevră cu aceeași abilitate – „nu chiar aripă lângă aripă, dar asta era impresia", după cum își amintește Hay. Aceasta era precizia care făcuse Grupul 5 faimos și care îi costase viața pe mii dintre locuitorii orașelor Germaniei.

Artileristul se strecurase deja în compartimentul său din partea frontală a avionului. Hay, pilotul, era preocupat să acționeze numai pe baza datelor pe care le primea, referitoare la altitudinea, cursul și viteza aparatului. „Să te asiguri că totul merge cum trebuie." S-a lăsat în scaun și a început să studieze atent instrumentele de bord.

Toate acestea se întâmplau cu două minute înaintea momentului programat pentru lansarea bombelor – 22.15. După cum o arătaseră și îndemnurile primite prin radio, operațiunea de marcare fusese rapidă, precisă și lipsită de dificultăți, astfel încât coordonatorul raidului se hotărâse să trimită bombardierele mai devreme. De ce să le lași să aștepte deasupra țintei, mai ales când era imposibil să știi dacă vremea bună avea să mai dureze.

Așa că au pornit, survolând orașul dinspre nord-vest spre sud-est și având vânt din spate. Instrucțiunile clare ale echipajelor erau să-și ducă Lancaster-urile deasupra centrului orașului, la unghiuri diferite prestabilite. Secvența de atac foarte strictă și exactă a avioanelor și escadrilelor era menită nu numai să garanteze bombardarea intensivă a zonei-țintă, ci și reducerea omniprezentului risc al coliziunilor sau posibilitatea bombardării unui avion de către celelalte, în momentul în care își lansau încărcătura din diferite direcții și de la diferite înălțimi.

Zona-țintă, în formă de triunghi, avea aproape doi kilometri pe fiecare latură și aproape trei kilometri la bază. În interior se aflau liniile ferate situate chiar în fața stadionului CSD, apoi limita nordică traversa Elba prinzând și un colț din clădirile ministeriale aflate pe malul râului dinspre Neustadt, includea podurile rutiere Augustus și Carolabrücke (deși nu includea podul feroviar Marienbrücke). Între această linie și limita sudică se găsea aproape întregul Altstadt, mergând în sud până lângă Hauptbahnhof. Gara însă, asemenea podului Marienbrücke, nu era inclusă în totalitate în zona de bombardament fixată.

„U de la Unchi" transporta o bombă explozivă de cinci sute de kilograme; restul încărcăturii era format din incendiare de două kilograme. Toată Escadrila 49 zbura între trei mii șase sute și patru mii de metri altitudine – la o înălțime relativ mică din cauza absenței artileriei antiaeriene. Un avion la fiecare șapte secunde și

jumătate. Toate și-au lansat bombele între 22.14 și 22.16, cu excepția unui singur aparat care, conform documentelor, a atacat la ora 22.22.[10]

În momentele dinaintea lansării, pilotul Leslie Hay nu mai avea controlul propriu-zis al avionului. Odată ce artileristul își convingea căpitanul că avea coordonatele necesare și își reglase instrumentele de ochire în consecință, el era la conducere. Oricât de mult ar fi durat până ce bombele să părăsească avionul, el avea să dirijeze mișcările lui „U de la Unchi". Tot el avea în mâinile sale viețile camarazilor din echipaj.

În majoritatea misiunilor, acesta era momentul cel mai dificil. Vocea artileristul dând instrucțiuni de zbor putea fi auzită în sistemul de comunicații al avionului: „Ușor, ușor, ușor, stânga, ușor. Ușor, stânga, ușor, ușor, ușor – și dreapta ușor, ușor, ușor, ușor... "

Întregul echipaj se ghemuia în scaune din cauza tensiunii. Voiau să se termine cât mai repede. Știau și că, după lansare, aveau să fie nevoiți să mai mențină cursul timp de un minut pentru fotografie. Instrucțiunile artileristului au întârziat deoarece, în acest caz, avea o problemă. Vizibilitatea părușe bună, dar chiar în momentul în care „U de la Unchi" intrase pe culoarul de lansare, un strat fin de nori se lăsase deasupra țintei. De la sol nu se putea vedea decât strălucirea neclară a indicatoarelor prin această pâclă joasă – orașul nu era vizibil. Artileristul avea nevoie de mai mult timp ca să înțeleagă dispunerea indicatoarelor de la sol și locația țintei. Sesizând dificultățile bombardierelor care se apropiau de obiectiv, avioanele din unitatea de marcare a țintei au lansat alte semnale luminoase pentru a ilumina zona mai bine. Câteva momente mai târziu, la semnalul bombardierului, pilotul a deschis ușile calei și un sunet puternic a semnalat lansarea încărcăturii în noapte.

Bombe lansate.

Lansarea bruscă a încărcăturii avionului, revărsarea din burta avionului a celor câteva mii de kilograme de bombe și dispozitive incendiare, care își începură drumul spre pământ, au făcut ca „U de la Unchi" să câștige altitudine foarte rapid. Hay, pilot experimentat, știa că așa avea să se întâmple și a temperat mișcarea avionului. Apoi a început din nou să vireze, îndepărtându-se de zona-țintă.

Hay se îndrepta spre sud-est, urmând șirul de bombardiere Lancaster care își terminaseră misiunea în acea noapte.

În spatele lui „U de la Unchi", alte avioane se apropiau de țintă sub supravegherea atentă a coordonatorului, care survola Dresda la o înălțime de numai o mie de metri. Avionul său, asemenea Mosquito-urilor din unitatea deschizătoare de drum, nu era înarmat, bazându-se, pentru propria siguranță, pe viteza excepțională, pe manevrabilitate și pe capacitatea de a zbura deasupra plafonului la care ajungeau focul antiaerienei și avioanele de interceptare.

Cu mult deasupra bombardierului lider, avioanele Lancaster se răsfirau în evantai deasupra zonei vizate. Jos, la sol, puteau fi văzute luminile a mii de noi incendii. Bombele explozive perforaseră acoperișurile, aruncaseră în aer ușile și ferestrele, furnizând curenții de aer necesari. În vreme ce civilii ghemuiți în pivnițele lor resimțeau, în primul rând, forța teribilă a exploziilor, zecile de mii de bombe incendiare de două kilograme, pe bază de termit (denumite în mod eronat de civilii germani „bombe cu fosfor"), aterizau zgomotos, rămânând pe acoperișuri sau în poduri și la etajele superioare și aprinzând orice piesă de mobilier, bârnă sau obiecte din locuințe suficient de inflamabile.

Bombardierele din Plate Rack Force aveau deja dificultăți în a depista indicatoarele roșii lansate de Escadrila 627. Și, deja, la mii de metri sub ei, focurile minuscule începeau să se unească și să se topească într-un incendiu orbitor, ce creștea precum o bacterie luminiscentă sub microscop.

„Bună treabă, Plate Rack Force", a spus liderul deschizătorilor de drum în timp ce se pregătea să se întoarcă. „Frumos bombardament."

Avea dreptate. În cazul atacului lansat de Comandamentul Bombardierelor asupra Dresdei, totul mersese îngrozitor de bine. În această noapte de 13 spre 14 februarie 1945, strategii și avioanele responsabile cu marcarea țintei, coordonatorul raidului și echipajele sale – fără a uita echipele de la sol din Anglia și „tinerele scoțience" care umpluseră și legaseră snopurile de bombe incendiare în fabricuțele lor ascunse printre munții Scoției – creaseră un lucru dintre cele mai rare.

Furtuna de foc perfectă.

20

„Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecție"

Experiența acelui prim val al raidului asupra Dresdei a fost teribilă, dar nu părea, încă, cataclismică. Începuturile au părut adeseori să semene unor părți dintr-un basm frumos, dar înfricoșător. S-au spus istorii despre oamenii care s-au strecurat afară să urmărească căderea strălucitoare a „brazilor de Crăciun", ce lăsau în urmă o dâră argintie și iluminau orașul iernatic de dedesubt – asta înainte ca șuierul primelor bombe să-i facă până și pe acești privitori temerari să închidă rapid ușile în spatele lor și să coboare în pivnițe.

Majoritatea locuitorilor Dresdei au înfruntat raidul într-o pivniță sau subsol, aflat într-un bloc sau într-o casă ușor modificat. Existau sacii de nisip, gălețile de apă, uneltele de bază, dar nu și pereți ignifugi, filtre de aer, uși etanșe construite special în acest scop. În marile adăposturi publice din majoritatea orașelor importante ale Germaniei, porțile se închideau neînduplecate în timpul unui raid. Filtrele și etanșeizările întrețineau circulația aerului respirabil și împiedicau pătrunderea gazelor toxice. Straturile de beton armat puteau fi distruse numai de o lovitură directă puternică. Nu așa stăteau lucrurile și la Dresda. Aici te adăposteai în vecinătatea locuinței tale. Ocazional, cineva putea fi surprins departe de casă și era nevoit să se adăpostească alături de străini, dar, în cele mai multe cazuri, oamenii care căutau refugiu în subsolurile orașului

erau persoane care se cunoșteau foarte bine, după ani de interacțiune și prietenie, oameni care trăiau împreună. În acea seară, mulți dintre ei aveau să și moară împreună.

Deși era în afara sectorului-țintă, o mulțime de bombe au căzut în Johannstadt, în timpul primului atac. Nora Lang își amintește:

> Acolo unde eram noi au căzut, în mare măsură, numai bombe incendiare. Bombele explozive explodau doar din când în când. Știai că incendiarele cădeau în număr mare. Pătrundeau prin acoperiș. Mă simțeam ca și cum cineva, aflat chiar deasupra mea, arunca cărbuni sau cartofi pe acoperiș. *Bum-bum-bum.* Uneori însă, auzeai acest șuierat și apoi o explozie. Aveai impresia că a lovit casa, dar, în realitate, căzuse altundeva. Și tremuram îngrozitor. Mama stătea acolo cu frățiorul meu și proprietarul clădirii i-a spus: „Ai grijă de fiica ta". Dar mama nu putea.

Prietena ei, Anita Kurz, aflată la câteva clădiri distanță, se afla în subsolul lor transformat în adăpost antiaerian public:

> Mama mea fusese instruită pentru acordarea de prim ajutor. Și, la un moment dat, cineva o învățase că atunci când se întâmpla așa ceva trebuia să ne aruncăm cu toții la pământ. Așa am făcut. Așa că stăm cu toții întinși, iar ea stă deasupra mea. Iar tata deasupra ei. Nu-mi amintesc dacă erau explozii pe care le puteai distinge. Zgomotul era continuu. Și eram dedesubt, mama era deasupra mea, dar aveam impresia că totul se cutremura... totul, până la baza fundațiilor. Luminile s-au stins, așa că era beznă. Și apoi am rămas întinși acolo până când liniștea a revenit. Atunci mama a început să țipe. Până când cineva – nu știu cine – a spus, în cele din urmă: „*Frau* Kurz, calmați-vă. Când Anita va reîncepe lecțiile de dans, toate astea se vor termina!"[1]

Oamenii se rugau și plângeau, își mușcau buzele în liniște, săreau ca arși la șocurile produse de impactul bombelor în apropiere, îngrijorați de soarta caselor, bunurilor și animalelor de companie.

Günther Kannegiesser și prietenul său nu au mai ajuns până la secția de poliție de Districtului 4. Au fost obligați de intensitatea

crescândă a bombardamentului să se adăpostească în adăpostul antiaerian de pe Schumannstrasse. Curentul electric s-a întrerupt. Au simțit exploziile repetate. Apoi lucrurile au părut să se liniștească. Nerăbdători să vadă ce se întâmpla, s-au strecurat afară prin ieșirea din adăpost și au ajuns la nivelul străzii ca să examineze pagubele cu ochii lor. Au ajuns în holul clădirii chiar în momentul în care alte bombardiere treceau pe deasupra zonei. În numai câteva secunde, fragmente de țigle au zburat prin geamuri. Günther are încă dureri de cap din cauza fragmentelor minuscule ce i-au pătruns în tâmple. Puștii au revenit imediat în adăpost și nu au mai ieșit până la încheierea raidului.[2]

La aproape doi kilometri și jumătate spre vest de ei, în Friedrichstadt, Götz Bergander se întorsese acasă de la slujba sa de acordare a ajutorului pentru refugiații din Hauptbahnhof, cu câteva minute înainte de prima alarmă. El și familia lui s-au grăbit conștiincioși spre adăpostul construit special în acest scop, sub distileria Bramsch, unde dr. Bergander, chimist, lucra ca director tehnic.

> Era un adăpost antiaerian foarte bun. Protejat împotriva gazelor, cu storuri de oțel și garnituri de cauciuc și cu încuietori serioase, care puteau izola cu adevărat încăperea. Grinzi de oțel. Vreau să spun că buncărul era cum nu se poate mai bun. Fusese construit aproximativ în același timp cu buncărul personal al lui Mutschmann. În acel moment, trebuie să fi existat la Dresda un adevărat zel pentru pregătirea unei apărări mai bune împotriva raidurilor. Și, știți, oamenii își băteau joc de adăpostul de lângă casa noastră. Veneau în vizită și le era arătat locul, iar ei spuneau: „Oh, Dumnezeule, pentru ce sunt toate astea? Nu avem nevoie de așa ceva!" Și, într-adevăr, se poate spune că acel subsol ne-a salvat viețile pentru că locuința noastră a primit trei lovituri aproape directe, una la fiecare colț... și dacă n-ar fi existat storurile de oțel, suflul exploziilor ar fi intrat în pivniță și ne-ar fi venit de hac. Nu am fi supraviețuit.[3]

Familia Bergander locuia în incinta fabricii, în aceeași situație aflându-se și directorul administrativ. Alți câțiva civili din zonă au reușit să profite de adăpostul a cărui soliditate o luaseră în derâdere

în trecut. Erau oameni din clasa medie – existau numeroase fabrici în Friedrichstadt, dar și complexul spitalicesc și clădiri de apartamente datând de la începutul secolului al XIX-lea. Compozitorul Wagner locuise mai sus, pe acea stradă, în perioada în care fusese dirijor la curtea regală în anii 1840 ai aceluiași secol. Adăpostul i-a ajutat mult – atunci și în orele ce au urmat – și aproape sigur le-a salvat viețile. Fabrica se afla la numai câteva sute de metri de punctul de ochire al bombardierelor Grupului 5.

Un locuitor al Dresdei care, din întâmplare, se afla în centrul orașului în acea noapte era artistul antinazist Otto Griebel, martor al incendierii sinagogii orașului, cu aproape șapte ani în urmă. Trecut acum de patruzeci de ani, Griebel evitase cu succes Gestapoul, dar nu și Wehrmachtul. Își îndeplinise fără entuziasm și cu o ineficiență aproape exaltantă îndatoririle militare, în calitate de maistru tehnician atașat unei companii de geniști în Polonia. Marea ofensivă rusească îi oferise oportunitatea să se întoarcă la Dresda, unde ajunsese în ultima zi a lui ianuarie.

În seara de marți, 13 februarie, Griebel a luat un tramvai spre centru, de la apartamentul său situat la est de Grosser Garten, și a coborât la Neue Gasse, la marginea orașului vechi. Din întâmplare, destinația sa se afla chiar în vecinătatea fabricii de ambalaje Bauer, ultimul loc unde lucrase Henny Wolf. Proprietara unui bar din partea locului, o prietenă din zilele bune de dinainte de război, îl invitase pe Griebel la o mică petrecere. Au băut și au stat la taclale. În jur de ora 22.00, Griebel și-a luat pălăria și paltonul și s-a pregătit să se îndrepte spre casă.

Chiar când Griebel voia să-și plătească nota, a sunat alarma antiaeriană. Unul din cei prezenți, care își lăsase copiii acasă, în apropiere, a pălit și a ieșit în fugă din încăpere, dar majoritatea au refuzat să creadă că putea fi ceva mai mult decât obișnuita alarmă falsă. Când a venit avertismentul final, s-au înghesuit în subsolul adânc și spațios al clădirii. Nu a trecut mult și bombele au început să cadă asupra centrului orașului:

> O serie de șuierături au spintecat aerul, apoi clădirea s-a cutremurat în urma unei serii de explozii tot mai puternice, care

Dresda antebelică, noaptea.

Vedere aeriană a orașului vechi (Altstadt)
din Dresda, 1943.

sus: Elevi în uniforme naziste, 1937.

Schloss Strasse decorată cu stindarde cu svastică, cu ocazia vizitei lui Hitler la Dresda, iunie 1934.

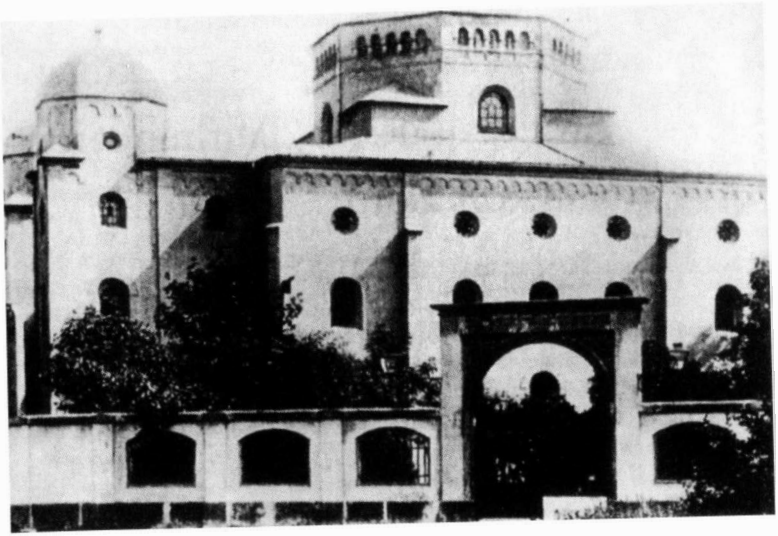

Sinagoga din Dresda în 1870. În 1938, a ars complet.

Tarabă în Dresda, septembrie 1940.

Elevi de liceu din Dresda se antrenează ca auxiliari în artileria antiaeriană. În stânga se află viitorul istoric Götz Bergander.

Copii evacuați din Dresda în zonele rurale, 1943. Până în 1945, majoritatea s-au întors și au înfruntat furtuna de foc alături de părinții lor.

Gauleiterul Mutschmann și anturajul său inspectează bunurile produse pentru armată la fabrica Radio-Mende.

Uzina Goehle-Werk, aparținând Zeiss-Ikon, construită pentru a rezista bombelor, locul unde Henny Wolf și alți tineri din „Kindergarten“ au fost utilizați la muncă forțată.

Liniile de producție lucrează la instrumente radar, în fabrica Sachsenwerke, 1944.

Evreii din Hellerberg sunt supuși „despăducherii", la Institutul Municipal de Dezinsecție, după ce au fost evacuați forțat din case.

Liderul Departamentului Evreiesc al Gestapoului din Dresda *(Judenreferat)*, Untersturmführer Henry Schmidt *(al doilea din stânga)*, glumește împreună cu dr. Hasdenteufel *(al doilea din dreapta, cel cu trabuc)*, din conducerea Zeiss-Ikon, în timp ce urmăresc procesul de „despăduchere" împreună cu alți doi agenți Gestapo.

Evreii sosesc la lagărul Hellerberg. Au sperat să fie în siguranță acolo, dar în primăvara următoare au fost transportați în lagărele de exterminare. Numai câțiva au supraviețuit războiului.

Alfred Goldschmidt *(stânga)* era un prieten evreu din copilărie al lui Günther Kannegiesser din Johannstadt. Jucau fotbal împreună și hoinăreau pe străzile din apropiere. Într-o zi, Alfred a dispărut. Ulterior a murit la Auschwitz-Birkenau.

Jurământ de credință în masă față de Führer, depus la Dresda după tentativa de asasinare a lui Hitler, din 21 iulie 1944.

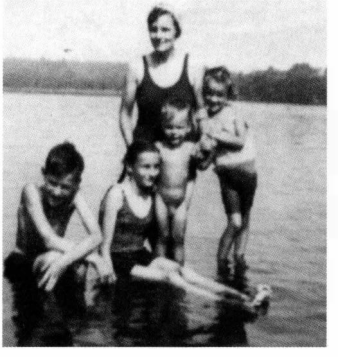

Günther Kannegiesser *(stânga)* și familia sa, într-o excursie la înot, în timpul războiului. Sora sa mai mare *(centru)* nu avea să fie în Dresda în momentul bombardamentului, dar mama sa, fratele mezin și sora mai mică aveau să-și piardă toți viața în timpul atacului RAF.

Nora Lang împreună cu familia. Fratele ei *(dreapta)* fusese înrolat cu puțin timp înaintea bombardamentului. Familia a fost separată de furtuna de foc. Nora *(în centru)* și fratele ei mai mic *(în brațele mamei)* au rătăcit pe străzile în flăcări toată noaptea.

Anita Kurz și părinții ei, în iarna 1943–1944, în Dürerplatz. Tatăl ei lucra ca funcționar în cadrul armatei.

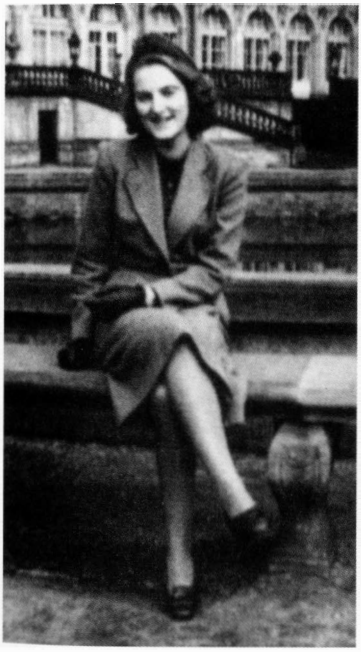

Henny Wolf la vârsta de șaptesprezece ani, în curtea Palatului Zwinger, cu puțin timp înainte să înceapă să lucreze forțat la uzina Zeiss-Ikon.

Günter Jäckel, la șaptesprezece ani, în uniformă de infanterist al Luftwaffe. Toul, estul Franței, vara lui 1944. Fotografiile au fost făcute – crede el – pentru ca, în cazul morții lor, părinții acestor copii-soldați „să aibă măcar ceva". Două luni mai târziu, Jäckel a fost rănit și trimis la recuperare în orașul său natal, Dresda, unde a fost martorul furtunii de foc.

Harta țintei – Dresda.

Mareșalul Aerului, Sir Arthur Harris, ofițer comandant de aviație, Comandamentul Bombardierelor – cel pe care mulți îl vor considera călăul Dresdei.

„A de la Apt“ deasupra Ruhrului.

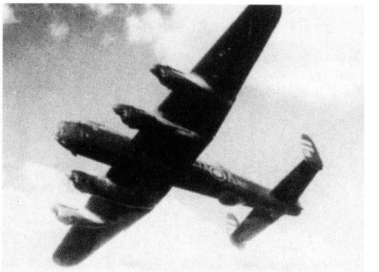

Miles Tripp *(în stânga)* și echipajul bombardierului Lancaster „A de la Apt“, după ultima operațiune a serviciului lor militar prelungit, în martie 1945. Cu trei săptămâni în urmă, participaseră la raidurile asupra Dresdei și orașului Chemnitz.

Locotenentul Alden „Al“ P. Rigby, din Forța Aeriană 8, în momentul zborului său de escortă către Dresda. Numele de pe Mustangul său sunt cele ale soției și fiicei sale abia născute.

Puțin după ora 22.00, în ziua de 13 februarie 1945. Semnalele luminoase de marcaj ale RAF, numite și „brazi de Crăciun", încep să lumineze ținta. Așa le vedeau locuitorii Dresdei care le priveau, cu un amestec de fascinație și de groază, de la intrările în pivnițe și adăposturi. În numai câteva clipe, bombele vor începe să cadă asupra Dresdei.

Furtuna de foc la apogeul său, între miezul nopții și primele ore ale Miercurii Cenușii. Temperatura de peste o mie de grade putea fi simțită de echipajele RAF, de la mai mult de trei mii de metri altitudine.

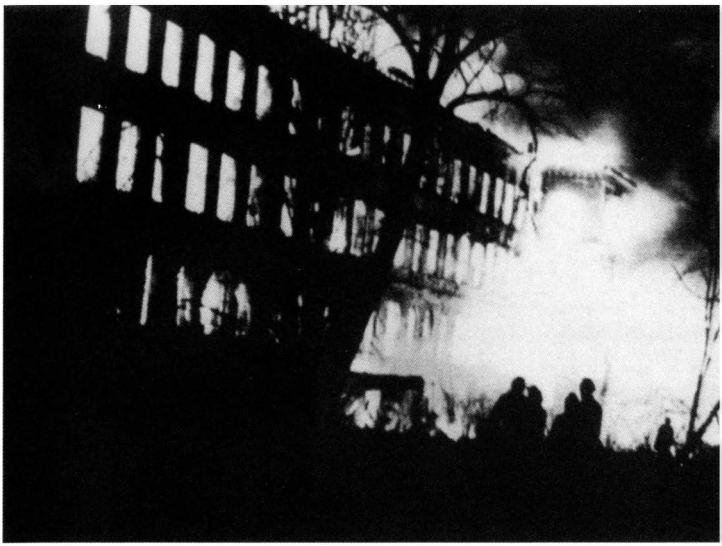

Pompieri la vechea Universitate Tehnică din Bismarckplatz, în apropierea Hauptbahnhof. Fotografia a fost făcută pe la miezul nopții. Al doilea val al atacului RAF nu începuse încă și e aproape cert că avea să-i coste viața.

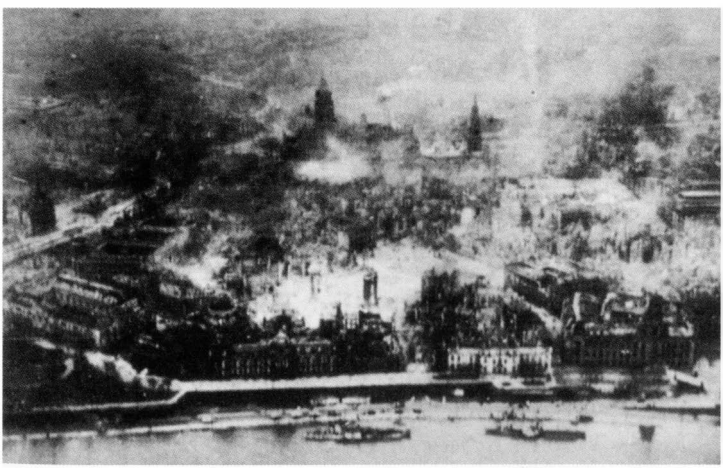

Dresda istorică încă arzând. O fotografie luată dintr-un avion german de recunoaștere, la patruzeci și opt de ore după furtuna de foc.

Ruinele palatului de odihnă al lui August cel Puternic Zwinger.

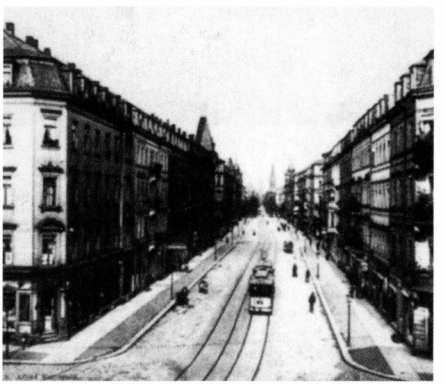

Foarte lunga Striesener Strasse, în anii 1920, îndreptându-se către vest, spre Johannstadt, cu turla Johanniskirche pe dreapta și centrul Dresdei vizibil la mare distanță (mic și cu greu observabil, pe partea stângă, se află domul Frauenkirche). Pe această arteră centrală și în jurul ei trăiau Günther Kannegiesser și prietenii săi – și tot aici au murit mulți dintre ei.

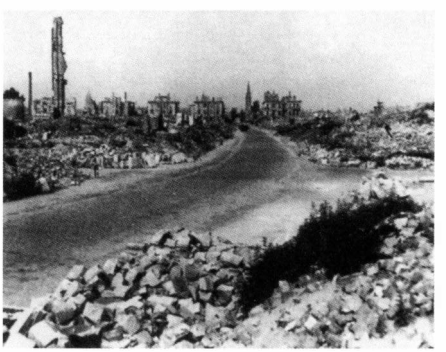

O panoramă aproape identică a Striesener Strasse, după 1945. Ruinele clădirii în care locuia Günther Kannegiesser sunt la stânga camionului parcat în depărtare.

Dresda – orașul vechi: Münzgasse, cunoscută altădată pentru restaurantele sale, fotografiată aici de pe ruinele Terasei Elbei, rămășițele domului Frauenkirche aflându-se în fundal, pe partea stângă.

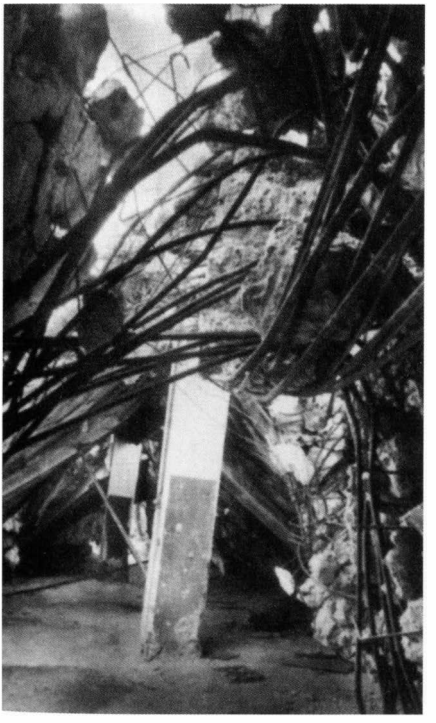

Dresda industrială: uzina Universelle, care fabrica inițial mașini destinate producției de țigarete, fusese de mult convertită la producția de armament. Așa arăta după raidul RAF din 13–14 februarie 1945.

Priveliște a ruinelor de pe acoperișul noii clădiri a primăriei.

Mulți locuitori disperați au căutat, în zadar, refugiu în fântânile și rezervoarele cu apă. Furtuna de foc i-a fiert, adeseori până la calcinarea completă.

În Altmarkt, soldații și membrii echipelor de salvare au adunat morții și i-au incinerat, pentru a reduce riscul epidemiilor. Se spune că unități SS cu experiență câștigată în lagărul morții de la Treblinka ar fi furnizat asistență specializată.

ne-au făcut să ne strângem într-unul din colțurile pivniței... Urletul și impactul bombelor păreau pur și simplu neîntrerupte. Presiunea aerului a aruncat de perete ușile de oțel ale pivniței de bere și becurile, și așa slabe, s-au stins... proprietăreasa ne-a dat asigurări că subsolul era suficient de solid încât să reziste unei lovituri directe. Câteva dintre explozii s-au simțit, realmente, ca niște lovituri în ceafă. Ne făceam din ce în ce mai mici, în vreme ce zguduiturile se succedau. La un moment, aveam sentimentul că întreaga clădire se legăna pe fundațiile sale...[4]

Nu toți oamenii surprinși în Dresda, în acea noapte, se puteau consola măcar cu ideea de a avea alături prieteni și vecini. În aglomerata Hauptbahnhof, avertismentul final prinsese sute de călători și refugiați în îmbulzelile de pe peroane, în săli de așteptare și restaurante sau înghesuți în trenurile gata de plecare. Expresul către München, care se pregătea să se pună în mișcare când a început raidul britanic, a rămas blocat în stație. Pasagerii cuprinși de panică s-au grăbit spre incerta siguranță oferită de subsolul gării și au fost, în unele cazuri, obligați să coboare treptele foarte abrupte, pentru că Hauptbahnhof era construită pe mai multe niveluri.

Chiar dacă gara principală se afla în afara limitei sudice a sectorului ce fusese delimitat pentru bombardament, în mod inevitabil un număr mare de bombe explozive și incendiare au început să cadă asupra clădirilor și în jurul lor. Poate acesta a fost momentul în care coordonatorul raidului și-a mustrat artileriștii: „Încercați să urmați semnalele roșii. Bombardamentul începe să fie dezordonat..."

Un foc a izbucnit chiar pe treptele ce coborau spre subsoluri. Unii pasageri au fost călcați în picioare, alții au murit striviți ori s-au sufocat, din cauza inhalării fumului în acel spațiu închis. Câțiva au încercat să se ascundă sub vagoanele trenului. Unii au reușit să ajungă la subsol, numai ca să descopere că era deja supraaglomerat din cauza oamenilor și a bagajelor; coridoarele de acces erau blocate de mulțimile de oameni care căutau adăpost și de bunurile lor.[5]

Cam atât despre „adăpostul" de sub Hauptbahnhof. Autoritățile fuseseră avertizate, dar nu făcuseră aproape nimic pentru a spori șansele de supraviețuire a persoanelor aflate în cele mai expuse locații din Dresda.

Haosul creat fusese suficient de mare, în acest prim și relativ scurt atac. Ceea ce urma avea să fie mult mai rău.

Zecile de mii de civili înghesuiți în subsoluri și beciuri, în tot centrul orașului, nu puteau decât să aștepte și să se roage. Șuvoaie de bombe incendiare și explozive cădeau asupra orașului vechi, aflat în centrul sectorului bombardat de RAF. Au existat unele derapaje spre nord, pe măsură ce raidul se desfășura. Deși numai o mică parte a malului fluviului fusese inclusă în planul inițial, bombele au lovit și cartierele oficiale și rezidențiale din Neustadt, aflate la câteva sute de metri de apă. Au existat și unele „depășiri ale țintei", care au purtat bombele la est de linia curbă ce delimita sectorul desemnat și au cauzat pagube majore și incendii în zona Grosser Garten și Johannstadt, dar, în ansamblu, bombardamentul a fost executat cu o eficacitate extraordinară.

În cazul Dresdei, una dintre explicațiile acestei cvasiperfecțiuni a distrugerii a constat și în lipsa fenomenului de „furișare înapoi". Fenomenul, foarte des întâlnit, pe toată durata războiului, era generat de tendința artileriștilor de a lansa încărcătura mai repede. Pe măsură ce raidul progresa, aceasta putea genera o foarte gravă lipsă cumulativă de precizie și putea transforma o acțiune nocturnă, cu potențial foarte mare, într-o risipă de oameni și avioane. Același fenomen era unul dintre motivele pentru care strategii învățaseră să fixeze punctele-țintă chiar în centrul orașelor. Dacă acestea ar fi fost plasate în suburbii – unde se aflau, cel mai probabil, obiectivele industriale și alte ținte similare – „furișările înapoi" cumulate (primul avion lansează prea devreme, al doilea și mai devreme și tot așa) ar fi însemnat că, foarte curând, bombele nu ar mai fi căzut asupra unor ținte urbane sau suburbane, ci în câmp deschis.

Existența problemei nu a fost recunoscută oficial la acea vreme, poate și pentru că exista sentimentul că mirosea a „lașitate" din partea echipajelor. Mareșalul aerului Harris a recunoscut existența ei numai într-un document secret, redactat pentru informarea Ministerului Aerului, denumind-o, cu o delicatețe necaracteristică, „lansare timpurie".

> Această lansare timpurie se datorează, în parte, vizibilității reduse, când vine vorba de indicatoarele luminoase, acelea care au căzut în câmp deschis înaintea țintei fiind mult mai ușor identificabile decât cele mai depărtate aflate chiar pe țintă, dar care sunt uneori parțial mascate de clădiri sau ascunse vederii de fum. Un alt factor este dorința firească de a lansa bombele cât mai repede.[6]

La Dresda nu a existat, ca de obicei, acea presiune de a bombarda și de a se îndepărta de țintă. După cum toată lumea și-a dat foarte repede seama, nu existau tunuri ale antiaerienei inamice și nici avioane de vânătoare nocturnă. Vremea era, de asemenea, suficient de bună pentru a permite marcarea precisă, de la joasă altitudine, a țintei. Chiar echipajele, eliberate de grija de a rămâne la limita razei de acțiune a artileriei antiaeriene, puteau lansa bombele de o manieră mai grijulie și relativ mai relaxată, de la o înălțime mai mică decât în mod obișnuit, în acest caz între trei și patru mii de metri. Condiții ideale. Așa că nu a existat „furișarea înapoi". Un alt motiv pentru care bombardamentul din acea noapte a fost atât de devastator în precizia și eficiența sa.

În numai cincisprezece minute din acea noapte de februarie, Grupul 5 lansase o cantitate uriașă, dozată cu grijă, de bombe. Acest fapt a generat marea densitate de lovituri, pe o arie limitată, necesară dacă se dorea crearea mediului prielnic pentru o furtună de foc.

Din calele bombardierelor Lancaster s-au rostogolit spre sol 172 de mine aeriene de două tone („prăjiturele"), 26 de mine aeriene de o tonă, 72 de bombe explozive de o tonă și 648 de bombe de două sute cincizeci de kilograme. Pe lângă acestea, avioanele au lansat, de obicei în aceleași încărcături, 128 550 de bombe incendiare de

două kilograme (aruncate individual), 8 250 de bombe incendiare de același tip, dar dotate cu o mică încărcătură explozivă, și 68 628 de bombe incendiare de două kilograme grupate în containere. Acestea din urmă erau dotate cu detonatoare acționate de detectoare de presiune. Containerele explodau, de obicei, la circa trei sute de metri de sol și eliberau o ploaie deasă de dispozitive incendiare cu botul ascuțit. Scopul era asigurarea unui bombardament concentrat și uniform. Se știa că, în lungul lor drum spre sol, incendiarele de două kilograme lansate individual de la altitudini între trei și șapte mii de metri puteau devia foarte mult de la țintă, aterizând foarte dispersat, ceea ce le făcea practic inutile.

În total, 881,1 tone de bombe au căzut asupra cartierelor centrale ale Dresdei, între orele 22.13 și 22.28. Dintre acestea, aproximativ 57% erau explozive, iar 43% incendiare.[7]

Uriașele mine aeriene nu trebuiau numai să distrugă clăriri și să producă cratere imense în străzi, îngreunând deplasarea pompierilor și a celor din serviciile de urgență, deși au făcut toate aceste lucruri. Acești monștri încărcați cu explozibil urmau să creeze și imense unde de șoc, așa cum o făcuseră în iulie 1943, în cazul clădirilor de apartamente înghesuite din Hamburg. Asemenea unde de șoc distrugeau zeci și poate sute de ferestre și uși, crescând rapid intensitatea curenților de aer necesari extinderii și comasării rapide a micilor focuri provocate de zecile de mii de bombe incendiare.

Era, în egală măsură, vital pentru atacatori ca densitatea și forța bombardamentului lor să țină populația blocată în adăposturi mai degrabă decât în case, unde ar fi putut lupta împotriva incendiilor din poduri și mansarde. Majoritatea dispozitivelor incendiare puteau fi stinse cu ușurință dacă erau acoperite cu nisip – care, prin lege, trebuia să fie disponibil în sacii deveniți atât de familiari și distribuiți peste tot, prin case sau blocuri. În unele cazuri, proprietarii mai curajoși ridicau incendiarele de două kilograme (de obicei cu o lopată sau cu ajutorul unor clești) și le aruncau pe fereastră. Afară, pe stradă, puteau sfârâi fără rost alături de celelalte incendiare care nu aterizaseră în interiorul clădirilor.

În cazul atacului Forțelor Aeriene Regale asupra Leipzigului, din urmă cu un an, numărul surprinzător de mic al victimelor se datorase mai ales *nesupunerii* populației orașului. În loc să rămână în adăposturi până la semnalul oficial de sfârșit al raidului, locuitorii orașului au ieșit rapid din subsoluri și au participat activ la stingerea incendiilor, înainte ca acestea să se extindă și să scape de sub control. Populația Dresdei a fost mai pasivă și mai obedientă și, poate, mai încrezătoare în autorități. Și avea să plătească scump pentru asta.

De ani de zile, locuitorii Dresdei primiseră mesaje contradictorii. În presă, cetățenii preocupați puteau citi sfaturile liderului regional al apărării civile, un general în retragere, pe nume Schroeder, despre măsurile pe care le puteau lua în cazul unui atac aerian major în care s-ar fi utilizat bombe incendiare:

> Chiar și în locurile în care se produc atacuri masive, efectul acestora nu e același peste tot. Fără îndoială că nu e ușor să părăsești siguranța oferită de adăpostul antiaerian, în vreme ce atacul e în plină desfășurare afară – explozia bombelor, focul antiaerienei noastre umple atmosfera – și să urci ca să verifici starea în care îți este casa. Ca să nu mai spun de măsurile pe care ai fi nevoit să le iei împotriva incendiilor, dacă e cazul. Ai nevoie de la fel de mult curaj ca un soldat pe front...[8]

Dar, cu numai două luni înaintea marelui raid asupra Dresdei, un articol din ziarul partidului, foarte optimist intitulat „Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecție", oferea cititorilor săi sfaturi cât se poate de diferite:

> Adăpostul antiaerian oferă cea mai bună protecție. Numărul celor căzuți (uciși – n. aut.) în asemenea adăposturi este nesemnificativ și aproape nu contează în comparație cu cei ale căror vieți și bunuri au fost salvate de acestea. În loc să fugim necugetat în spații deschise, ar trebui, mai degrabă, să ne dedicăm toată energia transformării pivnițelor noastre în refugii cu adevărat sigure. Ar trebui să le consolidăm structura, dacă acest lucru se impune, să ne

asigurăm că există ieșiri de urgență, să marcăm căile către aceste ieșiri și ieșirile cu vopsea fosforescentă.[9]

Nu e greu de imaginat că, dată fiind posibilitatea de a alege între, pe de-o parte, a-și face „la fel de mult curaj ca soldatul pe front" pentru a alerga pe scări, la etaj, în mijlocul unui raid, ca să-și verifice locuințele, și, pe de altă parte, a rămâne în adăpostul care, teoretic, reprezenta „cea mai bună protecție", membrii unei familii obișnuite din Dresda în vreme de război (în cea mai mare parte femei și copii, dar uneori și câte un bătrân) înclinau să opteze pentru aceasta din urmă. Și asta e ceea ce au și făcut în noaptea de 13 februarie 1945.

La mai mult de jumătate de oră de la sfârșitul primului atac asupra Dresdei, foarte mulți civili încă nu părăsiseră falsa siguranță oferită de adăposturile lor.

În jurul orei 23.00, pompierul Alfred Birke se găsea la periferia estică a orașului vechi – zonă care reprezenta și limita sectorului vizat de Grupul 5. Sosise într-un vehicul rechiziționat de la un centru de comandă al brigăzii de pompieri, găzduit de restaurantul grădinii zoologice din Grosser Garten. Încerca să raporteze reprezentanților autorităților, aflați în buncărul adânc de la Albertinum, dar veștile nu erau tocmai bune. Multe din echipamentele și mașinile de pompieri, parcate la mică distanță de centrul de comandă, fuseseră distruse de bombele britanice. A ajuns la marginea vestică a parcului, apoi a căutat disperat o cale de trecere spre râu prin orașul vechi în flăcări. În raportul său privitor la acea noapte descrie acest cumplit drum:

Flăcările erup din fațadele clădirilor, din Kreuzschule, din Waisenhausstrasse. Conduc cu viteza pasului de om în spațiul larg al Ringstrasse... Nu întâlnesc pe nimeni în viață. La Pirnaischer Platz descopăr trei corpuri dezbrăcate, o femeie și doi copii. Am grijă să nu trec peste ei. În cele din urmă, fumul se subțiază puțin,

flăcările se retrag. Cartierul din spatele Frauenkirche nu pare să fi fost afectat atât de grav...[10]

Străzile goale aveau o semnificație sinistră. Locuitorii acestei zone dens populate se aflau încă în subsoluri, plănuind poate să rămână acolo până dimineața. Ceea ce însemna că în multe – probabil în cele mai multe – cazuri erau deja condamnați.

Otto Griebel își povestește reacțiile din momentul în care bombele au încetat să cadă și zumzetul bombardierelor britanice s-a stins în depărtare și a dispărut.

> După un timp, electricitatea a revenit. Numai atunci am îndrăznit, după multe ezitări, să-mi fac drum în sus, pe scări. În acel moment, o femeie având pe cap casca unui responsabil pentru raidurile aeriene s-a năpustit prin ușa pivniței plângând. S-a aruncat în brațele soțului ei, muzicianul Scheinpflug – care băuse împreună cu noi – și a țipat: „Am pierdut totul!" Uitându-mă afară printr-una din ferestrele sparte ale barului, am văzut că întreaga Neue Gasse ardea și flăcările luminau de parcă ar fi fost zi. Scânteile zburau în toate direcțiile și prin acest haos fugeau oameni îngroziți, unii dintre ei îmbrăcați numai pe jumătate.

Fabrica de ambalaje Bauer, deși probabil că Griebel nu știa nimic despre ea, se număra printre clădirile în flăcări. Henny Wolf și coreligionarii săi evrei avuseseră mare noroc că Bauer desființase schimbul de noapte, cu numai câteva săptămâni în urmă.[11] S-ar fi aflat înăuntru muncind, în momentul căderii bombelor. Singurul angajat care se afla acolo – secretarul companiei – a murit în incendiu.

Barul în care Griebel băuse a supraviețuit, aproape la fel de miraculos cum au supraviețuit evreii lui *Herr* Bauer. Proprietăreasa, bucuroasă, a deschis o sticlă de șnaps vechi pentru a sărbători. Și-a luat la revedere de la amicii săi – în multe din cazuri, deși nu avea

cum să o știe, pentru ultima dată – și a pornit spre casă în compania unei prietene.

> Oriunde te uitai, clădirile ardeau. Aerul plin de scântei era sufocant și înțepător pentru ochii noștri . Dar nu puteam rămâne acolo. Cu cât ne afundam mai mult în labirintul de străzi, cu atât devenea furtuna mai puternică, ridicând resturi și obiecte arzânde în aer.

Și-au croit drum spre Terasa Brühl și spre râu. Totul ardea. Confuzia și panica erau de nedescris. Griebel a văzut niște flăcări ciudat colorate ridicându-se din Carolabrücke, aflată în apropiere, și și-a dat seama că principala conductă de gaz ce traversa râul ardea. Apoi și-a adus aminte că, în urmă cu vreo două zile, geniștii lucraseră la pod, probabil instalând încărcături explozive pe piloni. Era momentul să părăsească zona. Griebel a aruncat o ultimă privire, lungă, în direcția orașului vechi, toate clădirile pe care le cunoscuse de mic fiind înghițite de flăcări, inclusiv Academia de Arte unde studiase și galeriile de artă de lângă Albertinum. Contururile familiare începeau să dispară în acea monstruoasă coloană de fum și foc. Peste râu, mare parte din Neustadt – deși nu fusese inclus în sectorul-țintă inițial al RAF – era, de asemenea, în flăcări.

Relatarea lui Griebel nu este decât una din multele care indică faptul că mortala furtună de foc din Dresda începuse să se formeze la scurt timp după terminarea atacului primului val. Pentru Altstadt și atât de prețuitele clădiri din centrul său istoric distrugerea devenise deja o certitudine, la câteva minute după lansarea ultimelor bombe. Nici o sirenă nu a informat publicul de sfârșitul raidului. Întrucât toate erau acționate electric, au rămas mute tot restul nopții – un alt motiv pentru care atât de mulți din locuitorii Dresdei au rămas în adăposturile lor.

Sistemul de comunicații al orașului se prăbușise încă din primul minut al atacului. Cartierul General pentru cazuri de urgență, stabilit în buncărul de sub Albertinum, unde se adăpostiseră majoritatea vârfurilor ierarhiei naziste, deși era bine echipat, pierduse aproape în totalitate contactul cu lumea de la suprafață – cu excepția unei linii

telefonice care, inexplicabil, continua să funcționeze și permitea unor frânturi de informație să circule spre și dinspre Berlin. Altfel, la Albertinum, informațiile soseau la întâmplare de la cei care, asemenea lui Birke, se chinuiau să raporteze. Cum și-ar fi putut forma mai mult decât o imagine parțială asupra a ceea ce se întâmpla în oraș? După ce a parcat mașina și a coborât în fugă spre buncărul de control, pompierul Birke a trebuit să facă față unui interogatoriu ostil, legat de mișcările și motivele sale, de parcă sosirea sa ar fi însemnat abandonarea responsabilităților pe care le avea. Nu aveau nici cea mai mică idee despre ce se întâmpla afară, le-a spus superiorilor săi aflați în buncărul protejat. I-au spus să aștepte în cealaltă încăpere.[12]

Ignoranța echipei pentru situații de urgență, staționată sub Albertinum, era de înțeles, într-o oarecare măsură. În fond, raidul nu durase decât cincisprezece minute. Cum puteau fi produse atâtea pagube ireparabile într-un răstimp atât de scurt? Sistemul gestionase cu succes cele două raiduri anterioare, în octombrie și ianuarie. Poate că oficialii responsabili credeau că aveau de-a face cu o situație similară. Doar puțin mai gravă.

Cam în același timp, Georg Feydt, directorul serviciului de reparații al orașului *(Instandsetzungsdienst),* traversa și el centrul orașului, analizând cu ochi de expert situația în continuă deteriorare:

> Caracteristic pentru aceste incendii zonale cu evoluție lentă este că, în primele etape, populația, speriată de bombele explozive și forțată să rămână în adăposturi, nu e disponibilă să stingă micile focuri, când acestea sunt încă la început. Rezultatul este următorul: incendiul se dezvoltă foarte lent și devine brusc vizibil, când miile de focuri mici s-au extins suficient de mult pentru a-și croi drum prin tavanele de sub poduri și mansarde. Apoi, dintr-odată, etajele trei și patru ale tuturor clădirilor sunt cuprinse de flăcări...[13]

Caracterul cvasiapocaliptic al atacului Grupului 5 și consecințele sale în plină desfășurare erau, cu siguranță, evidente pentru Otto Griebel, atunci când acesta s-a oprit pentru câteva clipe în fața

clădirii sub care se afla buncărul central de comandă. Nu avea ce să facă decât să se îndrepte spre est, prin Grosser Garten, departe de nucleul în fierbere al acelui infern în devenire.

În ciuda pericolului reprezentat de clădirile în flăcări, în ciuda copacilor smulși din rădăcină și a corpurilor mutilate aflate peste tot – în acea fază era vorba de nefericiții care fuseseră surprinși în spațiu deschis de bombele explozive – acesta era drumul spre casă. Dacă aceasta mai exista.

Henny Wolf și părinții ei au așteptat terminarea primului atac în beciul clădirii în care locuiau. Cei mai mulți dintre oamenii care se adăposteau împreună cu ei erau femei și copii. Existau câteva ferestre mici, așa că putea fi simțit impactul bombelor ce explodau.

Imediat ce zgomotul a încetat și a devenit evident că raidul se terminase, familia Wolf a urcat în grabă scările și a ieșit în curte. Clădirea era în flăcări, iar flăcările răzbăteau prin ferestrele sparte ale apartamentului lor.[14]

Herr Wolf nu a ezitat nici o clipă. Ignorând rugămințile soției și ale fiicei sale, a intrat. Minutele s-au scurs. Focul s-a extins, amenințând să cuprindă întreaga clădire. Exact în momentul în care cele două femei neliniștite începuseră să creadă că fusese înghițit de flăcări, *Herr* Wolf a ieșit din infern, aducând cu el niște bani, scrisori importante și documente – inclusiv cele legate de cinematograf și de proprietățile pe care naziștii i le confiscaseră ca pedeapsă pentru faptul că nu se despărțise de soția lui evreică. A adus și ordinul de deportare pe care-l primiseră mai devreme, în acea zi fatală.

Totul a fost pus în siguranță, într-o raniță. Cu gurile acoperite împotriva fumului, cu căștile antiraid aerian bine fixate, familia Wolf se pregătea să părăsească strada pe care locuise atâția ani. Dar, mai întâi, femeile și-au smuls detestatele stele galbene de pe paltoane. Insignele s-au alăturat celorlalte documente din rucsacul familiei. Membrii familiei Wolf redeveniseră oameni obișnuiți. Abia apoi au pornit la drum prin orașul arzând.

Chiar și înainte de atacul aerian, speranțele lor depinseseră de abandonarea a tot ceea ce cunoșteau și iubeau. Acum, spre

deosebire de majoritatea oamenilor ale căror vieți erau amenințate la Dresda, în acea noapte, unica lor șansă de supraviețuire stătea în distrugerea orașului lor natal.

Familia Wolf a încercat, mai întâi, să găsească un drum spre sud-vest, către Hauptbahnhof. Erau stăpâniți de puternica dorință de a vedea cu propriii ochi că sediul Gestapoului din hotelul Continental, aflat chiar în spatele gării, fusese distrus – împreună cu arhiva și dosarele sale. Incendiile de la sud de Grosser Garten erau deja prea intense, dar au fost încurajați de relatările altor victime ale raidului, conform cărora întreaga zonă din jurul hotelului Continental era în flăcări. Cartierul General al Gestapo, precum și birourile partidului nazist din Altstadt fuseseră lovite în timpul atacului RAF.

Multe din simbolurile cunoscute ale puterii regimului erau făcute una cu pământul.

Cu toate acestea, era, în continuare, foarte clar, chiar și în aceste momente cumplite și confuze, cine conducea Dresda. La ora 23.00, în noaptea de 13 februarie, o echipă de pompieri aflată în acțiune în zona istorică din jurul Adolf-Hitler Platz (Theaterplatz), în apropierea Operei și a Hofkirche, a primit ordinul să se deplaseze spre o altă locație: reședința guvernatorului Reichului.[15]

Guvernatorul în persoană, gauleiterul de șaizeci de ani Martin Mutschmann, era de negăsit. Conform relatărilor postbelice, a reușit să evite consecințele primului atac refugiindu-se în controversatul, dar foarte modernul buncăr de sub impunătoarea sa vilă din Comeniusstrasse, chiar la nord de Grosser Garten. Oriunde s-ar fi aflat Mutschmann în acea noapte, articolele din presa nazistă fac dovada unei uluitoare insolențe în încercarea de a-l prezenta – împotriva tuturor evidențelor – drept eroul orei:

> În ciuda incendiului devastator, toți cei din comandamentul antiaerian local au rămas la posturile lor și au dirijat – atât cât era posibil, dată fiind crima comisă împotriva frumosului nostru oraș natal – primele ajutoare esențiale ce trebuiau aduse din afara orașului.

> Apoi gauleiterul și colaboratorii săi și-au croit drum prin orașul în flăcări, în căutarea unui spațiu deschis de unde, în aceeași noapte, și-au continuat drumul spre Cartierul General de urgență al conducerii *Gau*. De aici și-au continuat activitatea neîntreruptă pentru obținerea ajutorului din exterior.

Cât curaj! Să rămâi neînfricat, în cel mai sigur loc din Dresda, și de acolo să pleci în grabă spre o destinație și mai sigură în afara orașului – rețeaua de buncăre protejate împotriva bombelor, ce adăposteau Cartierul General de la Lockwitz, la periferia sudică a Dresdei.[16]

În vreme ce centrul orașului ardea, unele zone abia dacă fuseseră atinse de bombardament, în special suburbiile. Alte cartiere fuseseră afectate superficial, inclusiv zona de la sud și sud-vest de Alstadt și zona de la est. Ici și colo bombele explozive produseseră pagube și câteva focuri începuseră să ardă, dar situația era comparabilă cu cea dintr-un oraș bombardat „în mod obișnuit".

Complexul spitalicesc Johannstadt era, după spitalul Friedrichstadt, cel mai mare din Dresda. Clinica pentru femei se dezvoltase dintr-o școală de moașe, ce funcționase spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și se găsea acum într-o clădire impozantă, situată între Grosser Garten și Elba. Devenise un sinonim pentru excelență. Clinica de pediatrie aflată în vecinătate – prima din lume – fusese fondată în ultimul deceniu al veacului al XIX-lea de un medic evreu, dr. Schlossmann, membru al unui grup de doctori care creaseră o asociație pentru protejarea sănătății copiilor. După ce funcționase, timp de treizeci de ani, în diferite sedii temporare din zona Johannstadt, în 1930 a fost construită cu ajutor guvernamental o clinică dedicată special acestui scop.[17]

Clinica avea numai cincisprezece ani, fiind construită în aerisitul stil Bauhaus și fiind una din cele mai moderne instituții de acest tip din Europa. Avertismentul final determinase autoritățile medicale să înceapă evacuarea pacienților, copii bolnavi (mulți suferind de boli precum scarlatina) și gravide sau lăuze și copiii lor, dar, dat fiind intervalul foarte scurt dintre alarmă și atac, foarte puțini fuseseră duși în siguranță, până în acel moment.

Primul val de bombardiere britanice a trecut pe deasupra. Au existat pagube produse de bombe rătăcite, dar clădirile spitalului nu au fost distruse. Chiar și când atacul părea că se încheiase, medicii și asistentele au continuat să evacueze toate mamele și copiii pe care-i puteau muta din spital. Se pare că bebelușii au fost evacuați din cauza pagubelor provocate și a mediului nesănătos creat și nu din cauză că autoritățile s-ar fi temut de un nou atac.

Medicul militar cu cel mai mare grad de la Clinica Rudolf Hess (o clinică naturistă aflată în același complex) își pusese la dispoziție reședința, din suburbia Blasewitz, ca refugiu temporar pentru copiii aflați în pericol. La fel ca în cazul Spitalului Regal Warwickshire, din Coventry, unele mame nu erau deplasabile. Acolo unde a fost posibil, ele au fost transportate jos, în adăposturile spitalului. Importantă era salvarea copiilor și s-a reușit acest lucru. Asistentele au făcut tot ce le-a stat în putință să-i înfășoare bine și să-i protejeze de fum, apoi i-au urcat în camioane și au pornit la drum.[18]

În alte zone ale Dresdei, mai ales în cartierele afectate numai parțial, cei care și-au părăsit adăposturile au făcut-o mai degrabă pentru a-și verifica locuințele și bunurile și nu ca să fugă. Anita Kurz descrie secenele din blocul său:

> Perdelele ardeau. Și ferestrele se spărseseră. Tata voia să meargă vizavi să o găsească pe bunica, dar focul se înindea. Mașinile luaseră foc exact în locurile în care fuseseră parcate pe stradă. Focul devenea din ce în ce mai puternic. Bombele incendiare loviseră clădirea noastră. Bărbații încercaseră să le arunce pe fereastră, dar nu reușiseră... Tata m-a întrebat ce voiam să salvez din casă și i-am răspuns că doar căruciorul păpușii și ghiozdanul. Le-a salvat. Oamenii au încercat... au crezut că vor reuși să-și salveze lucrurile dacă le duceau în subsol.[19]

La numai un cvartal distanță, Nora Lang și familia sa au ieșit din adăpost și au găsit o situație și mai gravă decât prietena sa.

> Părinții mei au luat hotărârea să ieșim din bloc. Ne aflam în partea din spate a clădirii, așa că a trebuit să ne croim drum spre partea din față. Eram blocați, dar am decis să ne îndreptăm spre

> piață, spre Dürerplatz, și așa am făcut. Cu tot cu bagaje. În jurul pieței totul ardea... erau nenumărate incendii, fiecare în faze diferite, dar îmi amintesc, în special, de unul din ele. Și în toată piața erau oameni care rătăceau dezorientați prin întuneric. Nu cred că vreunul din ei se gândea să aveau să mai urmeze și alte bombe.[20]

În aceeași mulțime din Dürerplatz se afla, după primul raid, și tânărul Christoph Adam. Apartamentul familiei sale dădea chiar spre piață. Avusese noroc pentru că tatăl său, departe de a intra în panică, își demonstrase capacitatea de a improviza.

> Cred că se poate spune că acest prim atac a incendiat cam 95% din zonă. Atacul a fost atât de intens, încât tata – acolo se aflau și câțiva bărbați mai în vârstă – a spus că ar trebui să ieșim din clădire. Altfel, aveam să ne sufocăm. Începuse deja să miroasă... Am fost suficient de norocoși să avem un container mare cu apă pentru combaterea incendiilor și tata a pus mâna pe niște pături, le-a udat și ne-a dat câte una fiecăruia. Ne-a zis că trebuia să plecăm de acolo – ori în direcția Elbei, ori spre Grosser Garten. Apoi am plecat, încercând să înaintăm pe străzi, unele erau de netrecut. Căzuseră bombe explozive și destul de multe fațade se prăbușiseră în stradă. Molozul ardea. Din câte îmi amintesc, ardeau șiruri lungi de case – rezultatul recipientelor cu fosfor, așa cum mi s-a explicat mai târziu. Bineînțeles, la acea vreme nu știam nimic despre toate astea...[21]

Ceea ce a Christoph Adam a văzut atunci erau, cu siguranță, case aprinse, dar nu de fosfor – atât de temut pentru că se spunea că se lipește de piele și este imposibil de stins –, ci de incendiarele cilindrice, încărcate cu o substamță inflamabilă pe bază de benzină. Nici o bombă cu fosfor nu fusese încărcată în calele avioanelor pentru raidul asupra Dresdei, după cum o dovedesc și documentele aliate. Cu toate acestea, imaginea acestor incendii care izbucneau rapid și incontrolabil i-a îngrijorat și mai mult. I-a făcut și mai hotărâți să părăsească zona și să caute un loc mai sigur.

În această încercare, au urmat instrucțiunile autorităților responsabile cu protecția civilă. Grosser Garten, în sud, și spațiile verzi de pe malul Elbei, spre nord, erau cele două locuri desemnate

oficial ca puncte de adunare, în cazul în care oamenii ar fi fost obligați să-și abandoneze locuințele.

În loc să se îndrepte spre nord, către Elba, familia Adam a decis să găsească un drum către Grosser Garten, aflată la sud. Mai întâi însă, au hotărât să facă un ocol prin larga Dürerstrasse. Era mai puțin probabil că străzile largi să fie blocate de clădirile prăbușite. Mergând spre est, au ajuns la o altă stradă principală, Fürtsenstrasse (ulterior Fetscherstrasse), care ducea direct spre sud, în direcția Grosser Garten. Au înaintat cu dificultate trei sute de metri, printre clădirile în flăcări, până când au ajuns în Fürstenplatz, cam la jumătatea drumului spre Grosser Garten.

Acolo, își amintește Christoph, când au întâlnit o altă stradă importantă, Striesener Strasse, principalul drum spre est din Altstadt, „am fost prinși brusc într-un vârtej, într-o furtună". Furtuna de foc se extindea dinspre zona în care se născuse, străzile înguste și aleile din centrul orașului, spre cartierele interioare. Familia, strânsă laolaltă, și-a continuat cu greu drumul.

Cum s-ar fi putut gândi că lucrurile aveau să ia o turnură și mai proastă?

După ce supraviețuise, împreună cu prietenul său, în adăpostul antiaerian de pe Schumannstrasse, Günther Kannegiesser a ieșit la suprafață și a văzut că locuința familiei sale părea intactă. Pe de altă parte, coloane de fum se ridicau din incendiile izbucnite mai sus pe Schumannstrasse, unde locuia Siegfried. Günther și-a însoțit prietenul în acea direcție.

Au urcat în fugă până la apartamentul familiei, la etajul patru. O bombă incendiară pătrunsese prin tavan și ardea într-un șifonier. Folosind apa din cada umplută în conformitate cu instrucțiunile privitoare la măsurile în cazul unui raid aerian, cei doi băieți reușiseră aproape să stingă focul din clădirea părăsită, când au observat fumul care urca pe scări. În ultimul moment au reușit să-și găsească drumul spre ieșire. Un alt apartament din clădire luase foc și incendiul se extindea. Cei doi s-au despărțit, Siegfried pentru a-și căuta mama, iar Günther pentru a-și găsi propria familie.

La câteva minute după, Günther a ajuns acasă. Blocul era intact, cu excepția geamurilor sparte de explozii. Sora mai mică și fratele

său se aflau încă în subsol, dar mama lui urcase în apartamentul de la etajul al treilea și începuse să strângă cioburile. A observat că era exact miezul nopții. A început să-i povestească entuziasmat aventurile sale și cât de mult din oraș fusese deja distrus.

Apoi a apărut responsabilul local pentru măsurile antiaeriene. Întotdeauna dispus să dea ordine, l-a avertizat pe Günther că vorbea prea mult și că, în loc să răspândească zvonuri, ar trebui să ajute la stingerea incendiilor. Günther și-a luat la revedere de la mama sa, fără tragere de inimă, dar cu toate acestea dornic să plece, și s-a grăbit spre sediul secției de poliție a Districtului 4. Acolo i s-a spus, pur și simplu, să ajute oriunde era posibil.

> Pe Striesener Strasse, pompierii luptau cu flăcările pretutindeni unde ardeau case. Un balcon căzuse peste liniile de tramvai. Mă întorsesem să-mi caut prietenul, dar atunci am văzut un grup de femei cu cărucioare pentru bebeluși adăpostindu-se în holul unei clădiri. Voiau să ajungă la spitalul Johannstadt... M-am oferit să ajut. Am mers prin Dürerplatz. Peste tot ardeau clădiri; în cazul unora flăcările mistuiseră etajele superioare. Pe Dürerstrasse se afla o mașină de pompieri care pompa apă dintr-un rezervor, pe care prizonierii de război îl construiseră cu puțin timp în urmă. Am urmat furtunurile, i-am găsit pe pompieri și i-am întrebat care era cel mai bun drum. Încercau să stingă un incendiu dintr-o casă de pe Reissiger Strasse. Unul dintre ei mi-a spus că tocmai sosise din Bad Schandau și intrase în oraș prin Fürstenstrasse și Dürerstrasse. Mașina de pompieri a rămas complet distrusă în Dürerstrasse, mult timp după aceea.[22]

Băiatul a îndrumat coloana de femei și copii spre est, de-a lungul Dürestrasse, până la intersecția cu Fürstenstrasse. Dar în loc să cotească spre sud, așa cum o făcuseră în urmă cu o oră Christoph Adam și familia sa, Günther i-a condus spre nord, către Elba. Complexul spitalicesc Johannstadt se afla pe drumul dintre acest punct și fluviu.

La ora 23.00, incendiile din Altstadt erau atât de extinse, încât flăcările deveniseră prea mult chiar și pentru brigada de o mie de

pompieri a orașului. Auxiliarii și unitățile din suburbii le veniseră imediat în ajutor, iar din alte orașe începuseră deja să sosească mașini de intervenție – aveau să vină chiar și de la Berlin, de la mai mult de o sută cincizeci de kilometri distanță.

Gerhard Kühnemund, un adolescent de cincisprezece ani din Leipzig, se afla, în noaptea de 13 februarie, la mătușa sa, în Serrestrasse, în apropierea centrului atât de dens construit al Dresdei. Tipic pentru un locuitor al Dresdei, mătușa lui nu a luat alarma foarte în serios. Abia se pregăteau să părăsească apartamentul, când au căzut primele bombe, zguduind clădirea și spulberând geamurile. S-au alăturat vecinilor care se precipitau panicați spre adăposturi. Odată ajunși acolo, adolescentul a realizat că, în afara unui bătrân, singurul bărbat adult era un sergent din Luftwaffe cu pieptul plin de decorații. Nu stăteau de mult timp acolo, când vecinii care forțaseră intrarea dinspre pivnița clădirii vecine au intrat țipând că toată lumea trebuia să plece. Întreaga Serrestrasse era în flăcări.

Sergentul Luftwaffe s-a întors spre Gerhard, a arătat spre uniforma Tineretului Hitlerist pe care o purta și l-a întrebat dacă era „bărbat". Băiatul a răspuns afirmativ. Au urcat imediat în mansardă, unde au încercat să stingă două incendiare folosind apă și nisip. Dintr-odată, una din bombe a explodat – în vârful bombei fusese instalată o încărcătură explozivă. Sergentul și-a cuprins stomacul cu mâinile. O schijă îi perforase o parte a peretelui stomacului. Băiatul a suferit o tăietură la tibie care i-a umplut pantoful de sânge. Sergentul și-a revenit repede. I-a strigat însoțitorului său: „Să lăsăm toate mizeriile astea să ardă". Împleticindu-se în jos pe scări, băiatul a privit afară pe fereastra mansardei și a rămas îngrozit.

> Întreaga Dresdă se transformase în iad!
>
> Pe stradă, oamenii rătăceau neputincioși. Mi-am văzut mătușa. Se învelise într-o pătură umedă și, văzându-mă, a strigat: „Vino pe malul Elbei!" Zgomotul produs de furtuna de foc tot mai puternică i-a acoperit ultimele cuvinte. Zidul unei clădiri s-a prăbușit cu un vuiet, îngropând câțiva oameni sub moloz. S-a ridicat un nor gros de praf care, amestecat cu fumul, făcea vederea imposibilă. Apoi o mână m-a apucat de gât și m-a tras peste tot acel moloz. Era tânărul

pilot care, cu calmul său, probabil mi-a salvat viața în tot acel haos. Ne împiedicam tot timpul de cadavre...[23]

Legile din secolul al XVII-lea interziseseră construcția caselor pe jumătate din lemn *(Fachwerk),* astfel încât Dresda era un oraș de piatră și cărămidă. Dar indiferent de impresia pe care o lăsau fațadele în stil baroc, structura pe care clădirile de apartamente ce se înghesuiau pe străzile și aleile din centrul orașului era din lemn uscat, vechi de secole. La fel erau și podelele, pereții lambrisați ai camerelor și mare parte a mobilei masive de care erau pline.

Imediat ce incendiarele au ajuns în podurile și mansardele din Altstadt și – la fel de important – locuitorii ascunși în adăposturi și subsoluri le-au permis să ardă nestingherite, scena era pregătită pentru un incendiu de aceeași ferocitate cu acela dezlănțuit în mijlocul clădirilor relativ moderne din Hamburg-Billwärder, pe 28 iulie 1943, și, cu un an în urmă, în centrele cu adevărat medievale ale orașelor Darmstadt și Kassel.

În suburbii, lucrurile erau total diferite. Vila familiei lui Hannelore Kuhn din Südvorstadt, de exemplu, se afla într-una din zonele mai puțin bombardate, iar pregătirile fuseseră meticuloase.

Cineva a spus că la etajul al treilea al casei izbucnise un incendiu. Și așa era... lansaseră bombe incendiare, căzuseră în pod și podul era plin. Era imens, dar îl golisem, asta era una din măsurile de siguranță. Și aveam containere mari pline cu apă. Iar podeaua fusese tratată cu o substanță ignifugă. Dar ardea mocnit... din pivniță am luat lopeți și le-am aruncat pe fereastră. În pod a fost mai dificil: toate ferestrele fuseseră distruse și fragmente aprinse zburau dinspre celelalte clădiri. Oricum... am reușit cumva. Am stins toate focurile.[24]

Pentru moment, scăpaseră de soarta centrului și a cartierelor dinspre centrul orașului. Südvorstadtul nu avea să mai fie la fel de norocos și a doua zi.

Comandantul pompierilor din Reich, generalul-maior Rumpf, care, din întâmplare, se aflase în Leipzig în decembrie 1943 și abia

reușise să evite o soartă similară, a redactat un raport și despre Dresda, descriind ce s-a întâmplat în Altstadt după raidul inițial al Grupului 5:

> Forțele de pompieri, deși numărau peste o mie de oameni și erau bine echipate, au fost, de la bun început, complet depășite. Forțele de sprijin ale regimentelor și ale tuturor orașelor din împrejurimi, inclusiv ale mult încercatului Berlin, au înaintat cu dificultate toată noaptea pe drumurile înghețate. Imaginile pe care le-au văzut acești oameni i-au umplut de spaimă și disperare, deși fuseseră călițI mental și fizic de sutele de nopți de incendii. Clădirile de pe marginea străzilor, cutremurate de grindina de bombe și pârjolite de focul incendiarelor, se prăbușiseră și blocaseră căile de ieșire, condamnând mii de oameni la moarte în acel infern.[25]

Molozul provenit de la clădirile înalte, construite una lângă cealaltă, formase o barieră de netrecut în încercările de a evada din zona afectată, dar, în multe cazuri, a îngropat și căile de ieșire din adăposturile și pivnițele în care locuitorii din Altstadt se adăpostiseră când sunaseră alarmele antiaeriene. Da, era într-adevăr posibil uneori să depășești, cu dificultate, aceste bariere, dar era nevoie de timp și nefericiții locuitori ai centrului Dresdei nu aveau prea mult la dispoziție.

Rumpf a descris, cu ochiul expertului trecut prin multe, furtuna de foc aflată într-o rapidă extindere:

> Un asemenea fenomen natural poate modifica calitățile normale ale atmosferei într-o asemenea măsură, încât viața organică nu mai este posibilă și este distruse... Focurile individuale se contopesc, aerul încins se ridică rapid ca într-un horn imens, sugând aerul de la sol și creând o tornadă care, la rândul ei, ventilează focurile mai mici și le atrage spre ea. Efectul acestei coloane de aer fierbinte, produsă deasupra unui oraș în flăcări de un asemenea incendiu, ar putea fi simțit de cei din avioane aflate până la peste patru mii de metri altitudine...

Nora Lang povestește cum i s-a spus să aibă grijă de fratele ei mai mic, în timp ce părinții săi se duseseră în apartament, încercând să salveze ce mai putea fi salvat. Ea și băiețelul de cinci ani s-au așezat undeva în Dürerplatz, locul unde, în timpul incendiilor, mulți supraviețuitori se refugiaseră după primul raid. Nora a așteptat răbdătoare, strângând mâna băiețelului și având în grijă o valiză cu bunurile cele mai de preț ale familiei. Părinții săi nu mai ieșeau din clădire. Până la urmă, o tânără mamă din blocul lor le-a spus că trebuiau să plece și să caute o zonă mai sigură pe malul Elbei. Nora a urmat-o fără tragere de inimă.

> Tânăra își purta bebelușul în brațe; eu căram valiza cu toate documentele familiei și două pături. Bagajul era foarte greu. Căram și ceva în spate. Cât despre fratele meu, pur și simplu îl târam după mine.
>
> Am încercat să înaintăm pe Dürerstrasse, dar reușeam cu greu fiindcă erau focuri pretutindeni. Trebuia să mergem pe mijlocul străzii ca să nu fim loviți de țiglele care cădeau, de cadrele arse ale ferestrelor sau de toate lucrurile acelea care zburau. Era ca un uragan de foc. Distanța care ne despărțea de Fürstenstrasse nu era mare – poate două sute de metri – dar, pur și simplu, nu puteam trece. Tânăra cu bebelușul mă grăbea tot drumul și a încercat să mă încurajeze. Trebuia să înaintăm, trebuia – nu exista alt drum către un loc sigur. Dar nu era cu putință, așa că ne-am hotărât să intrăm într-o clădire și să căutăm un subsol în care să așteptăm dimineața.[26]

Dresda fusese lovită puternic. Chiar și așa, până când alarma a sunat anunțând al doilea raid, majoritatea locuitorilor au crezut că atacul se terminase. Sute – poate mii – de oameni muriseră, dar acum nu le mai rămânea decât să se lupte cu focurile, să-i salveze pe cei în viață, să-i îngrijească pe răniți și să-i recupereze pe cei morți.

După plecarea primului val de bombardiere, Günther Jäckel, în vârstă de optsprezece ani, aflat în convalescență în suburbia sudică Dresda-Plauen, a ieșit imediat la suprafață. Suferea de claustrofobie.

Apoi sirenele de alarmă au sunat din nou. Putea fi vorba oare de un nou atac? Oricum ar fi fost, Jäckel a hotărât că nu mai putea suporta să fie închis din nou în beciul spitalului.

> Oamenii au început brusc să țipe – formațiuni de bombardiere grele se îndreaptă spre noi, fugiți spre adăposturi... Puteam merge singur, așa că mi-am pus bluza de pijama... tunica, papucii și atât... nu era frig în acea noapte. Am ieșit; cerul parcă luase foc. Era o pajiște lângă școală și câțiva oameni se îndreptau într-acolo. Apoi au sosit avioanele... , au urmat semnalele luminoase, dispozitivele de iluminare, o mică explozie și se aprindeau aceste fâșii albe de magneziu și le vedeai arzând. Erau destul de aproape de pajiște...

Günther Jäckel i-a urmat pe ceilalți spre pajiștea din Dresda-Plauen. De acolo a putut urmări al doilea atac, și mai puternic, asupra orașului său natal.

> Am înaintat un pic pe câmp și apoi m-am așezat pe pământ. Da, iată ... panorama pe care o vedeam din acest loc privilegiat... nu o pot descrie, semnalele de marcaj... roșii, albastre, galbene sau verzi. Și sub noi orașul în flăcări... jos acolo, orașul, știai că era ca un coșmar. Ca un tablou suprarealist... îți spuneai: e imposibil. Nu poate fi adevărat.

21

Furtuna de foc perfectă

Când Grupul 5 a lăsat în urmă Altstadtul arzând, un al doilea grup de peste 550 de bombardiere se apropia de oraș pentru a-l ataca din nou.

Al doilea val – de două ori mai mare decât primul – a început să decoleze de pe aerodromurile din Anglia chiar când primul se apropia de țintă. Cu puțin timp înainte de ora 22.00, toate avioanele erau în aer. Asemenea primului val, intraseră în formație deasupra orașului Reading și, de acolo, au survolat Beachy Head și apoi coasta franceză, lângă Boulogne. Era un imens șir de avioane, lung de mai bine de două sute de kilometri.

În contrast cu sentimentele lui Leslie Hay, faptul că Dresda era aproape o necunoscută îl înveselea pe Miles Tripp, un artilerist din Grupul 3, grup ce făcea parte din valul al doilea.[1] Nu aveau să atace Ruhrul sau Berlinul cu artileria lor antiaeriană concentrată și cu tunarii lor experimentați. Cu toate acestea, avea să fie cea mai lungă misiune de până atunci pentru echipajul avionului „A de la Apt". Aveau să transporte o „prăjiturică" de două tone – o „distrugătoare de blocuri" – și containere cu incendiare.

Derek Jackson era un tânăr de nouăsprezece ani din Manchester care își dorise să devină artist până când războiul a făcut acest tip de slujbe, cel puțin pe durata sa, anacronice. Fusese ucenic până la optsprezece ani, înscriindu-se în paralel în Corpul de Antrenament

al Aviației și se înrolase în RAF imediat ce împlinise vârsta necesară. Asemenea majorității tinerilor, își dorise să fie pilot, dar în această fază a războiului existau deja prea mulți. Derek a fost, în schimb, pregătit ca mitralior pe bombardier. La sfârșitul lui noiembrie 1944, s-a alăturat Escadrilei 149, Grupul 3, în Norfolk.

Prima sa misiune a avut loc pe 15 decembrie 1944. A fost vorba de un raid diurn asupra unei concentrații de trupe germane, despre care se credea că se formează în zona unui cap de linie ferată în zona Ruhrului. Din cele treizeci de misiuni ale sale, estima că jumătate au fost pe timp de zi, acestea presupunând, de obicei, atacuri asupra unor aerodromuri, depozite de muniții, concentrări de trupe și așa mai departe (în special în timpul ofensivei din Ardeni). Cele nocturne au fost atacuri asupra unor obiective urbane. De cele mai multe ori, vremea a fost mizerabilă. Își aducea aminte de misiunile asupra unor orașe precum Nürnberg, München, Köln sau Frankfurt, înaintea Dresdei.

> În tinerețe, auzisem de Dresda în legătură cu producția de porțelan, dar era lucru sigur că toate orașele germane mari aveau fabrici ce lucrau pentru industria de război, așa că nu aveam îndoieli legate de raid. Și cu siguranță nu ne gândeam că războiul se terminase în acel moment.[2]

Cel mai mult îl îngrijora durata zborului din acea noapte. În special mitraliorii urau misiunile lungi. Nu aveau nimic de făcut decât să vegheze și să aștepte.[3] Spațiul din turelele lor era limitat, constrângător. Ceilalți membri ai echipajului aveau măcar posibilitatea să se mai miște din când în când.

În jurul orei 0.15, forța principală a trecut de ecranul Mandrel, a cărui bruiere îi împiedicase pe apărătorii germani să detecteze apropierea ei. În acest moment, în vecinătatea Luxemburgului, a fost creată și mai multă confuzie[4] prin aruncarea de dispozitive window de către de o unitate de șaisprezece Mosquito, din Grupul 100, care a virat spre Köln/Koblenz, simulând cu succes un atac major în această zonă. Alte atacuri „false" aveau să atragă atenția controlorilor de zbor germani spre Dortmund, Bonn, Nürnberg și

Magdeburg. Când uriașa formațiune de avioane a survolat „centura de artilerie antiaeriană" din zona Mainz-Mannheim, a fost protejată de nori și de lipsa lunii. Norocul a ținut cu ei până când au ajuns deasupra țintei.

Primul val urmase un traseu foarte complex, cu schimbări dese ale direcției, pentru a induce în eroare defensiva germană. Acest al doilea val a urmat traseul primului, până la granița Reichului. Dar în condițiile în care Grupul 5 virase brusc spre nord-nord-vest, către Ruhr – prima dintr-o serie de manevre de disimulare –, trei ore mai târziu, al doilea val zbura aproape drept, puțin la sud de paralela 50, până când primele avioane au ajuns deasupra centrului Germaniei.

Cu opt minute înainte de ora 1.00, pe 14 februarie, conform unui raport găsit în buncărul de sub Albertinum al conducerii apărării civile din Dresda, a fost introdus în jurnal următorul mesaj:

> Avangarda unei noi forțe de bombardiere a ajuns deasupra orașului Bamberg. A adoptat un curs spre nord-est. De asemenea, a fost reperată în zona Mainz-Aschaffenburg o puternică forță de bombardiere care zboară spre est.[5]

Destinația finală nu era încă clară. Numai când avangarda a ajuns în dreptul orașului Gera din Thuringia, la o sută douăzeci și cinci de kilometri de destinație, și și-a ajustat cursul spre nord-nord-est – direct spre Dresda – ținta trebuie să fi devenit extrem de evidentă.

La ora 1.07, alarmele antiaeriene au sunat în suburbiile până în acel moment neafectate ale Dresdei. Cei care se aflau la limita zonelor lovite au auzit acele distante zgomote tânguitoare, de cele mai multe ori abia perceptibile. Altfel, din cauza faptului că alimentarea cu electricitate a centrului fusese întreruptă, oamenii nu au știut nimic despre acest al doilea atac, până nu au văzut noile semnale luminoase, până când nu au auzit mârâitul monoton al motoarelor și șuieratul bombelor. Adică, în cele mai multe cazuri, prea târziu.

Se pare că echipajele Grupului 8 (deschizătorii de drum) au fost oarecum dezamăgite când s-au apropiat de țintă, de data aceasta nu urmând linia Elbei, ci dinspre sud-vest.[6] Lumina incendiilor ce

devastau Dresda era vizibilă de la optzeci de kilometri sau chiar mai mult. Rivalii lor din Grupul 5 își făcuseră atât de bine treaba, încât continuarea marcării obiectivului devenise inutilă. În plus, vremea se îmbunătățise după ora 22.00. Dacă fuseseră satisfăcătoare pentru primul val, pentru cel de-al doilea, condițiile meteo aveau să fie aproape ideale. Norii nu mai reprezentau o problemă, ci fumul care se ridica din orașul vechi. Vântul puternic dinspre nord-vest împingea aceste uriașe coloane de fum, înalte de mai mulți kilometri, și le dispersa la sud-est de sectorul-țintă al Grupului 5, mascându-l mai eficient decât cea mai densă concentrare de cumulonimbus. Totuși, avioanele Lancaster ale Grupului 8 au survolat cu conștiinciozitate orașul de la mică altitudine și au lansat semnalele luminoase deasupra zonei desemnate, chiar dacă întregul oraș era luminat de monstruosul incendiu.

Extraordinarul succes al marcajului și bombardamentului Grupului 5 generase o altă problemă neașteptată. A urmat o discuție rapidă prin intermediul radiourilor VHF, între coordonatorul raidului, liderul escadrilei canadiene CPC De Wesselow (nume de cod „Cheesecake" – „Prăjitură cu brânză") și liderul deschizătorilor de drum, locotenent-colonelul Le Good, în timp ce survolau orașul, la o altitudine de două mii cinci sute de metri.

„Dresda. Condiții bune deasupra obiectivului, practic întreg orașul este în flăcări. Nici un fel de artilerie antiaeriană", a raportat Le Good, un australian.

Trebuiau să ordone bombardierelor lor să lanseze asupra zonelor deja incendiate, dublând inutil distrugerile, sau – de vreme ce instrucțiunile lor erau să producă cât mai mult haos – să extindă zona bombardată spre alte părți ale orașului, în afara cartierelor deja atacate? Punctul de țintă stabilit pentru al doilea val era Altmarkt – piața istorică situată între Altstadt și *Schloss.* Dar această zonă, care se aflase în interiorul sectorului alocat Grupului 5, era deja o mare de flăcări. Să bombardezi pornind de la acest punct ar fi însemnat să irosești muniție prețioasă aruncând-o într-un infern deja dezlănțuit.

Printr-o decizie ad-hoc, s-a luat hotărârea mutării atacului într-o altă zonă.

Avioanele Lancaster, care aveau misiunea de a ilumina ținta în condiții de vizibilitate zero – „Blind Illuminators" (una din cele șase categorii de avioane auxiliare din fiecare escadrilă) – lansaseră semnale luminoase dotate cu parașute utilizând sistemul H2S, dar acestea fuseseră înghițite de foc. Puțin după ora 1.30, De Wesselow a ordonat lansarea semnalelor luminoase verzi în zonele periferice ale sectorului incendiat. Bombardierele trebuiau să-și lanseze încărcăturile la două secunde după ce trecuseră de acestea. Această decizie a îndepărtat atacul de Altstadt. Noua orientare a raidului însemna că primele bombe ale celor 525 de aparate, care se aflau deasupra obiectivului, aveau să fie lansate la vest și sud-vest de Altstadt, în Löbtau și Friedrichstadt.

După lansarea semnalelor de marcare, următorul val a lovit Südvorstadt și, odată cu el, gara Hauptbahnhof care fusese serios, dar nu catastrofal lovită în timpul atacului Grupului 5. Acum a început cu adevărat iadul pentru refugiați și pentru toți ceilalți prinși în spațiile subterane.

Și mai la sud, suburbiile Räcknitz, Zschernitz și Plauen (unde Günther Jäckel stătea ghemuit pe pajiștea sa, privind scena „suprarealistă") au fost supuse unui bombardament dezordonat foarte periculos.

A urmat atacul principal asupra Johannstadt și Striesen (chiar la sud-est de Johannstadt), unde ploaia de incendiare a oferit și mai mult combustibil flăcărilor deja înspăimântătoare. În Johannstadt se aflau Nora, fratele ei mai mic și femeia cu bebelușul cu care se împrieteniseră, Anita și părinții ei, Günther Kannegiesser, care se adăpostise temporar în holul de intrare al unui spital. Toți au fost surprinși de acest nou val de bombardament.

Un amestec de bombe explozive și incendiare a căzut peste Grosser Garten, locul unde locuitorii Dresdei, respectând instrucțiunile autorităților, se adunaseră după ce reușiseră să iasă din casele lor cuprinse de flăcări. Aici se găseau Christoph Adam și familia lui, dar și pictorul Otto Griebel, a cărui locuință era situată în vecinătatea parcului. Tot aici se aflau alte mii de oameni,

înfășurați în pături umede sau în cuverturi, cu batiste la gură, privind copacii care explodau, ascultând țipetele răniților și muribunzilor – și rugându-se să fie cruțați, pentru că nu mai aveau unde să se refugieze.

Se părea că acum britanicii îi bombardau pe cei rămași fără case sau fără orice altceva. Parcul, grădina zoologică, cabanele, pavilioanele expoziționale și restaurantele erau toate pradă exploziilor și flăcărilor. Începea să semene a sadism și acesta avea să fie punctul de vedere împărtășit de mulți comentatori, după război. Pentru echipajele avioanelor, ale căror cunoștințe despre geografia Dresdei erau, în cel mai bun caz, sumare, adevărul este că toate acestea arătau ca o zonă care trebuia să fie bombardată.

Decizia comandantului de escadrilă De Wesselow de a extinde aria distrugerilor dădea naștere unui nou arc de cerc de distrugeri concentrate. Avea să confere bombardamentului asupra Dresdei un merit dubios: acela de a fi distrus cea mai mare suprafață urbană într-o singură noapte. După bombardarea zonei marcate cu semnalele verzi, cele roșii au fost lansate în zona deja incendiată și bombardierele Lancaster au primit ordinul să se ghideze după ele. La ora 1.42, în condițiile în care artileriștii nu mai puteau distinge nici un semnal de marcaj, De Wesselow le-a dat ordinul final să-și arunce bombele „în mijlocul incendiilor".

Cantitatea de bombe lansată asupra Dresdei, în jumătatea de oră cât a durat al doilea val, vorbește de la sine.[7]

Grupul 8 deschizător de drum – 60 de avioane Lancaster (inclusiv coordonatorul raidului și avioanele responsabile de marcarea și iluminarea țintei)

A lansat bombele între 1.21 și 1.45.

Tipul	**Cantitatea**	**Tone**
Mine de 1800 kg	27	
Bombe explozive de 450 kg	94	
Bombe explozive de 225 kg	159	
Total bombe explozive	280	125,7

Tipul	Cantitatea	Tone
Semnale luminoase de 112,5	90	10
Dispozitive de iluminare (brazi de Crăciun)	550	

Grupul 1 bombardiere – 248 de aparate Lancaster
A lansat bombe între 1.23 și 1.52.

Tipul	Cantitatea	Tone
Mine de 1800 kg	145	
Mine de 900 kg	101	
Bombe explozive de 225 kg	111	
Total bombe explozive	357	387,3
Incendiare de 1,8 kg	219 933	
Incendiare de 1,8 kg cu încărcătură explozivă	28 467	
Incendiare de 1,8 kg grupate în containere	70 266	
Total bombe incendiare	312 666	558,3

Grupul 3 bombardiere – 151 de aparate Lancaster
A lansat bombe între 1.25 și 1.55.

Tipul	Cantitatea	Tone
Mine de 3600 kg	1	
Mine de 1800 kg	119	
Bombe explozive de 225 kg	84	
Total bombe explozive	204	234,8
Incendiare de 1,8 kg	23 940	
Incendiare de 1,8 kg cu încărcătură explozivă	1 260	

Incendiare de 1,8 kg grupate în containere	105 292	
Total bombe incendiare	130 492	233

Grupul 6 bombardiere – 65 de aparate Lancaster
A lansat bombe între 1.27 și 1.45.

Tipul	**Cantitatea**	**Tone**
Mine de 1800 kg	65	
Bombe explozive de 225 kg	374	
Bombe explozive de 112,5 kg	155	
Total bombe explozive	594	216,8

Lumina infernală, vizibilă de la mare distanță, a uimit până și cele mai experimentate echipaje de pe bombardiere când au virat spre est, deasupra orașului saxon Döbeln, aflat la jumătatea drumului dintre Leipzig și Dresda, și au intrat în ultima etapă a misiunii. Incendiile erau perfect vizibile, chiar și de la distanță mare. Miles Tripp era pregătit să-și îndeplinească misiunea.

> Deși ne aflam la șaizeci și cinci de kilometri de Dresda, focurile înroșeau cerul în fața noastră. Prognoza meteo fusese corectă. Deasupra orașului nu erau nori.
>
> La zece kilometri de țintă, celelalte avioane Lancaster erau vizibile; siluetele lor întunecate pe fundalul acela roșiatic strălucitor. Era ca și cum ai fi privit contururile incandescente ale unui joc de cuvinte încrucișate; străzi în flăcări se întindeau de la est la vest și de la nord la sud, într-o gigantică masă de foc. Am rămas înmărmurit în fața acestui spectacol.[8]

Al doilea val a lansat bombele de la altitudini mergând până la șase mii de metri, mult mai sus decât primul. Chiar și bombardierul lider a rămas la circa două mii cinci sute de metri. După relatările unor martori, mitraliorii puteau vedea din turelele lor nu numai flăcările Dresdei, ci și, dincolo de acestea, la o sută de kilometri

depărtare, sclipirile artileriei de pe frontul silezian, unde forțele germane și rusești erau prinse într-o încleștare sălbatică. Strălucirea Dresdei în flăcări era vizibilă departe spre est. Nu e dificil să ne imaginăm disperarea atât de greu încercatelor trupe germane, când priveau peisajul din spatele liniilor lor – patria pe care se presupunea că o apără – și înțelegeau semnificația imaginii Dresdei în flăcări.[9]

La Aerodromul Klotzsche, de la nord de oraș, moralul trebuie să fi fost chiar și mai afectat. Avioanele de vânătoare nocturnă erau gata de decolare. De data asta însă, nici măcar privilegiatul Grup „A" nu a primit permisiunea să pornească. Optsprezece piloți stăteau neputincioși, lângă avioanele lor Messerschmitt Bf 110, așteptând în zadar ordinele[10], în vreme ce la orizont Dresda era înghițită de incendii, iar bombardierele britanice hrăneau flăcările fără să se teamă de o eventuală ripostă. Sentimentul vulnerabilității trăit de piloți era exacerbat de faptul că avioanele de transport utilizau cu regularitate aeroportul în zborurile lor dinspre și spre orașul Breslau aflat sub asediu, iar comandantul bazei continua să ilumineze pista la anumite intervale, aproape invitând britanicii să atace.[11]

Al doilea val al atacului a fost filmat. Camere de luat vederi au fost instalate pe turela din spate și pe ușile de acces al echipajului unui Lancaster „Y" special adaptat, parte din Escadrila 463 a Forțelor Aeriene Regale Australiene, de multă vreme asociată unității de filmare a RAF. Camerele avionului surprinseseră dramatica scufundare a cuirasatului german *Tirpitz* în Tromsöfjord, în noiembrie anterior. Bombardierele acestei escadrile, în mod normal parte a Grupului 5, însoțiseră primul val, având misiuni normale de bombardament; „Y" a însoțit al doilea val singur.

Aparatul a zburat în cerc deasupra orașului condamnat, timp de opt minute și jumătate, între 1.28 și 1.37, înregistrând unele din cele mai cumplite imagini ale războiului aerian. Filmate de la aproape cinci kilometri altitudine, printr-o atmosferă rece și clară, imaginile arată contururile străzilor cuprinse de flăcări; „brazii de Crăciun" coborând în uriașele coloane de fum de dedesubt; exploziile foarte vizibile ale imenselor mine aeriene de două tone, care se ridică din incendiul generalizat ca niște nori în formă de ciupercă, prefigurând

efectul bombelor atomice lansate câteva luni mai târziu la Hiroshima și Nagasaki. Perfecțiunea distrugerii. Ce simțeau cei de la sol este imposibil de imaginat.

Nu totul a mers ca la carte pentru toate avioanele. Când „A de la Apt" se pregătea să-și lanseze încărcătura, controlul aparatului i-a revenit lui Miles Tripp ca artilerist. Pilotul australian al avionului, poreclit „Dig", i-a cerut să-i spună cursul, dar Tripp a realizat că nu-l mai putea auzi pe coordonatorul raidului prin intermediul R/T (radio-telefon). Nu mai beneficia de instrucțiunile clare și precise ale acestuia. Tripp a luat o hotărâre cu conștiința curată:

> I-am spus lui Dig să vireze spre stânga, către partea de sud a orașului. A îndepărtat avionul de inima infernului și chiar în momentul în care eram deasupra marginii zonei în flăcări, am lansat bombele. Am sperat că încărcătura avea să cadă în câmp deschis; nu puteam uita ceea ce ni se spusese la ședința de informare sau la vechile buletine de știri despre atrocitățile din timpul bombardamentelor în picaj germane.[12]

În acele clipe, Tripp presupusese în mod eronat că bombardierul lider fusese doborât. Comparând jurnalul de bord ținut de navigator cu succesiunea de evenimente din timpul raidului, a ajuns, mai târziu, la concluzia că întreruperea comunicațiilor radio intervenise probabil în momentul în care De Wesselow și Le Good discutau în particular despre utilitattea modificării tacticii, în condițiile în care punctul de țintire programat fusese compromis. Tripp a insistat ulterior că, dacă ar fi primit instrucțiuni, le-ar fi respectat necondiționat. Dar nu a primit, așa că nu a făcut-o.[13]

Doug Hicks, un canadian de nouăsprezece ani din Escadrila 550, era mitralior în turela din spate, parte dintr-un echipaj „virgin" – era prima lor misiune. Numai aparatul lor „V de la Victorie" era veteran – supraviețuise mai mult de nouăzeci de misiuni – și acest lucru era considerat aducător de noroc. Înghesuit în mica sa turelă, vreme de peste cinci ore, scrutând cerul în căutarea avioanelor inamice, Hicks a rămas, la un moment dat, surprins cât de puțin

discutau membrii echipajului între ei; nici o manifestare de veselie, nici măcar când au văzut colosala strălucire a țintei, aflate la optzeci de kilometri în fața lor. Era complet diferit de tot ceea ce le fusese dat să trăiască:

> Sunt condiții aproape de zi. Cerul este aprins de oribilul iad de la sol în care s-a transformat acum obiectivul. În acest mediu iluminat văd bombardiere peste tot. Sunt la stânga și la dreapta, deasupra și dedesubtul nostru, mi se pare aproape imposibil că în partea asta de cer pot încăpea atâtea bombardiere. Când unul dintre ele trece pe sub turela mea, pot vedea echipajul din carlingă și observ cum gazele fierbinți de la cele patru motoare strălucesc bizar în atmosferă. Am dificultăți în a cuprinde cu mintea această vastă armadă de avioane ce converg spre țintă. La fel de repede cum a început, ne-am lansat încărcătura și am întors spre casă. Așadar, asta e proba focului. Am trecut-o. Aproape ne-am încheiat prima misiune. Echipajul nu sărbătorește în nici un fel, nici măcar cu un simplu „ura".[14]

Jurnalul informativ de operații nr. 1007 al Comandamentul Bombardierelor, expediat a doua zi prin teleimprimator Ministerului Aerului tuturor comandanților de grupuri și de baze și Diviziilor 1, 2 și 3 ale USAAF, oferă o imagine preliminară echilibrată și profesionistă a realizărilor celui de-al doilea val:

> Echipajele au putut identifica vizual orașul și fluviul, ajutați de incendiile provocate de atacul anterior, dar, în ciuda iluminării țintei, fumul generat de aceste focuri a făcut imposibilă identificarea, cu precizie, a punctului-țintă. După ce a analizat poziția semnalelor luminoase verzi cu ajutorul instrumentelor de identificare a țintei, coordonatorul raidului a ordonat forței principale să lanseze bombele la două secunde după ce trecuse de acestea. Ulterior, bombardamentul a fost direcționat spre semnalele roșii și în cele din urmă spre centrul incendiilor. Atât semnalele luminoase roșii, cât și cele verzi au putut fi clar identificate și bombardamentul a fost foarte concentrat și bine controlat de către bombardierul lider, prin instrucțiuni oportune și concise.

Au fost provocate noi incendii și întreg orașul, în special zona veche de la sud de fluviu, era descris ca fiind cuprins de flăcări spre sfârșitul atacului, un număr de focuri mai mici arzând în alte zone ale orașului. Au fost raportate câteva explozii importante și un incendiu foarte extins chiar la est de depouri. S-a raportat că fumul se ridica până la aproape cinci mii de metri, iar focurile au fost vizibile circa o sută șaizeci de kilometri pe drumul de întoarcere.

Se estimează că atacul a fost o mare reușită.[15]

22

Catastrofa

Dresda – vechea Dresdă, cu clădirile sale înghesuite – era mistuită de flăcări mult înainte de miezul nopții și, probabil, mare parte din ea nu ar fi putut fi salvată nici dacă al doilea val de bombardiere nu ar mai fi sosit deasupra orașului. Numărul victimelor ar fi fost ridicat, comparabil cu cel rezultat în urma altor raiduri asupra unor centre istorice, în timpul războiului aerian. Dresda s-ar fi alăturat unor centre urbane precum Darmstadt, Kassel și restului orașelor aparținând trecutului de aur al Germaniei, ca o notă de subsol înfricoșătoare în manualele de istorie. Deficiențele ieșite din comun ale sistemului de adăposturi antiaeriene al capitalei saxone ar fi reprezentat un subiect generos pentru dezbaterile dintre istorici.

Decizia comună a comandantului de escadrilă De Wesselow și a comandorului Le Good, luată în momentul când al doilea val se apropia cu rapiditate de Dresda, de a abadona punctul-țintă stabilit și de a bombarda la periferia zonei deja incendiate, a fost cea care a transformat raidul într-un sinonim al măcelului. Acțiunea lor a condamnat nu numai părți importante ale suburbiilor rezidențiale, ci și principalele zone de adunare a refugiaților și a celor rămași fără locuințe – gara Hauptbahnhof, Grosser Garten și malurile Elbei. Acestea aveau să devină adevărate câmpuri ale morții.

Mulți, foarte mulți au murit pe străzi, în timp ce încercau să fugă – carbonizați, asfixiați, târâți în gura fierbinte și nesătulă a furtunii de foc –, dar pentru cei care nici măcar nu au încercat să scape, moartea a fost, practic, o certitudine. Aspectul cel mai teribil al acestui al doilea val a fost că, în centrul orașului, a venit fără nici un avertisment. Rudolf Eichner era un alt tânăr soldat din Dresda, rănit pe front și aflat în convalescență în orașul său natal. Stătea în vechiul liceu Vizthum, situat la periferia sudică a orașului vechi, care fusese transformat în spital militar de rezervă, acolo fiind îngrijiți aproximativ cinci sute de militari.[1]

Multe dintre clădirile învecinate situate pe aceste străzi rezidențiale foarte dens construite (marcate pe harta Forțelor Aeriene Regale ca fiind zona cu cea mai mare densitate demografică) ardeau deja după primul val. Problema, își amintește Eichner, era că locuitorii lipsiți de experiență – în majoritate femei, copii și bătrâni – în loc să lupte cu focurile, păreau mai preocupați să-și pună la adăpost bunurile de preț. În tot acest timp, școala devenită spital a rămas mai mult sau mai puțin neatinsă. Și, de vreme ce era ocupată de soldați, a existat măcar o urmă de disciplină în procedurile aplicate.

Echipa de pompieri antrenați a spitalului reușise să neutralizeze incendiarele din spațiul de sub acoperiș. Răniții capabili să facă acest lucru au ajutat la mutarea mobilelor, paturilor și echipamentelor inflamabile pe coridoare. Ceilalți pacienți au rămas în adăpostul de la subsol. Rudolf Eichner consideră că, dacă bombardamentul ar fi încetat după primul val, spitalul și cei care se adăposteau în pivnițele sale ar fi putut fi salvați. El și camarazii săi erau hotărâți să împiedice extinderea incendiilor și la această clădire și erau dispuși să lucreze întreaga noapte, dacă ar fi fost nevoie. Apoi a sosit al doilea val.

> În mijlocul activităților de eliberare a camerelor și în timp ce luam măsurile necesare ca să protejăm clădirea, au început să explodeze bombele celui de-al doilea atac. Era 14 februarie, în jur de ora 1 dimineața. Nu au existat nici un fel de semnale de alarmă. Luați complet prin surprindere, am fugit înapoi în adăpostul antiaerian. Curând, acesta a devenit extrem de aglomerat, deoarece

locuitorii cartierului nu se mai puteau adăposti în siguranță în clădirile incendiate. Stăteam umăr lângă umăr acolo, în pivniță, atât de înghesuiți, încât ți-ar fi fost imposibil să cazi la pământ. Apoi au venit sunetul asurzitor al formațiunilor de bombardiere – mult mai puternic decât în timpul primului atac – și exploziile neîntrerupte, uneori simultane, care făceau clădirea să se cutremure.

Școala a fost lovită în plin de câteva ori. Luminile s-au stins, din tavan a început să curgă praf, iar ușile și ferestrele au fost zburate de suflu în interior. Cărămizi din zidurile de protecție din fața ferestrelor au pătruns în beci. Tocul unei ferestre mi-a căzut pe spate. Praful, varul și fumul amenințau să ne sufoce. O tânără mamă s-a aruncat deasupra căruciorului bebelușului ei în încercarea de a-l proteja. O lovitură directă asupra secției pentru răniții grav a luat multe vieți. Apoi sunetul motoarelor și al exploziilor a părut să se domolească treptat. Cineva a strigat: „Parterul școlii e în flăcări!" Era timpul să părăsim subsolul. Am urcat cu greu din cauza prafului și a molozului, am trecut pe lângă ușile și mobilierul arzând și am reușit să ies din clădire.

Era doar prima etapă a patimilor lui Eichner. În stradă, în Dippoldiswalder Gasse, furtuna de foc era la apogeu, atmosfera transformându-se într-o tornadă de bucăți arzânde de lemn, metal și hârtie. Crengi de copaci în flăcări zburau pe lângă tânărul militar înspăimântat, la fel și tot felul de obiecte abia recognoscibile, prinse în acel vârtej fierbinte – inclusiv, după cum și-a dat seama, oameni lipsiți de ajutor. S-a ghemuit și apoi s-a târât în patru labe până pe partea cealaltă a străzii. În fața unei grădini din apropiere, a zărit un spațiu care nu numai că era parțial protejat de curenții fierbinți, ci părea a fi ceva mai deschis și, în consecință, mai ferit de zidăria ce se prăbușea. S-a împleticit până acolo și a descoperit alți cinci camarazi care scăpaseră din clădirea liceului Vizthum.

Cei șase supraviețuitori au format un cerc, fiecare stând cu mâinile pe umerii celorlalți. Și-au învelit fețele cu cârpe ude care îi ajutau să respire, dar hainele le erau uscate și deci se puteau aprinde din cauza nenumăratelor scântei care zburau prin aer. Fiecare dintre ei trebuia să stingă orice mică flacără apărută pe hainele omului din față. Au făcut asta timp de șase ore, până când furtuna a început

să-și piardă din forță. S-au numărat printre puținii supraviețuitori ai distrugerii adăpostului din Spitalul Militar de Rezervă, din incinta liceului Vizthum.

Al doilea val a provocat pagube teribile și gării Hauptbahnhof. Întreaga zonă a devenit ținta unei ploi de bombe – Bismarckstrasse, Wiener Platz, până la primele clădiri ce găzduiau magazinele și cafenelele elegante de pe Prager Strasse – asemenea clădirii propriu-zise a gării. Acoperișul înalt de sticlă a fost spulberat. Trenurile care așteptau în stație au fost aruncate în aer și carbonizate. În rețeaua de spații subterane, unde se refugiaseră majoritatea călătorilor când sirenele sunaseră prima dată, scenele erau apocaliptice.

Cei mai mulți dintre ei nu fuseseră uciși de focuri sau explozii. Cel puțin nu direct. Aerul a fost de vină. Sau mai bine zis lipsa lui. În condițiile în care nu existau aerisiri cu filtre și doar câteva ieșiri de urgență – în orice caz, majoritatea erau blocate de trupuri și bagaje – când furtuna de foc a supt oxigenul din complexul subteran puternic suprapopulat, sute de oameni au murit, pur și simplu, asfixiați.[2] Câțiva au reușit să găsească drumul prin acel labirint și să iasă la suprafață, dar nu mulți.

Unul din supraviețuitori, o refugiată din Silezia, a trecut prin subsoluri câteva ore mai târziu, ajutată de un ofițer, „printr-un coridor foarte lung". Continua: „Am trecut prin subsol. Trebuie să fi fost câteva mii de oameni acolo, cu toții nemișcați".[3] Lipsa oxigenului, intoxicarea cu fum sau cu monoxid de carbon își făcuseră, încă o dată, simțite efectele, așa cum s-a întâmplat de atâtea ori la Dresda în acea noapte.

În afara gării, situația era imprevizibilă. Familia lui Gertraud Freundel locuia pe Reichstrasse, o stradă largă ce pornea spre sud, de la gară, către Universitatea Tehnică și clădirile tribunalului din Münchner Platz și, dincolo de acestea, spre zonele mai înalte din suburbiile de sud.

Apartamentul familiei era situat într-o clădire veche ce mărginea Bismarckplatz, chiar în fața Hauptbahnhof. În vasta piață erau plantați copaci, ceea ce crea sentimentul că întreaga zonă era spațioasă, aerisită. Din acest motiv, după ce supraviețuiseră celor

două raiduri în pivnița lor solidă, mulți dintre cei aflați în adăpost susținuseră că nu aveau să aibă probleme cu lipsa oxigenului – așa că ar fi fost mai sigur să rămână acolo, până când se puteau asigura că pericolul trecuse. Decizii similare au fost luate în toată Dresda, în primele ore ale zilei de 14 februarie. În cazul unora, tragic, deciziile fuseseră luate de bombe – clădirile se prăbușiseră, îngropându-i de vii pe cei care se adăposteau în subsoluri. Dar pentru supraviețuitori, momentele de după plecarea bombardierelor au pus la încercare curajul și imaginația. Tatăl lui Gertraud a demonstrat că are ambele calități în acea noapte. I-a spus cu toată fermitatea fiicei sale că trebuiau să urce și să iasă în stradă. Chiar când aceștia părăseau pivnița, alții așteptau, ezitând, la intrare.

Animalelor de companie nu le era permis accesul în adăposturi. Spre surpriza și încântarea lui Gertraud, câinele familiei, un dachshund pe nume Jockely, supraviețuise ambelor atacuri închis în apartament. Scăpase cumva din clădire – probabil printr-o fereastră sau ușă distrusă – și i-a întâmpinat entuziast pe Getraud și tatăl ei la ieșire. Și-au înmuiat pălăriile și eșarfele într-una din găletile de apă aflate lângă ușă și și-au stropit hainele pentru orice eventualitate. Gertraud și-a udat batista și a legat-o în jurul botului cățelușului ei. L-a ridicat și acesta s-a cuibărit în brațele ei, în timp ce se pregăteau să plece.

Înainte să fie încorporat în Volkssturm, tatăl lui Gertraud administra un chioșc de bilete de loterie autorizat de stat și aflat lângă Postplatz – în absența sa, Gertraud și mama ei preluaseră afacerea. După primul raid, încercaseră să-și croiască drum prin pasajul subteran spre partea opusă a Hauptbahnhof, de unde ar fi putut merge pe jos până la magazin ca să vadă ce se întâmplase. Dăduseră imediat peste cadavre carbonizate, clădiri în flăcări și, puțin mai departe, peste o patrulă a poliției care i-a întors din drum.

Așa că acum, după trei ore și un al doilea bombardament devastator, știau că singura cale de scăpare era una care îi conducea afară din oraș. Destinația asupra căreia căzuseră de acord era suburbia sudică semirurală Mockritz. La Mockritz aveau să se găsească pe un teren mai înalt, era aer curat și, cu puțin noroc, nici

o bombă. Se afla la aproximativ doi kilometri și jumătate. Dar, mai întâi, trebuiau să traverseze Reichstrasse.

Acesta a fost locul în care s-au confruntat cu ororile furtunii de foc. Aici furtuna stăpânea totul, așa cum stăpânea toate străzile ce porneau din Altstadt, ochiul tornadei. Părea să-i prindă cu gelozie în ghearele sale pe toți cei care încercau să scape de flăcări:

> Afară furtuna de foc urla. Sufla cu furie, iar curenții de aer ne trăgeau spre centrul orașului... Tata mă ținea strâns de mână, iar cu cealaltă țineam cățelul. A trebuit să traversăm acest uragan infernal care bătea în jos, pe Reichstrasse, aducând vânt și foc. Mi s-a făcut frică, dar tata m-a tras înainte și m-a implorat, strigând prin vuietul vijeliei: „Trebuie să trecem de asta!"

Aplecați înainte pentru a evita forța de sucțiune a furtunii, au înaintat spre sud, pe lângă un grup de clădiri aproape neatinse, care i-a ferit de urgie într-o oarecare măsură. Înaintau încet, dar sigur. Apoi, chiar când se bucurau că reușiseră să se îndepărteze de furtuna de foc, a venit un alt șoc.

> Intrând pe Sedanstrasse, am văzut oameni venind spre noi din direcția pe care intenționam să o urmăm strigând: „Nu mai puteți urca!" Strada era blocată de copaci doborâți care luaseră foc. Dar tata a rămas neclintit în hotărârea sa și am trecut cu greu peste trunchiurile de copaci în flăcări. Aerul era plin de foc. Bucăți mari de lemn arzând pluteau prin aer, iar scânteile și flăcările picau din toate direcțiile. Am avut noroc că ne udasem hainele.
>
> Am trecut pe lângă vechea mea școală primară. Era cuprinsă de flăcări. Am fost obligați să mergem pe mijlocul străzii pentru a evita flăcările violente ce ieșeau din clădirile de pe ambele părți ale drumului. Am ajuns teferi pe Reichenbachstrasse, care avea case numai pe o parte, și am început să urcăm spre zonele mai înalte. În cele din urmă, ne-am oprit pe o pantă lângă Zellscher Weg, o stradă largă, pe marginile căreia nu prea existau construcții. Aerul era plin de cenușă și nu era deloc frig...

Nu au mai mers până la Mockritz. Găsiseră ce aveau nevoie: un spațiu deschis unde nu exista pericolul prăbușirii clădirilor și al

incendiilor ce se extindeau cu lăcomie. Calitatea aerului era suficient de bună pentru a le asigura supraviețuirea. Au petrecut acolo restul nopții, alături de alți supraviețuitori epuizați și îngroziți. Când cârpa cu care își acoperise gura s-a uscat, Gertraud a început să respire cu dificultate. O doamnă foarte practică s-a oferit ca băiețelul său să urineze pe cârpă, pentru a o umezi din nou. Gertraud și-a adunat toată demnitatea și a refuzat politicos.

În zori, Gertraud, tatăl ei și micul dachshund au pornit spre cartierul sud-estic Strehlen, unde aveau rude. Familia stabilise, cu multă vreme în urmă, să se adune acolo dacă se pierdeau unul de celălalt în cazul unui raid aerian. Era un plan despre care nu-și imaginaseră niciodată că avea să devină necesar.[4]

Mulți dintre cei care s-au adăpostit în centrul orașului au murit arși. Cei care, printr-un miracol, au supraviețuit nu aveau să uite niciodată mirosul cărnii arse ce se ridica din subsolurile și pivnițele orașului vechi. Totuși, elementele care apar în covârșitoarea majoritate a relatărilor supraviețuitorilor (și, fiind supraviețuitori, este vorba de un grup autoselectat) sunt intensitatea și duritatea luptei pentru supraviețuire: o luptă dusă mai întâi împotriva sufocării și apoi împotriva tornadelor de scântei și resturi incandescente, care amenințau să-i orbească și să-i desfigureze în timp ce se chinuiau să găsească o ieșire din labirintul orașului vechi – îndreptându-se, de obicei, parcă mânați de un instinct aproape animalic, spre râu.

Evadarea din cartierele centrale ale Dresdei a respectat, aproape în totalitate, teoria lui Darwin. Reușita a aparținut, de cele ai multe ori, celor tineri sau celor puternici psihic și fizic. Berthold Meyer, un tânăr de douăzeci de ani, student la construcții de mașini, s-a hotărât să ajungă pe malul Elbei, după ce reușise cu greu să scape din subsolul unei clădiri incendiate aflate pe Blochmannstrasse, la est de centrul orașului:

> Numai cineva care s-a aflat în mijlocul unei asemenea mări de foc își poate da seama ce înseamnă să respiri într-o atmosferă atât de săracă în oxigen... și asta în timp ce te lupți cu acei curenți de aer și de foc teribil de fierbinți, care își schimbă constant direcția. În

plămâni aerul intra cu greutate. Genunchii începuseră să-mi tremure. Era îngrozitor. Câteva persoane, în special cei mai în vârstă, au început să rămână în urmă. Se așezau apatice pe caldarâm sau pe grămezi de moloz și, pur și simplu, mureau asfixiate...[5]

Anita Kurz și părinții ei au supraviețuit celui de-al doilea val al raidului, deși, în continuare, șansele nu păreau prea mari pentru această mică familie unită.

După ce al doilea raid a luat sfârșit și lucrurile s-au liniștit, într-o oarecare măsură, părinții mei și alți oameni din clădire au încercat să iasă din subsol. Tata m-a apucat de braț, am trecut de ușă și, odată ieșiți , am încercat să ne mișcăm puțin pe stradă. Dar pe acea stradă, chiar în acel moment, era o furtună de foc prin care era imposibil de trecut. Tata ne-a tras pe mine și pe mama înăuntru... era ca un cazan în fierbere. Așa că ne-am întors în pivniță. Și în acele șiruri de clădiri subsolurile comunicau între ele. Fuseseră ridicate ziduri, dar reglementările pentru eventualitatea unui raid cereau ca să fie deschise. Ar fi fost posibil să trecem în subsolurile clădirilor învecinate și astfel să scăpăm, dar oamenii încercaseră și spuneau că e imposibil. Nu era de bine. Aerul devenea tot mai rarefiat.

Dar știți, oamenii erau epuizați fizic și mental. Le era greu să-și pună ordine în gânduri. Oricum, aveam cu mine halatul de baie. Îl băgasem în apă și îl udasem bine. Părinții mei au făcut la fel. Toți știau că trebuiau să iasă, dar cum? Nu sunt sigură dacă erau oameni în fața mea, dar... oricum, părinții mei m-au dus în pivnița aia pentru cărbuni și am căzut pe o grămadă de cărbuni. Nu știu sigur cum s-a întâmplat. Noroc că îmi îngropasem fața în halatul de baie.[6]

Crearea acestor „spărturi" *(Durchbrüche)* a fost una din particularitățile măsurilor luate la Dresda în fața amenințării bombardamentelor. Lipsa unor adăposturi publice încăpătoare, dotate cu sistemele necesare de filtrare a aerului, cu uși etanșe și cu pereți ignifugi, era o caracteristică a centrului său foarte dens populat. Ideea creării unor găuri prin care te puteai târî prin pereții tuturor pivnițelor de pe o stradă anume – și uneori dintr-un întreg cartier – era că, în eventualitatea în care aveai dificultăți la ieșirea din

subsolul unei anumite clădiri sau dacă parterul era în flăcări, îți puteai croi drum afară, prin subsolul neventilat traversând subsolul unei alte clădiri din care scăparea era posibilă.

Ca și toate celelalte lucruri din capitala gauleiterului Mutschmann (cu excepția buncărului său personal), sistemul fusese conceput pentru a face față unui atac aerian „normal", în care aveau să fie provocate pagube unor clădiri și câteva incendii, dar nu urmau să apară situații apocaliptice decât în cazul celor lipsiți de noroc, care erau loviți direct. Sistemul era ieftin, ușor de pus în practică și părea o alegere logică. În partea nordică a orașului vechi, fuseseră construite și câteva tuneluri. Acestea reprezentau o rețea suplimentară foarte întinsă care, mai mult, ieșea la suprafață prin niște puțuri de beton, construite special în acest scop, în apropierea Elbei, la Neumarkt (lângă Frauenkirche), în Postplatz (principala stație de tramvai din Altstadt) și în Adolf-HitlerPlatz.

Chiar în cazurile în care construcțiile erau relativ sofisticate, sistemul s-a dovedit total incapabil să facă față unui raid masiv și de lungă durată sau unei serii de raiduri. În cazul furtunii de foc a fost, de fapt, contraproductiv. Politica de realizare a „spărturilor" transforma fiecare sistem de tuneluri interconectate într-o potențială capcană mortală – o capcană cu numeroase încăperi.

În loc să consume oxigenul doar dintr-o pivniță, furtuna de foc îl putea trage dintr-o întreagă rețea subterană. Iar fumul și focul se puteau răspândi, de asemenea, cu repeziciune, prin labirintul subteran.

Margret Freyer, pe o atunci o tânără de douăzeci de ani, a fost una din puținele persoane care au reușit să scape din Altstadt, după al doilea raid. În acea noapte, se găsea împreună cu o prietenă, Cenci, în adăpostul de pe Struvestrasse, strada care ducea spre est, de la magazinele elegante de pe Prager Strasse:

> Trei femei au urcat pe scări în fața noastră, s-au întors în fugă, frângându-și mâinile: „Nu putem să ieșim de aici! Afară totul arde!", au strigat. Cenci și cu mine am urcat să vedem cu ochii noștri. Era adevărat.

Apoi am încercat „spărtura" creată în fiecare pivniță, astfel încât oamenii să poată trece dintr-un subsol în altul. Dar am dat numai peste un fum gros care te sufoca.

Așa că am urcat la etaj. Ușa din spate... era cuprinsă în întregime de flăcări. Ar fi fost o nebunie să o atingi. Iar la intrarea din față, flăcări de un metru și jumătate se prelingeau pe hol la intervale scurte.

Cu toate astea, era clar că nu puteam rămâne în clădire dacă nu voiam să ne sufocăm. Așa că am coborât din nou și ne-am luat valizele. Am pus câteva batiste într-o cadă cu apă și le-am îndesat ude leoarcă în buzunarul paltonului. Asta probabil că mi-a salvat viața mai târziu.

Dar când urcam pe scări ca să ieșim din beci, soțul lui Cenci a urcat și i-a spus: „Cenci, rămâi, te rog, trebuie să o ajuți pe sora mea. E bolnavă".

Am făcut o ultimă încercare să-i conving pe toți cei din pivniță să plece pentru că aveau să se sufoce dacă nu o făceau; dar nu m-au ascultat. Majoritatea au murit chiar acolo, iar trei femei au fost găsite în fața ușii, printre ele și Cenci.[7]

În primele ore ale zilei de 14 februarie, centrul Dresdei era o tragică ilustrare a suferinței umane. În acea teribilă confuzie, un moment de neglijență sau o eroare putea produce consecințe de nedescris; ca să nu mai vorbim de o decizie luată în mijlocul unei ceți formate din fum, scântei și aer fierbinte, care îți golea și îți ardea plămânii. Soarta putea fi decisă de chestiuni aparent banale, precum alegerea hainelor.

Margret Freyer, spre exemplu, a atribuit supraviețuirea sa, după părăsirea pivniței condamnate din Struverstrasse – străzile erau deja ca niște cuptoare –, faptului că-și pusese niște cizme până la genunchi atunci când, în acea noapte de iarnă, plecase să-și viziteze prietena. Din cauza căldurii, asfaltul de pe străzi se topea. Unii dintre cei care încercau să scape prin această mlaștină vâscoasă și-au pierdut rapid pantofii, chiar și pe cei cu șireturi, rămași înfipți în asfalt. Picioarele goale le-au fost arse atât de rău, încât, în foarte scurt timp, nu s-au mai putut mișca. Au murit. Cizmele confortabile

ale lui Margret Freyer s-au încăpățânat să rămână la locul lor și ea a supraviețuit.

Un bărbat, care în acea noapte a pierdut totul și pe toți cei la care ținea, a trimis o scrisoare de condoleanțe unei femei pe ai cărei părinți îi văzuse murind. Locuiseră cu toții în aceeași clădire de pe Marienstrasse, la marginea orașului vechi. Scrisoarea lui Hans Schröter este plină de o însuflețire disperată și potolită, în același timp:

> Am scăpat de cele două raiduri și credeam că aveam să supraviețuim. Din nefericire, lucrurile nu aveau să stea așa. Ieșirea din subsolul de la nr. 38 era îngropată sub moloz, așa că singura opțiune o reprezentau evacuările de urgență de la nr. 40 și 42. Când am ajuns la nr. 40, flăcările deja coborau pe scări, așa că a trebuit să acționăm cât am putut de repede ca să ne salvăm viețile. Toată lumea s-a comportat calm. Alimentarea cu electricitate se oprise de mult, dar aveam lanterne și lămpi cu benzină. Aveam nevoie de un enorm curaj ca să ne îndreptăm spre ieșire și mulți nu l-au putut găsi – inclusiv, poate, iubiții tăi părinți. Probabil s-au gândit că aveau să fie protejați în subsol, dar nu au luat în considerare lipsa de oxigen. Când am ieșit, mi-am văzut soția și fiul stând în ghereta paznicului de la parterul mobilului de la nr. 42. Păreau atât de neajutorați, dar întrucât aveam o mătușă mai în vârstă din Liegnitz care stătea la noi și voiam să o scot și pe ea, i-am spus soției mele că o să mă întorc în două minute. Când m-am întors după cele două minute, iubita mea familie dispăruse. Am verificat fiecare adăpost și subsol de pe stradă. Erau de negăsit. Incapabil să-mi găsesc familia, a intrat în funcțiune ceea ce-mi mai rămăsese din instinctul de supraviețuire și am ajuns până la monumentul lui Bismarck. Am rămas în mica clădire de acolo vreme de o oră, până când și acoperișul ei a început să ardă. Am mai înaintat treizeci de metri pe Ringstrasse și am rămas acolo până când s-a luminat.

Odată cu zorii noii zile, Schröter a început să caute drumul înapoi, pe străzile distruse, spre ceea ce fusese casa sa.

> Ceea ce mi-a fost dat să văd a fost înspăimântător... Peste tot cadavre carbonizate. M-am îndreptat repede spre casă, sperând să-i găsesc, pe cei pe care-i iubeam, în viață, dar, din nefericire, nu a

fost să fie. Zăceau pe stradă, în fața casei de la nr. 38, liniștiți de parcă ar fi dormit. Îți poți imagina cu ușurință prin ce am trecut în acele clipe. Apoi a trebuit să aflu dacă socrii mei sau alți prieteni puteau fi salvați din pivnița noastră. Pentru asta am chemat doi bărbați din Wehrmacht... Când am deschis ieșirea de urgență de la nr. 38, căldura era atât de intensă, încât nu se putea coborî. Așa că am fost nevoiți să ridicăm grilajul de la intrarea nr. 40, astfel încât să putem intra în baie și de acolo în subsolul de la nr. 40 și 42. Pivnița de la 42 era plină de trupuri. Am numărat în jur de cincizeci. Eulitz era acolo. Pe părinții tăi nu i-am putut vedea, întrucât cadavrele era îngrămădite unul peste celălalt... [8]

În vara anului 1944, prizonierii de război fuseseră mobilizați pentru a instala rezervoare de apă din ciment în spațiile deschise din Dresda, pentru ca echipele de pompieri să aibă la dispoziție rezerve suficiente și sigure, altele decât conductele principale și fluviul. Cel mai mare dintre aceste rezervoare a fost instalat în pământ, în spațioasa Altmarkt, unde, în îndepărtatele zile ale lui 1940, se organizase parada trupelor victorioase. Alte două, amplasate pe Sidonienstrasse, lângă Hauptbahnhof, și în Seidnitzer Platz, puțin la nord de Grosser Garten, erau ceva mai mici, dar conțineau cantități substanțiale de apă, potențial salvatoare de vieți. Rezervoare mai mici fuseseră amplasate la suprafață și în alte zone ale orașului. Asemenea „spărturilor", în condițiile apocaliptice din noaptea de 13 spre 14 februarie, s-a dovedit că pericolele pe care le reprezentau depășeau cu mult avantajele.

La apogeul furtunii de foc, locuitorii Dresdei, care încercau să fugă din orașul vechi în flăcări, s-au îndreptat spre masivul rezervor de apă din Altmarkt. Acest container-lac, având peste 40 de metri lungime, 20 lățime și mai mult de 3 adâncime, era înconjurat de un zid de siguranță din beton care se ridica peste o jumătate de metru deasupra solului. A dominat piața din orașul vechi în acele ultime luni de război, generând nesfârșite comentarii și discuții. Oricine s-ar fi aflat în pericol de moarte în centrul Dresdei ar fi știut de existența sa.

În acea noapte, rezervorul s-a dovedit aproape inutil pentru echipele de pompieri. Când al doilea raid a luat sfârșit, majoritatea căilor de acces către el erau blocate de clădirile prăbușite sau deveniseră de netranversat din cauza uriașelor cratere produse de bombe. În orice caz, pentru majoritatea clădirilor de apartamente și a caselor în stil baroc din împrejurimi era deja prea târziu. Imensul rezervor nu mai avea decât o singură utilitate și aceea era protecția pe care adândimea sa o oferea împotriva inamicului tradițional al apei, focul.

Sute de oameni disperați, unii deja în flăcări, și-au croit drum prin străzile incendiate spre Altmarkt. Au plonjat recunoscători în aparenta siguranță oferită de vasta rezervă de apă rece. Pe măsură ce orele treceau, aerul fierbinte de la incendiile din jur și efectul cumulat al tuturor acelor oameni încinși, care se îngrămădiseră în rezervor, a început să se resimtă. Căldura în interior a devenit insuportabilă, aerul imposibil de respirat. În rezervor, nenumărați supraviețuitori, mulți din ei răniți, mulți neștiind să înoate sau abia putându-se ține la suprafață, au încercat să iasă, dar au descoperit că rezervorul de urgență din Altmarkt nu fusese construit ca o piscină. Nu existau bare sau mânere și nici scări. Dimpotrivă, pereții rezervorului erau din ciment neted, pe care era aproape imposibil să te cațeri.[9]

Cei slăbiți au încercat să se agațe, dar s-au înecat. În multe cazuri, i-au prins pe înotătorii mai pricepuți și i-au tras la fund. Foarte puțini dintre cei mai capabili înotători și mai iscusiți cățărători au reușit să iasă. Uriașul rezervor din Altmarkt nu era numai un teribil loc de luptă cu moartea în acea noapte, dar și, în mod ironic, un cimitir inundat în mijlocul unui oraș în flăcări, pentru sutele de biete suflete care au pierdut acea luptă.

A doua zi, când echipele de salvare și-au croit drum până în piață, jumătate din imensa cantitate de apă se evaporase. Toți cei rămași în marele rezervor muriseră. Un șir macabru de cadavre carbonizate înconjura pereții rezervorului: erau trupurile celor care nu reușiseră să ajungă la rezervor înainte să ardă de vii sau care fuseseră uciși de gazele toxice. În rezervorul din Seidnitzer Platz,

un pătrat cu latura de cincisprezece metri, potențialii supraviețuitori se îngrămădiseră în apa până la buza rezervorului – apa era suficient de mică ca să poți sta în picioare – până când nu a mai putut intra nimeni. A doua zi, erau încă acolo, majoritatea înghesuiți ordonat unul lângă celălalt. Toți asfixiați.

În rezervoarele mai mici, apa a devenit atât de fierbinte, încât oamenii au fost literalmente fierți. Numai într-un singur caz un ofițer a observat doi oameni ieșind dintr-un rezervor de apă, după ce supraviețuiseră cu succes primului atac.[10] Asta se întâmpla, e adevărat, destul de devreme în acea noapte, înainte ca atmosfera să devină cu adevărat toxică.

Margret Freyer a trecut pe lângă câteva rezervoare a doua zi, în timp ce își căuta logodnicul prin ruinele fumegânde ale orașului:

> Din grămezile de moloz răsăreau brațe, capete, picioare și cranii sparte. Rezervoarele de apă erau pline cu morți până la vârf, deasupra aflându-se bucăți mari de zidărie. Cei mai mulți arătau de parcă ar fi fost umflați, iar pe corpuri aveau pete galbene și maronii. Oameni ale căror haine încă ardeau...[11]

Majoritatea pompierilor aflați în oraș, în acea noapte, și-au pierdut viața. O excepție a reprezentat-o comandantul Companiei 3 din Unitatea 9 a „Poliției Incendiilor" din Dresda care, aflându-se în Neustadt, fusese convocat în centrul orașului. A supraviețuit și a întocmit un raport pentru superiorii săi. Au existat eroi în acea noapte, indiferent de considerentele politice sau de război.

Comandantul și echipa sa se refugiaseră, în timpul celui de-al doilea atac britanic, într-un adăpost oficial de lângă primărie, adăpost care a fost lovit în plin de o bombă explozivă. Raportul comandantului exprimă laconic agonia frustrării provocate de neputința de a face ceva:

> Am părăsit imediat pivnița împreună cu oamenii mei, prin ieșirea de urgență de pe Kreuzstrasse 4. Pentru că, între timp, un incendiu uriaș se extinsese în zonă, ne-a fost imposibil să trecem cu

> mașinile. Sute de persoane se aflau în piața primăriei, iar alte șuvoaie de oameni traversau Georgplatz, îndreptându-se spre Elba. Pentru a salva vieți, am încercat să deschidem un drum cu furtunurile noastre, folosind apa încă aflată în rezervorul de acolo. Intenția mea era să deschid o cale de scăpare pe Ringstrasse, în direcția Elbei. Mașina numărul 8 fusese distrusă de tirul avioanelor inamice.[12] Mașina 15 fusese scoasă din funcțiune de o bombă. Pompa fusese lovită. Camionul cu furtunuri nu putea fi utilizat, astfel încât am fost nevoit să renunț la planurile de creare a unei căi de evacuare. Am fost obligat să mă limitez la salvarea propriilor mei oameni. În acest timp, furtuna de foc din piața primăriei atinsese o asemenea intensitate, încât trântea oamenii la pământ și îi ucidea. Am dat echipei mele un ultim ordin. Trebuiau să mă urmeze, să treacă în fugă prin zidul de foc și să ajungă la Elba, aflată la o sută de metri depărtare. Eu am luat-o înainte și am deschis drumul. Mi-am dus întregul pluton în siguranță, cu excepția a doi oameni. Pompierii Rietsche și Kaufmann se pare că nu m-au urmat. Eu însumi și șase dintre oamenii mei am suferit arsuri de gradul doi, dar am supraviețuit... Am raportat personal retragerea echipei mele căpitanului Thieme, în Kaiser Wilhelmplatz, la ora 4.15, pe 14 februarie.[13]

Unii dintre cei care au scăpat din centrul orașului, precum Hans Schröter, au supraviețuit găsind insule în spațiu – pungi de aer. Pentru majoritatea însă, dacă nu reușeau să iasă din oraș, nu existau decât două refugii sigure: spațiile verzi din Grosser Garten și, mai la nord, terasele și malurile inundabile ale Elbei.

De multe ori nu era vorba decât de câteva sute de metri și, în condițiile în care furtuna de foc ajunsese la apogeu, străzile înguste erau blocate de clădirile prăbușite, iar multe din punctele de reper familiare fuseseră distruse, drumul fiind, de foarte multe ori, îngrozitor – și uneori fatal – de lent și dificil. Berthold Meyer începuse prin a evada dintr-o clădire mistuită de flăcări de pe Blochmannstrasse, situată la aproximativ șase sute de metri, în linie dreaptă, de malurile Elbei.

Ținând în mână o servietă în care îndesase cele mai de preț bunuri ale sale – bombardamentele îi distruseseră deja casa din Bremen – și în cealaltă o placă cu ajutorul căreia se proteja de resturile incandescente, tânărul de douăzeci și unu de ani nu ajunsese departe, când și-a dat seama că se rătăcise și a fost tentat să renunțe, să se prăbușească în acea uitare lipsită de oxigen.

> Simt cum mă lasă puterile – plămânii sunt încordați și aproape să plesnească. Respirând scurt, gâfâind și icnind, mă poticnesc și îmi fac drum prin marea de foc... vântul fierbinte împinge cu atâta forță în placa pe care o țin în față, încât mi se pare că are o tonă. Dacă nu se întâmplă nimic în curând, sunt un om terminat! Să fie ăsta sfârșitul? Mă îndrept, îmi strâng ultimele puteri și voința de a supraviețui îmi dă forța unui uriaș. Iată! Ce-mi apare în fața ochilor, un pisoar cu pereții de oțel, la colțul străzii. Câțiva oameni sunt deja înghesuiți acolo – o adevărată salvare într-un moment de restriște! Îți dă posibilitatea să-ți tragi sufletul și acolo căldura nu e atât de mare. Și, mai presus de toate, îți oferă o oarecare protecție în fața furtunii de foc și a uraganului de scântei.

Era un loc miraculos de sigur, dar singura modalitate de a supraviețui, așa cum realiza instinctiv Meyer, era să se îndrepte spre apă:

> Chiar și acolo era periculos să rămâi prea mult timp, pentru că flăcările se extindeau în continuare. Între timp, am întrebat despre drumul spre Elba. Mai sunt circa 150 de metri de parcurs. Sunt în Güntzplatz, mi se spune. Renunț la locul meu și ies în stradă, îndreptându-mă spre râu cu servieta și placa în mâini. Merg poticnit în jos pe Sachsenallee și încep să simt – cea mai mare binecuvântare a vieții mele! – primii curenți de aer proaspăt venind dinspre Elba. Îmi umplu lacom plămânii – ce dar! – și îmi dau seama că sunt cam la zece metri de Albertbrücke. Mă gândesc că trebuie să cobor până la râu să-mi spăl ochii, pentru că abia mai pot vedea. Pe lângă pod, urmez șuvoiul de oameni până la Elba, trecând prin apropierea unei bombe neexplodate de prezența căreia oamenii mă avertizează. Apoi ajung pe malul râului dătător de viață. E atât de minunat să respiri acest binefăcător aer proaspăt. Intru în apă până la glezne și, folosind batista murdară cu care îmi protejasem în

adăpost ochii și gura, îmi spăl ochii cât pot de bine. Sunt umflați și plini de mizerie. Apoi mă așez pe o piatră. Stau acolo vreme de mai bine de un ceas, iar în fața ochilor mei Dresda arde.[14]

Mai departe spre est, tânărul Günther Kannegiesser și persoanele pe care le avea în grijă abia ajunseseră la spitalul Johannstadt, când a început al doilea raid. Neputând să găsească adăpostul spitalului, a lăsat femeile și copiii pe care îi condusese acolo într-un colț al holului de la intrare, sperând că aveau să fie protejați de scara masivă, și a pornit în căutarea unui loc sigur. Dar așa ceva nu exista. Günther s-a așezat, în cele din urmă, pe coridor, lângă cămăruța portarului:

Pentru că exploziile au continuat atât de mult și păreau să devină din ce în ce mai puternice, am crezut că trupele rusești ajunseseră deja. La acea vreme pătrunseseră deja adânc în Silezia.

În cele din urmă, lucrurile s-au mai liniștit și am auzit un copil plângând. Două dintre femei și trei copii stăteau încă în holul de la intrare. Din fericire, nu fuseseră răniți...[15]

Supraviețuirea lor era cu atât mai miraculoasă, dacă ținem cont de faptul că părți ale spitalului fuseseră distruse în totalitate. În special clinica pentru femei. Conform mărturiilor ulterioare ale profesorului Fischer, un ginecolog cu experiență, o mină aeriană și două bombe explozive loviseră aripa „B" a clădirii. Două săli de naștere, un bloc operator, saloanele lăuzelor, precum și un număr de saloane și de instalații de sterilizare fuseseră distruse în timpul raidului. În vreme ce personalul încerca să mute pacienții din aripa „B", aflată în pericol, în aripa „A", incendiile și exploziile erau pretutindeni. Aripa „A" a luat în acel moment foc. Pacienții au trebuit să fie mutați din nou. Au fost coborâți în stradă, unde cei mai grav bolnavi puteau fi transportați în altă parte.

În jur de două sute de mame care abia născuseră, împreună cu alți pacienți și diverse alte persoane se aflau încă blocate sub dărâmăturile aripii „B".[16] În timp ce personalul și echipele de

pompieri se luptau să oprească incendiului și să ajungă la cei blocați în subteran, a explodat un boiler. Peste numai câteva minute, echipele de salvare erau în apă până la genunchi. Nu era fierbinte, slavă Domnului, dar urmările au fost dezastruoase din alt punct de vedere. Pompierii au rămas fără apă. Câteva femei au fost găsite aproape de suprafață și au fost salvate, dar deschiderea unui drum spre pivniță părea imposibilă. Potențialii salvatori nu puteau decât să asculte neputincioși țipetele slabe și disperate de ajutor ale victimelor. Apoi zidurile structurii rămase încă în picioare au început să se cutremure. Zona a trebuit să fie evacuată, lăsând resturile clădirii să se dezintegreze și femeile blocate să fie îngropate de vii.

Günther Kannegiesser nu știa nimic de scenele oribile din celelalte părți ale spitalului. Misiunea curajosului adolescent de paisprezece ani era să se salveze pe el și pe însoțitoarele lui și asta a și făcut:

> Trebuia să înaintăm spre Elba! În 1945, în locul unde Fürstenstrasse se întâlnește cu lunca fluviului, se depozitau uneori scânduri. Acestea fuseseră scoase din podurile clădirilor pentru a facilita stingerea bombelor incendiare. Fuseseră bătute împreună în cuie, formând mici pasaje de scânduri, gata să fie instalate la locul lor după război. Ne-am târât printre ele ca să ne odihnim puțin.
>
> În drum spre Elba, o construcție din lemn era cuprinsă de flăcări. Probabil era sediul clubului de tir care se reunea în Vogelwiese.[17] Una din femei plângea încontinuu. I-am promis că o s-o întreb pe mama dacă putea veni să locuiască cu noi. Apoi am adormit.[18]

Nora Lang, fratele ei mai mic, alături de îndârjita tânără mamă și de copilul ei se ghemuiseră într-o pivniță de pe Dürerstrasse, când bombele au reînceput să cadă asupra Dresdei. Asemenea lui Günther Kannegiesser, încercaseră să ajungă pe Fürstenstrasse și de acolo la Elba, dar furtuna se dovedise prea puternică. Beciul era întunecat, fiind luminat, din când în când, doar de pâlpâitul flăcărilor vizibile

prin ferestrele de la nivelul caldarâmului, dar putea vedea că încăperea era plină de bătrâni și de persoane neajutorate.

> Acest lucru era mult mai șocant. În timpul primului atac, părinții mei fuseseră alături de mine, dar acum eram dintr-odată singură, cu frățiorul meu. Și mizeria din pivniță... o pot încă simți. În cea mai mare parte era vorba de oameni bătrâni, de oameni bolnavi și vulnerabili, de femei și copii. Bombardamentul părea să nu aibă un început sau un sfârșit, doar o serie nesfârșită de explozii.[19]

Zgomotul a fost tot timpul atât de puternic, încât pentru ea, doar o copilă, părea să semene descrierilor din Biblie despre sfârșitul lumii. La un moment dat, spre sfârșitul chinului lor, cei adăpostiți în subsol și-au dat seama, cu o certitudine înnebunitoare, că întreaga clădire de deasupra lor se prăbușise. Nu se mai putea ieși pe ușa pe care o utilizaseră pentru a se refugia din fața amenințărilor din stradă.

Când sunetul bombelor și al avioanelor s-a stins, în cele din urmă, și-au dat seama că nu aveau de ales și că erau obligați să folosească „spărtura", chiar dacă era mică și îngustă. Pentru cei mai în vârstă și pentru suferinzi, această portiță de scăpare nu reprezenta o opțiune.

> Ne-am strecurat dintr-o pivniță în următoarea. Mai întâi a trebuit să dau mai departe bagajele. Dar nici în următoarea clădire nu exista nici o cale de ieșire. Dar, cumva, am reușit să ieșim printr-una dintre pivnițe. Cum, nu știu să vă spun. În realitate am reușit numai pentru că tânăra cu bebelușul mă îndemna încontinuu să înaintez.

Înapoi, afară pe Dürerstrasse, au trebuit, încă o dată, să se lupte cu furtuna de foc care părea să fi câștigat și mai mult în intensitate. Ochii Norei erau atât de puternic afectați de fumul gros, că abia mai putea vedea. Cu doar câțiva metri înainte să intre pe Fürstenstrasse, au fost nevoiți să se refugieze la intrarea unui magazin. Au fost câteva clipe de respiro în fața vârtejului, dar magazinul s-a dovedit a fi o farmacie și alți supraviețuitori care treceau în fugă pe lângă ei

i-au avertizat că înăuntru se aflau depozitate recipiente cu chimicale inflamabile, care puteau exploda în orice clipă. Adunându-și curajul, și-au continuat dificilul drum: femeia și copilul nou născut, fata de treisprezece ani, Nora și fratele ei mai mic, cu puținele lor bunuri.

Până la urmă, au reușit să ajungă pe Fürstenstrasse. Era o stradă mult mai largă. Undeva, în mijlocul acelui vârtej sufocant de foc și resturi incandescente, pătrundea un curent salvator de aer proaspăt ce bătea dinspre râu. Puteau respira aproape normal. În cele din urmă.

> Numai norocul... nu am murit toți dintr-un noroc chior. Unele case erau încă în picioare. Și se afla acolo și o remorcă. Ne-am târât sub ea și am rămas acolo. Eram atât de obosiți. Și... totul era atât de crud... era acolo un bărbat care înnebunise. Pur și simplu stătea și urla în noapte același lucru, iar și iar: *Auto! Auto!* (Mașina! Mașina! – n.a.). Fratele meu avea cinci ani pe atunci. Nu-și poate aminti mare lucru din ce s-a întâmplat în acea noapte, cu excepția vocii acelui bărbat și a acelui *Auto!* Nu-l poate uita. Când ne-am mai revenit un pic, am continuat spre spitalul Johannstadt. Bombele căzuseră și acolo, dar una dintre clădiri era aproape intactă și avea un subsol imens. Am intrat. Înăuntru se aflau o mulțime de oameni.
>
> Apoi, a doua zi dimineața, ne-am continuat drumul... am coborât până la Elba și pe drum se aflau atât de mulți oameni, încât ne-am pierdut de tânără și de copilul ei. Unii mergeau în amonte, alții în aval. Era o agitație atât de mare și am coborât până pe malul apei din cauza înghesuielii. Dar chiar și atunci nu vedeam suficient de bine cât să pot discerne trupurile și fragmentele de trupuri de acolo, așa că fratele meu îmi spunea: Ai grijă aici, aici trebuie să ocolești și așa mai departe...[20]

Spre deosebire de familia Norei Lang, Christoph Adam, părinții săi și fratele său mai mic reușiseră să rămână împreună. Și-au croit drum spre est, cât mai departe de centrul orașului, rezistând, în același timp, atracției fierbinți a furtunii de foc. În intervalul dintre primul și al doilea atac, au intrat într-o zonă care nu fusese încă atinsă și au început, în cele din urmă, să se simtă mai în siguranță.

Ca și pentru mulți alții ca ei, acel sentiment era înșelător. Au fost surprinși în spațiu deschis de bombardierele britanice.

> Al doilea atac l-am trăit în Wallotplatz – nu departe de Grosser Garten – unde, până în acel moment, nu se întâmplase nimic. Brusc, cerul a luat foc – s-a luminat ca ziua, de fapt. Toate casele erau încuiate și nu ne puteam adăposti nicăieri.[21]

Nu aveau unde să meargă, așa că familia a rămas în piață, complet expusă bombardamentului și și-a asumat riscul. Oricât de terifiantă ar fi fost experiența, singurul moment când dezastrul a fost la numai un pas a intervenit atunci când Christoph a avut brusc impresia că „lucrurile începuseră să se încingă". O incendiară aterizase chiar în apropierea sa, iar el luase foc, pur și simplu. Din fericire, pătura pe care și-o înfășurase în jurul trupului era udă. Au reușit să stingă bomba la timp.

După ce au supraviețuit sub cerul liber, într-un loc aflat chiar la marginea zonei cel mai grav afectate, Christoph Adam și familia sa nu trebuiau să se mai lupte să scape dintr-o clădire prăbușită sau dintr-un subsol în flăcări. Aflați încă în stare de șoc, au parcurs cu greu distanța până la Grosser Garten. Partea de est a marelui parc regal era mai puțin grav afectată și mai puțin aglomerată decât cea vestică și centrală, deși își amintește că „ceva ardea la fiecare cinci metri". Apoi Christoph a adormit, în mijlocul grupurilor risipite de refugiați din oraș, acoperiți de cenușă și arsuri. Era încă învelit în pătura care îl salvase de arsuri grave sau chiar de ceva mai rău.

La un moment dat, spre dimineață, a început să plouă.

Henny Wolf și părinții ei se aflau încă în zona Hauptbahnhof, când au auzit sunetul îndepărtat al unei alarme și au căutat cel mai apropiat adăpost. Cinva avea un aparat de radio cu baterii, așa că au putut asculta anunțurile legate de atacul iminent.

Acolo au așteptat terminarea bombardamentului. Adăpostul, ca de obicei un subsol transformat, era – din nou ca de obicei – plin de femei și copii, cărora li se adăuga un ciobănesc german, în ilegalitate, care a urlat pe durata întregului raid. *Herr* Wolf, în

calitatea sa de unic bărbat adult în puteri, a devenit responsabil cu păstrarea calmului. A memorat liniștit și poziția ieșirii de urgență care fusese consolidată cu saci de nisip împotriva exploziilor. Intenționa să-și scoată familia de acolo imediat ce raidul se termina, înainte ca să aibă timp cineva să-i ia la întrebări.

Când au ieșit în grabă din adăpost, Henny le-a spus părinților săi că trebuie să caute aer proaspăt. Trebuiau să-i urmeze pe ceilalți supraviețuitori spre râu. Asta însemna să se îndrepte spre nord, prin Altstadt.

> Cu toate acestea, nu a trecut mult și ne-am dat seama că înaintarea era imposibilă. Când am traversat o stradă din spatele Altmarkt – cred că Webergasse – ne-am trezit trași de un puternic curent încins. Brusc, mama părea pe punctul de a-și lua zborul. Tata a spus: „Trebuie să plecăm de aici!" Am ajuns pe Zeughausstrasse. Casa comunității evreiești ardea. Trebuia să ne prezentăm acolo peste două zile pentru „transport". Cât de ironic era faptul că ne aflam în fața clădirii în flăcări, cu ordinele de deportare în rucsac![22]

L-au căutat în zadar pe un prieten de-al lui Henny, Werner Lang, un evreu căsătorit cu o ariană, care lucrase la Zeiss-Ikon și la Bauer. În apropiere au văzut un zid acoperit de mesaje, lăsate de cei care își căutau apropiații, dar familia Wolf nu a îndrăznit să lase asemenea urme de teama celor din Gestapo. Discutând ce aveau să facă în continuare, *Herr* Wolf s-a gândit să traverseze fluviul spre Neustadt ca să vadă dacă proprietatea sa din Alaunstrasse era încă intactă, dar a renunțat rapid la idee. În cele din urmă, au urmat miile de supraviețuitori spre malurile Elbei, unde aveau să aștepte zorii.

Victor Klemperer și soția sa, Eva, fuseseră și ei pe Zeughausstrasse, mai devreme, în acea noapte. Trăiau de mai mulți ani într-una din „casele evreiești" de acolo. Au supraviețuit, cu relativă ușurință, primului atac. Câteva bombe căzuseră în apropiere, dar clădirea nu fusese lovită direct. Cele câteva incendiare găsite fuseseră stinse. Chiar și așa, majoritatea ferestrelor fuseseră sparte, așa că întreaga casă era plină de cioburi. La un moment dat, după

miezul nopții, s-au dus în pat – „Culcă-te, suntem în viață!" – după ce Eva Klemperer a curățat salteaua de cioburi.

Victor a ațipit, în ciuda „vântului teribil" care începuse să bată. Apoi, în jur de ora 1.00, Eva a spus dintr-odată: „Alarmă antiaeriană!" Soțul ei nu auzise nimic. Reușise cumva să audă sunetul sirenelor de pe celălalt mal al fluviului sau poate – după cum credea soțul ei – pe străzi sunau sirene operate manual. Un vecin din casa evreiască a bătut la ușă și a confirmat alarma. La rândul lor, soții Klemperer au trezit-o pe femeia din camera alăturată. Apoi au coborât în fugă scările.

> Strada era luminată ca ziua și aproape pustie, focurile ardeau și furtuna bătea ca mai înainte. Ca de obicei, în fața zidului dintre cele două case de pe Zeughausstrasse (zidul fostei sinagogi, în spatele căruia se aflau cazărmi) se afla gardianul cu cască de oțel. Trecând pe lângă el, l-am întrebat dacă fusese dată alarma. „Da" – Eva era la doi pași în fața mea.
>
> Am ajuns în dreptul holului de la intrarea de la numărul 3. În acel moment, o mare explozie în apropiere. Am îngenuncheat, lipindu-mă de perete, în apropierea intrării în curte. Când am ridicat privirea, Eva dispăruse. Am crezut că era în pivnița noastră. Se făcuse liniște și am traversat curtea în fugă spre pivnița evreilor. Ușa era larg deschisă. Un grup de oameni stăteau chirciți smiorcăindu-se în partea dreaptă a ușii. Explozii puternice... fereastra de pe peretele opus a fost trântită de perete... A urmat o explozie în apropierea ferestrei de lângă mine. Ceva dur și incandescent mi-a lovit partea dreaptă a feței. Am dus mâna acolo și eram plin de sânge. Mi-am pipăit ochiul, era încă acolo. Un grup de ruși – de unde apăruseră? – au intrat pe ușă. Am făcut un salt spre ei. Aveam rucsacul în spate, geanta gri cu manuscrisele și bijuteriile Evei în mână, iar pălăria cea veche îmi căzuse. M-am împiedicat și am căzut. Un rus m-a ridicat de jos. Într-o parte exista o boltă, Dumnezeu știe din ce pivniță prăbușită făcea parte. Ne-am înghesuit acolo. Era foarte cald. Rușii au fugit în altă parte, iar eu i-am urmat. Acum stăteam într-un pasaj deschis, încercând să ne protejăm capetele, înghesuiți unul în celălalt. În fața mea se afla un spațiu deschis pe care mi-era imposibil să-l recunosc, iar în

mijlocul acestuia un crater imens. Bubuituri, lumină ca ziua, explozii. Mintea îmi era goală, nici măcar nu mă temeam, eram, pur și simplu, complet epuizat și cred ca așteptam sfârșitul.[23]

În mod uimitor, profesorul, în ciuda problemelor cardiace pe care le avea – și a dispariției soției sale, Eva –, a demonstrat hotărâre și prezență de spirit. Se prea poate să fi fost epuizat și să fi „așteptat sfârșitul", dar, după câteva clipe de odihnă, a sărit peste un parapet în spațiul deschis, s-a aruncat în crater și a așteptat acolo o vreme.

Ieșind din groapă, Klemperer s-a adăpostit într-o cabină telefonică. Atunci l-a văzut pe un alt bărbat, *Herr* Eisenmann, din casa evreiască. Își ducea în brațe fiica. Împreună s-au refugiat în ceea ce mai rămăsese din clădirea birourilor regionale ale Băncii Reichului. Era, în mare parte, învăluită de flăcări, dar era o construcție solidă, cu ziduri groase. Nici o bombă nu i-a lovit. Ceva mai târziu, Eisenmann i-a sugerat să riște și să parcurgă în fugă mica distanță până la fluviu. Bărbatul mai tânăr l-a lăsat foarte rapid în urmă pe Klemperer – să alerge era prea mult pentru el, mai ales în acea atmosferă săracă în oxigen.

În schimb, profesorul s-a alăturat unui grup care escalada pantele grădinilor ornamentale ce duceau spre Terasa Brühl. Cu dificultate, a ajuns pe o terasă înaltă. Acolo a simțit briza mai rece. Acel curent înțepător de aer fierbinte și scântei putea fi simțit în continuare, dar atmosfera era respirabilă.

Sus, în vârful terasei de pe malul fluviului, era unul dintre puținii norocoși care scăpaseră din labirinul infernal din Altstadt. Punctul înalt pe care se afla Klemperer îi oferea o teribilă perspectivă asupra dimensiunilor distrugerii.

Pe o rază mare, doar incendii. Ridicându-se ca o torță pe acest mal al Elbei, clădirea înaltă din Pirnaischer Platz strălucea; pe malul celălalt, luminat de parcă ar fi fost zi, acoperișul Ministerului de Finanțe. Lent, gândurile mi-au revenit în minte. Eva se pierduse, reușise să se salveze, mă gândisem prea puțin la ea? Îmi înfășurasem pătura de lână – pe cealaltă probabil că o pierdusem împreună cu pălăria – în jurul capului și umerilor. În mâini aveam

geanta prețioasă și – da, valijoara de piele cu lucrurile de lână ale Evei... furtuna trăgea încontinuu de pătură, mă durea capul. Începuse să plouă, pământul era moale și jilav, nu voiam să pun nimic pe jos, așa că eram supus unui efort serios, ceea ce probabil mi-a distras atenția și m-a buimăcit. Dar, printre toate acestea, era mereu prezentă întrebarea, ca o presiune mocnită, dar și sub forma unor mustrări de conștiință: ce s-a întâmplat cu Eva, de ce nu mă gândisem mai devreme la ea? Uneori îmi spuneam: e mai capabilă și mai curajoasă decât mine, a ajuns deja într-un loc sigur; alteori: măcar de n-ar fi suferit! Apoi, pur și simplu: numai de s-ar termina mai repede noaptea asta! La un moment dat, i-am întrebat pe niște oameni dacă îmi puteam așeza lucrurile peste cutia lor pentru o clipă ca să-mi pot aranja pătura. Imediat un bărbat mi s-a adresat: „Și dumneavoastră sunteți evreu, nu-i așa? De ieri locuiesc în aceeași casă cu dumneavoastră". Löwenstamm. Soția lui mi-a dat un șervet cu care ar fi trebuit să-mi bandajez fața. Bandajul nu a ținut, așa că l-am utilizat pe post de batistă. Peste câtva timp, un tânăr care își ținea pantalonii cu mâinile s-a apropiat de mine. Mi-a spus într-o germană stricată: olandez, prizonier (și, deci, fără cătușe) la sediul poliției. „Am fugit – ceilalți ard în închisoare."

O altă persoană a cărei soartă fusese schimbată de intervenția RAF.

Camarazii olandezului din închisoare pieriseră și aceeași soartă o avuseseră și câțiva evrei. Prietenii lui Henny Wolf trăiau în casa evreiască de pe Sporergasse, de unde mulți fuseseră transferați în lagărul de la Hellerberg. Întotdeauna obișnuiau să spună că, în eventualitatea unui raid aerian, familia Wolf ar trebui să se adăpostească la ei. Era o casă veche și dărăpănată, dar cu ziduri și fundații solide, iar, în lateral, se aflau masivele ruine ale vechilor fortificații ale Dresdei. Acele ziduri aveau să reziste! Și au rezistat. Foarte bine. Dar, în noaptea furtunii de foc, o bombă a lovit casa. S-a prăbușit peste pivnița în care se adăpostiseră evreii.

După cum își reamintea Henny Wolf:

Nimeni nu i-a putut scoate, deși ore întregi au putut fi auzite din interiorul casei bătăile lor. În acel infern, nu existau echipe de

salvare și cu atât mai puțin un excavator sau ceva asemănător care ar fi putut pătrunde dincolo de vechii pereți. Un doctor, fratele lui Werner Lang, se afla printre cei îngropați sub moloz. Am sperat că avea suficientă cianură pentru a-i scuti de ororile unei morți prin sufocare. În jur de 40 din cei 170 de evrei, care încă mai trăiau în Dresda, au murit acolo din cauza eliberatorilor lor și atât de aproape de sfârșitul războiului. Pentru noi, oricât de macabru ar suna, raidul aerian a reprezentat salvarea și exact așa am văzut lucrurile.[24]

Lucrurile stăteau altfel pentru evreii din lagărul de concentrare. Precum deținuții care veniseră la Dresda din ghetoul din Lodz, în octombrie 1944, evreii fuseseră mutați constant spre vest, pentru a se împiedica eliberarea lor de către rușii aflați în ofensivă. În acea noapte, când familiile Klemperer sau Wolf și-au găsit salvarea, cei cinci sute de muncitori evrei de la Bernsdorf & Co., o fabrică din Striesen, la nord de Grosser Garten, au fost închiși în ceea ce trecea drept un adăpost.

Ilana Turner abia împlinise paisprezece ani când Dresda a fost bombardată. De la treisprezece ani lucrase în schimburi de douăsprezece ore, producând bunuri pentru efortul de război german. Asta o ajutase, până în acel moment, să nu împărtășească soarta celor un milion și jumătate de copii care muriseră în lagărele de concentrare naziste. Era împreună cu ceilalți muncitori-sclavi, în fabrica Bernsdorf, când sirenele au sunat în acea seară.

Era trecut de ora 21.00. Aveam alarme tot timpul, așa că nu i-am acordat prea multă atenție, dar când sirenele au sunat, iar bombele au început să cadă, a trebuit să ne adăpostim. Nu era vorba de un adăpost adevărat, ci de un fel de semiadăpost. Jumătate din ferestre dădeau în stradă, așa că era, de fapt, un demisol. Acolo am petrecut întreaga noapte, în timp ce bombele cădeau în jurul nostru... partea amuzantă era că germanii – cei din SS și toți ceilalți – au venit la noi pe la miezul nopții și ne-au spus: Am venit să stăm cu voi pentru că am auzit că evreii sunt norocoși...[25]

În acea noapte, cel puțin, au fost. Nu au fost loviți în plin. După al doilea raid însă, devenise clar că bombe incendiare pătrunseseră prin

acoperișul fabricii. Au fost evacuați și puși să mărșăluiască spre malul Elbei, aflat cam la un kilometru distanță. A fost o experiență stranie, aproape suprarealistă, să urmeze drumul multor supraviețuitori germani. Prizonierii evrei rași în cap și supraveghetorii lor superstițioși din SS, târându-și picioarele pe străzile în flăcări. Ilana își amintește: „Era o priveliște îngrozitoare... erau vagoane de tramvai incendiate. Oameni se aflau încă înăuntru și ardeau".

Au ajuns la fluviu. Ilana nu e sigură unde exact – cel mai apropiat loc ar fi suburbia Tollkewitz, situată pe malul apei. Spre deosebire de cea mai mare parte a zonei de pe malul fluviului, Tollkewitz e deservită de două linii de tramvai, ceea ce ar explica acele figuri cumplite, spectrale, din interiorul vagoanelor.

> Era un loc destul de izolat, dar plin de germani... întreaga populație a coborât spre fluviu deoarece credeau că se pot scufunda în apă, în caz că se întâmpla ceva. Era încă întuneric, 4 sau 5 dimineața, cred. Bombardamentul se oprise cu ceva timp în urmă. Am rămas acolo vreme de trei sau patru ore.

„Un soldat german a luat-o razna", adaugă Ilana. „Dar, altfel, toată lumea a supraviețuit." Fabrica fusese destul de grav afectată de bombele incendiare. În zori, au fost duși pe jos, pe malul fluviului, până la Pirna, un orășel pitoresc situat la douăzeci de kilometri sud-est de Dresda. În prima parte a războiului, la Pirna fuseseră organizate experimental gazări în masă ale bolnavilor mintal (urmați, mai târziu, de evrei), inițiate conform cunoscutului program „T4", în azilul din suburbia Sonnenstein.[26] În acel moment, aici se afla un mic lagăr de concentrare.

> Am rămas șase zile sau o săptămână... acolo țineau prizonieri de război ruși. Starea lor era cumplită. Nu aveam de nici unele, dar puținul pe care îl aveam îl împărțeam cu rușii. Tinerii aceia arătau ca niște schelete.

Apoi, evreii au fost aduși, din nou, la Bernsdorf & Co. Fuseseră făcute destule reparații pentru ca ei să-și reia lucrul, producând

armament pentru ceea ce mai rămăsese din Dresda sau din Marele Reich German. Diferența era că, acum, erau nevoiți să doarmă pe podeaua atelierului.

Circul Sarrasani, cu al său cort permanent de două mii de locuri, din Carolaplatz, pe malul dinspre Neustadt, era una din puținele distracții încă permise în Dresda, în februarie 1945. Existau cinematografele, ocazionalele concerte religioase și militare, dar statutul tradițional al orașului de centru al artelor scenei fusese suspendat pe durata războiului.

Din septembrie 1944, ca parte a politicii „războiului total" aplicată și mai riguros după tentativa de asasinare a lui Hitler, toate locurile de distracții sau de activitate artistică fuseseră închise de regim, inclusiv teatrele, Opera, sălile de dans și școlile de arte. Orchestra Filarmonicii din Dresda și corul Operei au fost desființate.[27] Membrii lor, împreună cu actorii faimoaselor teatre din Dresda, fuseseră recrutați în Wehrmacht sau în fabricile de armament. La uzina Universelle, care altădată producea mașini de scris și acum fabrica componente pentru industria militară, exista o întreagă secție formată din actori.[28]

Poate pentru că era foarte potrivit pentru amuzamentul trupelor și al muncitorilor din industria de armament, faimosul circ din Dresda fusese desemnat ca fiind „vital pentru efortul de război". Conducerea, în frunte cu soția proprietarului, artista Trude Sarrasani, și directorul ei artistic de origine maghiară, Gabor Nemedi, continuau să pună în scenă un spectacol grandios.

În seara zilei de 13 februarie 1945, Circul Sarrasani era plin până la refuz. Fiind marțea carnavalului, trupa de clovni Cavallini provoca hohote de râs cu numărul special realizat pentru această ocazie. Multe din locuri erau ocupate de refugiați, care profitau de rara ocazie a unui interludiu fermecător și amuzant, în nefericita lor călătorie spre vest. Când s-au așezat la locurile lor, au putut citi în programe un avertisment formulat cu grijă:

> Conducerea Circului Sarrasani anunță: În cazul unui raid aerian, îi rugăm pe oaspeții noștri să urmeze instrucțiunile personalului

circului. Garderoba nu poate fi deschisă. Nu alergați și nu vă înghesuiți – totul a fost pus la punct. Nu fumați. Nu părăsiți clădirea. Nu există motive de îngrijorare! Rămâneți calmi![29]

Programul oferea audienței și asigurări că, dincolo de faptul că toate sursele de lumină fuseseră mascate, circul era „camuflat din aer". Poseda, de asemenea, „adăposturi antiaeriene exemplare" – inclusiv barul de la subsol. În seara de 13 februarie, toate aceste măsuri preventive au fost puse la încercare. Chiar responsabilul circului pentru apărarea civilă, un anume *Herr* Curt Sonntag, relata ulterior procedurile:

La ora 21.20, circul a primit un avertisment preliminar... ceva mai târziu sirenele au sunat alarma finală. Spectacolul nostru a continuat conform programului, până la ora 22.00. Am ordonat întreruperea sa imediată. Ultimul număr, care abia se terminase, fusese cel al trupei Lindström. Fuseseră urmați de Măgarul Năzdrăvan al lui Preto. Acest număr a fost întrerupt. Cei din trupa Cavallini și caii de poștalion ungurești se opriseră deja. Am supravegheat evacuarea publicului conform planului prestabilit, începând cu rândurile din spate, locurile unde se stătea în picioare și balconul, apoi rândurile din față, cercul din mijloc și așa mai departe. Circul avea trei adăposturi antiaeriene: tunelul spre bar, pivnița animalelor sălbatice și depozitele pentru decoruri. Evacuarea s-a desfășurat conform planului și fără panică. Numai câteva persoane au părăsit, în ciuda instrucțiunilor, clădirea circului. În coridorul ce conducea la subsol, o femeie a devenit isterică și un ofițer de marină a scos revolverul. M-am interpus între ei. Eram antrenați pentru asemenea situații. Ultimii spectatori încă nu ajunseseră la adăpost, când primele bombe au început să cadă. O oarecare neliniște era de înțeles, dar a fost menținută în limite stricte...

Când în jur de ora 23.00 a fost semnalat sfârșitul raidului – rețeaua electrică încă funcționa în zonă – publicul a primit permisiunea să plece spre case. A fost, în ansamblu, o performanță extraordinară atât pentru personalul Circului Sarrasani, cât și pentru cei aflați în grija lor. Circul primise o lovitură aproape din plin, care

provocase pagube încăperilor situate deasupra intrării, și câteva bombe incendiare fuseseră găsite arzând în depozitele de fân și paie. Personalul s-a mobilizat și a reușit să le stingă. În tot acest timp, clădirile din jurul lor ardeau. Existau semne ale unei furtuni de foc în formare, chiar și pe malul dinspre Neustadt. Localnicii obligați să-și părăsească locuințele au venit cu bunurile lor în clădirea circului, care părea neatinsă.

> Oamenii alergau nebunește, în toate direcțiile, și puteai auzi urletele înspăimântătoare ale animalelor care fuseseră legate de garduri sau copaci, după ce fuseseră scoase din grajduri. Totuși, eram convinși că ceea ce fusese mai rău trecuse. Contrar instrucțiunilor mele, Trude Sarrasani își dusese valoroșii ei cai lipițani și alte animale pe malurile Elbei. Ea plecase în grabă spre apartamentul ei pentru a-și salva bunurile de preț. Apoi a venit al doilea atac: mai brusc, mai intens și mai cumplit decât primul. În puținul timp pe care l-am avut la dispoziție, nu am putut duce toate animalele în boxele lor și nici măcar nu ne-am mai putut gândi la cele de pe malul apei. Toată lumea a fugit spre adăpostul antiaerian.

Raidul aducea cu sine zgomote puternice și zguduituri provocate de impactul bombelor, fum și praf. Apoi s-a terminat. Dar nu peste mult timp, flăcările inevitabilelor incendii provocate de incendiare și-au croit drum spre încăperile subterane folosite drept adăposturi. Lambriul din barul de la subsol a luat foc. Din fericire, pivnița avea ieșiri de rezervă și membrii personalului circului, împreună cu localnici adăpostiți acolo, au putut pleca. Odată ajunși afară însă, au descoperit că toată clădirea era în flăcări. Un întreg ciorchine de incendiare se prăbușise prin acoperișul cupolei ce se afla deasupra cortului circului. Până să iasă din adăposturi angajații circului și cei care îi ajutau, incendiarele se răspândiseră și provocaseră foarte multe focuri mici. Clădirea era plină de cortine și de lambriuri în lemn, iar arena circului era acoperită cu rogojini din lemn de cocos; existau depozite pentru șei, harnașamente și costume – toate inflamabile prin excelență.

Curt Sonntag, responsabilul pentru apărarea civilă, își amintește ce a urmat:

> Încercările de a stinge acele incendii nu aveau nici o șansă de izbândă. Nu ne mai rămânea decât să salvăm ce se putea. Animalele pe care le putusem băga din nou în boxe după primul raid erau nevătămate, dar acum trebuiau salvate din calea focului ce înainta atât de repede. Acest lucru a fost numai parțial posibil. Bieții tigri, aflați în cuștile în care erau transportați, au murit în flăcări; a trebuit să abandonăm tentativele de a-i salva din cauza intensității incendiului. Caii și celelalte animale, care fuseseră surprinse în spațiu deschis de al doilea raid, sângerau din cauza rănilor numeroase.

În cele din urmă, cupola cortului s-a prăbușit cu mult zgomot la ora 4.00. Cu toate acestea, Sonntag putea raporta cu mândrie că nimeni dintre cei rămași în clădirea circului nu își pierduse viața ca urmare a acțiunilor inamice. Toți cei care pieriseră fie se aflaseră alături de animalele condamnate pe malurile Elbei, în timpul celui de-al doilea atac – printre aceștia se număra și vedeta echitației, Regina Beer, al cărei trup fusese străpuns de șaptesprezece schije de bombă –, fie plecaseră după primul atac. Au murit în casele lor sau pe străzi, ca mulți alți locuitori ai Dresdei. În această ultimă categorie intra și un acrobat chinez care, spre revolta autorităților naziste, se căsătorise cu o femeie din Dresda. Își luase la revedere de la soția sa sărutând-o într-o stație de tramvai, în acea după-amiază, înainte să plece la muncă la Sarrasani și nu l-a mai văzut niciodată.[30]

> În dimineața zilei de 14 februarie, i-am adunat pe cei cinci morți de pe malul Elbei și i-am așezat pe podiumul elefanților. Întrucât, în acel moment, clădirea circului era deschisă tuturor, străini – oamenii din cartier – și-au adus morții și i-au așezat tot pe podium. Astfel s-a născut zvonul că, în timpul bombardamentelor de noapte, muriseră mulți oameni la Sarrasani.

Cifra de cel puțin o sută de morți la circ continuă să circule. În realitate, principalele victime par să fi fost neajutoratele animale care

nu au mai putut fi salvate, înainte ca focul să cuprindă totul. David Irving relatează experiența unui lider al Serviciului pentru Muncă al Reichului care, la primele ore ale dimineții de 14 februarie, a trecut pe lângă Carolaplatz, pe malul fluviului dinspre Neustadt. De acolo a văzut faimoasa cupolă a Circului Sarrasani în flăcări, începând să se dezintegreze. Nu departe, erau legați câțiva cai de circ înspăimântați, având încă pe ei podoabele colorate, în care fuseseră îmbrăcați special pentru spectacolul de carnaval aflat în plină desfășurare, când primul val de bombardiere a atacat Dresda.[31]

Fie că era vorba de opere de artă sau nu, Dresda a pierdut totul în acele ceasuri disperate.

În momentul în care, în primele ore ale zilei de 14 februarie 1945, cupola Circului Sarrasani se prăbușea, celelalte săli faimoase de spectacol ale Dresdei erau și ele distruse sau erau mistuite pentru totdeauna de flăcări: Opera, teatrul de stat, Zwinger. În ceea ce privește galeriile și colecțiile de comori artistice, capodoperele și artefactele cu adevărat valoroase sau importante fuseseră, în cea mai mare parte, transportate în locuri sigure.

În noaptea raidului britanic, patruzeci și două de picturi (mult prea mari pentru a fi transportate) atârnau încă pe pereții *Schloss*-ului regal din centrul Dresdei. Clădirea era încă plină de mobilă veche. Din întâmplare, un camion încărcat cu mai mult de o sută de picturi și de alte obiecte prețioase era, de asemenea, parcat în curțile interioare, poposind peste noapte în drumul său dinspre fosta ascunzătoare, acum amenințată de înaintarea rușilor. A doua zi ar fi trebuit să-și continue drumul spre Meissen. Totul s-a făcut scrum.

În biserica catolică a Curții (Hofkirche) se aflau bănci și panouri de lemn sculptat, iar sub biserică se găsea cripta cu sicriele membrilor familiei regale saxone din ultimele sute de ani. Ultimul reprezentant al dinastiei Wettin, al cărui trup fusese depus acolo, fusese Georg, fratele cel mai mare al prințului Ernst Heinrich. Georg ar fi fost moștenitorul tronului, dacă monarhia nu ar fi fost abolită în 1918. Eliberat de această responsabilitate, a devenit

părintele Georg, S.J.*, preot iezuit. Funeraliile sale din 1943 adunaseră familia pentru ultima dată.

Cât despre prințul Ernst Heinrich, mezinul ultimului rege, pe 13 februarie 1945 se întorsese în orașul în care se născuse. Reușise cumva să supraviețuiască ultimilor unsprezece ani – în ciuda simpatiilor sale democrate, care aproape duseseră la „lichidarea" sa în timpul Nopții Cuțitelor Lungi, din iunie 1934. Ultima dată când văzuse moartea cu ochii, din cauza regimului, fusese la începutul lui 1943, când prințul, care servea pe atunci ca ofițer în serviciul german de informații, Abwehr, fusese trimis brusc la Stalingrad, în mijlocul iadului rusesc.

Armata 6 era încercuită deja de câteva săptămâni și, implicit, misiunea era o condamnare deliberată la moarte. Ordinul trebuie să fi venit de la vârful ierarhiei naziste pentru că o lege specială interzicea membrilor caselor regale germane serviciul militar activ. În acele ultime ore dinaintea programatului său zbor spre mult încercatul oraș de pe Volga, Ernst Heinrich se văzuse pe sine însuși ca pe „un mort viu". Și-a luat adio de la copii (soția sa murise din cauza unei boli de sânge, cu doi ani în urmă). Apoi a venit un telefon la fel de misterios din partea Înaltului Comandament al Armatei, care i-a anulat misiunea la Stalingrad și l-a scutit de obligația de a servi în Wehrmacht. Probabil intervenise cineva plasat la un nivel la fel de înalt.

Prințul văduv locuia, de mai mulți ani, împreună cu copiii săi în vechea cabană regală de vânătoare de la Moritzburg (unde fusese arestat în 1934). Se logodise și se pregătea pentru a doua căsătorie, de data aceasta cu o actriță – fiica unui distins ofițer de cavalerie – care trăia la Dresda. Acest fapt, și obligațiile obișnuite legate de afacerile de familie din vechea capitală, l-a adus în oraș, pe 13 februarie 1945. Ernst Heinrich și-a petrecut dimineața îndeplinind o serie de obligații administrative, la unul dintre palatele regale aflate încă sub controlul familiei, înainte de o programare la dentist. Numai după aceea a avut timp să-și viziteze logodnica, Virginia

* Society of Jesus: Societatea lui Isus (n.tr.)

(Gina) Dulon, la apartamentul său din prosperul „cartier elvețian" din Dresda.

După cină, când a sunat alarma antiaeriană, Ernst Heinrich s-a gândit să pornească înapoi spre Moritzburg (la circa douăzeci de kilometri nord de oraș). El, logodnica sa și sora acesteia au coborât în pivnița vilei, iar, la ieșire, au găsit casa intactă, cu excepția câtorva geamuri sparte. Zona scăpase ușor după atacul Grupului 5. O privire în direcția centrului orașului, aflat la aproape trei kilometri și jumătate depărtare, arăta că acolo aveau loc mai multe incendii, dar de la acea distanță efectele raidului păreau limitate.

După cum prințul remarca, în felul său tipic minimalizator: „Era o mare greșeală".

S-au decis să meargă cu mașina până pe Reichstrasse, aflată la mică distanță – locul unde Gertraud Freundel și tatăl său se confruntaseră, pentru prima dată, cu furtuna de foc – pentru a-i vedea pe părinții Ginei, care locuiau acolo într-o pensiune. Aceștia supraviețuiseră raidului. I-au dus înapoi la apartament și au început să facă curățenie. Atunci, au auzit în depărtare sirenele de la periferia orașului care semnalau apropierea celui de-al doilea val de bombardiere britanice. După primul raid, pe măsură ce incendiile păreau să devină tot mai puternice în Altstadt, s-au hotărât să nu încerce să se întoarcă la Moritzburg. Acum, Ernst Heinrich preluase controlul. Le-a spus tuturor – Ginei, părinților ei, surorii acesteia și unei prietene – să se urce în mașină. Trebuiau să părăsească orașul înainte de începutul noului atac.

Primele bombe au început să cadă când grupul, înghesuit în micuța DKW*, ajunsese la limita sudică a orașului și a intrat pe drumul principal, spre orașul Dippoldiswalde. Prietena Ginei i-a spus, în acel moment, să oprească. Știa că pe sub stradă se săpa un tunel; cu puțin timp în urmă, în timpul unei plimbări la țară, văzuse cum era instalată o imensă conductă, cum era acoperită cu peste șase metri de pământ și încă de atunci își spusese că ar fi un bun

* DKW: producător german de mașini. DKW P-15 – la care probabil face referire textul – a devenit, în anii 1930, cea mai bine vândută mașină populară din Germania. În aceeași perioadă, DKW a fost unul din cei mai mari producători de motociclete din lume. (n.tr).

adăpost în caz de bombardamente sau de lupte în zonă. Prințul a oprit mașina și a constatat că tânăra avea dreptate.

> Abia am intrat în acunzătoare, când a început sabatul vrăjitoarelor. Urletul și șuieratul bombelor în picaj. Părea să plouă și să bată un vânt puternic. Stăteam în capătul conductei. Gina era în spatele meu. Alături de noi se aflau trei prizonieri francezi de război. Puteam vedea un obiect incandescent deplasându-se spre noi pe marginea văii. S-a dovedit a fi practic un zid de fosfor, lat de optzeci de metri și înalt de trei, care era împins de vânt spre noi. Când a intrat în valea mai adăpostită, a pierdut din viteză, s-a oprit și apoi s-a prăbușit, lăsând în urmă tăciuni aprinși răspândiți pe sol. A urmat o explozie teribilă și o coloană de flăcări s-a ridicat în aer. Un bombardier și încărcătura sa s-au prăbușit cam la trei sute de metri de noi. Peste puțin timp, am văzut un om plutind spre sol cu o parașută: era un membru al echipajului bombardierului și, evident, singurul supraviețuitor.[32]

După aceea, s-au întors la mașină. Toate geamurile se făcuseră țăndări, dar a pornit imediat. Au condus până la Dippoldiswalde și și-au găsit un adăpost temporar în satul Bannewitz, situat în apropiere.

De la Bannewitz, stând pe un deal în primele ore ale zilei și scrutând întunericul în direcția Dresdei, prințul Ernst Heinrich de Saxonia privea capitala strămoșilor săi saxoni arzând până la temelii.

> Întregul oraș era o mare de flăcări. Era sfârșitul! Glorioasa Dresdă ardea, Florența noastră de pe Elba, în care familia mea trăise mai bine de patru veacuri. Arta, tradițiile și frumusețile de secole fuseseră distruse într-o singură noapte! Eram înmărmurit.

Prințul și-a petrecut restul nopții într-un pat improvizat pe masa de biliard a aglomeratului han din localitate. A dormit foarte puțin. Fluxul de refugiați epuizați a continuat toată noaptea, unii dintre ei pasivi ca niște spectre, alții animați de trecătoare impulsuri de isterie. Toată lumea relata scenele teribile, îngrozitoarele pierderi de vieți și distrugerea completă a centrului istoric al orașului.

Prințul s-a trezit a doua zi, înaintea zorilor. Încă o dată a scrutat Dresda în depărtare. Incendiile păreau și mai puternice, iar imensul nor de fum, și mai mare și mai înalt. S-a urcat în mașină și s-a îndreptat înapoi spre Moritzburg, făcând un mare ocol spre est, pentru a traversa Elba pe la Pirna, înainte de a o lua din nou în aval.

Când prințul Ernst Heinrich a ajuns înapoi la cabana de vânătoare, cu lacurile ornamentale, parcurile și pădurile sale, fiecare piatră sau șindrilă, fiecare sculptură sau pictură era intactă. Se părea că nimic nu se întâmplase, nimic nu se schimbase și nimic nu avea să se schimbe.

23

Miercurea Cenușii

În vreme ce prințul Ernst Heinrich și însoțitorii săi ajungeau în siguranță la hanul din Bannewitz, în Anglia, alte echipaje erau trezite din paturile lor lipsite de căldură. De data aceasta nu mai era vorba de britanici sau de membri ai forțelor Commonwealthului, ci de echipaje americane.

Forța Aeriană 8 americană fusese programată, inițial, să atace Dresda înaintea britanicilor, pe 13 februarie. Capriciile vremii făcuseră ca lucrurile să stea altfel. Acum aveau să-i succeadă pe britanici. Nu era un lucru neobișnuit. Ceea ce era neobișnuit era cât de mult din orașul-țintă fusese deja distrus – în decursul unei singure nopți – înainte ca americanii să se ridice măcar în aer.

Nu că ei ar fi putut ști acest lucru. În jurul orei 4.00, când apelurile de trezire au început să se audă în bazele bombardierelor care operau ziua din estul Angliei, aparatele britanice din al doilea val erau încă pe drumul de întoarcere. Nu fusese întocmit nici un raport sau jurnal de operațiuni; singurul lucru pe care ar fi putut să-l știe – din conversații telefonice sau discuții personale – era că RAF lovise Dresda foarte puternic. Mai puternic decât reușiseră sau intenționaseră vreodată Îngerii Iadului sau celelalte echipaje care atacaseră orașul, în octombrie sau ianuarie, atunci când Dresda era doar o țintă secundară.

Sergentul William Stewart, mitralior în Escadrila 325, Grupul 92 al Diviziei 1 aeriene, a fost trezit înaintea zorilor, pe 14 februarie 1945.

> M-am ridicat, m-am îmbrăcat, m-am îndreptat spre popotă și am mâncat șuncă și ouă. De acolo, am mers într-un camion până la clădirea de lângă pistă, unde urma să se țină ședința de informare. Când am intrat, am putut vedea harta Europei și a Insulelor Britanice acoperind peretele din față. Pe hartă era fixată cu bolduri o panglică roșie care reprezenta ruta pe care trebuia să o urmăm spre și dinspre Germania. Ținta de pe hartă era Dresda. Pentru mine, Dresda era doar un alt oraș german și nu-mi amintesc să mai fi auzit vreodată de el înaintea acelei zile. Ofițerul responsabil cu informarea a trecut în revistă programul misiunii și prognoza meteo, artileria antiaeriană și riposta pe care am fi putut-o întâlni. Urma să decolăm la ora 7.00, în acea dimineață.[1]

431 de bombardiere B-17 primiseră ordinul să atace Dresda în jurul orei 12.00, în acea zi. Forța era compusă din toată Divizia 1 de bombardament, alcătuită din douăsprezece grupuri, fiecare dintre ele împărțit în patru unități. Divizia 3 avea să o urmeze, obiectivul celor douăsprezece grupuri ale sale fiind depourile din orașul Chemnitz, aflat în apropiere. Divizia 2 avea să bombardeze uzinele de hidrogenare de la Magdeburg, ceea ce ridica totalul avioanelor americane implicate în operațiuni diurne, deasupra unor obiective majore germane, pe 14 februarie, la peste o mie trei sute.

Aveau să fie îngrozitor de multe avioane americane în spațiul aerian saxon, în această Miercure a Cenușii. Chiar mai multe decât lasă să se înțeleagă cifra bombardierelor – și asta pentru că aceste trei divizii aveau să fie escortate pe tot drumul de 784 de avioane P-51 Mustang din Comandamentul 8 de Vânătoare. Acestea erau aparate de interceptare cu rază lungă de acțiune, care, datorită rezervoarelor auxiliare, modificaseră complet șansele Aliaților în primăvara anului 1944, oferind, pentru prima dată, escortă înarmată bombardierelor expuse pe tot drumul spre țintă.[2]

Protecția Diviziei 1 era asigurată de Grupurile de Vânătoare 20, 352, 356, 359 și 364. GV 20 urma să însoțească unitățile de avangardă ale forței de bombardiere, Prima Aripă de Bombardament, formată din Grupul 398 de Bombardament, urmat de 91 și 381.

Astfel, dacă includem și aparatele de vânătoare, deasupra centrului și estului Germaniei aveau să se afle, în jurul amiezei, circa două mii o sută de avioane. Pentru germanii de la sol, cerul trebuie să fi părut negru din cauza tuturor acelor mașinării care le aduceau distrugerea.

Ce fel de rău avea să se producă e discutabil, dar la ora 21.30, cu o seară înainte, teleimprimatoarele transmiteau către bazele americane ordinele în vederea raidului (chiar când Grupul 5 se îndrepta către Dresda), ordine care stabileau alcătuirea grupurilor de luptă în care era împărțită forța și menționau încărcătura de bombe ce urma să fie transportată.[3] Aceasta din urmă era neobișnuită, cel puțin pentru unitățile americane. Divizia 1 urma să lanseze 678,3 tone de bombe explozive („de utilitate generală") și 400 de tone de incendiare. După cum s-a dovedit, nu toate aceste bombe vor fi lansate asupra Dresdei, dar proporția s-a păstrat. Procentele semănau, mai degrabă, cu cele utilizate în cadrul raidurilor britanice „distrugătoare de orașe", decât cu obișnuitele misiuni de „precizie" întreprinse de forțele aeriene americane. Cu siguranță erau mult mai potrivite pentru atacarea unor centre industriale sau a unora dens populate, decât a căilor ferate sau a căilor de comunicații.

Există o oarecare confuzie legată de caracterul exact al ordinelor date Diviziei 1 din cadrul Forței Aeriene 8, în cazul atacului asupra Dresdei.

Raportul inițial, datat 14 februarie 1945 și distribuit prin teleimprimator ofițerilor superiori, definește ținta ca „triajul din Dresda".[4] Rapoartele individuale ale grupurilor de bombardiere îl definesc, de cele mai multe ori, pur și simplu „Dresda", sau, într-unul din cazuri, „obiectivele militare din Dresda" (cel al Grupului 303 de Bombardiere – care, în același timp, se referă mult

mai punctual la „triajul din Chemnitz").[5] Pe de altă parte, raportul final al comandantului Diviziei 1, generalul brigadier Turner, adresat Cartierului General al Forței Aeriene 8 și datat 25 februarie, afirmă foarte deschis:

> Ținta principală – vizual – centrul zonei urbane Dresda
> Ținta secundară – vizual – depoul din Chemnitz
> H2X – Centrul Dresdei
> În ultimă instanță – orice obiectiv militar care poate fi identificat ca fiind în interiorul Germaniei și la est de actuala linie de bombardament.[6]

Cu alte cuvinte, dacă bombardamentul vizual era posibil, bombardierele urmau să atace centrul Dresdei. Dacă Dresda era acoperită de nori, dar deasupra orașului Chemnitz – aflat la câteva minute de zbor distanță – condițiile erau bune, aveau să fie lovite depourile acestei localități mai mici. Dacă ambele erau acoperite de nori, atunci urma să fie utilizat H2X (echivalentul dispozitivului H2S utilizat de RAF, sau „bombardamentul prin radar"), vizând din nou centrul Dresdei. „Actuala linie de bombardament" nu se referă la linia stabilită la Ialta (la est de Dresda, pentru a nu-i lovi pe pe ruși), ci la linia de securitate ce proteja forțele anglo-americane de pe frontul de vest de bombardamentele accidentale. Acesta începea să semene cu un alt presupus atac de tip Thunderclap, ce vizase centrul Berlinului cu unsprezece zile în urmă, pe 3 februarie – doar că proporția dintre bombele explozive și cele incendiare, în cazul raidului asupra Berlinului, a fost de 90% față de 10% și nu de 60% față de 40%, așa cum avea să fie la Dresda.

Sergentul-major Harold W. Hall, operatorul radio al unei Fortărețe Zburătoare B-17, din cadrul Escadrilei 527, Grupul 379 de Bombardament, își amintește ședința de informare dinaintea misiunii:

> Motivul pentru care îmi amintesc de acea misiune este că, în timpul ședinței de informare, ofițerul a arătat spre o mică clădire aflată pe hartă în centrul Dresdei... Din punctul meu de vedere, era vorba de bombardarea fără discriminare a refugiaților care fugeau

din calea rușilor. Trebuie să spun că m-am simțit rușinat pentru că ne coborâsem la nivelul „fricilor". În timpul ședinței, nu au fost pomeniți refugiații din oraș. Dar nici nu era nevoie, căci se subînțelegea foarte clar că „jucam murdar". Între altele, a fost singura dată când am avut sentimentul (și nu am fost singurul) că misiunea avea ceva neobișnuit.[7]

William Stewart, mitraliorul, nu-și amintește să fi avut acest gen de remușcări când a luat micul dejun și s-a urcat în camionul care l-a dus în locul unde aștepta avionul său, o Fortăreață Zburătoare. Era întuneric și frig, o adevărată dimineață de februarie în estul Angliei. Escadrila sa, cu baza la Podington, pe câmpiile de la granița dintre Northamptonshire și Bedfordshire, trebuia să decoleze la ora 7.00, dar, pe când se cățăra pe turelă, își testa mitralierele calibrul 50 și făcea verificările de rutină, o voce i-a comunicat în sistemul de transmisiune al avionului că aveau să decoleze o oră mai târziu. Zbura alături de un echipaj pe care nu îl cunoștea, ceea ce îi sporea și mai mult temerile. Când, în cele din urmă, au început să ruleze alături de alte Fortărețe, se lumina deja de ziuă. Zgomotul asurzitor al celor patru motoare Wright Cyclone, câteva zguduituri și erau în aer. Stewart scrise că se îndrepta spre Dresda în acea zi, înghesuit în turela sa precum „embrionul în ou".[8]

Roiul de Fortărețe – toate cele trei divizii, în acel moment – s-a îndreptat, ca de obicei, spre orașul de coastă Felixstowe, apoi către Zuider Zee în Olanda. Au continuat spre est, până la 8 grade longitudine, undeva la nord-est de Münster. Acolo, Divizia 2 a părăsit formația principală și a continuat drept spre Magdeburg. Diviziile 1 și 3 au virat spre sud-est, pe un curs pe care trebuiau să-l mențină peste trei sute cincizeci de kilometri, pentru ca apoi să se îndrepte spre destinația finală.

O parte a forței de escortă fusese alături de bombardiere încă din momentul în care acestea lăsaseră în urmă coasta Angliei. Alte aparate li s-au alăturat deasupra Mării Nordului. De la sfârșitul anului 1944, unele unități fuseseră staționate pe continent. Printre acestea se numărau Grupul 352 de Vânătoare (supranumit „Blue-Nosed Bastards of Bodney"), care în timpul bătăliei din Ardeni a fost transferat din Cambridgeshire la Asche, în Belgia, și, câteva

săptămâni mai târziu, la Chievres, la vest de Charleroi. De la Chievres au decolat pe 14 februarie pentru a escorta formația de bombardiere ce se îndrepta spre Dresda. Locotenentul Alden Rigby, din Utah, enoriaș fidel al bisericii sale, căsătorit și având o fiică abia născută, deși abia dacă trecuse de douăzeci și doi de ani, era pilotul unui Mustang din Escadrila 487, Grupul 352 de Vânătoare.

Al Rigby se făcuse remarcat pe 1 ianuarie, ziua în care Luftwaffe, în ultima sa încercare de a prelua controlul, pornise Operațiunea Bodenplatte („dală de podea") care a însemnat lansarea unor atacuri-surpriză asupra aerodromurilor aliate din Franța și Belgia, folosind pentru aceasta o mie două sute de avioane. Atacul german a înregistrat un succes relativ. Numeroase aparate aliate au fost distruse la sol. O duzină de Mustanguri din unitatea lui Rigby fuseseră printre puținele care reușiseră să riposteze, decolând chiar în momentul în care germanii mitraliau aerodromul și doborând mai multe FW 190 în luptele ce au urmat.[9] Rigby a doborât patru avioane germane, lucru care, împreună cu o altă „reușită", din noiembrie precedent, l-a transformat oficial în „as". Aparatul său, P51-D Mustang, a fost botezat cu numele soției și fetiței lui – „Eleen și Jerry". Acum, șase săptămâni mai târziu, împreună cu escadrila sa, decola spre cerul înghețat pentru a proteja imensul șir de bombardiere ce avea ca destinație Dresda.

Al Rigby își amintește că și-au început activitățile târziu în acea dimineață. Zborul a fost unul de rutină și, din punctul său de vedere, a rămas așa până la sfârșit. În jurnalul de bord e trecut simplu, ca „Escortă – estul Germaniei – Dresda – 5 ore și 10 minute".

> Nu ni s-a spus ce fel de misiune era, cu excepția faptului că trebuia să escortăm. Nu am știut mare lucru despre bombardamente – și despre bombardamentele ce aveau ca obiectiv incendierea – decât ulterior. Nu îmi amintesc să fi fost ceva extraordinar... principala mea îngrijorare era zborul foarte lung... cinci ore înseamnă destul de mult.[10]

Cele 67 de avioane P-51 din Grupul 352 s-au integrat în spatele formațiunii de bombardiere. Aveau să ofere protecție ultimelor grupuri de bombardiere, pe tot drumul spre și dinspre Dresda.

Unitățile „A" și „B" din Grupul 20 de Vânătoare, cu baza la King's Cliffe, în Northamptonshire, au fost cele care au zburat în avangardă pe tot drumul din Anglia, însoțind primele bombardiere spre Dresda. Sau, cel puțin, acesta era planul. Nu a fost prima dată când, în cazul bombardării Dresdei, au intervenit condițiile meteorologice.

Deasupra Olandei au întâlnit un front atmosferic masiv, care aducea nori denși. Grupul 398 de Bombardament, aflat în frunte, deviase deja puțin de la curs până în acel moment. Cel ce se afla în fruntea diviziei și ajutorul său au descoperit că echipamentul Gee nu funcționa corect și era afectat de activitățile germane de bruiaj. Comandantul diviziei – nume de cod „Swordfish Able" – a informat Grupul 91 de Bombardament, aflat chiar în spatele său, că se hotărâse să evite norul, urmând un curs ceva mai la sud-est (un ocol de cincizeci de kilometri). Navigatorul din avionul lider al celor din 91 a obiectat, argumentând că ar fi însemnat să survoleze forța de artilerie antiaeriană din jurul orașului Münster, dar superiorul său hotărâse să urmeze Grupul 398, la fel cum făcuse și 381, grupul aflat în poziția a treia. Astfel, întreaga Aripă Întâi de Bombardament – trei grupuri totalizând 137 de avioane, aproape o treime din Divizia 1 – a început ceea ce ar fi trebuit să fie un ocol temporar, pentru a evita norii.[11]

Restul de bombardiere au decis să zboare pe deasupra norilor, în loc să-i ocolească, chiar dacă acest lucru implica creșterea altitudinii și, implicit, a consumului de combustibil. Grupul 379 de Bombardament era acum liderul celor nouă grupuri rămase, cel puțin până când Aripa Întâi și escorta sa, avioanele P-51 din Grupul 20 de Vânătoare, se realăturau formației. Zburând la o altitudine de nouă mii de metri (la peste o mie cinci sute de metri deasupra plafonului stabilit), restul bombardierelor și-au continuat drumul spre Dresda.

Între timp, liderul diviziei și cele trei grupuri rătăcitoare întâmpinau dificultăți și mai mari. Deasupra orașului Münster, Grupul 91 a devenit ținta antiaerienei. Au existat răniți, unele avioane au fost avariate și a intervenit o nouă deviere de la cursul stabilit. Se aflau acum la aproape optzeci de kilometri de cursul

inițial. Asta ar fi putut însemna o vizită nedorită în orașul Schweinfurt, puternic apărat, așa că, pentru a evita o asemenea situație, au ocolit și mai la sud. Ei – și escorta lor din Grupul 20 de Vânătoare – se aflau la peste o sută de kilometri în afara cursului și încercările bombardierelor de a se orienta cu ajutorul radarului întâmpinau dificultăți. Lungimea de bandă nu era cea care ar fi trebuit. În curând, radarul avionului lider a cedat complet și comanda a trebuit să fie transferată comandantului adjunct, al cărui radar părea să funcționeze. Au existat discuții cu deschizătorii de drum, care au spus că era foarte posibil să găsească ținta. Existau confuzii legate de obiectivul principal și cel secundar, dar și dificultăți de comunicare între comandantul interimar și observatorul său radar.

Brusc, în mod miraculos, în față li s-a deschis o gaură în plafonul de nori. O zonă urbană a devenit vizibilă și se părea că era vorba de ținta principală (Dresda). Comandantul adjunct a ordonat atacul. Cu trei minute înaintea lansării primelor bombe, radarul comandantului adjunct a încetat, de asemenea, să mai funcționeze. Însă, la puțin timp după aceea, spre ușurarea tuturor, artileristul din avionul lider a reușit să identifice vizual zona urbană aflată la dreapta sa. Un oraș frumos, traversat de un râu. Avioanele s-au grupat și au început să se apropie de țintă.

Lansarea bombelor, patruzeci de secunde mai târziu, a fost un succes. Nu a existat decât focul antiaerienei, „slab spre moderat", și nici o urmă de avion german care să deranjeze escorta de avioane de vânătoare. Celelalte Fortărețe Zburătoare din Grupul 398 au urmat, într-o procesiune ordonată, pe parcursul următoarelor câteva minute.

Din nefericire, orașul pe care îl bombardaseră nu era Dresda, ci Praga.

Între timp, la o sută treizeci de kilometri mai la nord, dimineața sosise, în cele din urmă, la Dresda. Un fum gri, murdar, plutea peste ce mai rămăsese din oraș, împins de același vânt dinspre nord-vest care, în noaptea trecută, purtase primul val al Grupului 5 deasupra

țintei cu o ușurință mortală. În multe zone ale orașului, locuitorii nici măcar nu își dădeau seama că se lumina, atât de densă era pâcla ce acoperea soarele de iarnă la răsărit. Furtuna de foc își pierduse din intensitate, dar existau încă mii de incendii individuale printre ruine. Câțiva supraviețuitori și echipele de salvare începeau să-și croiască drum prin moloz, deși multe locuri erau încă prea fierbinți ca să se poată intra. Era o imagine îngrozitor de sinistră, inumană. Era Miercurea Cenușii.

Adolescentul de paisprezece ani Günther Kannegiesser, adăpostit între grămezile de scânduri de lângă Elba, într-un loc pe care îl împărțea cu tinerele femei și copiii acestora, s-a trezit brusc. Era încă devreme, își amintește.

> Am fost trezit de zgomotul unui avion. Un Fieseler Stork (un avion german ușor, utilizat de foarte multe ori pentru observație – n.a.) zbura la mică înălțime, deasupra malurilor Elbei. Era deja lumină. Așa că mi-am luat rămas-bun și am promis să mă întorc repede. Am înaintat până pe Blasewitzer Strasse, trecând pe Fürstenstrasse. Acolo am văzut primul mort zăcând în mijlocul străzii. Nu aveam nici o șansă să pot trece pe acolo.[12]

Gândurile lui Günther se îndreptau spre mama, sora și fratele său mai mic, pe care îi văzuse ultima oară între cele două raiduri nocturne. Trebuia să găsească un drum spre Zöllner Strasse, unde se afla apartamentul lor. Străzile erau blocate de dărâmături și pline de fum gros. Tânărul de paisprezece ani și-a dat seama că intra într-un oraș al morții.

> Am ajuns la Școala Elementară nr. 20 din Zöllnerplatz. Acolo am văzut câțiva oameni așezați pe bănci. Când m-am apropiat, dorind să le cer ajutorul, am văzut că erau toți morți. Am mers pe Stefanienstrasse, în direcția Striesener Strasse. Am putut înainta pe partea dreaptă a străzii. Casele fuseseră construite ceva mai departe de stradă. La colțul Stefanienstrasse se afla o farmacie. Aici, flăcările erau de o intensitate ieșită din comun. Între Stefanienstrasse și

Zöllnerstrasse se aflau mai multe cadavre calcinate. Tot ce puteai distinge era, să spunem, un pantof sau un ciorap.

În cele din urmă, Günther a găsit clădirea în care locuia familia sa. Sau, mai bine zis, unde locuise odată.

Partea dinspre Zöllnerstrasse fusese făcută una cu pământul, cu excepția câtorva resturi de ziduri. Pe partea dinspre Striesener Strasse, pereții și coșurile rămăseseră în picioare, până la etajul patru. Am escaladat dărâmăturile și am încercat să intru prin ieșirea de urgență a adăpostului antiaerian. Ardea într-un colț. În consecință, a trebuit să mă întorc în stradă.

Focul „dintr-un colț" ardea acolo unde se aflaseră cândva scările ce urcau din pivniță. În vreme ce tânărul Günther stătea în vârful grămezii de moloz, privind în beznă, și-a strigat mama și frații mai mici. Nu a primit nici un răspuns. Așa că a revenit în stradă. Nu avea să-și mai vadă niciodată mama, sora sau fratele mai mic. Și nu avea să-și ierte niciodată cu adevărat faptul că nu intrase, în ciuda pericolelor, în adăpostul antiaerian în flăcări.

Günther căzuse de acord cu mama sa că, în eventualitatea în care membrii familiei se rătăceau unul de celălalt, urmau să se întâlnească la casa surorii ei, într-un sat de lângă Meissen. Pentru moment însă, s-a hotărât să meargă la punctul de întâlnire pentru localnici, stabilit de filiala locală a partidului. Nici urmă de familia sa. În minte i-a revenit promisiunea pe care le-o făcuse acelor femei, între grămezile de scânduri de pe malul fluviului. Când s-a întors, erau încă acolo. Le-a însoțit spre est de-al lungul Elbei, spre suburbia Laubegast, aflată lângă fluviu, unde una dintre ele avea rude. Nu era încă trecut de jumătatea dimineții.

Cam în același moment, la sud de Hauptbahnhof, Hannelore Kuhn și familia sa încă făceau curat. Geamurile vilei fuseseră sparte și câteva incendiare provocaseră pagube, dar reușiseră să stingă incendiile. Se aflau într-o situație mult mai bună decât majoritatea familiilor din acea zonă a Dresdei. În timpul nopții, prieteni, ale căror case fuseseră distruse, începuseră să apară în căutare de

adăpost și familia i-a primit. Au sosit chiar și părinții viitorului soț al lui Hannelore, Fritz (în acel moment prizonier de război în Rusia), și ei vechi prieteni de familie. Casa din Nürnberger Strasse, aflată la două cvartale distanță de centrul orașului, fusese distrusă. Nimeni nu a dormit prea mult. Au lucrat toată noaptea, curățând și reparând. „Am aruncat tot gunoiul ăla direct în stradă. Și am văzut găleata plină de gunoi acolo și chiar în mijlocul ei un bust al lui Hitler! De furie, cineva îl aruncase!"[13]

Dimineața, și-au dat seama că la robinet nu mai curgea apă. Aveau nevoie de apă ca să se curețe, să spele și să gătească pentru ei și pentru oaspeții lor neașteptați. „Am auzit că la câteva sute de metri pe stradă exista un izvor natural... Așa că mama a luat un cărucior, a pus două găleți în el și a ponit într-acolo să aducă apă."

În timp ce „Swordfish Able" și cele trei grupuri care îl urmaseră se aflau pe cursul lor greșit spre capitala cehă, liderul diviziei păstrase legătura radio cu cele nouă grupuri care își menținuseră traseul spre Dresda. Crezând, în continuare, că și el se îndrepta spre țintă, chiar dacă în întârziere și pe o rută ocolitoare, a acordat totuși Grupului 379 permisiunea să înceapă apropierea finală de Dresda.

Fortărețele Zburătoare au început să-și lanseze bombele la un moment dat, după ora 12.00.

La ora 12.17, cele treizeci și șapte de aparate ale Grupului 379 s-au apropiat, conform ordinelor, pe un curs est-nord-est și la o altitudine de circa 8 000–8 500 de metri. Condițiile erau de 7/10 nori, focurile provocate de raidul nocturn continuând să ardă. Fumul purtat spre sud-est, peste țintă (împins de același vânt dinspre nord-vest), crea probleme mai aproape de sol. În cele din urmă, Grupul 379 și-a lansat bombele acolo unde era mai puțin fum – depourile Friedrichstadt și zonele industriale și rezidențiale, de la vest de centrul orașului, care fuseseră mult mai puțin afectate de atacul britanic, decât centrul istoric și suburbiile din est.[14]

În cazul Grupului 303 („Îngerii Iadului"), situația era destul de diferită. Deși avioanele au început lansarea bombelor cu doar două minute mai târziu, vânturi puternice, de mare altitudine, aduseseră

nori 10/10 deasupra orașului. Același lucru se întâmplase și în timpul raidului masiv asupra Berlinului, din 3 februarie, când o mascare a țintei la fel de bruscă și de completă salvase, probabil, inima capitalei germane de o furtună de foc comparabilă cu cea de la Dresda. Astfel, din cauza apariției neașteptate a norilor, Grupul 303 și cele care i-au urmat au fost nevoite să apeleze la H2X – bombardamentul prin radar. Comandantul grupului scria în raportul său:

> Treizeci și șase de aparate au lansat 210 bombe explozive de două sute douăzeci și cinci de kilograme și 140 de bombe incendiare M17 de aceeași greutate, precum și zece unități T-298 de foi volante. Bombardamentul s-a desfășurat printr-un plafon dens de nori, rezultatele fiind, în general, imposibil de observat, deși au existat câteva rapoarte referitoare la bombe care au explodat în oraș.[15]

Zona în care au căzut aceste bombe era considerată la sud-est de țintă, ceea ce ar fi putut însemna Südvorstadt.

S-a creat astfel o stare de confuzie, stare care este reflectată de rapoartele prezentate după raid. Grupurile 384, 92, 306 și 401 de Bombardament și-au lansat bombele cu ajutorul radarului, deși nu întotdeauna în ordinea corectă a escadrilelor. Grupul 457 a lansat prea târziu. Unele bombe au căzut în Neustadt, la doi kilometri și jumătate de țintă. S-a susținut că existau unele confirmări vizuale pentru afirmația conform căreia bombele provocaseră pagube „unei zone industriale din Dresda-Neustadt și depoului"[16].

Grupul 305 de Bombardament a întâmpinat cele mai mari dificultăți. La puțin timp după ce trecuse de coastă și ajunsese deasupra continentului, escadronul care zbura la cea mai joasă altitudine s-a despărțit de celelalte două (escadronul lider și cel de-al doilea, care zbura la mare altitudine) „din cauza dârelor foarte groase de condens produse de motoare"[17]. Acum, când și-au început apropierea finală de țintă, cele două escadrile rămase s-au trezit pe un curs de coliziune cu aparatele din Grupul 379. Au spart rapid formația. În cele din urmă, escadrila aflată la cea mai mare altitudine și-a lansat încărcăturile peste „bombele fumigene recent lansate de cei de la 379... fotografiile

nu arată decât nori, dar echipajele raportează lovituri în zonele construite ale Dresdei". Între timp, escadrila lider a reintrat parțial în formație și, la inițiativa comandantului ei, cinci avioane au zburat spre sud și au atacat rafinăria de la Brüx ce producea petrol sintetic chiar peste graniță, în Protectoratul Bohemiei și Moraviei. Restul escadrilei lider a bombardat Dresda ghidându-se „după bombe fumigene neidentificate".

La mai puțin de zece minute după căderea primelor bombe, raidul diurn se apropia de sfârșit. S-a prelungit numai pentru că ultima escadrilă a Grupului 306 a ratat în ultimul moment ținta. Fortărețele au continuat drumul spre est circa cincizeci de kilometri, s-au întors lângă Bischofswerda, au ales o nouă rută și au bombardat Dresda, în cele din urmă, la ora 12.30, la câteva minute după ce restul forțelor părăsiseră zona.

Bombardamentul american pe timp de zi asupra Dresdei luase sfârșit. Raportul informativ redactat după atac menționează „rezultate de la neobservabile spre bune".

Se prea poate ca efectele să fi fost „neobservabile" sau aproape „bune", dar sub aceste bombe se afla Götz Bergander, împreună cu familia sa și cu alți locuitori ai „zonei industriale" de lângă depourile Friedrichstadt.

Dată fiind situarea sa în extremitatea vestică a sectorului bombardat de Grupul 5, cu o noapte în urmă, distileria Bramsch & Co. a fost bombardată serios numai în prima parte a primului val. Pe durata celui de-al doilea raid, la ora 1.30, în timp ce restul Dresdei ardea, toată lumea s-a refugiat, din nou, în foarte modernul adăpost antiaerian al distileriei – acum supraaglomerat din cauza refugiaților din centrul orașului. Adăpostul a rezistat.

După al doilea raid, membrii familiei Bergander au ieșit din adăpost și au mers spre apartamentul lor, în speranța că vor putea dormi. A doua zi dimineața au inspectat zona:

> Stăteam în curtea fabricii a doua zi, în jurul prânzului, și peste tot erau oameni care nu știau ce să facă. Își spuneau că trebuiau să plece de aici, să iasă din oraș... și în depărtare am auzit o sirenă...

poate din Freital sau de altundeva... Cu toții am spus: „Nu se poate, o altă alarmă?" Dar am coborât în pivniță. A urmat raidul diurn. Acesta ne-a afectat mult mai mult. Cartierul nostru se afla în vecinătatea depourilor. Așa că ne-am trezit cu șase cratere ale unor bombe explozive în curte, peste clădire și în cimitirul de vizavi. Iar casa noastră... se auzeau atâtea huruituri, bubuituri și lucruri care se prăbușeau, încât eram convins că dispăruse. Oricum, a urmat hărmălaia produsă de bombe și, într-un final, s-a terminat. Responsabilul pentru raidurile aeriene ne-a spus că trebuia să urcăm și să verificăm dacă existau bombe incendiare. Am mers împreună cu el... și, spre uimirea mea, ... casa era încă în picioare! Fusese ridicată la începutul secolului, când încă mai construiau ziduri de un metru grosime...[18]

Nimeni din adăpost nu fusese rănit. Dar, în ceea ce privește zona Friedrichstadt, atacul reprezenta un raid mai serios decât cataclismul care lovise centrul Dresdei cu o noapte înainte. Toate ferestrele casei și ale fabricii au fost spulberate. Zona Ostragut, situată nu departe spre vest, era în întregime în flăcări și resturi aprinse începuseră deja să plutească spre distilerie și spre casa familiei Bergander. Exista riscul ca aceste scântei să ajungă în clădiri și să aprindă incendii acolo – multe case, inițial neatinse de raid, fuseseră distruse în acest fel, în orele de după atacurile aeriene. Următoarele câteva ore le-au petrecut asigurând supraviețuirea acelor clădiri. Apartamentul familiei devenise de nelocuit. Împreună cu ceilalți angajați sau locatari ai clădirii, au fost nevoiți să se mute în înghesuitele paturi suprapuse instalate în adăpost, unde aveau să-și petreacă nopțile până la sfârșitul războiului.

În primele ore ale zilei de 14 februarie, Günter Jäckel se așezase pe iarbă, în pijama și papuci, și privise atacul celui de-al doilea val britanic asupra Dresdei. Când totul s-a terminat, a pornit-o înapoi în sus pe stradă și și-a văzut orașul arzând:

Acest stâlp de foc biblic. Și era și femeia asta, care nu avea nimic mai bun de spus decât: „Priviți! Priviți! O parașută!" Această parașută fusese utilizată pentru lasarea semnalelor luminoase și era încă agățată de crengile unui castan. O alta țipa de nebună pe

pajiște. Își pierduse copilul. Și se auzea acest șuierat zgomotos, iar ea striga un nume sau altul... da, acest șuierat zgomotos și apoi ceva a explodat. O bombă cu acțiune întârziată.[19]

Și apoi, uimitor, s-au dus cu toții la culcare. Febra de care suferise în ultimele opt săptămâni, după ce rana i se infectase, dispăruse. Jäckel nu avea nici o îndoială că era vorba de o reacție psihosomatică. Dimineața, s-a îmbrăcat. Răniții găzduiți în școală urmau să fie evacuați spre sud, pe înălțimile din afara orașului. Evacuarea era în curs, când Grupul 379 a început atacul de la prânz.

Dinspre Dölzschen se auzeau sirenele sunând. Și apoi au apărut avioanele... da, americanii... Gri și întunecate. Și cerul era înnegrit de fum, dar puteam vedea avioanele strălucind. Și fumigenele de marcaj... aveam impresia că totul are loc cu o precizie extraordinară. Deschizătorii de drum. Apoi fumigenele indicatoare. În cele din urmă, formațiunile de bombardiere apropiindu-se... aruncând peste tot aceste cutii imense.[20] Chiar în fața noastră se afla Münchner Platz, unde înainte era tribunalul. Un întreg covor de bombe a fost lansat între noi și Münchner Platz. Situația era gravă. Era vorba de cincisprezece–douăzeci de avioane... primul val era format din bombe cu explozie întârziată, care au detonat aproape un sfert de oră mai târziu.

Atacul, probabil al unei escadrile, pe care îl descrie Günter Jäckel și care a afectat zona dintre locul unde se afla, aproape de Plauen și Münchner Platz, la un kilometru și jumătate distanță, a fost aproape sigur atacul care a dat peste cap planurile familiei lui Hannelore Kuhn.

Familia supraviețuise ororilor raidului nocturn, începuse să curețe resturile și să facă loc pentru cei mai puțin norocoși. Acum, incredibil, soseau alte bombe, de data aceasta pe timp de zi. Mama lui Hannelore plecase să caute apă, ca să poată găti pentru toată lumea. „Dar nici nu plecase bine când a început atacul de la amiază", își amintește fiica ei. Acum nu își mai amintește de unde veneau bombardierele. Foarte mulți nu și-au dat seama, în acel moment, că nu mai era vorba de avioane britanice, ci de

bombardiere americane. Atmosfera era neclară. În orice caz, capacitatea de a recunoaște avioane nu reprezenta unul din punctele forte ale populației Dresdei – cu excepția grupului obișnuit de adolescenți obsedați de tot ce era militar și a soldaților reîntorși de pe front, precum Günter Jäckel, care, în toamna ce trecuse, își petrecuse o bună parte a timpului ascuns în tranșee prin estul Franței, studiind cu atenție bombardierele aliate care îi treceau pe deasupra capului și așteptând ca următorul P-51 sau P-47, zburând la joasă altitudine, să încerce să-i pună capăt vieții, la numai optsprezece ani.

Ceea ce britanicii nu reușiseră să facă au reușit americanii în numai câteva minute. „Fosforul cobora pe scări către mine. Nu mai aveam apă sau nisip pregătit. Adică avusesem pregătite găleți cu nisip, peste tot prin casă, pentru noaptea trecută, dar acum nu mai aveam nimic."[21]

În realitate, casa fusese lovită probabil de o bombă cu benzină, de tip M-17. După ce epuizaseră toate materialele de combatere a incendiilor, pe care le păstraseră la îndemână și care îi ajutaseră să salveze casa cu o noapte în urmă, familia nu mai putea face nimic. Focul a scăpat rapid de sub control și i-a forța pe ei și pe oaspeții lor, să abandoneze locuința. Hannelore adaugă cu mult stoicism: „Așa că mi-am luat bicicleta, am înghesuit pe ea toate bagajele pe care le pregătisem pentru eventualitatea unui raid aerian și am pornit spre un loc unde niște cunoștințe de-ale părinților mei aveau o casă. Era încă în picioare. Acolo ne-am putut instala."

În decursul a treisprezece minute, cele 311 Fortărețe Zburătoare care bombardaseră, până la urmă, Dresda (excluzându-le și pe cele cinci care au hotărât să atace Brüx) lansaseră asupra orașului aproape 1 900 de bombe explozive, de două sute douăzeci și cinci de kilograme, și 136 800 de incendiare. Acestea din urmă reprezentau cam două treimi din cantitatea de incendiare care permisese celor 235 de aparate Lancaster ale Grupului 5 să declanșeze furtuna de foc, în timpul primului atac britanic.

Raportul care a urmat punea cap la cap impresiile imediate ale echipajelor, în ceea ce privește de pagubele produse:

> Din cauza norilor de densitate între 7/10 și 10/10 și a incendiilor produse de RAF, în noaptea de 13/14 februarie, majoritatea bombelor lansate asupra țintei nu au putut fi urmărite. Din cele 27 de grupuri de bombe lansate, 11 au putut fi localizate; oricum, părți ale acestora au fost mascate. 3 grupuri au putut fi văzute explodând în Dresda, la depourile Friedrichstadt. Câteva explozii au putut fi localizate în zona liniilor secundare din partea frontală, dar majoritatea bombelor au căzut în zona centrală a depourilor și în zona industrială adiacentă, de la nord de depou. 2, posibil 3 grupuri, au putut fi observate în depoul Löbtau, aflat la un kilometru și jumătate sud-est de depoul Friedrichstadt din zona centrală a orașului. Loviturile nu au putut fi localizate exact. Au fost observate două explozii. Probabilitate să fi fost provocate pagube severe zonei construite situate imediat la vest și la est de depou. 3 grupuri de bombe explozive cu căzut în districtul Kackmitz, la circa un kilometru și jumătate–doi sud-vest de centrul orașului.[22]

La trei sferturi de oră după ce Fortărețele Zburătoare și-au început zborul spre casă, un Mosquito din Escadrila 542 de Observație a RAF a apărut deasupra orașului acoperit încă de fum și a făcut 108 fotografii, care au fost analizate la Medmenham, după aterizarea avionului. Raportul de Evaluare K.3742, înaintat pe 15 februarie, a confirmat că pagubele cele mai serioase produse de americani erau localizate în zona depourilor Friedrichstadt și în zona industrială din vestul centrului orașului. Incendiile „ardeau intens".[23]

Fabricile de armament de pe Hamburger Strasse (inclusiv Seidel & Naumann, care fusese lovită și în octombrie 1944) erau, în mare parte, distruse. Dintre muncitorii străini cazați pe Bremer Strasse, puțin mai sus, spre Elba, mulți își pierduseră viața. Blocurile și fabricile din această zonă au ars ore întregi. Zona din jurul distileriei Bramsch se afla la periferia acestui tărâm al distrugerii, la fel și complexul spitalicesc Friedrichstadt care fusese avariat, dar nu fusese la fel de grav afectat ca spitalul de la Johannstadt. Distrugerile se extindeau spre vest, către portul fluvial Alberthafen.

La sud de această zonă se afla Löbtau, unde locuise logodnica prințului Ernst Heinrich, și, ceva mai la est, locurile unde grupul de răniți din care făcea parte Günter Jäckel aștepta, dar și Südvorstadt, unde ploaia de bombe americane se dovedise prea mult pentru bravii apărători ai proprietății familiei lui Hannelore Kuhn. Depourile Altstadt, la vest de Hauptbahnhof, au fost, de asemenea, bombardate. Oricum, nu mai rămăsese mare lucru din ele după vizita RAF din noaptea precedentă.

„În nordul depourilor Friedrichstadt" – acolo au fost surprinși de bombele americane Nora Lang și fratele ei mai mic. După ce urmaseră de-a lungul malurilor inundabile ale Elbei mulțimea de oameni dezorientați, evitând centrul istoric mistuit încă de flăcări și traversând fluviul pe podul Albertbrücke, avariat, dar încă utilizabil, Nora continua să ducă într-o mână valiza familiei, în timp ce cu cealaltă își ținea fratele de cinci ani. Punctul de întâlnire stabilit de familie, pentru cazurile în care ar fi fost separați, era mica bucată de pământ cu o căbănuță pe care bunicul lor o avea la Wilschdorf, la câțiva kilometri nord-vest de Dresda. Așa că au găsit un drum ocolitor care îi scotea chiar la nord de Friedrichstadt. La început totul păruse o adevărată binecuvântare, deoarece nu toate casele fuseseră distruse și existau încă locuri neatinse unde puteau primi ajutor.

> În cele din urmă am intrat într-o piață și eram atât de obosiți, încât ne-am așezat pe pământ și o femeie a venit spre noi și ne-a spus: Ah, copii, trebuie să mergeți la spital. Într-o școală exista un spital, unul temporar, unde ne-au spus să mâncăm și să bem ceva, ceea ce am și făcut. Ceva de băut și puțină ciocolată. În acel moment, a început cel de-al treilea raid, cel de la amiază. Câteva incendiare au căzut în Neustadt, chiar în apropiere. Existau câteva depouri. O casă din apropiere a fost lovită de o bombă explozivă. Și peste tot erau oameni ale căror membre fuseseră amputate, oameni în cărucioare cu rotile și nici o soră care să-i îngrijească. Au coborât pe scări în pivniță și... era rău...

Focul s-a extins de la casa vecină. Copiii au părăsit adăpostul de la subsol, lăsând în urmă bunurile pe care le căraseră cu atâta

hotărâre, în timpul furtunii de foc din urmă cu o noapte. După plecarea avioanelor, câțiva soldați au reintrat în adăpost, încercând să-i ajute să-și găsească lucrurile, dar înăuntru totul ardea, inclusiv prețioasa valiză. Deja prea obosiți ca să mai simtă cel mai mic sentiment de teamă sau de regret după cele pierdute, au salvat ce au putut și au continuat.

Raidul american din miezul zilei a fost de departe mai puțin distructiv decât oricare din cele două raiduri britanice. În parte, acest lucru este explicabil prin faptul că atacul a avut o amploare mai redusă decât cea planificată, având în vedere absența celor trei grupuri care ajunseseră la Praga; prin faptul că o parte atât de mare a zonei construite a Dresdei fusese deja distrusă și că incendiarele predominau într-o proporție neobișnuită. O incendiară de mai puțin de două kilograme, lansată în mijlocul dărâmăturilor, nu poate decât să se aprindă fără nici un rezultat, oricât de multe astfel de incendiare ar fi.

Locuitorii Dresdei erau deja, în acel moment, copleșiți de impredictibilul atac violent din aer.

„Oamenii rămași fără locuințe pe parcursul nopții și care se refugiaseră în partea vestică a orașului", observa Götz Bergander, „au avut sentimentul că erau subiectul unei persecuții, când a avut loc raidul din miezul zilei de 14 februarie."[24]

Bineînțeles că lucrurile nu stăteau așa – de fapt, dacă vremea nu ar fi intervenit în planul operațional inițial, avioanele USAAF ar fi atacat Dresda pe 13 februarie, la prânz, cu câteva ore *înainte de* raidul RAF. În acel moment, orașul ar fi fost neatins, iar consecințele raidului american (ca să nu le menționăm pe cele ale atacului britanic) ar fi fost inevitabil altele. Sentimentul că avionele inamice te „urmăresc", că te-au „ales", reprezintă un instinct uman foarte puternic. Mai întâi, britanicii bombardaseră zona Altstadt, apoi Grosser Garten, unde se adunaseră atât de mulți dintre supraviețuitorii acelui iad. Apoi au venit americanii și atacurile lor asupra zonelor neafectate din suburbiile vestice. Lucrurile se petrecuseră de parcă inamicul anticipase fiecare mișcare a locuitorilor

Dresdei și apoi îi ucisese ca pe niște vite mânate foarte inteligent în țarcuri.

La amiază, pe 14 februarie, populația Dresdei fusese deja țința a trei atacuri devastatoare, într-un interval puțin mai mare de douăsprezece ore. De fiecare dată, inamicul provocase noi distrugeri exact în locul în care supraviețuitorii se consideraseră în siguranță. Zvonurile, legendele și denaturările s-au răspândit printre locuitorii îngroziți*.

Și, în vreme ce avioanele americane se întorceau la bază, iar cerul fumegând devenea tot mai întunecat odată cu apusul, distrugerea Dresdei se făcea cunoscută lumii. La început, a fost doar o altă știre. O altă știre obișnuită spusă unei lumi sătule de război, în care mii de oameni mureau violent în fiecare zi.

* A se vedea Anexa A.

24

Urmările

Anita Kurz a fost descoperită în viață, în după-amiaza Miercurii Cenușii. Cu șaisprezece ore în urmă, după al doilea atac britanic, încercase, împreună cu părinții săi, să părăsească orașul, înainte de a realiza că erau prinși în capcana furtunii de foc. Fuseseră obligați să se adăpostească, din nou, în subsolul clădirii de apartamente în care locuiau, în ciuda aerului tot mai irespirabil din pivnița comună. Puțin mai târziu, fetița de doisprezece ani s-a ghemuit la pământ, cu fața îngropată în halatul său de baie îmbibat cu apă. Se simțea cumplit de obosită – rezultatul monoxidului de carbon care, deși nu o știa, începea să umple încăperea. Părinții ei continuau să discute cu disperare posibilele planuri de scăpare. „În timp ce stăteam acolo, tatăl meu a venit la mine și i-am spus: «Lasă-mă să stau aici». Și i-a spus mamei: «Dacă Anita vrea să stea aici...» Și mama a dat din cap și a murmurat: «Atunci să stăm aici.»"[1]

Pentru Anita, acum bunică, aceasta este ultima amintire, de neșters, a părinților săi; acea scurtă conversație, șoptită, în vreme ce ea zăcea epuizată pe podeaua pivniței. Probabil că, la puțin timp după aceea, și-a pierdut cunoștința.

Salvatorul Anitei, un soldat, venise în căutarea soției sale. Știa că, de obicei, folosea același adăpost. Soldatul a pătruns printr-una din micile ferestre dinspre stradă ale beciului și prin aceasta a permis aerului proaspăt să intre. La un moment dat, în timp ce căuta

prin pivnița învăluită în liniște, verificând cu îndârjire cadavrele aflate înăuntru, a observat o mișcare aproape insesizabilă a siluetei aflate într-un colț, înfășurate într-un halat de baie. Și-a dat seama că, până la urmă, în acea încăpere exista viață și, în numai câteva minute, Anita era în brațele sale, în drum spre cel mai apropiat punct de ajutor. Doctorul de acolo i-a spus că, în pivnița plină de gaze, faptul că își îngropase fața în halatul ud o ajutase să supraviețuiască. Apa eliberase suficient oxigen ca ea să poată respira în continuare.

Părinții ei nu se numărau printre morții din camera principală a pivniței. A existat, pentru scurt timp, speranța că ar fi putut supraviețui.

> O zi mai târziu, o echipă de sanitari a fost trimisă înăuntru și au curățat adăpostul. Dar apoi au trimis o altă echipă să verifice din nou... Atunci au găsit trupurile părinților mei. Intraseră într-o mică încăpere de pe una din laturile pivniței principale. Mama nu era nici măcar țeapănă. Au trebuit să cheme un doctor ca să se asigure că murise.

După cum o dovedea prezența soldatului în acel adăpost, oamenii începuseră deja să se deplaseze prin oraș, chiar dacă incendiile nu fuseseră stinse (unele aveau să ardă, neîntrerupt, trei zile). Soldatul probabil venise în oraș împreună cu unitatea sa, pentru a ajuta la operațiunile de salvare, și reușise să ajungă în cartierul în care locuia.

Și alte persoane îngrijorate de soarta apropiaților lor au făcut același lucru, fie din curaj, fie din inconștiență. O tânără din Dresda, care se măritase și se mutase în Hermsdorf, un oraș din apropiere, privise de pe acoperișul casei socrilor ei cum ardea orașul în noaptea furtunii de foc. Dimineața devreme, în Miercurea Cenușii, lăsându-și copilul abia născut cu familia soțului (acesta fusese recrutat în Wehrmacht), a plecat pe bicicletă spre oraș, înfruntând traficul care mergea în direcția opusă, și și-a croit drum spre Johannstadt, unde locuiau mama și sora sa nemăritată. A văzut peste tot ceea ce păreau a fi manechine în vitrinele magazinelor,

apoi a realizat că erau oameni morți. Cuprinsă de disperare, a început să rătăcească prin zonă, temându-se că, în orice clipă, avea să vadă corpurile mutilate ale mamei și surorii sale. După o vreme, două figuri fantomatice au apărut din fumul înțepător, învelite în cearșafuri. Una dintre ele a murmurat un salut. Era mama ei.

> Plecaseră la Kleinschachwitz (o suburbie a orașului – n.a.) la petrecerea de ziua bunicii! Rămăseseră mai mult decât intenționaseră inițial, se bucuraseră atât de mult să fie împreună și până să apuce să se urce în tramvai ca să se întoarcă în oraș, bombardamentul începuse. Tramvaiul a fost oprit, așa că nu au putut reveni în oraș până când bombardamentul nu s-a terminat. Toți vecinii lor erau morți – și așa ar fi fost și ele, dacă nu ar fi rămas până mai târziu la bunica.[2]

Asemenea cazuri – și asemenea finaluri fericite – erau excepțiile.

Deși avea să treacă destul de mult timp până când autoritățile să fie capabile să distribuie un ziar adevărat populației Dresdei, până la sfârșitul zilei, Walter Elsner, principalul responsabil cu propaganda al *Gau,* reușise să își asigure serviciile unei tipografii din orașul Pirna, aflat la șaisprezece kilometri în amonte de Dresda. Aici, spre sfârșitul zilei de 14 februarie – cam în momentul în care Anita Kurz era scoasă din pivnița unde muriseră părinții ei – când din ceruri coborau încă bucăți de hârtie arsă și cenușă luate de vânt din orașul în flăcări, Elsner a reușit să publice, pe o singură coală „Știri pe scurt pentru populația afectată de războiul aerian" *(Kurznachrichten für die vom Luftkrieg betroffene Bevölkerung),* care a fost distribuită, în părțile accesibile ale orașului, de voluntari ai partidului.

Instrucțiunile practice destinate celor alungați de bombe din centrul orașului erau pline de obișnuitele formule ce instigau la ură împotriva britanicilor (în acel moment, se credea că toate cele trei raiduri, inclusiv cel de la amiază, fuseseră opera RAF).

Locuitorilor Dresdei li s-a spus să-și croiască drum spre periferia orașului, unde avea să li se ofere ajutor. Drept urmare, foarte rapid s-au răspândit zvonuri conform cărora întreg orașul era pregătit pentru evacuarea obligatorie.

În realitate, oamenii nu prea aveau nevoie să li se ordone să părăsească cartierele centrale devastate. Instinctul, teama de noi atacuri făcuse ca mii și mii de supraviețuitori să plece din Dresda în toate direcțiile. Punctele de prim ajutor, amenajate de partid la marginea orașului, așa cum se promisese, ofereau asistență, îndrumări și, mai important, „cartele de provizii pentru cetățenii afectați de raidurile aeriene", necesare pentru obținerea rațiilor de urgență și a unui loc de cazare. Numai birourile de asistență dintr-un singur cartier din suburbii au înregistrat peste o mie de supraviețuitori sinistrați zilnic, timp de două săptămâni după raid. Refugiații au primit cazare temporară oriunde se putea, de la hanuri și școli, la locuințe private, până când au putut fi transportați în orașe și sate aflate la o distanță mai mare. Oriunde, numai pentru a diminua presiunea exercitată asupra suburbiilor suprapopulate.

Günther Kannegiesser s-a dus la casa mătușii sale din Maissen, la douăzeci de kilometri în aval, așa cum se înțelesese cu mama sa, dar, chiar dacă a găsit acolo hrană și un pat pentru noapte, nu a primit nici un semn de la mama sau de la sora lui. Exact cum te-ai fi așteptat din partea unui adolescent îndrăzneț de paisprezece ani, dimineața s-a întors în oraș și a continuat căutarea. Avea să aștepte mai mult de cincizeci de ani până să afle ce se întâmplase cu familia sa.

Nora Lang, în vârstă de treisprezece ani, și fratele ei s-au îndreptat spre nord, peste fluviu, către mica proprietate a bunicului lor, unde se afla și o căsuță unde își petreceau weekendurile. Acesta era locul unde familia hotărâse să se întâlnească, în cazul în care se rătăceau din cauza unui raid aerian sau a luptelor.

Între timp, familia lui Christoph Adam mersese spre Altenburg, în sud, un orășel pitoresc aflat pe granița cehă, unde rudele lor le promiseseră dintotdeauna să-i primească, dacă la Dresda apăreau probleme. Peste numai câteva zile, Christoph s-a întors la școală.[3]

Cei pentru care raidurile aliate asupra Dresdei fuseseră o adevărată binecuvântare se aflau și ei în mișcare. Henny Wolf și părinții ei își croiseră, la rândul lor, drum spre marginea orașului. Vreme de câteva zile aveau să se adăpostească la un prieten de familie din Loschwitz, după care s-au mutat într-o casă abandonată.

Numai *Herr* Wolf, singurul non-evreu din familie, va părăsi casa în timpul zilei.[4] Victor Klemperer își regăsise soția, Eva. Și-a smuls de pe palton steaua galbenă care îl trăda. Împreună au pornit spre nord, către centrul de asistență de lângă Aerodromul Klotzsche, unde s-au prezentat ca arieni fără locuință, cărora bombardierele le distruseseră toate documentele și bunurile. Apoi, înarmați cu cartelele pentru rațiile de urgență, au pornit într-o călătorie spre sud-vest, încercând să se îndepărteze, cât mai mult, de locul unde erau cunoscuți.

Acești locuitori ai Dresdei erau acum parte a exodului de care Aliații speraseră să profite în acea zi de miercuri, provocând astfel și mai mult haos pe rutele de aprovizionare ale frontului de est. Ținta era acum Chemnitz, situat la mică distanță pe șosea sau pe calea ferată de Dresda. Sau cel puțin acestea erau calculele Aliaților.

În timpul zilei de 14 februarie, Forța Aeriană 8 și-a trimis Divizia 1 la Dresda, pentru atacul de la amiază, dar Divizia 3 avea drept obiectiv orașul Chemnitz. Divizia 1 trebuia să desăvârșească ceea ce britanicii făcuseră în timpul marelui raid nocturn, în timp ce Divizia 3 trebuia să pregătească acel oraș mai mic și relativ neafectat pentru raidul britanic nocturn ce avea să urmeze. Între timp, echipajele britanice întoarse la bazele lor după atacul asupra Dresdei – și numai câteva nu s-au întors cu bine – s-au dus direct la culcare. Au fost trezite după-amiaza, pentru ședința de informare legată de următoarea incursiune în Saxonia.

Raidul plănuit era tot o „dublă lovitură", foarte asemănătoare din punct de vedere al concepției și similară ca forță cu devastatorul atac asupra Dresdei din urmă cu o noapte. Chemnitz, noua lor țintă, era un oraș de patru sute de mii de locuitori (cam două treimi din populația Dresdei), situat la șaizeci și cinci de kilometri de capitala Saxoniei. Era cunoscut drept un „Manchester la Saxoniei". Anterior venirii naziștilor la putere, Chemnitz era un mare centru al industriei textile – mai mult de 43% din forța de muncă lucra în această industrie – și pentru producția de utilaje și vehicule (13,5%). În 1944–1945, industria manufacturieră era într-un oarecare declin.[5] Chemnitz era acum cel mai cunoscut, și, nu în

ultimul rând, de către tabăra aliată, pentru producția de vehicule militare, în special tancuri, ceea ce-l transforma într-o țintă-cheie.

Peste șapte sute de avioane britanice fuseseră repartizate raidului nocturn asupra orașului Chemnitz, programat pentru noaptea de 14 spre 15 februarie 1945. Forța era compusă din două treimi aparate Lancaster și o treime bombardiere Halifax, din Grupurile 1, 3, 4, 6 și 8 (deschizători de drum). În ceea ce privește Grupul 5, care declanșase aproape singur furtuna de foc din noaptea precedentă, la Dresda, a fost trimis să atace rafinăriile de la Rositz, la sud de Leipzig.

Avea să fie o altă noapte agitată deasupra Saxoniei.[6]

Configurația avea să fie diferită, iar numărul avioanelor urma să fie împărțit ceva mai echilibrat între cele două atacuri, dar și acesta era un raid menit să aibă un efect la fel de distructiv ca atacul asupra Dresdei. Dacă raidul avea succes, nu numai că avea să ducă la bun sfârșit anihilarea a două orașe importante, dar avea să distrugă complet întregul sistem industrial, de transport și comunicații din estul Saxoniei, chiar în momentul în care sovieticii se apropiau. Germanii aflați în defensivă ar fi avut în spate un teritoriu pustiit, iar trimiterea de întăriri pe front ar fi fost aproape imposibilă. Sau cel puțin așa sperau strategii RAF.

Pentru majoritatea echipajelor era vorba „doar de o altă țintă". La informarea de la începutul acelei seri, Miles Tripp aflase, „fără nici o emoție", că orașul Chemnitz era plin de refugiați, mulți dintre ei veniți de la Dresda. Avantajul era, în ceea ce-l privea pe el și pe colegii săi, că, dacă acest atac reușea, li se promisese că nu vor mai exista misiuni lungi până în apropierea frontului rusesc. De abia mai târziu a început să se simtă stânjenit.

> Din punctul de vedere al considerentelor abstracte de etică și morală și neținând seama de considerentul practic de a ajuta ofensiva sovietică, raidul asupra Chemnitzului a fost, probabil, mai puțin justificabil și mai inuman decât cel de la Dresda.[7]

Raidul Diviziei 3 americane nu s-a desfășurat conform planului. Numai două treimi din cele 441 de avioane B-17, care decolaseră spre Chemnitz în timpul zilei, își găsiseră ținta. Au bombardat cu

ajutorul radarului, în condițiile existenței unui plafon gros de nori, iar pagubele au fost minore. Celelalte aparate eșuaseră complet în încercarea de a localiza orașul. Au bombardat ținte care au devenit vizibile printre nori, inclusiv orașul Bamberg, din nordul Bavariei, și baza aeriană Eger, de pe teritoriul Republicii Cehe de azi.[8]

Primul val al Forțelor Aeriene Regale a ajuns deasupra orașului Chemnitz cu câteva minute înaintea orei 21.00, în acea noapte. Condițiile erau mult mai nefavorabile decât fuseseră deasupra Dresdei noaptea trecută. Avioanele Lancaster din Grupul 8 deschizător de drum au trebuit să se limiteze la „marcarea cerului" cu semnale luminoase cu parașute, în funcție de care bombardierele să țintească, în locul lansării unor semnale luminoase pe sol. După cum avea să se dovedească, particularitatea lui asupra Chemnitzului a fost că, deși fusese planificat cu multă atenție și fusese însoțit de aceleași operațiuni elaborate de diversiune și de inducere în eroare ca și cel asupra Dresdei, atacul a reprezentat un eșec aproape total.

Eforturile primului val nu au fost considerate o reușită. La douăzeci de minute după miezul nopții, când au sosit cele 350 de avioane ale valului doi, în loc să găsească sub ei un infern scăpat de sub control (așa cum se întâmplase cu al doilea atac la Dresda, în noaptea precedentă), s-au confruntat cu condiții de nori 10/10. Vizibilitate zero. „Bombardamentul, în aceste circumstanțe, a părut dezordonat", după cum afirmă eufemistic înregistrarea oficială.[9] În ciuda vremii proaste, unele echipaje au raportat că puteau vedea lumina incendiilor ce ardeau la Dresda.[10]

Miles Tripp povestește despre acest fiasco aproape total:

> Deasupra continentului, straturile de nori se întindeau de la coasta franceză până în estul Germaniei, iar deasupra Chemnitzului semnalele luminoase dispăreau aproape imediat ce erau lansate. Vocea comandantului raidului, un canadian, putea fi auzită clar prin radiotelefon. Cerea încontinuu alte rachete luminoase, dar cererilor sale nu li s-a dat curs decât într-o foarte mică măsură. Părea să nu știe încotro să îndrepte formațiunile de bombardiere. În

cele din urmă, a renunțat să mai ceară semnale luminoase. „La dracu'!", a spus. „Mă duc acasă. Ne vedem la micul dejun."[11]

Orașul Chemnitz, în loc să primească o lovitură zdrobitoare similară celei aplicate Dresdei, scăpase, ajutat de noroc și de vremea proastă, aproape nevătămat. Oricât de impresionant a fost efortul mobilizat la Chemnitz – 717 avioane implicate și mai bine de o mie trei sute de tone de bombe lansate – a fost aproape fără rezultat.[12]

S-a făcut mult caz de formidabila eficiență a mașinăriei de război reprezentate de RAF, dar acea mașinărie era evident supusă greșelii, iar condițiile în care funcționa erau imprevizibile.

Singurul punct de reper important al Dresdei, care părea să fi rezistat bombelor explozive și furtunii de foc, era cel mai reprezentativ și magnific: clădirea cu dom, înaltă de nouăzeci de metri, a Frauenkirche, catedrala luterană de secol al-XVIII-lea.

Atât de sigure fuseseră considerate pivnițele și criptele de sub Frauenkirche, încât, din dispoziția autorităților, multe obiecte prețioase și statui din celelalte biserici și clădiri publice fuseseră depozitate acolo pe durata conflictului. O cantitate considerabilă de film de arhivă extrem de inflamabil fusese adusă din Berlinul amenințat de bombe, de Ministerul Aerului al lui Göring, și depozitate în criptele de sub Frauenkirche pentru păstrarea lor în siguranță. În plus, după primul raid britanic din noaptea de 13–14 februarie 1945, aproximativ trei sute de locuitori ai Dresdei se refugiaseră în catacombele legate de cripte, atrași de soliditatea clădirii și, poate, de speranța că Dumnezeu avea să protejeze ce era al Său.

Apoi a sosit al doilea val, zona Neuer Markt, în care se afla și Frauenkirche, fiind lovită mult mai greu decât prima dată, în cea mai mare parte cu bombe incendiare. Până la sfârșitul atacului, majoritatea clădirilor ce dădeau în piața care înconjura catedrala erau în flăcări și vântul fierbinți, puternic, ale furtunii de foc create de om continua să-și caute prada combustibilă prin labirintul de străzi și alei din apropiere.

Se pare că nici o bombă incendiară sau explozivă nu a reușit să penetreze cupola sau vreunul din punctele slabe ale structurii catedralei, în timpul atacurilor propriu-zise. La fel cum ghiulele prusace ricoșaseră de pe domul de cupru, în 1760, și acum bombele britanice au fost învinse de arhitectură. Pe toată durata Miercurii Cenușii și în primele ore ale zilei de joi, deși era evident avariată, iar din dom ieșea fum, biserica a rămas în picioare.

Devreme, în dimineața de 15 februarie, Hannelore Kuhn a privit spre oraș de pe înălțimile sudice unde familia sa se refugiase, după ce raidul american de la amiază le distrusese casa de pe Bamberger Strasse. „Totul era cuprins de fum și focurile încă ardeau. Dar am văzut Frauenkirche. Domul ieșea în evidență. M-am întors spre părinții mei și le-am spus că Frauenkirche e încă în picioare."[13]

Probabil că a fost unul din ultimele persoane care a văzut-o. Frauenkirche s-a prăbușit în jurul orei 10.45.

Ca o măsură de precauție împotriva raidurilor aeriene, majoritatea numeroaselor geamuri, ale structurii de început de secol XVIII, fuseseră zidite din exterior, dar, dintr-un motiv oarecare, câteva ferestre de pe partea de nord – dinspre Elba – nu fuseseră sigilate. În noaptea de 13 spre 14 februarie, furia furtunii de foc umpluse străzile centrului istoric cu tăciuni aprinși și probabil că unii au pătruns în Frauenkirche, prin aceste ferestre, și au declanșat mici incendii. Dar prăbușirea bisericii a fost cauzată de răcirea lentă ce a urmat stingerii incendiilor, după ce acestea au consumat tot materialul combustibil.[14]

Căldura intensă din interior provocase deformări ale structurii, dar factorul crucial a fost îndoirea grinzilor care înconjurau amvonul. Când au început să se contracte, după ce temperatura a început să scadă, odată cu slăbirea intensității furtunii de foc, nu mai intrau cum trebuie în suporții lor. În consecință, o presiune laterală imensă a început să fie exercitată asupra uriașilor stâlpi care susțineau cupola. Unul dintre aceștia, de pe latura sud-estică a bisericii, s-a prăbușit. Cupola s-a stabilizat pentru moment, dar a început să se încline lent spre sud-est, unde coloana lipsea. Greutatea s-a dovedit prea mare pentru suporții rămași. Structura

relativ puțin rezistentă a zidurilor ridicate din gresie fusese, între timp, și mai mult slăbită de temperaturile ridicate – gresia devine friabilă la circa 700 de grade Celsius.

Imensul dom a început să se prăbușească, împingând spre exterior unele din zidurile mai înalte, apoi strivind totul sub greutatea sa. Unda de șoc, înaintând lent în piațeta Neumarkt, a provocat prăbușirea celorlalte turnuri și scări, deja afectate de foc. Uriașa și greoaia cruce, căzând de la nouăzeci de metri înălțime, s-a prăbușit peste cupola dezintegrată. Colosala greutate a metalului și pietrei, turnurile și coloanele sale s-au prăbușit pe podea, străpungând tavanele boltite ale pivnițelor și catacombelor. Toate acestea au durat numai câteva clipe, dar odată petrecute lucrurile, acea impresionantă catedrală, unică și aparent eternă, nu mai era decât o grămadă gigantică de moloz.

Și, parcă pentru a adăuga agoniei o insultă, Forța Aeriană 8 americană s-a întors la Dresda nu peste mult timp.

O mare formațiune de Fortărețe Zburătoare din Divizia 1 decolase, în acea dimineață de 15 februarie 1945, de la bazele din estul Angliei. Vremea îngrozitoare – ceață groasă și pâclă la nivelul solului – a dus la pierderea câtorva bombardiere la decolare și a redus numărul aparatelor care s-au ridicat în aer, în direcția țintei principale – uzina de hidrogenare de la Böhlen, de lângă Leipzig – de la 360, la 210. Plafonul de nori a rămas foarte dens sub formațiunile de bombardiere, pe tot drumul deasupra continentului.[15] Böhlen era acoperit de nori 10/10, ceea ce făcea bombardamentul imposibil. Acest fapt nu lăsa deschisă decât posibilitatea atacării obiectivului secundar, unde nu erau prognozați decât nori 7/10. Dresda.

Acesta a fost cel mai ineficient atac american asupra capitalei saxone. Liderul uneia dintre unitățile din Grupul 401 de Bombardament, care zburau la o altitudine mai joasă, a lansat din greșeală un set de semnale luminoase cu patru minute prea devreme, ceea ce a determinat lansarea a aproape două sute de bombe explozive deasupra zonei Meissen. Un operator radar, din escadrila lider a

Grupului 401, a recunoscut ulterior că problemele de afișaj ale ecranului sistemului său au condus, probabil, la lansarea întârziată a unor bombe.[16] Deoarece au existat pagube în suburbiile sud-estice și chiar mai departe, până la Pirna – unde patruzeci și șapte de oameni au murit, când bombele au lovit cartierul rezidențial Hermann Göring –, acest lucru pare foarte probabil.

Restul au ajuns deasupra Dresdei înaintea amiezii. În cele zece minute ale raidului propriu-zis, nici o bombă nu a căzut în sectorul desemnat ca țintă, „depourile" din Dresda (Friedrichstadt, adică). Cele mai importante pagube au fost produse în Südvorstadt – respectiv închisoarea atașată tribunalului din Münchner Platz, a cărei structură fusese deja slăbită de bombe izolate, pe 14 februarie. Acum, în cel mai ineficient raid aerian asupra orașului, o mină aeriană de mari dimensiuni a lovit în plin zidul nordic al închisorii, ucigând treizeci de deținuți, dar permițând unui număr mai mare să evadeze prin gaura creată. Câțiva prizonieri politici – majoritatea comuniști arestați la Leipzig, mulți dintre ei condamnați la moarte – au reușit să scape, la fel și destul de mulți dintre membrii mișcării de rezistență cehe care, în unele cazuri, aveau întâlnire cu acea ghilotină electrică de trist renume, amplasată în macabra curte centrală a închisorii. Ghilotina a fost și ea distrusă în acea dimineață, de o bombă americană.

Astfel a fost cruțat un alt pluton de activiști comuniști pentru perioada postbelică. Majoritatea cehilor au fost mai puțini norocoși. Îmbrăcați în uniforme ușor de recunoscut, de condamnat la moarte, cu pantaloni de postav negri și cu tunică scurtă neagră, și identificabili imediat ce deschideau gura, majoritatea au fost capturați de poliție sau de patrulele armatei. Printre puținii scăpați s-au numărat cei care au reușit să devalizeze bagajele abandonate răspândite, încă, în zona pasajului subteran de la Hauptbahnhof și să-și procure astfel haine civile germane.[17]

La două zile după aiduri, în ciuda scurtei alarme provocate de ultimul atac american, oamenii începeau să se deplaseze ceva mai mult prin Dresda. Pe 15 februarie, tânărul de optsprezece ani Götz

Bergander ieșise, deja, singur din casă. Străzile erau încă, în cea mai mare parte, blocate de dărâmături. Singura modalitate de a trece era să te cațeri de-a lungul liniilor de tramvai distruse și contorsionate. În acest fel a ajuns până la Hauptbahnhof. Acolo a văzut grămezi de cadavre adunate pentru a fi transportate. Prizonierii de război, supravegheați de câțiva luptători în vârstă, din Volkssturm (Garda Populară), începeau să le urce în căruțe. Toate victimele, majoritatea provenite din spațiile subterane ale gării, se sufocaseră. Bergander avea de gând să-și caute un bun prieten din școală care locuia în vecinătate, dar i s-a făcut prea greață pentru a merge mai departe. La întoarcerea acasă a tânărului Götz, tatăl său i-a oferit, pentru prima dată în viață, un pahar plin de coniac.

A doua zi, el și fratele său mai mic s-au aventurat în ceea ce mai rămăsese din oraș și au făcut un tur de cincisprezece kilometri pe jos. De data aceasta, au ajuns și pe malurile inundabile ale Elbei. La mai puțin de trei zile după atacurile britanice, majoritatea cadavrelor fuseseră luate de acolo și începuse activitatea de recuperare a trupurilor de pe toate străzile unde se avea acces. Marele șoc a venit când și-au dat seama că Frauenkirche dispăruse.

> Era ca și cum catedrala Sf. Paul ar fi dispărut din Londra. Dispărută. Am văzut două coloane și niște pietre în majoritate deschise la culoare... grămezi de gresie. După tot ce văzusem, era ultima picătură. Acum, îmi spuneam, chiar nu a mai rămas nimic.[18]

O femeie a trimis o carte poștală fiicei sale plecate din oraș, în care spunea pur și simplu: *Toți trei suntem teferi, orașul nu mai e.*[19]

În acel moment, femeia, mama ei și copilul părăsiseră Dresda și trăiau într-o tabără de refugiați. Aceasta a fost soarta tuturor celor care nu aveau rude în zonele neafectate de bombardamente.

Că în oraș rămăseseră zeci de mii de morți era o certitudine. Poate și mai mulți. Zvonurile erau în floare. După ce Nora Lang și fratele ei mai mic au rămas în centrul de primire, în noaptea de 14 spre 15 februarie, și-au continuat călătoria spre Winschdorf și spre mica proprietate a bunicului lor. Pe drum, au trecut pe lângă indicatorul ce semnala ieșirea din oraș și, mai apoi, pe lângă

imensul cimitir municipal care se află chiar dincolo de limitele orașului: Heidefriedhof. Aveau să-și trăiască finalul fericit când, peste numai câteva ore, și-au găsit părinții așteptându-i la destinație, dar, mai întâi, copiii au trebuit să fie martorii depunerii primilor morți din oraș în gropile comune. „Am stat pe marginea drumului și am privit cum veneau transporturile. Grămezi de cadavre. Stăteam, pur și simplu, și ne uitam.“[20]

PARTEA A III-A
DUPĂ CĂDERE

25

Orașul morților

Încă din dimineața zilei de 14 februarie 1945, șeful Poliției, responsabil cu menținerea ordinii (Ordnungspolizei) din Dresda a trimis un mesaj disperat din buncărul său, de la marginea orașului, superiorilor săi de la Berlin. A primit un răspuns aproape imediat din partea lui Heinrich Himmler, Reichsführer SS și comandant al poliției germane:

> Atacurile au fost, evident, foarte violente, dar orice atac aerian creează inițial impresia că orașul a fost distrus în întregime. Luați imediat toate măsurile necesare. Vă voi trimite imediat un comandant SS foarte competent, care vă poate fi de ajutor în situația actuală atât de dificilă. Toate cele bune.[1]

În aceeași dimineață, echipe de sprijin din afara orașului erau deja pe drum. Trupele din marile cazărmi de la marginea Neustadtului, care scăpaseră în mare parte tefere în urma raidului, au primit oficial permisiunea de a traversa pe malul stâng abia după-amiază – conform regulilor impuse de Wehrmacht, orice teritoriu de la est de Elba era considerat „zonă din spatele frontului". Pentru a părăsi această zonă sau, pur și simplu, pentru a traversa fluviul dinspre o parte a Dresdei spre cealaltă, trebuia să obții permisiunea explicită a Berlinului.

Următorul serviciu de bază erau operațiunile de salvare și salubritatea. Până la două mii de soldați din Wehrmacht și o mie de prizonieri de război au fost puși la muncă imediat. Lor li s-au adăugat echipe specializate în reparații din Chemnitz, Zwickau și Halle, precum și unități specializate în săparea de tuneluri, din orașele miniere Freiberg și Sadisdorf. În oraș au fost văzute și unități SS.[2]

Fusese inițial neclar cine se afla la conducere. Toate clădirile administrative centrale fuseseră distruse sau scoase din funcțiune. Himmler trimisese ofițeri de poliție de rang înalt – singurul organism administrativ important care încă funcționa era Înalta Autoritate Polițienească și a SS, în buncărul său de pe Weisser Hirsch – dar principalul organizator al măsurilor practice de ajutor pare a fi fost Theodor Ellgering, șeful executiv al Comitetului Interministerial pentru pagubele produse de raidurile aeriene, cu sediul la Berlin. Ellgering primea ordinele de la Goebbels, care primise la rând său puteri speciale în acest domeniu de la Hitler, la sfârșitul lui 1942.[3] Ellgering a vizitat Dresda pe 14 februarie, a văzut consecințele imediate și a raportat înapoi la Berlin, chiar în acea seară. Pe 15, a revenit la Dresda înarmat cu puterile depline conferite de Goebbels și s-a pus imediat pe treabă, organizând un centru de comandă într-o hală de la marginea orașului, unde exista o instalație de fermentare a fructelor. Aici și-a informat echipele de acțiune și și-a înființat propriul sistem de comunicații.[4]

În ciuda energiei de netăgăduit a celor sosiți din afară, a fost nevoie de două zile pentru ca populația Dresdei să resimtă o îmbunătățire semnificativă a situației. La început se primea un bol de supă, dar, după șaptezeci și două de ore, autoritățile distribuiau șase mii de porții calde pe zi. Pe 17 februarie, ziarul partidului se făcea că nici un locuitor al Dresdei nu suferea de foame. În paralel, a fost decretată legea marțială, ceea ce însemna inclusiv pedeapsa cu moartea pentru jaf și pentru „cei care răspândesc zvonuri".[5] Șaptezeci și nouă de persoane aveau să fie condamnate pentru jaf. Majoritatea au fost imediat executați.[6]

Și mai exista o altă activitate necesară, chiar dacă era vorba de una îngrozitoare.

Treptat, străzile blocate au fost degajate și a început macabra muncă de golire de cadavre a pivnițelor și a adăposturilor.

Un rol important l-au jucat prizonierii de război aliați. În și în jurul orașului existau mai multe mii. Britanicii se aflau în mai multe sublagăre din Stalag IVB, americanii în diferite locații – după cum știm din faimosul roman semiautobiografic al lui Kurt Vonnegut, *Abatorul 5* – inclusiv în zona vechilor abatoare de la Ostragehege, nu departe de locuința familiei Bergander.

„Mineritul după cadavre", l-a numit Vonnegut – o descriere caracterizată prin umor negru a unei activități îngrozitoare, care avea să devină una din cele mai mari industrii ale Dresdei, în următoarele zile și săptămâni. În *Abatorul 5*, Vonnegut descrie cum eroul romanului, Billy Pilgrim, a fost pus la muncă. Scena se petrece la două zile după raid.

> Prizonieri de război din multe țări veniseră, în acea dimineață, în mai multe locuri din Dresda. Se hotărâse că aici aveau să înceapă săpăturile pentru căutarea cadavrelor. Și așa au început să sape.
>
> Billy s-a trezit formând o echipă de săpători cu un maur care fusese capturat la Tobruk [...]. Billy și maurul au săpat în inertul pietriș selenar care nu promitea nimic. Materialele erau instabile, așa că se produceau constant avalanșe minuscule.
>
> Multe gropi au fost săpate imediat. Nimeni nu știa ce aveau să găsească. Majoritatea găurilor nu au dat de nimic – de pavaj sau de pietre atât de mari, încât nu puteau fi mișcate. Nu exista nici un fel de utilaj. Nici măcar caii, măgarii sau boii nu puteau traversa acel peisaj selenar.
>
> Billy, maurul și ceilalți care îi ajutau la acea groapă au dat, în cele din urmă, peste un strat de scânduri pus peste niște pietre care, din întâmplare, formaseră o mică cupolă. Au făcut o gaură în acel strat. Dedesubt se afla un spațiu întunecat.
>
> Un soldat german cu o lanternă coborî în beznă și lipsi mult timp. Când ieși, în cele din urmă, îi spuse superiorului său că pe marginea acelui gol se aflau zeci de cadavre. Stăteau pe bănci. Erau neatinse.
>
> Așa încep lucrurile.

> Superiorul spuse că deschiderea în stratul de lemn și pietre ar trebui lărgită pentru a coborî o scară în groapă, astfel încât cadavrele să poată fi scoase. Așa a fost deschisă prima mină de cadavre din Dresda.[7]

În romanul lui Vonnegut, camaradul său maur a murit „de greață, după ce i s-a ordonat să coboare acolo și să muncească". În viața reală, alții au hotărât că nu aveau să-și asume acel risc. Un prizonier britanic și un camarad de-al său au preferat să evadeze, decât să fie nevoiți să petreacă alte zile săpând în pivnițele pline cu cadavre ale Dresdei sau să pescuiască părți de trupuri de prin copaci.[8]

Un prizonier britanic de război, Alec White, închis într-un lagăr din afara orașului, descria cum era pus să mărșăluiască în fiecare zi, de la ora 5 dimineața, douăzeci și cinci de kilometri până în centrul orașului, după care muncea în fabricile distruse de incendii sau pe străzi, unde, după ce subsolurile fuseseră golite, trupurile erau adesea adunate în grămezi pentru a fi colectate.[9]

Cei câțiva evrei rămași în oraș au fost puși să care cadavre și să curețe molozul, dar grozăvia muncii ce trebuia realizată, după furtuna de foc din noaptea de 13–14 februarie 1945, la fel ca experiența celor care au reușit să scape din distrugerea centrului orașului, este imposibil de descris încât să corespundă, chiar și în mică măsură, realității.

Întreaga „flotă" de dricuri a orașului fusese distrusă în bombardamente. În ciuda acestui fapt, conform spuselor lui Ellgering, zece mii de trupuri au fost recuperate, înregistrate și, când a fost posibil, identificate, în termen de zece zile. Majoritatea fuseseră transportate câțiva kilometri pe câmpurile de la marginea Dresdei și așezate în gropi comune (acestea erau transporturile pe care Nora Lang și fratele său se opriseră să le privească, pe 15 februarie, în timp ce mergeau spre Winschdorf). Dar chiar și acest ritm era prea puțin, după cum recunoștea chiar Ellgering:

> Devenise imperativ să accelerăm și mai mult ritmul activității deoarece, din cauza vremii calde, cadavrele începuseră să se descompună. Zona centrului istoric a fost declarată zonă interzisă,

scopul fiind împiedicarea răspândirii unor boli infecțioase... eram obligați să ne dăm permisiunea ca trupurile să fie incinerate.[10]

După ce ideea de a le îngropa în parcurile orașului a fost abadonată, din rațiuni ce țineau de sănătatea publică, a fost găsită o soluție radicală, dar eficientă. În loc să fie urcați în căruțe și camioane pentru a fi duși la cimitir, morții de pe străzi și din pivnițele din Altstadt erau transportați în imensul spațiu deschis pe care îl reprezenta Altmarkt, unde, altădată, piețele de flori erau o obișnuință și unde, cu mai puțin de cinci ani în urmă, fanfarele cântaseră și mulțimi imense întâmpinaseră cu urale întoarcerea, aparent victorioasă, din războiul cu francezii a Regimentului 4 infanterie din Dresda. Un contrast mai teribil cu scenele care au putut fi văzute începând cu 21 februarie nu putea fi imaginat.

Uriașul rezervor de apă construit în Altmarkt, cu o iarnă în înainte, pentru aprovizionarea unităților de pompieri, se umpluse cu cadavrele înecate și fierte ale celor care își căutaseră un refugiu acolo. După ce acestea au fost îndepărtate, iar molozul a fost curățat, piața a fost închisă. Apoi a început munca. Cadavrele erau aduse și înșirate pentru înregistrare și, dacă era posibil, pentru identificare. Căutând modalități de a le așeza cumva, la distanță de sol – permițând astfel curenților de aer să circule pe sub plănuitele ruguri funerare – muncitorii au găsit soluția în ruinele unui magazin universal din apropiere, unde niște grinzi masive supraviețuiseră bombardamentului. Le-au scos dintre dărâmături și le-au așezat pe sol, construind, după cum spunea, foarte cinic, un contemporan, „un uriaș grătar".[11]

Cantități substanțiale de benzină au fost transportate în centrul orașului. Echipele turnau petrol peste trupurile așezate în grămezi. Apoi morții erau arși într-un ritm de cinci sute de trupuri pe rug, un rug pe zi. Munca a fost dusă la bun sfârșit foarte eficient – să transformi în cenușă un asemenea număr de rămășițe omenești, fără a avea acces la un crematoriu special construit în acest scop, este un proces dificil din punct de vedere tehnic – sub supravegherea experților SS veniți din afara orașului. Se spunea că erau foști

membri ai personalului temutului lagăr de exterminare de la Treblinka.[12]

Între 21 februarie și 5 martie, când a fost aprins ultimul rug, 6 865 de cadavre au fost arse în Altmarkt. După, când focurile s-au stins, s-a estimat că între opt și zece metri cubi de cenușă acopereau suprafața pavată a pieței medievale. Responsabilul pentru operațiunea de incinerare, un Brigadeführer SS, intenționase să transporte cenușa în cutii și saci la cimitirul Heide friedhof unde să fie îngropată cu tot cu recipiente, dar parcimonia municipalității a avut câștig de cauză. Până la urmă, cenușa a fost aruncată în gropi dinainte pregătite, permițând în acest fel refolosirea prețioaselor cutii și a sacilor.

În aceeași săptămână, biroul comandantului poliției a început redactarea unui raport foarte consistent și minuțios (chiar dacă, inevitabil, provizoriu) despre atacul asupra Dresdei și despre pagubele și pierderile de vieți omenești pe care le provocase. Raportul final, secret, a fost definitivat în primele două săptămâni ale lunii martie și a fost prezentat comandantului forțelor polițienești de menținere a ordinii de la Berlin, pe 15 martie 1945.[13] Fragmente ale raportului au fost integrate în alte documente ale momentului, care circulau la Cartierul General al forțelor polițienești responsabile cu menținerea ordinii, inclusiv în „raportul asupra situației" la nivel național, care era trimis comandanților regionali ai poliției.[14]

Raportul final conținea și primele estimări oficiale ale numărului de morți rezultați în urma raidurilor anglo-americane – în primul rând britanice – din urmă cu patru săptămâni. La rubrica „Daune produse persoanelor" se spunea:

> Estimări, până în dimineața de 10 martie 1945: 18 375 de morți, 2 212 răniți grav, 350 000 de persoane rămase fără locuință sau transferate pe termen lung în alte locații [...]. Numărul total al morților, inclusiv cel al străinilor, este estimat – pe baza experiențelor trecute legate de evaluările realizate în timp ce trupurile sunt recuperate – la aproximativ 25 000. Sub grămezile de

moloz, mai ales în centrul orașului, s-ar putea afla alte câteva mii de morți care, pentru moment, sunt imposibil de recuperat.[15]

Statisticile legate de numărul morților nu se bazau pe estimări lipsite de substanță. Procesul de înregistrare și de numărare a celor decedați – și a bunurilor lor – era meticulos, până la extrem. Pagini și pagini de liste, organizate pe străzi, care înregistrează o cantitate extraordinară de detalii despre cei care au pierit. O refugiată din Silezia este găsită moartă printre ruinele unui hotel din Neustadt. Suma considerabilă de bani pe care o are asupra ei este numărată cu grijă, soțul ei este căutat pentru confirmare (se afla în altă parte, în momentul raidului, și a supraviețuit). Multe înregistrări conțin un nume și o caracterizare: „refugiat". Doar într-un număr remarcabil de mic de cazuri nu există nici un fel de element de identificare. A fost trecută, în majoritatea cazurilor, și cauza morții. Mulți sunt clasificați drept morți în urma „asfixierii". Alții sunt arși, de multe ori imposibil de recunoscut. Apoi sunt cei zdrobiți sau loviți de zidăria căzută sau de clădirile prăbușite. Aici apare mențiunea „uciși în urma loviturilor" *(erschlagen)*. În toate aceste liste cu decedați, există, de obicei, cel puțin o pagină dedicată celei mai puțin numeroase, dar, într-un fel, și celei mai triste categorii de morți: sinucigașii.[16] Poate că rănile provocate de arsuri s-au dovedit imposibil de suportat, poate că sufocarea lentă a fost o perspectivă prea îngrozitoare sau poate că viața a devenit, pur și simplu, insuportabilă când toți cei dragi au fost pierduți. O relatare vorbește de un restaurant aglomerat care a fost lovit în plin. Câteva zile mai târziu, în adăpostul restaurantului, a fost descoperit un grup numeros de persoane bine îmbrăcate, care veniseră să ia masa și care fuseseră îngropate de vii în urma prăbușirii clădirii. S-au descoperit indicii că respectivii mai trăiseră o vreme după ce fuseseră blocați acolo. Când salvatorii au pătruns în pivnița lipsită de aer, i-au găsit pe toți morți, împușcați de la mică distanță. Câțiva ofițeri în uniformă ai Wehrmachtului erau întinși în apropiere, cu revolverele lipite de tâmplele zdrobite. Poate în urma unei

înțelegeri, soldații îi uciseseră pe civili, unul câte unul, înainte să folosească pistoalele pentru a-și lua viața.[17]

Mai mult, nici când un corp era recuperat, starea acestuia nu dezvăluia, în mod obligatoriu, cauza morții, deși explica anumite anomalii aparente. După dispariția mamei, a surorii și a fratelui său, în noaptea furtunii de foc, Günther Kannegiesser nu a putut să dea de urma trupurilor lor, în ciuda cercetărilor perseverente și a examinării listelor din cimitire. Apoi, în 1997, după cincizeci de ani, un ziar din Dresda i-a luat un interviu despre neîntrerupta sa căutare, care fusese din nou încurajată de deschiderea arhivelor publice din Germania de Est, după căderea comunismului. La puțină vreme după aceea, ca rezultat al articolului, a primit o scrisoare emoționantă din partea unui bărbat, trecut și el de șaizeci de ani, care, în copilărie, fusese vecinul tânărului Günther.

Fostul prieten din copilărie anexa o scrisoare trimisă, în primăvara lui 1945, de tatăl său unui cumnat care, în acel moment, era prizonier de război. Din aceasta reieșea că, pe 2 martie 1945, tatăl reușise, folosindu-se de una din „spărturi", să pătrundă pe Zöllnerstrasse nr. 9 (clădirea unde trăia familia tânărului Günther). Bărbatul relatează povestea descoperirilor sale cu o precizie calmă:

> Era cald ca într-un cuptor. Eram plini de sudoare. Pereții nici nu puteau fi atinși, nu exista nici o bucățică de lemn pe care flăcările să nu o fi înghițit. Am numărat douăzeci și nouă de trupuri răspândite prin încăperile subsolului. Erau arse și, în consecință, neindentificabile. Cu toate acestea, mi-am putut da seama, fără nici o îndoială, și aceasta e convingerea mea cea mai profundă, că toți acești oameni avuseseră o moarte destul de blândă. Cu toții stăteau întinși calm și relaxat, de parcă s-ar fi așezat pe jos ca să doarmă. Copiii erau și ei strânși laolaltă, întinși unul lângă celălalt. Probabil că așa fuseseră surprinși de moartea prin asfixiere. Și, după cum s-a întâmplat de atâtea ori în asemenea condiții, probabil că nimeni nu a îndrăznit să se aventureze afară, în marea de flăcări. Se simțeau în siguranță în subsol, dar problema a fost că fumul a intrat treptat și acolo. Devii tot mai obosit și epuizat, apoi îți vine să te întinzi pentru că aerul e mai respirabil la nivelul solului. Acolo, însă, inhalezi inodorul, dar toxicul monoxid de carbon și te scufunzi

> într-un somn din care nu te vei mai trezi niciodată... Mai târziu, după ce toți muriseră, focul a pătruns în subsolul de la numărul 9 și a transformat locul într-un fel de crematoriu.[18]

La câteva săptămâni după raidurile anglo-americane a devenit clar că la Dresda avusese loc, în termeni absoluți, cel mai catastrofal atac aerian asupra unui oraș german de la Operațiunea Gomora care distrusese Hamburgul, în iulie 1943. Numere cu șase cifre, reprezentând totalul morților, aveau să fie promovate de propaganda nazistă și sunt încă citate o jumătate de secol mai târziu – deși, în cea mai mare parte, de către extremiști de dreapta în încercarea de a câștiga noi adepți ai cauzei lor prin promovarea ideii unui „holocaust german" mai grav decât cel de la Auschwitz.* Oricum, cifra totală acceptată atunci și acum rămâne între douăzeci și cinci și patruzeci de mii.

Bineînțeles, oricât de teribile ar fi aceste cifre ale morților, ele păreau, și era cât se poate natural ca lucrurile să stea așa, nepotrivite celor care trăiseră pe pielea lor furtuna de foc și văzuseră miile de corpuri răspândite prin parcuri și pe străzi. Nu este neobișnuit ca cifrele să fie drastic reduse față de estimarea inițială făcută imediat după raid. După bombardamentul britanic asupra portului Hamburg, în iulie 1943, se crezuse că totalul morților era de o sută și chiar de două sute de mii.[19] Cifra de douăzeci și cinci de mii de victime în cazul raidului asupra Berlinului, din 3 februarie 1945 – de opt ori cifra considerată acum reală – e încă menționată, o jumătate de secol mai târziu. Nici populația bombardată, îngrozită de scene ce par desprinse din apocalipsă și înspăimântată de ceea ce s-a întâmplat prietenilor și familiilor lor, nu crede obligatoriu cifrele oficiale, considerându-le prea mici, în ciuda dovezilor. În cazul orașului Coventry, spre exemplu, chiar la treizeci de ani după raidul german, mulți credeau că „mii" de oameni fuseseră uciși în atac, dar guvernul „tăinuise" adevăratul număr al victimelor, pentru a nu afecta moralul cetățenilor britanici.[20]

* Pentru o discuție mai detaliată asupra cifrelor reprezentând pierderile umane a se vedea Anexa B. (n.a.)

Chiar centrul istoric al Dresdei ajunsese să semene cu un pustiu, părăsit – sau cel puțin așa părea – cu excepția echipelor de salvare, „minerii de cadavre", și – în vreme ce incinerarea a cadavrelor continua în Altmarkt – a muncitorilor care acționau sinistrul crematoriu improvizat în aer liber.

Câteva săptămâni mai târziu, restabilirea sistemului de cartele de rații a permis o evaluare credibilă a populației zonei unde, înainte de furtuna de foc, locuiseră câteva zeci de mii de oameni. Și, uimitor, a ieșit la iveală că oamenii continuau să locuiască în ruinele din Altstadt. Erau în jur de patru mii, majoritatea ducând o viață de pustnici în pivnițe și în găuri făcute în pământ. Unde altădată fuseseră magazine, teatre, biserici și clădiri elegante de apartamente, nu mai erau decât fațade înnegrite și moloz.

Accesul fusese interzis în zone întregi, mai ales acolo unde străzile blocate și clădirile prăbușite numai pe jumătate reprezentau un pericol pentru civili. Lista acestor străzi seamănă cu un ghid turistic al vechii Dresde.[21]

În jargonul echipelor de recuperare, erau numite „zone moarte". Aceasta avea să dea naștere zvonurilor conform cărora, în acele districte, pivnițele fuseseră sigilate pentru totdeauna, cu miile de trupuri care se aflau înăuntru. Cei treizeci și cinci de mii înregistrați ca „dispăruți" aveau să stea la baza legendei.

Reacția oficială față de raid, așa cum se întâmplase și în alte locuri în Germania devastată de bombe, nu viza numai acordarea de hrană și adăpost supraviețuitorilor și recuperarea și îngroparea morților. Era vorba de un război – de un război total – și Berlinul era preocupat să facă din nou Dresda utilă pentru efortul de război, cât mai curând și într-o măsură cât de mare era posibil.

Printre primii oficiali care au ajuns la Dresda se număra și un militar, ale cărui ordine nu aveau nimic de-a face cu recuperarea morților sau cu salvarea celor încă în viață. Generalul Erich Hampe era „plenipotențiarul pentru restabilirea legăturilor feroviare", avea în spate o imensă organizație a cărei specializare era repararea liniilor de cale ferată și a instalațiilor feroviare avariate de raidurile

aeriene. Și se mândrea că putea repune trenurile în mișcare mai repede decât și-ar fi imaginat vreodată inamicul.

Hampe și asistentul său au sosit de la Berlin la numai câteva ore după raidul britanic. Generalul a fost îngrozit de carnagiul de la Hauptbahnhof și de haosul din cadrul direcției căilor ferate. Chiar și pentru el, care fusese martorul atâtor distrugeri, era vorba de un „caz special".[22] Hampe a adus de la Berlin un director al căilor ferate germane, pentru a restabili ordinea. Între timp, echipele de muncă au început să extragă sutele de morți din zona stației și din spațiile subterane – acestea erau cadavrele pe care Götz Bergander le văzuse așezate într-o grămadă lângă Hauptbahnhof, în după-amiaza de 15 februarie, gata să fie urcate în căruțe și camioane.

În aceeași zi, echipele lui Hampe – în primul rând prizonieri de război aliați, cărora li se adăugau muncitori-sclavi – au început să lucreze fără întrerupere la înlocuirea liniilor. Generalul a fost nevoit să-și aducă propriile echipamente și sisteme de comunicație, întrucât aparatul administrativ al căilor ferate din Dresda fusese distrus aproape în totalitate. Extrem de importanta linie nord-sud, care lega gara Neustadt de Hauptbahnhof prin intermediul podului feroviar, fusese complet scoasă din funcțiune. Depozitele de produse de la Neustadt erau aproape în întregime distruse, iar triajele Friedrichstadt fuseseră grav lovite. Opt sute de vagoane de călători și de marfă arseseră numai ca urmare a raidurilor RAF. Atacul american de pe 14 februarie distrusese în totalitate gara de pasageri Friedrichstadt și alte patruzeci și cinci de linii din cadrul triajelor Friedrichstadt. În ochii unui profan, pagubele trebuie să fi părut ireparabile.

Era, totuși, adevărat că restabilirea traficului feroviar intra în categoria reparațiilor celor mai ușoare pe care trebuiau să le efectueze autoritățile după un astfel de raid. Odată craterele umplute și suprafața aproximativ nivelată, șinele puteau fi montate foarte rapid – mai ales dacă, așa cum se întâmplase la Dresda, principalul pod feroviar nu fusese decât foarte puțin afectat. Într-un interval de câteva zile, a fost stabilită o legătură, pe o singură linie, între Hauptbahnhof, gara Neustadt, de pe malul opus al fluviului, și

gările comerciale dintre ele. Două săptămâni mai târziu, serviciile feroviare au revenit la un nivel rezonabil, deși, în cazul liniei Hauptbahnhof–Neustadt, numai două din cele patru linii erau utilizabile. Pentru trenurile care mergeau spre sud-est de-a lungul Elbei, accesul era posibil numai de pe un peron aflat la marginea Hauptbahnhof.[23]

Lucrurile „nu reveniseră la normal" întru totul.[24] Mai mult, la câteva săptămâni după raid, departamentul feroviar al Dresdei încă nu beneficia de legături telefonice funcționale. Acest fapt făcea foarte dificile controlarea ordinelor de serviciu, direcționarea traficului și utilizarea vagoanelor de marfă sau de pasageri. Toate acestea erau extrem de importante pentru funcționarea eficientă a unui sistem feroviar extrem de complex și, în consecință, sistemul a continuat să sufere. Mulți angajați fuseseră uciși, răniți grav sau rămăseseră fără locuințe. Unii erau, pur și simplu, „dispăruți".[25]

Arătând că întregul Altstadt din Dresda fusese, împreună cu suburbiile dinspre est, „o zonă unică de incendiu", poliția a declarat că aproape douăsprezece mii de locuințe, inclusiv cazărmile, fuseseră total distruse. Lista continua:

> 24 de bănci, 26 de clădiri ale societăților de asigurări, 31 depozite și case comerciale, 647 de magazine, 64 de spații de depozitare și de antrepozite, 2 hale comerciale, 31 de hoteluri mari, 26 clădiri publice mari, 63 de clădiri administrative, 3 teatre, 18 cinematografe, 11 biserici, 6 capele, 5 clădiri cultural-istorice, 19 spitale, inclusiv spitale auxiliare supraaglomerate și clinici private, 39 de școli, 5 consulate, 1 grădină zoologică, 1 uzină de apă, 1 instalație feroviară, 19 clădiri poștale, 4 depouri de tramvai, 19 vase și barje.[26]

Țintele militare avariate erau relativ lipsite de importanță, cu excepția uneia: principalul centru de comandă al Wehrmachtului, din Palatul Tauschenberg, în partea veche a Dresdei. Acesta a fost distrus în întregime, în timpul furtunii de foc, și toți ofițerii și soldații muriseră. Altfel, obiectivele militare distruse includeau biblioteca Wehrmachtului, centrul de testare veterinară al Districtului

Militar IV și mai multe spitale militare. Cazărmile în care trăia cea mai mare parte a personalului garnizoanei din Dresda se aflau la circa trei kilometri nord de Elba, în jurul zonei vechiului arsenal, și acest district a rămas practic neatins de bombe. Și cum majoritatea soldaților – servind, teoretic, într-o zonă de război, acum că rușii avansaseră la vest de Breslau – erau, în acel moment, consemnați în cazărmi, în noaptea raidului britanic doar un număr foarte mic se aflau în oraș. Aceasta explică numărul mic de militari care și-au pierdut viața (în jur de o sută).[27]

Faptul că aceste cărămizi nu au fost distruse a provocat dezamăgire în rândurile celor care speraseră că acest raid avea să aibă măcar o consecință pozitivă. Pastorul Hoch își amintește că, deși avea numai cincisprezece ani, primise ordinul de a se prezenta, spre sfârșitul lunii, pentru efectuarea serviciului militar. Când, în timpul raidului britanic, stăteau înghesuiți în adăpost, mama sa și-a exprimat speranța că încorporarea sa – și, odată cu ea, perspectiva unei „morți eroice" premature – avea să fie amânată. Dar bombardierele au cruțat cazărmile din Neustadt. Două săptămâni mai târziu, tânărul Karl-Ludwig Hoch și alții din același grup de vârstă, cincisprezece–șaisprezece ani, s-au prezentat pentru vizita medicală.

> Am văzut că toate cazărmile aveau geamurile ferestrelor intacte... și niște naziști grași stăteau acolo sub un portret al lui Hitler și a trebuit să mă dezbrac împreună cu ceilalți. Și jurnalul meu spune, l-am scris la acea vreme: „Majoritatea nu aveau păr pubian". Erau atât de tineri, încât nici măcar nu ajunseseră la pubertate. Iar sarcina lor era să-i ofere lui Hitler câteva nopți în plus cu *Fräulein* Braun...[28]

Industria a fost mai serios afectată. Aproape două sute de fabrici din Dresda au fost avariate, între 13 și 15 februarie. În 136 de cazuri, pagubele au fost considerate „serioase", în 28 – „medii spre serioase", în 35 – „ușoare".[29]

Patruzeci și unu de uzine distruse au fost menționate nominal ca importante pentru producția militară, nivelul distrugerilor și probabilitatea de reluare a producției fiind detaliate. Au fost notate

și adresele, ceea ce permite localizarea lor. Douăzeci dintre ele se aflau în suburbiile estice Johannstadt și Striesen (inclusiv câteva care se întindeau spre periferiile Tollkewitz și Leuben); douăsprezece se găseau în suburbiile sudice (din Südvorstadt până în Plauen); nouă în zona industrială Neustadt/Leipziger Vorstadt, pe malul drept al Elbei. În cazul a douăzeci și unu de fabrici, bombardamentele avuseseră ca rezultat stoparea activității în procent de sută la sută. Estimările legate de reluarea producției variază de la „nu în viitorul previzibil", la câteva săptămâni (de multe ori era vorba doar de o reluare parțială). În unele cazuri, se menționa faptul că producția avea să fie reluată în alte locații.

Industria cel mai grav afectată de bombardamente a fost sectorul ingineriei optice de precizie, sector dominat de uzinele Zeiss-Ikon. Zeiss-Ikon era, de departe, cea mai mare și cea mai cunoscută companie din Dresda. Din cei aproape paisprezece mii de angajați din oraș, în medie mai mult de jumătate au absentat în luna februarie 1945. Mulți muriseră în bombardamente; alții fuseseră ocupați să-și salveze și să-și curețe casele.[30]

Dintre fabricile firmei Zeiss-Ikon, cel mai grav avariate au fost Uzinele Delta (distrusă 100%), Uzinele Ica (locația departamentului de cercetare și dezvoltare al companiei) și Uzinele Mü, toate aflându-se în zona Johannstadt/Striesen. Lista era completată de fabrica Petzold & Arnhorn, din suburbia sud-estică Dresda-Plauen, care includea Uzinele Alfa ale Zeiss-Ikon (distruse, de asemenea, în proporție de 100%). Atât Uzinele Delta, cât și Petzold & Arnhold erau menționate ca fiind distruse în totalitate.[31]

Vasta și moderna fabrică Goehle-Werke, de pe Grossenhainer Strasse, unde fuseseră obligați să muncească evreii de la Hellerberg, fusese construită în anii 1930 pentru a rezista bombardamentelor și se afla, în orice caz, departe de principalele zone afectate de raidul britanic. Oricum, chiar și acea întreprindere, care, înainte de 13 februarie 1945, avea patru mii de muncitori, raporta, două săptămâni mai târziu, prezența numai a unei jumătăți din personal. În cazul uzinelor Ica, forța de muncă totală de circa două mii opt sute de angajați era redusă la mai puțin de cinci sute, în ultimele zile ale lui februarie. În cazul Zeiss-Ernemann, cei două mii cinci

sute de angajați se transformaseră în cinci sute. Impactul asupra producției de armament trebuie să fi fost enorm. Nu doar avarierea clădirilor fabricilor a generat dereglări ale producției. Moartea muncitorilor, pagubele suferite de casele lor și de infrastructura de bază, aici intrând și legăturile de transport, au jucat și ele un rol esențial în reducerea dramatică a productivității.[32]

Companiile din Dresda erau faimoase, înainte de război, pentru aparatele de fotografiat exportate în întreaga lume. În ultimii ani de război, producția tuturor acestor companii era dedicată efortului de război. Balda, a doua companie mare, avea nouă sute de muncitori, înainte de război reușind să producă un aparat de fotografiat foarte ieftin, de tip „cutie", care se bucurase de un mare succes. În 1945, producea, în cea mai mare parte, aparate de măsură pentru Luftwaffe. Firma „a suferit serios" în urma bombardamentelor. Fabrica de aparate de fotografiat Ihagee, de pe Schandauer Strasse, care avea, în 1943, peste cinci sute cincizeci de lucrători și care producea, de asemenea, exclusiv echipament pentru Wehrmacht, a fost, de asemenea, distrusă în întregime.[33]

Trecerea timpului nu a însemnat, în mod obligatoriu, că situația s-a ameliorat. H. Grossmann, un producător de utilaje și dispozitive specializate și furnizor al Wehrmachtului, fusese și el afectat grav de bombardarea fabricii sale de pe Chemnitzer Strasse, la sud de centrul orașului. În aprilie, a susținut că plătise treizeci și patru de mii de mărci pentru activități de salubritate, între 14 și 28 februarie, fără nici un fel de venituri care să echilibreze această cheltuială. Acele activități erau încă în curs. La două luni după raidul britanic, „o parte" a fabricii era considerată a fi pregătită pentru a relua producția de război.[34]

Gradul de distrugere și de dislocare a industriei din Dresda a fost important, dar mult mai puțin semnificativ decât ar fi fost cazul, în varianta în care britanicii ar fi bombardat sistematic suburbiile industriale.

În schimb, bombardamentul s-a concentrat, în cea mai mare parte, asupra centrului orașului și acesta era lucrul pe care lumea avea să-l audă pe parcursul următoarelor săptămâni. Josef Goebbels se asigurase că așa avea să se întâmple.

26

Propagandă

Pe 14 februarie, în timpul obișnuitei conferințe de presă organizate, în fiecare după-amiază, la Cartierul General al SHAEF la Paris, un locotenent-colonel britanic de la divizia de relații cu publicul oferise un rezumat optimist al recentelor atacuri aeriene:

> Eforturile Comandamentului Bombardierelor din noaptea trecută, în timpul cărora au fost pierdute 16 aparate și care au inclus o masivă lovitură dublă asupra Dresdei, precum și un atac asupra rafinăriei de la Böhlen, au fost urmate, în această dimineață, de un raid al Forței Aeriene 8 în aceeași zonă, fiind vizate ținte industriale sau legate de sistemul de transport din Dresda, Chemnitz – care se află puțin mai adânc în interiorul Germaniei – practic în afara Germaniei și în Cehoslovacia.[1]

A detaliat puțin situația de pe frontul de est, mai ales din Silezia, unde, după cum remarca foarte degajat, „se pare că principala linie de aprovizionare trece aproape obligatoriu prin Dresda".

A doua zi, presa britanică conținea articole care evidențiau forța loviturii aplicate Dresdei. Publicația de mare tiraj *Daily Sketch* publica o fotografie luată din filmul făcut de RAF în timpul raidului, deasupra căreia era tipărit: „Dresda în flăcări după primul raid al RAF". Reputatul *Manchester Guardian* titra: „Atacuri

lansate de mai mult de 3 600 de avioane RAF și ale Statelor Unite, în fața Armatei Roșii".

Până aici, toate bune. La o zi sau două după raid, mesajul legat de Dresda părea clar și pozitiv. Fusese un raid extraordinar de reușit, unul dintr-o serie menită să-i ajute pe ruși. În Germania, știrile oficiale erau foarte rezervate. Goebbels nu prea știa cum să abordeze chestiunea, cel puțin în ceea ce privea publicul intern. A recunoaște în fața poporului german existența unor pierderi uriașe într-un oraș atât de important, un simbol precum Dresda, putea însemna subminarea a ceea ce mai rămăsese din moralul națiunii. În schimb, Ministerul Propagandei și-a concentrat eforturile asupra presei străine. Discreditarea, în statele neutre, a politicii de bombardamente a Aliaților putea fi relativ inutilă în această fază a războiului, dar, cel puțin, nu era dăunătoare.

Dar Goebbels nu se aștepta ca mașinăria propagandistică a Aliaților să-i vină în ajutor, și exact acest lucru s-a întâmplat. Primele semne ale existenței unei probleme pentru Aliați au apărut în timpul întâlnirii de la Paris, din 16 februarie, când comandorul Grierson de la biroul de presă al RAF a oferit reporterilor informații despre evoluția strategiei aeriene aliate. Rugat să vorbească despre motivațiile raidului asupra Dresdei și ale altor atacuri similare, a răspuns:

> În primul rând, toate acestea sunt centre prin care sunt deplasate persoanele evacuate. Sunt noduri de comunicație prin care traficul trece spre frontul rusesc și dinspre frontul de vest, spre cel de est și se află suficient de aproape de front pentru ca rușii să-și continue ofensiva victorioasă. Cred că aceste trei motive explică bombardamentul.[2]

În acel moment, un alt jurnalist a preluat subiectul și l-a întrebat pe Grierson dacă „principalul obiectiv al unui bombardament, cum e cel asupra Dresdei, era de a provoca confuzie în rândurile refugiaților sau de a distruge căile de comunicație tranzitate de materialele militare".

„În primul rând liniile de comunicație", a afirmat Grierson. „Să-i împiedicăm să-și aprovizioneze trupele. Să blocăm deplasarea în

orice direcție, dacă e posibil – mișcarea înseamnă totul." A adăugat, apoi, spontan o remarcă pe marginea tentației de a distruge „ce mai rămăsese din moralul german".

A doua zi după-amiază, în jurul orei 17.30, un corespondent al Associated Press, Howard Cowan, a prezentat spre aprobare un articol cenzorilor din cartierul lor general din hotelul Scribe, de lângă Opera din Paris. Telegrama spunea:

> Comandanții forțelor aeriene aliate au luat mult așteptata decizie de a adopta deliberat tactica bombardamentelor de teroare asupra marilor centre urbane germane, ca o metodă eficientă și nemiloasă de a accelera prăbușirea lui Hitler.
>
> Alte raiduri asemănătoare bombardamentelor grele britanice și americane asupra zonelor rezidențiale din Berlin, Dresda, Chemnitz, Cottbus, sunt pregătite pentru Reich, cu scopul declarat de a provoca și mai multă confuzie în sistemul de transport nazist, și așa foarte dezordonat, și de a submina moralul german.
>
> Războiul aerian total împotriva Germaniei a devenit evident odată cu atacurile diurne fără precedent, din urmă cu două săptămâni, asupra capitalei înțesate de refugiați și cu atacurile ce au urmat asupra altor orașe aglomerate din cauza civililor care fug din calea mareei rusești ce se deplasează dinspre est.

La început, locotenent-colonelul Merrick, cenzorul cel mai înalt în grad, a hotărât să nu dea drumul materialului. Apoi, Cowan s-a întors și nu a mai fost dispus să accepte un refuz. Merrick explica ulterior:

> După discuții prelungite și după verificarea instrucțiunilor primite pe marginea conferinței comandorului Grierson, din 16 februarie, știrea a trecut cu o singură modificare. Articolul lui Cowan a fost transmis la ora 18.28.[3]

A fost una din marile erori propagandistice ale războiului. Articolul lui Cowan, dedicat conferinței de presă ce a urmat atacului asupra Dresdei, a fost imediat preluat de presa americană și a fost difuzat de Radio Paris, chiar dacă nu a fost transmis și în Marea Britanie.

Cu toate acestea, a fost primit în birourile ziarelor londoneze și a provocat îngrijorare. Cum era posibil ca un jurnalist, supus cenzurii oficiale, să primească permisiunea de a folosi expresia „bombardament de teroare" pentru a se referi la raidurile aeriene anglo-americane? Era aceasta, oare, o schimbare a politicii guvernamentale?

Cecil King, unul din directorii de la *London Daily Mirror*, adăuga: „Este absolut îngrozitor... oferă dovada oficială care confirmă tot ceea ce a spus Geobbels pe această temă".[4]

King avea dreptate în ceea ce privește cadoul propagandistic pe care germanii îl primiseră prin intermediul telegramei lui Cowan. Greșea însă atunci când credea că acesta reflectă cu acuratețe punctul de vedere oficial al SHAEF. Nici unul dintre cei prezenți la conferința de presă nu utilizase termenul „teroare" sau măcar unul asemănător.

În esență, telegrama lui Cowan interpreta afirmațiile ușor neclare ale comandorului Grierson din timpul conferinței de presă, în așa fel încât concluziile să fie radicale și implicit demne să țină prima pagină. Uimitor nu este că el a scris articolul, ci faptul că cenzorii l-au aprobat. Autoritățile aliate și-au dat rapid seama de greșeală. Peste numai câteva ore, oficialii îi contactaseră pe cei de la AP pentru a pune sub semnul îndoielii articolul. Înapoi la Paris, un corespondent al Reuters a fost însărcinat să scrie o dezmințire în numele SHAEF și a fost trimisă o telegramă la Londra, chiar înainte de miezul nopții de 17 februarie.

„Raidul asupra Dresdei a fost conceput să paralizeze sistemele de comunicație și să împiedice transferul de trupe de pe frontul de est spre cel de vest și invers", afirma noua telegramă. „Faptul că orașul era plin de refugiați în momentul atacului a fost o simplă întâmplare și a reprezentat un avantaj."[5]

Pe 19 februarie, șeful cabinetului și „călăul" lui Eisenhower, generalul Walter Bedell-Smith, s-a implicat în chestiunea „dezinformării legate de politica de bombardamente care a apărut în presa de ieri". Au fost inițiate planuri de reorganizare a întregului departament de relații cu presa. Aluzia că „comandanții forțelor

aeriene" – după cum se exprimase Cowan – decideau strategia lăsa să se înțeleagă, în mod nefericit, că aceștia luau asemenea hotărâri independent de șefii lor politici.[6]

Pe 6 martie, în Camera Comunelor, un deputat laburist a lansat un atac vehement la adresa guvernului de coaliție, în cadrul căruia partidul său fusese unul din elementele-cheie în ultimii cinci ani. Richard Rapier Stoker, deputat de Ipswich, era un catolic credincios și erou decorat în Primul Război Mondial. Deși era departe de a fi un pacifist, din 1942 făcea parte dintr-un mic grup de persoane publice care se declarau împotriva a ceea ce considerau a fi bombardarea fără discriminare a orașelor germane. Intervenția sa reprezenta prima dezbatere pe marginea războiului aerian, după februarie 1944, când episcopul de Chichester, care susținea un punct de vedere similar, luase cuvântul în Camera Lorzilor pe același subiect. Stokes s-a ridicat în picioare la ora 14.43. Când a făcut acest lucru, ministrul Aerului, Sinclair – omul responsabil pentru politica aflată în dezbatere – a părăsit demonstrativ sala.

Stokes a întrebat de ce aliații ruși ai Marii Britanii nu simțiseră niciodată nevoia să practice tactica „covorului de bombe" și reușiseră, totuși, să obțină succese militare însemnate (nu a lăsat să se înțeleagă că acest lucru putea fi explicat prin faptul că anglo-americanii o făceau și pentru ei). A citit un articol din *Manchester Guardian*, bazat – spunea el – pe o transmisie telegrafică germană, care vorbea de zecile de mii de morți îngropați sub ruinele Dresdei, imposibil de recunoscut din cauza arsurilor.

„Ce s-a întâmplat în acea seară de 13 februarie?", întreba ziarul. „În Dresda se aflau un milion de oameni, inclusiv șase sute de mii de persoane care își pierduseră locuințele în urma bombardamentelor și refugiați din Est. Incendiile violente care s-au răspândit, fără a putea fi stăvilite, pe străzile înguste, i-au ucis pe foarte mulți lipsindu-i de oxigen."[7]

Stokes a citit, de asemenea, textul integral al telegramei lui Cowan, aducând-o astfel la cunoștința publicului britanic, și a întrebat dacă afirmațiile cuprinse acolo reprezentau politica oficială. Dacă așa era, a continuat, de ce fuseseră ascunse cuvintele

jurnalistului în Marea Britanie, în vreme ce în Statele Unite fuseseră reproduse pe larg și fuseseră preluate chiar în Germania? Era posibil ca poporul britanic să fie „singurul care nu are dreptul să știe ce se face în numele său?"

Mai târziu, în timpul dezbaterii – cinci ore mai târziu, ca să fim exacți – un subsecretar de stat de la Ministerului Aerului a răspuns în numele guvernului. A demonstrat, cu ușurință, că interpretarea dată de Cowan informării făcute de SHAEF era tehnic incorectă și că fusese dezmințită aproape imediat. În plus, a reafirmat că bombardamentul nediscriminatoriu nu fusese niciodată politica guvernului.

> Nu irosim bombardiere și nici nu pierdem timpul pe atacuri menite doar să terorizeze. Nu face onoare Onorabilului Membru să vină în fața acestei Camere și să sugereze că există o mulțime de mareșali ai aerului, de piloți sau de orice alte persoane care stau în camerele lor gândindu-se cât de multe femei și copii germani pot ucide.

Stokes a continuat să insiste că informațiile sale erau exacte, dar dezbaterea și-a pierdut din intensitate și a luat sfârșit. Nu aveau să mai existe discuții oficiale pe marginea chestiunii bombardamentelor înainte de sfârșitul războiului.

Asta nu a însemnat că raderea Dresdei de pe fața pământului și atenția pe care soarta sa catastrofică a suscitat-o au trecut neobservate. Pentru elita britanică, „Florența de pe Elba" era importantă într-un fel pe care alte orașe, precum Dortmund, Chemnitz sau Wuppertal, nu-l puteau egala. Mulți vizitaseră Dresda ca turiști sau chiar trăiseră acolo, poate ca studenți. Se spune că după ce a auzit știrile despre raid, Violet Bonham-Carter, fiica premierului liberal din timpul Primului Război Mondial, Herbert Asquith, a mers în Downing Street nr. 10 și a cerut să vorbească cu Churchill, care fusese ministru în guvernul tatălui ei. Această mare doamnă a politicii britanice l-a mustrat zdravăn pe cel mai puternic om din Marea Britanie pentru că bombardase Dresda. Fusese elevă

a unui pension de domnișoare în perioada de aur a Dresdei, cea premergătoare Primului Război Mondial.[8]

Chiar și cavalerii din comitatele britanice se simțeau tulburați. Sir Cuthbert Headlam, fost ministru și om de bază al Partidului Conservator în nordul Angliei, scria, pe ton deprimat, în jurnalul său, pe 16 februarie 1945:

> Și Dresda este făcută bucăți – e o afacere oribilă –, dar nu se poate face nimic în aceste zile luminate și nimeni nu pare să aibă nici o remușcare când ucide o mulțime de civili, atâta vreme cât sunt germani sau japonezi. Nu e surprinzător, dacă ne gândim la tot ce au făcut aceste două națiuni – dar îmi displace profund –, și singura consolare posibilă (chiar dacă una slabă) este că va face ca oamenii să se sature de război.[9]

Frământările au continuat. Poate din cauza distanței geografice, poate pentru că majoritatea pagubelor din Dresda fuseseră provocate de Forțele Aeriene Regale, raidul, ca atare, a atras mai puțin atenția în Statele Unite. Totuși, în condițiile aderării tacite a forțelor aeriene americane la principiul „bombardamentului de precizie", în cercurile bine informate neliniștea era predominantă – chiar până la nivelurile cele mai înalte –, iar potențialul raidului de a submina pretențiile de superioritate morală, extrem de importante pentru Aliați, era clar perceput.

În aceeași zi în care Richard Stokes își ținea discursul în Camera Comunelor, șeful Statului Major Reunit de la Washington, generalul Marshall, era nevoit să-i ofere personal asigurări lui Henry L. Stimson, secretarul de la Război din cabinetul lui Roosevelt, că atacul asupra Dresdei avusese loc în conformitate cu practicile din trecut și fusese solicitat de către sovietici.[10]

Stimson a părut mulțumit, dar poate că era doar o impresie falsă. Câteva săptămâni mai târziu, a aflat că fusese întocmită o listă cu orașele japoneze care erau luate în considerare ca ținte potențiale pentru bomba atomică, dacă și când avea să fie utilizată în cele din urmă. Generalul Groves, responsabilul militar al Proiectului Manhattan, a adus lista din biroul său aflat în cealaltă

parte a Washingtonului, pentru ca Stimson să o studieze. În fruntea listei, și opțiunea pe care Groves o susținea cu putere, se afla vechiul oraș imperial Kyoto, care, asemenea Dresdei, era un centru cultural și avea și o zonă industrială. Groves descria reacția secretarului Stimson:

> A spus imediat: „Nu vreau să bombardăm Kyoto". Și a început să-mi spună istoria îndelungată a orașului: centru cultural al Japoniei, fosta veche capitală și multe alte motive pentru care nu voia să-l vadă bombardat... luase deja o decizie.[11]

Stimson a mers chiar mai departe. Spre stânjeneala lui Groves, secretarul l-a chemat în încăpere pe generalul Marshall, al cărui birou era alături, și, fără să mai țină seama de Groves, și-a reafirmat poziția în fața șefului Statului Major: „Nu-mi place. Nu vreau să folosim Kyoto ca țintă".

Contraargumentele au fost inutile. Cel mai cunoscut centru cultural al Japoniei a fost scos de pe lista țintelor unui bombardament atomic.

Centrul istoric al unuia din cele mai frumoase orașe ale Europei fusese aneantizat, împreună cu marea majoritate a persoanelor care trăiau acolo. Pentru o mare parte dintre germani, dar și pentru mulți alții care proveneau din țări neutre, era o atrocitate, apogeul terorii.

În ziua care a urmat distrugerii orașului său natal, Günter Jäckel și alți răniți au fost evacuați din Dresda și au călătorit cu camionul și trenul prin zonele rurale din Erzebirge. În ultimele două luni nu fusese decât un soldat rănit, internat și pus sub supraveghere medicală, ferit (oricât de puțin ar fi dorit-o) de realitatea războiului în ansamblu. A fost șocat de acea nouă atmosferă, marcată în rândurile refugiaților de o frică și o disperare mult mai intense: „Brusc, mă aflam acolo, în mijlocul șuvoiului de refugiați. Oameni disperați, abrutizați, femei cu bagaje și copii... zgomotoși și abrutizați... încercai un sentiment al prăbușirii..."[12]

Reacția elitei Reichului a fost mai complexă. Bombardarea Dresdei reprezenta pentru ei nu numai distrugerea unui oraș frumos,

ci și ultima umilință. La un moment dat, Göring promisese că bombardierelor aliate nu li se va permite niciodată să facă orașelor germane ceea ce Luftwaffe făcuse în cazul unor orașe precum Varșovia, Rotterdam sau Londra. Aliații dovediseră, de nenumărate ori, că mințise. Cu numai zece zile în urmă, pe 3 februarie 1945, Forța Aeriană 8 devastase centrul administrativ al Berlinului, în cadrul unui raid pe timp de zi, căruia Luftwaffe nu a fost capabilă să-i opună nici un fel de rezistență. Cancelaria Reichului și clădirea Ministerului Propagandei al lui Goebbels fuseseră grav avariate. Capacitatea Aliaților de a provoca pagube era acum nelimitată. Nimeni nu era în siguranță în Germania. Pentru un regim care se bazase pe forța brută – și care vedea eșecul ca o dovadă a inferiorității – era o situație imposibil de tolerat. Hitler a ascultat știrile despre distrugerea centrului Dresdei cu fața împietrită și cu pumnii încleștați, în încercarea de a-și ascunde emoția. Goebbels, care aparent tremura de furie, i-a sugerat Führerului să ordone executarea a zeci de mii de prizonieri aliați de război, câte unul pentru fiecare civil ucis la Dresda.[13]

În timpul procesului de la Nürnberg, Albert Speer a lăsat să se înțeleagă că membrii conducerii naziste, în special Goebbels și conducătorul Frontului Muncii, Reichsleiterul Robert Ley, au vrut să profite de această ocazie ca să renunțe la prevederile Convenției de la Geneva, mai ales pentru ca trupele germane de pe frontul de vest să lupte cu aceeași încrâncenare ca în est, unde știau deja că nu se puteau aștepta la prea multă milă din partea sovieticilor dornici de răzbunare.[14]

Indiferent dacă Speer spunea adevărul sau nu, e dincolo de orice îndoială că Goebbels și Ley aparțineau grupului *ultra* din cadrul conducerii naziste, care dorea victoria indiferent de preț – moral, arhitectural, militar sau uman. La scurtă vreme după bombardarea Dresdei, Ley publica un articol plin de patos, cu titlul „Fără bagaj", în care, în mod stranii, sărbătorea distrugerea Dresdei ca pe o eliberare a Germaniei de „povara" moștenirii sale arhitecturale și, implicit, de cea a trecutului său umanist, raționalist. Materialul a fost imediat remarcat de scriitorul antinazist Erich Kästner, născut

la Dresda, care, în acel moment, ducea o viață în teroare la Berlin, așteptând în fiecare zi ca Gestapoul să-i bată la ușă. Îngrozit, Kästner a copiat cuvintele lui Ley în jurnal:

> După distrugerea frumoasei Dresda, aproape că respirăm ușurați. S-a terminat. Concentrându-ne asupra luptei și victoriei noastre, atenția noastră nu mai este distrasă de preocuparea pentru monumentele culturii germane. Înainte! [...] Acum mărșăluim spre victoria germană fără nici un balast lipsit de importanță și fără imensa povară spirituală și materială burgheză.[15]

Convingerile lui Ley erau împărtășite și de alții. Unii gauleiteri doreau să reconstruiască orașele istorice de o manieră care să reflecte ideologia și atitudinile naziste și nu trecutul „slab" creștin-umanist; acești oameni vedeau distrugerea doar ca oferindu-le o asemenea șansă. Clădirile istorice avariate de bombe și care erau considerate simboluri ale unei istorii nedemne fuseseră deja tacit neglijate, până când se prăbușiseră sau deveniseră imposibil de reparat.[16]

Între timp însă, Goebbels știa cum să utilizeze informațiile pe care le avea despre atacurile anglo-americane asupra Dresdei. Nu a trecut mult și au fost puse în circulație estimări apocaliptice și cumplite ale numărului de morți. Ziarele din statele neutre, în special din Suedia și Elveția, au primit din partea diplomaților germani detalii despre raid, inclusiv fotografia unui copil din Dresda cu arsuri îngrozitoare provocate de „fosfor".[17]

Operațiunile propagandistice ale Ministerului de Externe german, din acea ultimă etapă a războiului, scoteau constant în evidență aspectele „teroriste" ale raidurilor anglo-americane, fiind oferite liste ale valorilor culturale și arhitecturale distruse și făcându-se o intensă publicitate în jurul declarațiilor persoanelor publice din tabăra aliată, care se opuneau bombardării orașelor germane (în special minusculul, dar zgomotosul grup londonez supranumit „Comitetul pentru Restricționarea Bombardamentelor").[18] În ziua premergătoare atacului britanic asupra Dresdei, la ambasada din Berna sosise un alt document: „Împotriva celui mai mare inamic al Europei". Cinci pagini bătute mărunt la mașină erau

dedicate unei polemici îndreptate împotriva lui Sir Arthur Harris, considerat principalul artizan al distrugerii culturale, nu numai în Germania, ci în întreaga Europă:

> Blestemele continentului și ura unor generații întregi se vor îndrepta împotriva sa, iar de numele său întunecat își vor aminti ca de cel al unuia dintre cei mai violenți și mai cruzi criminali care s-a dezlănțuit vreodată împotriva vieții, bunurilor și prosperității umane.[19]

Când a avut loc raidul declanșator al furtunii de foc asupra Dresdei, mașinăria propagandistică nazistă din statele neutre era pregătită de atac și a fost, probabil, cu atât mai eficientă, cu cât slujitorii ei erau, cu adevărat, șocați și îngroziți.

Pe 16 februarie, Biroul de Știri German (DNB), aflat sub controlul lui Goebbels, publica un comunicat de presă referitor la raidurile aliate asupra orașelor Dresda și Chemnitz. Nu au fost date nici un fel de cifre privind victimele, dar au fost schițate elementele fundamentale ale ofensivei propagandistice germane: Dresda a fost declarată oraș fără industrii de război, un centru pașnic al culturii, al clinicilor și spitalelor și au fost respinse cu dispreț afirmațiile conform cărora Dresda fusese atacată din cauza faptului că era un nod de comunicații, întrucât stațiile pentru marfare erau plasate „la periferia orașului". Declarația de presă sublinia că, înainte de război, multe persoane din Marea Britanie care beneficiaseră de educație trăiseră, studiaseră și urmaseră tratamente la Dresda, iar acest fapt nu împiedicase în nici un fel Forțele Aeriene Regale:

> Evitarea zonelor rezidențiale și a centrului cultural-istoric al Dresdei era în totalitate posibilă. Utilizarea bombelor incendiare demonstrează că zonele rezidențiale au fost, în mod deliberat, atacate și distruse. Unica explicație este dorința lor de a rade de pe fața pământului și de a anihila poporul german și toate bunurile care i-au mai rămas.[20]

Acuzația era cu atât mai credibilă, cu cât conținea un sâmbure de adevăr. Mașina propagandistică germană caracterizase, ani la rândul,

toate atacurile americane și britanice asupra orașelor germane drept „atacuri de teroare", până când expresia se demonetizase. De data aceasta însă, cuvântul „teroare" avea o semnificație reală. Brusc, a avut impact. Majoritatea europenilor cu ceva educație auziseră de Dresda, mulți vizitaseră orașul și imaginea multora despre capitala saxonă corespundea celei care reieșea din comunicatul inspirat de Goebbels. Până pe 19 februarie, fuseseră deja transmise instrucțiuni misiunilor germane din străinătate pentru tipărirea de broșuri ilustrate intitulate „Dresda, victimă a războiului aerian", fiind utilizate texte și imagini furnizate de Ministerul de Externe.[21]

Au trecut trei săptămâni până la sosirea materialelor, inclusiv a două fotografii cu copii care suferiseră arsuri înspăimântătoare. O telegramă secretă către Berna sugera un nou titlu pentru broșură – „Dresda – Masacrul refugiaților" – și făcea trimitere la un interviu oficial din ziarul suedez *Svenska Dagbladet,* din 25 februarie, al cărui titlu era: „Probabil 200 000 de victime, nu 100 000".

Jocul cifrelor începuse.

Cifrele citate nu se bazau pe estimările oficiale. Acestea din urmă nu fuseseră publicate nici în Germania, nici în afara ei, deși la începutul lui martie – așa cum reiese din documentele poliției din Dresda și din „Raportul final SS" – autoritățile începeau să aibă o imagine mai clară despre numărul real de victime: în jur de douăzeci și cinci de mii, chiar dacă nu fuseseră făcute publice nici un fel de estimări.

Toate cifrele care au circulat în presa străină erau, implicit, un amestec de presupuneri pripite, zvonuri și, probabil, manipulare din partea ministerului lui Goebbels. Pe 17 februarie, spre exemplu, *Svenska Morgonbladet* a citat cifre mult exagerate, „primite confidențial de la Berlin". Materialul susținea că, în momentul raidurilor, în Dresda se aflau „două milioane și jumătate de oameni" – de patru ori cifra reală a populației, ceea ce însemna prezența a aproape două milioane de refugiați. Numărul morților și al răniților „trebuie să fie de domeniul sutelor de mii, deoarece toate cinematografele, hanurile și bisericile erau pline până la refuz cu refugiați, care nu au putut avea acces la un adăpost antiaerian". Afirmațiile fantastice miroseau de la distanță a manipulare din

partea „specialiștilor în relațiile cu publicul" ai Ministerului Propagandei. Coloane de vehicule aflate în retragere fuseseră mitraliate cu o precizie formidabilă, astfel încât resturile căruțelor și vehiculelor militare „blocau străzile" – susținea un alt ziarist neutru – împiedicând astfel accesul în Dresda al echipelor de salvare venite din alte orașe. După cum s-a dovedit, această relatare dramatică se baza pe declarațiile unui martor ocular care ajunsese la Berlin, la câteva zile după raid.[22]

Estimările inițial fantasmagorice ale numărului de refugiați au coborât la niveluri mai realiste pe parcursul următoarelor câteva zile, pe măsură ce știri din Dresda ajungeau la Berlin, unde se aflau jurnaliștii. Totuși, cifra de o sută–două sute de mii de morți a continuat să apară constant în presa suedeză. Acest lucru fusese observat de Ministerul de Externe și a fost imediat utilizat în scopuri propagadistice. Evident, asemenea zvonuri au fost încurajate – și e posibil să-și fi avut originea în informările primite de la oficialii Ministerului Propagandei, care aveau legături cu presa din țările neutre și îi ghidau pe jurnaliștii străini în direcțiile aprobate de la centru.

Mai mult, există motive întemeiate de a crede că, mai târziu, în luna martie, copii sau cel puțin fragmente din „Ordinul de zi 47" al poliției și al SS din Dresda *(Tagesbefehl Nr. 47)* – care fusese pus în circulație la o săptămână după Raportul final – au fost transmise neoficial presei străine, prin intermediul Ministerului Propagandei al lui Goebbels. În acest document însă, estimarea revizuită a numărului de morți recuperați în Dresda, în ultimele patru săptămâni (puțin peste 20 204), a fost modificată adăugându-i-se încă un zero pentru a-l transforma în 202 040. Numărul de douăzeci și cinci de mii de morți, care reieșea din estimările nemodificate ale poliției, a fost, în egală măsură, multiplicat pentru a se ajunge la cifra de un sfert de milion de morți. Chiar și numărul cadavrelor incinerate în Altmarkt – 6 856 – a primit un zero în plus, devenind 68 650.[23]

Poporul german nu a primit nici un fel de informații. Firesc, au început să circule numeroase zvonuri, care se prea poate să fi fost

răspândite, asemenea celor transmise presei străine, de oficialități. Elita nazistă, simțindu-se amenințată, era dornică să prezinte soarta nefericită ce-i aștepta pe germani, dacă inamici atât de cruzi ca aceia care bombardaseră Dresda aveau să câștige războiul. Dacă poporul german nu mai putea fi convins să lupte pentru victoria finală, trebuiau să lupte din disperare și groază.

„Bucurați-vă de război", spuneau graffiti ce împodobeau ruinele de pe tot cuprinsul Reichului, „pentru că pacea va fi teribilă."

În Dresda, numărul morților trebuie să fi părut imens. Cine n-ar fi crezut că, adunând grămezile de morți de pe străzi și din parcuri cu miile, persoane transformate în cenușă sau în mici băltoace vâscoase în pivnițele orașului, raidurile aliate luaseră viața nu a zeci de mii, ci a sute de mii de oameni? Fritz Kuhn, pe atunci prizonier de război în Rusia, își amintește că tatăl său, supraviețuitor al bombardamentului, scria din Dresda despre cei „150 000 de morți".[24]

Locul în care Goebbels a ales să-și publice primele luări de poziție oficiale, la nivel național, despre bombardarea Dresdei a fost săptămânalul pe care el însuși îl fondase și în care făcuse multe din cele mai importante (și mai amenințătoare) declarații, *Das Reich*. Pe 4 martie, a apărut un articol neobișnuit de lung intitulat „Morții Dresdei, simbol al rezistenței". Era un document conceput cu abilitate și, pentru o declarație oficială a regimului, era remarcabil prin sinceritatea cu care descria ceea ce forțele aeriene inamice puteau face orașelor germane:

> Cele trei atacuri asupra Dresdei (...) au provocat cea mai radicală anihilare a unei zone urbane mari și compacte, iar în relație cu numărul de locuitori și de atacuri, de departe cele mai serioase pierderi de vieți omenești. Din cerurile Europei, un profil urban de o armonie perfectă a fost distrus complet. Zeci de mii din cei care trăiau și munceau sub turnurile sale au fost îngropați în morminte comune, fără ca identificarea să mai fie în vreun fel posibilă [...].

Nu se spunea nimic despre fabrici sau muncă forțată, despre garnizoane sau trenuri cu trupe sau despre „zona defensivă" Dresda, proclamată în secret – numai despre comorile culturale și despre

plăcerile artistice nevinovate, toate pierdute acum pentru totdeauna. Articolul se încheia cu un apel în care îi exploata pe morții orașului cu o nerușinare înflăcărată:

> Aceasta nu este o campanie menită să obțină compasiune; pur și simplu, scoatem metodele de război ale inamicului la lumina focului pe care el însuși l-a aprins. Obiectivul său este să forțeze capitularea noastră prin intermediul crimelor în masă, astfel încât să poată pune în aplicare sentința de condamnare la moarte – după cum se exprimă persoanele din cealaltă tabără – a celor care vor supraviețui. Ca răspuns la o asemenea amenințare, nu există decât soluția rezistenței armate. Numai orbii nu pot vedea acest lucru și numai cei slabi – care au renunțat deja la luptă – pot ezita să urmeze această cale până la capăt. Orbii au fost conduși afară din orașul în flăcări de către cei cu vedere și nici unul dintre cei care și-au salvat viața din flăcări nu se gândește în mod serios să și-o sfârșească în Elba.

Conform mărturiei de la Nürnberg a șefului diviziei de presă a Ministerului Propagandei, Hans Fritzsche, Goebbels realizase deja propriile estimări[25] care se ridicau la circa patruzeci de mii de morți la Dresda. Cifra a fost comunicată subalternilor săi la aceeași conferință ministerială la care a anunțat și planul, abandonat în curând, de asasinare a unui număr egal de prizonieri aliați ca răzbunare. După aproape trei ani în fruntea Comitetului Reichului pentru pagubele raidurilor aeriene, Goebbels ar fi trebuit să știe că cifra finală a morților era mult mai mică decât estimările inițiale. Asemenea calcule, fără nici o tangență cu realitatea, au fost făcute adeseori – și puse pe hârtie – sub influența directă a șocului și groazei atacului, pentru a nu menționa și disperarea perfect îndreptățită a observatorilor, în fața pagubelor produse asupra clădirilor.

Cu toate acestea, era în interesul regimului să pună în circulație estimări apocaliptice ale numărului de victime de la Dresda. Acestea puteau modifica atitudinea presei din țările neutre în favoarea Germaniei și, chiar în această fază târzie, ar fi putut influența opinia publică neutră. După cum o arăta discursul lui Richard Stokes din Camera Comunelor – bazat, în parte, pe materiale date publicității de

Agenția de Presă Germană a lui Goebbels – Parlamentul și chiar prim-ministrul britanic puteau fi influențați.

Distrugerea Dresdei era menită să dobândească o forță proprie, independentă de toți ceilalți factori, o forță care nu putea decât să afecteze pretențiile aliate de o superioritate morală absolută. Iar amploarea efectelor pe termen lung ale valului internațional de indignare ce a urmat bombardamentului asupra Dresdei reprezintă, cel puțin în parte, ultima capodoperă întunecată a lui Goebbels.

27

Furia finală

Dresda nu a reprezentat, în nici un caz, ultimul atac important inițiat de RAF împotriva orașelor germane, în primele luni ale lui 1945. În decursul lui martie 1945, Comandamentul Bombardierelor a lansat mai mult de șaizeci și șapte de mii de tone de bombe asupra Germaniei. Cifra reprezenta nu numai cel mai mare tonaj lansat într-o singură lună din intervalul 1939–1945, ci era numai cu puțin mai mică decât *întregul tonaj lansat pe parcursul primilor trei ani de război.*[1]

Nu toate atacurile din 1945 au vizat zone urbane. Campania împotriva țintelor legate de sistemul de transporturi sau a celor petroliere a continuat neîntrerupt – și din documentele lui Sir Arthur Harris reiese clar acum că, oricât de mult ar fi ezitat, a dedicat mai multe eforturi acestor obiective în ultimele luni de război, decât o lăsau să se întrevadă remarcile sale lipsite adeseori de tact sau decât credea opinia publică.[2] Nu poate fi negat că, în această perioadă, multe dintre raidurile asupra orașelor, precum cel asupra Dresdei, au fost devastatoare. RAF putea să „rătăcească" și putea înregistra în continuare eșecuri, dar acestea erau – din nefericire pentru populația urbană a Reichului – mult mai puține acum, mai ales după ce vremea se ameliorase, iar avioanele de vânătoare ale Luftwaffe nu au mai apărut decât sporadic pe cerul de

deasupra Germaniei. Asta nu însemna că războiul aerian ar fi devenit, în totalitate, lipsit de riscuri pentru echipaje – peste patru sute de bombardiere britanice au fost pierdute între 13 februarie 1945 și sfârșitul războiului.[3]

La zece zile după Dresda, Comandamentul Bombardierelor a reușit un alt „raid perfect", de data aceasta împotriva orașului Pforzheim, din sud-vestul Germaniei. În noaptea dintre 23 și 24 februarie 1945, în condițiile în care nu exista nici un fel de artilerie antiaeriană în oraș, iar avioanele au reușit să marcheze ținta și să o bombardeze de la numai două mii patru sute de metri, se estimează că 83% din suprafața construită a orașului a fost distrusă și 17 600 dintre locuitorii săi au murit – o pătrime din populație (comparativ cu aproximativ a douăzecea parte, în cazul Dresdei). În termenii procentului de populație ucis, a fost de departe cel mai distrugător atac al războiului. Orașul, numit „Poarta Pădurii Negre", avea o industrie de instrumente de precizie pentru Wehrmacht și avea o oarecare importanță ca mod de transport pentru frontul de vest.

Nu același lucru se putea spune și despre Würzburg, care a fost bombardat de RAF, peste exact o săptămână. Mai mult de o mie o sută de tone de bombe, majoritatea incendiare, au căzut asupra vechiului și înghesuitului oraș, într-un interval de șaptesprezece minute. Străvechiul oraș aflat pe râul Main, în nord-vestul Bavariei, unde se aflau o catedrală și o universitate, probabil că nu beneficia decât de foarte puțină industrie. Ceea ce avea din belșug, însă, erau o mulțime de clădiri frumoase medievale sau în stil rococo, precum și biblioteci cu colecții unice. Nouăzeci la sută din suprafața orașului a fost distrusă și 4 000 din cei 107 000 de locuitori au fost uciși. Ca și la Dresda, serviciile publice și de urgență erau lipsite de experiență în materie de combatere a efectelor raidurilor, iar adăposturile antiaeriene erau practic inexistente. Victimele și-au pierdut viața în pivnițe umplute cu gaze sau au fost doborâte de flăcări, în timp ce încercau să ajungă la râul Main.

Würzburg a fost cucerit de Armata 7 americană în mai puțin de trei săptămâni, după șase zile de lupte crâncene printre ruinele

orașului, care – asemenea peisajului brăzdat de cratere de la Stalingrad sau Aachen – i-au avantajat pe apărătorii disperați.[4]

Dar nu totul a fost doar un măcel fără nici un scop. Comandamentul Bombardierelor și-a pus în ordine afacerile lăsate neterminate la Chemnitz și a demolat uzinele de acolo conform planului, distrugând, în același timp, și o treime din suprafața construită. Chinurile celei mai mari regiuni industriale a Germaniei, Ruhrul, au continuat, adolescenții din Dresda continuând, până la final, să formeze echipe de servanți ale bateriilor antiaeriene. Dintre orașele din Ruhr, Essen a fost devastat, pentru ultima oară, în a doua săptămână a lui martie. Dortmundul a suferit, de asemenea, teribil. O mie o sută de bombardiere Lancaster, Halifax și Mosquito au vizitat orașul pe 12 martie, lansând, într-un singur raid, aproape cinci mii de tone de bombe. Comandamentul Bombardierelor a provocat asemenea pagube la Dortmund, încât, după estimările britanice postbelice, „deoarece producția a fost întreruptă atât de eficient, vor trece luni întregi înainte să aibă loc o îmbunătățire substanțială".[5]

Ofensiva aeriană a continuat spre teribilul său apogeu, dar, în cele cinci sau șase săptămâni ce trecuseră de la bombardarea Dresdei, situația strategică și politică de ansamblu de modificase dramatic.

La jumătatea lunii februarie, aliații occidentali încă își reveneau de pe urma ofensivei germane din Ardeni. Erau, de asemenea, blocați la vest de Rin, găsindu-se în aceeași situație din luna noiembrie a anului trecut. La cererea occidentalilor, rușii își lansaseră mai devreme ofensiva din estul Germaniei, pentru a reduce presiunea asupra forțelor anglo-americane. Ca răspuns la această „favoare", aliații occidentali intenționaseră să-și folosească forța aeriană pentru a distruge orașele germane din spatele frontului rusesc – inclusiv Dresda – cu scopul de a oferi o recompensă palpabilă, practică.

Traversarea Rinului începuse pe 7 martie, iar pe 24, un atac amfibiu masiv, combinat cu o operațiune aeropurtată menită să preia controlul asupra orașului-cheie Wesel (care fusese aproape

complet distrus de atacurile aeriene aliate), a permis ca un număr zdrobitor de trupe aliate să ajungă pe malul estic.

Pe 27 martie, ultimele speranțe ale germanilor s-au spulberat. În seara acelei zile, la ora 21.21, ultima rachetă V-2 a căzut asupra Londrei. Lansată de pe o platformă mobilă de lângă Haga, racheta a lovit un bloc de apartamente, Hughes Mansions, în Whitechapel, din estul Londrei, și a ucis 134 de oameni. Toate victimele, cu excepția câtorva militari aflați în permisie, erau civili și majoritatea, din întâmplare, evrei. Pentru a nu fi capturată de Aliați, unitatea germană care lansase racheta, *Gruppe Nord*, și-a început apoi retragerea către Germania, împreună cu „armele-minune" care-i mai rămăseseră. Nu aveau să mai fie utilizate niciodată, cel puțin nu de către reprezenanți ai celui de-al Treilea Reich.[6]

A doua zi, pe 28 martie 1945, Sir Winston Churchill a dezlănțuit o furtună pe culoarele de la Whitehall, care, spre deosebire de traversarea Rinului, nu a fost cunoscută mulți ani după război, deși acest lucru nu a făcut-o mai puțin importantă. A venit sub forma unui memorandum adresat generalului Ismay, șeful său de Stat Major (Churchill deținea și postul de ministru al Apărării), care afirma:

> *28 martie 1945. Prim-ministrul către generalul Ismay (pentru Comitetul Statului Major) și șeful Statului Major al Aerului.*
>
> Mi se pare că a sosit momentul ca problema bombardării orașelor germane, doar cu scopul de a spori teroarea, deși sub alte pretexte, să fie reanalizată. Altfel, vom ajunge să controlăm un teritoriu complet devastat. Spre exemplu, nu vom reuși să obținem materiale de construcție din Germania pentru propriile nevoi deoarece vom fi obligați să luăm măsuri temporare pentru germani. Distrugerea Dresdei rămâne un semn de întrebare în ceea ce privește felul în care este implementată strategia aliată de bombardamente. Cred că obiectivele militare trebuie să fie, din acest moment, mai atent studiate și mai ales din punctul de vedere al intereselor noastre decât din cele ale inamicului.
>
> Am avut o discuție cu ministrul de Externe pe această temă și cred că trebuie să ne concentrăm mai mult asupra obiectivelor militare, precum țintele petroliere și cele legate de sistemul de comunicații aflat imediat în spatele zonelor de luptă, și mai puțin

asupra actelor de teroare și de distrugere fără limite, oricât ar fi acestea de impresionante.[7]

Documentul a generat consternare și confuzie în interiorul Statului Major – mai ales având în vedere sprijinul acordat de Churchill campaniei de bombardamente în ultimii patru ani și implicarea sa personală și chiar insistența cu care susținuse bombardarea orașelor din estul Germaniei, inclusiv a Dresdei, cu numai două luni în urmă.

„Aceasta a fost, probabil – după cum comentau istoricii oficiali ai Comandamentului Bombardierelor cu o moderație exemplară –, una dintre cele mai puțin fericite minute din lunga serie scrisă de premier pe durata războiului."

Menționarea Dresdei arată, la numai câteva săptămâni de la atac, că raidul încetase să mai fie considerat doar o operațiune neobișnuită prin eficiența sa și începuse, în schimb, să semnifice ceva neobișnuit și cu totul diferit, ceva indezirabil. Poate că înțepăturile lui Stokes din Camera Comunelor, din urmă cu trei săptămâni, penetraseră și lăsaseră răni pe pielea prim-ministrului. Aducerea în discuție a intervenției ministrului de Externe pare să indice că întreaga campanie propagandistică germană, în chestiunea Dresdei, se bucura de un succes deranjant în statele neutre.

Este puțin probabil ca îngrijorarea lui Churchill să fi fost generată numai de consecințele înspăimântătoare ale raidului, dar Dresda ajunsese deja să simbolizeze ceva. Dacă ar fi revăzut în minte evoluția războiului aerian, nu ar fi fost ceva neobișnuit ca Churchill să pună sub semnul îndoielii politica de bombardamente a acelui moment. În condițiile în care situația Aliaților se îmbunătățise radical pe parcursul ultimelor luni, iar înfrângerea germană părea să fie o chestiune de doar câteva săptămâni, care mai era rostul continuării bombardamentelor zonale? În fond, nu mai conta cu adevărat cât de mult reușeau germanii să producă în fabricile lor și cât de bine sau de puțin bine funcționau liniile lor telefonice. În orice caz, nu puteau transporta armamentul și echipamentele produse recent în locurile unde acestea erau necesare. Și cum forțele

terestre britanice și americane erau pe cale să încercuiască Ruhrul, o mare parte a capacității de producție a inamicului avea să intre, în curând, sub controlul ocupanților – care, în acel moment, aveau să fie obligați să hrănească și să găsească adăposturi pentru populația recent cucerită.

Logica intervenției prim-ministrului era destul de evidentă. Dar felul în care s-a exprimat și termenii de referință folosiți au șocat.

A vorbi, chiar și într-un memorandum secret, de „bombardarea [...] doar cu scopul de a spori teroarea, deși sub alte pretexte", când atitudinea publică a guvernului fusese întotdeauna aceea de a nega orice astfel de politică, încălca toate regulile discreției. Era ca o versiune confidențială a dezastruoasei telegrame a lui Howard Cowan, care provocase atâta exasperare în februarie. Șefii de Stat Major, care au primit memorandumul în acea seară, au reacționat în consecință.

Contraatacul a început la ședința Comitetului Statului Major din dimineața următoare. Fiind vorba de Whitehall, primul pas a fost acela de a amâna orice acțiune. Avea să fie necesar un „studiu detaliat" – s-a spus – înainte de analizarea serioasă a chestiunilor ridicate în memorandumul lui Churchill. Era nevoie, în plus, de consultarea lui Sir Arthur Harris.

După ce văzuse memorandumul, chiar înainte de ședința de dimineață, șeful adjunct al Statului Major al Aerului, Bottomley, îi scrisese lui Harris, cerându-i părerea. Cu foarte mult tact, a parafrazat conținutul documentului mai degrabă decât să-l citeze direct. Răspunsul pe care l-a primit a fost rapid și caracteristic prin agresivitatea sa.

Harris susținea că acuzațiile de bombardament de teroare erau, din punctul său de vedere, o insultă atât pentru politicile Ministerului Aerului, cât și pentru metodele folosite de Comandamentul Bombardierelor la implementarea acestor politici. A subliniat că distrugerea orașelor industriale ale Germaniei subminase decisiv efortul de război al inamicului și deschisese calea pentru actuala înaintare rapidă a forțelor aliate terestre. De ce să fie abandonate atacurile în acele momente, dacă nu se demonstra că ele nu puteau nici să scurteze durata războiului, nici să salveze vieți ale soldaților

aliați? Harris a preluat, în mod conștient, faimoasele cuvinte ale cancelarului german din secolul al XIX-lea Bismarck – care spunea că nu considera că Balcanii „valorau cât oasele unui singur grenadier german" – zicând că nu credea că toate orașele germane rămase nu „valorau cât oasele unui grenadier britanic".

Insensibil la considerentele de ordin diplomatic, șeful Comandamentului Bombardierelor se dezlănțuise. Harris și Churchill erau ca doi rinoceri singuratici care umblau furioși prin jungla din Whitehall, în timp ce ceilalți fugeau să se adăpostească. Harris continua devastator:

> Sentimentele legate de Dresda, așa cum sunt ele acum, ar putea fi explicate foarte ușor de un psihiatru. Au de-a face cu fanfarele germane și cu ciobănițele din Dresda. În realitate, Dresda era plină de uzine de armament, reprezenta un centru administrativ intact și un nod-cheie în sistemul de transporturi. Acum nu mai există nimic din toate acestea.[8]

Existau unele fundamente pentru observațiile lui Harris legate de contribuția Dresdei la efortul de război german. La originile sale, atacul asupra Dresdei nu a fost, în nici un caz, un atac „de teroare", în adevăratul sens al cuvântului, ci un amestec de compromisuri militare între sovietici și aliații occidentali și de autoiluzionare, pornind de la informațiile primite de la serviciile secrete. În ciuda tuturor acestora, tonul acestei replici grăbite și puțin diplomatice la întrebarea lui Bottomley era cât se poate de prost ales – cel puțin dacă Harris căuta aliați în interiorul guvernului și al Statului Major. Mai mult, nu răspundea nici întrebărilor rezonabile ale memorandumului lui Churchill, referitoare la utilitatea finală a acestor atacuri sau la consecințele lor în această etapă finală a războiului și nici dacă folosirea unei asemenea forțe, cu o asemenea lipsă gravă de discriminare, mai era o politică valabilă. Poate că replica lui Harris nici nu putea răspunde la toate acestea, dat fiind atașamentul constant al autorului față de acel tip de politică.

Între timp, avut loc o serie rapidă de întâlniri ale șefilor de Stat Major – patru în numai douăzeci și patru de ore. La una dintre

acestea, cea de la ora 17.15, a participat și Churchill, care a prezidat-o, ceea ce era un eveniment destul de rar.[9] Subiectul de pe agendă era coordonarea strategiei militare cu sovieticii în timpul apropiatei ofensive, dar nu e de mirare că discuțiile au atins și memorandumul legat de bombardamente. Când șefii de Stat Major s-au reunit din nou, a doua zi dimineața, la ora 11 (de data aceasta cu generalul Sir Alan Brooke, șeful Statului Major Imperial, la prezidiul ședinței), au observat că „prim-ministrul a dat instrucțiuni ca minuta sa dedicată politicii de bombardamente să fie retrasă..."

Criza fusese evitată. Nestatornicul Churchill fusese convins să reintre în linie. Poate că memorandumul original era ipocrit. Cu siguranță însă, scotea la iveală, în mod flagrant, contradicțiile morale ce reprezentau chiar esența politicii britanice de bombardamente. Dar la ce te puteai aștepta de la un om politic cunoscut pentru înclinațiile sale spre atitudini contradictorii, care la un moment dat ceruse mai multe bombardiere, mai multe atacuri asupra orașelor germane, pentru ca apoi – așa cum s-a întâmplat în vara lui 1943, când i s-a arătat un film cu îngrozitoarele distrugeri din Ruhr – să plângă și să-și întrebe colegii lamentându-se: „Suntem oare bestii de facem toate lucrurile astea? Nu cumva mergem prea departe?"[10]

De asemenea, memorandumul lui Churchill trăda, poate, și sensibilitatea instinctuală a unui om politic față de schimbările subliminale din starea de spirit a locuitorilor țării. E posibil să fi sesizat că poporul britanic devenise, din sătul de război și dornic de răzbunare, preocupat de ceea ce se făcea în numele său pentru a obține victoria finală – chiar dacă dorea ca războiul să se termine cât mai curând. Și poate a intuit că Dresda, indiferent care ar fi fost adevăratele circumstanțe care au stat la baza distrugerii sale, avea să simbolizeze, în viitor, acea schimbare de spirit. „Un raid prea mult", după cum avea să spună zicala.

Pe 1 aprilie, șefii de Stat Major au acceptat oficial o versiune mai echilibrată a memorandumului. Aceasta nu mai vorbea de teroare sau de Dresda, deși ridica, în esență, aceleași probleme. „Trebuie să avem grijă", susținea nota, „ca atacurile să nu ne facă

mai mult rău nouă, pe termen lung, decât fac, în plan imediat, efortului de război inamic."[11]

Pe 4 aprilie, șefii de Stat Major au înaintat un răspuns care accepta că „în această fază avansată a războiului nu pot fi așteptate avantaje importante imediat de pe urma atacării centrelor industriale germane rămase". Totuși, documentul nu era de acord cu abandonarea completă a principiului bombardamentelor zonale. Acestea puteau fi din nou necesare împotriva unor orașe sau concentrări de trupe din spatele frontului inamic, în eventualitatea în care rezistența devenea din nou puternică. Dacă liderii naziști stabileau noi centre de putere sau dacă existau dovezi ale unor concentrări de submarine și de instalații pentru deservirea acestora la Kiel, spre exemplu, se putea recurge din nou la atacuri zonale.

Fiind un centru de comunicații și de transport situat în spatele frontului inamic, probabil că Dresda ar fi devenit țintă pentru un bombardament zonal, chiar și în noile condiții.

Ordinul i-a fost transmis imediat lui Harris, pe 6 aprilie, și s-a acordat permisiunea de a-l publica (ceea ce demonstra o oarecare dorință de a calma opinia publică). Harris însă a insistat că publicarea unei asemenea declarații nu ar face decât să faciliteze activitatea inamicului și i-ar permite să-și concentreze defensiva antiaeriană în zonele unde atacurile tactice erau încă probabile, riscând astfel, în mod inutil, viețile echipajelor bombardierelor. Se prea poate să fi avut dreptate din acest punct de vedere, dar, pe de altă parte, probabil că nu dorea publicarea documentului în orice condiții.

În noaptea de 14 spre 15 aprilie 1945, Comandamentului Bombardierelor a lansat ultimul său raid împotriva unui oraș – ținta a fost vechea reședință, încă intactă, a regilor prusaci, orașul Potsdam. De fapt, era prima dată, după martie 1944, când bombardierele grele ale Comandamentului Bombardierelor (spre deosebire de incursiunile aparatelor Mosquito) pătrundeau în Zona Defensivă a Berlinului. Ținta era centrul Potsdamului, mai exact cazărmile gărzilor prusace și instalațiile feroviare, așa că, din punct de vedere tehnic, nu era un atac zonal, deși putea fi considerat astfel. Ca și la Dresda, bombardamentul a distrus o mare parte a orașului vechi și,

din nou ca în cazul Dresdei, a provocat un număr extrem de mare de victime. Cinci mii de cetățeni ai Potsdamului – probabil nu toți civili, dat fiind caracterul orașului – au murit, cu doar câteva zile înaintea sosirii trupelor sovietice. Asemenea locuitorilor reședinței saxone, cetățenii reședinței regale a lui Frederic cel Mare se obișnuiseră atât de mult cu alarmele din Berlinul vecin, alarme care nu se concretizau, încât nu luaseră măsurile de protecție necesare.

Două zile mai târziu, avioanele americane au lansat un ultim și devastator atac asupra Dresdei. La jumătatea lui aprilie, linia ferată ce traversa orașul, oricât de prost ar fi funcționat, era singura cale de legătură rămasă între nordul și sudul unui Reich german tot mai mic cu fiecare zi. Forța Aeriană 8 a primit ordinul să distrugă această punte de legătură, rupând astfel în două, *de facto,* ce mai rămăsese din puterea nazistă.

Raidul din 17 aprilie a fost unul masiv, cel mai mare din cele două atacuri americane și cel mai mare raid asupra orașului, dacă cele două atacuri britanice sunt luate în considerare separat. Au luat parte aproape șase sute de avioane. Fortărețele Zburătoare din Diviziile Aeriene 1 și 3 au lansat în jur de o mie cinci sute de tone de bombe asupra Dresdei. Flotila de bombardiere nu s-a grăbit: atacul s-a întins pe durata unei ore și jumătate. A fost cu adevărat o operațiune de precizie, fiind vizate punctual obiectivele feroviare. Au existat unele devieri normale de la curs și, implicit, pagube corespunzătoare în orașul aflat deja în mare parte în ruine, dar majoritatea bombelor au căzut în zona triajelor și efectele au fost devastatoare.

Vizând clar ținte din sistemul de transport folosit de armata germană, acesta a fost probabil cel mai ușor de justificat dintre raidurile aeriene asupra orașului.[12] Undeva între patru sute și cinci sute de civili au plătit cu viața, mai mulți decât în orice alt atac, cu excepția celui din noaptea de 13 spre 14 februarie 1945. Aparatele americane erau pline cu până la trei tone de bombe: nemaiexistând nevoia de diversiuni și de „trucuri", în această ultima etapă a războiului, în spațiul care, altădată, era necesar rezervoarelor

suplimentare de combustibil se putea depozita un număr sporit de bombe.

Din acea zi și până la sfârșitul războiului, și dincolo de această dată, Dresda nu a mai funcționat ca nod feroviar important. Până la urmă, cu câteva zile înainte de sfârșit, Forța Aeriană 8 reușise să-și îndeplinească obiectivul de mult fixat.[13]

Ruinele Dresdei au căzut în mâinile rușilor în ziua victoriei, pe 8 mai. De ceva timp, capitala Saxoniei fusese singurul oraș german important aflat, încă, sub control nazist.

Și când ultima zi de război s-a stins, în prima dimineață de pace, Dresda a alunecat cu totul din mâinile unui regim totalitar în stăpânirea altuia.

28

Războiul s-a sfârșit. Trăiască războiul!

Bubuiturile tunurilor rusești puteau fi auzite în oraș de mai multe zile.

Încă din februarie, Armata Roșie înaintase rapid, până la o distanță de câteva ore de mers cu mașina. Apoi se oprise, preocupată de supraextinderea propriilor linii de aprovizionare. În luna martie, devenise clar că apropiata ofensivă finală sovietică peste Oder avea să fie direcționată, în principal, împotriva Berlinului. A rămas în sarcina americanilor și a aliaților lor britanici să înainteze în Thuringia și Saxonia, chiar dacă aceste regiuni fuseseră confirmate la Ialta ca parte a zonei sovietice, în marele exercițiu de împărțire a Germaniei ce avea să urmeze capitulării. Adăugați la toate acestea faptul că una dintre puținele contraofensive germane reușite, din ultimele zile ale războiului, i-a împins pe sovietici înapoi până la Bautzen, la est de Dresda – la operațiune participând, printre alte unități din Dresda, și patru batalioane motorizate de mitraliere, care se foloseau de autobuze modificate din parcul auto al orașului – și veți avea o explicație plauzibilă a motivelor pentru care gauleiterul Mutschmann a rămas la putere, iar orașul sub autoritate național-socialistă, până la final.

Pe 16 aprilie, Dresda fusese, în cele din urmă, oficial promovată de la „zonă defensivă" la „fortăreață" – un subterfugiu propagandistic, mai degrabă, decât o schimbare practică. S-a anunțat că oricine

arbora un steag alb la fereastră sau răspândea idei defetiste avea să fie condamnat la moarte.

Două zile mai târziu, americanii au intrat în al doilea oraș al Saxoniei, Leipzig.

Mulți locuitori ai Dresdei au sperat în zadar că armata americană avea să cucerească și orașul lor înainte de sfârșitul războiului. Generalul Schörner, un nazist fanatic, aflat la comanda a ceea ce mai rămăsese din Grupul de Armată Centru, renunțase între timp la planurile de a apăra Dresda până la moarte, așa cum se întâmplase la Breslau sau Berlin. Și-a retras trupele spre sud, prin oraș, în reduta Bohemiei. Totuși, în jurul orașului au avut loc o serie de confruntări în momentul apropierii sovieticilor. Chiar în după-amiaza zilei de 7 mai, o unitate condusă de un anume maior Köhler a distrus șapte tancuri sovietice la Wilsdruff, la vest de oraș.[1] În aceeași zi, șapte soldați ai Wehrmachtului au fost executați în urma sentinței pronunțate de o Curte Marțială improvizată pe câmpul de luptă, deoarece își aruncaseră armele și refuzaseră să mai continue lupta.

În Dresda, situația devenise grotescă – aproape comică, exceptând crimele comise de sistemul judiciar. Când știrile despre moartea lui Hitler ajunseseră în oraș, în urmă cu o săptămână, Mutschmann dăduse publicității o declarație sfidătoare și ordonase o perioadă nelimitată de doliu public pentru Führerul decedat. Pastorul Hoch, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, își amintește atmosfera bizară a acelor zile:

> Dresda a fost singurul oraș care a trăit opt zile de național-socialism fără Hitler. Aici, la Dresda, naziștii, aflați încă la putere și după 1 mai, au ordonat ca toate clădirile publice... abia dacă mai exista vreuna deoarece toate fuseseră distruse... să fie drapate în negru, pentru că Führerul murise „în fruntea trupelor sale". Și vasele care încă navigau pe Elba au arborat steagul – steagul nazist – în bernă, vreme de opt zile. Acest lucru a fost ceva unic în Germania...[2]

Pe 8 mai, lucrurile s-au complicat și mai mult. Limbajul drapelelor era deopotrivă periculos și ușor exprimabil:

> Populația, în ansamblul ei, ar fi trebuit să arboreze steagurile în bernă. Aici se aflau, bineînțeles, toți acei oameni care obișnuiau să

atârne steaguri cu svastică. Victorie asupra Parisului. Victorie mai știu eu unde. Evident, acum brusc nu mai aveau nici unul, pentru că le arseseră. Rușii erau atât de aproape, încât puteau apărea în orice clipă.

În ziua premergătoare sosirii rușilor, o unitate SS a primit ordinul să arunce în aer podul Loschwitz de peste Elba (împreună cu principalele poduri din oraș), dar doi cetățeni curajoși din Dresda s-au hotărât să-i împiedice. S-au strecurat, în timpul nopții, să taie firele detonatoarelor de pe pod. Dimineața, când geniștii au încercat să declanșeze încărcăturile, nu s-a întâmplat nimic. Așa a fost salvată uimitoarea structură, datând din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, numită de localnici „Minunea Albastră" datorită culorii sale. În acea zi, pe 8 mai 1945, Armata Roșie a intrat, în cele din urmă, peste el, în capitala saxonă devastată.

Sovieticii s-au confruntat doar cu rezistența câtorva fanatici. În centrul Dresdei, profesorul Rainer Fetscher, un distins adept al eugeniei, doctor, expert în igienă sexuală și autoproclamat „democrat burghez", spera să negocieze capitularea pașnică a orașului. Însoțit de reprezentantul mișcării de rezistență comuniste, a înaintat spre liniile sovietice purtând un steag alb, dar a fost împușcat mortal, când încă se afla în teritoriul nimănui. Personalitate bine cunoscută și respectată a Dresdei, al cărui cabinet privat (după ce naziștii l-au demis de la Universitatea Tehnică) devenise un punct de întâlnire pentru antinaziștii de toate orientările, Fetscher a căpătat aură de martir în perioada postbelică. Încă se dezbate dacă a fost ucis de membri fanatici ai SS sau de un soldat al Armatei Roșii, prea dornic să apese pe trăgaci.

Dresda era acum la mila sovieticilor.

O femeie își amintește de ziua ce a urmat capitulării orașului:

Rușii au intrat în case, au început să le percheziționeze și au luat tot ce au vrut, fără ca nimeni să poată face ceva... Au jefuit și au violat – în acest ultim caz era vorba deopotrivă de femei tinere și mai în vârstă, de cele mai multe ori nu conta... toate aceste abuzuri

au fost interzise de autoritățile militare sovietice, dar crimele au continuat, de obicei din cauza băuturii...[3]

Pedepsele pentru asemenea infracțiuni par să fi fost severe, dar au fost puse în aplicare extrem de rar. Acolo unde un ofițer alegea să impună legile militare, soldații erau împușcați pe loc, dar, de cele mai multe ori, nu o făcea sau în apropiere nu se afla nimeni cu autoritatea necesară pentru a interveni. Soldații sovietici operau în bande, răpind femeile – de multe ori de pe stradă – și violându-le cu rândul, în vreme ce camarazi înarmați stăteau de pază. Incidentele de acest gen au continuat timp de mai multe luni și nu au fost puține la număr.

O scrisoare trimisă de un anume *Herr* G. primarului orașului, instalat de sovietici la sfârșitul lui mai 1945, relata în detaliu cum soția și fiica lui au fost violate, în propria casă, de soldați ruși în stare de ebrietate – fiica de atât de multe ori, încât avusese nevoie să fie internată în spital.

Dacă e să judecăm după cele petrecute în ultima vreme, este clar că sâmbăta și duminica sunt cele mai periculoase zile, între orele 22.00 și 4.00. Cum poate cineva lucra din greu, în timpul zilei, dacă nu poate să doarmă toată noaptea? Vă rog foarte respectuos să ne ajutați cât mai curând posibil. Dacă nu se poate face nimic, atunci poate că la dispoziția lor pot fi puse, cel mai bine, soțiile și fiicele naziștilor. În fond, ei sunt ușor identificabili...[4]

Statisticile sunt imposibil de confirmat. Se pare că Armata Roșie nu a păstrat nici un fel de statistici, cel puțin nu unele care sunt accesibile și – după cum a aflat Anthony Beevor când a scris despre violurile în masă din Berlin – mulți ruși neagă cu vehemență că asemenea lucruri s-au întâmplat. O cifră din perioada postbelică estimează numărul femeilor violate, în întreaga zonă de ocupație sovietică, la o jumătate de milion – cam o femeie din treisprezece. La nivel local, estimările sunt, în general, bazate pe dovezi anecdotice, deși la Pirna, lângă Dresda, ofițerul medical municipal a examinat puțin peste opt sute de femei, care fuseseră abuzate sexual de soldații sovietici, majoritatea în mai 1945. Mai mult de o treime fuseseră infectate cu gonoree.

Autoritățile sovietice au manifestat, până la un anumit punct, o preocupare reală pentru modul de viață al populației germane. Pe 16 mai 1945, Armata Roșie a pus la dispoziție treizeci de mii de tone de cartofi, nouă mii cinci sute de tone de grâu, o mie o sută de tone de carne și alte provizii, pentru a acoperi nevoile urgente ale locuitorilor Dresdei. Până pe 20 mai, sute de băcănii și de brutării își redeschiseseră porțile și a fost creat un sistem de rații pentru a evita foametea.[5] Problemele cu alimentația și cazarea nu au fost, cel puțin inițial, mai grave pentru cetățeanul german obișnuit din Est decât pentru cel din Vest.[6]

Ceea ce locuitorii Saxoniei, inclusiv ai Dresdei, *nu* au obținut din partea „eliberatorilor" sovietici a fost libertatea politică. Comuniștii germani, cărora sovieticii le-au transferat foarte rapid controlul de zi cu zi al administrației orașelor – și foarte curând pe cel al guvernelor provinciale din zona sovietică –, au refuzat, și ei, să recunoască că tovarășii lor din Armata Roșie s-ar fi putut deda la asemenea atrocități.

Max Seydewitz a fost premierul comunist al Saxoniei în perioada imediat de după război și, ulterior, director al Colecțiilor de Artă din Dresda, precum și autor al unui volum despre distrugerea orașului. Atitudinea sa era definitorie pentru cea a *aparatcikilor* germani care au condus ceea ce a devenit cel mai occidental și cel mai loial satelit al Rusiei, „Republica Democrată Germană". Versiunea sa asupra cuceririi orașului de către sovietici spune povestea pe care el și colegii săi doreau ca poporul german să o creadă, negându-și astfel propriile experiențe:

> Populația tăcută și șocată, de cele mai multe ori adăpostindu-se pasivă în pivnițe, a fost salvată de la înfometare de către sovietici, care s-au mobilizat energic pentru a repune în funcțiune căile de aprovizionare. Prin exemplul lor au reușit să trezească populația Dresdei din confuzie și, în același timp, au făcut primii pași decisivi care au ridicat orașul din moarte la o nouă viață...[7]

Basmul despre rolul benign al Armatei Roșii eliberatoare și salvatoare reprezenta numai o mică, dar vitală parte dintr-o întreagă

țesătură de mituri, denaturări și disimulări ale adevărului care aveau să facă, în curând, estul Germaniei foarte diferit de vest. În zonele ocupate de occidentali, care au evoluat rapid spre autoguvernare, existau în continuare restricții, dar, cel puțin, se putea discuta despre probleme, se puteau face plângeri și nemulțumirile puteau fi exprimate. În est, nu trecuse mult timp și existau deja o mulțime de lucruri care nu puteau fi recunoscute sau discutate – doar dacă comuniștii nu o permiteau în mod explicit – și acea situație avea să se perpetueze până în 1989. În acel moment, locuitorii Dresdei erau obișnuiți de cincizeci și șase de ani să-și țină gura.

Menționarea atrocităților comise de Armata Roșie, în acele prime luni, a devenit un subiect tabu. Oricum, să vorbești despre bombardamentele Aliaților occidentali asupra Dresdei avea să fie în curând permis – deși, ca în cazul oricărui alt lucru, autoritățile comuniste aveau să decidă când și cum.

De Ziua Victoriei în Europa au fost schimbate mesaje de felicitare între diferiții comandanți britanici victorioși, inclusiv între mareșalul Aerului Harris și superiorii săi. Pe 10 martie, într-un Ordin de Zi Special, Harris a trimis, de asemenea, un mesaj călduros celor care luptaseră în cadrul Comandamentului Bombardierelor. Și-a permis câteva artificii churchilliene și chiar o urmă de sentimentalism:

> Vouă, tuturor, aș vrea să vă spun cât de mândru sunt că am servit în Comandamentul Bombardierelor vreme de patru ani și jumătate și că v-am fost comandant pe parcursul a mai mult de trei ani din povestea voastră. Obiectivul vostru în războiul cu Germania a fost îndeplinit. V-ați câștigat faima prin luptă. Ați fost pe măsura țării și a aliaților voștri.[8]

Toate acestea erau foarte nobil spuse și gândite, dar în mintea lui Harris se contura foarte rapid imaginea dezonorantă a statutului său și a structurii pe care o conducea în lumea postbelică. Pe 13 mai, a fost radiodifuzat discursul lui Churchill cu ocazia victoriei în Europa. Harris, care l-a ascultat în acea după-amiază, în compania

unui înalt ofițer american de aviație, generalul Ira Eaker, a fost uimit și îngrozit că, în nesfârșita litanie a curajului și victoriei ținută de prim-ministru și în înșiruirea marilor campanii – Bătălia pentru Anglia, campania de bombardamente germane asupra Angliei, activitatea marinei de război și a celei comerciale în cadrul Bătăliei Atlanticului, campaniile din deșert și din Mediterana și așa mai departe – marea bătălie dusă de Comandamentul Bombardierelor pe parcursul a patru ani, pe cerul Germaniei, nu era direct menționată, cu excepția unei referiri indirecte la pagubele provocate Berlinului.

Aceasta reprezenta prima manifestare publică a procesului de distanțare a prim-ministrului, proces care debutase cu memorandumul din 28 martie, în care Dresda ocupase, inițial, un loc important. Churchill se îndoia deja profund de motivațiile lui Stalin și era îngrijorat de posibilitatea unei continuări a înaintării sovietice în Europa Occidentală. Se poate, în egală măsură, să fi ezitat să spună ceva ce ar fi jignit recent cucerita populație germană.[9] Pe sprijinul ei și, posibil, pe reînarmarea armatei germane, se baza, în parte, speranța de a bloca o asemenea înaintare.

Urmând același raționament însă, cealaltă mare speranță de a respinge agresiunea sovietică se baza pe forța Comandamentului Bombardierelor. Dacă devastatoarele raiduri britanice din ultima fază a războiului – și mai ales cel îndreptat împotriva Dresdei – erau parte exact a unei asemenea strategii de intimidare preventivă a Rusiei, de ce o atitudine atât de rezervată față de Comandamentul Bombardierelor după victorie? Având o asemenea intenție în minte, premierul și consilierii săi nu ar fi evidențiat realizările bombardierelor?

De câteva luni devenise clar că, deși echipajele din Comandamentul Bombardierelor erau îndreptățite să primească pentru seviciul militar medaliile teatrelor de operațiuni în care luptaseră[10], comandamentul, ca întreg, nu avea să primească propria medalie de campanie, în ciuda faptului că jucase un rol atât de important în înfrângerea Germaniei. Întrucât echipele de la sol, personalul administrativ și chiar ofițerii superiori de Stat Major își făcuseră datoria pe teritoriul marii Britanii, în cercurile oficiale se afirma că

erau îndreptățiți să primească numai Medalia Apărării, oferită tuturor celor care serviseră pe frontul intern. La sfârșitul lunii mai, Harris i-a trimis o scrisoare lui Sinclair, ministrul demisionar al Aerului, copii ale acestei fiind expediate și superiorului său direct, Portal, și (pentru informare) lordului Trenchard, comandantul veteran al RAF din perioada interbelică, cu care Harris coresponda regulat:

> Trebuie să vă spun, cu tot calmul posibil, că în eventualitatea în care Comandamentul meu va primi Medalia Apărării și nici o medalie „de campanie" în războiul naval franco-germano-italian, atunci și eu voi primi Medalia Apărării și nu o alta – *nimic altceva*, fie că e vorba de decorații, medalii, grade, promovări sau numiri, dacă se ia în considerare sau se intenționează așa ceva.[11]

Scrisorii sale către Trenchard, Harris i-a adăugat un post-scriptum personal: „Am început acest război ca vicemareșal al Aerului. Acesta este gradul meu acum. Cu acesta și cu Medalia Apărării voi părăsi serviciul activ, cât de curând posibil, și mă voi întoarce în țara mea – Africa de Sud. Am plecat".

Pe lista onorurilor oferite de rege, Harris fusese inclus în calitate de Mare Comandor de Bath, o decorație mai prestigioasă decât cea de simplu cavaler, pe care o primise cu câțiva ani în urmă. Harris nu putea refuza onoarea – dat fiind că era vorba mai degrabă de un dar din partea regelui decât din cea a guvernului –, dar i-a scris lui Portal spunându-i cât se simțea de stânjenit și rugându-l ca situația să nu se mai repete. Chiar și înalta onoare care i se făcea era „praf și pulbere pentru mine", întrucât oamenii de sub comanda sa fuseseră dați la o parte. Acum pare posibil ca sentimentele personale ale lui Harris să fi fost strâns legate și de mult discutatul „mister" al motivelor pentru care, spre deosebire de majoritatea comandanților britanici, nu a fost recompensat niciodată cu un titlu nobiliar.

Peste numai câteva săptămâni, Churchill pierdea puterea și, în urma alegerilor, a fost format un guvern laburist. Primele onoruri erau cele de pe lista Anului Nou 1946 și de pe aceasta numele lui

Harris lipsea, lucru foarte grăitor. Faptul a fost explicat prin reacția postbelică împotriva Comandamentului Bombardierelor. Publicul fusese, fără îndoială, afectat de buletinele de știri șocante dedicate Germaniei ocupate, care prezentau distrugerile și suferințele provocate inamicului în timpul războiului. Chiar și aviatorii care fuseseră acolo au fost nevoiți să recunoască că erau îngroziți.

În mod tipic, când a fost criticat de Churchill pentru neincluderea lui Harris pe lista de onoruri, austerul premier laburist, Clement Attlee, a răspuns sec că o asemenea listă trebuia limitată, iar înaintarea lui Harris la gradul de mareșal plin în cadrul RAF, pe 1 ianuarie, „nu era o recunoaștere inadecvată a serviciilor sale".

În perioada în care a mai rămas în fruntea RAF, Sir Arthur Harris a vizitat țările aliate sau prietene, cu ocazia manifestărilor prilejuite de încheierea războiului, făcând inclusiv călătorii ca oaspete de onoare în America, Norvegia (unde aviația norvegiană i-a pus la dispoziție o escortă formată din douăsprezece avioane Spitfire), Suedia și chiar Brazilia. Nu a fost invitat la marea paradă a victoriei de la Berlin. Spre sfârșitul lui august, a fost anunțată apropiata sa retragere din RAF. Succesorul său în fruntea Comandamentului Bombardierelor urma să fie vicemareșalul Bottomley. Harris avea cincizeci și trei de ani.

Harris avea să-și scrie memoriile de război cu ceea ce mulți au considerat o grabă indecentă, folosindu-se de documentele pe care le-a predat Ministerului Aerului în toamna lui 1945. Acestea din urmă, însă, nu au văzut lumina tiparului decât în anii 1990. În memoriile sale, publicate în 1947, nu a fost permisă menționarea statisticilor oficiale cuprinse în documente, dar, chiar și așa, i-au adus în jur de 10 000 de lire sterline – o sumă substanțială în acea vreme. Oricum, cel care condusese Comandamentul Bombardierelor la apogeul său distructiv nu era, spre deosebire de mulți dintre criticii săi, un om bogat.

Această cvasiretragere a coincis cu sfârșitul războiului împotriva Japoniei și cu cel al scurtei supremații a bombardamentului de saturație. Harris notase mai devreme, în același an, că era bombardierelor se apropia cu certitudine de sfârșit. I-a mărturisit lui

Churchill, la doar câteva zile după atacul zdrobitor asupra Dresdei, că, din punctul său de vedere, perioada de dominație a bombardierului era o etapă scurtă, trecătoare, asemenea celei a cuirasatului, la începutul secolului XX. Rachetele, i-a spus el prim-ministrului, erau arma viitorului.[12] Evident, nu era nevoie să antrenezi și să hrănești rachetele, sau să le menții moralul și să le împiedici să pună întrebări legate de ceea ce făceau. Apoi, în august, a venit bomba atomică. Masivele raiduri incendiare ale forțelor aeriene americane, împotriva capitalei Tokyo și a altor centre urbane și industriale, aduseseră Japonia în pragul înfrângerii. Bombele atomice lansate asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki nu au făcut decât să împingă spre capitulare singura putere a Axei rămasă în luptă. Dacă, cu numai câteva luni în urmă, fusese nevoie de sute de bombardiere pentru a transforma în ruine un oraș, acum unul singur fusese suficient.

Liderul Comandamentului Bombardierelor, acum în retragere, a plecat spre Africa de Sud, pe 14 februarie 1946, la o zi după aniversarea raidului asupra Dresdei.

Mareșalul Aerului avea să se întoarcă frecvent în Marea Britanie și a fost unul din oaspeții de onoare la încoronarea reginei Elisabeta a II-a. A lucrat apoi în America pentru o vreme, dar în ultimul sfert de veac al vieții sale s-a stabilit din nou în Anglia, într-o frumoasă reședință aflată pe malul apei, Ferry House din Goring-on-Thames, în Oxfordshire. Soarta a făcut să aibă o adresă poștală ușor de confundat cu numele fostului comandant al Luftwaffe.

Din tihnita sa bază, Sir Arthur Harris (Bart) a participat la reuniunile Comandamentului Bombardierelor, a fost sărbătorit de echipajele ce se aflaseră în subordinea sa („vechii pușcăriași"), a lucrat la o biografie autorizată, împreună cu un fost ofițer de Stat Major de la High Wycombe, Dudley Saward, și a murit la vârsta de nouăzeci și patru de ani, în 1984.

Sir Arthur a fost și un susținător foarte entuziast și generos al mișcării cercetașilor. S-a mai înmuiat puțin și – spun unii – chiar a

recunoscut, având avantajul perspectivei, că „planul atacării țintelor petroliere" s-ar putea să nu fi fost o idee chiar atât de nebunească, dar nu și-a cerut scuze niciodată, pentru nimic.

Miercuri, 13 februarie 1946, cu o zi înainte de plecarea lui Sir Arthur Harris în Africa de Sud, au fost organizate la Dresda primele ceremonii de comemorare.

Cele douăzeci de ceremonii comemorative s-au desfășurat sub stricta supraveghere a maiorului Broder, din cadrul administrației militare sovietice. O notă din partea unuia dintre asistenții maiorului, adresată lui Walter Weidauer, primarul comunist interimar al Dresdei, explica condescendent instrucțiunile sale:

> Tot ceea ce poate face ca ziua de 13 februarie să pară o zi de doliu trebuie să fie evitat. Pe 29 ianuarie, va purta discuții pe marginea evenimentelor politice din 13 februarie. Este părerea maiorului că, în cazul în care facem un pas greșit cu ocazia comemorării lui 13 februarie, acest lucru ar putea duce foarte ușor la exprimarea unor păreri antialiate. Acest lucru trebuie evitat cu orice preț.[13]

Nu trebuia să existe nici o mențiune critică la adresa rolului Aliaților occidentali în bombardament. Poziția oficială era că naziștii, și mai exact Mutschmann, erau responsabili pentru toate lucrurile îngrozitoare care se întâmplaseră Germaniei și Dresdei. Un articol din publicația tipărită de sovietici în limba germană, „Știrile zilnice pentru populația germană", intitulat „Scursurile umanității", îl caracteriza pe gauleiterul saxon în termenii cei mai duri:

> (Mutschmann) a fost cel care, împreună cu Hitler, a transformat Dresda într-una din fabricile de armament ale Germaniei, într-un butoi de pulbere, într-o sursă de oameni pentru armată, care furniza materialul pentru anihilarea popoarelor iubitoare de pace [...]. A fost cel care a invocat toate aceste puteri malefice din cauza cărora Dresda a fost distrusă. Jocul său cu focul s-a întors împotriva lui –

deși nu direct împotriva lui Mutschmann, care avea un buncăr construit din beton armat [...].[14]

Nu s-au ținut nici un fel de reuniuni comemorative oficiale în următorii doi ani, deși de fiecare dată, pe 13 februarie, presa controlată de comuniști publica comunicate similare. Accentul era pus pe viitor, pe reconstrucție, mai degrabă, decât pe consecințele catastrofale ale regimului lui Hitler. Un ziar declara în 1947: „Astăzi, unicul nostru jurământ este acela să facem tot ce ne stă în putință să reconstruim Dresda noastră într-o Germanie pașnică, cu adevărat democratică și unită".[15]

Doi ani mai târziu, același ziar menționa cifra de circa treizeci și două de mii de morți – treisprezece mii îngropați, cinci mii incinerați în Altmarkt și paisprezece mii încă îngropați sub ruine. Ultima estimare avea să se dovedească falsă. Cât despre comisia care ar fi trebuit să investigheze chestiunea în 1946 și care se oprise asupra unui total de treizeci și cinci de mii de morți, ei bine – după cum afirmă reprezentanții de astăzi ai muzeului municipal – în arhivele orașului nu există nici o dovadă a existenței acesteia. Totuși, pare aproape cert că, în primii patru ani de după sfârșitul războiului, nu s-a încercat obținerea nici unui fel de avantaj politic serios de pe urma destinului tragic al Dresdei.

Apoi, în 1948–1949, au venit blocada Berlinului și divizarea completă a Germaniei, lovitura de stat comunistă din Cehoslovacia vecină (granița ei se află la numai cincizeci de kilometri de Dresda) și coborârea definitivă a cortinei de fier peste inima Europei. Peste puțină vreme, Uniunea Sovietică și-a testat prima bombă atomică. Războiul rece începuse cu adevărat și, într-un interval scurt de timp, Dresda a devenit unul dintre cei mai bine plasați pioni pe tabla de șah propagandistică a acestuia. Tonul comentariilor din presa controlată de comuniști s-a modificat dramatic:

13 și 14 februarie, acele zile de groază, sunt, în același timp, o acuzație la adresa modului în care anglo-americanii au purtat războiul și prin această faptă s-au acoperit nu de glorie, ci de dezonoare (...) oribila anihilare a Dresdei nu poate fi justificată prin

referirea la înfrângerea finală a armatelor fasciste, pentru că această armată încetase să existe ca oponent serios [...].[16]

Că, la jumătatea lunii februarie 1945, armata germană încetase să mai reprezinte un oponent serios l-ar fi putut surprinde pe fanaticul general german Schörner, care, în acel moment, avea încă sub comanda sa un milion de oameni în cadrul Grupului de Armată Centru, Dresda aflându-se în spatele lui, șanțurile și capcanele antitanc fiind în construcție. La fel de îndreptățiți să susțină falsitatea declarației ar fi fost și cei 79 000 de soldați ruși, care aveau să-și piardă viața, și cei peste un sfert de milion, care aveau să fie răniți, în operațiunile de cucerire a Berlinului, zece săptămâni mai târziu – să nu-i uităm nici pe cei 125 000 de berlinezi care au murit în luptele de stradă[17] și nici cele trei săptămâni din martie, care le-au fost necesare Aliaților occidentali ca să traverseze Rinul în număr suficient, sau echipajele celor patru sute de bombardiere britanice și ale unui număr apropiat de aparate americane pierdute între acel moment și sfârșitul războiului.

Denaturările au devenit tot mai importante pe măsură ce anii au trecut. În 1950, a fost creat un comitet oficial în Berlinul de Est. Sarcina sa era aceea de a organiza întruniri pe întreg teritoriul recent înființatei Republici Democrate Germane (RDG), în scopul comemorării raidului asupra Dresdei. Obiectivul era acum contracararea „militariștilor americani".

Frontul Național al Germaniei democratice luptă împotriva celor care au distrus Dresda, militariștii de azi!

Bombardierele americane au distrus Dresda – cu ajutorul Uniunii Sovietice noi o reconstruim!

Deoarece iubim pacea, îi urâm pe incitatorii la război americani!

Declarații fanteziste și cifre pe măsură au început să circule – și de data aceasta autoritățile comuniste nu au mai publicat dezmințiri. La Freiberg, la vest de Dresda, s-a declarat:

320 000 de persoane, inclusiv 150 000 de refugiați, au fost asasinate cu bombe, fosfor și sulf. A fost o crimă împotriva

umanității, comisă împotriva unor femei și copii lipsiți de apărare și nu vom uita niciodată că americanii au fost responsabili.

În presa supusă regimului s-a spus că o sută de mii de locuitori ai Dresdei au participat la demonstrațiile din orașul lor natal. Numărul victimelor raidului aerian era fixat la patruzeci și cinci de mii. Un oficial de frunte al Ministerului Informațiilor est-german a declarat că bombardamentul asupra Dresdei avusese loc deoarece „Wall Street dorea să împiedice Uniunea Sovietică, presupusul său aliat, să ajute poporul german după sfârșitul războiului".

În iunie 1950, a izbucnit războiul din Coreea. Pe 13 februarie 1951, în cadrul masivelor mitinguri organizate pe tot cuprinsul RDG, pentru a comemora furtuna de foc s-a spus că liderul american Harry Truman ordonase bombardarea Dresdei (în acel moment era vicepreședinte). Doi ani mai târziu, în 1953, când Eisenhower i-a succedat lui Truman la Casa Albă, s-a spus (de către Walter Weidauer) că Eisenhower fusese personal responsabil. Nici o denaturare a adevărului nu era considerată prea mult.[18] S-a afirmat că atacul fusese lansat „fără știința și împotriva voinței conducerii militare sovietice". Expresia „gangsterii anglo-americani ai aerului" – invenția lui Goebbels – a început să fie folosită de înalți oficiali est-germani, lucru valabil și pentru „bombardamentele de teroare". În 1954, declarațiile oficiale susțineau că totalul victimelor se ridica la „sute de mii".[19]

Legendele care au fost generate de catastrofă au persistat și au fost acceptate de mulți locuitori ai Dresdei, chiar dacă nu de toți. Unele, precum istoria conform căreia gauleiterul Mutschmann fusese informat în prealabil despre raid, iar subalternii săi fuseseră văzuți transportând covoare de preț și mobilier din vila sa, cu o zi înainte, puteau fi auzite în aproape orice oraș german care fusese bombardat, singura diferență fiind numele gauleiterului. În cazul Dresdei însă, existau câteva nuanțe suplimentare, care dădeau sentimentul particularității, al unicității poveștii suferințelor reale ale orașului, inclusiv acuzații care susțineau că un constructor germano-american de aparate de fotografiat, Charles A. Noble, ghidase bombardierele spre țintele lor din Dresda și istoria conform

căreia americanii fuseseră la un pas să testeze bomba atomică la Dresda*.

Linia generală, la jumătatea anilor 1950, era clară: britanicii și americanii bombardaseră Dresda din răutate și brutalitate, dar și ca parte a unei etape a companiei de distrugere a zonelor din Germania, ce fuseseră alocate viitoarei zone sovietice. Această atitudine urma să rămână, în esență, neschimbată până în anii 1980, chiar dacă cifra victimelor oscila, urcând și coborând, în funcție de temperatura războiului rece.

* A se vedea Anexa C pentru detaliile acestor povestiri. (n.a.)

29

Orașul socialist

Înainte de 1914, și chiar înainte de 1939, numeroși vizitatori veniseră la Dresda.

În timpul acelei scurte și violente înfloriri a Marelui Reich German al lui Hitler, Dresda s-a aflat în inima geografică a acelui vis al unei Mitteleuropa germanizate cu forța. Pornind de la această bază, au fost concepute planuri entuziaste pentru extinderea orașului. Apoi, superba urbe, care se crezuse în siguranță, a fost devastată dincolo de orice închipuire. Acea icoană culturală s-a trezit sub ocupație rusească și, în loc să devină inima unei mari comunități culturale și economice central-europene, a fost redusă la statutul unui oraș de provincie, într-un colț îndepărtat al unui stat-satelit neînsemnat și înfrânt.

Principala preocupare imediat după război – ca peste tot în Europa și, mai ales, în orașele distruse ale Germaniei – a fost simpla supraviețuire. Un acoperiș deasupra capului. Hrană suficientă. Populația Dresdei, în august 1945, scăzuse la 360 000[1], aproximativ jumătate din totalul de dinaintea războiului. O slujbă, orice fel de slujbă care aducea un salariu, era foarte prețioasă. Lucrurile erau și mai stringente și mai dificile dacă bărbații rămâneau prizonieri de război o perioadă îndelungată. Acest lucru era foarte probabil mai ales în cazul celor capturați de ruși, care îi foloseau ca mână de lucru pentru reconstrucția Uniunii Sovietice. Ce urma să se întâmple cu

reconstrucția Dresdei? Prioritatea era curățarea unor drumuri de moloz și apoi îndepărtarea acestuia din urmă. Majoritatea arterelor principale au fost redeschise în a doua jumătate a anului 1945. A urmat munca titanică de curățare a vastei pustietăți acoperite de ruine ce acoperea douăzeci de kilometri pătrați.

Ca și alte orașe germane, Dresda a creat, în acei triști ani postbelici, un nou fel de erou – sau mai exact eroină, din cauza numărului mic de bărbați – *Trümmerfrau* (femeia molozului). Acestea erau femeile care curățau locurile cel mai grav afectate de bombe, săpau în dărâmături, sortau molozul și, unde era posibil, pregăteau piatra pentru a fi refolosită. Molozul era transportat în afara orașului, la început în căruțe, fapt ce amintea de cele întâmplate după distrugerea Dresdei de către prusaci, în 1760, apoi cu ajutorul unui sistem de căi ferate cu ecartament mic, faimosul *Trümmerbahnen,* ale cărui șine au început să fie așezate în 1946.

Primul dintr-o serie de mari centre mecanizate de sortare a fost creat printre ruinele din Johannstadt, pe ceea ce înainte fusese spațiul verde al Dürerplatz. Acolo molozul era împărțit în materiale moi sau dure, o categorie distinctă fiind gresia reutilizabilă, și era sortat în funcție de mărime. Piatra și cărămizile refolosibile erau reținute, iar materialele inutilizabile erau transportate din nou pe micile șine, spre diferitele gropi de gunoi de la periferia orașului, unde erau îngropate. Puncte de sortare identice au fost ulterior create și în alte zone.

O groapă imensă, lungă de doi kilometri–doi kilometri și jumătate, urma traseul unduit al drumului Käthe-Kollwitz-Ufer (Hindenburgufer, în trecut), situat în apropierea fluviului, fiind plasată între acesta și Elba. Aici a ajuns cea mai mare parte a molozului din ruinele din centrul și estul orașului vechi, în timp ce dărâmăturile din sectoarele vestice au format o colină artificială în Ostragehege, la nord de Friedrichstadt, aproape de ținta inițială a RAF. Alt deal artificial din resturi, cel din Dobritz, a fost format tot ceea ce rămăsese și nu putuse fi reutilizat din Johannstadt și Striesen. A fost o muncă dificilă, iar rațiile din primii ani erau

insuficiente. Rata mare a accidentelor în timpul lucrului era explicabilă prin faptul că oamenii erau foarte slăbiți.

Estimările postbelice vorbesc de 32–40 de metri cubi de moloz pentru fiecare dintre cei 627 000 de locuitori ai Dresdei antebelice (1939) – față de 16 metri cubi pentru un berlinez și 21,65 de metri cubi pentru locuitorii din Frankfurt pe Main. Dintr-un total de 220 000 de locuințe, înainte de război, 90 000 se aflau în ruine. Numai 21% din locuințele aflate în oraș erau neatinse. Herbert Conert, unul dintre directorii responsabili pentru planificarea urbană, care fusese păstrat de noua conducere, era convins că reconstruirea Dresdei va dura „cel puțin șaptezeci de ani".[2]

Prioritatea noilor autorități comuniste era să găsească adăposturi pentru populația Dresdei. Pe lângă istoricul Altstadt, unele dintre suburbii fuseseră distruse în totalitate: Johannstadt, Striesen, o mare parte din Südvorstadt, și din Neustadt, Strehlen și Seevorstadt aproape în întregime. Dar aici nu locuiau foarte mulți muncitori. Aceste zone se află în vestul, nordul și nord-vestul unor districte municipale, precum Friedrichstadt, Pieschen, Mickten, Trachau și Cotta. Ceea ce unii au considerat o nedreptate din partea Aliaților – nu aceste zone dezvoltate din punct de vedere industrial și locuite de muncitori trebuiau să fi fost bombardate? – poate fi adevărat dintr-un anumit punct de vedere, dar geografia furtunii de foc a implicat și o coincidență sinistră. Zonele distruse în cea mai mare măsură de raidurile aeriene aliate sunt, de asemenea, zonele unde, la ultimele alegeri libere înaintea preluării puterii de către naziști, partidul lui Hitler obținuse cele mai mari procente din Dresda: Johannstadt, Seevorstadt, Pirnaische Vorstadt, partea interioară din Neustadt, Südvorstadt, zona vestică a Striesen și Strehlen (Altstadt se afla la limita grupului de districte în care naziștii obținuseră cele mai multe voturi).

Au existat multe discuții între arhitecți și urbaniști despre găsirea unui „echilibru" între modernitate și tradiție în reconstrucția Dresdei. Dar noii conducători comuniști aveau alte idei.

Oricât de admirabil ar fi părut giganticul exercițiu de îndepărtare a molozului – și într-o bună măsură așa și era –, acesta servea

regimului în multe feluri și nu toate erau la vedere. Chiar în momentul în care acest masiv efort dirijat de stat își intra în ritm, autoritățile au anunțat că păstrarea și posibila reconstruire a proprietăților private (inclusiv multe din casele din jurul Altmarkt, care fuseseră declarate recuperabile, și numeroase case în stil baroc doar parțial avariate) și a clădirilor religioase (inclusiv Sophienkirche, o biserică cu două turle clar restaurabilă și care se ridica falnică între aglomerata Postplatz și parcul Zwinger) trebuiau plătite de proprietarii lor și respectiv de biserică.

În ceea ce privește activitatea de curățare a molozului, aceasta a continuat fără să se țină prea mult seama dacă zonele vizate puteau fi reconstruite sau nu. Scuza era că, în viitorul apropiat, urma să apară o criză a materialelor de construcție, iar reciclarea lor era unica soluție. Era o realitate și faptul că sovieticii solicitau cantități mari de materiale de construcție și de metal recuperat pentru a fi trimis în URSS, inclusiv bronz obținut prin topirea statuilor care decoraseră numeroasele parcuri și fântâni ale Dresdei.

Din rațiuni de securitate, structurile și fațadele clădirilor mediu și grav avariate au început să fie dinamitate, imediat după sfârșitul războiului. De multe ori motivația era îndreptățită – mulți dintre cei care se aflau pe atunci în oraș pot spune povești despre trecători care au fost striviți de ruinele care se prăbușeau brusc în stradă sau despre oameni care au fost la un pas de moarte din această cauză –, dar rata acestor distrugeri preventive a atins, în curând, un asemenea nivel, încât a dat naștere unor proteste din partea consilierilor arhitecturali și istorici ai orașului. Dar aceștia nu puteau face prea multe. Locuitorii care încercau să salveze ce puteau din iubitul lor oraș erau nevoiți să privească neputincioși cum clădirile istorice, potențial restaurabile, erau fie aruncate în aer (fără măcar a avea șansa de a fi fotografiate), fie erau șubrezite (devenind, în consecință, periculoase și obiecte ale campaniei de demolări), prin utilizarea neglijentă a explozibililor în cazul imobilelor învecinate.

Această nepăsare malignă a autorităților comuniste era explicabilă numai în parte prin lipsa de resurse. Politica noului regim a devenit în curând clară. Un număr redus de bijuterii

arhitecturale foarte cunoscute – castelul regal, Hofkirche, Opera, Albertinum și alte asemenea clădiri aflate în apropierea Elbei – aveau să fie reconstruite în timp. Restul centrului Dresdei va fi cedat programului de „construcție democratică de locuințe", atât de apreciat de Walter Weidauer și de ceilalți tovarăși.

Rezultatul a fost, în final, distrugerea prin neglijență a ceea ce mai rămăsese din Dresda burgheză. În mod ironic, marile palate regale au fost păstrate – centrele „parazitismului" –, dar ceea ce mai rămăsese din imensa suprafață acoperită de case și clădiri publice superbe a dispărut cu permisiunea autorităților. Dresda urma să devină, conform poziției oficiale a partidului, „un oraș socialist". Din centru până la periferie, Dresda a devenit un oraș al bulevardelor largi, flancate de rânduri după rânduri de blocuri de apartamente rectangulare, din beton *(Plattenbauten* – clădiri din plăci – așa cum li se spunea în jargonul est-german). Acesta era „orașul socialist".

Prin ultimul ucaz oficial, din 1962, Frauenkirche a fost lăsată în ruine ca să reamintească tuturor de coșmarul războiului (deși poate și pentru că reconstrucția sa ar fi fost îngrozitor de scumpă). Altfel, până în anii 1980, orașul, așa cum putea fi văzut de pe Elba, fusese restaurat în cea mai mare parte. Teatrul de Stat, Terasa Brühl cu Academia de Arte, Opera, Albertinum, noua primărie, Hofkirche fuseseră reconstruite – și, în cele din urmă, pentru că unii membri de partid se opuseseră restaurării lui din motive ideologice, începuse masiva acțiune de recreare a *Schloss*-ului regal saxon. Nu este încă terminat.

În ceea ce privește restul, îngrozitor de posomorât, al centrului orașului și al cartierelor din apropiere, mai nimic nu s-a schimbat de când Kurt Vonnegut a revizitat Dresda, în 1965. Era vorba de un om care își desfătase ochii cu vechea Dresdă, în 1945, în ultimele săptămâni dinaintea distrugerii. „Oz", observase el foarte scurt, făcând referire la reședința de basm din povestea lui L. Frank Baum și din filmul cu Judy Garland. Douăzeci de ani mai târziu, autorul *Abatorului 5* a descris ceea ce fusese odată renumita „Florență de pe Elba" ca semănând cu Dayton, Ohio.

Frumusețea Elbei era imposibil de alterat; zonele dinspre periferie, cu vilele lor de secol XIX, au scăpat mai mult sau mai puțin neatinse, deși au fost multă vreme neglijate. Imaginea de ansamblu a Dresdei a rămas de neegalat prin atracțiile sale.

Dar a supraviețuit foarte puțin din ceea ce altădată îl făcea unic printre orașe, cu excepția locuitorilor săi. Armonia perfectă dintre dimensiuni și proporții – umanism transferat în calda și vulnerabila gresie – dispăruse în cea mai mare parte, fiind înlocuită de gigantismul stalinist și de traiul în comun poststalinist.

Parte a transformărilor pozitive pe care Weidauer și ceilalți aparatcici le revendicau erau, până la un anumit punct, justificate. Afirmațiile lor conform cărora locuințele „moderne" reprezentau pentru locuitorii obișnuiți o îmbunătățire față de pitorețtile cartiere de locuințe precare, pline de igrasie, din spatele fațadelor elegante din Altstadt conțineau o sămânță de adevăr, dar ignorau lucrurile care fac ca viața să merite să fie trăită. Situația poate fi comparată cu cea a urbaniștilor postbelici din Londra, care au demolat cartierele sărace, dar pitorești, din East End, și le-au înlocuit cu blocuri-turn care au adus cu ele un trai igienic și o utilizare eficientă a spațiului, dar și alienare, infracționalitate măruntă și dezintegrarea structurilor sociale, în paralel cu aceste avantaje.

În ciuda odelor scrise de Weidauer și Seydewitz despre frumusețea sa pierdută, urbaniștii comuniști, de după 1945, nu aveau încredere în vechea Dresdă – în mare pentru aceleași motive pentru care naziștii radicali, precum Ley, rostiseră acel nebunesc și sfidător „pagubă-n ciuperci!" când a fost distrusă. Pentru naziști, vechea Dresdă simboliza toleranța și decența pe care le disprețuiau; pentru comuniști, individualismul „burghez" și atașamentul față de un stil care nu își găsea locul în viitorul productiv proletar.

Înghesuit în colțul sud-estic al Republicii Democrate Germane, izolat de dispunerea reliefului, orașul Dresda era una dintre puținele zone din Germania de Est unde nu puteau fi recepționate televiziunile occidentale. Majoritatea est-germanilor erau, pe timp de zi, cetățeni fideli ai „statului muncitorilor și țăranilor", dar noaptea urmăreau pasionați spectacolele de divertisment, de teatru

și, o adevărată amenințare pentru regim, buletinele de știri vest-germane. Nu era și cazul Dresdei, scufundată în valea adâncă a Elbei, unde semnalul stațiilor de televiziune occidentale nu putea ajunge. Zona era denumită în glumă „Valea Ignoranților" (Tal der Ahnungslosen), deoarece locuitorii ei păreau a fi ultimii care aflau ce se întâmplă în lume. Cei din Dresda putea recepționa, bineînțeles, posturile de radio occidentale – dar gluma era întemeiată într-o oarecare măsură. Dacă fiecare imagine spune o poveste, lipsa imaginilor însemna apariția unor goluri serioase în povestea orașului.

În cei patruzeci și cinci de ani ce se scurseseră între sfârșitul războiului și căderea Zidului Berlinului, Dresda s-a izolat. Deja cumplit traumatizați de evenimentele din februarie 1945, locuitorii orașului s-au dedicat construirii de locuințe care să înlocuiască zecile de mii de cămine distruse și creării imaginii unei culturi renăscute. Dar sub fațada fericitului, strălucitorului oraș nou socialist, mocnea o durere mută; zvonurile și nălucirile găseau un teren propice în strâmta și întunecata memorie colectivă a Dresdei.

30

Somnul rațiunii

„Incendierea și distrugerea unui centru industrial inamic", spuneau ordinele Grupului 5, din 13 februarie 1945.

Descrierea brută, utilitaristă, a Dresdei ignora cu bună știință natura complicată a țintei, precum și adevăratul scop al raidului, dar, în același timp, era un rezumat oribil exact pentru ceea ce s-a întâmplat la sol. Dresda a fost, într-adevăr, arsă și distrusă într-o noapte. O parte a industriei orașului a fost mistuită de flăcări în același interval. Odată cu ea, între douăzeci și cinci și patruzeci de mii de oameni, o moștenire arhitecturală creată de-a lungul secolelor și un stil de viață apreciat și invidiat.

În 1942, cu aproape trei ani înaintea distrugerii Dresdei, prima directivă referitoare la bombardamentele zonale a permis formațiilor de bombardiere să atace deopotrivă casele și moralul locuitorilor, pe lângă țintele militare și industriale evidente. Un semn de slăbiciune, nu de forță. O recunoaștere a faptului că pe timpul nopții acuratețea era atât de redusă, încât nu se reușea, cu realism, atacarea unor ținte de precizie. Alegerea se făcea între bombardarea unor kilometri pătrați din zonele urbane germane și a nu le bombarda deloc; iar pentru o elită militară britanică aflată sub presiunea de „a face ceva" împotriva naziștilor, practic nu exista opțiune. Lübeck și Rostock au fost rezultatele imediate. Apoi au

urmat regiunea Ruhr, Hamburg, Berlin... Și numărul victimelor germane a crescut.

Hotărârea britanicilor de a contraataca neîndurător reflecta mentalitatea unei insule aflate sub asediu, lansând incursiuni împotriva inamicului din interiorul șanțului de apărare pe care îl reprezenta marea. Și poate că germanii preluaseră controlul asupra continentului, dar dominația lor nu avea să fie lipsită de pericole. Mai mult, germanul obișnuit, se credea, nu avea – și nu trebuia – să se simtă în siguranță. În 1870–1871 și în 1914–1918, civilii Reichului (cu excepția celor din Prusia Orientală, în săptămânile de început ale Primului Război Mondial) fuseseră martorii luptelor pe care armatele lor le duseseră pe pământurile altor popoare. Chiar și în 1943, Goebbels afirmase, cu satisfacție, că amploarea cuceririlor germane permitea Reichului să poarte orice război – mereu, după cum vedea el lucrurile – la mii de kilometri de propriile granițe.[1] În privința operațiunilor terestre, acest lucru era adevărat, dar nu lua în calcul puterea aeriană a anglo-americanilor. Raidurile de bombardament ale Forțelor Aeriene Regale ridicau moralul mult încercatei populații britanice și reaminteau milioanelor de germani care îl votaseră și îl sprijiniseră pe Hitler și altor milioane care îl tolerau că, atâta vreme cât acesta continua să aibă succes, războiul avea întotdeauna și un cost.

După cum un manifest, aruncat în multe mii de exemplare deasupra Reichului, le reamintea germanilor: „Europa este o fortăreață. Dar o fortăreață fără acoperiș".

La Hamburg, britanicii descoperiseră furtuna de foc și luaseră decizia că merita să încerce să genereze acel impresionant fenomen de fiecare dată când atacau un oraș. De ce nu?

Nimic din toate acestea nu încearcă să insinueze că bombardamentul zonal era tot ceea ce putea face Comandamentul Bombardierelor. Acțiunile lor împotriva unor ținte germane punctuale – în primul rând rafinăriile care produceau petrol sintetic – au fost eficiente. Același lucru era valabil și pentru atacurile împotriva țintelor feroviare și a altor obiective legate de sistemele de transport. Harris însuși a fost uimit cât de precise erau echipajele sale

când, după Ziua Z (deși trebuie să ne amintim că lungile și seninele zile de vară erau cea mai potrivită perioadă pentru așa ceva), au fost repartizate pentru misiunile de bombardament tactic pe timp de zi. În toamna lui 1944, când a putut utiliza din nou Comandamentul Bombardierelor în misiunea de bombardare a Germaniei, o forță aliată era ferm pe poziții pe continent, iar Marea Britanie nu mai era o putere insulară aflată în dificultate. Tehnologia evoluase. H2S și Gee și toate celelalte miracole tehnice crescuseră pas cu pas acuratețea bombardamentelor RAF, chiar pe timp de noapte și chiar în condiții meteo dificile.

Totuși, raiduri ratate, precum eșecul aproape total de deasupra orașului Chemnitz, la mai puțin de douăzeci și patru de ore de la distrugerea Dresdei, arătau și cât de puțin era necesar pentru ca lucrurile să nu meargă cum trebuie. Chiar și cu puțin înaintea finalului războiului, americanii, deși atacau pe timp de zi, aveau probleme cu respectarea promisiunii „bombardamentului de precizie", dacă atmosfera nu era perfect curată. Între septembrie 1944 și aprilie 1945, numai 30% din bombele aruncate de Forța Aeriană 8 au fost lansate în urma identificării vizuale a țintei, în vreme ce 70% au fost lansate utilizând sistemul H2S. Din cele 70% a căror lansare fusese asistată de radar, s-a estimat că numai 2% au căzut pe o rază de trei sute de metri de punctul-țintă.[2] Cu toate acestea, ce ar fi putut face puterile occidentale? Să-și țină forțele aeriene la sol, până când condițiile meteo (din Europa Occidentală, pe timp de iarnă) garantau identificarea vizuală exactă a țintei? Ar fi putut. Dar nu au făcut-o.

Istorici reputați ai războiului aerian, în primul rând Anthony Verrier și Max Hastings, cred că, după vara lui 1944, RAF ar fi putut și ar fi trebuit să înceteze bombardarea orașelor și să se concentreze asupra unor atacuri de precizie. Nefăcând acest lucru, ba mai mult, sporind amploarea bombardamentelor ce vizau populația urbană a Germaniei, britanicii, și într-o oarecare măsură americanii, au pierdut supremația morală. Acest lucru poate fi adevărat și, în plus, de la sfârșitul războiului, prioritățile

Comandamentului Bombardierelor au fost supuse unei reexaminări intense și unor critici extinse.

Dar acest punct de vedere ridică câteva probleme, unele de ordin politic, altele de natură practică. E greu de crezut că, în iarna 1944–1945, o încetare voluntară de către anglo-americani a bombardamentelor asupra orașelor ar fi fost acceptabilă în ochii opiniei publice – mai ales după ce rezistența germană devenise mai acerbă în toamnă, pentru ca, în decembrie, să fie urmată de contraatacul lui Hitler în Ardeni, care a lăsat în urmă zeci de mii de morți și răniți din rândurile Aliaților (majoritatea americani). Și, apoi, mai erau atacurile cu rachetele V-1 și V-2 asupra orașelor Anvers și Londra sau asupra sudului Angliei, care au curmat viața a mii de civili și care erau, chiar prin natura lor, înspăimântător de nediscriminatorii. Nu toți alegătorii englezi ar fi aprobat acțiunile reprezentanților lor în Parlament, care se ridicau foarte des în picioare în Camera Comunelor ca să ceară bombardarea urgentă a unui oraș german sau a altuia care scăpase neatins, dar opoziția fermă față de bombardarea centrelor urbane era limitată la o minoritate, chiar și spre finalul războiului. Percepția generală era că germanii „o căutaseră cu lumânarea", „că semănaseră vânt și trebuiau să culeagă furtună".

Cât despre afirmația că asemenea distrugeri erau provocate într-un moment în care războiul era „aproape încheiat", trebuie spus că nimeni nu știa când avea să se termine. Faptul că Germania a insistat să prelungească lupta mult timp după ce înfrângerea a devenit inevitabilă (și, în consecință, a continuat să atragă represalii) nu a făcut decât să crească și mai mult hotărârea publicului aliat, sătul de război și înfuriat.

Atitudinile, după cum știm, aveau să se schimbe, dar nu încă. „Bombardamentele", după cum comenta profesorul Richard Overy, „au pus pe gânduri numai după ce conflictul s-a terminat."[3]

La nivel practic, echipajele fuseseră antrenate cu cheltuieli imense să ducă la îndeplinire raidurile masive „distrugătoare de orașe". Imensul aparat birocratic de planificatori și administratori fusese antrenat să-i sprijine și să-i ghideze în acest sens. Bombardamentul

zonal devenise o obișnuință, chiar o dependență. Forțele Aeriene Regale știau cum să-l pună în practică. Și garantau rezultatul. După cum spunea scriitorul anglo-german W.G. Sebald, în recent apăruta sa prelegere despre experiența germană în războiul aerian:

> O inițiativă de amploarea materială și organizațională a ofensivei bombardamentelor avea o asemenea dinamică proprie, încât modificările de direcție și interdicțiile erau mai mult sau mai puțin excluse, mai ales într-un moment în care, după trei ani de expansiune intensivă a fabricilor și a uzinelor de producție, această inițiativă ajunsese la apogeu, cu alte cuvinte la maximumul capacității sale distructive. Odată ce materialul era manufacturat, simpla lăsare a avionului și a prețioasei sale încărcături pe aerodromurile din estul Angliei se plasa împotriva oricărui instinct economic sănătos.[4]

Ar fi frumos să credem că această evoluție a războiului bombardierelor a urmat un asemenea curs în urma unor neîntrerupte dispute și reevaluări morale. Frumos, dar greșit. Sincer, explicația lui Sebald este mai plauzibilă.

Era vorba, pur și simplu, de lucrurile care funcționau (sau de ceea ce se considera, în acel moment, că dă rezultate). Statul Major al Aerului din Marea Britanie luase inițial lecții din analiza minuțioasă a atacului german, din noiembrie 1940, asupra orașului Coventry. Pagubele cele mai durabile, și cele mai importante, fuseseră cele provocate de Luftwaffe sistemelor de canalizare, de alimentare cu energie electrică și serviciilor de comunicații. Fabricile pot fi mutate, transferate în subteran sau reconstruite relativ ușor, dar complexul și, uneori, labirinticul sistem care asigură traiul într-un oraș și care este construit pe durata mai multor decenii este mult mai dificil de refăcut. După cum observa Goebbels în jurnalul său, după o întâlnire cu Speer în, 1943, „pagubele provocate industriei pot fi reparate mult mai ușor decât cele pricinuite caselor proprietate privată".[5] De aici raționamentul conform căruia bombardamentul nu trebuia să vizeze periferiile Dresdei, autostrada și podurile, ci inima orașului, cu cea mai mare concentrare de

construcții, unde convergea totul. Și exact la asta se pricepea Grupul 5 din RAF. La incendierea și distrugerea „centrelor".

Din acest punct de vedere, atacul asupra Dresdei nu a avut nimic excepțional. Mulți, poate majoritatea locuitorilor Dresdei care au trăit furtuna de foc, cred că atacul asupra orașului lor era cumva special prin agresivitatea sa, prin șiretlicurile folosite și prin intenția distructivă. Cât de neobișnuit a fost bombardamentul asupra Dresdei? Prin efectele sale, bineînțeles. Un oraș superb, plin de clădiri atrăgătoare, a fost distrus într-o noapte și o dimineață cumplite. Zeci de mii de civili au murit sau au fost grav răniți. Atacul a fost plănuit cu o îndemânare răuvoitoare și a fost dus la îndeplinire cu eficiență. Dar a fost neobișnuit în concepția sa? Poate că nu. Autorul uneia din cele mai reputate istorii germane a războiului bombardierelor, Olaf Groehler – el însuși din Leipzig –, se apropie cel mai mult de adevăr, când rezumă escaladarea bombardamentelor în ultimele luni de război:

> În ceea ce privește războiul aerian, bombardarea Dresdei iese în evidență din șirul de raiduri masive, neîntrerupte, prin amploarea distrugerilor pe care le-a pricinuit. Hrănit de zvonuri și legende, s-a răspândit ca o undă de șoc în întreaga Germanie. Efectul distructiv al atacului asupra Dresdei a spulberat tiparul obișnuitului, al experiențelor anterioare. Dar dacă cineva analizează documentele de planificare a atacurilor asupra orașelor, din prima parte a anului 1945, trebuie să recunoască, în multe cazuri, că acestea se aseamănă stilului în care a fost planificat raidul împotriva Dresdei până în cele mai mici detalii. De multe ori, numai vremea favorabilă sau nefavorabilă, felul în care era construit orașul (inclusiv adăposturile sale antiaeriene) sau experiența câștigată de populație în anii de război erau cele care determinau amploarea finală a distrugerilor și numărul de morți.[6]

Cu alte cuvinte, din punct de vedere practic, Dresda a fost un raid de mare amploare dintr-o întreagă înșiruire letală de raiduri masive, dar, dintr-o serie de motive imprevizibile – vânt, vreme, lipsa defensivei antiaeriene și, mai presus de toate, șocantele deficiențe din sistemul de apărare antiaeriană pasivă, destinat populației –, a

provocat cele mai mari pagube. Chiar și o asemenea afirmație s-ar putea să nu fie în întregime adevărată. Darmstadt, Kassel, Pforzheim și Würzburg erau mai mici, dar nu se poate spune că au suferit mai puțin. Proporțional, Pforzheim a suferit mult mai mult, pierzând o șesime din populație – 17 600 de victime – și circa 83% din suprafața construită, în noaptea dintre 23 și 24 februarie 1945. Flotila de bombardiere care a făcut acest lucru orașului de la porțile Pădurii Negre nu reprezenta nici jumătate din cea implicată în „dubla lovitură" aplicată Dresdei, în urmă cu zece zile.[7]

Remarcile lui Groehler despre banalitatea operațiunii de la Dresda ne duc cu gândul și la o altă dispută, din anii de după război, legată de raid: anume aceea că, sub acoperirea ajutorului acordat Armatei Roșii pe frontul de est, a fost planificat special pentru a-i intimida (sau a-i avertiza) pe sovieticii aflați în ofensivă. Aici există, într-adevăr, o necunoscută deoarece în lucrarea sa magistrală *Războiul aerian împotriva Germaniei*, unde face afirmația citată mai sus, reputatul istoric est-german dedică, în același timp, un excurs substanțial chiar acestui subiect. Cu alte cuvinte, operațiunea era obișnuită și s-a dovedit extraordinar de distructivă printr-un noroc și, cu toate acestea, a fost atent plănuită (după cum afirmă Groehler) „pentru a demonstra Uniunii Sovietice forța armelor anglo-americane".[8]

Principala dovadă, în acest caz, este un raport de circulație internă al activității serviciului de informații al aviației, din 1945, care i-a fost împrumutat lui Max Hastings de un fost ofițer de la Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor din High Wycombe. Conținea o copie a notelor de instructaj trimise escadroanelor și aripilor de aviație, înaintea raidului asupra Dresdei, și spunea următoarele:

> Dresda, al șaptelea oraș ca mărime din Germania și nu cu mult mai mic decât Manchester, este (de) departe cea mai mare zonă construită nebombardată a inamicului. În mijlocul iernii, cu refugiați aflați în deplasare spre vest și cu trupe care trebuie odihnite, un acoperiș este la mare căutare, nu numai pentru a găzdui muncitorii, refugiații și trupele deopotrivă, dar și pentru a adăposti serviciile administrative transferate din alte zone.

> Cunoscută, la un moment dat, pentru porțelanurile sale, Dresda s-a transformat într-un oraș industrial de primă mână și, asemenea oricărui mare oraș cu multitudinea sa de instalații telefonice și de transport, este de mare importanță în controlarea defensivei pe acea parte a frontului care e acum amenințată de străpungerea mareșalului Koniev.
>
> Obiectivul atacului este să-l lovească pe inamic acolo unde îl doare cel mai tare, în spatele unui front deja parțial prăbușit, să împiedice utilizarea orașului ca punct de rezistență și, în plus, să arate rușilor, când vor ajunge acolo, ce poate face Comandamentul Bombardierelor.[9]

Luată individual, mica înțepătură din finalul acestui document nu implică, în mod necesar, existența unui plan oficial de intimidare a rușilor și Hastings nu insistă asupra acestui lucru. Putea fi interpretată ca un fel de versiune „vie" a întrucâtva macabrelor „cărți albastre", ce conțineau fotografii cu pagubele provocate de bombe, pe care Harris le-a trimis, în mod constant, la Moscova pe parcursul războiului „pentru a arăta ceea ce putea face Comandamentul Bombardierelor" și despre care se spunea că Stalin le-ar fi examinat cu mare satisfacție.

Mult mai serioase sunt afirmațiile făcute de cei doi comandanți ai celor două atacuri asupra Dresdei, Peter de Wesselow și Maurice Smith, în discuțiile cu autorul Alexander McKee, în anii 1970. Groehler relatează că Wesselow spunea că atacurile ar fi trebuit „să demonstreze sovieticilor forța Comandamentului Bombardierelor", iar Smith că „distrugerea, în acest mod, a unui oraș neatins avea să aibă un impact semnificativ asupra rușilor".[10] Ambele citate sunt exacte, doar că Groehler nu menționează ceea ce a adăugat Smith, cu ceva mai multă ambiguitate: „Aveam impresia că rușii nu prea apreciau la adevărata sa valoare ceea ce putea realiza Comandamentul Bombardierelor. Deși nu-i priveam ca pe ceilalți aliați, respectam armata rusă și doream să-i ajutăm împotriva lui Hitler."[11] Similar, sensul citatului din de Wesselow este diluat dacă luăm întreaga frază, care include unele nuanțe foarte importante. „*Cred* că știam", își amintea de Wesselow, „și *probabil* ni s-a spus că trebuia

să-i ajutăm și, mai mult, să-i impresionăm pe ruși cu forța Comandamentului Bombardierelor."[12] La o distanță de treizeci de ani, cine poate fi sigur că ceea ce *cred* nu este condimentat de lecturile ulterioare și de amploarea controversei postbelice?

Conținutul instructajelor mai detaliate făcute lui de Wesselow și Smith era, poate, mai apropiat de cel schițat în documentul descoperit de Hastings. Erau suficient de aproape de vârful ierarhiei pentru a ajunge la ei frânturi de zvonuri (Smith și-a amintit că auzise că „operațiunea îl interesa în special pe Churchill"). Cât despre membrii echipajelor, deși unii și-au exprimat neliniștea legată de faptul că erau trimiși să bombardeze orașe pline de refugiați, nici unul nu-și amintește ceva legat de faptul că raidul asupra Dresdei ar fi avut scopul de-ai „impresiona" pe ruși, adică de a-i intimida (aceasta e singura interpretare în contextul căreia afirmația lui Groehler are sens). În această etapă a conflagrației, opiniile de stânga erau răspândite (1945 avea să fie anul în care un guvern laburist a fost ales cu o imensă majoritate). Pentru mulți din rândurile forțelelor armate sau ale populației civile, Rusia sovietică era încă mult admirata aliată, iar Stalin era văzut ca un unchi care fuma pipă, la fel ca „Unchiul Joe". Introducerea unui asemenea element, chiar indirect antisovietic, într-un instructaj pentru un atac de rutină ar fi produs mai degrabă consternare și supărare decât o motivație în plus.

În plus, Groehler nu-și limitează acuzația doar la raidul împotriva Dresdei. Citind cu atenție, ceea ce afirmă el este că această presupusă demonstrație de forță implica „transformarea în cenușă a Dresdei *și a altor orașe*". Aici devine mai vag și, în același timp, mai plauzibil. Dresda a avut parte de un raid masiv, dar nu mai mare decât un număr considerabil de alte atacuri îndreptate împotriva zonelor urbane ale Germaniei. Nu e imposibil de crezut că acel crescendo al bombardamentelor, din perioada Conferinței de la Ialta, ar fi putut avea un obiectiv dublu – grăbirea sfârșitului Germaniei și, în același timp, descurajarea tacită a sovieticilor care, astfel, ar fi ezitat să-și continue înaintarea spre vest, odată războiul

terminat. În ansamblu, acesta nu este un complex de motivații improbabil.

Totuși, în acest caz, e un mister de ce Churchill a început să manifeste îndoieli legate de „bombardamentele de teroare" în cunoscutul său memorandum de la sfârșitul lui martie 1945, când am putea crede că potențiala amenințare sovietică (pe care bombardamentele ar fi trebuit să o contracareze) crescuse, nu se diminuase. Materialul disponibil, până în acest moment, poate fi interpretat în mod diferit și este, în orice caz, circumstanțial. Chiar și un indiciu clar dintr-un document oficial al vremii ar fi de ajutor, dar nici unul nu pare să fi ieșit la lumină.

Indiferent care ar fi adevărul – și, în lipsa unor dovezi clare, verdictul deschis rămâne cel mai plauzibil – afirmațiile lui *Herr* Groehler se potrivesc, fără nici o îndoială, atitudinii antioccidentale din Republica Democrată Germană. *Herr* Groehler a scris această excelentă monografie în ultimii ani ai regimului (deși a fost publicată la câteva luni după căderea Zidului Berlinului).

În orice caz, escaladarea bombardamentelor nu s-a limitat numai la orașele mari. Alte masacre înfricoșătoare par să fie abia menționate în lucrările de istorie (chiar și Pforzheim pare să merite menționarea în istoria oficială a Comandamentului Bombardierelor doar ca o notă de subsol și doar ca un nume de pe o listă de ținte). Și apoi, spre exemplu, e cazul raidului american, pe timp de zi, din 12 martie împotriva portului german Swinemünde, de la Marea Baltică. Acesta a fost inițiat din nou la cererea rușilor, care înaintaseră până la douăzeci și cinci–treizeci de kilometri de oraș. Condițiile meteo au fost nefavorabile, așa că a fost pus în funcțiune sistemul H2X (bombardamentul asistat de radar). S-a crezut că au fost distruse multe vase militare și instalații portuare germane, dar raidul – dacă e să credem relatările germane locale – a ucis și 23 000 de refugiați sosiți din est, care așteptau la cozile lungi de câțiva kilometri să se urce în bărcile ce urmau să-i transporte peste golf, pe malul vestic al acestuia. Numărul victimelor a fost, cu siguranță, mai mic, dar conform unui istoric german contemporan este, în continuare, un număr cu cinci cifre.[13] „A adus", comentează

istoria oficială americană, „o bine-venită variațiune de la rutina obișnuită." Raportul oficial al USAAF a clasificat Swinemünde drept o „țintă legată de sistemul de transport".[14]

În cele din urmă, Dresda trebuie să fie așezată lângă celelalte raiduri teribile lansate asupra Germaniei, în ultimii doi ani ai celui de-al Doilea Război Mondial și, în special, în ultimele luni, și trebuie să fie privită din această perspectivă: cel mai devastator și mai îngrozitor dintre ele, dar, în mare parte, din întâmplare. Însă când se ridică probleme de ordin moral, a considera Dresda un caz special de sine stătător poate fi un lucru greu justificabil.[15] Dresda avea clădiri frumoase. La fel ca multe alte orașe germane. Cartea lui Jörg Friedrich conține un inventar sec al bisericilor, palatelor, caselor istorice, bibliotecilor și muzeelor mistuite de flăcări în urma bombardamentelor aliate, de la casa lui Goethe, din Frankfurt, până la osemintele lui Carol cel Mare, din catedrala de la Aachen; de la conținutul de neînlocuit al Bibliotecii de Stat din München, veche de patru sute de ani, până la bijuteriile arhitecturii în stil rococo din Würzburg, centru al unei episcopii și el însuși o capodoperă a artei.

Bombardamentul nu a făcut (și nici nu a putut face) diferența dintre cele două Germanii – Germania mândră, veche, umanistă, ale cărei rădăcini coborau de-a lungul secolelor și care înflorise în tot acest timp, în ciuda celor mai îndârjite eforturi ale liderilor ei prea ambițioși și a vecinilor lacomi, și Germania violentă, agresivă pe care naziștii o creaseră fără scrupule, după 1933, deturnând toate acele tradiții.

Martin Mutschmann și-a abandonat capitala în cele douăzeci și patru de ore care au premers sfârșitului ostilităților în Europa. S-a refugiat în încă neocupatul Erzgebirge, în casa unei cunoștințe, unde a fost arestat fie de comuniștii locali, fie de trupele sovietice, pe 10 mai. Gauleiterul decăzut a fost supus unor interogatorii intensive:

> *Procurorul:* Ce ai de spus despre atacurile aeriene asupra Dresdei?
>
> *Mutschmann:* E teribil cât de multe valori au fost distruse în acea noapte. Bogăția Dresdei era infinită când venea vorba de artă și de alte lucruri. Acum aproape totul este *kaput*.

Procurorul: Așadar, nu ești deloc preocupat de victimele umane? Se pare că te gândești numai la valorile materiale.

Mutschmann: Bineînțeles, au murit mulți oameni. Dar am vrut doar să spun că toate acele comori artistice nu pot fi înlocuite.

Procurorul: Cum s-au putut produce asemenea pierderi de vieți omenești?

Mutschmann: Dresda nu era suficient pregătită pentru un atac aerian. E adevărat că am încercat să fac ceva în ceea ce privește construcția de adăposturi, dar de sus nu am primit nimic, nici forță de muncă și nici materiale, ciment etc. Oamenii m-au criticat deoarece am ordonat construirea de adăposturi la casa mea din oraș și la proprietatea mea din Grillenberg. Dar acestea au fost simple proiecte private, a căror construcție am putut-o finanța cu mijloace proprii. Nu a fost implementat un program de construcție de adăposturi pentru întreg orașul. E adevărat, ar fi trebuit să iau în considerare posibilitatea unui raid masiv împotriva Dresdei, dar am continuat să sper că orașului nu i se va întâmpla nimic.[16]

Amestecul de motive, obtuzitatea morală și scuzele improvizate definesc perfect mentalitatea acestui funcționar mediocru, care își găsise refugiu într-o moștenire artistică pe care nu o înțelegea și pe care nu a știut cum să o protejeze. Aceasta era vocea autentică a regimului, a unui regim care nu își asumă responsabilitatea pentru nimic, care se refugiază într-o ignoranță stridentă atunci când este taxat pentru rolul său în distrugerea unui oraș și a unei țări care merita mult mai mult decât el și cei ca el erau dispuși să ofere. Dresda ar fi fost salvată pentru generațiile următoare dacă nu ar fi existat ambițiile brutale de cucerire, subjugare și exterminare, pe care Mutschmann și tovarășii lui le-au nutrit până aproape de sfârșit.

Nu se știe ce s-a întâmplat până la urmă cu Mutschmann. Se spune ba că a murit, în 1948, la Dresda în urma relelor tratamente (moment în care ar fi avut șaptezeci de ani), ba că a fost împușcat în închisoarea Lubianka, din Moscova, de poliția secretă sovietică la un moment dat, înainte de 1950.

Când primele trupe sovietice au trecut granița germană în Prusia Orientală, spre sfârșitul lui 1944, jefuind, violând și incendiind pe măsură ce înaintau, erau, după cum notează Anthony Beevor,

„dezgustați de belșugul" pe care îl găseau peste tot, la oraș și în sate, deopotrivă. Casele curate, omniprezentele dovezi de confort și de prosperitate materială nu făceau decât să-i înfurie și mai mult. Un genist din Armata Roșie îi spunea superiorului său:

> Cum ar trebui să-i tratăm, tovarășe căpitan? Gândiți-vă numai. Aveau de toate, erau bine hrăniți, aveau animale, grădini de legume și meri. Și ne-au invadat. Au înaintat până la *oblast*-ul tatălui meu de la Voronej. Pentru asta, tovarășe căpitan, ar trebui să-i strângem de gât.[17]

Poate că aceasta este marea întrebare, rămasă fără răspuns, despre Germania și poporul german, în perioada dintre 1933 și 1945. Având imense bogății materiale și spirituale ale unor așezări precum Dresda la dispoziția ta, de ce să riști toate astea ca să lansezi un atac nemilos, în mare parte cu caracter de genocid, asupra Europei? Orice ar fi putut spune ideologii naziști, Germania nu dusea lipsă de *Lebensraum*. Se aștepta cineva ca lumea să riposteze cu mănuși, pentru a nu distruge comorile artistice sau pentru nu ucide civili germani?

Cei care se concentrează asupra confruntării din vestul Europei pierd din vedere amploarea crimelor în masă ale invadatorilor germani, ce au avut ca țintă populația civilă din Rusia europeană. Vastitatea unui asemenea mozaic al violenței face totul foarte greu de înțeles. Iată de ce căutăm instinctiv cazul particular, personal, aparent clar. Se spune foarte rar că un număr aproape egal de cetățeni sovietici au murit în urma bombardamentelor din al Doilea Război Mondial: în jur de o jumătate de milion.[18] De ce nu există rafturi de cărți care să evoce soarta celor patruzeci de mii de persoane – multe dintre ele femei, copii și refugiați – care au murit în urma bombardării sistematice a Stalingradului de către Luftwaffe, atacul începând cu un raid de o mie de bombardiere și durând patru zile, în august 1942, înainte ca asediul să fi început?[19] Sau bombardarea Minskului, inclusiv a spitalului central din acest oraș? A fost corect din punct de vedere moral ca opt sute de mii de civili, din nou majoritatea ruși, să moară în urma bombardamentelor, a focului

artileriei și a înfometării, pe durata asedierii Leningradului de către germani? Legile războiului permit aproape orice tactică de distrugere împotriva unui oraș-fortăreață apărat și a oamenilor din interiorul său, din momentul în care aceștia refuză să capituleze. Dar un asemenea lucru, la o asemenea scară, este mai mult sau mai puțin *moral* când îl comparăm cu bombardarea Dresdei?

După ce Dresda fusese distrusă, Hitler – care ordona coborârea obloanelor vagonului său când trecea printr-un oraș distrus – era la fel de neclintit și nihilist în imaginea pe care și-o crease despre soarta iminentă a proiectului nazist și despre ce va însemna acesta pentru națiunea germană. La jumătatea lui martie 1945, Führerul, aflat într-un proces accelerat de degradare fizică, îi spunea lui Speer:

> Dacă războiul e pierdut, și poporul va fi pierdut. Nu trebuie să ne preocupăm de ce va fi nevoie pentru a asigura supraviețuirea poporului german. Dimpotrivă, este mai bine să distrugem chiar și acele câteva lucruri. Pentru că națiunea s-a dovedit a fi mai slabă, iar viitorul aparține numai națiunilor mai puternice din est. În orice caz, numai cei inferiori vor rămâne în viață după această luptă, fiindcă cei buni au fost deja uciși.[20]

Hitler vorbea cu un insolent dispreț darwinian despre națiunea germană care, în majoritatea ei, îi încredințase sarcina de a-i aduce ordinea și prosperitatea, care mai apoi îl urmase într-un război mondial și care, în final, se pusese în întregime la dispoziția sa pe front, în orașele bombardate și în fabrici. Induși în eroare, poate, dar curajoși și întreprinzători, dincolo de orice îndoială. Nici măcar bombardierele aliate nu au reușit să frângă complet voința germanilor. Slăbiți, epuizați, cei mai mulți sperând, în secret, că totul va avea un sfârșit – orice fel de sfârșit –, au continuat, cu toate acestea, să lupte și să muncească până în ultima zi.

Totuși, după Dresda, sfârșitul a venit relativ repede, mai devreme decât prevăzuseră estimările Comitetului Reunit pentru Informații. Günter Jäckel simțise un nou sentiment al haosului, al panicii în momentul în care era evacuat în munți, după ce supraviețuise bombardamentului asupra Dresdei și era sigur că

raidul ce vizase orașul său natal era cauza acestei modificări a stării de spirit. Se prea poate ca ororile bombardamentului și propaganda lui Goebbels să fi dus la noi niveluri sentimentele antialiate, dar, în același timp, se conștientizase faptul că șansele de victorie erau tot mai mici, ceea ce nu putea fi ignorat. Germania nu putea riposta și nici nu se mai putea apăra. Sfârșitul celui de-al Treilea Reich avea să vină cu certitudine. Singura întrebare era dacă avea să vină fără prea multe alte orori sau numai după ce soarta Dresdei va fi împărtășită și de nenumărate alte orașe, deoarece bombardierele aliate puteau ataca acum Germania după bunul plac?

Götz Bergander nu crede că distrugerea Dresdei a scurtat sensibil războiul, dar:

> Este adevărat că majoritatea germanilor nu mai credeau în victorie, dar nu se puteau gândi la capitularea necondiționată. Șocul Dresdei a contribuit fundamental la schimbarea atitudinii. Aceasta și-a găsit cel mai bine exprimarea în cuvintele: Mai bine un sfârșit al terorii decât teroare fără sfârșit.
>
> „Teroare fără sfârșit" – asta reprezenta războiul aerian pentru majoritatea germanilor.[21]

A devenit o adevărată modă printre autorii postbelici să desconsidere bombardamentele asupra orașelor, considerându-le nu numai imorale, ci și esențialmente inutile. Totuși, rolul major jucat de campania de bombardamente strategice în înfrângerea Germaniei nu poate fi pus la îndoială (chiar dacă nu a reprezentat lovitura „fatală" la care visaseră Sir Arthur Harris și susținătorii săi) și există tot mai multe dovezi care susțin că ar fi putut fi chiar decisiv. Analizele postbelice mai timpurii au făcut greșeala de a limita analiza costuri–beneficii la o simplă cuantificare a producției germane afectate la nivel național. Mai ales când Speer a preluat conducerea portofoliului reponsabil pentru producția de armament și a introdus măsurile de eficientizare de mult amânate (ajutat de o tot mai accentuată înclinație politică spre ideologia „războiului total" în rândurile unor naziști radicali, precum Goebbels sau Ley), producția germană de armament a continuat să crească. Această tendință s-a

menținut până la sfârșitul lui 1944 și s-a presupus, în consecință, că bombardamentele aliate fuseseră aproape în totalitate ineficiente.

Studiile mai recente, în special cele ale profesorului Overy, au abordat subiectul dintr-o perspectivă mai largă și au introdus în discuție uriașele costuri financiare și materiale suportate de Reich, pentru crearea unui sistem complex și sofisticat de localizare a avioanelor și de apărare antiaeriană, pentru reconstrucția și relocația instalațiilor militare și industriale, pentru hrănirea, cazarea și îngrijirea victimelor bombardamentelor aliate tot mai puternice. Toate acestea au însemnat nu numai că mai puține arme și echipamente ajungeau la trupele din prima linie, ci au redus dramatic numărul de avioane ofensive disponibile pe toate fronturile, în special în Rusia. Mai mult, în timp ce veșnic agresivul Hitler cerea mai multe bombardiere, nevoia constantă de avioane de vânătoare nocturnă și diurnă, necesare pentru a ține formațiile de bombardiere anglo-americane departe de orașele germane, a făcut ca avioanele de interceptare să aibă întotdeauna prioritate în fața dezvoltării unei noi generații de bombardiere cu rază lungă de acțiune, ce ar fi permis Luftwaffe să mute lupta în teritoriul inamic. Din 1942, Germania a fost neîntrerupt „pe piciorul din spate", după cum spune metafora sportivă, din cauza campaniei de bombardamente strategice.

La începutul lui ianuarie 1945, Albert Speer și alți înalți oficiali s-au reunit și au rezumat efectul neîncetatelor bombardamente aliate asupra producției, pe parcursul anului 1944. Germania, au calculat ei, a produs cu 35% mai puține tancuri, cu 31% mai puține avioane și cu 42% mai puține camioane decât fusese planificat. Toate acestea se datorau bombardării intensive de către Aliați a centrelor industriale ale Reichului – ceea ce chiar și în cazul atacurilor definite ca fiind „de precizie" ar fi cauzat „scurgeri" (eufemismul utilizat de americani în al Doilea Război Mondial, echivalentul „pagubelor colaterale" moderne), „scurgeri" ce nu ar fi fost decât un efect secundar, dacă era vorba de bombardamentele zonale, unde victimele civile erau nemilos luate în calcul.

În ultima zi a lunii ianuarie 1945 (întâmplător, a douăsprezecea aniversare a venirii lui Hitler la putere), Speer s-a așezat la birou și a scris un memorandum adresat Führerului, în care ministrul Armamentului își recunoștea sincer înfrângerea în lupta dusă neîncetat pentru aprovizionarea forțelor armate germane. „Cu mult realism", scria mai târziu, „am declarat că războiul luase sfârșit, în domeniul industriei grele și al armamentului (...)".[22]

Overy continuă:

> Efectele indirecte au fost și mai importante, deoarece ofensiva bombardierelor a obligat economia germană să transfere resurse importante dinspre producția de echipamente pentru trupele de pe fronturi, utilizându-le, în schimb, pentru a combate amenințarea bombardamentelor. În 1944, o treime din producția totală germană de piese de artilerie era reprezentată de tunurile antiaeriene; efortul de apărare antiaeriană absorbea 20% din producția de muniție, o treime din produsele industriei optice și între jumătate și două treimi din producția de echipamente radar și de comunicații. Ca urmare a acestei deturnări a eforturilor, armata și marina germană se confruntau cu lipsuri grave în materie de echipamente radar și de comunicații, esențiale pentru alte misiuni. Bombardamentele au afectat și forța de muncă germană tot mai insuficientă: în 1944, se estimează că în jur de două milioane de germani erau implicați în defensiva antiaeriană, în repararea fabricilor distruse și, în general, în înlăturarea efectelor distrugerilor.[23]

Semnificativ, Overy subliniază lipsa produselor de „înaltă tehnologie", mai ales în domeniul optic și electric/comunicații. Aceasta era exact specialitatea Dresdei. În 1944 și la începutul lui 1945, producția a fost, în realitate, accelerată, fabrici și mână de lucru forțată (în special muncitori-sclavi) fiind mutate în Saxonia, în general, și în Dresda, în special. Conform cifrelor furnizate de inspectoratele pentru armament din întreg Reichul, în toamna lui 1944, Districtul Militar Dresda era cea mai căutată destinație pentru asemenea dispersări ale producției industriale, probabil din cauza distanței care o separa de toate fronturile și a presupusei nevoi de a asigura siguranța în fața atacurilor aeriene.[24] Și cum Silezia

Superioară era pe cale să cadă în mâinile rușilor, iar bazinul Ruhr era supus unui bombardament constant și nimicitor, la începutul lui februarie Saxonia rămânea una dintre puținele zone unde producția a continuat nestingherită și chiar a crescut.

Sunt încă necesare un mare număr de cercetări detaliate referitoare la aspectele mai puțin cunoscute ale efortului de război german, care s-ar putea dovedi extrem de elocvente. Un amănunt interesant, datând cam din perioada marelui bombardament aliat asupra Dresdei, aruncă o rază de lumină. Cu cinci zile înainte de raid, pe 8 februarie 1945, Radio-Mende din Dresda scria departamentului local al energiei. Scrisoarea cerea aprovizionarea prioritară cu energie electrică a unei noi fabrici, întrucât compania își transferase o parte a producției într-o destinație secretă din vecinătate:

> Păstrăm o instalație de producție în clădirile Manufacturii de Porțelan a Statului, la următoarea adresă:
>
> Manufactura de Porțelan a Statului
> Secția „Scharf"
> Meissen pe Elba
>
> Această unitate furnizează provizii pentru front și se încadrează în prevederile programului de armament de urgență.[25]

În această etapă a războiului, de pe porțile vechii fabrici de porțelanuri ieșeau, în secret, produse care erau oricum, numai delicate nu. Porțelanurile „de Dresda", citate ulterior ca dovadă a naturii pașnice a industriei orașului chiar și în timp de război, proveneau, în realitate, de la Meissen, douăzeci de kilometri în aval, deși existau și în Dresda ateliere de pictare a ceramicii. Dar acum, chiar și la Meissen, în atelierele unde fuseseră modelate celebrele ciobănițe, erau produse componente-cheie pentru sistemele de comunicație moderne – terminale de teleimprimatoare *(Fernschreiber)* destinate Wehrmachtului. Scrisoarea din partea Radio-Mende, descoperită de un istoric cu ochi pătrunzător, arată nu numai cu câtă eficiență continua dispersarea industriilor de

război, dar și cu câtă îndemânare, și cinism, era pusă în aplicare. Dacă Aliații (în mod legitim) ar fi bombardat fosta Manufactură Regală și, inevitabil, odată cu ea vechiul și pitorescul oraș Meissen, nu sunt greu de imaginat protestele pe care le-ar fi generat – fapt de care birocrații industriei germane erau foarte conștienți.

Strategii aliaților (și cititorul) pot fi iertați dacă se întreabă de ce, dat fiind faptul că fabricile germane de armament se găseau pretutindeni, nu puteau bombarda totul.

Faptul că unul din cele mai frumoase orașe ale Europei a fost aproape în întregime distrus – în vreme ce mult, dar sub nici o formă tot din ceea ce-l făcea să fie o țintă legitimă a supraviețuit – e criticabil și condamnabil. Numărul mare de oameni care și-au pierdut viața, maniera în care s-a întâmplat acest lucru, faptul că, după standardele normale, majoritatea puteau fi catalogați drept civili nevinovați, toate astea ne fac inimile să se strângă, chiar și șase decenii mai târziu. Și chiar dacă putem fi scârbiți de ticăloșia unui om ca Mutschmann, care plângea cu lacrimi de crocodil după „valorile" pierdute, e imposibil să nu ne dorim ca frumoasele clădiri ale Dresdei și comorile sale artistice să fi revenit cumva la viață.

Dar aceasta nu înseamnă că bombardamentul aliat asupra Dresdei nu poate fi justificat. Dresda nu era un „oraș deschis", ci un centru administrativ, industrial, de comunicații funcțional al inamicului, un centru care, în februarie 1945, se afla în apropierea liniei frontului. Comandamentul Bombardierelor din RAF a lovit Dresda la fel cum atacase orașele germane în ultimii ani, ceea ce uneori cauza distrugeri masive, alteori nu. În cazul Dresdei – din cauza vremii nebișnuit de bune pentru acea perioadă, lipsei neașteptate a opoziției și a obișnuitelor „confuzii", a lipsei de experiență a locuitorilor și a neglijării măsurilor de protecție antiaeriană pasivă – bombardamentul a avut rezultate înspăimântătoare, apocaliptice. Acesta a fost „raidul care a avut rezultate oribil de bune", iar consecințele sale au bântuit generațiile postbelice și vor continua să o facă.

Este adevărat că mult din ceea ce s-a crezut și s-a spus despre Dresda, după distrugerea sa, este rezultatul eforturilor

propagandiștilor naziști și apoi comuniști. Totuși, odată războiul terminat și odată începută căutarea de simboluri cu ajutorul cărora să fie înțeles, instincul popular a ales pe bună dreptate, și continuă s-o facă, evenimentele din 13–14 februarie 1945 ca un avertisment pentru ceea ce se poate întâmpla dacă se trece de limite. Dresda rămâne o teribilă ilustrare a ceea ce ființe umane civilizate pot face în circumstanțe extreme, când toate barierele impuse comportamentului uman au fost erodate de ani de război total. Bombardamentul asupra Dresdei nu a fost irațional sau fără noimă – sau, cel puțin, nu din punctul de vedere al celor care au l-au ordonat și l-au pus în practică, care erau implicați până peste cap într-un război care costase deja zeci de milioane de vieți, care putea costa alte milioane și care nu puteau prevedea viitorul. Dacă a fost greșit – moralmente greșit – aceasta este o altă problemă. Când ne gândim la Dresda, ne luptăm cu limitele a ceea ce este permis, chiar și în numele celei mai bune dintre cauze.

Götz Bergander, fiu al Dresdei și martor al suferințelor ei, dar și primul istoric obiectiv al distrugerii sale, rezuma totul în câteva cuvinte grăitoare:

> Ceea ce a început ca o rutină s-a terminat ca un infern și a lăsat în urmă un semnal de alarmă. Ceea ce părea posibil numai pe hârtie – reunirea tuturor circumstanțelor favorabile pentru atacuri – a devenit brusc o realitate.
>
> Dar nu asta își doriseră tot timpul susținătorii bombardamentului zonal? Întrebarea dacă și-o doreau cu adevărat s-a pus prea târziu.[26]

Sau, după cum pictorul Goya – el însuși familiarizat cu violența – o spunea în și mai puține cuvinte: „Somnul rațiunii naște monștri".

POSTFAȚĂ

Comemorare

Taraba unde se vând flori și coroane, de lângă poarta de intrare din fier forjat, are vânzări bune astăzi. În parcarea cimitirului Heidefriedhof, de pe colina de dincolo de marginea Dresdei, cetățeni în toată firea coboară din Mercedesuri și BMW-uri și încep o procesiune plină de demnitate pe aleea lungă care duce către monumentul memorial.

În apropiere, Volkswagenuri obosite și Trabanturi est-germane opresc gâfâind și din ele coboară tineri cu capetele rase, jeanși tăiați și cizme grosolane. Dar până și ei se poartă ireproșabil astăzi. Duc cu ei coroane în vechile culori imperiale – negru, roșu, alb –, simbolul codificat al neonaziștilor într-un stat unde arborarea publică a zvasticii este ilegală.

Cobor la stația de lângă cimitir, după ce am luat un tramvai până la Wilder Mann, capatul liniei numărul 3, și am călătorit ultimii trei sau patru kilometri cu autobuzul.

Vehicule cu permis de acces trec pe lângă noi, în timp ce pașii ne poartă pe lângă mormintele foarte atent îngrijite. Aceștia sunt oficialii din Dresda, inclusiv primarul orașului. Mai sunt și autobuzele care îi aduc pe supraviețuitorii furtunii de foc, cărora li se permite să intre chiar până la monument – atât ca semn al respectului, dar și pentru faptul că au o vârstă înaintată, pentru că majoritatea sunt trecuți bine de șaptezeci de ani. În cele din urmă,

sosește cel mai mic, dar, într-un fel, cel mai ciudat grup: reprezentantul ambasadei britanice din Berlin, în mașina sa cu șofer, și bărbatul de la consulatul american din Leipzig, ascuns după geamurile fumurii ale Jeepului alb nou-nouț, până iese și el la lumina soarelui din februarie.

Cei doi emisari ai puterilor occidentale aliate se salută și apoi încep să-și facă loc prin mica aglomerare de VIP-uri germane. Este o zi calmă, puțin înorată, dar uscată – nu foarte deosebită față de ziua de 13 februarie 1945, cu excepția faptului că au trecut mai bine de cinci decenii și jumătate și că aceasta este a treia zi de 13 februarie din secolul al XXI-lea. Grupul de skinhead dispare printre copaci înainte de începutul ceremoniei anuale; deși unii dintre activiștii de dreapta mai în vârstă, mai puțin agresivi, se retrag cu un dezgust discret către marginile grupului de politicieni respectabili.

Ceremonia de depunere a coroanelor din 2002 are loc la ora 11. Durează mai puțin de cincisprezece minute și este abordată cu demnitate și de participanții de rând și de neonaziști. Panglicile de pe coroanele activiștilor de dreapta se referă la „bombardamentele terorii". Pe placa memorială, unde sunt așezate coroanele și florile, se poate citi:

> Câți au murit? Cine poate ști exact?
> Prin rănile noastre simțim suferința
> Celor fără nume care au ars aici,
> Într-un iad dezlănțuit de semenii lor.

Văd fețele câtorva dintre locuitorii Dresdei pe care i-am întâlnit și i-am intervievat. Chipurile lor sunt trase, concentrate, ochii gânditori. Merg la aceeași ceremonie an de an – pentru cei pe care i-au cunoscut și iubit, pentru orașul de care își aduc aminte și, poate, și pentru părți din ființa lor pe care le-au pierdut în acea noapte de februarie 1945.

La final, reprezentanții anglo-americani pleacă destul de repede. Pentru restul dintre noi, drumul de întoarcere, către intrare, se desfășoară încet și în tăcere.

13 februarie 1945 a devenit un simbol nu doar pentru locuitorii Dresdei, iar astfel de ceremonii sunt cele mai importante și mai mediatizate din Germania. Au loc marșuri, adunări și concerte. Toate cu aceeași temă: reculegere, reconciliere și pace. Cu excepția extremiștilor de dreapta și (deși în număr mai mic) a extremiștilor de stânga.

Activiștii de dreapta organizează, în seara zilei de 13 februarie, un marș către statuia „omului de cauciuc" de lîngă Noua Primărie, pentru că nu li se permite să mărșăluiască direct prin centrul orașului. Unii dintre tinerii skinhead au început să poarte *kaffiyeh,* baticul palestinian, adăugându-l la complexitatea de semne pe care le arborează deja. Mesajul lor general, cu toate acestea, este clar. Sute de mii de germani au murit la Dresda, „holocaustul bombelor" a fost îndreptat împotriva germanilor și, în cel de al Doilea Război Mondial, Aliații, nu germanii, au fost adevărații criminali de război. Numărul celor care participă la asemenea marșuri crește constant, an de an. Acei compatrioți ai lor care s-au săturat să fie mereu catalogați drept personaje negative, sau care nu au crezut niciodată că sunt așa ceva, sunt atrași de astfel de evenimente.

În mod provocator, sau poate pervers, oponenții lor pletoși, adepți ai stângii, pretind că sunt de acord cu bombardarea Dresdei, că laudă Comandamentul Bombardierelor. Doi dintre ei țipă o versiune incoerent-adolescentină a credinței lor mulțimii adunate în umbra Neumarkt, de lângă Frauenkirche, care este, în cele din urmă, reconstruită prin subscripție internațională (inițiator principal al acestei acțiuni a fost pastorul Hoch, în primii ani după căderea Germaniei de Est). Majoritatea cetățenilor se uită uimiți sau ușor revoltați, probabil exact tipul de atenție pe care doresc să o stârnească acești puști. Se retrag în întuneric, urlând câteva insulte de rămas-bun în direcția „burgheziei".

În centrul orașului are loc o ceremonie demnă. Scena care se află în fața Frauenkirche – mai târziu se va transforma într-o rugăciune comună în cripta nou renovată a bisericii – este ocupată de reprezentanți ai clasei de mijloc, calmi, dar vădit emoționați. Sute de lumânări au fost puse în perimetrul șantierului care va

deveni, într-o zi, vechea catedrală protestantă a orașului, acum renăscută. Oameni se perindă la microfon și își spun povestea. Sunt simple aceste povești, dar greu de suportat. Greu de suportat, poate, tocmai pentru că sunt simple. Se fac proiecții de filme, inclusiv a unuia care prezintă orașul Coventry, care s-a înfrățit între timp cu Dresda. Mai are loc o întrunire a victimelor raidului de la Dresda în jurul plăcii memoriale din Altmarkt, unde aproape șapte mii de cadavre au fost incinerate în săptămânile care au urmat masacrului. Este mai solemnă, mai politică, cu cântăreți și discursuri despre relele aduse de nazism, dar și despre ororile furtunii de foc.

Dresda este acum parte a Republicii Federale Germane. În 1989, cetățenii ei și-au jucat rolul în căderea dictaturii comuniste prin asedierea, mai întâi, a unui tren care venea de la Praga – plin de est-germani care căutaseră adăpost în ambasada vest-germană de acolo și cărora un guvern est-german care intrase în panică le permisese să plece – și apoi, când autoritățile comuniste au încercat să-i disperseze, protestând pașnic până spre Prager Strasse, de la gara care fusese reconstruită. Momentul decisiv a venit în momentul în care un colonel dintr-o unitate a „Poliției Poporului", confruntat cu alegerea de a-i lăsa pe demonstranți să stea sau să disperseze mulțimea cu forța, a ales să-i lase să stea. Mesajul a ajuns și în alte părți ale muribundei Republici Democrate Germane: nimeni nu a fost împușcat la Dresda – nu există o Piață Tienanmen în RDG – și au început demonstrații de masă la Leipzig, Berlin și în alte locuri. În câteva zile, vechea conducere poststalinistă plecase și, în decurs de un an, Germania era reunificată. Colonelul de poliție rămâne un om popular în Dresda modernă și, din câte se pare, face afaceri pe picior mare în domeniul imobiliar.

În 1990, au apărut primele opinii libere despre bombardarea Dresdei. La acea aniversare, a venit și David Irving, înconjurat de glorie și de un anturaj considerabil, pentru a fi aplaudat drept omul care „a spus lumii" adevărul despre distrugerea Dresdei. Doi ani mai târziu, două evenimente au atras atenția asupra recent eliberatei Dresde. Primul a fost dezvelirea unei statui a lui Sir Arthur Harris,

în fața bisericii St. Clement Danes, din Londra (o biserică care are strânse legături cu RAF) de către regina mamă. Politicienii germani, printre care și primarul Dresdei, și-au făcut auzite obiecțiile, întrebându-se de ce un act atât de provocator putea fi considerat necesar la atâția ani de la război. În timpul ceremoniei, protestatari din mulțime au strigat acuzând asasinate în masă.

În luna octombrie a aceluiași an, regina Elisabeta a II-a a vizitat „noile" provincii ale Germaniei (așa după cum era cunoscută fosta RDG) și a inclus Dresda în itinerariu. Sentimentele populației orașului au fost reci, chiar distante. A fost huiduită de către indivizi din mulțime la Kreuzkirche după ce nu și-a cerut scuze oficial pentru raidurile din 1945 de deasupra Dresdei. Problema nu a dispărut acum, sentimentele în mod natural diverse putând fi acum discutate în oraș. Dar semnele sunt încurajatoare. În 2000, fundația pentru reconstruirea Frauenkirche a primit un duplicat al crucii de aur pentru a o înlocui pe cea distrusă în 1945. A fost finanțată de partenerul britanic al fundației, Dresden Trust, condus de prietenul britanic neobosit al orașului, Alan Russell. A fost sculptată de fiul unui pilot al Comandamentului Bombardierelor, iar predarea oficială a fost realizată de Ducele de Kent, în cea mai fluentă germană. Nu s-au înregistrat proteste.

La momentul în care este scrisă această carte (2003), Dresda are probleme financiare, Germania luptându-se cu dificultăți industriale și financiare. Furnizarea de fonduri din Germania de Vest a început, inevitabil, să fie redusă, iar noul impozit pe venit din Germania de Est nu este suficient pentru a reduce deficitul. Centrul arată minunat, restaurantele și cafenelele fiind pline, iar opera, teatrele și alte locații prosperă, din câte se pare. În curând, se vor termina lucrările la *Schloss* și la Frauenkirche, iar Dresda își va fi recăpătat simbolurile de dinainte de război.

Investițiile masive ale guvernului german din 1989 încoace au dat orașului vechi și celui nou o imagine proaspătă și atractivă. În cel din urmă, zonele care au suferit distrugeri mai mici în bombardamente sunt pline de restaurante cu specific și cluburi la modă, multe dintre acestea prosperând din urma puterii de consum

a populației studențești în creștere a Dresdei. Pe de altă parte, populația permanentă continuă să scadă. Acum, numără sub o jumătate de milion de locuitori. Turismul – sau, cel puțin, turismul internațional – nu și-a revenit încă. În ciuda imaginii strălucitoare a noii fabrici Volkswagen la nord de Grosser Garten și a unui număr crescut de firme de servicii, șomajul este ridicat. Vechile blocuri comuniste poate că au fost împrospătate cu vopsea nouă, dar în spațiile deschise și îngrijite dintre ele vezi tineri care stau degeaba în timpul zilei, iar unii dintre acei tineri seamănă izbitor cu cei care se adună la demonstrațiile extremei dreapta.

Mai multe persoane pe care le-am intervievat, care acum sunt bunici, mi-au atras atenția asupra problemei „tineretului". În mod ironic, tocmai acești copii ai comunismului reprezintă cea mai mare amenințare la adresa noii Germanii și a noii Europe pe care a moștenit-o generația mea, acolo unde războaiele sunt de neimaginat, iar rivalitățile naționale se rezumă la terenul de fotbal și la concursul Eurovision, și nu la atacuri cu Panzere sau la raiduri de bombardament.

Odată cu noile libertăți, au început și cercetările laborioase și sistematice despre istoria Dresdei. Arhivele sunt deschise și oamenii de știință, dar și entuziaști individuali muncesc din greu pe materiale neglijate până acum. Acum se poate începe ceva care să semene a studiu obiectiv despre istoria orașului în timpul naziștilor și despre soarta sa finală – cu toate acestea, o carte cuprinzătoare despre toate acestea nu a fost încă scrisă. Din păcate, mulți dintre acești noi istorici nu sunt apreciați în orașul lor. Acești savanți vor zâmbi și vă vor spune că oamenii din Dresda nu cred că aici erau industrie sau soldați sau lucruri groaznice, așa cum au fost găsite în restul Germaniei. Oamenii cred că Dresda era doar un oraș, ca să nu spunem exclusiv un oraș, dedicat artelor și culturii. De aceea, bombardamentul britanic a stârnit o astfel de revoltă.

Politica amintirilor în Dresda este complexă, la fel de complexă ca memoria însăși. În oraș există un puternic curent pacifist, probabil mai puternic decât în majoritatea orașelor din Germania, care este cea mai pacifistă națiune din Europa. Este o convingere sinceră,

menținută cu încăpățânare și bazată pe o experiență teribilă, pe care mai ales americanii au găsit-o greu de înțeles în agitația care a însoțit anii de început ai secolului al XXI-lea. Apropiindu-se acum de 75 de ani, Christoph Adam nu va face și nici nu va spune nimic care ar putea glorifica războiul și militarismul. Sub comuniști, a suferit pentru că nu a vrut să se înroleze în „Armata Populară". Este foarte convins că această aversiune față de război s-a născut din experiența sa din noaptea furtunii de foc. În diverse grade, acest lucru este valabil pentru majoritatea celor care au supraviețuit experienței.

Extrema dreaptă, neonaziștii de cele mai diverse tipuri, bineînțeles că nu se opun războiului – doar războiului împotriva Germaniei. Uneori, folosesc cu inteligență limbajul pacifist pentru a sublinia suferințele propriului popor în timpul celui de al Doilea Război Mondial, când Dresda era la apogeul suferinței sale. Dresda era nevinovată. Germania era nevinovată. În termeni concreți, este greu să ne dăm seama unde vor să ajungă. O rejucare a partidei? Mai degrabă, pentru aceștia bombardarea Dresdei este o unealtă folositoare pentru a atrage un sprijin mai larg. La urma urmelor, este singurul lucru din al Doilea Război Mondial asupra căruia majoritatea germanilor rezonabili convin că a fost teribil și nemeritat. Sloganurile celor de dreapta se repetă, având la bază furtuna de foc din Dresda. *De ce auzim mereu despre evrei?* continuă argumentarea. *Noi, germanii, am suferit la fel, dacă nu mai mult. Al nostru a fost adevăratul holocaust. Anglo-americanii au vrut să distrugă cultura germană. De aceea au declanșat războiul cu Germania și de aceea au distrus Dresda.* Pentru ei, mereu vor exista sute de mii de morți, lacuri fierbinți de fosfor, tactici deliberate, brutale ale Aliaților de anihilare culturală și asasinate în masă. Trebuie. Succesul lor politic depinde de asta.

Pericolul este că extrema dreaptă zice multe lucruri cu care mulți dintre cetățenii respectabili ai Dresdei – decenți și pașnici – nu pot să nu fie de acord. Atacul anglo-american asupra Dresdei, un oraș nevinovat și de neatins pentru mulți, chiar în epoca lui Mutschmann, a fost *sinnlos* (fără sens) și o crimă în sine. Aceasta a fost linia pentru mai mult de patru decenii, sub stăpânirea

comunistă, sprijinită de propaganda oficială, și încă este o dogmă răspândită nu doar în rândurile neonaziștilor. Poate că alte locuri meritau să fie bombardate, nu Dresda. Aici nu era nimic rău. Nici industrie, nimic care să aibă legătură cu războiul. *La Dresda nu era industrie. Nu au existat motive pentru bombardarea Dresdei.* Acestea și alte idei sunt susținute fervent, chiar în fața dovezilor clare care arată contrariul. Au devenit, pentru mulți, parte a identității lor comune.

Bombardamentele și diferențele de interpretare istorică a lor chiar în rândurile locuitorilor Dresdei sunt extrem de îngrijorătoare. Dr. Helmut Schnatz, care a scris despre problemele prezentate de rapoartele angajaților civili americani de pe 14 februarie 1945, a fost supus unui tir de invective când a participat la o discuție la Dresda, în primăvara anului 2000. Discuțiile raționale nu au fost deloc posibile. Activiști de dreapta cunoscuți – inclusiv unul care a fost mai târziu închis pentru activitățile sale – l-au hărțuit din diverse puncte ale sălii, alese cu grijă, citând propaganda nazistă, și au fost aplaudați cu entuziasm de masa respectabilă a auditoriului. Se înregistrează un boicot neoficial al cărții dr. Schnatz. Nu o găsești în nici o vitrină a librăriilor din oraș, deși, dacă o ceri, majoritatea o comandă pentru a și-o vinde.

Precum bărbatul care a supraviețuit bombardamentului de la Guernica și a povestit plin de patos lucruri neadevărate, perfect verificabile, povestirile supraviețuitorilor sunt adevărate în felul lor, pentru că reprezintă experiența *lor*. Ca să citâm pentru ultima dată din Götz Bergander, născut la Dresda și martor și cronicar al raidurilor aeriene:

> Problema legată de punerea în discuție a legendelor din Dresda este că acestea sunt construite pe o baza adevărată, și anume pe amintirile personale lăsate de câteva ore cumplite, când viața și ființa însăși a persoanelor au fost amenințate. Aceia care au putut să se salveze, care au trebuit să treacă prin experiența pereților de flăcări, a furtunii de foc, a incalculabilelor imagini și sunete anterioare, sunt mai apoi, lucru de înțeles, gata să își apere percepțiile subiective. Așa că ei cred cu adevărat că au fost

mitraliați din aer în mijlocul nopții și că au văzut cum curge fosfor, precum o perdea teribilă, pentru a înghiți străzi și case.[1]

Nu au existat motive pentru bombardarea Dresdei.

Adevărul este mult mai complicat. În războiul nimicitor între marile națiuni, „Florența Germaniei" a căzut victimă uneia dintre cele mai distructive noi arme a acelui război, bombardierul. Masacrul din cer – într-o bătălie de trei ani deasupra Germaniei, în care în aproape fiecare zi avea loc o luptă – a devenit, inevitabil, birocratic, rutinier, inflexibil, prins între liniile unei grile și adesea alimentat de tertipuri politice. Britanicii, în special, au plecat cu inima îndoită la război și au avut forța morală de partea lor, dar acest lucru nu i-a făcut pe liderii sau pe generalii lor buni sau umani, și poate nici nu ne puteam aștepta să o facă. Germanii, pe de altă parte, în ciuda realizărilor lor culturale – întruchipate în Dresda – păreau că s-au exclus singuri din rândul națiunilor civilizate prin comportamentul lor în est și în țările ocupate.

De ambele părți, singurul lucru care conta era câștigarea războiului. Și odată ce acest scop suprem a fost stabilit, a fost stabilită și soarta Dresdei. Mulți dintre cei care aveau autoritate la Dresda în acei ani și-au dat seama de acest lucru mult mai acut decât restul populației.

Dresda avea multe lucruri pentru care merita să fie bombardată, dar avea și mai multe lucruri care, într-o lume mai bună, ar fi fost cumva păstrate, chiar dacă acest fapt ar fi însemnat cruțarea întregului oraș, fabrici de armament, terenuri de instrucție, totul. Gândiți-vă la comandantul german care a ignorat ordinul lui Hitler de a da foc Parisului sau la colonelul american de artilerie care a refuzat să distrugă vechiul oraș universitar Heidelberg. Dar, în jurul anului 1945, în războiul aerian, alegerile individuale – cu excepția, poate, a celui care a lansat deliberat bombele mai devreme sau mai târziu ratând obiectivul – au fost total irelevante. Tot ceea ce conta erau lucrurile care meritau să fie bombardate, iar restul nu prea era luat în considerare.

Apoi, războiul s-a sfârșit, luptele au încetat și lumea s-a trezit din acest coșmar îngrozitor. Cei învinși nu se puteau gândi decât la supraviețuire, dar în acest moment, națiunile victorioase au început să-și pună uimite întrebarea: *Chiar am făcut așa ceva?*

Cu câteva minute înainte de ora 10, părăsesc mulțimea care așteaptă în fața Frauenkirche. În curând, va fi ora la care primul Lancaster a trecut peste Elba, spre Altstadt, în noaptea de 13 februarie 1945. Trec pe Münzgasse, din nou cu mulțime de cafenele și restaurante pline de viață, și urc treptele spre terasa Brühl. Râul are culoarea aramei vechi în întunericul nopții. Nu mai e aproape nimeni pe stradă.

Mă uit spre nord-vest, de unde au venit bombardierele. Chiar în acel moment, un ceas anunță ora. După ce se oprește în cele din urmă, se face liniște pentru o clipă. Apoi, clopotele încep să bată solemn în toate bisericile din Dresda, la fel cum au făcut-o în fiecare an care a trecut de la furtuna de foc, marcând ziua și ora la care flota Comandamentului Bombardierelor s-a năpustit asupra victimei sale lipsite de apărare.

Și, așa cum a învățat să o facă pentru prima dată acum aproape șaizeci de ani, orașul își ține răsuflarea.

ANEXA A

„Masacrul din lunca Elbei"

La rubrica „Opoziție aeriană inamică", rapoartele operațiunii Forței Aeriene 8 pentru ziua de 14 februarie 1945 spun:

> Reacția FAG (Forțele Aeriene Germane) în această zi a fost surprinzător de slabă și aproape în întregime ineficientă [...]. Numai două dintre avioanele de vânătoare din grupurile de escortă au fost implicate în confruntări semnificative. La 12.15–12.20, un grup de P-51 a întâlnit aproximativ 12 FW-190, la o altitudine de cinci mii cinci sute–șase mii de metri, pe un curs la sud de Chemnitz și alte 15–20 FW-190 și Me-109 în aceeași zonă, la nouă mii de metri. Același grup se pare că a întâlnit și cele trei a/i (aparate inamice) despre care s-a raportat că au atacat o escadrilă de bombardiere în zona Dresda [...].[1]

Alden Rigby nu a făcut parte din nici unul dintre grupurile care au întâlnit avioane germane. El notează:

> Nu am schimbat altitudinea deasupra zonei-țintă [...]. Nu am văzut mare lucru din oraș, din câte îmi amintesc. Vremea era proastă, bineînțeles, britanicii fuseseră acolo cu o noapte în urmă, ar fi putut fi vorba de fum [...] le-am adus (Fortărețele Zburătoare) deasupra țintei și ne-am îndreptat spre casă. Îmi pare rău că nu vă pot spune mai multe, dar când te găsești într-o astfel de situație,

> sunt multe lucruri pe care nu le observi. Ești preocupat să le menții în aer și să le escortezi în afara zonei-țintă.[2]

În contrast, iată un raport german de după război ce descrie presupusele activități ale escortei de avioane de vânătoare la Dresda, în momentele despre care vorbea Al Rigby:

> Orașul, în sine, nu avea de ce să fie bombardat. Dar la periferii, spre care se refugiaseră sute de mii, lucrurile stăteau diferit. Și pentru avioanele de vânătoare sau de vânătoare-bombardament existau multe lucruri de făcut: să vâneze grupuri de germani pe drumuri de țară.
>
> În timp ce [Fortărețele zburătoare] distrugeau casele din suburbii, avioanele de vânătoare și de vânătoare-bombardament zburau la joasă înălțime deasupra drumurilor de țară, atacând fermele din satele învecinate cu foc de artilerie și bombe.[3]

Citatul de mai sus provine dintr-un așa-zis „raport faptic bazat pe declarațiile martorilor oculari", realizat în 1952 de un scriitor pe nume Axel Rodenberger, pentru un foileton dintr-un popular periodic german, *Das Grüne Blatt*. În anul următor, a fost tipărit sub forma unei cărți și a avut un succes notabil, cea mai recentă ediție fiind publicată în 1995 de o cunoscută editură germană (deși cu o notă introductivă explicativă, în care sunt recunoscute limitele textului ca prezentare istorică veridică). Surprinzător, volumul lui Rodenberger continuă, cu toate acestea, să fie acceptat în cercuri serioase drept „istorie".

Fiecare presupus fapt prezentat în citat este eronat. Raidul american nu a vizat suburbiile (deși, din cauza serioasei dezorganizări, au căzut într-adevăr bombe și în zonele limitrofe). Majoritatea Fortărețelor Zburătoare au încercat să-și lanseze încărcăturile undeva în zona triajelor din Friedrichstadt sau Altstadt, ținte cât se poate de legitime, aflate în inima orașului și care nu fuseseră grav avariate după raidul britanic. De asemenea, la raidul din 14 februarie nu au participat avioane de vânătoare-bombardament. Aceste afirmații eronate s-ar fi putut datora

neștiinței autorului și nu au influențat analizele istoriografice ulterioare. Partea șocantă a fragmentului este descrierea însuflețită și aparent detaliată a felului în care avioanele americane vânau civili nevinovați de drumuri de țară, în care avioanele de escortă – pilotate de oameni ca Al Rigby – s-au implicat în masacrarea sistematică și nebunească a civililor germani care fugeau din orașul în flăcări.

Fragmente ale cărții lui Rodenberger au fost traduse și publicate în America, deși nu au atras prea mult atenția. Tot în 1952, generalul Hans Rumpf – fost comandant al forțelor de pompieri – a publicat o carte în limba germană *(Der Hochrote Hahn)* despre războiul aerian. În aceasta, a afirmat că atât în timpul nopții, cât și în ziua următoare, britanicii și americanii au coborât până la altitudini foarte mici și au mitraliat civili, chiar în momentele în care erau bombardați. Să afirmi că avioanele britanice au făcut acest lucru înseamnă să susții imposibilul, date fiind circumstanțele, disciplina unităților britanice, temperatura de la nivelul solului și tipurile de avioane implicate. Nimeni nu poate lua în serios așa ceva. Acuzațiile împotriva americanilor sunt, însă, mai plauzibile și acestea sunt cele care au prins la public.

Câțiva ani mai târziu, o lucrare publicată de un aparatcik cu influență din Germania comunistă, Max Seydewitz, primul prim-ministru al Saxoniei în anii de după război și multă vreme membru al Comitetului Central al partidului, a pus și mai multe lemne pe foc.[4] Seydewitz descria presupusele atrocități:

> Apoi, piloții au zburat peste malurile inundabile ale Elbei, negre din cauza oamenilor care scăpaseră din orașul în flăcări și acolo au coborât și au tras asupra persoanelor de la sol în miezul zilei.[5]

Seydewitz a transferat de-a dreptul misterios drumurile de țară ale lui Rodenberger în centrul orașului, dar acuzațiile sunt aceleași. Britanicii și americanii au fost acuzați în aceeași măsură că mitraliaseră orașul, USAAF concentrându-se asupra atacării civililor din lunca Elbei și din Grosser Garten, precum și din alte zone ale orașului, inclusiv din spitalul Johannstadt. Cartea lui Seydewitz este

pe jumătate o încercare de a scrie o istorie serioasă, pe jumătate o peroraţie antioccidentală. Obiectivul ei era să demonstreze că anglo-americanii erau la fel de răi ca naziştii, iar bombardarea Dresdei fusese o crimă de război deliberată. Relatarea lui Seydewitz era croită pentru a corespunde priorităţilor războiului rece.

Dar marea „lovitură" în povestea atacurilor cu mitralierele a venit în 1963, odată cu publicarea bestsellerului internaţional al lui David Irving, *The Destruction of Dresden (Distrugerea Dresdei)*. Irving nu a dat crezare poveştilor despre britanicii care mitraliau civili de la joasă altitudine în timpul furtunii de foc din Dresda. Dar nu numai că a susţinut versiunea atacurilor americane de la joasă înălţime, ci a adăugat şi tot felul de detalii nemenţionate de Seydewitz. Irving descrie faptul că aparatele Mustang apăreau, fără nici un avertisment, jos, deasupra străzilor, trăgând în tot ce mişca, în oameni şi vehicule laolaltă. Un grup de avioane de vânătoare americane au coborât vâjâind şi au atacat malurile inundabile, care erau pline de supravieţuitori ai iadului de peste noapte, în vreme ce un altul a mitraliat Grosser Garten şi zonele din vecinătate. După spusele lui Irving, această procedură aducătoare de moarte făcea parte din instrucţiunile „de a cauza confuzie în rândurile evacuaţilor civili din Est". Tot el descrie mai departe cum o femeie şi câteva persoane alături de care se afla au fost nevoite, în momentul în care avionul cobora, să se adăpostească sub câteva bănci de lemn, pentru a scăpa din calea nemiloasei ploi de gloanţe. O femeie din apropiere a fost lovită în stomac şi a început să ţipe de durere. Asta se întâmpla pe Lennéstrasse, chiar lângă Grosser Garten. Alte victime ale presupusului atac al Mustangurilor au fost, s-a spus, membrii faimosului cor de copii al Kreuzkirche, cunoscuţi înainte de război pentru turneele lor în Germania şi în străinătate. Băieţii încercaseră şi ei să se adăpostească pe o stradă plină de verdeaţă de lângă parc. Despre directorul corului, susţinea Irving, se spunea că fusese rănit, iar unul dintre băieţii din cor ucis.[6]

„Atacurile cu mitraliere au fost observate în toate raidurile", citează corect domnul Irving din raportul oficial al şefului poliţiei

din Dresda. Dar acestea erau victime nevinovate ale avioanelor de vânătoare americane care însoțiseră atacul diurn?

Ei bine, un băiat din cor fusese ucis de forțele aeriene aliate și un director fusese găsit rănit în Tiergartenstrasse, dar aceștia nu erau victimele mitralierelor aliate. Rănile fuseseră provocate, cu o noapte înainte, de bombardierele britanice în timp ce amândoi căutau să fugă din școală. Acest lucru e foarte clar dacă cineva citește sursa originală, recunoscută, a informației lui Irving: cartea lui Seydewitz. Aceasta se baza, la rândul său, pe relatarea cantorului corului Kreuzkirche, profesorul Mauersberger. El a fost cel care, în primele ore ale dimineții, după al doilea raid britanic, i-a găsit pe inspectorul rănit și pe băiatul din cor mort, adică înainte ca aparatele P-51 americane să fi început măcar să-și încălzească motoarele.[7]

În ceea ce privește afirmația șefului poliției din Dresda că atacuri de acest gen au fost observate pe durata *tuturor* raidurilor, cum nimeni nu ia în serios acuzația că avioanele britanice au mitraliat oamenii de la sol, citarea unei asemenea declarații nu valorează prea mult. Șeful poliției, pur și simplu, raporta mai departe ceea ce i se spusese. Dacă un număr mare de civili ar fi fost masacrați pe malul fluviului, după cum s-a afirmat ulterior, fapta ar fi fost considerată o încălcare severă a legilor războiului. Este greu să credem că fraza neutră și foarte precaută „au fost observate atacuri cu mitraliere" ar intra în această categorie.

Chiar și în cea mai recentă ediție revizuită a cărții sale, domnul Irving continuă să descrie aceste atacuri ca fiind opera Grupului 20 Vânătoare. Autorul ne spune că rolul acestui grup în atac poate simboliza foarte bine multitudinea de roluri jucate de aparatele Mustang implicate.[8] În paralel cu încheierea bombardamentului american asupra orașului (12.23), adaugă istoricul, cele treizeci și șapte de avioane P-51 Mustang ale Grupului 20 Vânătoare și-au început atacurile de la mică altitudine asupra țintelor de la sol.[9] Problema cu această descriere foarte vie este că, după cum știm, în acel moment Grupul 20 Vânătoare se afla la peste o sută treizeci de kilometri distanță, escortând atacul nu asupra Dresdei, ci asupra

Pragăi. Acesta din urmă s-a terminat, într-adevăr, la ora 12.23. Raidul asupra Dresdei a luat sfârșit la ora 12.31.

Götz Bergander subliniase această nepotrivire încă din 1974, după ce a verificat documentele din Arhivele Naționale de la Washington, D.C. Dovezile aduse de domnul Irving pentru a confirma afirmația nu rezistă nici ele comparației cu înregistrările oficiale. Alte Mustanguri, a continuat să susțină Irving, au atacat traficul de pe străzile din afara orașului, inclusiv mulțimile de refugiați disperați. Istoricul citează descrierea felului în care un avion din Escadrila Vânătoare 55 (parte a Grupului 20) a coborât atât de aproape de sol, încât s-a ciocnit cu o căruță și s-a mistuit într-o minge de foc. Este foarte adevărat că un Mustang din Grupul 20 a fost pierdut în acest fel. Știm chiar și că avionul în chestiune era pilotat de locotenentul Jack D. Leon. Dar de ce nu dovedește acest lucru că la Dresda au avut loc atacuri cu mitralierele? Pentru că, din nou, problema e că locul unde pilotul și-a găsit sfârșitul se afla lângă Donauwörth, în vestul Bavariei – la două sute șaptezeci de kilometri de Praga, deci pe drumul de întoarcere (și la aproximativ trei sute treizeci de kilometri de Dresda).

Atacul de la mică înălțime care a avut un deznodământ nefericit nu viza masacrarea unor băieți de cor nevinovați în Tiergarten-strasse, la Dresda, ci atacarea unui vehicul care transporta un colonel din Wehrmacht, comandantul atelierelor de reparații din localitate. Acesta a fost ucis în explozia camionului său. Leon fie a lovit vehiculul, fie a fost doborât de suflul exploziei.[10] Nici un alt pilot, din cei șaizeci și șapte care alcătuiau Grupul 20, nu a mai fost pierdut în timpul operațiunilor din acea zi. Nici un alt pilot din grupurile de escortă nu a murit și nici nu a fost piedut deasupra Dresdei.

Irving nu face referire la alte dovezi documentare referitoare la activitățile escortei de avioane de vânătoare din grupurile care (spre deosebire de 20) erau cu adevărat deasupra Dresdei. Le include, pur și simplu, în relatarea presupului masacru, spunând că împreună cu Grupul 20 (în realitate absent), „unitățile «A» din celelalte trei grupuri de vânătoare ce operau deasupra Dresdei, s-au repezit asupra orașului de la mică înălțime".[11]

Acesta e un subiect delicat. Mulți supraviețuitori ai raidului împotriva Dresdei insistă cu vehemență și cu autentică sinceritate că ei (sau persoanele pe care le cunoșteau) au fost atacați, cu adevărat, în timpul raidului de la prânz de avioane americane zburând la joasă înălțime. Sunt oameni care au suferit cumplit și este greu să le spui că versiunea lor asupra celor întâmplate poate fi contrazisă. Există însă și mulți supraviețuitori care susțin că nu au văzut sau auzit nimic de acest gen – deși se aflau, de asemenea, în zonele afectate, sau în apropiere, în acele momente sau imediat după.

Günther Kannegiesser, spre exemplu, a trecut pe lângă presupusa scenă a masacrului, la puțină vreme după ce acesta s-ar fi întâmplat. Le lăsase pe femeile pe care le însoțise și pe copiii lor la rudele din Laubegast și, la amiază, se așezase să mănânce ceva când au sosit bombardierele americane. Pe drumul de întoarcere în acea după-amiază, pașii l-au purtat, din nou, în apropierea luncii Elbei. Erau peste tot trupuri mutilate îngrozitor și semne de distrugeri provocate de bombe din timpul raidurilor nocturne și de la prânz, dar nici un semn că ar fi existat victime mitraliate în timpul atacurilor avioanelor de vânătoare. Un prieten de-al său din cartier, Fritz Gieseler, s-a aflat chiar în Grosser Garten (unde se spune că supraviețuitorii au fost, de asemenea, țința tirurilor de mitralieră), în timpul raidului american:

> În momentul atacului din miezul zilei de 14 februarie 1945, abia se întorsese din Löbtau în Grosser Garten. Se afla chiar la sud de chioșcul de răcoritoare de la poartă și nu a văzut nici un avion zburând la mică altitudine. Și amândoi știam ce înseamnă un atac cu mitralierele.[12]

Fiind polițist, Werner Ehrlich se afla și el în aceeași zonă, la acea vreme, și îi povestea lui Götz Bergander, la patruzeci de ani după eveniment:

> Mă aflam în Grosser Garten în momentul raidului de la amiază, stând sub un copac de pe aleea principală; e adevărat că în jurul nostru cădeau legături de incendiare, dar nu s-a tras. Parcă printr-un miracol, nu am fost lovit de nici una dintre tijele incendiare care se

> deschideau precum buchetul de flori al unui magician când loveau pământul și se răspândeau în jur... Mai mult, din poziția mea oficială nu am auzit nimic despre acele avioane de vânătoare zburând aproape de sol, care i-ar fi omorât pe toți acei oameni – grămezi de oameni, se spunea.[13]

Istoria atacurilor cu mitralierele îndreptate împotriva civililor se bazează, în totalitate, pe mărturiile personale, adeseori contradictorii, înregistrate la mulți ani după evenimente, mărturii care par să devină mai fanteziste pe măsură ce sporește distanța dintre raid și momentul mărturiei.

Nu există absolut nici o confirmare documentară. În nici un document al forțelor aeriene americane, devenit între timp disponibil, sau – poate mai semnificativ – în rapoartele germane datând din acea perioadă nu e menționat ceva de genul unui asemenea atac pe timp de zi. Se afirmă că piloții americani, conștienți de faptul că masacraseră civili, și-au „mușamalizat" acțiunile și, de aici, lipsa de rapoarte. În cazul documentelor germane însă, explicația nu este valabilă: din contră, acuzațiile de masacrare a civililor de către Aliați, în asemenea atacuri de la joasă înălțime, erau una din temele favorite ale mașinăriei propagandistice a lui Goebbels. Atacurile importante de acest gen, acolo unde se produceau, erau invariabil menționate în rapoartele oficiale despre raiduri, descrise, de obicei, printr-o formulă de genul „terorizarea populației civile".

Cineva s-ar putea aștepta ca o atrocitate aliată majoră, îndreptată, în plină zi, împotriva unor civili neajutorați, deja alungați de bombe din casele lor, să fi beneficiat de spații largi în documentele oficiale. Bombardamentul asupra Dresdei este relatat prompt, cu toate detaliile sinistre, chiar în ziua următoare. Dar Înaltul Comandament al Wehrmachtului nu consideră necesar să menționeze nici un fel de asemenea atacuri sau de activitate a avioanelor de vânătoare la mică altitudine, nici pe 15, nici pe 16 februarie (zilele în care atacurile cu mitralierele din Dresda ar fi fost și ele menționate). Pe 17, apar rapoarte despre mitralieri. Dar ele se referă la atacurile din regiunile sudice și vestice ale Reichului. Cât despre reacția ministerului lui Goebbels, aceasta este

o cu totul altă problemă. Un lucru poate fi afirmat cu certitudine: nici un cuvânt nu a fost spus între ziua raidului și sfârșitul războiului de către maestrul propagandei sau de vreunul dintre subalternii săi despre atacarea civililor din Dresda cu mitralierele.

După spusele domnului Irving, avioanele de vânătoare ale grupului „B" de vânătoare au rămas neîntrerupt în apropierea formațiunilor de bombardiere. Totuși, avioanele ce însoțeau grupul „A" primiseră instrucțiuni diferite.[14] Imediat după ce bombardierele își terminaseră treaba deasupra orașului, aceste Mustanguri trebuiau să coboare în picaj, până „la nivelul acoperișurilor", și să-și îndrepte armele, în jargonul USAAF, spre „țintele de ocazie". Printre ținte urmau să se numere eventualele unități militare aflate în deplasare, spre și dinspre orașul distrus, vehiculele motorizate, traficul feroviar, inclusiv locomotivele și alte obiective legate de sistemul de transport. Grupurile „A" și „B" trebuiau să părăsească bombardierele la ora 14.25, lângă Frankfurt-am-Main, aproape de siguranța oferită de teritoriul controlat de Aliați, unde îndatoririle de escortă aveau să fie preluate de avioanele P-47 Thunderbolt.

Nici o trimitere la sursă nu este oferită în cazul acestui „instructaj", care echivalează, foarte clar, cu un ordin de a mitralia ținte de la sol (implicând, inevitabil, pierderi de vieți omenești în rândul civililor) imediat după raid. Din întâmplare, ordinele scrise pentru atacul Diviziei 1 Aeriene asupra Dresdei sunt disponibile la Arhivele Naționale din Washington. Ele contrazic relatarea lui Irving în ansamblu – cu excepția, poate, a banalului ultim punct referitor le preluarea sarcinii de escortare de către avioanele P-47 la Frankfurt.

Dosarul este intitulat:

Forța Aeriană 8 Ordinul de campanie nr. 1622A
Sprijin acordat B-17 și B-24
14 febr. 1945
Misiunea nr. 830

Ordinul prevede o escortă pentru toate cele aproximativ o mie trei sute de bombardiere implicate în acțiunea diurnă și dă instrucțiuni speciale pentru modul în care acestea trebuiau să acționeze.

Punctul X din ordinul pentru 14 februarie conține două prevederi importante:

(3) VA FI FĂCUT TOT POSIBILUL PENTRU ECONOMISIREA COMBUSTIBILULUI.
(4) ORICE ATAC LA SOL VA FI LANSAT LA ÎNTOARCERE, LA ORDINELE LIDERILOR DE GRUP, DACĂ NU S-AU ÎNTÂLNIT SAU NU SE AȘTEAPTĂ RIPOSTA AVIOANELOR INAMICE. NUMAI GRUPURILE „A" VOR LANSA ATACURI CU MITRALIERE. NU VOR FI, REPET NU VOR FI, MITRALIATE AERODROMURI.[15]

Acesta nu este un ordin pentru atacuri fără milă asupra unor ținte terestre, ci un apel la prudență extremă în aceste zboruri neobișnuit de lungi și potențial dificile, în timpul cărora escortarea de la distanță mică putea fi crucială. Ordinele exacte date Grupului 20 sunt, în egală măsură, disponibile, la fel cum este și textul informării. Acestea includ instrucțiunile de mai sus și adaugă și ținte de la sol, ținte care trebuiau să fie căutate – se spune în mod explicit – pe drumul de întoarcere, fiind prioritare „instalațiile de transport".

După cum rezumă Götz Bergander:

> Acesta este ordinul în care se presupune că au fost date instrucțiunile care aveau să transforme confuzia de pe drumurile de refugiere din Dresda în panică – ordinul care a fost pus în practică cu o perfecțiune neîndurătoare. Nu conține nimic din toate astea. Un plan atât de ieșit din comun în istoria războiului aerian strategic, unul care implica atacuri de la mică înălțime, avioanele intrând practic în zona-țintă, în care cădeau încă ultimele bombe, ca să vâneze oameni, ar fi fost menționat într-o formă sau alta, în timpul ședinței de informare.[16]

Câteodată, este dificil să interpretăm documente contemporane. Studiind dosarul ce conține ordinul, cititorul găsește un scurt rezumat, trimis prin teleimprimator, privind implicarea avioanelor

de vânătoare în raidul din acea zi. În acest document, poate fi citit următorul paragraf:

> GRP 356 a avut o escadrilă în luptă deasupra Dresdei. Nici un avion inamic nu a fost văzut de celelalte grupuri. Grupurile „A" au coborât pe un plafon mai jos, ca să poată lansa atacuri la întoarcere.[17]

Acesta pare, la prima vedere, să descrie exact ceea ce susțin partizanii teoriei „masacrului" – grupurile „A" zburând la joasă altitudine și atacând cu mitralierele, după ce bombardierele părăsiseră Dresda, numai că, la o lectură mai atentă, devine clar că documentul se referă la toate grupurile de vânătoare care au decolat în acea zi, nu numai la cele care au însoțit Divizia 1 Aeriană. Spune, pur și simplu, că acestea și-au respectat ordinele, că grupurile „A" au coborât la joasă altitudine și au lansat atacuri „după retragere". Iar în contextul documentului, „după retragere" nu înseamnă „după ce bombardierele au ieșit de pe culoarul de lansare", ci *după ce avioanele de vânătoare și-au încheiat misiunea de escortă.* După cum spunea Alden Rigby, datoria aparatelor de vânătoare era „să le menții în aer și să le escortezi în afara zonei-țintă". Retragerea (prescurtată uneori „w/d") putea avea loc cu o jumătate de oră sau două ore mai târziu (de obicei, acest lucru e indicat în înregistrări), în funcție de nivelul de risc estimat. Până atunci, dacă nu vedeau aparate inamice, avioanele de vânătoare aveau ordin să rămână alături de bombardiere.

În toate documentele Arhivelor Naționale din Washington nu există nici o referire la atacuri la joasă altitudine sau la mitralierea unor ținte din și din apropierea Dresdei. Dar există relatări detaliate, inclusiv „rapoarte-fulger" în timp real, primite chiar în momentele în care raidul era în desfășurare, ale tuturor grupurilor de vânătoare (rapoarte care se potrivesc, până la un punct, cu cele ale grupurilor de bombardament). Acestea oferă informații exacte despre mișcările – fiind menționate timpul și poziția – tuturor grupurilor implicate în operațiunile relativ confuze ale Diviziei 1 Aeriene, în amiaza zilei de 14 februarie 1945. Printre acestea se numără rapoarte exacte ale atacurilor de la joasă altitudine pe drumul de întoarcere (conform instrucțiunilor), inclusiv asupra unor trenuri,

camioane și a altor ținte legate de sistemul de comunicații. A fost recunoscută și o eroare, după ce un pilot a deschis focul asupra unui tren-spital, nevăzând crucea roșie de pe acoperișurile vagoanelor. Toate incidentele au avut loc la mai mult de o sută cincizeci de kilometri vest de Dresda.[18]

Mai mult, *a existat* cel puțin o confruntare deasupra Dresdei între avioanele de vânătoare germane și cele americane. Poate că nu înseamnă prea mult pentru cei care nu au fost direct implicați, dar evenimentul este, probabil, mai important decât pare.

Așa cum precizează Raportul Comandamentului Diviziei 1 Aeriene, riposta inamicului în aer, pe durata raidului din 14 februarie, a fost „uimitor de slabă și aproape în întregime ineficientă". Grupul 352 Vânătoare, responsabil de protecția ultimelor grupuri din spatele formației de bombardiere, raporta: „Escortă până la țintă, Dresda, fără incidente", și acest lucru e ceva obișnuit pentru acea zi.[19]

Grupul 356 Vânătoare a intrat în contact cu inamicul lângă Chemnitz (s-ar putea să fi fost implicat și Grupul 364), timp în care aparatele P-51 au doborât un avion inamic dintr-un grup de douăsprezece FW-190. Restul avioanelor germane au dispărut rapid în norii de mare altitudine și nu au mai ieșit. Însă, conform rapoartelor scrise imediat după raid, cei din 356 au mai văzut încă o dată avioane de vânătoare inamice:

> La 12.35, 3 FW-190 au fost observate apropiindu-se de un grup de bombardiere care nu era alocat celor din 356. Un grup de avioane au atacat inamicul. E posibil ca aceste aparate inamice să fie cele pe care grupul de bombardiere le-a menționat deasupra zonei-țintă.

E evident că a existat o scurtă și posibil intensă luptă de la mică distanță între avioane aflate în zona Dresdei, la câteva minute după ce ultimele bombardiere și-au lansat încărcătura și au virat spre casă. Raportul trimis prin teleimprimator Cartierului General al Diviziei 1, de către comandantul Diviziei 306 de Bombardament (care, inițial, lansase bombele prea târziu și trebuise să se întoarcă și să reintre pe culoarul de lansare) confirmă că unele bombardiere au fost atacate

de trei avioane de vânătoare germane (FW-190), în timp ce se apropiau pentru a doua oară de țintă și a avut loc o scurtă bătălie în aer. În momentul în care avioanele de vânătoare au efectuat manevra pentru lansarea unui al doilea atac, raportul relatează că „au fost imediat respinse de escorta de P-51", care le-a urmărit.[20]

Acest incident este important deoarece, alături de rapoartele despre atacurile cu mitraliere din Dresda, din acea zi, există și câteva relatări despre o confruntare dintre avioanele de vânătoare americane și cele germane, desfășurată deasupra orașului. Americanii îi vânau pe inamici și au existat momente când avioanele au coborât mult (o manevră foarte obișnuită când un aparat de vânătoare încearcă să scape de urmăritor), de-a lungul văii Elbei și apoi peste oraș.

Dr. Helmut Schnatz este profesor de istorie de liceu pensionar, din Renania. Copil fiind, fusese martorul bombardamentului nimicitor asupra orașului său natal Koblenz și a observat luptele aeriene și atacurile de la joasă altitudine, ce aveau loc pe cerul de deasupra casei sale. A devenit cronicarul oficial al războiului aerian în partea sa de Germanie și a scris numeroase articole cu autoritate pe această temă, inclusiv unul despre atacurile britanice de la mică înălțime asupra unor ținte din jurul orașului Trier, din vestul Germaniei.[21] Împreună cu alți istorici, a fost fascinat de contradicțiile izbitoare existente, adeseori, în relatările despre atacurile aeriene (și, prin asociere, despre alte evenimente la fel de dramatice). A fost și este interesat mai ales de diferențele dintre versiunile martorilor oculari individuali asupra acelui eveniment, dintre descrierile găsite în documente oficiale (care pot fi diferite și contradictorii) și faptele clar stabilite (condițiile meteo, topografia, calitățile diferitelor echipamente).

După ce a citit opera lui Götz Bergander, dr. Schnatz s-a hotărât, la jumătatea anilor 1980, să întreprindă o investigație serioasă a fenomenului „atacurilor de la mică înălțime" de la Dresda.

În cartea sa, *Tiefflieger über Dresden? Legenden und Wirklichkeit (Avioane zburând la joasă înălțime deasupra Dresdei? Legende și adevăr)*, dr. Schnatz examinează toate aspectele evenimentelor, cu ochiul format al celui care a studiat toate

elementele războiului aerian – politic, militar, tehnic – încă din copilărie. Examinează rapoartele referitoare la atacurile de la mică altitudine ale britanicilor pe timpul nopții, confirmând că erau fizic imposibile – acestea născându-se, poate, din observarea avioanelor deschizătoare de drum ce zburau destul de jos (dar erau neînarmate) și din ușurința cu care nenumăratele incendiare, aflate în cădere rapidă, pot fi confundate cu focul tunurilor sau cu trasoarele. Dar preocuparea sa principală o reprezintă presupusele atacuri americane, întrucât acestea erau cele mai plauzibile și, dacă au avut loc, cele mai îngrozitoare.

Dr. Schnatz ajunge la o concluzie clară și convingătoare. Pe parcursul cercetărilor sale – care au durat zece ani – a consultat foști piloți de vânătoare, piloți de bombardiere, alți experți în războiul aerian, arhive și chiar psihologi, a adunat zeci de relatări și interviuri cu supraviețuitori ai distrugerii Dresdei. În ultima categorie intră multe descrieri credibile și echilibrate, dar unele sunt evident exagerate și inexacte (deși au fost publicate în germană, în ziare și reviste, fără a fi contestate).

Există, spre exemplu, două povești apărute în aceeași ediție specială a unui săptămânal german. În prima, o femeie pretinde că a supraviețuit câteva ore pe un *sloi de gheață* în mijlocul apei înghețate de Elbei, la o temperatură de -20 grade Celsius și, chiar și în aceste circumstanțe, a reușit să fie martora câtorva atacuri cu mitraliere în timpul zilei. În aceeași ediție, o altă femeie afirmă că „apele Elbei ardeau din cauza fosforului".[22] Ziarul nu face nici un comentariu asupra acestei contradicții evidente sau asupra faptului (confirmat de mulți martori) că fusese o noapte blândă de iarnă, chiar și înainte de furtuna de foc – Günter Jäckel, de exemplu, a stat afară, pe o pajiște, în pijama, în acea noapte, fără a se îmbolnăvi după aceea.

Concluziile dr. Schnatz sunt următoarele:

- Nu au existat ordine adresate avioanelor de vânătoare, pentru a lansa atacuri de la mică altitudine asupra Dresdei.
- Chiar dacă acele ordine ar fi existat, documentele referitoare la cursul exact și la durata operațiunii indică faptul că nu ar fi existat timp pentru acest gen de atacuri.

- Anunțarea foarte rapidă a sfârșitului raidului de către autoritățile responsabile cu protecția antiaeriană din Dresda (la mai puțin de cincisprezece minute după ce ultima bombă a căzut la ora 12.31) indică faptul că nu au mai existat alte atacuri după plecarea bombardierelor.
- Aparatele P-51 operau la limita razei lor de acțiune și nu s-ar fi putut implica în atacuri aproape de sol, atât de departe de baze, fără să-și pună în pericol propria siguranță.
- S-au lansat asemenea atacuri, dar numai departe, la vest de Dresda, mai ales împotriva unor ținte feroviare, când misiunea lor de escortare luase sfârșit și faptul că rămâneau fără combustibil nu mai reprezenta o problemă.
- Dată fiind concordanța dintre relatările germane și americane despre raidul asupra Dresdei, nu se poate pune problema falsificării sau modificării documentelor americane după eveniment.

În ceea ce privește evenimentele care au avut loc cu adevărat, Götz Bergander a sugerat, inițial, că lupta aeriană dusă de avioane din Grupul 356 Vânătoare, în apropierea și deasupra Dresdei, a continuat pe valea Elbei și, pentru scurt timp, chiar deasupra orașului. Momentul corespunde. Schnatz susține această teorie, iar din discuțiile cu martorii și cu experții tehnici a scos la lumină noi elemente care, după părerea sa, o confirmă. Cel puțin trei – posibil mai multe – avioane de vânătoare au fost implicate în această agitată vânătoare la joasă altitudine, în timpul căreia e posibil ca armele montate pe aripi să fi fost folosite. (Și, cu siguranță, ar fi putut fi victime, răniți și morți civili.)

Locuitorii traumatizați și dezorientați, șocați încă din cauza noului bombardament ce avusese loc cu câteva minute înainte și lipsiți de experiență în materie de raiduri aeriene, au crezut că e un atac ucigaș cu mitraliere, de la mică înălțime, de tipul celor la care fuseseră avertizați să se aștepte și despre care auziseră povestiri excesiv de violente.

Atât Götz Bergander, cât și Helmut Schnatz cred că această teorie ar fi suficientă pentru a explica multe dintre legendele care s-au născut de atunci, despre mitralierea (în unele relatări „a mii")

unor femei și copii în Grosser Garten și în lunca Elbei, în acea amiază a Miercurii Cenușii, 1945. Mulți au murit într-adevăr acolo, dar din cauza bombelor, nu a gloanțelor.

Nu există nici un istoric german specializat în această problemă care să trateze incidentul ca pe un fapt în scrierile sale. Foarte grăitor, chiar și ediția revizuită din 1982 a volumului lui Max Seydewitz despre Dresda (care marca a nouăzecea sa zi de naștere), volum care, la prima sa apariție, în 1955, jucase un rol important în răspândirea și legitimarea acestei povești, brusc nu mai spunea nici un cuvânt despre masacrul produs de mitralierele americane pe malurile fluviului sau despre și mai puțin probabilele echivalente britanice din timpul nopții. Toate referirile la acesta (precum și la atacurile avioanelor de vânătoare asupra spitalului Johannstadt) au fost eliminate discret. Cercetări recente, printre documentele editurii est-germane a lui Seydewitz, demonstrează că modificarea fusese determinată, în primul rând, de concluziile cărții lui Götz Bergander care fusese publicată în Germania occidentală, în urmă cu câțiva ani (deși era în continuare interzisă la est de Zid).[23]

Nimic din toate astea nu înseamnă că nu mai există persoane care să creadă în teoria avioanelor de vânătoare care au atacat de la joasă altitudine. Dimpotrivă. Istoricii care neagă existența unor asemenea atacuri sunt acuzați de mulți supraviețuitori că „își bat joc" de morți și de mutilați sau chiar că au căzut în capcana unei „conspirații" anglo-americane, menite să ascundă adevărul.

ANEXA B

Numărarea morților

Anul 1952 a marcat apariția lucrării lui Axel Rodenberger, *Der Todt von Dresden (Morții Dresdei).* Cartea a devenit un bestseller în Germania Federală, unde trăia și autorul, după ce fugise de regimul comunist din Germania de Est. Este o culegere haotică de zvonuri, informații și observații personale – povestirile senzaționale cu care e presărat textul, precum cea a soldaților invalizi care își conduc camarazii orbi afară dintr-un spital militar în flăcări, sunt luate direct din infamul articol al lui Goebbels, publicat în *Das Reich,* pe 4 martie 1945. Pasiunea lui Rodenberger era de înțeles; fusese martorul ororilor furtunii de foc. Cartea este, totuși, aproape complet lipsită de valoare istorică, deși nu a încetat să fie citată de scriitori așa-zis serioși. Lucrarea include și evaluări mult exagerate ale numărului total de morți din Dresda. Rodenberger menționează o cifră cuprinsă între 350 000 și 400 000 de morți, din câte se pare consemnată într-un raport adresat Berlinului de un oficial local al Ministerului Propagandei. Deși Rodenberger îl descrie pe acest om ca stând jos și dictându-i secretarei și pretinde că citează acest raport „cuvânt cu cuvânt"[1] *(wörtlich),* nici un asemenea document nu a fost descoperit și este, întâi de toate, neclar cum a avut Rodenberger acces la el.

În 1955, politicianul comunist Max Seydewitz publica *Orașul de necucerit (Die unbesiegbare Stadt),* având în spate întreaga

autoritate a guvernului est-german. Seydewitz a citat cifra oficială de 35 000 de morți, menționând, în același timp, că s-ar putea să fi fost cu câteva mii în plus.

Curând însă, cifre mai apropiate de cele ale lui Rodenberger au fost repuse în circulație. În 1963, a venit publicarea celei mai cunoscute lucrări la nivel internațional despre bombardarea Dresdei, *The Destruction of Dresden (Distrugerea Dresdei),* a lui David Irving. Om care, pe când avea în jur de douăzeci și cinci de ani, a renunțat la universitate și a lucrat în industria siderurgică germană, învățând foarte bine limba germană, Irving declara că a devenit interesat de bombardamentul asupra Dresdei ca urmare a discuțiilor pe care le avusese cu un coleg care provenea de acolo. Irving a avut acces la puținele surse originare disponibile la acel moment, a realizat interviuri excepționale cu mulți dintre ofițerii superiori ai RAF încă în viață, inclusiv cu Harris, Saundby, Bottomley și alții, și a reușit să obțină accesul la o serie de documente și de personaje mai puțin importante din Dresda. Uimitor, rezultatul a fost o cifră de cel puțin 135 000 a morților în urma raidului.

Cifra provenea de la un bărbat pe nume Hanns Voigt, atunci rezident în Germania Federală, care, în săptămânile ce au urmat atacului, lucrase la centrul pentru persoane dispărute din Dresda. Deși „registrele de stradă" ținute de cei care curățau pivnițele, adăposturile și celelalte locuri unde puteau fi găsite cadavre mergeau numai până la treizeci și cinci sau patruzeci de mii, Voigt insista că aceasta era o cifră minimă. Irving a acceptat estimările personale ale lui Voigt care mergeau mult mai sus – o presupunere bazată pe contabilizarea separată a efectelor personale, a articolelor de îmbrăcăminte, a bijuteriilor și a altor bunuri, la care se adăuga numărul celor dispăruți a căror soartă nu fusese stabilită până la sfârșitul războiului – și fixau cifra morților la cel puțin 135 000. Povestită cu multă intensitate, bine scrisă și bazată pe ceea ce părea a fi o cercetare exhaustivă și minuțios verificată, cartea lui Irving a devenit un bestseller internațional, care a fost punctul de plecare pentru o carieră strălucită și controversată.

În 1963, în condițiile în care Germania Democrată era aproape inaccesibilă cercetătorilor străini, nu exista nici o dovadă clară care să contrazică estimările lui *Herr* Voigt. „Raportul final" – menționat în text – este un rezumat convingător și riguros, dar, la numai douăzeci de ani de la bombardarea Dresdei, nu era încă disponibil. În haosul postbelic, toate copiile acestui raport de o importanță deosebită au dispărut. Nu erau accesibile în 1963, când apariția cărții lui David Irving despre Dresda, cu dramaticele sale estimări ale numărului de victime, a modelat viziunea lumii anglo-saxone asupra distrugerii orașului vreme de o generație.

De fapt, singura estimare nouă, apărută în anii 1960, părea să crească și mai mult totalul. La puțin timp după apariția primei ediții a cărții sale, Irving a primit o presupusă copie a *Tagesbefehl No. 47* (TB47 – a se vedea capitolul 26), care cita cifra de 202 400 de morți deja înregistrați și o cifră finală anticipată de 250 000. Acestea se aflaseră în circulație mulți ani – Irving le considerase false, în prima ediție a monografiei sale – dar, fiind aparent confirmate, a promovat noile cifre, mai îngrozitoare.

În 1965, Walter Weidauer, primarul comunist al Dresdei, publica propria carte despre bombardament – *Inferno Dresden* – în Germania de Est. Nici el nu a făcut referire la „Raportul final", dar, la puțin timp după aceea, după ce a ținut o prelegere în orașul Bad Schandau, Weidauer a fost abordat de o femeie, Jurk. Aceasta i-a oferit un document de unsprezece pagini, bătut la mașină cu litere mici, provenit din dosarele lăsate de răposatul său socru, un fost colonel în poliția din Dresda. Era „Raportul final". Colonelul Jurk fusese cel care întocmise raportul, la cererea comandantului poliției din Dresda și îl semnase în numele său. Weidauer a reprodus integral raportul, într-o anexă la a doua ediție a cărții sale, suscitând un considerabil interes.

Confirmarea (și unele informații în plus despre pagubele provocate caselor proprietate privată) a venit odată cu descoperirea aproape simultană, în Arhiva Federală vest-germană din Koblenz, a unei copii de mult pierdute a raportului asupra atacurilor aeriene înaintat de comandantul Poliției Reichului (numărul 1404), pe 22

martie 1945. Acesta prezenta rapoartele realizate la Berlin după informațiile sosite de la Dresda, în intervalul ceva mai mare de o lună ce se scursese de la furtuna de foc – totul într-o formă foarte condensată, dar fără ca informațiile să fie modificate.

Cifrele stabilite în aceste documente (Raportul final și Raportul asupra situației) variau între 18 000 și 22 000, iar estimarea numărului final era fixată la 25 000, așa că se ridică întrebarea cum era posibilă existența unor cifre (exact) de zece ori mai mari, într-un document aflat în circulație cam în aceeași perioadă? Mai mult, TB47 includea și o explicație conform căreia cifrele erau prezentate ca o măsură excepțională, pentru combaterea zvonurilor care vehiculau un număr uriaș de victime: „Întrucât zvonurile depășesc cu mult realitatea, cifrele reale pot fi folosite public".[2]

Dacă „cifrele reale" urcau până la 250 000, așa cum susțin adepții acestui TB47 falsificat, ce ar fi putut afirma „zvonurile"? *Milioane* de morți? Este clar că, dată fiind panica suscitată de mult exagerata rată a pierderilor la Dresda, a fost acordată o aprobare neobișnuită pentru citarea, de către cei aflați în funcții de autoritate, a cifrelor reale (chiar dacă numai temporare). Și numărul real era de 20 240 și, respectiv, 25 000.

Există doar o singură explicație. Fusese adăugat un zero în scopuri propagandistice. Irving a adresat imediat o scrisoare ziarului *The Times,* în care recunoștea că respectivele două numere cu șase cifre, prezente în așa-numitul „TB47", reprezentau „probabil" un fals nazist.

Macabra dispută pe marginea numărului total de victime de la Dresda continuă și azi. Noi documente apar constant, dar există o linie de demarcație clară între cei care acceptă un număr cuprins între douăzeci și cinci și patruzeci de mii și cei – printre care se numără, în continuare, și Irving – care insistă, în ciuda dovezilor documentare, că totalul a fost un număr cu șase cifre, iar, în unele cazuri, de mai multe sute de mii. În mod ironic, autorii britanici – David Irving și Alexander McKee – au fost cei care au propus cifrele mai mari (deși nu pe măsura celor ce se regăsesc pe

website-urile și în broșurile neonaziste, care încearcă să echivaleze distrugerea orașului cu Holocaustul).

David Irving nu a renunțat niciodată, cu adevărat, la datele lui Voigt, iar estimările sale au început să crească din nou după 1980, fiind fixate, în ultima ediția a cărții sale (publicată de el însuși/e-ditia online din 1995), la „până la 100 000". Cifra se bazează, se pare, pe cei douăzeci și cinci de mii de morți confirmați, la care a adăugat cei treizeci și cinci de mii declarați dispăruți, în martie 1945, și încă ceva.[3]

Scriind la aproape douăzeci de ani după apariția volumului lui Irving, Alexander McKee citează, la un moment dat, fără nici un comentariu, o notiță dintr-un jurnal care susține că autoritățile număraseră „256 000" de morți.[4] Până la urmă, avansează cifra de treizeci și cinci de mii pentru ca apoi să observe că, având în vedere lipsa adăposturilor antiaeriene și numărul refugiaților anonimi (pe care, asemenea majorității autorilor din acea perioadă, îl supraestimează masiv) – „ar putea fi cu ușurință dublată la 70 000, fără să ne temem prea mult că exagerăm. Dar nimeni nu va ști vreodată cu certitudine".[5] Altfel spus, McKee a hotărât, pur și simplu, să dubleze numărul pentru că nu i se părea suficient. Un total mai mic, trebuie spus, nu ar fi permis cărții sale să fie publicate sub impresionantul titlu *Hiroshima germană (Das Deutsche Hiroshima),* în Germania.

Prezentarea rece și obiectivă făcută de Götz Bergander, *Der Luftkrieg in Dresden (Războiul aerian în Dresda)*, publicată, mai întâi, în 1977 și apoi retipărită și revizuită, în 1994, a ajuns la un număr total de patruzeci de mii de morți. Bergander a acceptat o cifră cuprinsă între douăzeci și cinci și treizeci și cinci de mii de morți, dar apoi a mai adăugat câteva mii, pe baza propriei convingeri (bazate nu pe vreun capriciu, ci pe observațiile sale de atunci) că un total ceva mai mare era foarte probabil. Bergander a mai făcut tuturor un serviciu identificând, în cele din urmă, un exemplar autentic al directivei TB47 aflate în păstrarea unui fost rezervist, Werner Ehrlich, în îndatoririle căruia intrase copierea documentului. (Sursa lui Irving fusese copia la indigo a unei copii

bătute la mașină, după o copie de proveniență necunoscută.) Totuși, cea mai mare descoperire a venit după sfârșitul comunismului și prăbușirea regimului est-german.

Autorii de până atunci, inclusiv Irving, fuseseră obligați să accepte datele furnizate de *Herr* Zeppenfeld, grădinarul-șef al Heidefriedhof, uriașul cimitir situat pe terenurile virane din afara orașului. Acolo, cei mai mulți sunt de acord, au fost înmormântați, în gropi comune, majoritatea celor morți în timpul raidului. Zeppenfeld, care comandase una din cele opt echipe însărcinate cu recuperarea și îngroparea cadavrelor, a fost citat de Seydewitz, în cartea sa din 1955, spunând că numărase toate trupurile îngropate acolo, plus cenușa celor „nouă mii" de cadavre incinerate în Altmarkt (deși, după cum știm, această cifră era prea mare, dacă acceptăm totalul de 6 856 de cadavre menționat în versiunea autentică a TB47), între a treia săptămână a lui februarie și a doua săptămână a lui martie 1945. Totalul se ridicase la 28 756. Adăugându-i pe cei îngropați în alte cimitire, se ajunge la un număr estimat de circa treizeci și cinci de mii de morți în urma raidului, deși Seydewitz era, de asemenea, de părere că „numărul morților este cu siguranță mai mare decât cei treizeci și cinci de mii stabiliți în momentul înmormântării".[6]

Totuși, în 1993, la patru ani de la prăbușirea comunismului, documente de la biroul municipal al cimitirelor au fost găsite în Arhiva Municipală din Dresda. Pentru prima dată, acestea ofereau detalii despre numărul de cadavre îngropate de autoritățile din Dresda după raid și locațiile în cauză. Activitățile de îngropare au fost duse la bun sfârșit cu o mare rigurozitate (ca de altfel tot ce a avut legătură cu raidul asupra Dresdei) și totalurile au fost raportate regulat autorităților orașului. Totalul celor înmormântați la Heidefriedhof, între februarie și sfârșitul lui aprilie, s-a dovedit a fi de 17 295, aici fiind inclusă și cenușa victimelor incinerate în Altmarkt. Alte 3 462 de trupuri au fost îngropate în Johannisfriedhof, 514 în Neue Annenfriedhof. Totalul trupurilor îngropate înregistrate a fost de 21 271, cu peste 7 000 mai puține decât estimarea înșelător de exactă a grădinarului-șef Zeppenfeld, făcută

numai pentru Heidefriedhof, estimare lipsită de fundamentare scriptică și bazată pe metode improvizate de numărare. *Herr* Friedrich Reichert, de la Muzeul Muncipal din Dresda, crede că în jur de două mii de trupuri au fost îngropate în alte cimitire ale orașului.[7]

Reichert estimează că în jur de douăzeci și cinci de mii de persoane și-au pierdut viața în timpul bombardamentului asupra Dresdei. Este o cifră care se potrivește datelor citate de autoritățile sprijinite de sovietici imediat după război, dar este inferioară chiar și celor sugerate de observatori echilibrați și foarte bine informați, precum Götz Bergander. Estimarea cea mai aproape de adevăr pare să fie cuprinsă între douăzeci și cinci și patruzeci de mii. Aceasta face ca pierderile de vieți omenești să fie sub cele de la Hamburg (deși orașul Hamburg avea de cel puțin două ori populația Dresdei), iar proporțional să se plaseze sub pierderile suferite de localități ca Pforzheim sau Darmstadt.

Cât despre afirmația conform căreia, chiar și după Ziua Victoriei în Europa, la Dresda „mii de victime continuau să fie recuperate în fiecare săptămână dintre ruine"[8], aceasta trebuie să fie o exagerare. Cifrele oficiale sunt foarte clare. După spusele lui Walter Weidauer, primarul Dresdei din perioada postbelică, între 8 mai 1945 (când Irving susține că „mii" de trupuri erau găsite în fiecare săptămână) și *1966* – un interval de peste douăzeci de ani – numai *1 858* de trupuri au fost recuperate din ruinele orașului. Tot Weidauer afirmă că nu există nici o bază pentru rapoartele conform cărora zeci de mii de victime au fost carbonizate, încât nu s-a mai găsit nimic din ele. Nu toate au fost identificate, dar – mai ales pentru că majoritatea victimelor au murit asfixiate – covârșitoarea majoritate a trupurilor puteau fi încă distinse ca atare. După 1989 – în ciuda excavărilor masive și a reconstrucției ce a urmat căderii comunismului la Dresda – nu au fost recuperate nici un fel de rămășițe umane, deși cercetări arheologice amănunțite au însoțit repunerea în valoare a diferitelor zone.[9]

Nimic din cele de mai sus nu e menit să minimizeze cumplita realitate a unui număr atât de mare de morți, a căror viață a fost atât

de înspăimântător răpită într-un interval de numai câteva ore, sau să uite că majoritatea erau femei, copii și bătrâni. Evaluările exagerate – mai ales cele exploatate în scopuri politice – nu sunt demne și nici nu fac dreptate uneia din cele mai teribile – după toate standardele – acțiuni ale celui de-al Doilea Război Mondial.

ANEXA C

Legendele toamnei

După Primul Război Mondial, doi frați germani întreprinzători, Heinz și Karl Spanknöbel, au emigrat mai întâi în Elveția și, de acolo, în 1922, în Statele Unite. Heinz era pasionat de politică, fiind un nazist entuziast care, pentru scurt timp, a fost „liderul NSDAP în Statele Unite". Ulterior, a revenit în Germania și a deschis o fabrică. Karl Spanknöbel a rămas în Statele Unite, a obținut cetățenia americană și și-a schimbat numele în Charles Adolf Noble. Fost pastor adventist și comerciant de alimemente naturiste, a devenit proprietarul unei firme de procesare a fotografiilor la Detroit, ulterior una din cele mai mari din țară. Fiul său, John Noble, a pretins, mai târziu, că expunerea neîntreruptă la substanțele chimice toxice utilizate la acea vreme în procesul de developare a filmelor a afectat sănătatea tatălui său. În 1937, Charles Noble se gândea să-și schimbe afacerea – și țara.[1]

În 1938, Noble a cumpărat la Dresda, de la un oarecare *Herr* Thorsch, o fabrică de aparate de fotografiat modestă, dar profitabilă, cu aproximativ o sută de muncitori. Thorsch avea cetățenie elvețiană, dar era pe jumătate evreu, așa că nu credea că avea să poată evita abuzurile regimului. De fapt, înțelegerea cu Charles Noble (alias Spanknöbel) nu era atât o vânzare, cât un schimb – Thorsch primea afacerea din Statele Unite pe care acesta nu o mai dorea, iar Noble obținea o afacere cu producție viabilă, într-o țară

pe care nu o mai văzuse de aproape douăzeci de ani.[2] Există câteva semne de întrebare: în 1943, Noble a fost acuzat de obținerea unor profituri disproporționate de pe urma tranzacției de „de-iudeizare", deși, dacă e să credem versiunea familiei lui Noble, erau deja persecutați de autorități pentru că aveau cetățenie americană. Mai mult, această acuzație vine din partea lui Max Seydewitz, care avea o serie de motive politice imediate pentru a păta numele lui Noble. Conform lui John Noble, a fost o înțelegere corectă, chiar generoasă, prin care fiecare parte a primit ce a dorit.

Oricum, „Atelierele pentru producția de aparate de fotografiat Charles A. Noble", așa cum au fost imediat rebotezate, au prosperat sub conducerea sa. A creat un aparat de mici dimensiuni cu o singură lentilă. Această cameră, numită Praktica, și succesoarea sa, Praktiflex, au avut un succes considerabil. Familia Noble s-a mutat într-o reședință spectaculoasă, Vila San Remo, care fusese construită în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea pentru prințesa moștenitoare Luise a Saxoniei. Așezată în mijlocul propriului domeniu, cu ieșire pe Bergbahnstrasse, în suburbia exclusivistă Weisser Hirsch, aflată sus, deasupra orașului, somptuoasa reședință avea o perspectivă superbă asupra Dresdei și a văii Elbei, mai ales din turnul său în stil renascentist.

Chiar și după intrarea Statelor Unite în război de partea aliată, fabrica Noble a primit permisiunea să-și continue activitatea sub conducerea lui Charles și a fiului său, John, deși, în curând, fabricarea și comercializarea aparatelor de fotografiat a lăsat loc, așa cum se întâmplase și în restul sectorului producător de bunuri de consum, producției de război. Fabrica Noble producea filtre pentru motoare de avioane și componente pentru sistemele de tragere.[3] Herbert Blumtritt, istoric al industriei fotografice din Dresda, își exprimă îndoielile „că în al Doilea Război Mondial, o companie care rămânea în proprietatea unui cetățean american nu a fost plasată sub administrație germană... sau că proprietarul nu a fost internat în lagăr – mai mult, a continuat să producă pentru industria de armament – va rămâne pentru totdeauna de neînțeles sau are cauze mai profunde".[4]

Noble se născuse, bineînțeles, în Germania, iar fratele său fusese, la un moment dat, o figură proeminentă a nazismului american. În plus, părea să-și administreze fabrica în totalitate după bunul plac al autorităților. Cu toate acestea, Max Seydewitz a oferit o versiune care combină conspirația politică cu trădarea romantică. După spusele lui Seydewitz, Noble a acționat ca mediator între regimul nazist și americani, a jucat rolul unui canal de comunicație în ambele sensuri, oferind informații americanilor și permițând conducerii germane să spere, în continuare, într-o pace separată sau măcar într-un tratament mai puțin dur din partea aliaților occidentali. Seydewitz continuă:

> Misiunea lui Noble includea, în mod firesc, intriga și spionajul împotriva Uniunii Sovietice, iar, în această sarcină, cei care au săpat mormântul Germaniei l-au ajutat de bunăvoie. În schimbul informațiilor despre Uniunea Sovietică, pe care le-a primit prin radio din partea stăpânilor săi de pe Wall Street și le-a transmis conducătorilor naziști, a primit de la ei informații confidențiale despre Germania, pe care le-a comunicat cu ajutorul aparatului său de transmisiuni din Vila San Remo acelorași șefi americani.[5]

Complotul devine și mai complicat. Conform cărții lui Seydewitz, toate informațiile pe care Sir Arthur Harris și comandantul Forței Aeriene 8, generalul Spaatz, le aveau despre Dresda proveneau de la Noble. De la Noble știau Aliații occidentali că orașul era plin de refugiați și răniți, și multe altele:

> Cunoșteau cu precizie locația cartierelor celor mai populate din centru, poziția unor obiective precum Zwinger sau Frauenkirche, poziționarea altor monumente culturale și biserici. Știau foarte bine că, în februarie 1945, Dresda nu era protejată de artilerie antiaeriană sau de avioane de vânătoare. Erau, de asemenea, complet informați despre poziția țintelor militare din Dresda – și asupra lor nu a fost lansată nici o bombă pe 13 februarie. Aviatorilor le-a fost interzis, în mod explicit, să lanseze bombe în zona Weisser Hirsch, deoarece Înaltul Comandament anglo-american dorea cu orice preț să evite punerea în pericol a

neprețuitului agent care locuia în acea zonă. Acesta e motivul pentru care Weisser Hirsch a fost una dintre puținele zone ale Dresdei protejate de atacurile aeriene din 13 și 14 februarie.

Seydewitz face extraordinara afirmație că familia Noble, tatăl și fiul, „dăduse ordinul de distrugere a Dresdei". Mutschmann fusese avertizat, în prealabil – deși, spre supărarea sa, i s-a oferit un răgaz de numai douăzeci și patru de ore, în locul celor trei zile promise. Chiar și Goebbels știa, susține Seydewitz, indicând ca dovadă transcrierile convorbirilor telefonice care erau „încă disponibile la sfârșitul războiului", dar care, misterios, dispăruseră în momentul scrierii volumului (1955).

Această isterică mașinărie stalinistă de produs zvonuri a avut un efect profund asupra populației din Dresda, izolată și incapabilă să aibă acces la alte puncte de vedere sau să verifice „faptele" prezentate de conducătorii comuniști. În afară de povestea avertizării prealabile a lui Mutschmann, se zvonește, de asemenea, că formațiunile de bombardiere au fost ghidate de lumini instalate în turnul Vilei San Remo. Aceste istorii sunt la fel de comune în războiul aerian, precum erau poveștile populare cu lanternele legate de măgari pentru a atrage corăbiile pe recifele controlate de contrabandiști sau ca acelea, din războaiele de demult, ale trădătorilor din interiorul cetăților aflate sub asediu, care aprindeau focuri ca să-l înștiințeze pe inamic că putea intra în fortăreață. Ideea că RAF și USAAF puteau găsi un oraș cu aproape trei sferturi de milion de locuitori numai cu ajutorul unei lămpi puse la fereastra unui turn, că nu aveau nici cea mai vagă idee care erau părțile cele mai populate ale orașului sau unde erau poziționate marile clădiri și monumentele (informații disponibile în orice ghid turistic din perioada antebelică) trădează o uimitoare, aproape bizară naivitate.

Relatarea lui Seydewitz ajunge, până la urmă, la un apogeu cu adevărat fantastic și nebunesc. Îl prezintă pe Noble privind vesel bombardarea Dresdei, din vila sa somptuoasă ce se ridica deasupra orașului, asemenea unui personaj negativ din filmele cu James

Bond, care exultă când își privește creația malefică. Tot ce mai lipsea era o pisică persană albă care să-i toarcă în brațe:

> Putem fi siguri că domnul Noble a așteptat, în acea noapte de Lăsata Secului, ca „brazii de Crăciun" să apară deasupra siluetei învelite în întuneric a Dresdei și să le indice bombardierelor ținta. Putem fi siguri, apoi, că domnul Noble a privit de pe veranda Vilei San Remo și a savurat spectacolul crud al flăcărilor de neoprit și prăbușirea neprețuitelor monumente [...].

Ceea ce s-a întâmplat, cu adevărat, a fost că familia Noble, care, din multe puncte de vedere, a fost serios afectată de război, păstrând numai controlul nominal asupra afacerii și fiind supusă diferitelor restricții, a rămas în libertate mai puțin de două luni de la victoria în Europa. Au arborat steagul american, considerându-l un fel de protecție, și au oferit găzduire ofițerilor americani care au vizitat Dresda, în timpul lunii de miere ce a urmat războiului. În iulie 1945, Charles și John au fost arestați de poliția secretă sovietică. Autoritățile sovietice au preluat controlul asupra fabricii și au utilizat-o pentru a produce aparate Praktica destinate Armatei Roșii. În ceea ce-i privește pe cei doi Noble, au petrecut peste un an în închisoarea din Münchner Platz și câteva luni în lagărul de concentrare Buchenwald, pe care sovieticii l-au redeschis rapid pentru încarcerarea propriilor inamici. În cele din urmă, după ce au fost închiși vreme de cinci ani fără a li se aduce vreo acuzație, au fost judecați separat și condamnați pentru spionaj în favoarea Statelor Unite.

Condamnat la cincisprezece ani de închisoare, tânărul John a fost trimis în gulagul siberian. Charles A. Noble a fost eliberat dintr-o închisoare est-germană, în 1952. Și-a petrecut următorii ani în America, militând pentru eliberarea fiului său. John a fost eliberat în 1955, în urma unei intervenții personale a președintelui Eisenhower. Povestea spusă de Seydewitz era, de fapt, o salvă propagandistică, lipsită de orice dovezi, menită să justifice încarcerarea a doi oameni și să stimuleze și mai mult sentimentele antioccidentale în captiva RDG.

În mod curios, istoria a fost negată de Walter Weidauer, fostul primar comunist al Dresdei, în cartea sa, *Inferno Dresden* (1965). Relatările, în stilul romanelor exotice cu spioni, ale întâlnirilor dintre Noble și conducerea nazistă, ca să nu menționăm contactele radio clandestine ale producătorului de aparate de fotografiat cu Wall Street, lipsesc complet (deși arestarea celor doi Noble de către ruși a fost justificată prin „crime de război"). Totuși, întreaga epopee a conspirației a reapărut în ediția din 1982 a cărții lui Seydewitz, publicată (așa cum se întâmpla cu toate cărțile tipărite în RDG) numai după ce a primit aprobarea guvernamentală – deși relatarea la fel de exactă a atacurilor avioanelor de vânătoare americane asupra civililor fusese în întregime eliminată.

Unii locuitori ai Dresdei continuă să creadă povestea trădătorului din Vila San Remo. O carte apărută recent, cu povestiri personale despre Dresda, conține o relatare a unui bărbat care a trăit în copilărie furtuna de foc. Acesta descrie cum familia sa a căutat după bombardament adăpost în apartamentul unui unchi din Weisser Hirsch – o zonă despre care spune, cu detașare, că fusese cruțată din cauza spionului american care trăia acolo, în Vila San Remo. „Așa se presupune", adaugă povestitorul, „dar eu sunt sigur că așa era *(es wird schin so gewesen sein)."*[6]

Pentru fiul unui spion american lipsit de inimă, John Noble a dovedit, fără îndoială, un atașament surprinzător față de orașul ce aparent îl „trădase". În 1992, a revenit la Dresda împreună cu fratele său mai mic, George, și a revendicat fabrica și casa care fuseseră confiscate de comuniști după 1945. Timp de cinci ani, a încercat să reconstruiască fabrica, producând un aparat de fotografiat panoramic revoluționar, dar a fost nevoit să vândă afacerea în 1997, împreună cu vila. Aparatul însă este produs în continuare. Domnul Noble, un om profund religios, care l-a regăsit pe Dumnezeu în Gulag, susține că, departe de a fi cruțat de bombardierele aliate, acoperișul Vilei San Remo a fost parțial avariat, iar familia s-a luptat să stingă focurile care ar fi putut distruge întreaga clădire. Charles și John Noble au fost recent

onorați într-un sondaj realizat de presa din Dresda, apărând în lista celor „100 de locuitori ai Dresdei din secolul trecut".[7]

Deși viziunea lui Weidauer asupra acestei legende, cu toate limitele impuse de politic, reintroduce o doză de realism, fostul primar e capabil să răspândească propriile zvonuri. Printre acestea se numără salvarea Dresdei de bomba atomică de către Armata Roșie.

În octombrie 1963, redactorul unei reviste științifice germane, *Phisykalische Blätter*, a avut ocazia să-l intervieveze pe Werner Heisenberg, fizician atomist, laureat al Premiului Nobel și conducătorul programului eșuat al celui de-al Treilea Reich de a construi bomba atomică. În cursul convorbirii, Heisenberg i-ar fi spus jurnalistului că, în iulie 1944, a fost vizitat de un aghiotant al mareșalului Reichului Göring, comandantul Luftwaffe. Emisarul l-a informat că americanii lansaseră o amenințare, prin intermediul canalelor diplomatice germane din Lisabona neutră: dacă germanii nu acceptau să încheie pacea în următoarele săptămâni, asupra Dresdei avea să fie aruncată o bombă atomică.[8] Aghiotantul dorea să afle, în numele mareșalului, dacă Heisenberg considera că era un scenariu plauzibil, la care omul de știință, perfect conștient că, orice răspuns ar fi dat, consecințele puteau fi grave, a replicat că îl considera improbabil, dar nu complet imposibil. A nuanțat și mai mult această părere deja ambivalentă, arătând că dezvoltarea unei asemenea arme, până în punctul în care devenea utilizabilă, implica un efort industrial atât de mare, încât nu credea că americanii erau capabili să-l ducă la bun sfârșit.

Presupusa conversație a rămas fără rezultat. Se pare că nici Göring nu credea cu adevărat că americanii aveau bomba atomică. Evident, Germania nu a capitulat atunci și nici nu avea să o facă timp de aproape un an. Dacă această bizară amenințare a fost cu adevărat lansată, care era semnificația ei? Era o amenințare reală? Sau americanii testau nervii germanilor?

Povestea lui Heisenberg ar fi rămas irelevantă dacă Weidauer nu ar fi insistat, adunând dovezi circumstanțiale, pentru a afirma că, de fapt, discuțiile despre apocaliptica Thunderclap din acea vară au

avut loc în cadrul aceluiași comitet responsabil și pentru bomba atomică și, în consecință, existența unei legături între cele două chestiuni era plauzibilă. Și nu numai atât: bomba trebuia, se căzuse de acord, să fie testată pe un oraș neafectat de război. În plus, după război, generalul Groves, responsabilul militar al proiectului de dezvoltare a armei atomice, a afirmat că, la sfârșitul lui decembrie 1944, președintele Roosevelt îi spusese că „dorea să fim pregătiți să lansăm bombele asupra Germaniei, dacă reușeam să avem primele bombe înaintea sfârșitului războiului în Europa".[9] În consecință, Dresda ar fi fost ținta perfectă. În consecință, Dresda trebuie să fi fost ținta vizată. Îndreptându-se rapid spre concluzia acestui raționament alarmant de instabil, Weidauer afirmă, apoi, că orașul a fost salvat numai de eroismul Armatei Roșii, care, în ianuarie 1945, a înaintat atât de rapid, încât brusc Dresda era deja prea aproape de front pentru a mai fi ținta unui bombardament atomic, fără ca acesta să afecteze forțele sovietice. Astfel, Dresda a fost cruțată de soarta orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki.

Evident, următoarea lovitură vine odată cu afirmația că, atunci când a devenit imposibilă utilizarea bombei atomice asupra unui oraș „experimental" deliberat cruțat, pentru a-i ofensa și a-i intimida pe rușii aflați în ofensivă, bombardamentul atomic a fost înlocuit, în ultimul moment, cu un atac convențional masiv. Consecința: furtuna de foc.

Există câteva contradicții în toată această teorie. Mai întâi, americanii nu aveau o bombă nucleară în vara lui 1944. Din acest punct de vedere, și omul de știință, și comandantul Luftwaffe aveau dreptate. Dar inamicul era mai aproape de atingerea obiectivului decât credea Göring sau decât se temea Heisenberg. În al doilea rând, există dovezi că, încă din septembrie 1944, principalele opțiuni ale președintelui Roosevelt erau să arunce bomba asupra Japoniei sau să o păstreze ca amenințare. Germania nu a fost luată în discuție. În al treilea rând, Roosevelt știa, deja, că august 1945 era data cea mai probabilă când bomba urma să fie gata pentru a fi utilizată. În al patrulea rând – și ca o consecință – dacă bolnavul și epuizatul Roosevelt i-a spus așa ceva lui Groves, trebuie să fi fost

pentru că înclina, în acel moment (poate sub impactul contraofensivei germane neașteptat de puternice ce începuse în Ardeni), să creadă că, până la urmă, coșmarul din Europa urma să se prelungească până în toamna lui 1945, când bomba avea să fie utilizabilă.

Dovezile aduse de Weidauer sunt subțiri, raționamentul pe care îl utilizează îndoielnic, dar este clar că trebuie să demonstreze ceva ce ține de propaganda specifică războiului rece. Dacă anglo-americanii erau pregătiți să distrugă Dresda cu ajutorul unei bombe atomice și au fost descurajați numai de înaintarea rapidă a forțelor sovietice (pe care, și mai derutant, Aliații occidentali făceau totul să o sprijine), la ce alte orori nu ar fi fost pregătiți „imperialiștii" să recurgă împotriva păsnicei lumi comuniste, douăzeci de ani după acest episod?

Povestea Dresdei, ca prima țintă a unui bombardament atomic, pare să fi intrat în circulație la scurt timp după război, dar Walter Weidauer este sursa la care locuitorii Dresdei fac referire. Chiar și pentru oameni educați, acesta este un fapt afirmat cu convingere: „Știți, dacă războiul nu s-ar fi terminat, Aliații plănuiau să lanseze bomba atomică asupra Dresdei..."

După cum le reamintea Weidauer cititorilor săi est-germani, pregătind astfel scena pentru alți propagandiști:

> Dacă, în ciuda tuturor acestor lucruri, Dresda – care, conform faptelor citate mai sus, fusese desemnată ca țintă a primei bombe atomice – nu a avut aceeași soartă ca Nagasaki sau Hiroshima, atunci trebuie să mulțumim în primul rând soldaților, ofițerilor și generalilor Armatei Roșii. Ofensiva lor rapidă, faptele lor glorioase, care au condus la capitularea necondiționată a Germaniei lui Hitler, pe 8 mai 1945, [...] au exclus posibilitatea lansării primei bombe atomice la Dresda. Asta nu trebuie să uităm niciodată![10]

Note

1. Sânge și comori

1 Pastorul dr. Karl-Ludwig Koch, interviu realizat de autor, Dresden-Löschwitz, în februarie 2002.

2. Regatul geamăn

1 Johann Christian Hasche: *Eine Umständlische Beschreibung Dresdens,* citat în *Dresden: Die Geschichte des Stadt,* Ed. Dresdner Geschichtverein, Dresda, 2002, p. 90.
2 Scrisoare tipărită în Günther Jäckel (ed.): *Dresden in der Goethezeit,* Berlin, 1990, p. 48.
3 Jacek Stazhewski: „Der Sachsenhof in Warschau (1756–1763)", în *Dresdner Hefte 50: Polen und Sachsen: Zwischen Nähe und Distanz,* Dresda, 1997, p. 66 și urm.
4 *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* p. 102.

3. Florența de pe Elba

1 Olaf B. Rader: „Dresda", în Ettienne François și Hagen Schulze (ed.): *Deutsche Erinnerungsorte III,* München, 2001, p. 459.
2 Wolfgang Zimmer: „Bevölkerungsentwicklung und Sozialstruktur in der Stadt nach 1871", în *Dresdner Hefte 61: Indudtriestadt Dresden? Wirtschaftswachstum im Kaiserreich,* Dresda, 1997, p. 21.

4. Ultimul rege al Saxoniei

1 *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* p. 175.
2 *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* p. 188.
3 Organizația DNHV a crescut de la 160 de membri, în 1894, la mai mult de 100 000, în 1907, și și-a continuat ascensiunea rapidă până în 1914. A se

vedea Dirk Stegmann: *Die Erben Bismarcks: Parteien und Verbände in der Spätphase des Wilhelminischen Deutschlands,* Köln/Berlin, 1970, p. 41.

4 Robin Neillands: *The Bomber War: Arthur Harris and the Allied Bomber Offensive 1939–1945,* Londra, 2001, p. 13.

5 Claus-Christian W. Szejnmann: *Vom Traum zum Alptraum: Sachsen in der Weimarer Republik,* Leipzig, 2000, p. 27. Cartea și site-ul MDR (Radioul Central German), dedicată istoriei Saxoniei, înaintează cifra de 220 000, cărora li se adaugă 19 000 de „dispăruți". Dacă procentele pentru Saxonia, în ansamblu, și Dresda, în particular, sunt similare, cifra mai mică pare mai apropiată de adevăr când vine vorba de victimele directe ce pot fi atribuite luptelor. Dacă cifra mai mare este cea adevărată, aceasta ar însemna că o treime dintre saxonii care au plecat la război nu s-au mai întors. Cifrele pentru Dresda sunt preluate din *Dresden. Die Geschichte der Stadt,* p. 198.

6 Prințul Ernst Heinrich von Sachsen: *Mein Lebenweg: vom Königsschloss zum Bauernhof,* Dresda/Basel, 1995, p. 102 și urm.

7 Gertraund Freundel, interviu realizat de autor, Dresda, octombrie 2001.

8 Ralf Krüger: „Presse unter Druck. Differenzierte Berichterstattung trotz nazionalsozialistischer Presselenkungsmassnahmen: die liberalen *Dresdner Neueste Nachrichten* und das NSDAP-Organ *Der Freiheirskampf* im Vergleich", în Reiner Pommerin (ed.): *Dresdner unterm Hakenkreuz,* Köln/Weimar/Viena, 1998, p. 44.

5. Un Mussolini saxon

1 Informațiile despre cariera lui Mutschmann sunt preluate din Karl Höffkes: *Hitlers Politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches,* Tübingen, 1986, p. 242 și urm. și din Peter Hüttenberger: *Die Gauleiter: Studie zum Wandel des Machtgefüges in der NSDAP,* Stuttgart, 1969, p. 217 (pentru detalii biografice).

2 Pentru aceasta și pentru punctele de vedere deloc măgulitoare ale altor defectori naziști, a se vedea Clemens Vollnhalls (ed.): *Sachsen in der NS-Zeit,* Leipzig, 2002, p. 39.

3 Josef Goebbels: *Tagebücher 1924–1925,* München, 1999, nota din 25 iunie 1937.

4 Victor Klemperer: *The Klemperer Diaries 1933–1945: I Shall Bear Witness Until the Bitter End,* ediție prescurtată și tradusă de Martin Chalmers, Londra, 2000, p. 5.

5 Von Killinger, căruia i-a fost atribuită organizarea loviturii de stat care l-a adus pe dictatorul Antonescu la putere, a murit ucis de o grupare paramilitară prorusă, când ambasada germană din București a fost luată cu asalt, în septembrie 1944. A se vedea profilul său și selecția de fragmente din presa germană și britanică în WO 208/4480, PRO, Londra.

6 Principele Ernst Heinrich von Sachsen: *Mein Lebensweg,* p. 233.

7 *Ibidem,* p. 234.
8 Otto Griebel: *Ich War Ein Mann der Strasse: Lebenserinnerungen Eines Dresdner Malers,* Altenburg, 1995, p. 209.
9 A se vedea Norbert Haase, Stefi Jersch-Wenzel și Hermann Simon (ed.): *Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur national-sozialistischen Judenverfolgung in Dresden 1933–1945,* Leipzig, 1998, p. 100.
10 Vollnhalls (ed.): *Sachsen in der NS-Zeit,* p. 189.
11 *Ibidem,* p. 191.
12 Carsten Schreiber: „Täter und Opfer: Der Verfolgungsapparat im NS-Staat" în *ibidem,* p. 179.

6. O perlă într-un nou colier

1 Matthias Gretzschel: *Dresden im Dritten Reich* retipărită în lucrarea *Landeszentrale für politische Bildung Hamburg und Dresden im Dritten Reich: Bombenkrieg und Kriegsende,* Hamburg, 1993, p. 96.
2 Aceasta și descrierea ulterioară a vizitei lui Hitler la Dresda, în 1934, provin din eseul autobiografic al lui Günter Jäckel: „Für den herrlichen Führer danken wir Dir" preluat din șpalturile lucrării *Lebensbilder III (Die finstere Zeit)* oferite autorului de Günter Jäckel, în martie 2002.
3 Copie a documentului original oferită autorului de Holger Starke, de la Muzeul Municipal din Dresda. A se vedea, de asemenea, și articolul său „Vom Werkstättereal zum Industriegelände in *Dresden vor der Entstehung* der Albertstadt bis zur Auflösung der Industrieanlagen Nord (1873–1952)", în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 150 și urm.
4 Manfred Beyer: „Dresden als Keimzelle des militärischen Widerstandes: Die Garnison in der NS-Zeit", în *Dresdner Hefte 53: Dresden als Garnisonstadt,* 1998, p. 52 și urm.
5 Starke: *op. cit.,* p. 171 și urm.
6 Matthias Lerm: *Abschied vom Alten Dresden: Verluste historischer Bausubstanz nach 1945,* Rostock, 2000, p. 14 și urm.
7 Pentru detalii asupra planificării urbane de după 1943, a se vedea Matthias Lerm: „Konzepte für den Umblau der Stadt Dresden in den 30er und frühen 40er Jahren des 20. Jahrhunderts", în *Vorträge und Forschungsberichte: 4 Kolloquium zur dreibändingen Stadtgeschichte 2006 vom 18. März 2000,* p. 31 și urm.

7. Mai întâi arde sinagoga, apoi orașul

1 Cifrele pentru Breslau din Davies și Moorhouse: *Microcosm,* p. 367. Cifrele pentru Berlin, din Leonard Gross: *The Last Jews in Berlin,* Londra, 1983, p. 11; datele demografice pe fiecare oraș saxon sunt preluate din Vollnhalls (ed.): *Sachsen in der NS-Zeit,* p. 202 și urm.

2 Uwe Ulrich: *Zur Geschichte der Juden in Dresden,* Dresda, 2001, p. 10.
3 Uwe Ulrich: *op. cit.,* p. 10 și urm.
4 A se vedea HATiKVA (ed.): *Spurensuche: Juden in Dresden, Ein Begleiter durch die Stadt,* Dresda, 1996, p. 35.
5 Ingrid Hirsch: „Das Ringen um die Gleichstellung der Dresdner Juden und ihre Religionsgemeinde von 1830 bis 1871", în *Dresdner Hefte nr. 45* (ediție revăzută), 2000, p. 19.
6 Despre populația evreiască vezi Gerald Kolditz, „Zur Entwicklung des Antisemitismus in Dresden während des Kaisserreichs" în *Dresdner Hefte 45* (ed. 2000), p. 44
7 Observații pe marginea tendințelor legate de căsătorii, în W.E. Mosse: *The German-Jewish Economic Elite 1820-1935: A Socio-Cultural Profile,* Oxford/New York, 1989, p. 182. Pentru o analiză a prejudecăților a se vedea p. 225.
8 Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *Die Erinnerung hat ein Gesicht,* p. 101 și urm.
9 Günther Kirsch: „Die gesetzliche und aussergesetzliche Judenverfolgung in Dresden und Sachsen in den ersten Monaten der nazionalsozialistische Herrschaft", în *Historische Blätter H. 4* (1994), p. 10.
10 Henny (Wolf) Brenner: *„Das Lied ist aus": Ein jüdisches Schicksal in Dresden,* Zürich/München, 2001, p. 69.
11 „Die Johannstadt wieder als Vorbild" în *Der Freiheitskampf 2* (august 1935).
12 Michael Burleigh: *The Third Reich: A New History,* Londra, 2000, pp. 325-326.
13 Nu a fost pierdut totul. Un tânăr pompier arian, Alfred Neugebauer, a salvat Steaua lui David după ce s-a prăbușit din vârful turnului sinagogii și a păstrat-o în siguranță în locuința sa. A returnat-o (pe atunci micii) comunității evreiești după război. A fost pusă la locul ei pe noua sinagogă, inaugurată în 2002. *Herr* Neugebauer, acum în vârstă de optzeci și cinci de ani, a fost oaspete de onoare ale acestei ceremonii.
14 Haase, Jersche-Wenzel și Simon (ed.): *Die Erinnerung hat ein Gesicht,* p. 162.
15 Griebel: *Ich war ein Mann der Strasse,* p. 239 și urm.
16 Günter Jäckel, interviu realizat de autor, Dresda-Kleinschachwitz, februarie 2002.
17 HATiKVA (ed.): *Spurensuche,* p. 41.
18 Interviu cu Günter Jäckel. Publicitatea creată în jurul numirii lui Jäckel ca președinte al Societății Goethe a ajuns la urechile fostului său coleg de școală, fost profesor universitar, acum retras pe coasta Pacificului, în nord-vestul Statelor Unite. Cei „doi Günteri" vorbesc acum regulat, folosind liniile telefonice transatlantice – așa cum le stă bine unor pensionari – „când e mai ieftin".

19 Griebel: *Ich war ein Mann der Strasse,* p. 240.

8. Legile văzduhului

1 Cajus Becker: *The Luftwaffe War Diaries,* Londra, 1967, p. 57.
2 John Buckley: *Air Power in the Age of Total War,* Bloomington, Indiana, 1999, p. 127.
3 Nicholas Bethell: *The War That Hitler Won: September 1939,* Londra, 1972, p. 104 și urm.
4 Klemperer: *Klemperer Diaries,* p. 296 și urm.
5 Eseul lui Günter Jäckel „Dieser 1. September 1939" oferit de Jäckel autorului.
6 Stephen A. Garrett: *Ethics and Airpower in World War II: The British Bombing of German Cities,* New York, 1996, p. 3. Valabilă și pentru descrierile primelor bombardamente aeriene.
7 Norman Longmate: *The Bombers,* Londra, 1983, p. 29.
8 *Ibidem,* p. 32.
9 Pentru viziunea generalului Giulio Douhet, vezi John Buckley: *Air Power in the Age of Total War,* Bloomington, Indiana, 1999, p. 75 și urm.
10 *Ibidem,* p. 3.
11 A se vedea Jörg Friedrich: *Das Gesetz des Krieges,* München, 2002, p. 720 (inclusiv notele), pentru discuția legată de aspectele morale ale raidului și referiri la lucrările istoricilor specialiști în domeniu. Friedrich afirmă că numărul victimelor se ridică la trei sute, Neillands în *Bomber War* vorbește de o mie de victime, preluând cifra din lucrarea *The Spanish Civil War,* a lui Hugh Thomas.
12 Relatarea unei vizite la Guernica, povestită autorului de istoricul în cauză, Matthias Neutzner, februarie 2002.

9. Spune-mi Meier

1 Denis Richards: *The Hardest Victory: Bomber Command in the Second World War,* Londra, 1994, p. 8.
2 Longmate: *op. cit.,* p. 54.
3 Metodele utilizate în cadrul Operațiunii Nickel și dificultățile întâmpinate sunt descrise în Richards: *Hardest Victory,* p. 23 și urm. Bethell: *The War That Hitler Won,* p. 204. Longmate: *op. cit.,* p. 75.
4 Bethell: *op. cit.,* p. 208.
5 În multe cazuri, filmul a avut exact efectul invers. În cinematografele în care a rulat, femeile germane, în special, au fost auzite exprimându-și sentimentele de simpatie pentru femeile și copiii polonezi.
6 Pentru invazia germană a Olandei și Belgiei, a se vedea Len Deighton: *Blood, Tears, and Folly: An Objective Look at World War II,* Londra, 1993,

p. 185. Deighton face și o analiză rece, de bun-simț, a bombardamentului asupra portului Rotterdam (p. 365).

7 Richards: *op. cit.,* p. 45 și urm. Deighton: *op. cit.,* p. 363.

8 Harmann Rahne: „Zur Geschichte der Dresdner Garnison im Zweiten Weltkrieg 1939 bis 1945", în Friedrich Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstörung Dresdens 1945,* Dresda, 1994, p. 127.

9 Jörg Friedrich: *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg,* München, 2002, p. 69.

10 Goebbels: *Tagebücher,* 11 septembrie 1940.

10. Blitz

1 Norman Longmate: *Air Raid: The Bombing of Coventry,* Londra, 1976, p. 93.

2 *Ibidem, passim,* dar mai ales p. 85 și urm. pentru distrugerea catedralei.

3 Longmate: *Air Raid,* pp. 181, 190.

4 Sir Arthur Harris: *Bomber Offensive,* Londra, 1947, p. 83.

5 *Britain under Fire,* Londra, 1941, p. 12.

6 Albert Speer: *Inside the Third Reich,* Londra, 1970, p. 388.

7 Harris: *Bomber Offensive,* p. 51.

8 Friedrich: *Der Brand,* p. 68.

11. Prin foc și sabie

1 Interviu cu Vaugham Southam, realizat de autor la Bristol, Anglia, mai 2001.

2 Max Hastings: *Bomber Command,* Londra, 1979 (ediție revăzută 1999), p. 111.

3 Martin Middlebrook: *The Battle of Hamburg: The Firestorm Raid,* Londra, 1980, p. 24.

4 Dudley Saward: *„Bomber" Harris,* Londra, 1984, p. 4 și urm. Henry Probert: *Bomber Harris, His Life and Times,* Londra, 2001, p. 23 și urm.

5 Henry Probert: *op. cit.,* pp. 31, 36 și urm.

6 Harris: *Bomber Offensive,* p. 19 și urm.

7 *Ibidem,* pp. 92-95.

8 *Ibidem,* p. 105. Pentru descrierea raidului a se vedea Richards: *Hardest Victory,* p. 119.

9 Josef Goebbels: *Tagebücher,* 27 aprilie 1942.

10 Niall Rothnie: *The Baedeker Blitz: Hitler's Attack on Britain's Historic Cities,* Shepperton, 1992, p. 11.

11 Longmate: *op. cit.,* p. 220.

12 *Ibidem,* p. 224. A se vedea și relatarea ceva mai puțin impresionantă a consecințelor raidului celor o mie de bombardiere asupra orașului Köln în Friedrich: *Der Brand,* p. 87 și urm.
13 Goebbels: *Tagebücher,* 31 mai 1942.
14 Relatarea apropierii de țintă și a secvenței atacului în Middlebrook: *Battle of Hamburg,* p. 177 și urm. Longmate: *op. cit.,* p. 256 și urm.
15 Middlebrook: *op. cit.,* p. 128.
16 Longmate: *op. cit.,* p. 269.
17 Speer: *op. cit.,* p. 389.
18 Goebbels: *Tagebücher,* 29 iulie 1943.
19 Olaf Groehler: *Der Bomberkrieg gegen Deutschland,* Berlin, 1990, p. 199.

12. Adăpostul antiaerian al Reichului

1 Götz Bergander: *Dresden im Luftkrieg: Vorgeschichte, Zerstörung, Folgen,* Würzburg, 1998, ediție revăzută, p. 9 și urm.
2 *Ibidem,* p. 95.
3 *Ibidem,* p. 96.
4 *Ibidem,* p. 99 și urm.
5 Groehler: *Der Bomberkrieg gegen Deutschland,* p. 205.
6 Friedrich: *Der Brand,* p. 117 și urm.
7 Groehler: *op. cit.,* p. 208. Pentru alte detalii a se vedea prelegerea lui Olaf Groehler retipărită în „Bombenkrieg gegen Leipzig 1940–1945" în *Texte des Leipziger Geschichtsvereins e.V. Heft 4* (1994)
8 Groehler: *op. cit.,* p. 18.
9 Matthias Neutzner (ed.): *Martha Heinrich Acht: Dresden 1944/45,* Dresda, 2000, p. 23 și urm.
10 Frau Anita (Kurz) John și Frau Nora Lang, interviu realizat de autor, Dresda – Johannstadt, februarie 2002.
11 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 25 și urm.
12 *Lagebericht* din Gittersee din 30 august 1945, citat în Neutzner (ed.): *Martha Heinrich Acht,* p. 45.

13. Un oraș fără importanță militară sau industrială?

1 *Oberkommando des Heeres: Liste der Fertigunskennzeichen für Waffen, Munition und Gerät,* Berlin, 1944 (retipărită în 1977 și 1999).
2 Starke: „Vom Werkstättenareal zum Industriegelände", p. 181.
3 Interviu cu Rolf W. pentru IG „13.Februar" e.V. reprodus în Neutzner (ed.): *Martha Heinrich Acht,* p. 53.
4 Note privitoare la activitatea antebelică în Hauptstaatsarchiv Dresden (de aici înainte, HStaD), *Findbuch,* p. II. Raport din 27 martie 1941 referitor la trecerea la producția de armament în HstaD Fa. Maschinenfabrik Richard

Gäbel, Dresda, 1888-1947, nr. 46, corespondență cu stația de testare a torpilelor de la Gotenhafen (Gdynia) în nr. 26.

5 Memorandum în dosarele companiei în HstaD nr. 46.

6 Beiträge zur Betriebsgeschichte VEB Tabak und Industriemaschinen Dresden (1956) în HstaD 11683, nr. 27.

7 Goebbels era căsătorit cu fosta soție a unui membru al acestei dinastii, iar unul din fiii săi vitregi, Harald Quandt, era unul din moștenitorii acesteia. Familia Quandt a supraviețuit războiului, spre deosebire de mulți dintre angajații ei. Membrii acesteia rămân, la data redactării acestui volum, cei mai importanți acționari ai companiei auto BMW.

8 Ilana Turner, interviu telefonic realizat de autor, Tel Aviv, septembrie 2002.

9 Informațiile referitoare la producția de război de la Hellerau provin de la dr. Olaf Przybilski, de la Universitatea Tehnică din Dresda.

10 Starke: „Vom Werkstättenareal zum Industriegelände", p. 178 și urm.

11 Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *Die Erinnerung hat ein Gesicht,* p. 10.

12 Klemperer: *Klemperer Diaries,* p. 610.

13 Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *op. cit.,* pp. 184-186 pentru reproducerea listei așa-numitei *Ostabwanderung* (migrație spre est) a evreilor din Dresda, pe 3 martie 1943, păstrată în arhivele Comunității Evreiești din Dresda.

14 Heinz Meyer către Rudolf Apt, 9.09.1945, citat în Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *op. cit.,* p. 135.

15 Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *op. cit.,* p. 136

16 Brenner: „Das Lied ist aus", p. 59.

17 Frau Henny Wolf Brenner, interviu realizat de autor, Weiden, octombrie 2001.

18 Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *op. cit.,* p. 140 și urm.

19 Brenner: „Das Lied ist aus", p. 85.

20 Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 199 și urm.

21 *Ibidem,* p. 205.

22 Generalbetriebsleitung (Ost). Generalbetriebsleitung (Est, Vest, Sud sau Nord) reprezenta un eșalon al conducerii căilor ferate situat deasupra direcțiilor, responsabil cu traficul feroviar pe distanțe mari. Generalbetriebsleitung (Ost) din Berlin era structura responsabilă, în principal, pentru traficul spre și dinspre lagărele de concentrare și de exterminare.

23 Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 211.

24 Heiner Lichtenstein: *Mit der Reichsbahn in den Tod,* Köln, 1985, p. 81.

25 Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 203.

26 Scrisoare adresată de colonelul Harold E. Cook ziarului *Vancouver Sun,* f.d., retipărită în Alan Cooper: *Target Dresden,* Bromley, 1995, p. 245.

27 Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 213.

28 Peter Reichler: *Dresden Hauptbahnhof,* Egglham, 1998, p. 54.

29 Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtbuch 5,* Altenburg, 1999, p. 214.

30 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 108.

14. Bătălia din Ardeni și după

1 Friedrich: *Der Brand,* p. 145 și urm.

2 Probert: *Bomber Harris,* p. 289 pentru acest subiect și pentru cele ce urmează despre rolul Comandamentului Bombardierelor în Operațiunea Overlord.

3 Memorandumul lui Harris intitulat „Utilizarea forțelor de bombardament nocturn pentru invadarea continentului din Marea Britanie" datat 13 ianuarie 1944 este citat pe larg în Saward: *„Bomber" Harris,* p. 247. Documentul a fost trimis lui Portal, Leigh-Mallory și generalului Montgomery.

4 Martin Middlebrook: *The Berlin Raids: RAF Bomber Command Winter 1943–1944,* Londra, 1988, p. 306 și urm. pentru cifra victimelor și p. 325 pentru verdictul său.

5 ULTRA înseamnă – pentru cei din „cercul cunoașterii" – materiale obținute prin descifrarea comunicațiilor radio codate germane (și japoneze). Încă din prima fază a războiului, britanicii reușiseră să spargă codul german ENIGMA și, în consecință, cunoșteau o mare parte a informațiilor secrete, beneficiind de avantaje enorme, uneori decisive, în luarea deciziilor.

6 Corespondență între Harris și Churchill, în Probert: *Bomber Harris,* p. 305.

7 Probert: *Bomber Harris,* p. 308.

8 Scrisoare a lui Harris către Portal, 18 ianuarie 1945, în *Ibidem,* p. 311.

9 Ronald C. Cook și Roy Conyers Nesbit: *Target: Hitler's Oil – Allied Attacks on German Oil Supplies 1939-1945,* Londra, 1985, p. 165 și urm.

10 Ralph Bennett: *Behind the Battle: Intelligence in the War with Germany 1939–1945,* citat în Probert: *Bomber Harris,* p. 313.

11 Harris: *Bomber Offensive,* p. 98.

15. Thunderclap și Ialta

1 Patrick Howarth: *Intelligence Chief Extraordinaire: The Life of the Ninth Duke of Portland,* Londra, 1986, p. 9 și urm.
2 PRO, Londra, CAB 81/93.
3 *Bombing of Berlin,* notă a secretarului de stat, 22 ianuarie 1945, PRO, Londra, CAB, 81/127.
4 Longmate: *Bombers,* p. 331
5 Memorandum al lui Portal către șefii de Stat Major citat în Sir Charles Webster și Noble Frankland: *The Strategic Air Offensive against Germany 1939–1945,* vol. 3, Londra, 1961, p. 55.
6 *Strategic Bombing in Relation to the Present Russian Offensive,* Raport al Subcomitetului Reunit de Informații, 25 ianurie 1945, JIC (45) 31 (0), PRO, Londra, CAB 81/127.
7 Probert: *Bomber Harris,* p. 318.
8 Definiția din *Collins English Dictionary* (ediția britanică), 1998. David Irving este principalul acuzator, el considerând că Churchill utiliza termenul în sens culinar. E de părere că, întrucât orașul Breslau era o fortăreață, „retragerea presupunea exclusiv o retragere a noncombatanților. Istoricii viitorului vor fi în consecință iertați dacă vor găsi cuvintele primului-ministru de un gust îndoielnic [...]". A se vedea David Irving: *Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden,* Londra, f.d., Focal Point, p. 114.
9 Davies și Moorhouse: *Microcosm,* p. 13 și urm.
10 David Irving: *op. cit.,* p. 114.
11 Anthony Beevor: *Berlin, The Downfall,* Londra, 2002, p. 60.
12 Saward: *„Bomber" Harris,* p. 283.
13 Textul scrisorii lui Bottomley citat în Sir Charles Webster și Noble Frankland: *The Strategic Air Offensive against Germany 1939–1945,* vol. 4, Londra, 1961, p. 301.
14 PRO, Londra, CAB 121/003.
15 Groehler: *Der Bomberkrieg gegen Deutschland,* p. 398.
16 NARA, Washington, D.C., RG 43, World War II Conferences, Yalta (Crimea) Conference, Box 4. Anexă ce include traducerea declarației generalului Antonov.
17 Mărturia lui Hugh Lunghi într-un interviu pentru seria realizată de CNN, *Comrades,* iulie 1996 (textul online pe website-ul Universității George Washington), confirmat de maiorul Lunghi într-o convorbire telefonică cu autorul, în aprilie 2002.
18 Saward: *op. cit.,* p. 287.
19 David Irving: *op. cit.,* p. 127. Această declarație a lui Harris este una relatată, fiindu-i prezentată lui Irving de către o terță persoană. Saundby,

adjunctul lui Harris, a spus, de asemenea, unui jurnalist de la o televiziune canadiană că bombardarea Dresdei stătuse sub semnul îndoielii.

16. În anticamera morții

1 Neutzner (ed.): *Martha Heinrich Acht,* pp. 27–29.
2 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 403 și urm.
3 Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 37.
4 Klemperer: *Klemperer Diaries,* p. 798.
5 Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 42. A se vedea și Klemperer: *op. cit.,* p. 798
6 Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 42.
7 Interviu cu pastorul Koch.
8 Klemperer: *op. cit.,* p. 799.
9 Klemperer: *op. cit.,* p. 801.
10 *Dresdner Zeitung,* 23 decembrie 1944.
11 *Gendarmerieposten* Dresda-Gittersee, rapoarte ale poliției citate în Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 63.
12 Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 63.
13 Klemperer: *op. cit.,* p. 815.
14 Corespondența Dorei Baumgärtl, 7 aprilie 1945, în Stadtarchiv Dresden, Colecția 13.Februar e.V.
15 Neutzner (ed.): *op. cit.,* p. 67 și urm. Bergander: *op. cit.,* p. 62 și urm.
16 Bergander: *op. cit.,* p. 64 și urm.
17 *Ibidem,* p. 65.
18 *Ibidem,* p. 67.
19 *Dresdner Zeitung,* 29 ianuarie 1945.
20 „Unvorstellbar, was London auszuhalten hat", *Dresdner Zeitung,* 19 ianuarie 1945.
21 John și Lang, interviu.
22 Bergander: *op. cit.,* p. 48 și urm.
23 Steffen Cüppers, intervievat de autor în februarie 2001. Tunul lui Cüppers a fost modificat pentru utilizarea în războiul terestru și a acționat ca artilerie convențională în „încercuirea din Ruhr", în aprilie 1945. Au luptat până la ultimul. Pe 17 aprilie, amplasamentul tunului – ai cărui servanți aveau optsprezece sau nouăsprezece ani – a fost luat cu asalt de infanteriștii americani. Doi dintre băieți au fost uciși, amândoi fiind la acea vreme încă înscriși ca elevi de liceu la Dresda.
24 Bergander: *op. cit.,* p. 56.
25 Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* p. 396 și urm. A se vedea și Martin Middlebrook și Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries: An Operational Reference Book,* Leicester, 2000, p. 653.
26 Burleigh: *The Third Reich,* p. 755.

17. Timp și șansă

1 Martin Middlebrook și Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries,* p. 662.
2 Wesley Frank Craven și James Lea Cate (ed.): *The Army Air Forces in World War II,* vol. 3, Chicago, 1951, p. 729.
3 Lord Moran: *Winston Churchill: The Struggle for Survival 1940–1945,* Londra, 1966, pp. 244, 255 și urm.
4 Lesley „Uncle Will" Hay, intervievat de autor, Weybridge, Surrey, aprilie 2002.
5 Miles Tripp: *The Eighth Passenger: A Flight of Recollection and Discovery,* Londra, 1969 (ediție revăzută 1993), p. 76. Din nefericire, domnul Tripp a murit în 2000, în momentul în care autorul începea să lucreze la acest volum.
6 Harris: *Bomber Offensive,* p. 238. A se vedea și scrisoarea pe care i-o adresează lui Sir Norman Bottomley, pe 29 martie 1945: „Rezervele de bombe explozive de toate categoriile sunt foarte mici. Rezervele de incendiare, nu. Deci toți acești factori trebuie luați în calcul [...]". Scrisoare citată în Saward: *„Bomber" Harris,* p. 292 și urm.
7 Martin Middlebrook și Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries.*
8 Memorandum din 17 februarie 1945, PRO, Londra, AIR 24/309.
9 Prognoza meteo preluată din Raportul Comandamentului Bombardierelor asupra operațiunilor nocturne din 13/14 februarie 1945, 22 martie 1945, PRO, Londra, AIR 24/309.
10 David Irving: *Apocalypse 1945,* p. 129.
11 Harris: *op. cit.,* p. 242.
12 Hay, interviu.
13 Detalii generale asupra Grupului 5 de pe website-ul oficial al RAF, www.eaf.mod.uk.
14 Martin Middlebrook și Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries,* p. 580. Hastings: *Bomber Command,* p. 303 și urm. despre bombardarea orașului Darmstadt
15 John Aldridge, intervievat de autor, Norfolk, septembrie 2002.
16 PRO, Londra, AIR 40/1680.
17 PRO, Londra, AIR 34/595.
18 Target Operation GS 257, PRO, Londra, AIR 34/602.
19 Hay, interviu.
20 Aldridge, interviu.
21 Hay, interviu.
22 Hay, interviu.
23 49th Squadron Reports and Operations Record Book, PRO, Londra, AIR, 27/483.
24 Hay, interviu.

25 Un radar de avertizare timpurie, care furniza apărătorilor germani informații despre poziția și cursul bombardierelor, dar nu și despre altitudinea lor.
26 O instalație de bruiere a sistemelor radar, terestră sau aeropurtată. Asemenea dispozitivelor window, fusese creată cu ceva timp în urmă, dar, în 1945, reprezenta încă un as aflat în mâneca bombardierelor.
27 PRO, Londra, AIR 25/131 și 25/154.

18. Marți, 13 februarie

1 Hermann Rahne: „Die «Festung Dresden» von 1945" în *Dresdner Hefte 41,* p. 19 și urm.
2 *Ibidem,* p. 20.
3 *Der Freihetskampf,* 14 februarie 1945.
4 David Irving: *Apocalypse 1945,* p. 103.
5 Neutzner (ed.): *Martha Hainrich Acht,* p. 72 și urm.
6 Neutzner (ed.): *Martha Hainrich Acht,* p. 73.
7 Bergander: *Dresdner im Luftkrieg,* p. 212 și urm.
8 Götz Bergander, intervievat de autor, Berlin, octombrie 2001.
9 Frau Annerose Hennig, scrisoare către Muzeul Municipal, 17 aprilie 1993, reprodusă în Friedrich Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstorung Dresdnes 1945,* Dresda, 1994, p. 51.
10 Hoch, interviu. Christoph Adam, intervievat de autor, Dresda, noiembrie 2001.
11 Freundel, interviu.
12 Facsimilul ordinului de deportare în Haase, Jersch-Wenzel și Simon (ed.): *Die Erinnerung hat ein Gesicht,* p. 180.
13 Brenner: *„Das Lied ist aus",* p. 69.
14 Günter Jäckel: „Die Dunkle Zeit: France-Comté 1944" în *Ostragehege 3,* p. 64 și urm.
15 Jäckel, interviu.
16 Interviul autorului cu Fritz și Hannelore Kuhn, Dresda, octombrie 2001.
17 Interviu a l autorului cu Nora Lang.
18 Interviul autorului cu Anita Kurz.
19 Adam, interviu.
20 Detaliile sunt preluate dintr-un memoriu fără titlu aparținând lui Günther Kannegiesser, datând de la începutul anilor 1990, suplimentat cu un interviu realizat de autor la Dresda-Wachwitz, februarie 2002.
21 Asemenea multor altor adolescenți din acea vreme, Günther și Fritz obișnuiau să asculte postul de radio care lansa avertismentele de raid aerian, Vom Horizont, și aflaseră numele de cod al orașului (o combinație de litere și cifre – de aici Martha Heinrich 8). Dacă se aflau acasă, obișnuiau să urmărească mișcările avioanelor pe atlasele școlare.

19. Tally-ho!

1 David Irving: *Apocalypse 1945,* p. 141.
2 *Ibidem,* p. 156.
3 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 125 și rum.
4 Prima variantă aparține lui David Irving: *op. cit.,* 156. A doua lui Bergander: *op. cit.,* p. 128. De fapt, Bergander crede că e posibil ca toată artileria antiaeriană să fi fost retrasă din Klotzsche.
5 Bergander: *op. cit.,* p. 126.
6 Irving: *op. cit.,* p. 84.
7 *Ibidem,* p. 159. Cooper: *Target Dresden,* p. 150.
8 Bergander: *op. cit.,* p. 126. Hay, interviu.
9 Hay, interviu.
10 PRO, Londra, AIR 27/483.

20. „Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecție"

1 Amintirile Norei și ale Anitei. Interviuri cu John și Lang.
2 Kannegiesser, interviu. La șaptezeci și doi de ani, are încă dureri de cap din cauza fragmentelor minuscule ce i-au intrat în tâmple acum șaizeci de ani.
3 Bergander, interviu.
4 Griebel: *Ich war ein Mann der Strasse,* p. 254 și urm.
5 Reichler: *Dresden Hauptbahnhof,* p. 54.
6 Sir Arthur Harris: *Despatch on War Operations 23 February 1942 to 8 May 1945* (editată de Sebastian Cox), Londra, 1995, p. 81.
7 *Bomber Command Intelligence Narrative of Operations No. 1007 (Night 12th/14th February),* PRO, Londra, AIR 14/3422.
8 „Kann der Selbstschutz auch Grössbrände bekämpfen?" în *Der Freiheitskampf,* 23 octombrie 1944.
9 „Tagesspiegel: Luftschutzkeller bester Schutz" în *Der Freiheitskampf,* 21 decembrie 1944.
10 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 168.
11 Brenner: *„Das Lied ist aus",* p. 86.
12 Bergander: *op. cit.,* p. 166.
13 *Ibidem.*
14 Brenner: *op. cit.,* p. 88 și urm.
15 Bergander: *op. cit.,* p. 168. Walter Weidauer: *Inferno Dresden, Berlin,* 1965, p. 106. Weidauer, un autor est-german, citează pur și simplu „im Staatsarchiv Dresden" și publică o fotografie a documentului. Nici Bergander și nici autorul acestui volum nu au văzut documentul.
16 Weidauer: *op. cit.,* p. 102. Deși scrierile sale au tente propagandistice și tendențioase – Weidauer a fost primar comunist al Dresdei o perioadă lungă de timp și activist de frunte – a avut acces la numeroase documente și

declarații ale martorilor oculari. Astfel, Weidauer afirmă că multe dintre acestea îl plasează pe evazivul gauleiter în buncărul său de acasă, mai degrabă decât în fruntea trupelor. Evident, Mutschmann nu ar fi fost prea dornic să facă public faptul că în timpul raidului stătuse ascuns împreună cu familia sa în modernul buncăr privat, în vreme ce zeci de mii de locuitori ai Dresdei mureau în condiții teribile.

17 Annette și Jenni Dubbers: *Johannstadt: Aus der Geschichte eines Stadtteils,* Dresda, 2000, p. 39.

18 A se vedea articolul „Erkannt am rosa Kärtchen" în *Sächsische Zeitung,* 13 februarie 2002, prin care două femei care au rămas orfane în acea noapte au lansat un apel. Publicarea articolului a făcut ca și alți copii care au fost salvați – dar care și-au pierdut mamele – să fie aduși laolaltă. Un website, www.ueberlebendekinderdresden.de, este în centrul acestui proiect în desfășurare și prezintă câteva istorii personale.

19 John, interviu.

20 Lang, interviu.

21 Adam, interviu.

22 Kennegiesser, interviu și memorii. Bad Schandau este un orășel de pe Elba, aflat la treizeci și cinci de kilometri sud-est de Dresda. Conform mărturiei ofițerului de pompieri Alfred Birke, citate de Götz Bergander, întreaga unitate a pierit în timpul celui de-al doilea atac. Mișcările lor, așa cum sunt cunoscute, plasează momentul când tânărul Günther i-a văzut după ora 1 a.m.

23 Scrisoarea lui Herr Kühnemund către Alexander McKee pentru cartea acestuia *The Devil's Tinderbox: Dresden 1945,* Londra, 1982, 2000, p. 140. Scrisoarea se păstrează între documentele domnului McKee, de la Imperial War Museum din Londra.

24 Hennelore Kuhn, interviu.

25 Bergander: *op. cit.,* p. 166.

26 Matthias Neutzner (ed.): *Lebenszeichen: Dresden im Luftkrieg 1944/45,* Dresda, 1994, p. 9.

21. Furtuna de foc perfectă

1 Tripp: *Eighth Passenger,* p. 80.

2 Derek Jackson, scrisoare și interviu telefonic, Manchester, iulie 2002.

3 Hay, interviu.

4 Raport al Comandamentului Bombardierelor privitor la operațiunile nocturne din 13/14 februarie (Raportul nr. 837), PRO, Londra, AIR 24/309. Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 132. David Irving: *Apocalypse 1945,* p. 174. Cooper: *Target Dresden,* p. 158.

5 Bergander: *op. cit.,* p. 133.

6 Irving: *op. cit.,* p. 175.

7 O versiune puțin diferită în Bergander: *op. cit.,* p. 368. Originalele în Jurnalul informativ de operațiuni al Comandamentului Bombardierelor nr. 1007, PRO, Londra, AIR 14/3422.
8 Tripp: *op. cit.,* p. 83.
9 Cooper: *op. cit.,* p. 158.
10 Bergander: *op. cit.,* p. 136.
11 Irving: *op. cit.,* p. 179.
12 Tripp: *op. cit.,* p. 83.
13 McKee în *Devil's Tinderbox* citează și el (p. 202) relatarea lui Tripp, dar ajunge la concluzia că, asemenea amiralului Nelson în timpul bătăliei de la Copenhaga, Tripp „s-a făcut că nu aude" instrucțiunile bombardierului lider. Tripp a negat vehement acest lucru într-o ediție ulterioară a cărții sale. Tăcerea lui de Wesselow, crede el, i-a permis să-și urmeze conștiința și să nu producă și mai multe distrugeri unui oraș deja imposibil de salvat (deși nu există nici o dovadă că ar fi ratat orașul). Tripp susține însă cu hotărâre că ar fi urmat instrucțiunile punctuale ale bombardierului lider, oricât de greu le-ar fi considerat de acceptat personal. De fapt, opiniile lui Tripp în privința bombardării Dresdei sunt foarte complexe. Nu aparținea, sub nici o formă, taberei care o cataloga drept o „crimă de război".
14 Doug Hicks, interviu cu autorul, Oshkosh, iulie 2002.
15 Jurnalul informativ de operații nr. 1007 al Comandamentului Bombardierelor (noaptea 13/14 februarie), PRO, Londra, AIR 14/3422.

22. Catastrofa

1 Interviu cu și memoriu scris al lui Rudolf Eichner, Dresda, februarie 2002.
2 Neutzner: „Der Wehrmacht so nah verwandt", p. 216.
3 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 226.
4 Freundel, interviu și corespondență.
5 Berthold Meyer: „Flucht durch die brennende Blochmannstrasse" în *Dresdner Hefte 41, Dresden – Das Jahr 1945,* p. 49. Meyer, născut în 1941, a fost nevoit să-și părăsească locuința în urma bombardamentelor de la Bremen și Hanovra și a ajuns la Dresda ca student la Universitatea Tehnică. Raportul său a fost redactat în prima parte a anului 1945.
6 John și Lang, interviu.
7 Mărturia lui Margret Freyer citată în Alexander McKee: *Devil's Tinderbox,* p. 171.
8 Scrisoarea lui Hans Schröter către *Frau* Ganze, 5 august 1945, reprodusă în Reichert (ed.): *Verbrandt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 50.
9 Max Seydewitz: *Die unbesiegbare Stadt: Zerstörung und Neuaufbau von Dresden,* Berlin, 1955, (ed. revăzută 1982), p. 76 și urm.
10 David Irving: *op. cit.,* p. 251.
11 Alexander McKee: *op. cit.,* p. 175.

12 Una dintre puținele referiri la „mitralieri" în timpul raidurilor britanice. Nici unul dintre avioanele RAF care au atacat Dresda nu era conceput sau echipat pentru așa ceva și la o asemenea oră din noapte așa ceva ar fi fost nu doar imposibil, ci sinucidere curată. Câteva bombardiere Lancaster s-au prăbușit în oraș, însă, și se poate ca unul din avioanele condamnate să fi trecut pe deasupra lor la mică altitudine, chiar în momentul în care o bombă lovea mașina, creând astfel impresia unui atac.

13 Pentru raportul comandantului, a se vedea rapoartele din HstaD *Feuerwehrpolizei Bereitschaft 9.*

14 Meyer: *„Flucht durch die brennende Blochmannstrasse",* p. 49.

15 Kannegiesser, interviu.

16 Seydewitz: *op. cit.,* p. 93.

17 Vogelwiese (lunca cu păsări) era o zonă de pe malul fluviului unde erau organizate târguri, distracții și activități sportive.

18 Kannegiesser, interviu.

19 Nora Lang, citată în Neutzner (ed.): *Lebenszeichen,* p. 10.

20 Lang, interviu.

21 Adam, interviu.

22 Brenner: *„Das Lied ist aus",* p. 92.

23 Klemperer: *Klemperer Diaries,* p. 836.

24 Brenner: *op. cit.,* p. 88.

25 Turner, interviu.

26 Thomas Schilter: *Unmenschliches Ermessen: Die nazionalsozialistische „Euthanasie" – Tötungsnastalt Pirna-Sonnenstein 1940/41,* Leipzig, 1999.

27 Seydewitz: *op. cit.,* p. 41.

28 Traute Richter: „Die Schliessung des Theaters (Briefe an die Eltern September 1944)" în *Dresdner Hefte nr. 41,* p. 41 și urm.

29 Ernst Günther: *Sarrasani, Wie er wirklich war,* Berlin, 1991, p. 290 și urm.

30 Interviu cu văduva acrobatului, în seria germană de documentare *Der Jahrhundertkrieg,* în cadrul episodului dedicat campaniei de bombardamente împotriva Germaniei.

31 Irving: *op. cit.,* p. 215.

32 Prințul Ernst Heinrich von Sachsen: *Mein Lebensweg,* p. 283.

23. Miercurea Cenușii

1 McKee: *Devil's Tinderbox,* p. 209.

2 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 140.

3 Bergander: *op. cit.,* p. 139.

4 NARA, Washington, D.C., First Air Division, Intops Summary nr. 290.

5 NARA, Washington, D.C., First Air Division, Intops Summary nr. 290.

6 Dresda, februarie 14, 1945, NARA, Washington, D.C.

7 McKee: *op. cit.,* p. 213.

8 *Ibidem,* p. 214.
9 Întorcându-se din această operațiune încununată, în mare parte, de succes, mai mult de trei sute de avioane germane au fost doborâte de propria artilerie antiaeriană. Cineva uitase să spună defensivei antiaeriene germane despre Operațiunea Bodenplatte.
10 Maiorul Alden P. Rigby, interviu telefonic realizat de autor, octombrie 2002.
11 Bergander: *op. cit.,* p. 141.
12 Günther Kannegiesser, memorandum personal, Dresda, octombrie 2002.
13 Fritz și Hannelore Kuhn, interviu realizat de autor.
14 NARA. A se vedea și Report 41st CBW „A" Group, în NARA, Washington, D.C.
15 Narrative Report of Mission (la care se adaugă și rapoartele individuale ale echipajelor) for 303rd Bombardment Group, NARA, Washington, D.C.
16 Field Order nr. 629, 457th – Dresden – February 14, 1945, NARA, Washington, D.C.
17 Report of Operation, Dresden, de asemenea Report 40 CBW February 16, 1945, ambele în NARA, Washington, D.C.
18 Bergander, interviu.
19 Jäckel, interviu.
20 Günter Jäckel face referire la containerele de 225 de kilograme, de fapt incendiare de tip M17, pe care Fortărețele Zburătoare le-au transportat într-un număr neobișnuit de mare, în cazul raidului de zi asupra Dresdei.
21 Fritz și Hannelore Kuhn, interviu realizat de autor.
22 Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C.
23 Bergander: *op. cit.,* p. 148.
24 *Ibidem,* p. 151

24. Urmările

1 John, interviu.
2 *Frau* A. Kleinstück, interviu realizat de autor, Ottendorf-Akrilla, octombrie 2001.
3 Adam, interviu.
4 Brenner: *„Das Lied ist aus",* p. 93 și urm.
5 Michael C. Schneider: „Die Wirtschaftsentwicklung von der Wirtschaftkrise bis zum Kriegsende" în Clemens Vollnhalls (ed.): *Sachsen in der NS-Zeit,* Leipzig, 2002, p. 72.
6 Bomber Command Intelligence Narrative of Operations nr. 1008 14th/15th February 1945, PRO, Londra, AIR, 14/3422.
7 Tripp: *Eighth Passenger,* p. 90.
8 Intops Summary nr. 290, NARA, Washington, D.C. A se vedea și Bergander: *Dresden im der Luftkrieg,* p. 154.

9 Bomber Command Intelligence Narrative nr. 1008, PRO, Londra, AIR, 14/3422.

10 Operations Record Book, RAF Bomber Command 1 Group, 14/15 February 1945, PRO, Londra, AIR 25/3.

11 Tripp: *op. cit.*, p. 91.

12 Chemnitz a mai fost bombardat încă o dată de RAF, în noaptea de 5 spre 6 martie 1945, cu 760 de avioane. De data aceasta, a fost distrusă o treime din suprafața construită a orașului și au murit treizeci și șapte de mii de oameni. Printre fabricile importante distruse s-au numărat uzinele Siegmar, care produceau motoare pentru tancurile germane. Despre Sir Arthur Harris se putea spune orice, dar nu că nu era insistent.

13 Fritz și Hannelore Kuhn, interviu.

14 Wolfram Jäger și Dieter Rosenkrantz: „Die letzte Trümmerberg Dresdens sagt aus" în Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 136 și urm.

15 Bergander: op. cit., p. 158.

16 *Ibidem,* p. 159.

17 Seydewitz: *Die unbesiegbare Stadt,* p. 103 și urm. A se vedea, de asemenea, „Die ganze Komödie dauerte zwei Tage". Gerichtliche Vergeltungsmassnahmen gegenüber opositionellen Tschechen aus dem „Protektorat Böhmen und Mähren", în Haase, Norbert și Birgit Sack (ed.): *Die Strafjustiz der Diktaturen un der historische Ort. Leipzig,* 2001, p. 84.

18 Bergander, interviu.

19 Lebenszeichen vom Himmstädt, Ali datată 15.2.45 în Stadtarchiv Dresden. Colecția 13. Februarie 1945 e.V. Handschriften.

20 Lang, interviu.

25. Orașul morților

1 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 175.

2 *Schlussmeldung über die vier Luftangriffe auf den LS-Ort Dresden am 13. 14. und 15. Februar 1945 vom 15. März 1945,* copie a documentului în HstaD, reprodusă, de asemenea, în Weidauer: *Inferno Dresden,* p. 206 (de aici înainte Raportul final SS).

3 Groehler: *Der Bomberkrieg gegen Deutschland,* p. 197.

4 Bergander: *op. cit.*, p. 165 și urm.

5 *Der Freiheitskampf,* 17 februarie 1945, p. 2, la secțiunea decupați și păstrați „Was jeder wissen muss!" (Ceea ce toată lumea trebuie să știe): „Mâncare caldă va fi [...] pusă la dispoziția tuturor. Nimeni nu trebuie să-și facă probleme legate de hrană."

6 Raportul final SS.

7 Kurt Vonnegut: *Slaughterhouse-Five,* New York, 1969, p. 272.

8 Documentele R.C. Dunford, fost prizonier de război, Imperial War Museum, Londra, 86/251.
9 Jurnalul lui Alec White, 1944–1945, în Stadtarchiv Dresden, 2001.131.
10 Götz Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 179.
11 *Ibidem,* p. 180.
12 Groehler: *Der Bomberkrieg gegen Deutschland,* p. 412.
13 Raportul final SS.
14 Der Chef der Ordnungspolizei, Berlin den 22. März 1945 Betr: Luftangriffe auf das Reichsgebiet Lagemeldung 1404 (De aici înainte Raport asupra situației 1404); copie în HstaD, dosarul *Feuerschutzpolizei Dresden,* originalul la Bundesarchiv Koblenz.
15 Raportul final SS.
16 Liste ale decedaților, stradă cu stradă și casă cu casă, în HstaD, dosarul *Feuerschutzpolizei Dresden.*
17 Prințul Ernst Heinrich von Sachsen: *Mein Lebensweg,* p. 287.
18 Scrisoarea „Lieber Hans!" datată 29 martie 1945 și scrisoarea din decembrie 1997 adresată lui Günther Kannegiesser, copii oferite autorului de *Herr* Kannegiesser.
19 Bergander: *op. cit.,* p. 314.
20 Longmate: *Air Raid,* p. 220.
21 Matthias Neutzner: „Wozu leben wir nun noch? Um zu warten, bis die Russen kommen?" în *Dresdner Hefte 41,* p. 11.
22 Neutzner: „Der Wehrmacht so nah verwandt", p. 217 și urm. A se vedea și Bergander: *op. cit.,* p. 177.
23 Raportul final SS.
24 Neutzner: „Der Wehrmacht so nahe verwandt", p. 220. Pe 20 martie, USAAF avea să lanseze un alt atac devastator asupra sistemului de căi ferate al Dresdei. De data aceasta, podul feroviar avea să fie mai grav avariat. Brigada tehnică plănuia să aducă la Dresda nouă mii de muncitori pentru a readuce sistemul feroviar la capacitate maximă, dar în această etapă era o intenție complet lipsită de realism. Rapoartele oficiale americane au exagerat pagubele provocate Dresdei ca nod feroviar, în februarie 1945. Pe de altă parte, anunțurile germane au greșit mergând prea mult în direcția opusă. Adevărul se află undeva la mijloc. Transporturile vitale puteau trece, chiar dacă mai lent, dar restaurarea serviciilor de dinainte de 13 februarie nu a fost niciodată mai mult decât parțială.
25 Neutzner: „Der Wehrmacht so nahe verwandt", p. 220.
26 Raport asupra situației 1404.
27 *Ibidem.*
28 Hoch, interviu.
29 Raportul final SS.
30 Stadtarchiv Dresden Kriegsschädemant (OB 1432) 11.4.45, în Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 60.

31 Raport asupra situației 1404.
32 Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 60.
33 Herbert Blumtritt: *Geschichte der Dresdner Fotoindustrie,* Stuttgart, 2001, p. 90.
34 Stadtarchive Dresden Kriegsschädenamt (OB 1431) 11.4.45, citat în Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 60.

26. Propagandă

1 NARA, Washington, D.C., RG331, Box 15, Public Relations Division Briefings, 14 februarie 1945.
2 NARA, Washington, D.C., RG331.
3 Memorandum al locotenent-colonelului Richard H. Merrick, hotel Scribe, către colonelul Dupuy, American Express Building, articolul lui Cowan, Ap, Despre bombardamente, 18 februarie 1945, în NARA, Washington, D.C., RG331.
4 Cecil King: *With Malice Towards None: A War Diary,* p. 290.
5 Steen, corespondent Reuters, în NARA, Washington, D.C., RG331.
6 Memorandum al șefului adjunct al Statului Major al Aerului (generalul D.M. Schlatter) către Bedell-Smith în NARA, Washington, D.C., RG331.
7 *Hansard* Parliamentary Debates. Commons. Vol. 408, Col. 1901. A se vedea și relatarea amănunțită din Irving: *Apocalypse 1945,* p. 312 și urm.
8 Cook și Nesbit: *Target: Hitler's Oil,* p. 182
9 Stuart Ball (ed.): *Parliament and Politics in the Age of Churchill and Attlee: The Headlam Diaries 1935–1951,* Cambridge, 1999, p. 447.
10 Webster și Frankland: *Strategic Air Offensive,* vol. 3, p. 113.
11 Len Giovannitti și Fred Freed: *The Decision to Drop the Bomb,* Londra, 1967, p. 41.
12 Günter Jäckel, interviu.
13 Ian Kershaw: *Hitler 1936-1945: Nemesis,* Londra, 2000, p. 779.
14 *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal,* vol. 16. Proceduri, 21 iunie 1946.
15 Erich Kästner: *Notabene 1945: Ein Tagebuch,* Zürich, 1961, p. 52.
16 Speer: *Inside the Third Reich,* p. 428.
17 Copii ale acestora din dosarele ambasadei germane de la Berna, arhiva Ministerului de Externe German *(Archiv des Auswärtigen Amtes),* aflate în posesia autorului, prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.
18 Document din arhiva Ministerului de Externe german intitulat *Betr.: Bombenterror* și datat 16 ianuarie 1945 (ștampila cu data Misiunii din Berna 27 ianuarie), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.
19 Document din arhiva Ministerului de Externe german intitulat *Manifest gegen Luftmarschal Harris,* datat 7 februarie 1945 (ștampila cu data

Misiunii din Berna 12 februarie), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.

20 Copie a comunicatului de presă al DNB din 16 februarie 1945, de la ambasada germană din Berna, prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.

21 Telegramă de la Ministerul de Externe, Berlin, 19 februarie 1945, către ambasada din Berna (înregistrată acolo pe 20 februarie 1945), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.

22 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 214.

23 Weidauer: *Inferno Dresden,* pp. 111-112.

24 Fritz și Hannelore Kuhn, interviu.

25 *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal,* vol. 17. Proceduri, 29 iunie 1946 (după-amiază).

27. Furia finală

1 Middlebrook și Everitt: *Bomber Command War Diaries,* p. 645.

2 Sebastian Cox în introducerea la Harris: *Despatch on War Operations,* p. xxiii.

3 Unele au căzut victime obișnuitelor erori, coliziuni și accidente, dar majoritatea au fost doborâte de artileria antiaeriană sau de avioanele de vânătoare inamice. Optsprezece bombardiere Lancaster din Grupul 5 (7%) au fost pierdute deasupra rafinăriei de la Lützkendorf, pe 14–15 martie 1945 (după cum John Aldridge, participant la raid, i-a reamintit autorului), în vreme ce pe 16-17 martie avioanele germane de vânătoare nocturnă au pătruns în interiorul formațiunii de bombardiere a Grupului 1, aflat în drum spre Nürnberg, și au doborât douăzeci și patru de aparate, 10,4% din forța grupului.

4 Friedrich: *Der Brand,* p. 313 și urm.

5 Webster și Frankland: *Strategic Air Offensive,* vol. 3, p. 264.

6 Ian V. Hogg: *German Secret Weapons of the Second World War,* Londra/Mechanicsburg, 1999, p. 43.

7 PRO, Londra, CAB 121/3, Bombing Policy in North-West Europe.

8 Henry Probert: *Bomber Harris,* p. 322.

9 Feldmareșalul Lord Alanbrooke: *War Diaries 1939–1945,* Londra, 2001, p. 679.

10 R.G. Casey: *Personal Experience 1939–1946,* Londra, 1962, p. 106. Casey, om politic australian conservator, a fost, în 1942-1943, reprezentant britanic în Orientul Mijlociu cu rang ministerial. I-a răspuns sec lui Churchill: „Nu noi am început-o și [...] e care pe care."

11 Webster și Frankland: *Strategic Air Offensive,* vol. 3, p. 177.

12 Neutzner (ed.): *Martha Heinrich Acht,* p. 103.

13 Bergander: *op. cit.,* p. 249 și urm. Capitolul este intitulat „Atacul uitat". Ciudat este că mulți locuitori ai Dresdei au și uitat că raidul din 17 aprilie a avut loc. Unii chiar i-au negat direct existența, atât de puternic a umbrit oroarea furtunii de foc restul suferințelor orașului și într-o asemenea măsură a distorsionat amintirea victimelor. Bergander spunea autorului: „Raidul din 17 aprilie este negat de mulți oameni din Dresda. Am avut o discuție cu o femeie care spunea că nu a avut loc. Ce poți face?"

28. Războiul s-a sfârșit. Trăiască războiul!

1 Rahne: „Die «Festung Dresden» von 1945", p. 29.
2 Hoch, interviu.
3 *Eine Familienchronik 1946* citat în Cornelia Adam: „Vergewaltigungen in Dresden nach 1945", în *Dresdner Hefte 53, Dresden als Garnisonstadt,* p. 61 și urm.
4 Scrisoare din partea lui *Herr* G. către primarul Dresdei citată în Adam: *op. cit.*
5 *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* p. 238.
6 Vollnhalls (ed.): *Sachsen in der NS-Zeit,* p. 236.
7 Seydewitz: *Die unbesiegbare Stadt,* p. 208.
8 Probert: *Bomber Harris,* p. 344.
9 *Ibidem,* p. 345.
10 Cei care au servit șaizeci de ore sau mai mult într-o escadrilă operațională, între 3 septembrie 1939 și 5 iunie 1944, au primit Steaua Echipajelor Aeriene din Europa. După debarcările din Ziua Z, erau îndreptățiți să primească Steaua Franței și a Germaniei, asemenea tuturor forțelor terestre, navale sau aeriene implicate direct în cucerirea continentului.
11 Probert: *Bomber Harris,* p. 348.
12 John Colville: *On the Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries 1939–1955,* Londra, 1985, p. 564.
13 Friedrich Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte des 13. Februar 1945" în *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstorung Dresden 1945,* Dresda, 1994, p. 151.
14 W.A. Ruben: „Abschaum der Menschheit" în *Tageszeitung für die deutsche Bevölkerung,* 2 iunie 1945, citat în Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 294.
15 *Sächsische Zeitung,* 13 februarie 1947, citat în Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte...", p. 152.
16 *Sächsische Zeitung,* 12 februarie 1949, citat în Reichert: „Zur ...", p. 152.
17 Beevor: *Berlin: the Downfall,* p. 424.
18 Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte...", p. 153
19 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 295.

29. Orașul socialist

1 *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* p. 237.
2 Lerm: *Abschied vom Alten Dresden,* p. 35.

30. Somnul rațiunii

1 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 347.
2 Richard G. Davis: *Carl A. Spaatz and the Air War in Europe,* Washington, D.C., 1993, p. 569.
3 Richard Overy: *Why the Allies Won,* Londra, 1995, p. 22.
4 W.G. Sebald: *On the Natural History of Destruction: With Essays on Alfred Andersch, Jean Améry and Peler Weiss* (în germană: *Luftkrieg und Literatur),* Londra, 2003), p. 18.
5 Goebbels, *Tagebücher,* 6 aprilie 1943.
6 Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* p. 392.
7 Middlebrook și Everitt: *Bomber Command War Diaries,* p. 669.
8 Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* p. 404.
9 Hastings: *Bomber Command,* p. 254.
10 Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deustschland,* p. 404.
11 McKee: *Devil's Tinderbox,* p. 119.
12 McKee: *Devil's Tinderbox,* p. 165.
13 Friedrich: *Der Brand,* p. 175.
14 Craven și Cate (ed.): *Army Air Forces in World War II,* vol. 3, p. 741.
15 A se vedea Friedrich: *Der Brand,* p. 515 și urm. și Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* p. 306 și urm.
16 Textul interogatoriului lui Mutschmann în Weidauer: *Inferno Dresden,* p. 107.
17 Beevor: *Berlin: the Downfall,* p. 34.
18 Richard Overy: „There Was a War On" (recenzia volumului lui Robin Neilland *The Bomber War)* în *The Literary Review,* februarie 2001.
19 Anthony Beevor: *Stalingrad,* Londra, 1998, p. 106.
20 Speer: *Inside the Third Reich,* p. 588.
21 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 349.
22 Speer: *Inside the Third Reich,* p. 567.
23 Overy: *Why the Allies Won,* p. 130 și urm.
24 Groehler: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* p. 288.
25 Document obținut prin amabilitatea domnului Holger Starke, de la Muzeul Municipal din Dresda.
26 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 350.

Postfață. Comemorare

1 Bergander, *Dresden im Luftkrieg,* p. 187.

Anexa A. „Masacrul din lunca Elbei"

1 Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C.
2 Rigby, interviu.
3 Axel Rodenberger: *Der Tod von Dresden: Bericht vom Sterben einer Stadt,* Dortmund, 1953, p. 140.
4 Max Seydervitz, *Zerstorung und Wiederaufbau von Dresden (Distrugerea și reconstrucția Dresdei),* Berlinul de Est, 1955.
5 Max Seydewitz: *Zerstorung und Wiederaufbau von Dresden (Distrugerea și reconstrucția Dresdei),* Berlinul de Est, 1955, p. 80.
6 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 236 și urm.
7 Seydewitz: *Die unbesiegbare Stadt,* p. 87.
8 Versiunea online a lucrării *Apocalypse 1945,* disponibilă pe site-ul domnului Irving, www.fpp.co.uk
9 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 191 și urm.
10 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 200.
11 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 191.
12 Scrisoare din partea lui Günther Kannegiesser către Götz Bergander, 22 decembrie 1994; confirmată într-o conversație cu autorul, februarie 2002.
13 Werner Ehrlich, scrisoare din 2 martie 1985, în arhiva lui Götz Bergander, Berlin.
14 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 190 și urm.
15 Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C. A se vedea și analiza în Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 198.
16 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 199.
17 Oakland Summary – F.O. 1622A, February 14, 1945, în NARA, Washington, D.C.
18 Headquarters First Division, Report on Operations, NARA, Washington, D.C.
19 Fighter Flash Reports, February 14,1945, (352nd A and B Groups), în NARA, Washington, D.C.
20 306th Group Narrative – Mission to Dresden, February 14, 1945, în NARA, Washington, D.C. Acesta este menționat și în Intops Summary nr. 290 (C. Intelligence. 1. Enemy Air Opposition), NARA, Washington, D.C.
21 Dr. Helmut Schnatz: *Der Luftkrieg im Raum Koblenz 1944/45. Eine Darstellung seines Verlaufs, seiner Auswirkungen and Hintergründe,* Boppard a.Rh., 1981.

22 Citat din „Feuersturm", ediție specială a *Die Wochenpost,* 9 februarie 1996, preluat din Helmut Schnatz: *Tiefflieger über Dresden? Legenden und Wirklichkeit,* Köln, 2000, p. 129.

23 E-mail din partea lui Herr Krause care a cercetat în arhivele Brockhaus-Verlag din Leipzig, editura care a publicat ediția din 1982, aflat în posesia autorului.

Anexa B. Numărarea morților

1 Rodenberger: *Der Tod von Dresden,* p. 168.
2 Bergander: *Dresden im Luftkrieg,* p. 222.
3 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 199.
4 Este posibil ca autorului jurnalului, un doctor, să-i fi fost prezentată estimarea falsificată. McKee nu ia în considerare această variantă.
5 McKee: *Devil's Tinderbox,* p. 322.
6 Seydewitz: *Der unbesiegbare Stadt,* p. 155.
7 Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 55 și urm.
8 Irving: *Apocalypse 1945,* p. 322.
9 Reichert (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit,* p. 61.

Anexa C. Legendele toamnei

1 John Noble: *I Found God in Soviet Russia,* Londra, 1959, p. 16 și urm.
2 Blumtritt: *Geschichte der Dresdner Fotoindustrie,* p. 73 și urm.
3 Blumtritt: *Geschichte der Dresdner Fotoindustrie* și Seydewitz: *Der unbesiegbare Stadt,* p. 188.
4 Blumtritt, *Geschichte der Dresdner Fotoindustrie.*
5 Seydewitz: *Der unbesiegbare Stadt,* p. 189 și urm.
6 Petra Jacoby (ed.): *Leben in Dresden 1920-1990: Erzhälte Geschichte,* Erfurt, 2000, p. 30. Relatarea lui Ralph Hoxhold (născut în 1935).
7 *Mit „Praktiflex" und „Praktica" zu Weltruhm in Dresdner Neueste Nachrichten* (100 Dresdner des Jahrhunderts) pe www.dnn-online.de. A se vedea și Noble: *I Found God in Soviet Russia,* iar pentru destinul postbelic al Atelierelor Noble și al proprietarilor săi, Blumtritt: *Geschichte der Dresdner Fotoindustrie,* p. 120.
8 Weidauer: *Inferno Dresden,* p. 63.
9 Giovannitti și Freed: *Decision to Drop the Bomb,* p. 20.
10 Weidauer: *Inferno Dresden,* p. 69.

SURSE ȘI BIBLIOGRAFIE

SURSE

Public Record Office, Londra

Target Information Sheets and Maps: Dresden.
Dresden: Südvorstadt air armaments: target information.
Dresden: Cartonnagenindustrie paper factory: target information.
Bomber Command HQ, February 15, 1945. Immediate Interpretation Report No. K3742.
Bomber Command Intelligence Narrative of Operations, No. 1007, February 14, 1945.
Night Raid Report No. 837. Bomber Command Report on Night Operations, February 13–14, 1945.
Bomber Command Intelligence Narrative of Operations, No. 1008, February 14-15, 1945.
Bomber Command Intelligence Reports and Intelligence Narrative of Operations, February 1945.
Cabinet Papers Chiefs of Staff, Strategic Bombings in Reaction to the Present Russian Offensive.
Operations Record Book, No. 1 Group, February 13-14, 1945.
Bomber Command No. 1 Group, Appendices for February 1945.
Bomber Command No. 3 Group, Appendices for February 1945.
Bomber Command No. 5 Group, Appendices for February 1945.
Bomber Command No. 6 Group, Appendices for February 1945.
Bomber Command No. 8 Group, Appendices for February 1945.
Interpretation Report No. K4171, April 19, 1945.
Operations Record Book, Forty-ninth Squadron, January-December 1945.

National Archives and Record Service (NARA), Washington D.C.

Headquarters, Eighth Air Force, AAF Station 101. Intops Summaries, 1944-45.
First Air Division Bomber Groups, așa cum au fost citate.
Fighter Groups 78th, 339th, 353rd, 357th. Combat Mission Reports, Field Orders, Mission Reports etc., așa cum au fost citate.
RG 331, SHAEF Public Relations Briefings.
RG 43, World War II Conferences, Yalta (Crimea) Conference.
Microfilm 5018, 5019, Field Orders (with Annexes); Mission Reports; Divisional, Wing, and Squadron Reports.

Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresda

ARHIVE ALE COMPANIILOR:
Universelle-Werke J.C. Müller & Co.
Clemens Müller
Richard Gäbel
Oskar Hantzsche
Siemens-Wärme
Radio-Mende

POMPIERII DIN DRESDA:
Einsatzberichte
Totenlisten

Stadtarchiv Dresden

Sammlung Interessengemeinschaft, „Februar 13 1945" e.V.
Jurnalul lui Alec White

Imperial War Museum, Londra

Colecția R.C. Dunford
Colecția Robert Lee
Interviuri și corespondență

MAREA BRITANIE ȘI COMMONWEALTH:
John Aldridge
Leslie Hay
Doug Hicks
John Hurst
Derek Jackson
Fred Jones

Hugh Lunghi
Vaughan Southam
John Whitely

GERMANIA:
Dr. Christoph Adam
Götz Bergander
Henny Brenner (născută Wolf)
Steffen Cüppers
Rudolf Eichner
Gertraud Freundel
Dr. Karl-Ludwig Hoch
Profesor dr. Günter Jäckel
Anita John (născută Kurz)
Günther Kannegiesser
Frau A. Kleinstück
Hannelore și Fritz Kuhn
Nora Lang

STATELE UNITE:
Maiorul Alden P. Rigby

ISRAEL:
Ilana Turner

BIBLIOGRAFIE

Lucrări citate în text

Dresda

ISTORIA ORAȘULUI

Beyer, Manfred: „Dresden als Keimzelle des militärischen Widerstandes: Die Garnison in der NS-Zeit", în *Dresdner Hefte 53: Dresden als Garnisonstadt,* 1998.

Blumtritt, Herbert: *Geschichte der Dresdener Fotoindustrie,* Stuttgart, 2001.

Dresdner Geschichtsverein (ed.): *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* Dresda, 2000.

Dubbers, Annette și Jenni: *Johannstadt Aus der Geschichte eines Stadtteils,* Dresda, 2000.

François, Etienne și Hagen Schulze (ed.): *Deutsche Erinnerungsorte III,* München, 2001.

Günther, Ernst: *Sarrasani Wie er wirklich war,* Berlin, 1991.

Haase, Norbert și Birgit Sack (ed.): *Münchner Platz Dresden Die Strafjustiz der Diktaturen und der historische Ort,* Leipzig, 2001.
Jäckel, Günter: *Dresden in der Goethezeit,* Berlin, 1990.
Jacoby, Petra (ed.): *Leben in Dresden,* Erfurt, 2000.
Lagler, Kurt-Joachim, and Heinz Weise (ed.): *Dresdner Kuriosa,* Dresda, 2001.
Lerm, Matthias: *Abschied vom Alten Dresden: Verluste historischer Bausubstanz nach 1945,* Rostock, 2000.
– *Konzepte für den Umbau der Stadt Dresden in den 30er und frühen 40er Jahren des 20. Jahrhunderts in Vorträge und Forschungsberichte: 4 Kolloquium zür dreibändigen Stadtgeschichte 2006 vom 18. März 2000.*
Neutzner, Matthias. „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» – Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtsbuch 5,* Altenburg, 1999.
Pommerin, Reiner (ed.): *Dresden unterm Hakenkreuz. Cologne/Weimar/Vienna,* 1998.
Reichier, Peter: *Dresden Hauptbahnhof,* Eggiham, 1998.
Schilter, Thomas: *Unmenschliches Ermessen: Die nationalsozialistische „Euthanasie"- Tötungsanstalt Pirna-Sonnenstein 1940/41,* Leipzig, 1999.
Starke, Holger: „Vom Werkstättereal zum Industriegelände: Die Entwicklung des Industriegebietes an der Königsbrücker Strasse in Dresden vor der Entstehung der Albertstadt bis zur Auflösung der Industrieanlagen Nord (1873-1952)" în *Dresdner Geschichtsbuch 5,* Altenburg, 1999.
Szejnmann, Claus-Christian W.: *Vom Traum zum Alptraum: Sachsen in der Weimarer Republik,* Leipzig, 2000.
Vollnhals, Clemens (ed): *Sachsen in der NS-Zeit,* Leipzig, 2002.

VIAȚA EVREIASCĂ ÎN DRESDA

Haase, Norbert; Stefi Jersch-Wenzel și Hermann Simon (ed.). Bearbeitetet von Marcus Gryglewski: *Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur nationalsozialistischen Judenverfolgung in Dresden 1933–45,* Leipzig, 1998.
Gilbert, Martin: *The Boys: Triumph over Adversity,* Londra, 1996.
HATiKVA (ed.): *Spurensuche Juden in Dresden Ein Begleiter durch die Stadt,* Dresda 1996.
Heinrich, Jürgen: *Die Synagoge zu Dresden,* Taucha, 2001.
Kirsch, Günther. „Die gesetzliche und aussergesetzliche Judenverfolgung in Dresden und Sachsen in den ersten Monaten der nationalsozialistischen Herrschaft", în *Historische Blätter. Aus Politik und Geschichte* (1994), vol. 4.
Kirsch, Ingrid: „Das Ringen um die Gleichstellung der Dresdner: Juden und ihre Religionsgemeinde von 1830 bis 1871", în *Dresdner Hefte 45: Zwischen Integration und Vernichtung,* ed. revăzută, 2000.

Kolditz, Gerald: „Zur Entwicklung des Antisemitismus in Dresden während des Kaisserreichs", în *Dresdner Hefte 45: Zwischen Integration und Vernichtung,* ed. revăzută, 2000.
Lichtenstein, Heiner: *Mit der Reichsbahn in den Tod,* Köln, 1985.
Mosse, W.E: *The German-Jewish Economic Elite 1820-1935: A Socio-Cultural Profile,* Oxford/New York, 1989.
Ullrich, Uwe: *Zur Geschichte der Juden in Dresden,* Dresda, 2001.

DRESDA ÎN 1945

În limba germană

Adam, Cornelia: „Vergewaltigungen in Dresden nach 1945", în *Dresdner Hefte 53: Dresden als Garnisonstadt,* 1998.
Bergander, Götz: *Dresden im Luftkrieg: Vorgeschichte, Zerstörung, Folgen,* ed. revăzută, Würzburg, 1998.
Hoffinann, Daniel: *Der Knabe im Feuer: Ein Erlebnisbericht von Dresdens Untergang,* Berlin, 1957.
Kempowski, Walter: *Der Rote Hahn: Dresden im Februar 1945,* München, 2001.
Landeszentrale für politische Bildung: *Hamburg und Dresden im dritten Reich: Bombenkrieg und Kriegsende,* Hamburg, 1993.
Meyer, Berthold: „Flucht durch die brennende Blochmannstrasse", în *Dresdner Hefte 41, Dresden– Das Jahr 1945.*
Neutzner, Matthias (ed.): *Lebenszeicken: Dresden im Luftkrieg 1944/45,* Dresda, 1994.
– (ed.): *Martha Heinrich Acht: Dresden 1944/45,* Dresda, 2000.
Rahne, Hermann: „Die «Festung Dresden» von 1945", în *Dresdner Hefte 41, Dresden– Das Jahr 1945.*
Reichert, Friedrich (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstörung Dresdens 1945,* Dresda, 1994.
Rodenberger, Axel: *Der Tod von Dresden: Bericht vom Sterben einer Stadt,* Dortmund, 1953.
Schnatz, Helmut: *Tiefflieger über Dresden: Legende oder Wirklichkeit?,* Köln, 2000.
Seydewitz, Max: *Die unbesiegbare Stadt: Zerstörung und Neuaufbau von Dresden. Berlin, 1955,* ed. revăzută 1982.
Weidauer, Walter: *Inferno Dresden,* Berlin, 1965.

În engleză

Clayton, Anthony, și Alan Russell (ed): (Cuvânt înainte de Alteța Sa Regală, Ducele de Kent): *Dresden: A City Reborn,* Oxford, 1999.
Cooper, Alan: *Target Dresden,* Bromley, 1995.

Irving, David: *Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden,* Focal Point, Londra, f.a.
– *The Destruction of Dresden,* Londra, 1963.
McKee, Alexander: *The Devil's Tinderbox: Dresden 1945,* Londra, 1982, 2000
Russell, Alan (ed.): *Why Dresden?,* Arundel, 1998.

MEMORII/FICȚIUNE

Brenner, Henny (Wolf): *„Das Lied ist aus": Ein jüdisches Schicksal in Dresden,* Zürich/München, 2001.
Griebel, Otto: *Ich War ein Mann der Strasse: Lebenserinnerungen Eines Dresdner Malers,* Altenburg, 1995.
Kastner, Erich: *Als Ich ein kleiner Junge war,* Zürich, 1957.
– *Notabene 1945: Ein Tagebuch,* Zürich, 1961.
Klemperer, Victor: The Klemperer Diaries 1933–1945: *I Shall Bear Witness Until the Bitter End,* ediție prescurtată și tradusă din germană de Martin Chahners, Londra, 2000.
Kokoschka, Oskar: *My Life,* Londra, 1974.
Noble, John: *I Found God in Soviet Russia,* Londra, 1959.
Peter, Richard: *Dresden-Eine Kamera Klagt An,* Dresda, 1949.
Sachsen, Prince Ernst Heinrich von: *Mein Lebensweg: vom Konigsschloss zum Bauernhof,* Dresda/Basel, 1995.
Vonnegut, Kurt: *Slaughterhouse-Five,* New York, 1969.

Germania în război

Becker, Cajus: *The Luftwaffe War Diaries,* Londra, 1967.
Beevor, Anthony: *Berlin, the Downfall,* Londra, 2002.
– *Stalingrad,* Londra, 1998.
Bethell, Nicholas: *The War That Hitler Won:* September 1939, Londra, 1972.
Burleigh, Michael: *The Third Reich: A New History,* Londra, 2000.
Davies, Norman, și Roger Moorhouse: *Microcosm: Portrait of a Central European City,* Londra, 2002.
Fest, Joachim: *Speer: The Final Verdict,* Londra, 2001.
Friedrich, Jorg: *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg,* München, 2002.
– *Das Gesetz des Krieges,* München, 1993.
Gellately, Robert, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany,* Oxford, 2001.
Goebbels, Josef: *The Goebbels Diaries, 1939–41,* ediție și traducere de Fred Taylor, Londra, 1982.
– *Tagebücher 1924–1945* (5 vol.), München, 1999.
Gross, Leonard: *The Last Jews in Berlin,* Londra, 1983.
Groeher, Olaf: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* Berlin, 1990.

– „Bombenkrieg gegen Leipzig 1940–1945", în *Texte des Leipziger Geschichtsvereins e. V. Heft 4* (1994).
Hoffkes, Karl: *Hitlers Politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches,* Tübingen, 1986.
Huttenberger, Peter: *Die Gauleiter: Studie zum Wandel des Machtgefüges in der NSDAP.* Stuttgart, 1969.
Johnson, Eric. *The Nazi Terror: Gestapo, Jews and Ordinary Germans,* Londra, 2000.
Kershaw, Ian: *Hitler 1936–1945: Nemesis,* Londra, 2000.
Sebald, W.G.: *Luftkrieg und Literatur/On the Natural History of Destruction: With essays on Alfred Andersch, Jean Améry and Peter Weiss,* Londra, 2003.
Speer, Albert: *Allees, was ich weiss,* München, 1999.
– *Inside the Third Reich,* Londra, 1970.
Stegmann, Dirk: *Die Erben Bismarcks: Parteien und Verbände in der Spätphase des Wilhelminischen Deutschlands,* Köln/Berlin, 1970.

Aliații în război

Alanbrooke, Field Marshal Lord: *War Diaries 1939–45,* Londra, 2001.
Ball, Stuart (ed.): *Parliament and Politics in the Age of Churchill and Attlee: The Headlam Diaries 1935–1951,* Cambridge, 1999.
*** *Britain Under Fire,* cu un cuvânt înainte de J.B. Priestley, Londra, 1941.
Buckley, John: *Air Power in the Age of Total War,* Bloomington, Ind., 1999.
Casey, R.G.: *Personal Experience 1939–46,* Londra, 1962.
Colville, John: *On the Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries 1939–1955,* Londra, 1985.
Cook, Ronald C. și Roy Conyers Nesbit: *Target: Hitler's Oil – Allied Attacks on German Oil Supplies 1939–45,* Londra, 1985.
Craven, Wesley Frank și James Lea Cate (ed.): *The Army Air Forces in World War II,* vol. 3, Chicago, 1951.
Davis, Richard G.: *Carl A. Spaatz and the Air War in Europe,* Washington, D.C., 1993.
Deighton, Len: *Blood, Tears and Folly: An Objective Look at World War II,* Londra, 1993.
Frankland, Noble: *History at War,* Londra, 1998.
Freeman, Roger A.: *The Mighty Eighth,* Londra, 1970, 2000.
Garrett, Stephen A.: *Ethics and Airpower in World War II. The British Bombing of German Cities,* New York, 1996.
Giovannitti, Len și Fred Freed: *The Decision to Drop the Bomb,* Londra, 1967.
Harris, Sir Arthur: *Bomber Offensive.* Londra, 1947.
– *Despatch on War Operations 23 February, 1942, to 8 May, 1945,* ediție și introducere de Sebastian Cox, Londra, 1995.
Hastings, Max: *Bomber Command,* Londra, 1979, ed. revăzută, 1999.

Hogg, Ian V.: *German Secret Weapons of the Second World War,* Londra/ Mechanicsburg, 1999.
Howarth, Patrick: *Intelligence Chief Extraordinaire: The Life of the Ninth Duke of Portland,* Londra, 1986.
King, Cecil: With Malice Towards None: A War Diary, Londra, 1970.
Longmate, Norman: *Air Raid: The Bombing of Coventry,* Londra, 1976.
– *The Bombers,* Londra, 1983.
Middlebrook, Martin: *The Battle of Hamburg: The Firestorm Raid,* Londra, 1980.
– *The Berlin Raids: RAF Bomber Command Winter 1943–44,* Londra, 1988.
Middlebrook, Martin și Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries: An operational Reference Book,* Leicester, 2000.
Moran, Lord: *Winston Churchill: The Struggle for Survival 1940–1945,* Londra, 1966.
Neillands, Robin: *The Bomber War: Arthur Harris and the Allied Bomberk Offensive 1939–1945,* Londra, 2001.
Overy, Richard: *Why the Allies Won,* Londra, 1995.
Probert, Henry: *Bomber Harris, His Life and Times,* Londra/Mechanicsburg, 2001.
Richards, Denis: *The Hardest Victory: Bomber Command in the Second World War,* Londra, 1994
Rothnie, Niall: *The Baedeker Blitz: Hitler's Attack on Britain's Historic Cities,* Shepperton, 1992.
Saward, Dudley: *„Bomber" Harris,* Londra, 1984.
Tripp, Miles: *The Eighth Passenger: A Flight of Recollection and Discovery,* Londra, 1969, ed. revăzută, 1993.
Ward, John: *Beware of the Dog of War: An Operational Diary of 49th Squadron,* Belper, 1997.
Webster, Sir Charles și Noble Frankland: *The Strategic Air Offensive against Germany 1939–1945,* vol. 3, Londra, 1961.
– *The Strategic Air Offensive against Germany 1939–45,* vol. 4: Anexe și suplimente, Londra, 1961.
Whiting, Charles: *The Three-Star Blitz: The Baedeker Raids and the Start Total War 1942–43,* Londra, 1987.

INDICE

Aachen, 24, 220, 458, 499
Adam, Christoph, 302, 334, 336, 346, 373–374, 412, 515
Afrika Korps, 122
Albert, Prinț, elector de Saxonia, 38
Altenburg, 412
Antonov, Alexei, 244
Attlee, Clement, 474
Augustus III, elector de Saxonia, 50, 51–54, 56, 64, 67, 92
Auschwitz 198, 212

Bach, Johann Sebastian, 50
Bähr, George, 50
Baldwin, Stanley, 127
Bastogne, 221–222
Bauer, Adolf, 206, 327
Baum, L. Frank, 486
Beer, Regina, 384
Beethoven, Ludwig van, 258
Beevor, Anthony, 470, 500
Belgia, 132, 282, 394–395
Bellotto, Bernado, 50
Bergander, Gotz, xii, 10, 19, 181, 214, 260, 292–294, 319, 402, 408, 420, 435, 503, 508, 516
Berk, Hans Schwarz van, 237
Berlin 19, 24–25, 28, 46, 58, 61, 69, 73, 77, 89, 92, 97, 120, 129, 135, 137–138, 157, 165, 178–180, 183, 187, 203, 205, 225, 230, 232–234, 236, 238–240, 242–246, 253, 259–260, 263, 265, 269, 278, 282, 284, 286–289, 301, 308, 329, 337, 339, 342, 393, 401, 417, 425–426, 430, 433–435, 442, 448–449, 451– 452, 464–465, 467–468, 470, 473, 475,

* Prezentul indice nu vizează și numele sau recurențele ce apar în anexe și în note (n.red.)

478–479, 488, 490, 510, 512
Beutler, Gustav Otto, 64–65
Biddle, Anthony Joseph Drexel, 109
Birke, Alfred, 326, 329
Bismarck, Otto von, 364, 462
Blank, Margarete, 209
Boemia, 37–40, 89, 96, 209–210
Bonham-Carter, Violet, 445
Bonn, 115, 282, 343
Böttger, Johann Friedrich, 46–48
Bottomley, Norman, 234, 236, 238–239, 245, 269, 461–462, 475
Bratislava, 76
Braunschweig (1944), 282, 301, 309
Bremen (1941), 98, 135, 184, 273, 369
Breslau, 35, 71, 90, 92, 236–238, 287–288, 299, 350, 437, 468
Broder, maior, 477
Brooke, Alan, 463
Brückner, Kanis Co., 201
Brühl, Heinrich, conte von, 52, 54–56
Busch, Fritz, 76
Butt, D. M., 156

Cavendish-Bentinck, Victor William ('Bill'), 231
Carol cel Mare, 36, 499
Chemnitz, 77, 101, 206, 236, 238–239, 246, 255, 261, 265, 277, 282, 306–307, 391, 393, 414–417, 426, 440, 442, 445, 450, 458, 491, 519
Cherbourg, 139, 219
Cheshire, Leonard, 273
China, 128
Churchill, Winston S.: 36, 116–118, 136, 157–158, 163–164, 170, 225–226, 236–240, 243, 266–267, 269, 271, 445, 459–463, 472–476, 497–498
Clemens, Hans Max, 99
Conert, Herbert, 484
Coventry (1940), 140–142, 144–145, 153, 168
Cowan, Howard, 442–445, 461
Coward, Noël, 129
Cüppers, Steffen, 260
Cehoslovacia, 74, 81, 89, 440, 478

Dachau, 212
Dahlener Heide, 101
Darmstadt (1944), 226, 274, 338, 354, 495
Dessau, 257
de Wesselow, Peter, 344, 346–347, 351, 354, 496, 497

Dietrich, Sepp, 220
Dix, Otto, 68, 76, 82
Dobritz, 482
Dortmund, 180, 182, 270, 282, 342, 445, 458
Douhet, Guilio, 119–121, 177, 230
Dowding, Hugh, 134
Dulon, Virginia ('Gina'), 387

Eaker, Ira, 473
Ehrlich, Werner, 524, 538
Eichner, Rudolf, 355–356
Eisenhower, Dwight D., 227, 239, 443, 480, 547
Elisabeta II, regina Marii Britanii, 476, 513
Ellgering, Theodor, 426, 428
Elsner, Walter, 412
Ernst Heinrich de Saxonia, prinț, 78–80, 385–390, 407
Essen, 71, 130, 165–166, 181, 265, 270, 458
Evill, Douglas, 240–241

Fetscher, Rainer, 469
Feydt, Georg, 328
Flemming, conte von, 43, 48
Forbes, Jock, 142
Franco, Francisco, 77, 122–126
Franke, Arno, 75
Frederick Augustus, prinț, elector de Saxonia 40–44, 57
Friederich Christian, elector de Saxonia, 55
Frederick II, rege al Prusiei, 51
Freundel, Gertraud, 70, 293, 357, 387
Freyer, Margret, 362–364, 367
Friedrich, Caspar David, 57
Fritzsche, Hans, 454

Galland, Adolf, 124
Gasch, Walter, 82
George, prinț, elector de Saxonia, 42
Godiva, Lady, 140
Goebbels, Joseph 18, 34–35, 74–75, 82, 84, 97, 102, 129, 137–138, 169–170, 172, 177, 193, 200, 204–205, 236–237, 426, 439, 441, 448–455, 480, 490, 493, 503,
Goethe, Johann Wolfgang von, 55–56, 107, 266, 499
Göring, Hermann, 74, 129, 130, 136, 147, 417, 420, 448
Goya, Francisco de, 508
Grecia, 150, 243

Griebel, Otto, 69, 80, 82–83, 104, 107, 320, 327–329, 346
Grierson, Comandor al Aerului, 441–443
Groehler, Olaf, 494–498
Groves, Leslie R., 446–447, 550
Grynszpan, Herschel, 101–102
Guderian, Heinz, 286
Guernica (1937), 122–125, 131, 516
Guhr & Stein, 251

Hackel, Franz, 107
Haig, Douglas, 162
Hall, Harold, W., 393
Halle, 135, 180, 206, 266, 426
Hamburg (1943), 90, 98, 171, 174–178, 182, 184–188, 234, 242, 287, 289, 311, 324, 338, 433, 490
Hammitzsch, Martin, 91, 105
Hampe, Erich, 434, 435
Hanke, Karl, 236
Hanovra, 265, 284, 301
Hardt, Christine, 60
Harris, Arthur Travers 144–145, 148–149, 155, 160, 161, 162–173, 178, 182, 184, 190, 222, 224–230, 235–236, 238, 245–246, 269–272, 278, 323, 450, 456, 461–462, 464, 472, 474–477, 490, 496, 502, 512
Harris, Caroline Maria, 160
Harris, George Steel Travers, 160
Hasdenteufel, Johannes, 202–203
Hastings, Max, 491, 495–497
Hay, Leslie, 267, 272, 274–275, 279, 281, 312–316, 342
Headlam, Cuthbert, 446
Heidelberg, 517
Henric cel Ilustru, conte de Meissen, 38
Herder, Johann Gottfried, 56
Hicks, Doug, 351
Himmler, Heinrich, 74, 129, 183, 263, 425–426
Hindenburg, Paul von, 66, 78, 114, 483
Hiroshima, xii, 18, 351, 476
Hirschel, Bernhard, 94
Hitler, Adolf 18, 36, 66, 70–71, 73–74, 76–78, 83–86, 90–91, 100–103, 105, 111, 129, 131, 136, 147, 149–150, 170, 177, 209, 221–222, 254–255, 262, 297, 381, 400, 426, 437, 442, 448, 468, 477–478, 482, 484, 490, 492, 496, 502, 504–505, 517

Hitler, Angela, 91
Hoch, Karl-Ludwig, 33, 35, 437
Hopkins, Harry, 236
Howard, Provost, 142

Ialta, conferința (1945), 230, 238, 243, 264, 266, 269, 271, 393, 467, 497
Ibsen, Henrik, 57
India, 160
Ioan III Sobieski, rege al Poloniei, 42–43
Irak, 116, 123, 163
Irving, David, xi, 17, 246, 385, 512
Ismay, Lionel, 459

Jäckel, Günter, 11, 84–85, 104, 110, 297–298, 403–405, 407, 447, 502
Jackson, Derek, 342
Japonia, 129, 476

Köln (1942), 71, 115, 135, 171–172, 182, 283, 287, 288, 343
Kammhuber, Walter, 175
Kannegiesser, Günther, 303, 318, 335, 346, 370–371, 398, 413, 432
Kästner, Erich, 448– 449
Kaufmann, Karl, 177, 368
Kiel, 127, 226, 464,
Killinger, Manfred von, 75–77
King, Cecil, 443
Klemperer, Eva,
Klemperer, Victor, 27–29, 76, 110, 136, 203, 206, 250, 252, 253, 255, 294, 375–377, 379, 414
Kluge, dr., 103, 106
Kokoschka, Oskar, 69, 82
Koniev, I. S., 496
Kuhn, Fritz, 453
Kuhn, Hannelore, 299, 338, 399, 404, 407, 418
Kühnemund, Gerhard, 337
Külz, Wilhelm, 76
Kurz, Anita, 191, 258, 300, 318, 333, 361, 410, 412
Kyoto, 447

Lang, Nora, 258, 300, 318, 333, 340, 371, 373, 407, 413, 421, 428
Lang, Werner, 375, 379
Lee, Robert, 193
Le Good, 345, 351, 354
Lehmann, Behrend, 92–93
Leigh-Mallory, Trafford, 224
Leipzig, 25–26, 50, 58, 66, 68, 71, 92–93, 97, 101, 180, 185–190, 206, 224, 236, 238–240, 244, 256, 266, 270, 276, 282, 284, 307, 325, 337–338, 349,

415, 419–420, 468, 494, 510, 512
Lenné, Paul Joseph, 90
Leofric, conte de Mercia, 140
Leopold, împărat al Austriei, 42–43
Ley, Robert, 448–449, 487, 503
Liebmann, Hermann, 80
Lindemann, Frederick A., Lord, 156
Lodz, ghetoul, 198, 199, 379
Ludovic XIV, rege al Franței, 41
Ludendorff, Erich, 66, 114
Lunghi, Hugh, 244–245, 271
Luther, Martin, vii, 39, 43, 50
Luxemburg, 129, 132, 221, 343

Maastricht, 132
McKee, Alexander, xi, 17, 496
Madrid, 126
Magdeburg, 151, 262, 264–265, 271, 282, 284, 287, 306, 344, 391, 394
Maginot (Linia), 129
Manchester Guardian, 22, 258, 342, 414, 440, 444, 495
Mann, Thomas, 167–168
Mannheim (1940), 153, 157, 344
Marshall, George C, 446–447
Mattersdorf, familia, 107
Mende, Otto Hermann, 200
Mendelssohn, Erich, 155
Merrick, lt.-col., 442
Metz, 220
Meyer, Berthold, 360, 368–369
Middlebrook, Martin, 225
Mienert, Karl, 287
Minsk, 500
Moravia, 89, 96, 208, 402
Moritzburg, 67, 78, 80, 386–387, 389
Muller, Richard, 82
München, 71, 82, 102, 212, 321, 343, 499
Münster, 283, 394, 396
Mussolini, Benito, 119, 178, 298
Mutschmann, Martin: 71, 74–77, 80–81, 83–84, 91, 98, 100, 105, 183–184, 187–188, 190–191, 203, 205, 215, 251–252, 254, 319, 331, 362, 467–468, 477–478, 480, 499, 500, 507, 515

Napoleon I, împărat al Franței, 33, 57, 111
Neill, A. S., 200
Nemedi, Gabor, 381
Neubrig, Otto, 74

Neumark, Ernst, 294
Neutzner, Matthias, xiii, 11, 19, 291
Nobel, Alfred, 112
Noble, Charles Adolf, 480
Northcliffe, Alfred Charles William Harmsworth, Lord, 113
Norvegia, 130, 132, 235, 244, 274, 475

Olanda 129, 131, 134, 220, 394
Overy, Richard, 492, 504–505

Page, Leslie, 305
Paris, 48–49, 69, 101–102, 114, 120, 219, 440–443, 469, 517
Patton, George, S., 220–222
Pearl Harbor, 158
Peirse, Richard, 156, 159–160
Permoser, Balthasar, 49
Petru cel Mare, țar al Rusiei, 43
Petri, Martin, 202
Picasso, Pablo, 125
Pirna, 297, 380, 389, 412, 420, 470
Poniatowski, Stanislaw, 55
Pöppelmann, Matthaus Daniel, 48
Portal, Charles, 148, 223, 227–229, 233, 235, 238–240, 245–246, 269, 474
Potsdam (1945), 464–465
Praga, 38, 92, 286–287, 397, 408, 512
Prusia, 58–59, 93–94
Prusia Orientală, 35, 226, 255, 490, 500

Quandt, familia, 198

Rabener, Gottlieb, Wilhelm, 51, 53
Rath, Ernest von, 102
Ravensbrück, 197
Reichert, Friedrich, 10, 541
Repnin-Volokovski, prinț, 56
Ribbentrop, Joachim von, 129
Richthofen, Wolfram von, 122, 130
Rigby, Alden, 395
Rivels, Charly, 180
Roehm, Ernst, 76–77
România, 77
Rommel, Erwin, 158, 179
Roosevelt, Franklin Delano, 127, 132, 236, 240, 243, 446
Rostock (1942), 169, 489
Rotterdam (1940), 131, 133–34, 140, 144, 448
Rumpf, Hans, 187, 338–339
Russell, Alan, 513

Sachs, Max, 81
Sachsenburg, 81
Sarrasani, Trude, 381, 383
Saundby, Robert, 246, 536
Saward, Dudley, 171, 476
Schmidt, Henry, 99, 202, 207
Schmidt, Walter, 209
Schnatz, Helmut, 11, 516
Schröter, Hans, 364, 368
Schumann, Robert, 57
Sebald, W. G., 493
Semper, Gottfried, 57, 94–95, 102
Seydewitz, Max, 471, 487
Shakespeare, William, 146
Shayler, Walter K., 249
Silbermann, Gottfried, 50
Silezia, 35, 52, 67, 101, 210, 237, 260, 288, 293, 357, 370, 431, 440, 505
Sinclair, Archibald, 236–239, 269, 444, 474
Singapore, 158
Slovacia, 77
Smith, Maurice, 306, 496, 497
Smith, Walter Bedell, 443, 497
Snavely, Ralph A., 256
Sonntag, Curt, 382, 384
Southam, Vaughan, 153–154
Spaatz, Carl, 239, 241, 545
Speer, Albert, 90–91, 147, 177–178, 448, 493, 502–505
Spence, Magnus, 171
Sperrle, Hugo, 123
Stalin, Iosif Visarionovici, 240, 243, 245, 263, 473, 496–497
Stewart, William, 391, 394
Stimson, Henry L., 446–447
Stokes, Richard Rapier, 444–446, 454, 460
Strauss, Adolf, 286–287
Strauss, Richard, 24
Streicher, Julius, 97–98, 100
Stum, Gustav Braun von, 170
Stuttgart, 115, 265

Tedder, Arthur William, 227, 239
Thoma, Wilhelm Ritter von, 123
Thuringia, 253, 344, 467
Tokyo, 476
Topper, William, 305, 309–310
Treblinka, 430
Treitschke, Heinrich von, 97
Trenchard, Hugh, 114, 116–121, 177, 230, 474
Tripp, Miles ('Mike'), 268, 342, 349, 351, 415–416
Truman, Harry S., 480
Tschirnhaus, conte von, 46–47
Turner, general, 393

Ungaria 235, 255

Verrier, Anthony, 491
Voltaire, 51,
Vonnegut, Kurt, Jr., xi, 17, 427–428, 486

Wagner, Richard, 24, 57, 63–64, 320
Walch, C, 88
Weber, Carl Maria von, 57
Weidauer, Walter, 477, 480, 486–487
Weir, William, 114–116
Weisser, Hirsch, 100, 426
Wells, H. G., 112
Wesel, 458
Weser, Arno, 99, 252
Wettin, dinastia, 38–40, 49, 51, 53, 55, 57–58, 65, 262, 384
Wettiner Bahnhof, 250
White, Alec, 428
Wilhelm I, împărat al Germaniei, 58
Wilhelm II, împărat al Germaniei, 66
Willis, amiral, 158
Wolf, Henny, 99–100, 105–106, 206–208, 295, 320, 327, 330, 374, 378, 413
Wood, Kingsley, 130
Wren, Christopher, 146–147
Wright, Orville și Wilbur, 108, 112
Würzburg, 45, 90, 175, 270, 457, 495, 499
Zeiss, Carl, 60
Zeiss-Ikon 87, 181, 195, 199, 201–203, 206–207, 375, 438

Mulțumiri speciale pentru permisiunea de a publica materiale din lucrări apărute anterior:

ÎN ENGLEZĂ

Frank Cass/Crown Copyright pentru *Despatches on War Operations* de Sir Arthur Harris (ed. cu introducere de Sebastian Cox). Introducere copyright 1995 Sebastian Cox.

Extrase din *The Eighth Passenger* de Miles Tripp reproduse cu permisiunea Peters Fraser Dunlop (moștenire Miles Tripp). Copyright 1969 Miles Tripp.

Greenhill Books pentru *Bomber Harris His Life and Times* de Henry Probert. Copyright 2001 Henry Probert.

David Higham Associates Ltd pentru *Bomber Offensive* de Sir Arthur Harris. Copyright Estate of Sir Arthur Harris.

Citate din David Irving's 'Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden' cu permisiunea Focal Point Publications (fpp.co.uk/books/Dresden). Copyright 1995 Focal Point, London.

Internet Edition copyright 1999 Focal Point, Londra.

William Burr/National Security Archive pentru *CNN/Cold War* interviuri cu Hugh Lunghi, National Security Archive website (http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-l/lunghi5.html). Copyright 1996 National Security Archive.

Cassell Publishing pentru *The Battle of Hamburg* de Martin Middlebrook. Copyright 1980 Martin Middlebrook.

Random House pentru *Slaughterhouse-Five* de Kurt Vonnegut, publicată de Jonathan Cape. Retipărită cu permisiunea Random House Group Ltd. Copyright 1969 Kurt Vonnegut Jr.

Random House pentru *The Bombers* de Norman Longmate, publicată de Hutchinson. Retipărită cu permisiunea the Random House Group. Copyright 1983 Norman Longmate.

Random House pentru *Air Raid: The Bombing of Coventry* de Norman Longmate, publicată de Hutchinson. Retipărită cu permisiunea Random House Group. Copyright 1976 Norman Longmate.

Why the Allies Won de Richard Overy, publicată de W.W. Norton & Co. Retipărită cu permisiunea autorului c/o Rogers, Coleridge &: White Ltd, 20 Powis Mews, London Wll 1 JN. Copyright 1995 Richard Overy.

Inside the Third Reich de Albert Speer, retipărită cu permisiunea Scribner, Simon & Schuster Adult Publishing Group, din *Inside the Third Reich* de Albert Speer, trad. Richard și Clara Wilson. Copyright 1969 Verlag Ullstein GmbH. Trad. engleză copyright 1970 Macmillan Publishing Company.

Souvenir Press pentru *The Devil's Tinderbox: Dresden 1945* de Alexander McKee. Copyright 1982 Alexander McKee.

Thomson Publishing Services pentru *Air Power in the Age of Total War* de John Buckley. Copyright 1999 John Buckley.

University of Chicago Press pentru *The Army Air Forces in World War II,* James Lea Gate și Wesley Frank Craven, eds. Copyright 1951 University of Chicago Press.

ÎN GERMANĂ

Akademie Verlag pentru *Der Bombenkrieg gegen Deutschland* de Olaf Groehler. Copyright 1990 Akadamie-Verlag Berlin.

Atrium Verlag AG, Zurich pentru *Notabene 1945: Ein Tagebuch* de Erich Kastner. Copyright 1961 Atrium Verlag, Zürich.

Autorului, cu reunoștință, pentru *Sarrasani, wie er wirklich war* de Ernst Gunther. Copyright 1984 Ernst Gunther.

Bohlau Verlag pentru *Der Luftkrieg in Dresden: Vorgeschichte, Zerstbrung, Folgen* de Gotz Bergander. Copyright 1994 Bohlau Verlag GmbH 8c Cie Koln.

Dresdner Hefte/Dresdner Geschichtsverein e.V. pentru *Flucht durch die bren-nende Blochmannstrasse (Augenzeugenbericht)* de Berthold Meyer, în *Dresdner Hefte* 41 și *Vergewaltigungen in Dresden* de Cornelia Adam, în *Dresdner Hefte* 53. Copyright 1995 Dresdner Geschichtsverein e.V.

Günter Jackel pentru *Fur den herrlichen Fiihrer danken wir Dir, Dieser 1.*

September 1939 și *Die dunkleZeit: Franch-Comté 1944.* Copyright 1999 și 1995 Günter Jackel.

Middeldeutscher Verlag Halle pentru *Ich war ein Mann der Strasse* de Otto Griebel. Copyright 1986 mdv Mitteldeutscher Verlag GmbH, Halle.

Matthias Neutzner/Gemeinschaft 13. Februar 1945 e.V. pentru *Martha Heinrich Acht: Dresden 1944/45,* copyright 2000 Interessengemeinschaft 13. febr. 1945 e.V, Dresden, autorilor și OPA Amerstad, B.V. Matthias Neutzner pentru *Lebenszeichen* de Matthias Neutzner, copyright 1994 Michael Sandstein Verlag., și pentru *Der Wehrmacht so nah verwandt in Dresdner Geschichtsbuch* 5 de Matthias Neutzner, copyright 1999 DZA Verlag fur Kultur und Wissenschaft GmbH.

Pendo-Verlag AG pentru *Das Lied ist aus: einjudisches Schicksal in Dresden* de Henny Brenner. Copyright 2001 Pendo Verlag Zurich.

Friedrich Reichert/Stadtmuseum Dresden pentru *Verbrannt bis zur Unkenn-tlichkeit,* Friedrich Reichert, ed. Copyright 1994 DZA Verlag fur Kultur und Wissenschaft GmbH.

Frau Cordula Schacht, D-83233 Bernau, pentru extrase din Josef Goebbels, *Tagebiicher.* Copyright 1999 Piper Verlag, München.

Holger Starke pentru V*om Werkstattereal zur Industriegeldnde* de Holger Starke, in *Dresdner Geschichtsbuch 5*. Copyright 1999 DZA Verlag fur Kultur und Wissenschaft GmbH.

Stiftung Sachsischer Gedenkstatten pentru *Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur nationalsozialistischen Judenverfolgung in Dresden 1933-45,* Norbert Haase, Stefi Jersch-Wenzel și Hermann Simon, edd. (cu Marcus Gryglewski). Copyright 1998 Stiftung Sachsischer Gedenkstatten.

Verlag der Kunst, Husum, pentru *Mein Lebensweg. Vom Kb'nigsschloss zum Bauernhof* de prințul Ernst Heinrich von Sachsen. Copyright 1995 Verlag der Kunst, Husum.

CREDITE FOTOGRAFICE

Dresda antebelică, noaptea. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden; Deutsche Fotothek/Richard Peter)*

Vedere aeriană a orașului vechi (Altstadt) din Dresda. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden; Deutsche Fotothek/Walter Hahn)*

Elevi în uniforme naziste, 1937. *(Fotoarchiv Dresden Stadtmuseum)*

Schloss Strasse decorată cu stindarde cu svastică *(Stadtmuseum Dresden Bibliothek)*

Sinagoga din Dresda în 1870. *(Dresdener Hefte)*

Tarabă în Dresda, septembrie 1940. *(Fotoarchiv Dresden Stadt museum/ Kurt Schaarschuch)*

Elevi de liceu din Dresda se antrenează ca auxiliari în artileria antiaeriană. *(Christian Köster/Gbötz Bergander)*

Copii evacuați din Dresda în zonele rurale, 1943. *(Fotoarchiv Dresden Stadt museum/Kurt Schaarschuch)*

Gauleiterul Mutschmann și anturajul său. *(Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden)*

Uzina Goehle-Werk, aparținând Zeiss-Ikon. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutsche Fotothek)*

Liniile de producție lucrează la instrumente radar, 1944. *(Presse-Foto Koch/Dresden Stadtmuseum)*

Evreii din Hellerberg sunt supuși „despăducherii". *(Stiftung Sächsischer Gedenkstatten)*

Liderul Departamentului Evreiesc al Gestapoului din Dresda. *(Stiftung Sächsischer Gedenkstatten)*

Evreii sosesc la lagărul Hellerberg. *(Stiftung Sächsischer Gedenkstatten)*

Alfred Goldshmidt. *(Stiftung Sächsischer Gedenkstätten)*

Jurământ de credință în masă față de Führer. *(Presse-Foto Koch/Dresden Stadt museum)*

Günther Kannegisser și familia. *(Günther Kannegiesser)*

Nora Lang și familia. *(Nora Lang)*

Anita Kurz și părinți ei. *(Anita John)*

Henny Wolf la 17 ani. *(Henny Brenner)*

Günter Jackel la 17 ani, în uniformă. *(Günter Jackel)*

Harta țintei – Dresda. *(Public Record Office, London)*

Mareșalul Aerului, Sir Arthur Harris. *(Hulton Getty)*

„A de la Apt" deasupra Ruhrului. *(Necunoscut)*

Miles Tripp și echipajul bombardierului Lancaster „A de la Apt". *(News Chronicle)*

Locotenent Alden P. Rigby. *(Alden P. Rigby)*

Puțin după ora 22.00, în ziua de 13 februarie 1945. *(Archiv der Interessengemeinschaft 13. Februar 1945 e. V./Hans Uberschaer)*

Furtuna de foc la apogeul său. *(Familia lui Peter Firkins)*

Pompieri la vechea Universitate Tehnică din Bismarckplatz. *(Hans-Joachim Dietze)*

Dresda istorică arzând. *(Ingeborg Grossholz)*

Ruinele palatului de odihnă al lui August cel Puternic Zwinger. *(Heinz Kröbel/Dresden Stadtmuseum)*

Striesener Strasse după 1945. (Günther Kannegiesser)

Dresda – orașul vechi: Münzgasse. *(Heinz Kröbel/Dresden Stadtmuseum)*

Dresda industrială. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitäts bibliothek Dresden, Deutsche Fotothek/Richard Peter)*

Priveliște a ruinelor de pe acoperișul noii clădiri a primăriei.. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutsche Fotothek/Richard Peter)*

Mulți locuitori disperați au căutat, în zadar, refugiu în fântânile și rezervoarele cu apă. *(Sachsische Landesbibliothek – Staats- und Universitatsbibliothek Dresden, Deutsche Fotothek/Walter Hahn)*

În Altmarkt, soldații și membrii echipelor de salvare au adunat morții și i-au incinerat. *(Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutsche Fotothek/Walter Hahn)*